SFÎNTUL ATANASIE
CEL MARE

SCRIERI

C O L E C Ţ I A

•«PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI»

A P A R E DIN

INIŢIATIVA PATRIARHULUI

IUSTIN MOISESCU

ŞI SUB ÎNDRUMAREA PREA FERICITULUI PĂRINTE

T E O C T I S T

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

---------- COMISIA DE EDITARE: ----------

P. S. Episcop VASILE TÎRGOVIŞTEANUL, vicar patriarhal (preşedinte), Pr. DUMITRU SOARE (vicepreşedinte), Pr. Prof. ŞTEFAN ALEXE, Pr. Prof. TEODOR BODOGAE, Prof. NICOLAE CHIŢESCU, Pr. Prof. CONSTANTIN CORNIŢESCU, Prof. ALEXANDRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU IVAN, Pr. Prof. IOAN RÂMUREANU, Pr. Prof. DUMITRU STÂNILOAE, ION CIUT ACU (secretar)

PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

----------15 ----------

SFÎNTUL ATANASIE CEL MARE

S C R I E R I

PARTEA I

CUVINT ÎMPOTRIVA ELINILOR CUVÎNT DESPRE ÎNTRUPAREA CUVÎNTULUI

TREI CUVINTE ÎMPOTRIVA ARIENILOR

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA PREA
FERICITULUI PĂRINTE

T E O C T I S T

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

TRADUCERE DIN GRECEŞTE,
INTRODUCERE SI NOTE DE
Pr. Prof. DUMITRU STANILOAE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE BUCUREŞTI - 1987

STUDIU INTRODUCTIV

Sfîntul Atanasie a primit pe drept cuvînt din partea Bisericii apelativul de „Mare", pentru că el a avut rolul decisiv în delimitarea credinței creştine față de vechea filosofie greacă, prelungită în primele secole creştine în tot felul de sisteme gnostice. Sub masca unui vocabular creştin, acestea susțineau *în continuare gîndirea panteistă greacă, confundau divinitatea cu natura şi nu vedeau* valoarea *eternă* a *omului, ci îl lăsau să se piardă în esența universală, sau să se rotească într-un circuit monoton, lipsit de sens. Sfîntul Atanasie* a *arătat că numai Fiul personal etern al Tatălui personal etern asigură, mai ales prin întruparea Lui, existența eternă a persoanei umane. El a pus în lumină alternativa: sau Sfînta Treime care dă valoare eternă persoanei umane şi sens existenței, sau panteismul de orice fel care se opune ambelor. în aceasta stă importanța permanent* actuală a *Sfîntului Atanasie pentru înțelegerea mîntui-rii persoanei prin Hristos.*

1. SCURTĂ SCHIȚĂ BIOGRAFICĂ

Sfîntul Atanasie s-a născut în anul 295 d. H., în Alexandria, «locvl de întîlnire cel mai cunoscut al credințelor, al curentelor culturale şi filosofice ale epocii»[1]*. Se pare că şi-a făcut studiile în şcolile bisericeşti ale acestui mare centru teologic, dar şi în ale filosof iei greceşti, şi că o vreme* a *petrecut în apropierea marilor pustnici ai Tebaidei, de* a *căror influență se resimte.*

în anul 319 a fost hirotonit diacon şi apoi a *funcționat ca secretar al episcopului Alexandru, pe care La însoțit şi la Sinodul ecumenic de la Niceea, unde* a *combătut cu curaj arianismul (Sf. Atanasie,* Apologie contra arienilor, *6; Socrate,* Ist. bis., *1, 8), ceea ce poate duce la concluzia că a contribuit şi la pregătirea teologică a Sinodului.*

în anul 328, urmează în scaun episcopului Alexandru, în care calitate, vreme de 45 de ani, a purtat cea mai grea luptă pentru acceptarea credinței de la Niceea de către tot episcopatul şi pentru condamnarea arianismului. în cursul acestei lupte a trebuit să

1. St. Papadopoulos, *Sfîntul Atanasie,* Atena, 1974, p. 7.

suporte persecuții con-

Unui şi cinci exiluri. Dar el a rămas statornic fidel acestei credinţe, deşi adeseori a trebuit să schimbe metodele de luptă. Cum spune A. Spassky, «oricărui cunoscător al istoriei disputelor bisericeşti trinitare din sec. al TV-lea îi este clar că victoria Simbolului niceean şi victoria învăţăturii despre deofiinţimea Fiului cu Tatăl se datorează în chip principal activităţii literare şi luptelor personale ale Sfîntului Atanasie»[2].

în anul 335 este depus din scaun pentru prima dată, de un sinod arian ţinut la Tir şi este exilat de împăratul Constantin în Occident, la Trier, unde domnea Constantin II, fiul mai mare al împăratului Constantin.

Asupra împăratului Constantin se exercită o influenţă a episcopului arian Eusebiu de Nicomidia. La 332 Arie fusese invitat să dea o declaraţie de credinţă, în care se evita termenul 6p.oovaioc (= de o fiinţă). împăratul voia pace. De aceea a invitat şi pe Atanasie să primească pe Arie. Atanasie nu a voit. Se manifesta cu intransigenţă şi faţă de meleţieni. Arienii ţinură un, sinod la Tir, unde-l condamnară. Atanasie călători la Constăntinopol. împăratul îl primi la început cu simpatie, dar anumite intrigi îl determinară să-l exileze la Trier.

După moartea împăratului Constantin (mai 337), el revine în noiembrie acelaşi an în scaun, dar în 339 este depus din nou, de un sinod arian din Antiohia. Atanasie fuge în martie 340 la Roma, unde face ca tot Apusul să devină atanasian, cum spune Sfîntul Grigorie de Nazianz (P. G., 34, 1088). în 343 un sinod din Roma îl declară pe Atanasie nevinovat de acuzaţiile ce i se aduceau. Marele sinod din Sardica, din acelaşi an, îl declară posesorul legitim al scaunului din Alexandria. Dar abia în 346, murind arianul Grigorie Capadocianul, care îi ocupase locul, revine în scaun prin intervenţia împăratului Constant. Dar la 353 Constanţiu, fratele lui Constant, ajuns unicul împărat al Răsăritului şi Apusului, face ca două smoade (din 353 şi 355) să-l condamne din nou pe Atanasie. Sînt *sinoadele de la Arles şi Milan, ambele ariene. El fuge din nou (în februarie 356), dar continuă să lupte oral şi în scris pentru adevărul şi pentru nevinovăţia sa. în acest scop, după o vreme petrecută printre pustnicii din pustia Egiptului, vizitează Palestina, Siria, Asia Mică, Occidentul, convocînd şi prezidînd pretutindeni sinoade.*

în ianuarie 362 împăratul Iulian, socotindu-l victimă a înaintaşului său, Constanţiu, îl readuce pe Atanasie în scaun, dar îl exilează în toamna aceluiaşi an socotindu-l o piedică în calea planului său de restabilire a idololatriei. Căci Atanasie reuşise să aducă la

2. *Istoria mişcărilor trinitare în epoca Sinoadelor ecumenice,* I, partea întîi: Problema trinitară (ruseşte), 1906, p. 179.

Ortodoxie, la un sinod din Alexandria (362), pe mulți adversari ai ei. Dar, în iulie, 363

Iulian cade în luptă, iar Atanasie revine în septembrie, acelaşi an, în scaunul său, cu ajutorul împăratului binecredincios, Iovian. însă urmaşul acestuia, Valens, arianfanatic, face ca Atanasie să fie condamnat din nou. Dar după patru luni (din 365 şi 366), silit de marea presiune a poporului, îl recheamă în scaun pe marele ierarh, care între timp se impusese întregii Biserici ca apărătorul adevărului autentic al creştinismului.

Moare în 373 după ce a creat toate premisele pentru definitiva victorie a învățăturii creştine despre deoființimea Fiului cu Tatăl şi, în consecință, despre Sfînta Treime, prin scrisul Părinților capadocieni şi prin Sinodul al II-lea ecumenic, de la anul 381[3].

O potrivită caracterizare a personalității şi a rolului decisiv al Sfîn-tului Atanasie, în impunerea învățăturii creştine despre Iisus Hrisțos Fiul lui Dumnezeu şi despre Sfînta Treime, a schițat Bardenhewer. Reproducem unele rînduri din ea: «Atanasie este, una din cele mai puternice apariții în istoria Bisericii. Nu s-a mai dat niciodată o hotărîre bisericească de importanța lui ojioovoioc, de la Niceea, şi niciodată vreo hotărîre bisericească nu a mai provocat o luptă ca cea dintre niceeni şi antiniceeni. Fără îndoială, partida antiniceeană s-a despărțit în tabere adverse, caracterizate suficient prin numiri ca: anomei, omei, omiu-sieni. Dar continua lor opoziție față de termenul homousios (de o ființă), de la Niceea, părea de neînvins... Atanasie stătea în fruntea niceenilor ca o stîncă în mare. De cinci ori a trebuit să plece în exil sau să fugă din oraşul lui... Dar credința lui a rămas neclintită... El era pentru tot Răsăritul stîlpul Bisericii... El o *sperat împotriva oricărei speranțe. Nu s-a îndoit niciodată de victoria finală a cauzei sale. Nu a cunoscut interese personale. Persoana lui este* ireproşabila. Ura adversarilor a *trebuit* să *recurgă la tot felul de minciuni. Nici critica timpului mai nou nu* a *putut descoperi în el nimic lipsit de noblețe sau criticabil... Că a mai găsit răgaz pentru întinsa sa activitate literară e un lucru surprinzător. Cele mai multe din scrierile sale stau în slujba luptei sale... Dar în timpul luptei* a *întocmit şi scrieri de alt cuprins; şi unele destul de întinse, care, spre deosebire de tema luptei sale, urmăreau tendințe ascetice şi de zidire sufletească. E neîndoielnic că nu i-a stat departe de inimă condeiul. Dar totul în scrisul său stă în legătură cu*

3. Această schiță biografică e făcută parte după St. Papadopoulos, op. *cit,* p. 7-10 şi parte după Otto Bardenhewer, *Geschichte der altkirchliche Literatur,* III Band, Herder, Fr. i. Br., 1923, p. 49-51. De asemenea după Pr. Prof. I. Coman, *Manual de Patrologie,* Bucureşti, 1956. După ultimii doi am indicat şi scrierile Sfîntului Atanasie. Detalii mai multe despre intrigile arienilor şi despre atitudinile schimbătoare ale împăraților, conform unor influențe contradictorii exercitate asupra lor, a se vedea la Robert Thomson, în *op.cit,* mai încolo, p. XTV, XVII, din care, de asemenea, am luat câte ceva.

tema sa favorită: întruparea Cuvîntului... în aceasta constă în bună parte şi succesul hotărîtor al cuvîntului său. Simțul său creştin se ridică peste afirmațiile necredincioase ale adversarilor. Familiaritatea sa cu Sfînta Scriptură îi procură o bogăție nesecată de argumente; ascuțişul natural al vederii sale ştie să doboare orice obiecție şi tonul cald, înălțat, izvorînd din cea mai adîncă convingere are o mare forță cuceritoare. Nu se arată ca un mare savant. Nu pune mare preț nici pe forma estetică». Alipirea sa la tema principală a dumnezeirii Cuvîntului îl face adeseori să se repete. «Dar totdeauna expunerea sa se distinge prin claritate şi precizie». Fotie îi dă această notă: «E clar, neartificial şi simplu, dar plin de putere, de un conținut dens şi de o consecvență şi de o originalitate cu totul minunată». (Biblioteca, cod. 240). *Atanasie a fost nu numai reprezentantul cel mai neîncovoiat, dar şi cel mai talentat avocat literar al Sinodului de la Niceea»*[4].

Un alt cercetător al sfîntului Atanasie îl caracterizează astfel: «Activitatea literară a lui Atanasie reflectă laturile variate ale caracterului său vehement şi mîndru (în conştiința că slujeşte adevărului n.nj, *nedis-pus la compromisuri în chestiuni de credință şi gata de* o *pecetlui adversarii săi ca duşmani ai lui Dumnezeu, dar, în acelaşi timp, gata să treacă cu vederea deosebirile de limbaj, cînd se recunoştea esențialul. Era nefilosofic şi plin de repetiții în argumentare, dar avea o profundă înclinare spre tîlcuirile Scripturii. Şi, ca o solidă temelie pentru toate, arată o adîncă grijă de creşterea duhovnicească a turmei sale, cu o puternică simpatie pentru tendințele ascetice ale timpului»*[5].

Am putea preciza că între subtilele comentarii ale textelor biblice Sfîntul Atanasie intercalează pasagii uneori destul de extinse şi relevante deschideri spre adîncile sensuri ale credinței creştine. El este în acelaşi timp un mare exeget, un mare teolog şi un mare păstor de suflete, dotat cuunuimitor simț al adevărului şi dl logicii lui intrinsece, stăpînit de căldura unei neclintite convingeri şi iubiri față de Dumnezeu şi adînc preocupat de mîntuirea oamenilor.

2. SCRIERI:

a. Dogmatice. Aici trebuie menționate scrierile *Către elini* (P.G., 25, 3-96) şi *Despre întruparea cuvîntului* (P.G., 25, 95-198), care se socotesc ca două părți ale unei singure scrieri. Absența terminologiei de la Niceea şi a oricărei referiri la arianism i-a făcut pe unii să creadă că ea datează dinainte de izbucnirea luptei în jurul arianismului (Maurini), în orice caz, înainte de 323 cînd, într-un Sinod din Alexandria, a fost condamnat Arie. Concepția susținută în această dublă scriere face însă chiar pe susținătorii acestei datări să declare că Atanasie gîndea şi înainte de Niceea în mod niceean[6].

Dar dependența acestei scrieri de *Theophanes* a lui Eusebiu de Cezareea - scrisă după ce Constantin

4. O. Bardenhewer, op. cit., p. 44-46.
5. R. Thomson, op. cit., p. XVII.
6. O. Bardenhewer, op. cit., p.53.

ajunge împărat, dar înainte de 335 - îl face pe Robert Thompson să o considere scrisă în anii 335 sau 336, înainte de moartea lui Constantin, căci Atanasie vorbeşte în ea de zeificarea ultimului împărat mort, care nu putea fi Constantin. Ca şi scrierile lui Eusebiu, tot aşa cea a lui Atanasie urmăreşte cîştigarea populaţiei din Imperiul roman pentru creştinism, deoarece ea rămăsese încă, după edictul de toleranţă din 311, în majoritate păgînă. Deci scrierea lui Atanasie se resimte în argumentarea ei generală de influenţa celei a lui Eusebiu. «Dar Atanasie şi Eusebiu sînt profund opuşi în chestiunile, legate între ele, despre rolul împăratului în Biserică şi despre părerile lui Arie faţă de Crezul de la Niceea. S-a sugerat de aceea că scrierea lui Atanasie rivaliza în mod deliberat cu scrierile lui Eusebiu, folosind însă o formulă similară pentru a expune propria sa concepţie despre persoana lui Hristos şi despre sensul mîntuirii. în felul acesta el a putut să se opună episcopului arianizant fără să atace direct pe Arie şi să irite pe împăratul Constantin»-[7].

Există şi o recenzie mai scurtă a scrierii *Despre întruparea Cuvîntului,* atestată de versiunea siriacă şi de codicele grec 78, de la Mînăstirea Dohiariu din Sfîntul Munte, ca şi de unele citate patristice. Dar faptul că în ea se vorbeşte mai puţin despre umanitatea lui Hristos şi că Logosul e considerat avînd în Hristos un rol asemănător cu cel al sufletului în omul obişnuit, i-a făcut pe unii cercetători să considere această recenzie ca scrisă de un autor influenţat de apolinarism[8].

Bardenhewer încadrează aceste două cărţi între scrierile apologetice şi socoteşte că prima combate păgînismul şi apără monoteismul[9]. Dar ele sînt mai degrabă dogmatice, cum socoteşte şi Thomson, şi sînt destinate să arate paginilor superioritatea învăţăturii despre Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu, care e tema centrală a sfmtului Atanasie. Chiar în cartea *Către elini,* sfîntul Atanasie nu susţine monoteismul monopersonal, ci monoteismul treimic. De fapt, cartea *Către elini* spune încă din cap. 2, cum o spune şi la sfîrşit (cap. 47), că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu, care e Fiul şi Cuvîntul Lui, deci a fost făcut bun, dar căzînd prin neascultare, Cuvîntul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru a restabili în om chipul Său.

Thomson observă că în aceste cărţi Atanasie a dezvoltat multe dintre gîndurile sale din scrierile viitoare. «El e preocupat în primul rînd de creşterea spirituală a creştinului. Dar aceasta nu se poate realiza decât prin Hristos. Atanasie pune de aceea accentul pe Răscumpărare, care este esenţială dreptei înţelegeri a dumnezeirii şi umanităţii lui Hristos. Ideile lui Arie atacau rădăcina adevăratei semnificaţii a Răscumpărării. Dacă Hristos nu este Dumnezeu adevărat în acelaşi înţeles ca Tatăl, de aceeaşi substanţă cu El, oamenii nu pot fi eliberaţi de păcat şi de moarte. în prima parte a acestei duble lucrări Atanasie expune cum omul a căzut de la capacitatea de a cunoaşte pe Dumnezeu, reluînd respingerea tradiţională a idololatriei, consecinţă directă a întoarcerii omului de la închinarea către Dumnezeu la închinarea către lucrurile materiale, sub influenţa poftelor' simţuale. A doua parte se ocupă cu răscumpărarea prin Hristos a omului căzut. Aceasta are două aspecte: victoria asupra morţii fizice, care a fost consecinţa păcatului, şi întoarcerea sufletului omului la Dumnezeu, pe Care îl poate cunoaşte, pentru ca, dobîndind nemurirea să se îndumnezeiască»[10].

în prima carte Sfîntul Atanasie face o legătură între idololatrie şi închiderea omului în cadrul naturii. Socotind că forţele naturii şi pornirile firii sale legate de acestea sînt tot ce e mai înalt în existenţă, omul se închină acestora, deşi pe de altă parte el este cel care le dă forma de idoli. El se lasă supus acestora, deşi chiar în faptul că el le dă forma de idoli se arată superior lor. în orice caz, prin idololatrie omul nu depăşeşte nici natura, nici pe sine, ci se lasă dus ca un rob în satisfacerea tuturor pornirilor sale inferioare. Numai revenirea la înţelegerea Dumnezeului adevărat, mai presus de natură şi de om, pe Care omul nu-L poate închipui în

7. Introducerea lui R. Thomson la: *Athanasius, -"Contra* pentes» and *«De incarna-tione»,* edited and translated by Robert W. Thomson, Oxford, 1971, p. XXI-XXIII.

8. Idem, op. *cit,* p. XXVII. Această opinie e mai pe larg întemeiată de Charles Kannengiesser in Introd. la : *Athanase d'Alexandrie sur l'incarnation du Verbe,* în «Sources Chretiennes», nr. 199, 1973. A se vedea în special p. 46, 86.

9. Op. cit.,p. 52.

10. R. Thomson, op. *cit.,* p. 19.

idoli, omul e ajutat să depăşească pornirile sale inferioare satisfăcute exclusiv în legătură cu natura.

Acesta este conţinutul cărţii *Către elini.* Concluzia ei este că Dumnezeu este transcendent, sau superior naturii, iar omul e după chipul Lui şi e chemat să se ridice deasupra patimilor care îl robesc în legătura lui cu natura. Dar Dumnezeu cel transcendent e un Dumnzeu personal şi iubitor. Altfel n-ar fi superior naturii. Şi este aşa pentru că este un Dumnezeu în Treime, Care din iubire trimite pe Fiul Său să Se facă om, ca să-l ridice pe om la Sine. Acesta e conţinutul cărţii a doua a scrierii, dedicată «întrupării Cuvîntului». Dacă în prima carte ideea de bază este că oamenii au fost creaţi de Dumnezeu-Cuvîntul. dar au căzut de la legătura cu El în idololatrie şi în patimile care-l degradează. în a doua, se expune venirea Cuvîntului lui Dumnezeu la ei în trup ca, întărind şi îndumnezeind firea omenească asumată de El, să se întîmple aceasta cu toţi cei ce cred în El. Prima carte tratează despre Cuvîntul creator; a doua, despre Cuvîntul re-creator sau mîntuitor al oamenilor căzuţi din legătura cu El. Prima carte descrie căderea omului de la Dumnezeu, în patimi şi moarte; a doua, biruirea patimilor şi a morţi' ca stări de slăbiciune şi robie ale omului, prin patimile de pe cruce ca manifestări ale tăriei Cuvîntului făcut trup, tărie care aduce şi învierea trupului.

De aceea există o legătură între aceste două cărți și opera principală a sfîntului Atanasie, *Cele trei cărți (cuvinte) contra arienilor*[11] (P.G., 26, 11-526). Thomson le socotește apropiate și din punct de vedere cronologic de cele două cărți amintite[12]. Dar aceste trei cărți împotriva arienilor nu mai sînt adresate în mod special necreștinilor, ci creștinilor care știau de Hristos și de disputa cu privire la legătura Lui cu Tatăl. Sînt adresate atît celor ce rămăseseră pe lîngă învățătura de la Niceea, cît și celor ce, amăgiți de arieni, aveau nevoie să fie întorși la credința stabilită la Niceea. «Cuvintele contra arienilor se ocupă de un aspect specific al celor mai generale afirmații prezentate în prima operă a lui Atanasie. Răscumpărarea omului s-a făcut cu adevărat numai dacă Hristos a fost cu adevărat Dumnezeu. In prima carte este respinsă negarea de către Arie a acestei credințe și este apărată de definiția de la Niceea că Fiul este născut din Tatăl și este de aceeași Ființă cu El. Celelalte două cărți întemeiază aceste afirmații pe exegeza amănunțită a pasagiilor din Scriptură care se referă la unitatea de ființă între Tatăl și Fiul și la întruparea Fiului»[13]. «Importanța teologiei dogmatice a lui Atanasie nu stă în originalitatea ei, ci în respectul ei pentru credința Bisericii. El se preocupă de expunerea tradiției date, nu de metafizici speculative. El nu era limitat de anumite formule, ci de adevărul de bază care transcende cuvintele în care acesta este exprimat... La fel, în chestiunea relației între Dumnezeu și om în Hristos, Atanasie folosea un larg registru de expresii»[14].

b. Istoric-apologetice. în aceste lucrări sfîntul Atanasie se apără, adeseori pe baza unor documente, de defăimările nedrepte ce i se aduc. Acestea sînt:

Apologia împotriva arienilor (P.G., 25, 247-410). E întocmită în jurul anului 348, afară de două capitole finale (89-90), care nu sînt scrise înainte de 357.

Apologie către împăratul Constanțiu (P. G., 25, 595-642), în care se apără că ar fi instigat pe împăratul Constant împotriva împăratului Constanțiu. E scrisă cam tot în 357. La sfîrșitul acestei *Apologii,* fiindcă auzise că împăratul se exprimase ironic despre Atanasie că și-a părăsit scaunul din lașitate, anexează o *Apologie despre fuga sa* (P. G. 25, 643-680). Ambele sînt publicate în text grec și în traducere franceză și în «Sources Chre-tiennes», 56, Paris, 1958, p. 89-132.

Curînd după aceea, în 358, sfîntul Atanasie scrie, la dorința monahilor printre care se refugiase, o istorie a luptelor cu arienii: *Istoria arienilor, către monahi* (P. G., 25,

11. Foarte de timpuriu la ele s-a adăugat de către un autor necunoscut o a patra carte (Bardenhewer, *op. cit,* p. 52).

12. Maurini le datează din al treilea exil (între 356-362). Loofs le datează din 338 sau 339, înainte de fuga autorului, în martie 340. Bardenhewer își însușește opinia Maurinilor.

13. R. Thomson, op. *cit,* p. XLX.

14. Idem, op. *cit,* p. XX.

691-796). Multe părți au fost omise de copiști, pentru că se aflau și în Apologia contra *arienilor.* Părțile rămase se referă la anii 335-357.

c. Exegetice. Cele mai multe dintre acestea s-au pierdut. între ele se amintește o *Tîlcuire a psalmilor* din care nu s-au păstrat decît unele fragmente, de cele mai multe ori în diferite Catene. O colecție a lor a întocmit Maurini sub titlul *Expositiones psalmorum* (P. G., 27, 55-590), din care nu sînt toate autentice. Probabil la această tîlcuire, care are un accentuat caracter duhovnicesc, a lucrat sfîntul Atanasie în ultimii ani ai vieții (366-373).

Cît de familiari îi erau Psalmii se vede din frumoasa *Epistolă către Marcelin* (P. G., 27, 11-140).

d. Moral-ascetice. Dintre scrierile de un astfel de cuprins, în mod sigur este a lui Atanasie Viața *Sfîntului Antonie* (P. G., 26, 830-976). Se crede că a fost scrisă la 357, la un an după moartea lui Antonie. Ea dovedește marea apreciere acordată de sfîntul Atanasie vieții monahale. Este cea mai influentă operă a lui. Ea a servit ca model pentru «Viețile Sfinților» de mai tîrziu și a avut ca un important efect transportarea idealurilor monahale în Occident. Mulți cercetători recunosc ca scrieri autentice ale sfîntului Atanasie și mai multe tratate despre feciorie, «care au avut o largă circulație în versiunile lor copte, siriace și armene»[15].

e. Epistole. Sfîntul Atanasie a ales forma epistolară și pentru opere de conținut mai mare. Trei dintre ele sînt «Epistole sinodale»: *Tomul către antiohieni* (P. G., 26, 785-810), scris în numele Sinodului alexandrin din anul 362 și tratînd despre mijloacele restabilirii păcii bisericești în Antiohia; Epistola către împăratul *Iovian* (P. G., 26, 813-820), scrisă în numele Sinodului alexandrin din 363, ca răspuns la cererea aceluia de a i se face o expunere a credinței adevărate; *Epistola către episcopii africani* (P. G., 26, 1029-1048), un îndemn de a se păzi de amăgirea arienilor, scrisă în numele unui sinod alexandrin din jurul anului 369.

Două Epistole enciclice: *Epistola enciclică către episcopi* (P. G., 25, 221-240), îndreptată către toți episcopii Bisericii universale, scrisă în aprilie 340 și cuprinzînd un protest energic contra ocupării nelegitime a scaunului său de către Grigorie, la 23 martie 340; *Epistola enciclică către episcopii din Egipt și Libia contra*

arienilor (P. G., 25, 537-594), scrisă după alungarea sa din scaunul alexandrin, la 9 februarie 356, şi înainte de ocuparea lui de către Grigorie, la 24 februarie 357,ca un îndemn de păstrare a credinţei, împotriva uneltirilor arienilor.

Nu puţine epistole sînt adevărate tratate dogmatico-polemice. Aşa sînt cele *Patru epistole către episcopul Serapion de Thmuis* (P. G., 26, 529-676), scrise în timpul petrecerii în pustie, în anii 356-362. Prima e o combatere a pneumatomahilor la cererea acelui episcop şi o apărare a dumnezeirii Duhului Sfînt. A doua rezumă cuprinsul prea detailat al primei Epistole, cu o introducere despre Fiul. La început, epistolele 2 şi-3 au format un întreg. Epistola 4 se ocupă cu alte sofisme ale pneumatomahilor.

Alte trei Epistole dogmatice: *Către Epictet, episcopul Corintului* (P. G., 26, 1049-1070); *Către Adelfiu, episcop şi mărturisitor* (P. G., 26, 1071-1084); *Către Maxim Filosoful* (P. G., 26, 1085-1090), se ocupă cu dogma hristologică, combătând un amestec de concepţii dochetice şi ariene. Epistola către Epictet are aproape o autoritate canonică. Sinodul din Calcedon şi-a însuşit-o ca expresie a credinţei sale.

în *Epistola despre hotărîrile Sinodului de la Niceea* (P. G., 25, 415-476), scrisă pe la 350, sfîntul Atanasie dă unui prieten arme pentru apărarea hotărîrilor Sinodului de la Niceea, în special a termenilor lui nebiblici («din fiinţă» şi «de o fiinţă»).

Epistola despre un citat din Episcopul Dionisie al Alexandriei (P. G., 25, 479-522), un antecesor al lui Atanasie în scaun, anexată la cea dinainte, demonstrează împotriva unor arieni că Dionisie nu a fost de părerea lor, căci el a folosit termenul «de o fiinţă». în *Epistola către Sinoadele de la Rimini (Italia) şi Seleucia (Isauria)* dă pe faţă metodele reprobabile ale arienilor şi respinge definiţia de credinţă ariană formulată la Rimini (P. G., 26, 681-794).

Mai trebuie amintite cîteva Epistole de caracter ascetic sau disciplinar: *Către Amu-nem monahul* (P. G., 26, 1169-1176), despre năluciri întinate; *Către episcopul Ruţinian*

15. Idem, op.cit., p. XVIII.

(P. G., 26,1179-1182), de după 362, despre primirea arienilor. Ambele au fost încorporate în colecţiile canonice bisericeşti. *Epistola către Draconiu(P.* G., 25, 523-534), din 354 sau 355, se adresează unui egumen care declina oferta demnităţii episcopale.

f. Epistole de sărbători. Urmînd unui obicei al patriarhilor de Alexandria, sfîntul Atanasie se folosea de prilejul Paştilor pentru a îndemna pe credincioşi să serbeze cum se cuvine această sărbătoare şi să se pregătească pentru ea şi le explică unele învăţături de credinţă, cerute de momentul respectiv. Sfîntul Atanasie trimitea astfel de epistole credincioşilor şi dnd era departe de ei. Nu s-au păstrat decât fragmente din ele în mai multe limbi: coptă, siriacă, latină. Numai din 13 ani, ai celor 45 de episcopat, lipseşte orice fragment, în cea dinţii, din anul 329, el vorbeşte de o perioadă de post de numai şase zile, dar începînd din 330 cere şase săptămîni de post. în cea din 367 vorbeşte de cărţile Sfintei Scripturi, pe care le împarte în «canonice» şi «bune de citit».

Toate scrierile sântului Atanasie au mai fost publicate, în afară de colecţia Migne, în BEP (Bibliotiki ton Elinikon Pateron), voi. 30-33, cea mai mare parte, de către H.G. Opitz, Athanasius Werke, în «Preussische Akademie der Wissenschaften". Altele din ele au fost publicate de către alţi cercetători.

Noi am tradus în acest volum *Cartea către elini,* după textul editat de R. Thomson, iar cea *Despre întruparea Cuvîntului,* după textul editat de acelaşi şi după cel editat de Ch. Kannengiesser, ţinînd seama şi de traducerea lui G. Popescu-Pietrele, *Despre întruparea Cuvîntului,* Bucureşti, 1909. *Cele trei cuvîntări contra arienilor* le-am tradus după textul din Migne.

3. ÎNVĂŢĂTURA *SFÎNTULUI ATANASIE:* întemeierea teologică a credinţei creştine despre Sfînta Treime şi despre legătura Ei iubitoare şi liberă cu lumea

învăţătura Domnului Iisus Hristos despre calitatea Sa de Fiu al lui Dumnezeu-Tatăl, una cu El în toate, dar fără să Se confunde cu El, se cerea explicată prin gîndirea teologic-filosofică, odată ce a intrat în cercurile intelectuale. Şi cum aceste cercuri erau formate în sistemele filoso-fiei eline, e firesc că ele au încercat să se folosească de noţiunile şi cuvintele lor în această explicare. Iar în această încercare nu e de mirare că la început exprimarea acestei învăţături a fost influenţată de concepţiile acestor sisteme referitor la supremul fundament al existenţei şi la raportul lui cu lumea văzută. în general, toate aceste concepţii vedeau pe de o parte acel fundament numai în

unitatea lui, pe de alta, încercînd să explice legătura acelui fundament cu lumea văzută, ajungeau la un panteism mai mult sau mai puțin direct exprimat. Căci socotind acel fundament ca neavînd o viață de iubire în sine, trebuiau să conchidă că el își manifestă conținutul său potențial în mod involuntar în lumea diferențiată.

Importanța decisivă a sfîntului Atanasie a constat în faptul de a fi menținut, pe de o parte, ideea unui Dumnezeu unic, pe de alta, de a fi evidențiat existența unei vieți a iubirii în El însuşi, datorită Persoanelor Treimice, Care tocmai prin iubirea Lor desăvîrşită fac înțeleasă atît unitatea desăvîrşită a lui Dumnezeu, cît şi aducerea lumii la existență, nu din necesitatea lui Dumnezeu de a-Şi extinde viața Lui, ci din iubirea Lui liberă, atît de liberă că nu are nevoie de nimic pentru a o crea.

Prin termenul «de o ființă» (ouoouoioq), *sfîntul Atanasie a asigurat, pe de o parte, transcendența lui Dumnezeu cel în Treime față de lume, pe de alta, unitatea vie şi iubirea Lui interpersonală internă, care poate explica creația lumii din nimic şi o poate duce la fericirea unirii cu El în iubire. Numai iubirea internă a Dumnezeului treimic poate face pe Dumnezeu liber de lume, deci transcendent ei, dar îl face şi capabil să o creeze şi să scape ființele umane din circuitul apariției şi dispariției lor fără sens - fie că rămîn identice în acest circuit, fie că se schimbă continuu - în unica existență a lumii, supusă, ca şi esența ei fundamentală, unei iremediabile şi inexplicabile monotonii relativiste. Sfîntul Atanasie dădea o explicație teologică Dumnezeului adevărat, Care este un Dumnezeu al iubirii interpersonale şi al puterii creatoare şi mîntui-toare, pentru că este superior oricărei legi. Insistînd asupra folosirii termenului:* Fiul născut din ființa Tatălui, *căci ne e făcut din nimic, face o distincție netă între transcendența Treimii dumnezeieşti şi lumea creată de Ea din nimic.*

De fapt, lupta teologică a sfîntului Atanasie a fost provocată de o astfel de înțelegere antitrinitară a arianismului. Dar ea a precizat teologic conținutul credinței evanghelice nu numai față de arianismul care părea mai puțin panteist, cît şi față de gîndirea neoplatonic-gnostică, şi în special origenistă, care, aparent opusă arianismului, era dominată de un panteism încă mai direct exprimat. Accentuăm acest fapt, spre deosebire de A. Spassky care susține că Arie nu avea nimic comun cu neoplatonismul origenist şi de aceea sfîntul Atanasie s-a folosit de cel din urmă în combaterea arianismului. Dar ştim că un susținător asiduu al arianismului a fost şi Eusebiu al Cezareii, fervent admirator al lui Origen.

Spassky însuşi recunoaşte că Origen considera pe Cuvîntul lui Dumnezeu ca inferior Tatălui şi făcea din lume sau din lumile succesive un produs etern şi involuntar al lui Dumnezeu. Prin aceasta

legaşi pe Fiul, fără voia Lui, de lume, ceea ce înseamnă pînă la urmă că e numai cel mai înalt din lumea sau din lumile care ies din Dumnezeu. Spassky zice: «Fiul e, după Origen, nemăsurat şi mai presus de toate cele făcute, dar Tatăl, ca natură nenăscută şi atotbună, este şi El nemăsurat mai presus de Fiul. Origen era aşa de convins de aceasta, că în unele cazuri nici nu se simţea obligat să o dovedească. El zice: «Precum s-a vădit în alte locuri, Fiul e deosebit de Tatăl după fiinţă şi ipostas», (De orat., *15; P. G., 11,465). Tatăl Se cunoaşte pe Sine mai clar şi mai deplin decît îl cunoaşte Fiul* (De princ, *IV, 4, 35; P. G., 11, 358). Dumnezeu este harul neasemănat şi adevărat; Fiul e numai oarecare licărire şi un chip al harului şi adevărului Tatălui* (De princ, *I, 2, 13; P. G., 11, 144;* De princ, *I, 26; P.G., 11,134). Dumnezeu este lumina neajunsă, Fiul e numai o slabă licărire (perparvum) care se numeşte mare numai pentru slăbiciunea noastră* (ibid., *1, 2, 7; P.G.,11,135). Voia lui Dumnezeu e mai înţeleaptă decît voia Fiului* (Coment. la Matr., *P. G., 13, 1743). Calitatea dumnezei-rii Tatălui e superioară celei a Fiului şi de aceea la Origen apare ideea că, în sens propriu, nu trebuie să ne rugăm decît Tatălui (De* orat.; *P. G., 11, 460, 464)*[16].

A. M. *Ritter notează şi el mai multe erori panteiste la Origen. Una dintre ele este că la început a emanat din Dumnezeu prin Logos o lume de spirite «care participau la fiinţa Lui»* (Dogma und Lehre in der alten Kirche, *în «Die Lehrenentwicklung in Rahmen der Katolizität», Gottin-gen, Vanderhoeck & Ruprecht, 1982, 174). Aceste spirite căzute prin plictiseală din dumnezeire se întorc la ea după lungi eforturi. Dar această întoarcere e numai una dintre multele perioade ale lumii «căreia i-au premers altele şi-i vor urma altele»* (ibid.). *O altă eroare a fost cea a micşorării gradate a dumnezeirii prin faptul că dă Fiului şi apoi Duhului Sfînt şi apoi celorlalte spirite ceva din fiinţa sa. Fiul e mai mic ca Tatăl, Duhul Sfînt e mai mic ca Fiul, şi celelalte spirite mai mici ca Duhul Sfînt* (op. cit., *p. 128).*

De aceea Spassky are dreptate cînd afirmă că, folosind gîndirea neo-platonic-origenistă împotriva arianismului, sfîntul Atanasie a modelat-o şi pe aceasta în mod radical. Căci sfîntul Atanasie, folosind pentru Fiul expresia de «strălucire» şi «chip» al Tatălui, socoteşte că în această «strălucire» şi în acest «chip» e toată lumina Tatălui şi întreg modelul, spre deosebire de cum cugeta Origen. Sfîntul Atanasie consideră pe Fiul egal cu Tatăl, una cu El, de o fiinţă cu Tatăl, născut din fiinţa Tatălui. Deci întrucît numai pe Fiul îl considera aşa, făcea o distincţie netă între Dumnezeu şi lumea creată. Lui Spassky i se pare că această distincţie o făcea şi Arie. El vede la Arie o deosebire de Origen, atît privind raportul între Dumnezeu şi lume, cît şi o deosebire mai netă între Fiul şi Tatăl.

16. După Spassky, op. *cit.,* p. 109.

Noi am vrea să precizăm faptul că nici în aristotelism, de care după Spassky ar fi legat arianismul, nu era absent un anumit panteism, pentru că într-un Dumnezeu netreimic care trebuie să creeze o lume e implicată o necesitate a creării lumii. De aceea Arie nu putea face o distincție netă între făcut şi născut. Dacă Dumnezeu nu cunoaşte decît acțiunea facerii şi nu şi o naştere interioară, El e silit de o lege interioară să facă ceva exterior, sau să Se extindă în afara Sa. Opera făcută nu e în acest caz creată din nimic, ci e un fel de emanație a fundamentului ei nefăcut, fiind într-un fel şi ea nefăcută, sau născută din El. Toate noțiunile de «făcut», «nefăcut», «născut» se confundau în filosofia greacă panteistă şi în sistemele gnostice influențate de ea. Toate erau nuanțe diferite sau forme de panteism emanaționist. Sfîntul Atanasie a introdus pentru prima dată în teologie distincția netă între naşterea dinainte de veci a Fiului din Tatăl şi între creația lumii în timp, cum remarcă St. Papadopoulos[17]*.*

Dar iată cum vede Spassky deosebirea între doctrina despre Dumnezeu influențată de Origen şi cea a lui Arie: «Precum pentru Alexandru (episcopul Alexandriei, al cărui secretar era Atanasie - n. n.*) era de necugetat că a existat vreodată Dumnezeu fără Fiul, înțelepciunea şi Cuvîntul, aşa pentru Arie era de neadmis să se afirme că în rînd cu Dumnezeu, Care îşi are logosul Său, există încă un al doilea ipostas sau un Logos coetern cu El. în ochii lui Arie aceasta ar fi însemnat să se afirme că există două ființe fără de început şi egale între ele, adică să se învețe despre doi dumnezei... însuşindu-şi punctul de vedere, după care existența reală aparține numai particularului şi individualului, Arie, asemenea lui Aristotel, înțelegea ființa lui Dumnezeu concret, adică recunoştea toate însuşirile Lui ca existînd real în El din eternitate. Dumnezeul lui (Arie) are totdeauna, şi real în Sine, logosul Său propriu şi înțelepciunea proprie ca o însuşire neschimbabilă a Sa, şi deci şi puterea Sa, şi nu are nevoie de nici un alt purtător al însuşirilor Sale, pentru că El însuşi le realizează pe ele... Doctrina lui Arie dărîmă în felul acesta temeiul filosofic pe care era clădită învățătura lui Origen despre Logos şi făcea necesară o prelucrare radicală a întregii teologii înainte de Niceea. Această grea misiune şi-a luat-o Atanasie al Alexandriei, primul mare teolog cu adevărat bisericesc, care a primit de aceea în istorie numele de Mare»*[18]*.*

Despre felul cum s-a folosit sfîntul Atanasie în combaterea arianismului de gîndirea neoplatonic-origenistă, dar profund transformată de el, tot Spassky spune: «Teologia lui Atanasie nu poate fi înțeleasă decît pe temeiul origenismului neoplatonic. Dumnezeirea lui Atanasie este definită prin aceleaşi trăsături ca la Origen şi Plotin»[19]*.*

După Spassky, Arie, pe temeiul lui Aristotel, afirmase şi deosebirea esențială dintre Dumnezeu şi creație. Dar socotim că nici Aristotel, nici Arie nu considerau aceasta aşa de esențial. O asemenea deosebire între Dumnezeu şi lume implică unirea după ființă a Fiului cu Tatăl, prin naştere, căci ea asigură libertatea lui Dumnezeu de orice lege care-L supune emanației prin viața Lui de comuniune internă în iubire. Pe de altă parte, doctrina neoplatonic-origenistă despre Dumnezeu ca «Cel ce este» , ca Cel ce este existența eternă şi neschimbată, nu poate fi înțeleasă decît dacă Dumnezeu este un

17. Atanasie *cel Mare şi teologia sinoadelor ecumenice,* Atena, 1975, p. 7.
18. A. Spassky, op. *cit,* p. 178-179.
19. Idem, *op. cit,* p. 179.

Dumnezeu viu prin comuniunea iubitoare interpersonală şi libetă existentă în El.

Afirmarea acestei comuniuni va despărți pe sfîntul Atanasie atît de origenismul neoplatonic panteizant, care considera că Fiul e mai mic decît Tatăl, cît şi de monoteismul supus unei legi raționale, deci ducînd şi el spre acelaşi panteism al lui Aristotel, de care era influențat Arie, deşi Spassky socoteşte că Atanasie a rămas fidel ambelor doctrine, comple-tîndu-le. E de socotit mai degrabă că sfîntul Atanasie le-a depăşit pe amîndouă, deşi a luat cîte ceva din fiecare. Chiar în cuvintele următoare ale lui Spassky, în care afirmă că sfîntul Atanasie nu s-a despărțit în învățătura despre Dumnezeu de neoplatonismul origenist, e implicată recunoaşterea unei despărțiri de acela. Căci el spune: «Dar însemnătatea istoric-dogmatică a lui Atanasie constă nu în învățătura despre Dumnezeu. în acest punct al teologiei el nu atrage atenția şi se arată ca unul dintre ceilalți. Lupta cu arianismul şi trebuința timpului său l-au făcut să-qi concentreze toată gîndirea lui originală şi puterea dialectică în lămurirea unei alte chestiuni: a chestiunii raportului Cuvîntului sau Fiului cu Dumnezeu-Tatăl, aşa încît aproape nu se poate arăta nici o lucrare a lui în care să nu fi atins într-un fel sau altul această chestiune... Prin aceasta el a deschis o nouă epocă în istoria gîndirii teologice a creş-tinismului... Conținutul general al concepției lui Atanasie despre Cuvîn-tul-Fiul poate fi exprimat astfel: El este Născutul adevărat şi propriu al ființei Tatălui, Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Dumnezeu adevărat... Fiul aparține planului dumnezeirii absolute şi depline şi nu are nimic de-a face cu sfera creatului»-[20].

Dar oare înțelegerea Fiului ca de 6 ființă cu Tatăl nu înseamnă ceva cu toiul nou pentru înțelegerea lui Dumnezeu în raport cu origenismul? Precum am spus mai înainte, numai pentru că Tatăl are un Fiu etern şi de o ființă cu El, creatul e creat cu adevărat, ca o realitate produsă din nimic, de un Dumnezeu nesupus vreunei sile de a o emana; şi numai de aceea Dumnezeu e Dumnezeu adevărat, sau «Cel ce este» cu adevărat, avînd în Sine toată viața. Numai prin

faptul că Dumnezeu este un Tată care are un Fiu de o ființă cu El, e depăşit atît arianismul, cît şi origenismul neoplatonic în concepția despre Dumnezeu şi despre lume.

Precizînd ideea creației, neclară încă la Aristotel, dar implicată, şi a unui Dumnezeu liber de orice impuls interior şi involuntar spre dezvoltare sau emanație, sfîntul Atanasie a unit dar a şi distins pe Dumnezeu şi creația. Căci a purificat ideea de Dumnezeu de orice impuls emanație-nist sau evoluționist, căruia El i-arfi supus. Dar prin

20. Idem, op. cit., p. 180-181.

aceasta a purificat de asemenea ideea lumii create de orice implicare a ei în esența divină. Numai aşa Dumnezeu e văzut ca Dumnezeu adevărat, şi lumea, ca adevărată creație. Dar un Dumnezeu care nu e un Dumnezeu în Treime nu are motiv şi nici putere să creeze în mod liber o lume cu totul deosebită de El. Iar o lume fără un astfel de Dumnezeu nu poate fi creată cu adevărat, nici scăpată din eterna ei monotonie fără sens, pentru că nu are un Dumnezeu liber care să o mîntuiască din această monotonie neschimbată.

Spassky vrea să explice calea pe care a ajuns Atanasie la acest rezultat, zicînd: «Pentru a înțelege acest drum logic, cu ajutorul căruia Atanasie a ajuns la această *nouă concluzie pentru prima dată cunoscută în istoria gîndirii filosofice, trebuie să intrăm în cîteva analize mai amănunțite. Vechea filosof ie greacă, cu excepția lui Aristotel (noi socotim că fără nici o excepție, n.n.), nu despărțea pe Dumnezeu şi lumea printr-o graniță hotârîtă". Opunîndu-se acestei filosof ii, încă «Dionisie din Alexandria şi Teognost au respins învățătura lui Origen despre provenirea eternă a lumii, împrumutată din neoplatonism... Această idee despre deosebirea radicală între Dumnezeu şi creaturi stă la baza sistemului teologic al lui Atanasie»*[21]

în continuare Spassky afirmă că ideea aceasta îi era proprie şi arianismului. El spune că ceea ce a adus nou sfîntul Atanasie a fost că, pe cînd Arie vede pe Fiul şi Cuvîntul pe prima treaptă a creației, Atanasie îl vede în planul lui Dumnezeu cel necreat. Dar ne întrebăm: Dacă Atanasie a adus prima dată ideea unei lumi create cu totul distincte de Dumnezeu, cum a mai putut Arie să gîndească înaintea lui Atanasie pe Fiul, aparținînd planului creat, deosebit de Dumnezeu cel necreat? De aceea pe drept cuvînt trebuie socotit că nici Arie nu făcea o despărțire prea clară între lume şi Dumnezeu. Atanasie este primul care, purificînd ideea creației de orice urmă de panteism, nu admite că Cuvîntul a putut fi prima creatură a lui Dumnezeu, ci El e din esența dumnezeiască, radical deosebită de lume. Căci numai aceasta face posibilă cu adevărat creația lumii. Numai existînd un Logos dumnezeiesc, se poate spune că toate sînt

create. Căci «fără de El nimic nu s-a făcut din cele ce s-au făcut» (Ioan, 1, 3).

Dar sfîntul Atanasie, prin învățătura lui cu adevărat trinitară, adică prin recunoaşterea Fiului ca fiind de o ființă cu Tatăl şi deosebit de lume, care e creată din nimic, nu numai că distinge în mod clar între Dumnezeu şi lume, ci vede şi legătura între Dumnezeu şi lume. Şi nu numai ca o legătură logică în sensul aristotelic, deci în parte

21. Idem, op. *cit.,* p. 181-182.

neliberă, ci şi ca o legătură de iubire în libertate.

Faptul că Tatăl are un Fiu de o ființă cu El, pe Care-L iubeşte, constituie pentru El un motiv de a crea lumea pentru a-Şi extinde iubirea paternă şi la alte ființe conştiente pe care le face prin Fiul, ca să fie după chipul Fiului, ca prin Fiul să reverse iubirea Sa paternă şi către ele şi ca Fiul să sădească în ele, odată cu chipul Său, iubirea Sa față de Tatăl. Şi tot de aceea, cînd ele cad din acesta iubire - care e liberă conform libertății ce li se dă din libertatea Lui - îl trimite pe Fiul Său să Se facă om, ca în unirea lor cu El să se arate şi să se permanentizeze în ele atît dragostea Tatălui față de ele, cît şi a lor față de Tatăl.

La originea lumii stă astfel iubirea liberă a comuniunii trinitare. Dar Fiul este totodată Cuvîntul, sau Logosul lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu, creînd lumea prin El, îi imprimă acesteia un sens. Sensul nu e despărțit de iubire, cum nu e deosebit Cuvîntul de Fiul. O lume în care apar şi dispar, prin emanație sau evoluție, alte şi alte ființe conştiente, este lipsită atît de sens, cît şi de iubire, pentru că ceea ce aduce la existență făpturile conştiente şi lumea în general este un impuls orb, impersonal. Dar ființele conştiente care sînt făcute după chipul Logosului şi Fiului personal etern sînt aduse la existență pentru a se bucura de o iubire eternă şi aceasta le dă un sens. Acesta este sensul principal care le este imprimat prin Logosul şi Fiul dumnezeiesc şi acest sens nu li s-ar fi imprimat dacă Logosul prin care sînt create n-ar fi Fiul iubit al Tatălui şi dacă deci n-ar fi create pentru ca Dumnezeu să-Şi extindă iubirea asupra lor şi pentru a-Şi atrage iubirea lor prin unirea lor cu Fiul.

Fiul şi Logosul sînt aceeaşi Persoană divină, pentru că iubirea şi sen- sul sînt strîns unite. Logosul îşi pune pecetea pe tot cosmosul

creat, ară-tîndu-se prin El iubirea lui Dumnezeu față de făpturile umane şi ajutîn-du-le să crească în iubirea lor față de Dumnezeu. Ființele care se iubesc se înțeleg. Unde scade iubirea se întinde întunericul. Sensul ce-l acord eu celuilalt e una cu existența lui veşnică. Dorind ca el să mă iubească în veci, îi acord o valoare veşnică. Nimeni nu are un sens ca existență izolată, ci în comuniunea lui cu ceilalți, în articularea reciprocă a tuturor, în acelaşi timp necesară şi liberă. Faptul acesta îşi are întemeierea supremă în Sfînta Treime.

Oricare din ceilalți e pentru mine un cuvînt încorporat, care mă încurajează înviata mea prin însăşi existența lui, dar în mod mai accentuat prin faptul că e izvor de cuvinte adresate mie din atenție față de mine, atenție prin care sînt legați oamenii în mod reciproc. Dar toate celelalte persoane şi cuvintele lor țin de Cuvîntul suprem şi de atenția Lui față de noi. El este prin excelență 'O w «Cel ce este», cum e numit în icoanele ortodoxe. De aceea numai El ne poate da şi nouă existență prin atenția şi cuvintele Lui arătate în atenția şi cuvintele noastre reciproce. El mă întăreşte în existență prin toate persoanele - cuvinte încorporate, cuvinte ipostatice - şi prin cuvintele lor. Fiul întrupat, iubind cel mai mult şi iubirea Lui voind să se imprime unei umanități căzute în păcat, merge pînă la jertfa maximă şi ne invită la jertfă, care trebuie să țină în echilibru sau să copleşească egoismul general.

Experiența sporită pe care o avem azi despre om ne ajută la o înțelegere aprofundată a învățăturii sfîntului Atanasie despre faptul că «prin Cuvîntul» sîntem şi ne ridicăm, din păcatul împuținării în viață, la mai multă viață, la viața eternă, că prin ceilalți oameni sîntem întăriți în viață, că prin cuvîntul lor ei ne scot din tristețea şi descurajarea singurătății. Dacă aceştia pot să ne întărească în viață prin existența şi prin cuvintele lor, de ce nu ne^ar putea da însăşi şi nu ne-ar putea reface existența Cuvîntul suprem al Tatălui? Deşi făcută din nimic, creația este înzestrată de Dumnezeu, prin Fiul şi Cuvîntul Lui, cu o valoare eternă, cu un sens netrecător.

Sfîntul Atanasie afirmă ideea creației din nimic pentru a arăta pe Fiul ca deosebit de ea, prin faptul *că e de o* ființă cu Dumnezeu, deci *Dumnezeu adevărat, transcendent lumii.*

Dar tocmai prin aceasta El poate mîntui lumea. Lumea nu este disprețuită prin faptul că e creație, ci ea capătă un sens adevărat tocmai prin aceasta. Făpturilor umane li se asigură o existență eternă prin faptul că sînt create pentru a fi iubite şi a iubi etern. Şi pentru oameni creația întreagă e adusă la existență pentru o durată eternă în unire cu Dumnezeul iubirii.

în credința creştină afirmarea *creației din* nimic se ține *în* cumpănă *cu valoarea atribuită lumii prin faptul că Cel ce o creează este Dumnezeu cel personal şi că El o creează pentru a-i dărui fericirea veşnicei uniri în iubire cu El. Dar cine poate defini exact relația dintre Dumnezeu şi lumea creată din nimic?*

Tema a început să preocupe recent din nou gîndirea teologică. Astfel, teologul grec I. Zizioulas, încercînd unele precizări ale noțiunii de «nimic», din care a fost creată lumea, a provocat unele obiecții din partea lui Philip Sherard, englez convertit la ortodoxie. Prima obiecție i-a provocat-o lui Sherard (rev. Synaxi, Atena, nr. 5, 1983, p. 67-68, art. Theologia kai hyparxis - Teologie şi existență), *afirmația lui Zizioulas că «nimicul» este «nimicul ontologic absolut», care «nu are nici o relație cu existența, care nu are un conținut ontologic, în nici un sens»* (Hristologia kai hyparxis, *în nr. 2 al aceleiaşi reviste). Sherard spune că prin aceasta se afirmă «existența a două absoluturi eterne». Absolutul nimicului s-ar afla astfel din veci ca «ceva alături de Dumnezeu, în afară de Dumnezeu», «de care Dumnezeu are nevoie ca să creeze lumea». Cu alte cuvinte «Dumnezeu nu este absolut şi libertatea Lui este mărginită». Acesta implică «un dualism radical în lucruri».*

Dar Sherard nu oferă o soluție proprie. Credem că nu trebuie pierdut din vedere că sfîntul Atanasie vorbeşte mai puțin de «nimic» şi mai mult de «prin Fiul», ca şi de venirea la existență a creațiunii «prin participarea» la puterea lui Dumnezeu. Poate e mai corect a se spune că Dumnezeu creează lumea din nimic nu în sensul că are nevoie de «un nimic» existent alături de El, ci în sensul că nu are nevoie de ceva. «Nimicul» trebuie conceput ca neexistența pur şi simplu (de aceea în greceşte se zice «din cele ce nu sînt»). Existența lui Dumnezeu este infinită. Ea nu e limitată de vreun vid.

Pe de altă parte prin faptul că o creează, Dumnezeu pune puterea Lui în actul creației, în temeiul voinței Lui. Puterea Lui manifestată prin voința Lui e temeiul pozitiv al creației. Lumea nu este din ființa lui Dumnezeu, ca Fiul, ci capătă o ființă proprie prin voința Lui plină de putere, care nufoloseşte nimic, pentru că în afară de El nu există nimic.

Dar ca să o voiască, Dumnezeu o gîndeşte. Lumea e conformă cu gîn-direaLui; ea poartă în ea chipurile «rațiunilor» Lui. Prin aceasta lumea e dată ca posibilitate liberă în gîndirea, în puterea lui Dumnezeu. Dar nu devine realitate decît cînd Dumnezeu voieşte să pună în lucrare puterea şi gîndirea Lui cu privire la ea, dîndu-i realitate fără a avea nevoie de ceva exterior Lui, care nici nu există, odată ce numai El există. Deci lumea are temei pozitiv în gîndirea, puterea şi voința lui Dumnezeu. Fără ele n-ar putea veni la existență şi dura. Aceasta înseamnă că >e creată de Dumnezeu din nimic

altceva, avînd temeiul suficient al existenței ei în gîndirea, puterea şi voința Lui.

Sherard e nedumerit apoi de afirmarea lui Zizioulas că lumea fiind creată ar fi putut şi să nu existe. Sherard se întreabă: «Atunci pentru ce există lumea?» Zizioulas spusese: ca Dumnezeu să aibă cu cine purta un dialog. Sherard întreabă: «Nu e contradictoriu ca Dumnezeu să fi vrut să creeze lumea şi să fi putut să nu o creeze?» Iar dacă Dumnezeu vrea să creeze lumea pentru a dialoga cu ea, atunci ea e necesară. «Şi în afară de aceea, ce fel de Dumnezeu este Dumnezeul creştin care nu Şi-ar arăta voința Lui creatoare?»

Aci ni se pare că Sherard nu are dreptate. Dacă Dumnezeu ar fi putut să nu creeze lumea, ar fi putut şi să nu o voiască. Nu vedem necesitatea pentru El de a o fi voit. în general nu vedem motivul pentru care Sherard desparte voia lui Dumnezeu de fapta creării lumii. De fapt Dumnezeu putea şi să nu creeze lumea, cum spune sfîntul Atanasie, sau ar fi putut şi ar putea crea şi alte lumi, cum spune sfîntul Ioan Damaschin. Ni se pare că Zizioulas susține punctul de vedere just că Dumnezeu nu era obligat numaidecît să-Şi manifeste puterea Lui creatoare. Căci Dumnezeu a existat din veci în deplinătatea Lui şi fără a-Şi fi manifestat din veci această putere. Deci dacă lumea e creată prin voința lui Dumnezeu, hatărîreaLui a fost cu totul liberă. Altfel se lunecă spre origenismulpan-teizant.

Dar ar fi fost de folosea Zizioulas să afirme mai clar că Sfînta Treime are în Sine la un grad infinit superior însuşi dialogul pentru care vrea să creeze lumea. Aceasta ar fi pus şi mai mult în relief libertatea lui Dumnezeu în voia de a fi creat lumea.

Mai trebuie afirmat că odată ce Dumnezeu a voit să creeze lumea aceasta din iubire, El a creat-o pentru veşnicie, căci iubirea celui desă-vîrşit nu încetează niciodată, deci nu mai vrea să creeze altele. El îi acordă acesteia toată iubirea pe care ar putea voi să o dăruiască altora. Iar în faptul că Fiul Său S-a făcut om pentru eternitate se arată şi mai mult că nu Se mai gîndeşte la desființarea omului şi a lumii legate de el, pentru a crea alte lumi. El nu-Şi retrage făgăduințele date în mod liber oamenilor.

Aceasta arată din nou conținutul pozitiv al lumii acesteia. Firea omenească are sădită în sine putința de a fi unită cu Dumnezeu-Cuvîntul, de a fi mediu de manifestare a lui Dumnezeu; şi împreună cuEl, întreaga creație. Omul e în acest sens cu adevărat «după chipul» lui Dumnezeu-Cuvîntul.

■ *Mai justă mi se pare a treia observație a lui Sherard. După Zizioulas tot ce are omul, fiind creat, e condamnat la moarte şi dispariție. Ca să scape de* moarte omul *«trebuie să se afle* într-o *relație durabilă şi neîntreruptă (nedespărțit) cu neareatul... să comunice durabil cu ceva din afara lui». Ceea ce îl ajută pe creat să iasă din*

sine şi să se unească cu necreatul este iubirea. Sherard se întreabă: Dar cum poate ieşi omul din sine, adică depăşi firea sa, dacă şi însuşirea iubirii este creată? Deci ca să poată ieşi omul din firea sa creată, trebuie să aibă în el o însuşire care depăşeşte însuşirile lui create, afirmare opusă celei a lui Zizioulas că tot ce e creat e supus morţii. Afirmînd aceasta Zizioulas socoteşte că şi sufletul fiind creat este muritor. Sherard observă: «Aceasta înseamnă că Dumnezeu nu poate crea ceva nemuritor. Dar atunci ce să zicem de îngeri? Fiind creaţi, sînt şi ei muritori? Iar dacă Dumnezeu poate crea pe îngeri nemuritori, de ce nu poate crea astfel şi sufletul omenesc?»

S-ar părea că Zizioulas desparte prea mult creatul de necreat sau de Dumnezeu, iar Sherard leagă unele note necreate de creatura însăşi. De fapt creatul în întregimea lui nu poate fi despărţit de puterea necreată a ***lui*** *Dumnezeu. Dar pe de altă parte, puterea necreată nu completează creatul, ca o parte a lui. Creatul e adus la existenţă de puterea necreată, e susţinut de ea. La temelia existenţei create, a puterii ei, stă puterea necreată, încît creatul nu se poate concepe fără necreatul care-l aduce la existenţă şi-l menţine. Astfel, creatul nu poate fi definit numai ca existenţă provenită din nimic, ci şi ca existenţă lă a cărei temelie stă puterea continuu activă a lui Dumnezeu cel necreat. într-un fel creatul îşi soarbe puterea existenţei sale necontenit din necreat. Creatul nu poate exista decît în relaţie cu necreatul. Dar în relaţie este activ şi creatul şi necreatul. Ochiul întreg e ochiul care vede. Dar ce vede e lumina care e deosebită de el şi care totuşi îl împlineşte. Mintea care nu gîndeşte ceea ce e etern nu e minte adevărată. Omul este fiinţă responsabilă faţă de un suprem for. Dar în această responsabilitate el experiază atît pe Cel ce îl cheamă să răspundă, cît şi pe sine ca cel care răspunde. Creatul şi necreatul sînt ca două braţe ale unei balanţe, desigur una din ele avînd un rol infinit superior.*

Creatul conştient are în sine un dor şi o necesitate de necreat şi o capacitate de a se umple tot mai mult de el. Nu se poate afla nicăieri un creat pur, închis în sine. Desigur setea de necreat se poate împuţina, sau poate dispărea din conştiinţă, dar ea totuşi persistă chiar contrar conştiinţei omului. Pentru înţelegerea deplină a acestui fapt misterios ar trebui adîncit înţelesul ideii de participare la puterea dumnezeiască. Cum participă puterea noastră creată la puterea dumnezeiască necreată fără să se confunde, dar realizînd împreună viaţa omului? Dar aceasta nu e o participare la fiinţa lui Dumnezeu. Aci e implicată deosebirea între fiinţa dumnezeiască şi puterile sau energiile dumnezeieşti necreate.

Chiar legile creaţiei, ca nişte raţiuni generale ale ei, îşi au originea şi susţinerea în Dumnezeu-Cuvîntul, deşi sînt legi proprii creaţiei. Aceasta se vede din faptul că pot fi aplicate într-un mod mlădios, în

care libertatea are un rol al ei. Dacă lumea ar fi dintr-o esență impersonală, aceste legi ar domni în mod neschimbat în toate, fără nici o putință de a le încovoia, producînd apariția şi dispariția definitivă şi fără sens a tuturor persoanelor umane. în acest caz legile ar fi ultima putere care stăpîneşte orbeşte şi fără sens peste toate, aşa cum ar domni peste esența din care ar emana o astfel de lume. Dar ele se arată gîndite şi create de o putere personală, întrucît sînt folosite doar ca un cadru previzibil în care persoanele au să crească. Ele nu uniformizează şi nu anulează persoanele ca în cazul animalelor, plantelor, mineralelor,ci, dimpotrivă, ele pot fi mlădiate de persoanele umane, fiind întrebuințate după cum socotesc ele că le pot fi de folos în creşterea lor spirituală. într-unfel oarecare omul este totuşi stăpînul lor, omul le depăşeşte spre ceva superior lor. Aceasta se arată prin legile omeneşti, dar şi prin poruncile divine şi prin responsabilitatea umană. Şi în aceasta se vede că omul creat e făcut de - şi în legătură cu - o ființă liberă superioară lui.

în această folosire mlădioasă conştientă a legilor, libertatea omului are un rol tot mai important, prin înțelepciunea tot mai matură de care se lasă condus, încît cu vremea ele pot fi copleşite, în cel mai înalt grad, de împlinirea binelui sau de iubirea adînc sporită dintre oameni şi Dumnezeu; copleşite, dar nu desființate, întrucît starea de copleşire alor e o culme la care au fost destinate ele însele să conducă pe om. Astfel fără a se confunda cu un dumnezeu conceput ca esență impersonală, lumea e totuşi legată cu Dumnezeu cel în Treime, fiind condusă spre tot mai deplina unire cu El. Fără să fie din esența lui Dumnezeu, ea nu are la bază numai nimicul, nici nu e destinată să se întoarcă în nimic, ci e din voința şi puterea lui Dumnezeu şi chemată să se unească tot mai mult cu El în libertatea iubirii, primind în ea tot ce are El. Peste legi, dar nu contra legilor, e întîi Persoana lui Dumnezeu-Cuvîntul şi apoi se ridică persoanele umane[22].

*

* *

Legile care în sistemele panteiste sînt oarbe şi nu duc nicăieri, în raport cu Sfînta Treime sînt create ca instrumente folosite de oameni spre formarea şi întreținerea lor în drumul spre veşnica desăvîrşire.

22. Copleşirea aceasta e realizată în orice ființă umană care se jertfeşte iubind mai mult cauza lui Dumnezeu, Care iubeşte pe oameni şi vrea să-i promoveze. Jertfa impusă de egoimul altora şi copleşind egoismul celui ce se jertfeşte prin iubire şi răbdare e legată de suferință. Numai cine o rabdă pe aceasta din iubire biruieşte egoismul care dezbină pe oameni. Dar cel ce se jertfeşte uită nu numai de interesele sale, ci şi de ale celor apropiați. Iar prin aceasta sînt atraşi şi aceia în suferința provocată de nepăsarea egoistă a altora. Acest fapt a fost pus în relief mai ales în creația poporului român în legenda «Mînăstirii Argeş».

Fiul ca Rațiune ce le rînduieşte pe toate, ce vrea să le readucă în armonie pe toate, începe această faptă prin jertfa Lui, dar la ea trebuie să se asocieze jertfele altora insuflate de jertfa Lui. E necesară o jertfă cît mai generalizată pentru restabilirea raționalității universale, ca articulare armonioasă a tuturor. Cînd toți se vor dărui tuturor, suferința din jertfă va înceta. Căci atunci, pe cât se dăruieşte fiecare, pe atît primeşte, sau şi mai mult. Logosul Se întrupează pentru ca prin jertfă să restabilească şi să antreneze în opera de restabilire a armoniei raționale şi iubitoare pe toți sau pe cât mai mulți.

Prin legile naturii pe de o parte se menţin formele creaţiei, pe de alta, acestea se mişcă, sau se dezvoltă în marginile lor, promovîndu-se unele prin altele. Dinamicul dă viaţă onticului şi îl susţine. în legi se poate vedea raţionalul ca o dinamică a convergenţei, în cadrul fiecărui organism sau forme şi între organisme sau forme. în persoanele conştiente ele realizează pornirea de a se menţine şi dezvolta, dar fac posibilă şi grija atentă de ase promova unele prin altele, accentuată prin aplicarea lor liberă, cum o cer legile omeneşti şi divine. Cu alte cuvinte, în ele vedem raţionalul pus în slujba iubirii. Nici o fiinţă nu poate fi fără o atenţie la celelalte şi nu se poate realiza fără atenţia celorlalte faţă de ea, atenţie manifestată în gînduri, în cuvinte, în fapte. Viaţa fiecăreia se menţine şi se împlineşte prin atenţia celorlalte faţă de sine şi a sa faţă de celelalte, confirmîndu-se faptul că onticul e dinamic, sau se menţine şi se realizează prin dinamica iubirii. S-ar putea spune că onticul este o perihoreză universală, care are la fiinţele umane şi un caracter conştient şi liber.

Iar la baza acestei perihoreze a creaţiei stă perihoreză treimică. Dumnezeu care «este» nu este lipsit de atenţia şi de iubirea perihoretică între ipostasurile divine, nu e lipsit de iubirea reciprocă între Tatăl şi Fiul, Care e în acelaşi timp Cuvîntul sau suprema Raţiune şi înţelepciune, şi Duhul Sfînt. Mişcarea iubitoare între făpturi, care nu le alterează, ci, dimpotrivă, le menţine şi le desăvîrşeşte, are la temelia ei Treimea neschimbată şi de-viaţă-făcătoare, ceea ce depăşeşte atît viziunea lui Pafmenide cît şi a lui Heraclit. Iar cel mai mult se împărtăşesc fiinţele create conştiente de puterea desăvîrşitoare şi de-viaţă-făcătoare a Treimii prin lauda adusă lui Dumnezeu şi prin rugăciunea comună. în ele se mişcă atunci energiile necreate ale Sfintei Treimi. Iar în aceasta trăiesc cea mai intensă viaţă de iubire şi unire.

Sfîntul Maxim Mărturisitorul a atras atenţia asupra importanţei mişcării creaturilor conştiente în urcuşul lor unificator şi desăvîrşitor spre Dumnezeu. Dar se impune ca o sarcină pentru gîndirea de mîine dezvoltarea unei teologii a mişcării, ca o explicare teologică a ei, după ce ştiinţele naturii au pus în evidenţă importanţa universală a mişcării şi a energiilor care o susţin în legile descoperite de ea în toată realitatea creată. Participarea creaturilor la puterea lui Dumnezeu este participarea la Dumnezeu cel viu, Cel ce ne mişcă prin tot felul de legi pentru a ne menţine în unitate şi a spori în unitatea iubirii între noi şi faţă de El. Legile conservă şi dezvoltă în mod dinamic creaţia, în formele ei unite între ele, dar neconfundate. Dar pe cînd formele naturii sînt supuse total acestor legi şi apar şi dispar ca să facă loc altora, persoanele umane se folosesc în mod

mlădios de ele, pentru a spori iubirea între ele în Cuvîntul personal, izvor unitar al legilor conservatoare, îmbogățitoare şi unificatoare. (Vezi partea finală a scrierii Sf. Atanasie, Contra gentes).

Pentru om, conştiința că «este» şi se dezvoltă prin participarea la Dumnezeu îl asigură de existența lui fermă, mereu îmbogățită şi netrecătoare şi nu are nevoie să se afirme prin mîndrie, prin slavă deşartă, prin lăcomie, prin grijă nemăsurată şi prin alte patimi. Ea îl liniştește pentru că ştie că se odihneşte tot mai mult în sînul «Celui ce este», parti-cipînd la existența Lui inepuizabilă. Nu se teme de nimic, pentru că nu poate cădea în nimic. Numai această temere îl duce la toate patimile, crezînd caprin ele se asigură față de nimic, sau că este prin sine însuşi şi prin afirmarea pătimaşă a sa. E salutar să accentuăm de aceea nu numai că sîntem aduşi la existență din nimic, ci şi că sîntem asigurați şi promovați în existență, prin participarea noastră la «Cel ce este».

Prețuirea şi iubirea cu care e învestită creația de Dumnezeu se arată din partea Lui şi după ce omenirea cade din legătura conştientă cu Dumnezeu, deci din iubirea Lui,prin neascultare şiprinnerecunoaştereaLui. Căci Logosul lui Dumnezeu îşi menține imprimată în lume şi după cădere raționalitatea Lui şi prin aceasta chiar şi iubirea Lui. Căci o anumită iubire tot rămîne în lume, oricît ar fi de căzută. Dar atît raționalitatea cît şi iubirea rămasă în lume sînt mult slăbite, pervertite de ea.

Dar Dumnezeu vrînd, din iubire, să restabilească şi să ducă la culme pentru veci iubirea între El şi oameni, ca şi între oamenii înşişi, face ca să Se întrupeze Fiul şi Cuvîntul Său ca om, pentru ca Tatăl să vadă în chipul Fiului Său pe tot omul care se uneşte prin credință cu El şi omul să răspundă în unire cu Cuvîntul Tatălui, din iubirea deplină a Fiului Său, tot mai mult acestei iubiri paterne.

Dacă înainte de întrupare, Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu lucra numai din afară asupra oamenilor pentru a menține în ei o oarecare raționalitate şi iubire, prin întrupare Se face purtătorul interior al umanului, pentru ca să-l umple de toată iubirea şi deplinătatea Lui de sens, învingînd slăbiciunile afectelor, care, intrate prin păcat în om, îl duc la păcat, şi odată cu ele şi moartea la care ele îl duc. Făcîndu-Se El însuşi om, îl îndumnezeieşte pe om.

Sfîntul Atanasie prelungeşte astfel învățătura despre Sfînta Treime, despre Fiul cel de o ființă cu Tatăl, despre valoarea creației şi despre întruparea Cuvîntului, în doctrina spirituală a eliberării omului de păcate, de patimi şi de moarte prin puterea lui Dumnezeu cel nepătimi-tor, prin puterea Fiului cel întrupat care a învins moartea în trup şi l-a făcut nemuritor.

Respingînd interpretarea ariană a expresiilor biblice, în care se spune că Hristos era supus slăbiciunilor foamei, oboselii, fricii de moarte, sau că era tulburat şi Se ruga, pe care arienii le dădeau ca dovezi de inferioritate a Fiului faţă de Tatăl, sfîntul Atanasie le uneşte paradoxal cu faptele şi cu afirmaţiile puterii Lui şi formulează învăţătura despre puterea lui Dumnezeu arătată în răbdarea omului, ca o întărire a acesteia, prin care ajunge chiar la biruirea morţii.

El dă astfel o temelie hristologică întregii ascetici şi spiritualităţi creştine. învăţătura creştină apare în învăţătura lui ca un întreg organic şi unitar, pornind de la învăţătura de credinţă şi ajungînd prin practica

vieții pînă la îndumnezeire. Teologia şi antropologia se unesc în soteriologie, în doctrina despre mîntuirea şi îndumnezeirea omului, în care lucrarea lui Dumnezeu se uneşte cu lucrarea omului, întărind-o.

învățătura despre Sfînta Treime, despre deoființimea Fiului cu Tatăl, unite cu învățătura despre creație, despre întruparea Cuvîntului, despre mîntuirea omului concepută ca refacere şi înălțare ontologică a lui pînă la îndumnezeire, devine o învățătură a credinței practice. Un Dumnezeu în Treime - ca Dumnezeu al comuniunii iubitoare între persoane, mai presus de orice lege, în care o Persoană e un Tată şi o alta un Fiu care Se întrupează din iubirea Lor față de oameni şi care trimite pe Duhul iubirii Tatălui şi față de Tatăl în inimile lor - e un Dumnezeu căruia credinciosul simte îndemnul să I se roage cu încrederea că îl poate ajuta, fiind mai presus de orice lege fatală, căreia i-ar fi supus şi omul în cazul că Dumnezeu n-ar fi decît o esență supusă unei legi implacabile.

Față de religiile panteiste, care nu sînt religii adevărate, sfîntul Atanasie face evident un Dumnezeu personal şi iubitor şi un om căruia acest Dumnezeu îi acordă o valoare eternă. Iar față de formele creştinismului protestant - care nu crede în puterea transformatoare a lui Dumnezeu asupra omului, cît timp e omul pe pămînt, deci nu acordă nici o eficiență rugăciunii şi Tainelor şi cinstirii sfinților, lăsînd la fel pe om supus unei oarecare fatalități față de care Dumnezeu nu poate face nimic - sfîntul Atanasie susține credința adevărată, eficientă şi transformatoare. De aceea, pe drept cuvînt, a fost numit şi «Părintele ortodoxiei».

SFÎNTUL ATANASIE, ARHIEPISCOPUL ALEXANDRIEI

CUVÎNT ÎMPOTRIVA ELINILOR

I

Cunoştinţa despre credinţa în Dumnezeu şi despre toate adevărurile nu are atîta nevoie de învăţătura de la oameni, căci are însuşirea de a se face cunoscută prin ea însăşi. Ea numai că nu strigă în fiecare zi prin lucruri şi că nu se arată, făcîndu-se mai strălucitoare ca soarele, prin învăţătura lui Hristos[1].

Totuşi, fiindcă doreşti să auzi despre acestea, voiesc să-ţi înfăţişăm, o, fericite, câteva lucruri din învăţătura despre Hristos. Tu poţi s-o afli pe aceasta şi din cuvintele dumnezeieşti, dar o poţi auzi, cu iubirea ta de bine[2], şi de la alţii. Ajung sfintele şi de Dumnezeu insuflatele Scripturi spre vestirea adevărului. Dar sînt şi multe scrieri alcătuite despre acestea de fericiţii noştri dascăli şi cel ce le citeşte pe acestea va cunoaşte tflcui-rea Scripturilor şi va putea dobîndi cunoştinţa pe care o doreşte.

Dar pentru că nu avem acum la îndemînă scrierile alcătuite de dascăli, e de trebuinţă să-ţi înfăţişăm şi să-ţi punem în scris cele ce* am aflat noi de la ei. Ele privesc credinţa cea despre Hristos, ca să nu socotească cineva fără preţ învăţătura Cuvîntului care S-a făcut ca noi, nici ca lipsită de raţiune credinţa cea întru Hristos. Căci cînd elinii îşi bat joc de ea şi rîd de noi bîrfind învăţătura noastră, ei amintesc doar Crucea lui Hristos. Dar făcînd aşa, ei stârnesc mila prin neînţelegerea lor, pentru că, defăimînd

1. Ea răsărea în noi din privirea lucrurilor, dar se face cunoscută mai luminoasă ca soarele prin Hristos. Avem aci afirmată legătura dintre revelaţia naturală nefalsificată şi cea supranaturală. Amîndouă ne fac cunoscut pe Dumnezeu în mod nemijlocit; sau Dumnezeu Se impune minţii noastre în mod direct nu prin învăţătura sau comunicarea altora. Aceasta înseamnă însă că însuşi sufletul nostru are capacitatea de a-L sesiza prin creaţiune şi în Hristos. Totuşi Hristos ne face cunoscut pe Dumnezeu, sau pe Sine însuşi, şi prin luminozitatea învăţăturii Sale, sau a evidenţei conformităţii Cuvîntului Său cu aspiraţia spre desăvîrşire a firii noastre.

2. (c&iAoKâAcoq). Deci deşi se poate cunoaşte Dumnezeu şi Hristos şi direct, totuşi cunoştinţa aceasta se confirmă şi se înmulţeşte când e auzită şi de la alţii.

Crucea, nu văd puterea acesteia care a umplut toată lumea şi nu văd că prin ea s-au făcut arătate tuturor faptele cunoştinţei de Dumnezeu[3].

De aceea, dacă s-ar fi atins cu adevărat şi ei cu mintea de dumnezeire, n-ar mai rîde de puterea ei. Ci mai degrabă ar cunoaşte şi ei pe Mîntuito-rul tuturor şi n-ar mai socoti că Crucea a adus vătămare, ci vindecare zidirii. Căci dacă, venind Crucea, s-a desfiinţat toată slujirea la idoli şi cu semnul acesta se alungă toată nălucirea dracilor[4], numai lui Hristos I se aduce prin ea închinare, iar prin El este cunoscut Tatăl. Iar cei care se împotrivesc ei sînt ruşinaţi. Căci dacă ea schimbă sufletele celor ce se împotrivesc în chip nevăzut, în fiecare zi (ceea ce se poate spune către ei, pe drept cuvînt), acesta nu e lucru omenesc, ci mărturiseşte mai degrabă că Cel ce S-a suit pe Cruce e Cuvîntul lui Dumnezeu şi Mîntuitorul[5]. Mie mi se pare deci că ei suferă ceva asemănător celui ce ar bîrfi soarele cînd e acoperit de nor, dar se minunează de lumina lui cînd vede că toată zidirea e luminată de el. Dar dacă e frumoasă lumina, cu mult mai frumos e soarele, pricinuitorul luminii. Tot aşa, dacă e un lucru dumnezeiesc a umple toată lumea de cunoştinţa Lui, pricinuitorul acestei fapte trebuie să fie numaidecât Dumnezeu şi Cuvîntul lui Dumnezeu[6].

Vom grăi deci, pe cît ne este cu putinţă, respingînd întîi neştiinţa necredincioşilor, ca, minciunile lor odată respinse, adevărul să lumineze prin el însuşi şi să ai şi tu îndrăzneala, prietene, pentru că ai crezut în adevăr şi nu ai rătăcit cunoscând pe Hristos. Şi socotesc că e cu cuviinţă să vorbesc

3. Cunoştinţa adevărată de Dumnezeu a rodit în fapte uimitoare care s-au făcut tuturor arătate. Căci aceasta nu e o cunoaştere simplu teoretică, ci una care umple pe om de puterea arătată în fapte pentru că e o cunoaştere a lui Dumnezeu din experienţa puterii Lui, în cel ce îl cunoaşte.

4. Semnul crucii era o practică moştenită de sfîntul Atanasie de la înaintaşii lui, care trebuie să se fi născut pe la anul 200 d. H., deci şi aceştia, de la cei dinaintea lor, din vremea apostolilor. în semnul crucii e puterea credinţei în Hristos, Care S-a răstignit pentru noi şi prin puterea ce ne-o insuflă de a ne înfrîna şi noi de la patimi, se întăreşte firea noastră şi nu se mai lasă stăpînită de păruta fericire a plăcerilor şi deci de puterea mincinoasă a celui ce ne ispiteşte prin ele.

5. E o întreagă argumentare a cinstirii ce se cuvine crucii. Ea are atîtea efecte cîte se spun în text, pentru că Cel ce S-a răstignit pe ea nu a fost un om simplu, ci Fiul lui Dumnezeu. Cu El ne punem în legătură şi pe El îl mărturisim cînd facem semnul crucii. Prin El punem o frînă plăcerilor trupului legate de natura materială şi deci le depăşim pe acestea, contrar celor ce se închină idolilor, care reprezintă alipirea la natură ca la ultima realitate şi la pornirile provocate de ea.

6. Puterea crucii se vădeşte atît de limpede, că de la puterea ei se poate deduce faptul că Cel ce S-a răstignit pe ea e Dumnezeu. în toată această parte sfîntul Atanasie opune crucea, idolilor. Prin cruce şi prin semnul ei ne închinăm Fiului lui Dumnezeu, Care S-a făcut om şi S-a răstignit din iubire pentru noi. Idolii ne ţin în mincinoase închipuiri despre diferiţi zei mai mult sau mai puţin identici cu forţele naturii, care nu pot iubi şi care nu ne pot ajuta, fiind supuse unor legi implacabile.

despre Hristos cu tine, care iubeşti pe Hristos, pentru că sînt încredinţat că socoteşti că cunoştinţa şi credinţa despre El este mai de preţ decît toate.

Răul nu a fost de la început. Căci nu e nici acum între sfinți şi nu există deloc în ei. Ci oamenii au început să-l născocească pe acesta mai tîrziu şi şi l-au întipărit în ei. Ca urmare şi-au plăsmuit şi gîndul despre idoli, socotind ca fiind cele ce nu sînt. Căci Dumnezeu, Făcătorul şi împăratul tuturor, Care este mai presus de toată ființa şi gîndirea omenească[7] fiind Cel ce este bun şi suprabun, a făcut neamul omenesc prin Cuvântul Său şi Mmtuitorul nostru Iisus Hristos, după chipul Său, şi 1-a alcătuit ca văzător şi cunoscător al celor create (a celor ce sînt) prin asemănarea cu El[8]. Pentru aceasta i-a dat lui şi ideea şi cunoştința veşniciei Sale, atîta timp cît îşi păstrează identitatea lui, să nu se despartă de gîndirea la El[9], nici să nu iasă din împreuna-viețuire cu sfinții, ci, avînd harul Celui ce i 1-a dat şi avînd şi puterea proprie a Cuvîntului, să se veselească şi să vorbească cu Dumnezeu, trăind viața plăcută şi fericită şi cu adevărat nemuritoare.

Căci nefiind împiedicat de nimic în cunoaşterea lui Dumnezeu, vede (contemplă) pururea prin curăția sa chipul Tatălui, pe Dumnezeu-Cu-vîntul după al Cărui chip a şi fost făcut[10]. Şi, cunoscând purtarea Lui de grijă pentru

7. Se afirmă transcendența lui Dumnezeu peste toate, în opoziție cu panteismul păgîn de care nu era străin nici Platon, nici Aristotel, care socoteau că Dumnezeu este numai cea mai centrală dintre idei.

8. Toate cele create au fost făcute astfel ca să le cunoască şi să le înțeleagă omul. Toate au o raționalitate, sau sînt sensuri încorporate, pentru ca să le cunoască şi să înțeleagă omul, cel făcut după chipul Logosului dumnezeiesc, Care şi El le cunoaşte şi le înțelege şi le-a dat o raționalitate pe măsura înțelegerii omeneşti. Aceasta nu înseamnă că Logosul, ca ipostas dumnezeiesc, nu e mai presus de orice pricepere rațională a omului şi căjiu se poate înainta tot mai mult în raționalitatea lor ascunsă în Dumnezeu Cuvîntul. Totuşi, atît raționalitatea lor, cît şi subiectul rațional uman, pentru care sînt făcute, sau în legătură cu care sînt făcute au o bază în raționalitatea transcendentă a Logosului dumnezeiesc. într-un fel omul e făcut să cunoască prin ele pe Cuvîntul creator şi să poarte un dialog cu El. Cele create sînt numite cele ce sînt (xâ ovra), pentru că Creatorul lor e mai presus de ceea ce cunoaştem noi ca existențe. Vedem şi în această scriere afirmată ideea că Cuvîntul e «chipul» desăvîrşit al Tatălui. Sfîntul Atanasie nu apără numai un monoteism abstract, ci monoteismul trinitar, deplin personal al Evangheliei.

9. Dumnezeu a sădit în om gîndul veşniciei ca, atît cît îl păstrează, să trebuiască să cugete la cineva care este de fapt veşnic şi în legătură cu care poate dobîndi şi el veşnicia, în aceasta constă identitatea omului, care e totodată asemănarea lui cu Dumnezeu. Cine gîndeşte nu poate să nu dorească veşnicia şi deci să nu se gîndească la ea. Raționalitatea, dorința veşniciei şi gîndirea la ea țin împreună. Şi în aceasta stă chipul lui Dumnezeu în om. Omul nu e Dumnezeu pentru că nu are în sine puterea duratei veşnice. Dar e după chipul lui Dumnezeu, pentru că doreşte să ajungă în unirea cu El la veşnicie.

10. Cunoaşterea lui Dumnezeu e vederea sau contemplarea Lui, iar aceasta înseamnă şi împărtăşirea de viața Lui nemuritoare. Dar Dumnezeu nu e văzut de om decît prin tuvlĂtuTliui, prin raționalitatea Lui care se .revelează în raționaHțatea lumii pe seama witneclliluTraţtonal uman. Deşi transcendent acestei raționalități şi rațiunii cunoscătoare umane, Dumnezeu totuşi e străveziu prin ea omului.

toate, e mai mult decît uimit, ca unul ce se află mai presus de cele supuse simțurilor şi de orice chip trupesc, dar e în atingere, prin puterea minții, cu cele dumnezeieşti şi inteligibile din ceruri[11]. Căci cînd mintea oamenilor nu e în comunicare cu trupurile[12], nici nu are în sine amestecat ceva din pofta acestora din afară, ci e întreagă deasupra lor, aflîndu-se în sine însăşi[13], cum

a fost la început, atunci, străbătînd peste toate cele supuse simțurilor şi peste cele omeneşti, ajunge deasupra lor şi, văzând pe Cuvîntul, vede în El şi pe Tatăl Cuvîntului, îndulcindu-se de vederea (contemplarea) Acestuia şi înnoindu-se prin dorul de El[14]. Căci a ajuns ca omul dintîi, care s-a numit în limba ebraică Adam, şi de care Sfintele Scripturi spun că nu cunoştea ruşinea şi privea cu mintea plină de îndrăzneală pe Dumnezeu şi petrecea cu sfinții (îngeri) în privirea celor cugetate (inteligibile), pe care o avea în acel loc, numit de sfîntul Moise, în mod figurat, rai. Căci curăția sufletului e în stare să odihnească în sine pe Dumnezeu, precum zice şi Domnul: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu". (Matei, 5, 8).

III

Deci, precum s-a spus, aşa a făcut Ziditorul neamul oamenilor şi aşa a voit ca el să rămînă. Dar, oamenii, nesocotind cele mai bune şi lene-vindu-se cu înțelegerea, au căutat mai vârtos-cele mai apropiate de ei. Iar mai aproape le-a fost trupul şi simțurile acestuia. De aceea şi-au despărțit mintea lor de cele inteligibile şi au început să se privească pe ei înşişi. Iar privindu-se pe ei înşişi şi cunoscîndu-şi trupul şi celelalte lucruri sensibile şi lăsîndu-se amăgiți de ele, au căzut în poftele lor, alegînd cele ale lor în locul contemplării lui Dumnezeu. Şi petrecând în acestea şi nevrînd să se despartă de cele mai apropiate, şi-au închis în plăcerile trupului sufletul lor tulburat şi tăvălit în toate poftele. Aşa, au uitat cu desăvîrşire de puterea lor dată de la început de Dumnezeu.

Adevărul acestora l-ar putea vedea cineva şi la primul om făcut, cum spun despre el Sfintele Scripturi. Căci şi acela, cât avea mintea întreagă îndreptată spre Dumnezeu şi spre contemplarea Lui, se întorcea de la

11. Mintea are şi ea puterea de a se atinge de cele spirituale create şi chiar de cele dumnezeieşti, cum au simțurile puterea de a se atinge de cele materiale. Există şi o simțire a minții, cum e una a simțurilor.

12. Nu primeşte mintea în sine simțiri trupeşti: călduri, pofte etc.

13. «eavicp auvcov».

14. Contemplă pe Tatăl, Care e obîrşia Cuvîntului, acesta fiind sensul sensurilor şi cel prin Care Se relevează Dumnezeu. Şi această contemplare e o dulceață. Iar vederea aceasta stârneşte dorința de a vedea şi mai mult din infinitatea şi bogăția lui Dumnezeu. Iar dorința aceasta înnoieşte puterile omului ca năzuință de a vedea şi mai mult. Orice treaptă nouă de vedere, de cunoaştere e nu numai o nouă bucurie ci şi o stare nouă a celui ce vede.

privirea trupului. Dar cînd, prin sfatul şarpelui, oamenii s-au despărțit de cugetarea la Dumnezeu şi au început să se privească pe ei, au căzut şi în pofta trupului şi au cunoscut că erau goi; şi cunoscând aceasta, s-au ruşinat. Dar s-ău cunoscut pe ei goi nu atît de haine, ci că s-au făcut goi de vederea celor dumnezeieşti şi şi-au mutat cugetarea spre cele contrare[14]*.

Căci despărțindu-se de cugetarea la acel Unul şi cu adevărat existent, adică la Dumnezeu, şi de dorirea Lui, au căzut în poftele felurite şi mărginite

ale trupului[15]. Apoi, după cum se întâmplă de obicei, născându-se în ei pofta fiecărui lucru şi a multora la un loc, au început să se şi alipească la ele şi să se teamă de a le părăsi. De aici s-au adăugat în suflet şi frică şi temeri şi plăceri şi ghidul la moarte. Căci nevrînd să se despartă de pofte, se teme de moarte şi de despărţirea trupului[16]. Iar poftind şi nedobîndind cele corespunzătoare (poftei) a învăţat să ucidă şi să nedreptăţească. Iar cum le face acestea, se cuvine să arătăm după putere.

IV

Despărţindu-se de contemplarea celor inteligibile şi folosindu-se rău de

14 a. Din aceste ultime cuvinte se vede că privirea la trup, de care au început oamenii să fie preocupaţi, era, după sfîntul Atanasie, privirea spre mădularele lor care se aprind de poftă. înainte de aceea trăiau trupul ca şi cînd nu-1 aveau. Această ruşinare de goliciunea ce şi-au descoperit-o în urma poftei trezite se datora însă faptului că se despărţiseră de gîndul la Dumnezeu, Care ţinea în frîu sensibilitatea trupului. Pentru explicarea acestui fapt poate că trebuie să presupunem că simţirea intensă a plăcerii (sau a durerii) produsă de contactul trupului nostru cu cele materiale, e implicată în puterea de simţire aflată virtual în natura trupului şi în contactul lui cu cele materiale. Dar legătura trupului cu sufletul Si, prin suflet, cu Dumnezeu - Spiritul suprem - poate ţine în frîu această simţualitate, convertind-o într-un mijloc de sesizare a celor spirituale şi de simţire curată a lor. însăşi cugetarea la cele materiale intensifică în trup simţirea faţă de ele. Iar aceasta e o dovadă că simţirea aflată virtual în natura trupului nu e despărţită de capacitatea lui de a fi frînat de către raţionalitatea lui intensificată de cugetarea purtătorului trupului la Dumnezeu şi la cele spirituale.

15. O remarcabilă dezvoltare a ideii că Dumnezeu, ca unul din care sînt toate, trebuie să fie unicul «conţinut» al gîndurilor şi dorinţelor noastre o găsim la Calist Catafyghiotul (Despre *viaţa contemplativă,* în voi. 7 al Filoc. rom.). Dacă în Dumnezeu cel Unul le avem concentrate toate, toate gîndurile şi dorinţele noastre se pot concentra în gîndirea şi dorinţa Lui, ieşind din împrăştierea produsă de mulţimea distinctă a lucrurilor. Dumnezeu cel Unul care dă existenţă tuturor e şi singurul cu adevărat existent, adică prin Sine existent.

16. E o explicaţie mai interioară a morţii: gîndul la moarte aduce moartea; gîndirea are urmări ontologice. Iar gîndul la moarte e născut de frica de a pierde prilejurile de plăceri produse de simţirea intensă a celor materiale, socotite ca singura realitate.

17. Lucrări

uz rău. în fond în acest caz nu se pune în lucrare toată forţa raţiunii sau a spiritului, care ţine în frîu virtualitatea sensibilă aşezată în constituţia trupului, toată forţa raţiunii sau a spiritului subiectului uman. Subiectul paragrafului e feminin, deci ar fi vorba de suflet care în greceşte e feminin, dar mai sus se vorbise de minte, care în greceşte e masculin. Sfîntul Atanasie le alternează aci pe acestea.

lucrările diferite ale trupului[17] şi îndulcindu-se de privirea trupului şi

socotind că plăcerea este un bine, s-a folosit rău de numele binelui amăgindu-se şi socotind că însăşi plăcerea este binele adevărat[18]. E ca şi cînd cineva slăbit la minte ar cere o suliță şi ar folosi-o împotriva celor pe care-i întâlneşte, socotind că aceasta este o faptă înțeleaptă. Iar iubind plăcerea a început s-o caute pe felurite căi. Căci firea, fiind uşor mişcătoare, nu încetează de se mişca, chiar dacă se întoarce de la cele bune. Dar ea nu se mai mişcă pe calea virtuții, nici ca să vadă pe Dumnezeu, ci, gîndind la cele ce nu sînt, preface ceea ce e în puterea ei, folosindu-se rău de aceasta pentru poftele ce le-a născocit, dat fiind că a fost creată şi cu voie liberă[19]. Căci, precum poate înclina spre cele bune, aşa poate să se şi întoarcă de la cele bune. Iar întorcîndu-se de la bine, se gîndeşte numaidecât la cele potrivnice. Căci nu poate să nu se mişte deloc, fiind prin fire uşor mişcătoare. Şi cunoscând libertatea ei, se vede pe sine putând să se folosească de mădularele trupului atît spre cele ce sînt, cât şi spre cele ce nu sînt. Iar cele ce sînt sînt cele bune, şi cele ce nu sînt sînt cele rele. Şi zic că cele bune sînt, pentru că au modelele (paradigmele) lor în Dumnezeu, Care este. Iar cele rele zic că nu sînt, pentru că nu sînt, dar au fost plăsmuite prin gîndurile omeneşti[20].

Căci avînd trupul ochi pentru a vedea zidirea şi, prin prea armonioasa alcătuire a ei, a cunoaşte pe Făcător, avînd şi urechi spre auzirea cuvintelor

18. Plăcerea, precum o arată numele, fiind plăcută, apare ca un bine, ba chiar ca adevăratul bine. S-a spus că răul trebuie să ia masca binelui ca să ispitească pe om. Dar putința plăcerii, sau a sensibilității trupeşti excesive de a apărea ca bine, se explică din faptul că e implicată în capacitatea raționalității trupului de a se realiza nu numai plastic, ci şi sensibil. Cele materiale sînt plasticizările şi sensibilizările unor rațiuni gîndite de Dumnezeu Cuvîntul.

19. Sfîntul Maxim Mărturisitorul va demonstra că mişcarea e de la Dumnezeu, pentru ca omul să înainteze de la starea inițială în care e creat, spre desăvîrşire şi deci spre Dumnezeu. Prin aceasta combate origenismul, care socotea mişcarea ca produs al păcatului sau al plictiselii sufletelor de fericirea din pliroma. Sfîntul Atanasie insistă aci şi asupra faptului că mişcarea e aşa de legată de fire, adică chiar de minte, încît, când nu se mişcă spre Dumnezeu sau spre bine, se mişcă spre rău. Aceasta provine din faptul că omul e înzestrat şi cu libertate. El îşi poate duce mişcarea spre bine, dar folosind-o rău o poate duce şi spre rău. Fără îndoială mişcarea spre rău e mai puțin liberă decât cea spre bine.

20. Cele bune există pentru că au temeiul în modelele sau rațiunile lor gîndite de Dumnezeu Cel ce este. Dacă Dumnezeu este, atunci şi gîndurile Lui, după care sînt create lucrurile, există real în El, iar Dumnezeu nu gîndeşte decât cele bune. Dimpotrivă, cele rele nu există propriu-zis, pentru că nu-şi au temeiul în Dumnezeu Cel ce este, ci în gîndurile omului. Dar atunci gîndirea omului nu poate crea decât lucruri neconsistente şi rele? Aceasta nu se poate spune decât de o gîndire omenească despărțită de Dumnezeu, de o cugetare care dă chipuri celor rele. Propriu-zis chipurile rele înşele nu pot fi fără un suport în cele ce sînt, deci în cele bune. Ele strâmbă realitățile existente şi deci bune. Chipul rău este inconsistent, 'pentru că orice realitate tinde prin sine să revină la forma ei firească, creată şi susținută de rațiunea ei din Dumnezeu şi să se dezvolte în această direcție. Chipul rău nu se menține decât prin stârnirea libertății în a orienta ființa spre o gîndire opusă lui Dumnezeu şi binelui. Răul are baza nu în ființă, ci într-o imaginație produsă de o libertate rău folosită. Iar libertatea rău folosită are pe de o parte baza în ființă, dar pe de alta, această rea folosire nu are baza în ființă. Aici e tendința ei spre nimicul din care a fost creat omul. Libertatea nu se reazemă numai pe nimic cum zice Berdeaev, dar poate tinde spre nimic, însă avînd existență şi avînd un suport în ființă şi lucrând cu cele ce sînt, îşi poate da iluzia că susține ființa.

dumnezeieşti şi a legilor lui Dumnezeu, ba avînd încă şi mîini spre lucrarea celor de trebuință şi spre întinderea lor la rugăciunea cea către Dumnezeu, sufletul părăseşte privirea spre cele bune şi mişcarea în ele şi, rătăcind, se mişcă spre cele potrivnice. Căci văzînd puterea sa[21], cum am mai spus înainte, şi folosindu-se în chip rău de ea, vede că poate mişca mădularele

trupului şi spre cele rele; şi de aceea, în loc de a privi zidirea, îşi întoarce ochiul spre pofte, arătînd că poate şi aceasta şi socotind că, odată ce se mişcă astfel, îşi salvează demnitatea şi nu păcătuieşte făcând ceea ce stă în puterea lui. Căci nu înțelege că n-a fost făcut numai pentru a se mişca, ci ca să se mişte către cele spre care trebuie[22]. De aceea, şi glasul Apostolului ne atrage luarea aminte: «Toate îmi sînt slobode, dar nu toate îmi sînt de folos» (I Cor., 6, 12).

V

Deci îndrăzneala oamenilor nu a rămas la ceea ce este de folos şi cuvenit, ci, privind la ceea ce le era în putere, au început să cugete la cele potrivnice. De aceea, mişeîndu-şi mintea spre ceea ce e potrivnic, au pornit să omoare şi şi-au dat auzul spre neascultare şi celelalte mădulare spre desfrînare, în loc de a le folosi pentru naşterea de prunci. Şi în loc să folosească limba spre cuvinte bune, au folosit-o spre hule şi bîrfeli şi jurăminte mincinoase, iar mîinile, spre a fura şi a bate pe cei asemenea lor. Mirosul l-au folosit spre mirosirea feluritelor parfumuri ce trezesc pofte trupeşti; picioarele, spre repezirea la vărsare de sînge; stomacul, spre beție şi lăcomie nesăturată. Toate acestea sînt răutăți şi păcate ale sufletului[23]. Iar pricina acestora nu e

21. Putința mişcării sale libere, sau a libertății sale.

22. Libertatea are o bază în ființa omului. Dar poate mişca această ființă şi spre rău, sau spre ceea ce e contrar ființei, adică spre nimic, fără să o poată duce pînă la nimic, odată ce Dumnezeu nu-Şi reneagă creațiunea. Căci nici ființa nu poate fi dusă la nimic, avîndu-şi existența din Dumnezeu şi El ținînd-o în ea, nici ea (libertatea) nu vrea să o ducă pînă la nimic, căci prin ea omul vrea totuşi să se afirme ca existând chiar prin alegerea răului. Numai sinucigaşul vrea să nege total existența ce i s-a dat. însă libertatea alege de fapt direcția contrară ființei şi deci contrară şi lui Dumnezeu, adică direcția spre rău sau spre nimic, socotind că prin aceasta îşi afirmă o opoziție față de Dumnezeu, sau o demnitate proprie, lucrînd ceea ce voieşte ea însăşi, şi amăgindu-se, prin această afirmare de sine contrară voii lui Dumnezeu, ca de abia să se afirme în existență. Voia liberă, sau ființa liberă a omului, neştiind că n-a fost făcută simplu pentru a se mişca, ci pentru a se mişca spre cele ce trebuie, spre bine sau ca spre adevărata creştere în existență, socoteşte că chiar în mişcarea liberă contrară lui Dumnezeu se afirmă în existență, ba chiar mai mult decât în mişcarea conformă voii lui Dumnezeu. Căci prin aceasta i se pare că dovedeşte că se poate mişca după propria ei voință şi putere, neajutată de Dumnezeu. Iluzia deplinei autonomii o socoteşte o dovadă de tărie în existență. De aceea în rău se amestecă în chip ciudat iluzia cu realitatea. Iar Dumnezeu îi lasă această iluzie pentru că numai în putința acesteia omul crede că-şi dă proba realei sale libertăți. Bine ar fi însă ca omul să vadă numai că poate porni şi spre această cale, dar să nu pornească de fapt spre ea.

alta decât întoarcerea de la cele bune. Să luăm o pildă: conducătorul unui cal de curse, suindu-se pe el, disprețuieşte ținta spre care trebuie să-l conducă şi abătîndu-se de la ea mînă calul precum poate şi poate precum voieşte şi de multe ori îl repede spre cei pe care îi întâlneşte; şi iarăşi de multe ori îl mînă spre prăpastie, fiind purtat de el spre ținta spre care se poartă pe sine însuşi în repeziciunea calului, socotind că alergînd astfel nu s-a abătut de la țintă. Căci se gîndeşte numai la alergare şi nu vede că s-a abătut de la țintă. Tot aşa şi sufletul, abătându-se de la calea spre Dumnezeu şi mînînd mădularele trupului spre altceva decât spre ceea ce se cuvine, mai bine-zis mînîndu-se pe

sine prin ele, păcătuieşte şi-şi pricinuieşte răul, nevăzînd că s-a rătăcit din drum şi s-a abătut de la ținta spre care privind, fericitul Pavel, purtătorul de Hristos, a spus: «Spre țintă alerg, spre cununa chemării de sus a lui Iisus Hristos» (Filip., 3,14). Căci sfîntul, punîndu-şi scop binele, niciodată n-a făcut rău.

VI

De aceea unii dintre elini, rătăcind de la cale şi necunoscmd pe Hristos, au afirmat că răutatea este în substanță şi de sine[24]. Prin aceasta au greşit în două feluri: sau negînd că Dumnezeu este Factorul tuturor celor ce sînt, căci El nu ar fi Stăpînul tuturor celor ce sînt, dacă, precum zic ei, răutatea ar avea un ipostas şi o substanță de sine[25]; sau, voind ca El să fie Făcătorul tuturor, vor trebui să admită în chip necesar că e şi Făcătorul

23. Mădularele trupului sînt organizate atît spre săvîrşirea binelui cît şi a răului. Ele nu sînt numai materie, ci raționalitate plasticizată, vie şi sensibilă, prin care se împlinesc lucrările bune sau rele ale subiectului unitar. Cînd nu mai e sufletul lucrător în ele, încetează să mai fie organe, să mai constituie un trup. Prin mina care ajută lucrează nu numai sufletul (baza subiectului uman), ci şi Cuvîntul (Logosul) dumnezeiesc, Care a organizat-o pentru o astfel de lucrare şi o susține în ea, prin subiectul uman făcut după chipul Lui. Dar cînd mîna face rele subiectul uman, despărțindu-se de Logosul prin care toate s-au făcut şi se susțin pentru o armonie rațională, strică prin ea ordinea sau introduce dezordinea în creațiune. Patimile, care nu au o rațiune în ele, nu se mişcă conform Cuvîntului dumnezeiesc, ci sînt factori ai dezordinii. Prin organele trupului sufletul e chemat să înainteze spre Dumnezeu.

24. Adică au afirmat că nu e grefată pe ființa care e creată de Dumnezeu, ci îşi are un suport propriu şi deci îşi are existență prin sine. însă nu numai răutatea, dar nici valorile pozitive nu stau de sine, ci sînt totdeauna ale unui subiect, care are o ființă. Dar valorile pozitive sînt moduri prin care ființa se menține şi ipostasurile sporesc în armonia dintre ele, pe cînd răutatea e un mod prin care un ipostas îşi alterează ființa şi introduce lupta şi dezordinea între ipostasuri.

25. Dacă răutatea şi-ar avea ființa sau suportul propriu, cum ea e contrară lui Dumnezeu, Acesta n-ar fi Stăpînul ei şi nici n-ar fi Creatorul ei, odată ce îşi are ființa prin ea însăşi. Deci El n-ar fi Creatorul tuturor. Pe de altă parte aceasta ar însemna că rău e din veci şi va fi în veci. Dar e absurd a socoti că rău există prin el însuşi şi din veci, neavînd nici o rațiune, nici un rost al existenței lui. Iar lupta împotriva lui ar fi zadarnică. Răul tinde spre nimic. Dacă ar fi prin sine, n-ar avea nevoie de ființă.

răului, căci, după ei, între cele ce există se află şi rău. Dar aceasta e absurd şi cu neputință. Căci nu vine rău din Cel bun, nici nu este în El, nici prin El. Căci n-ar mai fi bun dacă ar avea o fire amestecată, sau ar fi cauza răului[26].

Iar ereticii, depărtîndu-se de învățătura bisericească şi căzînd din credință, cugetă şi ei în chip greşit că există un ipostas (un suport) al răului[27]. Ei şi-au plăsmuit în afară de Tatăl adevărat al lui Hristos un alt dumnezeu, nenăscut, făcător al răului şi călăuzitor spre răutate, dar şi demiurg al creației[28]. Pe aceştia însă uşor i-ar respinge cineva atît din Scripturi cît şi din cugetarea sădită în om, de la care nu se depărtează nici cei ce născocesc acestea. Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos zice în Evangheliile Sale, întărind cuvintele lui Moise, că «Domnul Dumnezeu unul este» (Marcu, 12, 29; Deut., 6, 4), şi: «Mărturisescu-Mă Ție, Tată, Doamne al cerului şi al pămîntului» (Matei, 11, 25). Dar dacă Dumnezeu este unul, şi acesta este Domnul cerului şi al pămîntului, cum ar exista alt dumnezeu afară de Acesta? Şi unde ar fi dumnezeul lor odată ce singurul şi adevăratul Dumnezeu umple toate, cuprinzînd cerul şi pămîntul? Şi cum ar fi alt făcător al celor al căror Domn este însuşi Dumnezeul şi Tatăl lui Hristos, după cuvîntul Mîntuitorului, decât dacă ar spune că şi dumnezeul cel rău poate fi domn peste cele ale Dumnezeului cel bun?[29] Dar dacă ar spune aceasta, ia seama în ce lipsă de credință cad. Căci între cei ce au putere egală nu se află unul mai înalt şi mai bun. Pentru că chiar dacă nu voieşte unul dintre ei, există celălalt. Deci ei sînt egali în putere şi în slăbiciune[30]. Egali în putere pentru că îşi biruiesc unul altuia voința prin existență proprie[31]; egali în slăbiciune, pentru că lucrurile se întâmplă aşa cum se întâmplă chiar dacă nu voiesc ei şi contrar dorinței lor. Căci şi cel bun există fără dorința celui rău, precum şi cel rău, fără voia celui bun[32].

26. Numai panteismul admite că toată realitatea aşa cum este, bună şi rea, este din unica esență, că deci lupta între bine şi rău e legea ei eternă.

27. Sînt vizați aci gnosticii sau maniheii (totuşi maniheii erau priviți ca persani, nu ca elini). (Vezi G. Widengren, *Mani and Manicheism,* London, 1965, p. 118).

28. Aci sînt vizați marcioniții, a căror idee centrală era deosebirea între demiurg, sau mtocmitorul acestei lumi, şi Dumnezeu străin de ea şi bun. Ultimul este Tatăl lui Iisus Hristos, Care a mîntuit pe oameni de puterea demiurgului rău (cf. *De Synodis* 52).

29. Dacă răul ar avea substanța lui, dar creată de un alt factor, atunci cum ar fi un singur Dumnezeu creator şi Domn al tuturor? Şi cum le-ar umple El pe toate? Dacă n-ar fi un singur Dumnezeu, Creatorul şi Domnul tuturor, lumea ar fi în partea ei rea' amestecată cu partea cea bună; deci cei doi creatori ar fi făeut-o în colaborare şi fiecare ar fi domn peste toată lumea în colaborare dialectică cu celălalt. Şi ce rost ar avea aceasta, dacă ființele nu s-ar putea desăvîrşi pînă la capăt, sau la nesfirşit în bine? Dar mai ales sfîntul Grigorie de Nyssa a evidențiat că binele este fără hotar, pe când răul este limitat față de ființa creată, fără de care nu poate fi şi pe care nu o poate duce la o totală neființă, căci în acest caz ar înceta el însuşi să mai existe.

30. Aceasta trebuie să o admită orice gîndire panteistă, sau care socoteşte că lumea aceasta e totul. Ea trebuie să admită că binele şi răul sînt amestecate prin fire, că unul nu poate fi fără celălalt; că amîndoi sînt la fel de tari şi la fel de slabi, limilându-se unul pe altoi, dar neputînd fi unul fără altul. Şi ce rost ar avea această relativitate a binelui, care nu mulțumeşte pe nimeni? Şi de unde ar avea răul puterea să limiteze din veci şi pînă în veci binele? Şi ce sens ar avea acest bine limitat de rău prin ființa veşnică? Acest bine nu e bine propriu-zis. Binele nu e bine şi nu are putere decât dacă e animat de nădejdea unei biruințe complete asupra răului.

VII

Pe lîngă acestea, le^ar mai putea spune cineva şi aceasta: dacă lucrurile văzute sînt ale celui rău, care este lucrul celui bun? Căci nu poate fi văzut

nimic afară de creațiunea demiurgului. Şi după ce poate fi cunoscut cel bun, neexistând lucruri prin care să se cunoască? Căci demiurgul se cunoaşte din lucruri[33]. Şi cum ar exista două feluri de lucruri protivnice între ele, sau prin ce s-ar deosebi ele, ca să poată să existe unele fără celelalte? Căci ar fi cu neputință ca ele şă existe deodată, odată ce îşi sînt distrugătoare unele altora[34]. Dar nu ar putea fi nici unul în celălalt, dat fiind că firea lor este neamestecată şi neasemenea. Deci ceea ce-i deosebeşte ar rezulta din al treilea; şi acesta ar fi dumnezeu. Dar de ce fire ar fi acest al treilea? E un lucru de neînțeles să fie şi de firea binelui şi de a răului. Căci e cu neputință să fie acelaşi de amândouă felurile[35].

Dată fiind această lipsă de temei a învățăturii lor, e necesar să înfățişăm adevărul învățăturii bisericeşti: că răul nu e de la Dumnezeu, nici n-a fost în Dumnezeu, nici n-a fost de la început, nici nu există vreo substanță a lui, ci oamenii, respingînd gîndul binelui, au început să gîndească şi să-şi născocească cele ce nu sînt şi cele pe care le voiesc[36]. Căci precum atunci când apare soarele şi tot pămîntul e luminat de lumina lui, cineva, închizînd ochii, îşi năluceşte întunericul fără să fie întuneric şi umblă rătăcind ca în întuneric, căzînd de mai multe ori şi rostogolindu-se în gropi şi socotind că nu e lumină, ci întuneric, căci părîndu-i-se că vede nu vede nicidecum, tot aşa şi sufletul oamenilor, închizîndu-şi ochii prin care poate vedea pe Dumnezeu, şi-a născocit cele rele, în care se mişcă şi nu ştie că nu face nimic deşi i se pare că face ceva. Căci dă un chip celor ce nu sînt

31. Cum există ei dacă existența fiecăruia persistă în voința de a-l birui pe celălalt?

32. Lucrurile nu se petrec după cum voieşte unul, ci şi după cum voieşte celălalt, fără ca aceasta să însemne un acord între ei. Căci ei luptă între ei, iarăşi fără să vrea. Propriu-zis ei nici nu au o voință liberă, sau nu există un rost al ei. Au cel mult iluzia unei libertăți.

33. Dacă lumea văzută ar fi făcută de un demiurg rău, deosebit de Dumnezeu cel bun, din ce s-ar cunoaşte acesta?

34. Acesta ar fi cazul cînd răul ar avea şi el ființa lui, ca şi binele. Dar răul, existând grefat pe ființa care nu e a lui, nu o poate distruge pe aceasta.

35. Binele nu poate fi din rău, nici răul din bine, pentru că atunci ar fi de o fire amestecată. Dacă cu toată deosebirea lor ar exista unul în altul, ar urma că deosebirea lor îşi are originea într-un al treilea, şi acesta ar fi dumnezeu. Dar acest al treilea n-ar putea nici el fi şi de o fire şi de alta. Prin toată argumentarea aceasta se dovedeşte că răul nu ține de bine, nici invers. Ele nu au nici două.origini egale în putere, nici o singură origine.

36. Răul nu-şi are temeiul într-o substanță, ci în voia creaturii conştiente. Căci este o aplecare a acesteia spre ceea ce nu este, slăbind legătura cu Cel ce este, dar neîncetînd cu totul să rămînă în această legătură.

şi ceea ce s-a săvîrşit nu rămîne cum s-a săvîrşit[37], ci, precum s-a stricat, aşa şi apare. Pentru că sufletul a fost făcut ca să vadă pe Dumnezeu şi să fie luminat de El. Dar în locul lui Dumnezeu el a căutat cele stricăcioase şi întunericul, precum zice Domnul în Scripturi: «Dumnezeu a făcut pe om drept; dar oamenii au căutat gînduri multe» (Ecl., 7, 29). Aşa s-a săvîrşit şi s-a închipuit de la început în oameni aflarea şi născocirea răului.

Dar acum e de trebuință să spunem şi cum au căzut în nebunie slujitorii idolilor, ca să cunoşti că idolii nu au fost născociți de bunătate, ci de răutate.

Iar ceea ce îşi are un început în rău nu poate fi în nici o privinţă socotit ca bun, fiind în întregime rău.

VIII

Neîndestulîndu-se sufletul omenesc cu născocirea răutăţii (a păcatului), a început pe încetul să înainteze la cele şi mai rele. Căci cunoscînd felurimea plăcerilor şi îmbrăcîndu-se în uitarea celor dumnezeieşti, apoi, îndulcindu-se cu patimile trupului şi privind numai la cele de faţă şi la slava lor, a socotit că nu mai există nimic altceva afară de cele văzute şi că numai cele vremelnice şi cele trupeşti sînt bune. Strîmbîndu-se astfel şi uitînd că este după chipul lui Dumnezeu cel bun, nu a mai văzut prin puterea din el pe Dumnezeu-Cuvîntul, după Care a fost făcut. Şi, ajun-gînd în afară de sine, născoceşte cele ce nu sînt şi le dă chip lor[38].

Căci oglinda sufletului, singura care putea vedea chipul Tatălui , ascunzîndu-se în cutele poftelor trupeşti, nu mai vede ceea ce trebuie să cunoască sufletul[39], ci e dus de orice altceva şi vede numai acelea ce cad sub simţuri. De aceea, umplîndu-se de toată pofta trupească şi tulburin-du-se de

37. Sfîntul Atanasie, ca şi ceilalţi părinţi greci, identificând binele cu existenţa consideră răul ca neexistînd, sau ca existenţă părută. Dar aceasta numai în sensul că răul nu are un suport propriu, ci se grefează pe cele ce sînt. Apoi în sensul că, atunci cînd plăcerea ce o dă răul, deşi pare foarte impunătoare şi atrăgătoare, îndată ce este gustată se topeşte ca şi cînd n-a fost, sau dă chiar un gust de deşertăciune. Plăcerea trupească odată consumată produce o stare de scârbă; slava de la oameni, odată dobîndită, îşi descoperă golul. închipuirea dă fiinţă răului încă nesăvîrşit, dar odată săvîrşit răul îşi dscoperă nefiinţa. El mai degrabă roade la rădăcina fiinţei. Cine rămîne numai în rău se dezgustă chiar de existenţă.

38. Fiind în chipul lui Dumnezeu-Cuvîntul cel bun, sufletul e în fiinţa lui raţional şi bun. Raţionalitatea şi bunătatea sînt împreună, ca şi existenţa reală. Atîta cât rămîne raţional şi bun, adică în chipul lui Dumnezeu Cuvîntul, îl vede în sine pe Acesta. Vede adică în El temeiul şi izvorul statornic al raţionalităţii şi bunătăţii sale. Dar pervertindu-se, nu mai e nici raţional cu adevărat, nici bun, ci se face robul răului, contrar raţionalităţii şi bunătăţii. Şi prin aceasta socoteşte cele ce nu sînt, sau nu persistă şi nu promovează fiinţa, ca fiind sau persistînd şi promovînd fiinţa. Scurta dar violenta aparenţă de putere a plăcerilor le face pe acestea să apară ca bune şi îndeamnă raţiunea să aducă argumente pentru fiinţa şi bunătatea lor. Şi omul nu mai poate vedea dincolo de acestea, de acest fals «eu» şi de lucrurile care le satisfac, pe Dumnezeu-Raţiunea cea bună, izvorul adevăratei tării, bunătăţi şi raţionalităţi a fiinţei omeneşti.

39. Sufletul are ca oglindă în el raţiunea adevărată, concrescută cu bunătatea. Aceasta, acoperită fiind de pofte, nu mai poate oglindi în ea «chipul» Tatălui, adică pe Dumnezeu-

părerile despre ele[40], îi dă lui Dumnezeu, pe Care L-a uitat cu mintea, chip în cele trupeşti şi supuse simţurilor, dînd numele lui Dumnezeu celor văzute şi numai pe acelea le slăveşte pe care le voieşte el şi pe care le simte ca dulci.

Deci slujirii la idoli i-a premers ca pricină păcatul. Căci învățând oamenii să născocească pe seama lor răutatea (păcatul), care nu este, şi-au plăsmuit şi pe zeii care nu sînt[41]. Aşa cum cineva scufundîndu-se în adînc, nu mai vede lumina, nici cele ce se văd în lumină, din pricina privirilor ochilor săi în jos şi din pricina apei ce curge în jurul lui, ci simte numai cele din adînc şi de aceea crede că nu mai e nimic altceva decît aceea şi socoteşte că cele ce sînt văzute de el stăpînesc peste toate, la fel şi aceia dintre oamenii de odinioară care şi-au pierdut mintea scufundîndu-se în pofte şi nălucirile trupeşti şi uitând de cunoştința de Dumnezeu şi de slava Lui şi folosindu-se de o rațiune fermecată, mai bine zis de o lipsă de rațiune, şi-au închipuit cele văzute că sînt zei, pentru că slăveau zidirea în locul Ziditorului (Rom., 1, 25), şi au îndumnezeit lucrurile în locul cauzei lor, a Creatorului şi Stăpînului Dumnezeu. Şi precum, după pilda spusă, cei ce se scufundă în adînc, cu cât se coboară mai mult, cu atât se năpustesc mai mult spre cele mai întunecate şi mai adînci, la fel a pătimit şi neamul omenesc. Căcă nu a căzut numai în idololatrie, nici nu a rămas în cele ce a început. Ci cu cât a stăruit mai mult în cele dintâi, cu atât şi-a născocit superstiții mai noi. Şi, nesăturîndu-se de cele dintâi, se umpleau mereu de altele, înaintând în cele mai urâte năravuri şi întinzîndu-şi tot mai mult lipsa dreptei credințe. Aceasta o mărturiseşte şi dumnezeiasca Scriptură, zicând: «Cînd necredinciosul vine în adâncul răutății, nesocoteşte totul» (Pilde, 18, 3).

LX

Cuvîntul, Rațiunea şi bunătatea adevărată, şi deci nu se mai poate alimenta din ea cu ceea ce e potrivit firii lui, pentru a se dezvolta în ceea ce are propriu.

40. Sufletul nu rămîne gol de poftele trupului şi netulburat de chipurile din afară, nici trupul, gol de puterile sufletului. Sufletul şi trupul nu trăiesc viața lor în chip alăturat, ci fiecare e plin de toate ale celuilalt. Sufletul se întinde în trup ca o plantă ce-şi are rădăcinile ei în fundamentul ceresc şi trupul îşi are rădăcina în suflet. S-ar putea spune că rațiunea sau raționalitatea trupului e implantată ca un schelet inteligibil în suflet şi pe baza ei se clădeşte trupul la naştere şi se reclădeşte la înviere. Aceasta e baza pentru unitatea strinsă între suflet şi trup. Idololatria este orizontul cosmic al patimilor care consideră lumea întreagă ca ultima realitate, iar îndumnezeirea lumii, prin energiile divine neconfundate dă un orizont cosmic credinței creştine.

41. Precum patima născoceşte plăcerile care nu au ființă, care nu lasă decît slăbiciune şi părere de rău după ele, aşa născoceşte şi pe zeii care nu există, ca justificări supreme ale plăcerii.

Căci dacă s-a întors mintea oamenilor de la Dumnezeu şi ei s-aucobo-rît în gîndurile şi cugetările lor, mai întâi au dat cinstea lui Dumnezeu cerului, soarelui, lunii şi stelelor, socotind că acestea sînt nu numai zei, ci şi cauzele celorlalte. Apoi, coborîndu-se mai jos în gîndurile întunecate, au numit zei şi aerul şi cele din aer şi, înaintând în rele, au preamărit ca zei şi stihiile şi elementele alcătuirii trupurilor: substanța fierbinte, răcoroasă, uscată şi lichidă. Apoi, căzând cu totul, s-au lipit de pămînt ca nişte melci. Astfel cei

mai fără de credință dintre oameni, căzând şi rostogolin-du-se de la cugetarea la Dumnezeu, au socotit zei şi pe oameni şi chipurile oamenilor, ale unora încă vii, ale altora, după moarte. Ba, coborând la şi mai rele gînduri, au strămutat numirea dumnezeiască şi mai presus de hune a lui Dumnezeu şi la pietre, la lemne, la şerpii de apă şi de uscat şi la animalele sălbatice şi necuvîntătoare, dîndu-le toată închinarea lor şi respingînd pe Dumnezeul cel adevărat şi cu adevărat existent, pe Tatăl lui Hristos.

Dar nu s-a oprit nici la aceasta cutezanța lor nebună, ci au mers mai departe cu tăvălirea în nelegiuirea lor. Căci unii au căzut mai jos în cugetarea lor şi şi-au întunecat mintea aşa de mult, că au născocit şi au zeificat cele ce nu există nicidecum, nici nu se văd între cele ce se întâmplă[42]. Pentru că amestecând cele cuvîntătoare cu cele necuvîntătoare şi unind pe cele neasemenea prin fire, le iau drept zei. Aşa sînt la egipteni câinii şi Şerpii şi măgarii cu cap de om şi țapul cu cap de om al libienilor, numit Amon. Alții, despărțind şi părțile trupurilor, capul şi umerii şi mîna şi piciorul, au socotit pe fiecare zeu, dîndu-i cinstirea dumnezeiască de parcă nu le-ar fi fost destul să creadă în trupul întreg. Alții, prelungind mai departe necredința şi

42. Astăzi se justifică idolii cu afirmarea că ei sînt metafore ale forțelor naturii fizice sau umane. Dar o metaforă care aduce din fantezia umană mai mult decât are realitatea falsifică realitatea, îi atribuie ceva ce nu are. Apoi acest plus e produsul omului, deci e mai puțin decât omul. Dar în credința în Dumnezeul cel mai presus de fire, omul depăşeşte atît natura, cât şi pe sine. Dumnezeu nu e închis de cugetare în vreo limită, ci omul se raportă la El într-o cugetare a supra-cugetatului, într-o acceptare a supra-înțelesului. Omul are şi această însuşire de a cugeta că e ceva mai presus de cugetare, deci de sine, şi e tot ce poate înțelege. Idolul născocit e inferior omului, pe când Dumnezeu e infinit superior.

Se va putea obiecta eventual că şi prin născocirea idolului ca metaforă a forțelor naturii sau ale omului se implică recunoaşterea a ceva tainic, neînțeles în aceste forțe. Dar prin aceasta omul se socoteşte pe sine însuşi un zeu. însă un zeu supus unor legi, ce zeu mai este? Ce putere are? Se admit ca supremă realitate nişte legi, care şi ele nu sînt stăpîne pe ele. Dar pe Dumnezeu,tocmai pentru că depăşeşte chiar şi imaginația omului, omul nu încearcă să-L prindă în metafore, cum o face cu forțele naturii. Icoana se datoreşte numai faptului că Dumnezeu însuşi S-a făcut trup. Dar prin ea omul se înalță la Dumnezeu ca la ceva dincolo de tot ce e natură.

zeificând pricina născocirii acestora şi pofta lor păcătoasă, s-au închinat lor. Aşa este Erosul lor şi Afrodita din Pafos. Iar alții dintre ei, întrecîndu-se în rele, au cutezat să înalțe ca zei pe stăpînito-rii lor şi pe fiii acelora, fie pentru cinstirea conducătorilor, fie din frica de tirani[43]. Aşa e Zeus din Creta, prea vestit la ei, şi Hermes din Arcadia şi Dionis al hinduşilor, iar la egipteni, Isis şi Osiris şi Horos şi Antinoos, favoritul de acum al lui Adrian, împăratul romanilor[44], căruia deşi îl ştiau om, şi încă nu om cuviincios, ci foarte dedat desfrîului, i se închină de frica stăpînitorului. Căci când Adrian se afla în țara egiptenilor, murind Antinoos, slujitorul plăcerilor lui, a poruncit să i se dea închinare, el însuşi rămînînd îndrăgostit de tânăr şi după moartea lui. Dar prin aceasta a dat o dovadă împotriva a toată slujirea la idoli, că ea nu s-a născocit de către oameni decât pentru pofta celor ce au născocit-o, precum

mărturiseşte şi înțelepciunea lui Dumnezeu zicând: «începutul curviei este gîndirea la idoli» (Înț. Sol., 14, 12)[45].

Şi să nu te miri, nici să socoteşti că e departe de crezare ceea ce s-a spus, odată ce nu cu mult înainte şi poate că şi pînă acum senatul ^romanilor hotărăşte că împărații care au domnit peste ei de la început, sau toți care voiesc şi judecă de bine, sînt zei şi porunceşte în scris să li se aducă închinare ca unor zei. Căci pe cei pe care îi urăsc îi declară duşmani prin fire şi îi numesc oameni, iar celor pe care îi admiră poruncesc să li se aducă închinare religioasă pentru virtuțile lor, ca şi când ar sta în puterea lor să facă pe unii zei, când ei înşişi sînt oameni şi nu tăgăduiesc că sînt muritori. Dar ar trebui ca cei ce îi fac pe aceia zei să fie ei înşişi zei, mai mult decât aceia. Căci cel ce face ceva trebuie să fie mai mare decât ceea ce face, şi cel ce judecă stăpîneşte în mod necesar pe cel despre care judecă, şi cel ce dă ceva are numaidecât ceea ce dăruieşte. Tot aşa, orice împărat dăruieşte ceea ce are şi e mai bun şi mai mare decât cei ce primesc de la el. Dar dacă hotărăsc să fie zei cei pe care-i voiesc, ar trebui să fie mai întâi ei zei. Dar iată că murind ei, dovedesc că, fiind oameni, hotărârea lor despre cei zeificați de ei e mincinoasă.

X

43. Sfîntul Atanasie pune în evidență legătura dintre patimi şi născocirea zeilor. Prin ultimii s-a căutat o justificare a diferitelor patimi, ca proprii naturii zeificate. Numai Dumnezeu cel spiritual, deci mai presus de lume, poate ajuta pe oameni să se înalțe peste patimi în spiritualitate. Despre zeificarea plăcerii şi poftei vorbeşte şi Eusebie, *Thepha-nes,* 12, 22, urm.

44. Cinstirile de zeu date lui Antinoos erau o armă deosebit de populară a apologeților creştini. Atenagora se referă la cultul lui *(Supplicatio,* 30, 2).

45. Idolii odată inventați pentru justificarea patimilor au contribuit enorm la sporirea lor.

Dar acest obicei nu e nou, nici n-a început de la senatul roman, ci s-a ivit şi s-a practicat cu mult înainte de născocirea idolilor. Căci zeii vestiți odinioară la greci, Zeus şi Poseidon şi Apolo şi Hefaistos şi Hermes, iar între femei, Hera şi Demetra şi Atena şi Artemiza au fost decretați să fie zei prin hotărîrile lui Tezeu, amintit în istoria grecilor. Şi cei ce au decretat acestea, după ce au murit, au fost jeliți ca oameni. Iar celor pe care i-au decretat zei, li se aduce închinare ca unor zei. O, ce contradicție şi nebunie! Cunoscând pe cel ce a decretat, îi prețuiesc mai mult pe eei pe care i-a decretat. Şi dacă s-ar fi oprit măcar la decretarea bărbaților ca idoli! Dar au coborât numirea de zei şi la femei. De fapt li se dau cinstire şi închinare religioasă şi femeilor, cărora nu le este acordată nici participarea la sfatul de obşte în treburile publice. Aşa au fost, precum am spus mai înainte, cele declarate de Tezeu. Iar la egipteni, au fost Isis şi Core şi Neotera, iar la alții, Afrodita. Căci numele celorlalte socotesc că nici nu se cuvine a le mai pomeni, fiind vrednice de batjocură. Căci mulți nu numai dintre cei de odinioară, ci şi din timpurile

noastre, îngropînd cu dragoste fraţi, rudenii şi soţii, ba şi multe femei îngropîndu-şi bărbaţii, pe care firea i-a dovedit că sînt toţi oameni muritori, zugrăvindu-i pe aceştia şi pe acestea pentru multa lor jale sau plăsmuindu-le chipul, le-au adus jertfe. Apoi, cei de după aceia, pentru chipurile lor plăsmuite sau din admiraţie pentru artişti, i-au crezut zei, suferind de ceva contrar firii. Astfel celor pe care părinţii i-au plîns, nefiind zei (căci dacă i-ar fi ştiut zei, nu i-ar fi plîns ca pierduţi, ci, tocmai pentru că nu-i socoteau zei şi că nici nu mai sînt peste tot, i-au zugrăvit în chip, pentru ca să se mîngîie de faptul că nu mai sînt, privind asemănarea lor în chip), cei fără de minte li se roagă ca unor zei şi-i îmbracă cu o cinstire cuvenită lui Dumnezeu cel adevărat. De pildă în Egipt se practică şi acum plîngerea pentru Osiris şi Horos şi Tifon şi alţii[46]. Iar oracolul din Dodona şi coribanţii din Creta susţin că Zeus nu e zeu, ci om, şi că s-a născut din tată canibal. Dar ceea ce e de mirare e că şi marele înţelept al elinilor, Platon, foarte lăudat ca unul ce a filosofat despre Dumnezeu, a venit la Piereu cu Socrate să se închine Artemizei, sculptată de arta omului.

XI

Născocirile acestea şi cele asemenea le-a descris cu mult înainte Scriptura, care zice: «începutul curviei este gîndirea la idoli. Iar aflarea lor

46. Clement Alexandrinul (în *Protrepticus,* 24, 3) citează din Xenofon: «Dacă îi socotiţi zei, nu-i plîngeţi.nici nu vă bateţi piepturile; iar dacă îi jeliţi, nu mai socotiţi că sînt zei».

este stricăciunea vieţii. Căci n-au fost de la început şi nu vor fi în veci. Fiindcă au venit pe lume din slava deşartă a oamenilor şi de aceea a venit sfârşitul lor grabnic. Căci un tată, cu amară jale întristîndu-se pentru copilul său răpit înainte de vreme, pe cel mort de timpuriu 1-a cinstit ca pe o fiinţă vie şi a rînduit celor supuşi slujbe şi jeţtfe pe seama lui. Apoi, acest necredincios obicei, întărindu-se cu vremea, a fost păzit ca o lege şi - din porunca tiranilor - se credea în cele cioplite. Şi oamenii neputîndu-i cinsti pe aceia, neavîndu-i de faţă, au zugrăvit chipul feţei celor aflaţi departe şi au făcut un chip văzut al împăratului cinstit, ca pe cel care nu era de faţă să-1 linguşească cu sîrguinţă ca şi cînd ar fi de faţă. Iar spre întărirea cultului aceluia i-a îndemnat iscusinţa artistului şi pe cei ce nu ştiau de el. Căci acela, vrînd să placă stăpînitorului, s-a silit să-i facă prin artă chipul mai frumos, iar mulţimea, atrasă de frumuseţea lucrării, pe omul cinstit cu puţin mai înainte 1-a socotit vrednic să i se aducă închinare. Şi aceasta s-a făcut înşelăciune vieţii. Căci oamenii, aflîndu-se în primejdie sau robiţi tiraniei, au dat pietrelor şi lemnelor numele de care nu se poate împărtăşi nimic pe pămînt» (Inţ. Sol., 14, 12-21).

Aşa a început şi s-a plăsmuit născocirea idolilor între oameni, după mărturia Scripturii. Dar acum să-ți arăt şi cum se resping de către ei acestea, nu atât prin argumente luate din afară, ci chiar prin cele ce le cugetă ei.

Căci dacă va lua cineva faptele celor numiți de ei zei, ca să încep de la cele mai de jos, va afla nu numai că nu sînt zei, ci şi că au fost mai josnici decât oamenii. Aşa se poate afla de la poeți despre amorurile şi desfrînă-rile lui Zeus. Se poate auzi cum el a răpit pe Ganimede şi a săvârşit prea-curvii secrete; şi cum se temea şi ce frică avea ca nu cumva să se dărâme zidurile Troii fără voia lui. Poate fi văzut apoi cât era de întristat de moartea fiului său, Sarpedon, şi cum voia să-1 ajute şi nu putea; şi cum unelteau împotriva lui alții, aşa zişi zei, Atena, Hera şi Poseidon, fiind ajutat pe de altă parte de Tetis, soția lui, şi de sutaşul Egion. Se poate vedea cum, biruit de plăceri şi lovit de femei, s-a primejduit să se prefacă în chipuri de animale necuvîntătoare cu patru picioare şi în păsări. Şi iarăşi cum, temîndu-se de uneltirea tatălui său, 1-a legat pe Cronos şi 1-a omo-rît. Oare se cuvine să fie socotit zeu cel care a făcut unele ca acestea şi care a fost acuzat de crime pe care legile publice ale romanilor nu le îngăduie să le facă nici oamenii de rînd?[41]

47. Dumnezeu nu poate fi dedt bun. Numai cel bun e stăpîn pe sine, pentru că e liber de patimi, pentru că e exclusiv generos, netemîndu-se de o împujinare a existenței. Dumnezeu nu poate fi cugetat rob al patimilor. El ar fi supus prin aceasta unor legi cărora nu le poate rezista. Cum va putea El ajuta în acest caz altora? Sfintul Atanasie acordă un mare rol în susținerea idololatriei poeților şi sculptorilor. Aceştia înfrumusețează chipurile unor

xn

Ca să pomenesc numai puține exemple din cele multe, cine - văzînd fărădelegea sau stricăciunea lui față de Semele, Leda, Alcmena, Arte-miza, Leta, Maia, Europa, Danae şi Antiope -, sau cine - văzîndu-i pofta şi îndrăzneala îndreptată spre sora lui, pe care o socotea ca soră şi soție -**nu** ar rîde de ele şi nu s-ar păgubi de moarte cinstindu-le? Cine nu s-ar vedea încurajat nu numai la preacurvie, ci şi la proclamarea ca zei a copiilor săi născuți din preacurvie, făcîndu-şi un acoperămînt al fărădelegii sale din nălucirea declarării ca zei a unora ca Dionis, Heracle, ca Dioscu-rii, Hermes, Perseu şi Sotir? Cine, văzînd cearta neîmpăcată a zeilor la Troia, pentru elini şi troieni, n-ar disprețui slăbiciunea lor,care, pentru sfada dintre ei, i-au făcut şi pe oameni să se urască? Cine, văzînd pe Marte şi pe Afrodita răniți de Diomede, pe Hera şi pe zeul de sub pămînt, numit Edoneu, pe Heracle, pe Dionis, pe Perseu, pe Atena, pe Hefaistos aruncat şi rămas şchiop, nu-i va disprețui şi nu va renunța să spună că sînt zei, auzind că sînt stricăcioşi şi supuşi pătimirii? Sau cine nu-i va socoti decît oameni, şi încă oameni slabi, şi nu va admira mai mult pe cei ce au rănit decât pe cei răniți? Şi cine, văzînd adulterul lui Marte şi al Afroditei şi cursa pregătită lor de Hefaistos şi pe ceilalți aşa zişi zei chemați de Hefaistos să vadă adulterul acelora şi pe aceştia venind şi privind desfrînarea acelora, nu ar rîde şi nu va disprețui

ticăloşia lor? Sau câne nu ar rîde privind nebunia şi desfrînarea din beție a lui Heracle (Hercule) cu Omfalos?

Căci faptele lor de voluptate şi amorurile lor nebuneşti şi chipurile lor zeificate din aur, argint, aramă, din fier şi din pietre nu au nevoie să fie condamnate cu stăruință, odată ce sînt în ele însele vrednice de dispreț şi arată prin ele însele semnele rătăcirii. Mai degrabă trebuie compătimiți cei ce se lasă rătăciți de ele. Căci cei ce urăsc pe adulterul care se atinge de femeia lor, nu se ruşinează să-i facă zei pe dascălii preacurviei. Şi cei ce nu se împreună cu surorile lor, se închină celor ce fac aceasta. Şi mărturisind că e un rău coruperea copiilor, se închină celor defăimați pentru aceasta. Şi pe cele ce nu le îngăduie legile oamenilor nu se ruşinează să le pună pe seama celor numiți de ei zei.

persoane cu multe păcate. E ceva echivoc în aceste chipuri descrise sau sculptate de ei. E o înfrumuseţare a răului, o înfrumuseţare de suprafaţă. Pe de o parte aceste chipuri au un aspect personal, pe de alta, ele reprezintă forţele naturii. Aceasta e o altă ambiguitate în ele. Şi încă una: Cronos, tatăl lui Zeus, ucis de acesta, e timpul de care scapă Zeus, intrînd fia eternitate. Dar viaţa lui eternă e supusă unor patimi urîte. Sînt ele ale naturii? Dar natura nu e conştientă de răul din ea. Zeii sînt nişte fenomene ale naturii, dar înzestrate, prin iluzie, cu conştiinţă. Sînt supuşi naturii, dar mai răi ca natura, datorită conştiinţei ce li se atribuie.

xni

Apoi închinîndu-se pietrelor şi lemnelor, nu văd că ele sînt pe de o parte asemenea celor pe care le calcă cu picioarele şi le ard, dar pe de altă parte, declară părți din ele zei. Şi cele pe care cu puțin înainte le foloseau pentru nevoile lor, soilptându-le nebuneşte le socotesc vrednice de închinare. Ei nu văd şi nici nu gîndesc în general că nu se închină unor zei, ci meşteşugului sculptorului. Căci cîtă vreme piatra e neşlefuită şi materia nelucrată, le folosesc adeseori spre trebuințele cele mai de necinste, dar după ce artistul a întipărit în ele simetriile ştiinței lui şi a închipuit în materie forma bărbatului şi a femeii, aducând mulțumire artistului, li se închină ca unor zei, cumpărîndu-i-le cu bani de la sculptor[48]. Ba adeseori chiar făcătorul statuilor, parcă uitând de cele făcute de el însuşi, se roagă operelor proprii; şi celor pe care cu puțin înainte le-a şlefuit şi le-a tăiat, acum, după ce le-a şlefuit prin arta sa, le aduce închinare. Dacă ar fi de admirat acestea, ar trebui să se admire arta pusă de artistul iscusit în ele, şi să nu se dea o cinste mai înaltă

48. Zeii sînt confecţionaţi de sculptori şi cumpăraţi de la ei. Aceasta nu se aplică şi icoanelor, pentru că ele nu sînt socotite ele însele zei, ci numai prilejuri care aduc aminte de Hristos, Cel mai presus de ele, sau de sfinţii care sînt plini de puterea Lui atotbună.

49. Mai multă cinste se cuvine meşteşugului artistului decât materiei sculptate de el. Omul care lucrează conştient e superior materiei inconştiente şi pasive. Dar, desigur, cinstea cuvenită lui nu-1 poate socoti zeu, pentru că şi omul este dependent, odată ce el însuşi se recunoaşte ca atare închinîndu-se unor chipuri făurite de el şi socotite de el zei.

50. Sfîntul Atanasie exprimă aci în mod ironic un adevăr: omul capabil să vorbească adresează rugăciuni celor ce nu-1 pot auzi, socotind superioare lui însuşi chipurile făurite de el. In loc să-şi înalţe cinstirea la ceea ce e mai presus de sine, cinsteşte ca mai presus de sine, ceea ce e inferior lui. El e făcut să caute ceea ce e mai presus de treapta sa de fiinţă conştientă, nu ceea ce e mai prejos de sine. Aceasta înseamnă că e ceva mai presus de sine, că mintea sa e într-un fel de legătură cu ceea ce e mai presus de ea. De ce cugetă mintea la ceva superior ei, dacă nu e sădită în ea conştiinţa a ceva superior? Cei care zic că mintea e

celor cărora le-a dat el forma. Căci nu materia a împodobit şi a prefăcut arta în zei, ci arta a împodobit şi a prefăcut în zei materia. Deci ar fi cu mult mai drept să se aducă închinare artistului decât celor făcute de el, pentru că el a preexistat zeilor produşi de arta lui şi pentru că au fost făcuţi precum a voit el. Dar înlăturîndu-se ceea ce e drept şi nedîndu-se cinstea cuvenită ştiinţei şi artei, se aduce închinare celor făcute cu ştiinţă şi cu artă. Şi murind omul care le-a făcut, se cinstesc ca nemuritoare cele făcute de el, care, dacă nu s-ar bucura de grija de fiecare zi, ar dispărea cu vremea prin firea lor[49]. Cum nu i-ar compătimi deci cineva şi pentru faptul că văzînd ei se închină celor ce nu văd şi auzind ei se roagă celor ce nu aud; şi oamenii care sînt însufleţiţi şi cuvântători după fire îi proclamă zei pe cei ce nu se pot mişca deloc, ci sînt cu totul neînsufleţiţi? Şi ceea ce e de mirare este că cei pe care ei îi păzesc sub stăpînirea lor îi socotesc ca stăpîni cărora le slujesc[50]. Şi să **nu** socoteşti că le spun acestea în mod simplu, sau minţind faţă de ei. **Căci** ochii înşişi îi încredinţează despre acestea şi cei ce vor pot să vadă **acestea.**

XIV

Dar o mărturie mai bună despre acestea ne dă dumnezeiasca Scrip**tură** care ne învaţă de la început zidind: «Idolii neamurilor sînt argint şi **aur,** lucruri ale mîinilor oamenilor; ochi au şi nu vor vedea; gură au şi nu **vor** grăi; urechi au şi nu vor auzi; nări au şi nu vor mirosi; mîini au şi nu **vor** pipăi; picioare au şi nu vor umbla. Nu vor vorbi cu gîtlejul lor. Cei ce îi **fac** sînt toţi asemenea lor» (Ps. 113,12-16). Nu sînt feriţi idolii nici de disprețul proorocilor. Căci duhul îi osîndeşte şi prin prooroci, zicând: «Ruşi-**na-se**-vor cei ce-şi plăsmuiesc un dumnezeu şi toţi cei ce cioplesc cele deşarte. Şi toţi, prin ceea ce s-au făcut, s-au uscat. Şi cei făcuţi surzi de oameni să fie adunaţi şi să stea împreună. Şi să fie ruşinaţi şi să se înfrunte împreună. Că a ascuţit meşterul fierul şi lemnul cu barda 1-a lucrat şi cu sfredelul 1-a găurit şi 1-a împlîntat cu braţul tăriei lui. Şi va flă-mînzi şi va slăbi şi nu va bea apă. Căci alegînd meşterul un lemn, 1-a măsurat şi 1-a însemnat cu creionul şi 1-a făcut pe el în chipul bărbatului şi **i-a** dat o frumusețe de om. Apoi a pus în faţă lemnul tăiat din stejarul pe **care** 1-a sădit Domnul, pe care ploaia 1-a crescut, ca să fie oamenilor spre **ardere** şi luînd din el să se încălzească. Şi şi-a copt pîinile cu el arzîndu-1, **iar** din rămăşiţă a făcut dumnezei şi s-a închinat celor din care jumătate **au** ars în foc»[51]. «Şi frigînd jumătate din el a mîncat carnea şi s-a săturat. **Şi** încălzindu-se a zis: «Iată m-am încălzit şi am văzut foc». Iar

produsă de natură trebuie întrebaţi: de ce a produs natura o minte care cugetă la ceva superior ei, dacă nu e ceva superior ei, care i-a sădit această putinţă? Dar atunci nu natura de sine a produs mintea, ci cel care a pus în ea necesitatea ei de ceva superior care trebuie să fie şi el superior. în idol este un echivoc. Pe de o parte, omul se închină prin el naturii inferioare lui; pe de alta, întrucât n-o ia aşa cum e, ci pune în ea arta lui, superioară ei, prin care manifestă tendinţa spre ceva superior lui, omul arată că nu se poate elibera de conştiinţa că e ceva superior lui, conştiinţă la care ajunge nu prin natură aşa cum e, ci prin ceea ce e mai înalt de natura şi de conştiinţa omului.

51. Pe de o parte omul arzînd cele ale naturii arată că el e superior ei; pe de alta, impri-mîndu-i prin arta lui un chip, căruia i se închină, arată că el tinde prin ceea ce pune în ea spre ceva superior ei şi lui. Dar închinătorul la idoli nu explicitează faptul acesta în mod conştient, ci rămîne la ideea că natura însăşi, sau el însuşi e dumnezeu.

rămăşiţei s-a închinat zicând: «Mîntuieşte-mă, că dumnezeul meu eşti tu». Nu au putut să înţeleagă, căci s-au întunecat şi n-au putut să vadă cu ochii lor şi să priceapă cu inima. Şi n-a văzut cu inima lui şi n-a înţeles cu sufletul lui. Nici n-a cunoscut cu priceperea lui că jumătate din lemn a ars în foc şi că a copt pe cărbunii lui pîini şi că frigînd carnea a mîncat, şi rămăşiţa a făcut-o urâciune şi s-a închinat ei. Cunoaşteţi că inima lor este cenuşă şi se înşală şi nimenea nu-şi poate mîntui sufletul său. Vedeţi să nu ziceţi că minciuna este în dreapta mea» (Isaia, 44, 10-20).

. Cum deci nu s-ar socoti necredincioşi toţi cei ce sînt osîndiţi şi de dumnezeiasca Scriptură pentru necredinţă? Sau cum n-ar fi stăpîniţi de demoni cei ce sînt daţi pe faţă că cred în cele neînsufleţite şi nu în Adevăr? Şi ce nădejde pot avea ei, sau de ce iertare ar avea parte cînd se încred în cele necuvîntătoare şi nemişcate şi se închină lor în locul lui Dumnezeu cel adevărat?[51"]

XV

Cel puţin dacă artistul ar fi plăsmuit pe seama acelora pe zei fără un chip, n-ar fi dat dovada limpede că sînt lipsiţi de simţire[52]. Ei ar fi înşelat gîndirea celor simpli, ca să creadă că idolii au o simţire, dacă n-ar fi înfăţişat în mod văzut organele simţurilor, cum sînt ochii şi nările şi urechile şi mîinile şi gura, zăcînd nemişcate în simţirea şi perceperea celor sensibile. Dar acurrf, avînd nu au şi stînd nu stau şi şezînd nu şed, căci nu au lucrările acestea, ci, precum a voit cel ce le-a făcut, aşa şi rămîn zăcînd[52"]. Ei nu dau nici un semn că sînt zei, ci apar ca neînsufleţiţi şi făcuţi cu totul prin arta omului.

Cel puţin dacă vestitorii şi născocitorii acestor zei mincinoşi, adică poeţii şi scriitorii, iar fi înfăţişat simplu ca zei! Dar ei au descris şi faptele lor. Prin aceasta au dovedit şi mai mult că nu sînt zei şi că au o purtare pricinuitoare de rău. Ar fi putut masca adevărul, sau rătăci pe mulţi de la adevăr, folosind pentru ei numai numele de zei. Dar istorisind şi omorurile şi destrăbălările lui Zeus şi stricările de copii ale altora şi certurile dintre ei pentru plăcerile căutate la femei şi frica şi laşitatea şi celelalte răutăţi, nu fac decît să se dovedească pe ei înşişi nu numai că nu vorbesc despre zei,dar nici despre oameni credincioşi, ci scornesc mituri despre făpturi ticăloase şi străine de bine.

XVI

Dar poate necredincioşii vor pune vina pe poeţi, spunînd că e o obiş-nuinţă-proprie poeţilor să născocească cele ce nu sînt şi să scornească mituri

51a. Dumnezeu nu poate fi decât liber şi conştient, nu supus legilor şi coruptibil ca un obiect. Un astfel de dumnezeu nu are nici o putere proprie. El nu e izvorul ultim de puteri.

52. Dacă sculptura ar înfăţişa pe zei fără organele simţurilor nemişcate, ar fi lăsat privitorilor putinţa să creadă că zeii au totuşi o simţire, mai presus de simţirile noastre.

52 a. Numai prin simţuri active are o fiinţă ceva şi face ceva propriu-zis. Fără acestea e cu totul pasivă. Fără conştiinţa manifestată prin simţuri, şederea şi starea în picioare nu e o faptă a ei. Nici vederea idolului nu e vederea lui. El e în toate obiect, nu subiect. Şi cum poate fi socotit Dumnezeu ceva ce e cu totul pasiv şi inconştient? Ceva ce nu are propriu-zis nimic? Ceva cu care se face una sau alta, dar care nu face nimic? Iar întrucât omul nu poate face cu cele pasive totul, câne le foloseşte pe toate spre un scop? Cine le-a dat existenţa însăşi?

mincinoase spre plăcerea auditorilor, motiv pentru care vor spune că ei au produs şi istoriile despre zei. Dar aceasta e scuza cea mai fără putere pentru părerea ce o au şi o înfăţişează despre zeii lor. Căci dacă cele ce vin de la poeţi sînt plăsmuiri mincinoase, mincinoasă ar trebui socotită şi numirea de zeu, de Cronos, de Hera şi Marte. Şi de fapt, cum zic ei înşişi, poate chiar şi numele lor sînt plăsmuite şi nu există nicăieri Zeus, nici Cronos, nici Marte. Poeţii îi închipuie pe aceştia spre amăgirea ascultătorilor. Iar dacă poeţii născocesc cele ce nu sînt, cum li se închină ca celor ce sînt? Sau poate vor zice: numirile nu sînt născocite, dar faptele sînt născocite împotriva lor. Dar nici acesta nu e un argument sigur în apărarea lor. Căci dacă s-au născocit faptele, s-au născocit fără îndoială şi numirile celor ale căror fapte le-au povestit. Sau dacă spun adevărul despre nume, în mod necesar spun adevărul şi despre fapte. Căci cei ce ştiu să spună că aceştia sînt zei ştiu fără îndoială să spună şi ce trebuie să facă zeii şi nu ar pune cele proprii oamenilor pe seama zeilor, aşa cum nu ar pune cineva nici lucrarea focului pe seama apei. Căci focul arde, pe cînd firea apei este răcoroasă. Dacă deci faptele sînt vrednice de zei, zei sînt şi cei ce le săvîrşesc. Iar dacă preacurvia şi celelalte fapte amintite înainte sînt proprii oamenilor, şi încă oamenilor ticăloşi, oameni sînt şi cei ce le săvîrşesc, şi nu zei. Căci faptele trebuie să corespundă fiinţelor, ca din fapte să se arate cel ce lucrează şi ca din fiinţa lui să se poată cunoaşte faptele. Precum cel ce vorbeşte despre apă şi foc şi despre lucrarea lor ar spune că apa arde şi că focul răcoreşte, iar dacă vreunul, vorbind despre soare şi despre pămînt, ar spune că pămîntul luminează şi că soarele produce plante şi roduri, ar întrece toată nebunia, la fel şi scriitorii şi mai ales poetul cel mai preţuit dintre toţi, dacă ar cunoaşte pe Zeus şi pe alţii că sînt zei, nu le-ar atribui fapte care dovedesc că nu sînt zei, ci mai degrabă oameni şi nu oameni înţelepţi. Sau dacă mint ca poeţi şi tu te laşi mînţit de ei, pentru ce nu mint şi despre vitejia eroilor şi nu laudă în locul vitejiei slăbiciunea şi nu batjocoresc în locul slăbiciunii vitejia? Căci precum au folosit minciuna pentru Zeus şi Hera, aşa ar fi trebuit să atribuie în chip mincinos lui Achile nebărbăţia şi lui Tersites să-i admire puterea, iar pe Odiseu să-l dispreţuiască pentru neisteţime şi lui Nestor să-i născocească lipsa de înţelepciune, sau lui Diomede şi lui Hector să le scornească slăbiciuni femeieşti, iar Hecubei să-i atribuie bărbăţie.

Cu privire la toţi poeţii trebuia, cum zic ei, să născocească minciuni. Dar iată că ei au spus adevărul pe seama oamenilor, iar despre aşa zişii zei nu s-au temut să mintă. Poate ar zice cineva dintre ei că mint numai cînd le atribuie fapte de destrăbălare, căci în laude, cînd spun de Zeus că e tatăl şi căpetenia zeilor şi Olimpianul care împărăteşte în cer, nu mint, ci spun adevărul. Dar acest cuvînt nu numai eu, ci oricine îl poate întoarce

împotriva lor. Şi din nou adevărul se va arăta protivnic lor, din primele dovezi. Căci faptele îi dovedesc a fi oameni, iar laudele îi înfăţişează mai presus de firea omenească. Dar fiecare din acestea contrazice pe cealaltă. Căci nu e propriu celor din cer să săvîrşească astfel de fapte, nici nu pot fi socotiţi zei cei ce le săvîrşesc.

XVII

Deci ce rămîne să cugetăm, dacă nu că laudele sînt daruri mincinoase, pentru că faptele se adeveresc contrare lor? Şi că acesta este adevărul se cunoaşte din cele obişnuite. Căci cine laudă pe cineva nu-1 osîndeşte pentru purtarea lui, ci mai degrabă prin laude măreşte pe cei ale căror fapte sînt urîte din pricina ocării ce le vine din ele. Aceasta, pentru ca prin mărimea laudelor să înşele pe auzitori, ascunzînd nelegiuirea acelora. Astfel, precum dacă cineva care-şi propune să laude pe un oarecare, şi neaflînd în purtările lui nici în virtuţile sufletului lui motiv pentru aceste laude din catfiza ruşinii lor, îl înalţă pe acela dăruindu-i cele ce sînt mai presus de el, la fel şi poeţii admiraţi de ei, jenaţi de faptele urîte ale celor numiţi de ei zei, le-au atârnat un nume mai presus de om. Prin aceasta s-au arătat că nu ştiu că prin numiri mai presus de om nu acoperă cele omeneşti ale lor, căci numirile de zei nu se împacă cu scăderile omeneşti ce li le atribuie. Dar eu socotesc că ei au vorbit fără voia lor despre patimile şi despre faptele acelora. Căci încercând să dea numirea şi cinstea lui Dumnezeu cu neputinţă de împărtăşit - cum zice Scriptura - celor ce nu sînt dumnezei, sau oamenilor muritori (ceea ce e o îndrăzneală mare şi contrară credinţei), au fost din pricina aceasta siliţi de adevăr să descrie' patimile lor, ca aceste patimi, cuprinse în scrierile lor, să se arate după aceea tuturor, ca o dovadă că aceia nu sînt zei[53].

XVIII

Deci ce apărare, ce dovadă ar putea aduce cei stăpîniţi de asemenea superstiţii, că aceştia sînt cu adevărat zei? Căci prin cele spuse cu puţin

53. Ceea ce inventează omul ca zeu nu poate fi ferit de pata care umbreşte tot ce gîndeşte şi face el, nici de dependenţa în care se află el cu fiinţa şi cu viaţa lui; numai revelaţia reală a lui Dumnezeu poate descoperi realitatea adevăratului Dumnezeu, activ în lume, dar nesupus referinţelor care o domină şi nepătat de umbrele şi limitele vieţii omeneşti, prin ridicarea omului peste sine. Numai revelaţia lui Dumnezeu însuşi experiată real de om poate descoperi pe Dumnezeu cel desăvîrşit bun şi atotputernic. De aceea numai într-o totală depăşire de sine a omului, se decoperă Dumnezeul cel adevărat. Dumnezeu nu e un chip construit de raţiunea omului, ci un subiect descoperit acestuia într-o experienţă a Lui, plină de o supremă răspundere în faţa Lui. De aceea, numai în proorocii Vechiului Testament şi în mod culminant în Iisus S-a revelat cu adevărat Dumnezeu. Fără să vrea, în zeul imaginat de el omul pune din. scăderile proprii vieţii lui. Minciuna idolului iese la iveală fără voia celui ce-1 inventează.

înainte, cuvîntul a dovedit că aceşti zei sînt oameni, şi încă oameni lipsiţi de bunăcuviinţă. Dar poate se vor întoarce şi se vor lăuda cu cele folositoare

aflate de ei în viață, spunînd că îi socotesc pe aceştia zei pentru că s-au" făcut folositori oamenilor. Căci se spune că Zeus practica arta sculpturii; Poseidon, pe cea de cârmaci; Atena, pe a țesătoriei; Apolo, pe a muzicii; Artemida, meşteşugul vînătorii; Hera, arta pregătirii veşmintelor; Demetra, lucrarea pămîntului, şi alții, altele, cum au spus cei ce au povestit despre ei[53a].

Dar aceste ştiințe şi cele asemenea lor nu trebuie să fie atribuite de oameni numai acelora, ci şi firii comune a oamenilor, la care luînd ei aminte au inventat meşteşugurile. Căci meşteşugul, cum spun mulți, este o imitare a naturii[54]. Dacă deci unii au devenit învățați în meşteşugurile cu care s-au sîrguit, nu trebuie să-i socotim pentru aceasta zei, ci mai degrabă oameni. Dar meşteşugurile nu sînt numai de la ei, ci în ele au imitat şi ei firea. Căci fiind oameni prin fire capabili de ştiință prin legea sădită în ei[54a], nu e de mirare dacă, prin înțelegere omenească, luînd ei aminte la firea lor şi cunoscând-o pe ea, au inventat meşteşugurile. Şi dacă pentru invențiile unor meşteşuguri spun că se cttvine să fie numai aceia zei, se cuvine ca şi inventatorii altor meşteşuguri să fie numiți zei, pentru motivul pentru care s-au învrednicit şi aceia de o astfel de numire. Căci fenicienii au inventat literele, Homer, poezia eroică, Zeus Eleatis, dialectica, Corax din Siracuza, arta oratoriei, Aristeos, îngrijirea albinelor, Triptolem, semănarea griului, Licurg din Sparta şi Solon din Atena, legile. Iar legarea literelor, numerele, măsurile şi greutățile le-a aflat Palamides. Şi alții au descoperit alte diferite lucruri folositoare vieții omeneşti, după mărturia celor ce le-au istorisit. Dacă deci ştiințele fac zei pe cei ce le inventează, şi pentru ele există zei sculptați, e necesar ca şi cei ce după aceea au devenit inventatorii altor ştiințe să fie,

53 a. Eusebie, *Praep. Ev.,* 11, 2, 53, bazat pe Euhemerus.

54.0 idee aristotelică, *Physica,* 11,8: «Meşteşugul împlineşte unele ce nu le poate face firea, iar pe altele le imită». Meşteşugurile (tehnica) sînt o prelungire a puterilor ce le are firea de a lucra asupra naturii externe, de a-şi articula puterile ei în natură. Ea arată corespondența dintre om şi natura externă. Omul descoperă în natură posibilități şi forțe pe care le poate folosi. Dar cel care a creat această corespondență nu este omul; şi nici natura. Căci inteligența conştientă a omului nu e produsă de natura inconştientă. Dar natura, la rîndul ei, poate ascuți puterile inteligenței umane. însă natura nu le ascute pe acestea în mod conştient, ci ca materie în care sînt imprimate anumite legi şi posibilități pe care e capabil omul să le descopere. Omul e cel ce învață conştient din ceea ce îi oferă natura, actualizînd tot mai mult corespondența naturii cu el. Deşi natura e făcută pentru om, omul depăşeşte natura ca factor care intervine şi lucrează conştient în ea, descoperind posibilitățile ei.

54 a. «După definiția (opov) sădită în ei». Aristotel spune: «E propriu omului să fie un animal capabil de ştiință» *(Topica,* v. 4-5). Omul nu e o ființă lipsită de organizare. El e organizat, definit, între altele, ca o ființă capabilă de cunoaşterea legilor naturii şi a folosirii lor. El are o rațiune căreia îi corespunde raționalitatea naturii. în acest sens este «homo faber», «homo technicus», care exprimă o latură a însuşirii lui de «homo rationalis» (AOVIKOV ca>ov).

după ei, zei. Sau dacă nu-i învrednicesc pe aceştia de cinstea de zei, ci îi cunosc ca oameni, urmează că nici Zeus şi Hera şi alții să nu fie numiți zei, ci să se creadă că au fost şi ei oameni, ba mai mult, oameni nu prea respectabili, aşa cum ne arată prin statuile lor că nu sînt altceva decît oameni.

XIX

Căci ce altă formă li se dă prin sculptură decât cea de bărbat şi de femeie? Dar li se dau şi altele încă mai de jos decât acestea, de animale şi păsări de tot felul, de patrupede îmblînzite şi sălbatice, de şerpi şi de toate cele care sînt hrănite de pămînt, de mare şi de toată firea apelor. Căci căzînd oamenii în lipsa de raţiune a patimilor şi a plăcerilor şi, nemaivăzînd nimic decât plăceri şi pofte trupeşti, ca unii ce-şi au cugetarea în aceste lucruri dobitoceşti, au plăsmuit şi dumnezeirea în forme dobiteceşti, după varietatea patimilor lor, sculptîndu-şi tot atîţia zei[55]. Căci aflăm la ei chipuri ale celor cu patru picioare, ale şerpilor şi ale păsărilor, cum zice şi tâlcuitorul dumnezeieştii şi adevăratei bunecredincioşii: «S-au făcut deşerţi în cugetările lor şi s-a întunecat inima lor neînţe-leaptă. Zicând că sînt înţelepţi, au înnebunit şi au schimbat slava nestrică-ciosului Dumnezeu în asemănarea chipului omului stricăcios şi al păsărilor şi al animalelor cu patru picioare şi al târâtoarelor» (Rom., 1, 21 - 24).

întrebaţi despre acestea, aşa zişii filosofi şi învăţaţi ai elinilor nu tăgăduiesc că zeii lor sînt aceste chipuri ale oamenilor şi ale animalelor. Apărîndu-se spun că ei au aceste chipuri pentru ca dumnezeirea să le răspundă şi să li se arate prin ele. Căci nu poate fi cunoscut Cel nevăzut decât prin astfel de statui şi rituri. Iar cei încă şi mai filosofi decât aceştia, care socotesc că spun lucruri şi mai adînci, zic că alcătuind acestea şi le închipuie spre invocarea şi arătarea puterilor divine, ca acestea arătându-se prin ele, să le dea o cunoştinţă despre zei. Ele servesc oamenilor ca nişte litere pe care văzîndu-le ei, pot ajunge la o cunoaştere a zeului, datorită arătării prin ele a vestirilor divine[56]. Asemenea mituri scornesc ei despre aceste vestiri. Căci ei nu teologhisesc. Să nu fie! Dar cine ar cerceta cu atenţie acest cuvînt ar afla că nu e mai puţin mincinos ca cele arătate înainte.

XX

55. E absurd ca omul, fiinţă superioară prin conştiinţa lui, să se închine animalelor inconştiente odată ce ele nu-şi dau seama de închinarea ce li se aduce şi odată ce omul simte nevoia să se înalţe spre ceea ce e superior lui, pentru a se ridica la o treaptă mai înaltă de viaţă.

56. Eusebiu, (Proep. *Ev.* 111, 7,1) citează din Porfiriu ideea că statuile zeilor sînt cărţi din care se pot citi litere despre zei.

Căci ar putea zice cineva către ei, trecînd la adevărul care-i cheamă să judece: Cum răspunde sau Se face cunoscut Dumnezeu prin acestea? Oare prin materia din care sînt făcute, sau prin forma din ele? Dacă prin materie, pentru ce e necesară forma şi nu se arată zeul în mod simplu prin toată materia, înainte de a i se da o formă? în acest caz în zadar au clădit ei şi temple, dînd chip între zidurile lor unei pietre, sau unui lemn, sau unei bucăţi de aur cînd tot pămîntul e plin de firea acestora[57]. Iar dacă cauza arătării divinităţii e forma ce se adaugă, ce trebuinţă mai e de materia aurului şi a

altora şi nu se arată mai vîrtos zeul prin înseşi fiinţele vii prin fire, ale căror forme sînt statuile? Căci s-ar dobîndi o mai bună cunoştinţă despre zeu dacă s-ar arăta prin fiinţe însufleţite, cuvântătoare şi necuvîntătoare, decît se aşteaptă prin cele neînsufleţite şi nemişcate. Căci prin cele din urmă se arată şi mai mult necredinţa. De fapt animalele naturale, cele cu patru picioare şi păsările şi şerpii sînt neplăcute şi îndeamnă la ocolirea lor, fie pentru sălbăticia, fie pentru murdăria lor; dar cei ce sculptează chipurile lor în pietre şi în lemn şi în aur le zeifică. Ar trebui însă ca ei să dea mai degrabă cinstire fiinţelor vii decît să se închine chipurilor lor în sculpturi.

Sau poate nici una din acestea, nici forma, nici materia, nu e cauza prezenţei zeului, ci numai arta făcută cu ştiinţă invocă pe zeu, ca una ce e o cercetare a firii! Dar dacă zeitatea vine în statui pentru această ştiinţă, de ce iarăşi e nevoie de materie, odată ce ştiinţa este în oameni? Şi odată ce zeul se arată din pricina artei şi de aceea se aduce închinare statuilor ca zei, ar trebui să se aducă închinare şi să se arate credinţa faţă de oameni, ca unii ce sînt făuritorii artei, întrudt sînt şi raţionali şi au ştiinţa în ei înşişi[57'].

XXI

Cît despre a doua apărare a lor, chipurile mai adîncă, ar putea spune cineva următoarele: Dacă nu s-au făcut acestea, o, elinilor, pentru arătarea zeului, ci pentru prezenţa puterilor vestitoare în ele, pentru ce socotiţi mai presus de puterile invocate statuile prin care invocaţi puterile?

57. în panteism templele nu-au nici un rost, căci totul este dumnezeu. Ce sens au atunci templele în teosofie? Numai Dumnezeului transcendent I se cuvine un lăcaş deosebit ca să se arate că Se distinge de natură.

57 a. De fapt, din toată lumea văzută oamenii sînt fiinţele cele mai înalte prin raţiunea lor conştientă şi activă. Ei nu trebuie să se închine la nimic inferior lor. Dar raţiunea lor tinde spre ceva şi mai înalt pe linia conştiinţei responsabile. Numai de acolo le poate veni raţiunea. Şi numai acolo e Dumnezeu, ca Raţiunea care nu se mai simte dependentă de nimic şi nu mai tinde spre o raţiune mai înaltă.

Căci sculptând chipurile, precum ziceţi, pentru cunoaşterea zeului, atribuiţi cinstea şi numirea zeului statuilor, săvârşind o faptă necuvenită. Pentru că mărturisiţi că puterea zeului întrece micimea statuilor şi de aceea, neîndrăznind să invocaţi zeul prin ele, invocaţi puterile mai mici. Dar trecând peste ele, daţi pietrelor şi lemnelor numele celui de a cărui prezenţă vă temeţi şi le numiţi zei, în loc de piatră şi de artă a oamenilor, şi vă închinaţi lor. Dar dacă acestea vă sînt ca nişte litere pentru contemplarea zeului, cum spuneţi în chip mincinos, nu e drept să daţi mai multă cinste semnelor decât celui indicat prin ele. Să dăm o pildă: dacă cineva care scrie numele împăratului ar cinsti mai mult scrisul decât pe împărat, nu ar face un lucru neprimejdios, ci s-ar expune pedepsei cu moartea, de vreme ce scrisul e un produs al ştiinţei celui ce a scris. Aşa şi voi, dacă aţi cugeta sănătos, nu aţi coborî la materie un semn aşa de însemnat al zeităţii, nici nu aţi cinsti mai mult sculptura decât pe sculptor. Căci dacă sculpturile ca litere ce indică arătarea zeului sînt

vrednice de zeificare, ca unele ce sînt semne ale zeului, cu atât mai mult ar trebui zeificat cel ce le-a sculptat şi le-a şlefuit, ca unul ce e mai puternic şi mai sporit în zeitate decât ele, odată ce ele au fost cizelate şi modelate prin voia lui. Şi dacă literele sînt vrednice de admirat, cu atât mai multă admirație merită cel ce le-a scris, pentru arta şi ştiința sufletului său. Dar dacă acest motiv nu ajunge ca să fie socotiți zei, pe drept cuvînt trebuie să-i întrebe cineva în privința nebuniei cinstirii idolilor pentru a afla de la ei cauza pentru care produc formele lor.

XXII

Dacă zeității i se dă un chip pentru faptul că are chipul omului, pentru ce i se dă şi chipul celor necuvîntătoare? Iar dacă zeitatea are chipul animalelor necuvîntătoare, pentru ce e sculptată şi în chipul ființelor raționale? Şi dacă are chipul ambelor feluri de ființe şi ei cunosc zeitatea ca avînd atât chipul animalelor necuvîntătoare, cât şi al ființelor raționale, pentru ce împart cele unite şi despart statuia animalelor de a oamenilor şi nu fac chipul ei din amîndouă, cum sînt chipurile miturilor, Scyla şi Caribda şi Hipocentaurul şi zeul egiptean cu cap de câine, Anubis? Căci sau trebuie să fie înfățişați ca avînd două naturi, sau, dacă au numai un chip, să nu li se plăsmuiască şi altul contrar.

Şi iarăşi, dacă chipurile acestora sînt bărbăteşti, pentru ce li se atribuie chipuri femeieşti, iar de sînt femeieşti, pentru ce li se dau în chip mincinos şi forme bărbăteşti contrare lor? Şi iarăşi, dacă ei sînt şi una şi alta, trebuie să nu le despartă, ci să fie unite amîndouă şi să fie înfățişați ca aşa zişii hermafrodiți, ca superstiția să înfățişeze privitorilor nu numai prilej de necredință şi de defăimare, ci şi de râs. Şi în general, dacă cugetă zeitatea cu chip trupesc, ca să-i atribuie şi pîntece şi mîini şi picioare şi grumaz şi piept şi celelalte mădulare necesare naşterii oamenilor, priveşte la ce mare necredință şi impietate a căzut mintea lor, ca să atribuie acestea divinității? Căci de aci urmează că ea pătimeşte şi celelalte proprii trupului, adică poate fi tăiată, împărțită şi chiar stricată cu totul.

Dar acestea şi unele ca acestea nu sînt proprii lui Dumnezeu, ci mai degrabă trupurilor de pe pămînt. Căci Dumnezeu este netrupesc şi nestricăcios şi nemuritor, neavînd trebuință de nimic. Dar aceste statui sînt stricăcioase şi chipuri ale trupurilor şi au trebuință de aceeaşi grijă ca şi ele, cum s-a spus şi mai înainte. De aceea vedem de multe ori înnoite pe cele învechite şi făcute din nou pe cele pe care timpul, sau ploaia, sau unele animale de pe pămînt le-au nimicit. Din aceasta poate vedea cineva nebunia lor. Căci declară zei chipurile pe care le fac ei înşişi şi cer salvare de la cei pentru care cugetă la mijloace care să-i apere de stricăciune. Şi cer să li se împlinească cele de trebuință de la cei pe care îi ştiu că au nevoie de grija lor. Şi pe cei pe care îi închid în mici locşoare nu se sfiesc să-i numească stăpîni ai cerului şi ai pămîntului[58]

xxni

Dar nu numai din acestea poate cunoaşte cineva necredința lor în Dumnezeu, ci şi din faptul că părerile lor despre zei nu sînt de acord. Căci dacă aceia sînt toți zei, cum îi numesc ei, filosofînd asupra lor, căruia dintre aceia trebuie să se alipească cineva mai mult şi pe care dintre ei trebuie să-l socotească mai principal, ca, fie să se închine cu încredere zeului cel adevărat,

58. Considerînd divinitatea identică cu natura, religiile panteiste văd şi statuile zeilor, făcute din materia naturii, ca zei, spre deosebire de creştinism care, considerînd pe Dumnezeu transcendent naturii, nu vede în icoane decît simboluri care cer minții să-şi îndrepte închinarea dincolo de ele, la Dumnezeu (sau la Hristos întrupat ca om). Religiile păgîne, identificând natura cu divinitatea, rămîn în contradicție. Ele nu pot explica cum natura, care devorează toate individuațiunile, naşte pe de altă parte continuu altele. Dacă forțele naturii încep să roadă individuațiunile ei îndată ce acestea apar, cum le pot pe de altă parte forma? Toate în natură sînt dependente de altele şi prin aceasta se distrug unele pe altele. Dar atunci, cum aceeaşi forță distrugătoare ce lucrează în toate şi din toate poate naşte şi ține o vreme aceste individuațiuni? Cum poate fi aceeaşi realitate tare şi neputincioasă, născătoare şi distrugătoare? Şi ce sens e în aceasta? Toată această luptă intrinsecă din natură e redată în statuile zeilor. Numai un Dumnezeu transcendent naturii, independent de ea, dar de care ea depinde, poate explica această ambiguitate a naturii. El e viața nesupusă slăbiciunii, iar natura are pe de o parte viața întrucât o primeşte de la El, pe de alta, slăbiciunea şi moartea, întrucât ea nu e izvorul vieții depline şi prin libertatea ființelor raționale create a slăbit legătura cu izvorul desăvîrşit al vieții. Faptul că numai oamenii se îngrijesc să refacă aceleaşi chipuri ale zeilor şi că se îngrijesc pentru menținerea în viață a celor scumpi lor, arată că omul persoană, contrar naturii inconştiente, ține la salvarea eternă a persoanelor. E una din trăsăturile caracteristice ale persoanei conştiente, ca treaptă superioară a realității. Numai natura inconştientă nu ştie de valoarea individuațiunii.

fie ca, precum zic, să cunoască fără şovăială pe Dumnezeu? Căci nu aceiaşi sînt numiți de către toți zei. Şi cîte neamuri sînt, tot atâția zei sînt plăsmuiți. Ba e şi câte un ținut sau câte o cetate divizate în ele însele pe tema zeilor cărora se închină. Aşa, fenicienii nu cunosc aşa zişii zei ai egiptenilor, nici egiptenii nu se închină aceloraşi idoli ca fenicienii. Sciții nu primesc zeii perşilor, nici perşii, pe ai sirienilor. Iar pelas-gii bârfesc zeii din Tracia şi tracii nu cunosc pe cei ai tebeilor. Hinduşii se deosebesc de arabi în privința idolilor şi arabii, de etiopieni şi invers. Sirienii nu cinstesc idolii celor din Cilicia, iar neamul capadocienilor are alte nume de zei decât aceia. La fel cei din Bitia au alți zei, şi armenii îşi au zeii lor[59]. Şi de ce să mai pomenesc alte multe exemple? Epiroții (cei de pe continent) se închină altor zei decât locuitorii insulelor. Şi cei din urmă cred în alții decât epiroții. Şi în general, fiecare cetate şi sat nu ştie de zeii cetăților şi satelor vecine, ci ține la ai săi şi socoteşte că numai aceştia sînt zei. Despre urâciunile din Egipt nici nu mai trebuie să vorbim, căci vedem cu ochii noştri cum cetățile lor au credințe contrarii ce se luptă între ele şi cum cele învecinate se străduiesc mereu să rămînă în credințe contrarii celor din apropiere. Căci crocodilul, închinat la unii, e privit cu scârbă de cei din apropiere. Şi leul crezut ca zeu la unii nu numai că nu e venerat de cei din cetatea învecinată, ci întâlnindu-1, îl şi omoară ca fiară. Şi peştele închinat de unii este pescuit pentru hrană de

alții[60]. De aci se ivesc între ei războaie şi dezbinări şi motive de ucideri şi prilejuri de plăceri pătimaşe şi, ceea ce e de mirare, precum povestesc istoricii, pelasgii, aflînd numele zeilor de la egipteni, nu recunosc zeii egiptenilor, ci cinstesc pe alții decât pe aceia.

Şi, în general, toate popoarele rămase la cinstirea idolilor au păreri şi credințe diferite şi nu se pot afla la ele aceleaşi credințe. Şi e firesc să pătimească de aceasta. Căci căzînd de la cunoaşterea unicului Dumnezeu, au căzut în multe şi diferite credințe. Şi depărtîndu-se de la Cuvîntul cel adevărat al Tatălui, de la Hristos, Mîntuitorul tuturor, au mintea împrăştiată în multe. Căci precum cei ce s-au depărtat de la soare şi petrec în locuri întunecate rătăcesc pe multe căi neadevărate şi pe cele adevărate nu le cunosc, iar pe cele neadevărate şi le închipuiesc ca adevărate, şi «văzînd nu văd» (Matei, 13, 13), la fel cei ce s-au depărtat de

59. Se arată în general deosebirile existente chiar între popoarele învecinate în privința zeilor. De aici se vede că vecini cu tracii erau pelasgii.

60. în primele timpuri creştinii au luat chipul peştelui ca simbol al lui Hristos, căci numele grec al peştelui (ix8uc) se compune din literele inițiale ale cuvintelor care în româneşte sînt: Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul. Dar e de remarcat că în Dobro-gea s-a păstrat pînă azi tradiția unui peşte cizelat din lemn cu o cruce în locul ochilor pentru a-1 deosebi de peştele obişnuit, cinstit de creştini în alte părți.

Dumnezeu, întunecîndu-se la suflet au mintea rătăcitoare, închipuin-du-şi ca existente cele ce nu sînt, ca nişte oameni beți şi care nu văd.

XXIV

Aceasta este o dovadă însemnată a necredinței lor în Dumnezeu. Căci zeii fiind mulți şi diferiți, potrivit cu fiecare cetate şi ținut, şi unii făgăduind pe zeii celorlalți, toți îi defăimează pe toțk Cei socotiți la unii zei devin jertfă şi daruri de consumat ale celor numiți zei la alții. Astfel aceiaşi le sînt unora jertfe, altora zei. Egiptenii cinstesc pe bou şi pe vițelul Apis. Dar pe aceştia alții îi jertfesc lui Zeus. Chiar dacă nu-i jertfesc pe aceia înşişi, jertfesc pe cele asemănătoare socotind că le jertfesc pe acelea. Libienii au ca zeu oaia, pe care o numesc Amon. Dar pe aceasta o înjunghie alții, ca jertfă, multor altor zei. Hinduşii cred în Dyonisos, soco-tindu-1 simbolul vinului. Iar alții îl fac libația altora. Alta cinstesc râurile şi izvoarele, şi egiptenii, mai mult decît toți, dau prima cinste apelor şi pe acestea le declară zei. Alții, şi între ei şi egiptenii care cred în acestea, spală murdăria altora şi a lor proprie cu apă, dar aruncă apa devenită murdară, necinstind-o. Şi aproape toate cele din care îşi fac egiptenii idolii sînt la alții, şi chiar la ei, jertfe. Astfel, egiptenii sînt luați în rîs de aceia, pentru că nu fac pe aceleaşi zei, ci pe cele ce alții şi chiar ei le socotesc ca jertfe şi ca lucruri de lepădat[61].

XXV

Ba unii au ajuns pînă la atâta necredinţă şi nebunie, încât junghie şi aduc pînă şi pe oameni ca jertfă falşilor lor zei, ale căror chipuri şi forme sînt chiar oamenii. Slugi ale diavolului, ei nu văd că victimele junghiate sînt arhetipuri ale zeilor plăsmuiţi şi închinaţi de ei, cărora le aduc ca jertfe pe oameni[62]. Ei aduc aceleaşi aceloraşi, sau, mai bine zis, pe cele mai bune, celor mai rele. Căci jertfesc cele însufleţite celor neînsufleţite şi aduc pe cele cuvîntătoare, celor nemişcate[63]. Sciţii numiţi taurieni aduc celei numite de ei «fecioară»,ca jertfe, pe cei scăpaţi de naufragii şi pe toţi dintre elinii pe care-i prind,

61. în acest capitol sfîntul Atanasie se bazează pe Clement şi Eusebiu. Dealtfel în multe idei se bazează pe Clement din Alexandria. Aşa, pentru varietatea zeilor ,se referă la *Protrepticus* al lui Clement, 39.

62. Nu numeşte pe oameni chipuri ale zeilor, ci modele după care sînt născociţi zeii inexistenţi. Aplicată la zei ideea lui Feuerbach că divinitatea e născocită de om după chipul lui, e corectă. Dar aplicată la Dumnezeu existent ca suprema realitate transcendentă, după concepţia noastră creştină nu e corectă. în raport cu Dumnezeu cel adevărat, omul e chip, nu model. Căci trebuie să existe o realitate liberă şi conştientă, care nu e dependentă de nimic, ci de care depind toate. Omul nu poate să nu se simtă dependent de ea şi să caute să urce tot mai mult spre ea. Acea realitate nu cere viaţa oamenilor ca jertfă, căci este atot-iubitoare. Se cer numai jertfe spirituale, ca unor fiinţe ce se depăşesc desăvîrşindu-se, prin dăruire şi unire cu ea. Zeii care cer viaţa oamenilor sînt'egoişti ca şi oamenii.

63. Propriu zis oamenii sînt modelele zeilor închipuiţi, dar nereali. Ca urmare oamenii sînt aduşi jertfe unor chipuri cărora nu le corespunde nimic real, unor simple chipuri ale

manifestîndu-şi lipsa de credinţă împotriva oamenilor de aceeaşi fire şi dînd astfel pe faţă cruzimea zeilor lor. Pe cei pe care providenţa i-a salvat din primejdii, pe aceia ei îi înjunghie, lucrînd împotriva providenţei şi anulînd cu sufletul lor sălbatic binefacerea ei[64]. Alţii, când se întorc victorioşi din război, împărţind în grupe de câte o sută pe prizonieri şi luînd câte unul din fiecare sută, junghie pe mulţi şi îi jertfesc lui Marte. Dar nu numai sciţii îşi pun în lucrare sălbăticia înnăscută în astfel de fapte urîte, ci acest lucru este propriu în general răutăţii închinătorilor la idoli. Căci şi egiptenii aduceau odinioară Herei astfel de jertfe sîngeroase. Iar fenicienii şi cretanii îmblînzeau pe Cronos prin jertfele lor de copii. Romanii de odinioară cinsteau şi ei pe Jupiter, numit Latiar, prin jertfe de oameni. Şi alţii, altfel. Toţi se murdăreau şi murdăreau. Se murdăreau săvîrşind omoruri. Şi' murdăreau templele lor umplîndu-le de fumul unor astfel de jertfe. Din acestea li s-au înmulţit oamenilor relele. Căci, văzînd pe demonii lor bucurîndu-se de acestea, au imitat şi ei pe zeii lor prin aceleaşi crime, socotind mare lucru imitarea celor socotiţi de ei superiori. Aşa s-au lăsat oamenii biruiţi de omoruri de oameni şi de copii, şi de toate destrăbălările. De fapt, fiecare cetate e plină de toată destrăbălareaprin imitarea purtării zeilor ei. Nu e unul care să vadă în chip înţelept cele ce ţin de idoli, decât numai cel ce le cunoaşte destrăbălarea pricinuită de ei[64a].

XXVI

Femeile stăteau odinioară în fruntea cinstirii idolilor, în Fenicia, oferind zeilor de acolo preţul trupului lor, în socotinţa că prin curvia lor îi îmblînzesc şi câştigă bunăvoinţa lor prin aceasta[65]. Iar bărbaţii, tăgăduin-du-şi firea şi nemaivoind să fie bărbaţi, imită firea femeilor, ca să placă şi să aducă prin aceasta cinstire maicii zeilor lor. Toţi trăiesc ca cele mai josnice fiinţe şi se

omului cu toate defectele lui, care fiind socotiţi reali primesc de la oameni aprobare şi laudă a acestor defecte proprii oamenilor. în faptul că fiinţa după care se face chipul unor zei ireali e adusă ca jertfă acelor zei, se afirmă poate ideea că unele forţe ale aceleiaşi naturi sînt consumate de altele. Totul se învîrte în cadrul aceleiaşi naturi. Numai când Dumnezeu e conceput ca transcendent, cele create se aduc Lui spre desăvîrşire, sfin-ţindu-se şi ele, pentru că se aduc Lui ca superior lor.

64. Aduc jertfe pe cei ce cad în puterea lor unei zeiţe concepute şi ea după chipul lor. Ei lucrează propriu zis contra lui Dumnezeu care îngrijeşte prin pronie de oameni. Aceşti zei reprezintă patimile oamenilor în mod potenţat. Ei îndeamnă pe oameni la rău, nu la bine. Sacrificiile sînt cerute de ei ca fapte de răzbunare.

64 a. Capitolul urmează strict lui Eusebiu (Theophones, 86). Eusebiu descrie prostituţia rituală, practicată în Baalbec, apoi aminteşte pe Ganimede, ca să treacă la homosexualitate.

65. Nedepăşindu-se prin idoli în cugetare, oamenii care-i cinstesc nu depăşesc nici pornirile lor inferioare. Ei nu sînt ajutaţi de idoli să devină mai buni, mai curaţi, ci găsesc în ei ca forţe oarbe ale naturii, justificarea tuturor pornirilor pătimaşe, socotite proprii naturii.

întrec cu cei mai răi ca ei, cum zice sfîntul slujitor al lui Hristos, Pavel: «Femeile lor şi-au schimbat rînduiala cea firească, în cea contrară firii. La fel şi bărbaţii, părăsind întrebuinţarea firească a femeii, s-au aprins în poftele lor unii de alţii, bărbaţii lucrînd cu bărbaţi ruşinea» (Rom., 1, 26-27). Iar săvîrşind acestea şi cele asemenea, mărturisesc şi arată şi pe aşa zişii lor zei ca avînd această vieţuire. De la Zeus au învăţat stricarea copiilor şi adulterul, de la Afrodita, curvia, de la Rea, destrăbălarea, de la Marte, uciderea şi de alţii, alte asemenea fapte, pe care legile le pedepsesc, iar omul înţelept le respinge. Oare se mai cuvine deci a socoti că sînt zei cei care fac astfel de lucruri şi a nu-i socoti mai degrabă mai animale decît animalele, pentru destrăbălarea purtărilor lor? Şi oare se mai cuvine a socoti oameni pe cei ce cred în ei şi nu mai degrabă a-i compătimi ca pe unii ce sînt mai animale decît animalele şi mai lipsiţi de suflet decît cei fără suflet? Căci dacă ar fi ţinut seama de mintea sufletului lor, nu s-ar fi prăbuşit în acestea, tăgăduind pe Dumnezeul adevărat, Tatăl Domnului nostru Hristos.

XXVII

Dar poate cei ce s-au ridicat peste acestea şi se minunează de crea-ţiune, speriindu-se de aceste urîciuni date pe faţă, nu vor tăgădui nici ei că acestea sînt vrednice de disprețuit şi de respins de către toţi[66], ci vor socoti cinstirea cosmosului şi credinţa în părţile lui bună şi de netăgăduit. Şi se vor lăuda că dau credinţă şi dau închinare nu pietrelor şi lemnelor şi chipurilor de oameni, de păsări necuvântătoare, de şerpi şi de animale cu patru picioare, ci soarelui şi lunii şi tuturor celor din cer şi de pe pămînt şi întregii firi a apelor. Vor zice că nu se pot dovedi şi acestea ca nefiind zei, fiind vădit tuturor că nu sînt nici

neînsufleţite, nici animale, ci întrec şi firea oamenilor prin faptul că sînt în cer, iar altele pe pămînt. Se orvine deci să ne ocupăm şi cu acestea. Căci desigur că raţiunea va afla şi în acestea un argument adevărat împotriva lor.

înainte de a începe această cercetare şi dovedire, ajunge să vedem că creaţiunea însăşi strigă împotriva lor şi arată pe Făcătorul ei Dumnezeu, pe Cel ce împărăteşte asupra ei şi a tuturor, pe Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. Păruţii înţelepţi îl resping pe El, dar se închină şi zeifică zidirea făcută de El, măcar că şi ea se închină şi mărturiseşte pe Domnul, pe Care aceia îl resping în favoarea ei. Dar trebuinţa pe care părţile ei o au unele de altele îi ruşinează pe oamenii care se alipesc cu admiraţie de aceste părţi

66. Pentru conţinutul celor zece capitole ce încep aci, a se vedea paralele la Eusebiu (T. Kehrhan, *De sancti Athanasii quae fertur contra gentes oratione,* Berlin, 1913).

socotindu-le zei[67]. Căci şi ele fac cunoscut şi arată ca fiind Domn şi Făcător al lor pe Tatăl Cuvîntului, prin trebuinţa ascultării necontestate de El, sădite în ele, precum zice dumnezeiasca Lege: «Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mîinilor Lui o vesteşte tăria»- (Ps. 18, 2). Mărturia lor nu e ascunsă, ci e foarte clară celor ce nu au ochiul înţelegerii cu totul orbit. Căci dacă ar lua şi ar cugeta cineva în mod despărţit fiecare din părţile zidirii, ca de pildă soarele în sine, sau luna, sau pămîntul, sau aerul , sau ar despărţi căldura, răcoarea, firea uscată şi umedă, de legătura între ele, privindu-le pe fiecare în sine şi deosebit, ar afla în mod sigur că nimic nu-şi este îndestulător sieşi, ci toate au nevoie de legătura între ele şi există prin ajutorul ce şi—1 dau una alteia. Soarele se învârteşte cu cerul întreg şi e cuprins în el şi n-ar exista fără mişcarea lui în cer. Iar luna şi celelalte stele mărturisesc ajutorul ce le vine de la soare. Pămîntul, iarăşi, nu se arată dîndu-şi roadele fără ploi. Iar ploile nu ar coborî pe pămînt fără să se folosească de nori. Dar nici norii nu s-ar arăta şf nu s-ar produce prin ei înşişi, fără aer. Iar aerul nu e de la sine, ci e încălzit de eter şi străluceşte luminat de soare. Izvoarele şi rîurile nu vor veni la existenţă niciodată fără pămînt. Iar pămîntul nu se reazemă în el însuşi, ci se odihneşte pe firea apelor şi e ţinut de ele în mijlocul universului. Iar marea şi oceanul cel mare care curge în jurul întregului pămînt sînt mişcate de valuri şi purtate precum le împinge forţa vânturilor. Şi vânturile înseşi nu sînt de la ele, ci, potrivit celor ce au grăit despre ele, iau fiinţă din arderea şi căldura eterului în aer şi prin el suflă pretutindeni. Iar despre cele patru elemente, din care constă firea trupurilor, despre căldură, răcoare, uscăciune şi umezeală, cine ar fi atît de lipsit de înţelegere, ca să nu vadă că sînt unite între ele şi că, dacă se despart şi se arată fiecare de sine, se desfiinţează una pe alta şi devine stăpînă în ele cea care e mai tare? Căci căldura e desfiinţată de răceală cînd aceasta se înmulţeşte. Şi răceala e desfiinţată de puterea căldurii. Uscăciunea se umezeşte de către umezeală şi aceasta se usucă de cea dintîi[68].

XXVIII

Cum ar fi deci acestea zei, cînd au nevoie una de ajutorul celeilalte? Sau cum s-ar putea cere ceva de la ele, când ele însele cer cele de trebuință una de la alta? Despre Dumnezeu însă trebuie să cugetăm că nu are nevoie de nimic

67. Fiecare dintre părţile lumii se dovedeşte slabă, avînd trebuinţă de celelalte. Dumnezeu nu poate fi decât o realitate care nu depinde de nimic altceva.

68. Această înţelegere a lumii fizice e depăşită de progresul ştiinţei ca superficială şi naivă, dar ideea dependenţei reciproce a tuturor a fost confirmată de aceasta. Pe lîngă aceea, sfîntul Atanasie nu se bazează în acestea pe vreo învăţătură a Bisericii, ci pe ceea ce afirmau oamenii de ştiinţă de atunci.

altceva, ci îşi este suficient Sieşi şi deplin în El însuşi şi toate subzistă în El şi mai degrabă El însuşi dă tuturor toate[69]. Dar atunci, cum e drept să se declare zei soarele şi luna şi celelalte părți ale zidirii cînd nu sînt aşa, ci au nevoie unele de altele? Dar poate vor mărturisi şi ei: da, este vădit că despărțite şi luate în ele însele sînt cu lipsuri; dar unindu-se toate şi constituind un corp mare, se va putea zice că întregul este Dumnezeu. Căci întregul care se constituie astfel nu va mai avea nevoie de ceva din afară. El îşi va ajunge sieşi spre toate, vor zice păruții mțelepți. Dar şi în aceasta se vor dovedi uşor de respins. Acest cuvînt al lor va arăta şi mai mult necredința lor şi se va dovedi, nu mai puțin ca cele dinainte, produs al ignoranței. Căci dacă întregul se produce prin unirea celor separate şi se constituie din cele parțiale, întregul s-a alcătuit din părți, din care fiecare este o parte a întregului. Dar un astfel de întreg e departe de noțiunea de Dumnezeu. Căci Dumnezeu este întreg adevărat, şi nu alcătuit din părți. El nu Se constituie din părți diferite, ci El însuşi este cauzatorul componenței tuturor. Ia seama deci ce judecată contrară hii Dumnezeu manifestă cei ce spun acestea. Căci dacă se alcătuieşte din părți, desigur El Se va arăta ca cel neasemenea lui însuşi şi ca cel ce se întregeşte din părți neasemănătoare. Pentru că dacă e soare, nu ar trebui să fie lună. Şi de e lună, nu ar trebui să fie pămînt. Şi de e pămînt, nu ar trebui să fie mare. Şi astfel pe oricare din ele ar afirma-o cineva, ca una cu El, ar vedea nebunia ce rezultă din acesta concepție a lor.

Dar cineva ar putea arăta greşeala lor şi dacă ar privi la trupul nostru omenesc. Căci precum ochiul nu este auz, nici auzul mînă, nici stomacul piept, nici gîtul picior, ci fiecare din acestea are o lucrare proprie, şi aceste mădulare deosebite constituie un trup când părțile sînt unite spre folosul lui, dar se şi separă când vine timpul, sau când firea care le-a adunat le desparte, precum voieşte şi porunceşte Dumnezeu, la fel (dacă Atotputernicul ne îngăduie această comparație), dacă părțile zidirii unite într-un corp ar fi dumnezeu, acesta ar fi în contrazicere cu sine însuşi, precum s-a arătat, trebuind să se despartă potrivit firii părților făcute să se împartă.

XXIX

69. Nu poate fi Dumnezeu cel ce are nevoie de altceva, deci cel cu lipsuri în sine şi dependent de altceva în existenţă.

Dar şi altfel poate fi dovedită necredinţa lor, la lumina adevărului. Căci dacă Dumnezeu este necorporal şi nevăzut şi de nepipăit după fire, cum pot gîndi pe Dumnezeu trup şi cum pot cinsti prin închinare, ca proprii lui Dumnezeu, cele ce se văd cu ochii şi pot fi pipăite cu mîna? Şi iarăşi, dacă Dumnezeu este atotputernic, El poate fi în toate şi nimic nu-L poate stăpîni, dar El stăpîneşte şi cîrmuieşte toate, cum nu văd cei ce zeifică zidirea că ea nu intră într-o astfel de definiţie a lui Dumnezeu? Căci cînd soarele ajunge sub pămînt, lumina lui fiind umbrită, nu poate fi văzută pe pămînt. Iar ziua soarele acoperă luna cu strălucirea luminii lui. Şi grindina vatămă de multe ori rodurile pămîntului. Iar focul e stins de revărsarea apelor şi iarna e alungată de primăvară. Iar vara nu îngăduie primăverii să treacă peste hotarele ei şi ea este, la rîndul ei, oprită de toamnă să iasă din hotarele ei. Dacă acestea ar fi zei, n-ar trebui să fie biruite şi acoperite una prin alta, ci să conviețuiască totdeauna împreună şi să-şi împlinească deodată lucrările în comun. Ar trebui ca ziua şi noaptea, soarele şi luna şi toată mulțimea stelelor să-şi arate deodată lumina şi aceasta să lumineze tuturor şi toate să fie luminate de ele. Ar trebui ca vara şi iarna şi primăvara şi toamna să coexiste deodată în mod neschimbat în aceleaşi locuri. Ar trebui ca marea să fie amestecată cu izvoarele şi să dăruiască oamenilor băutura comună. Ar trebui ca adierile liniştii şi ale vînturflor să fie unite. Ar trebui ca focul şi apa să satisfacă în comun nevoile oamenilor. Ar trebui să nu suporte nimeni vreo vătămare din partea lor, odată ce ele ar fi zei şi nu ar face nimic spre vătămare, ci mai degrabă toate spre folos. Iar dacă aceasta este cu neputință din pricina împotrivirii între ele, cum e cu putință ca acestea fiindu-şi protivnice una alteia şi luptîndu-se între ele şi neputîndu-se răbda una pe alta, să mai fie numite zei, sau cum mai pot fi cinstite ca dumnezeu? Şi cele ce sînt prin fire neîmpăcate, cum ar dărui pacea celor ce li se roagă şi le-ar fi acestora îndrumătoare spre armonie? Deci nici soarele, nici luna, nici altă parte a zidirii, cu atât mai puțin statuile în pietre şi în aur şi în alte materii, nici Zeus şi Apolo şi alții, născociți de miturile poeților, nu pot fi zei cu adevărat, aşa cum a arătat cuvîntul nostru. Ci unele dintre ele sînt părți ale creațiunii, altele, chipuri neînsuflețite, iar unii sînt oameni muritori. De aceea şi credința în ei şi zeificarea lor nu sînt o faptă a dreptei credințe, ci a necredinței în Dumnezeii şi semnul unei mari rătăciri de la cunoştința Dumnezeului cel unul şi adevărat, adică a Tatălui lui Hristos[70].

Pînă aici s-a dovedit şi s-a arătat că cinstirea idolilor de către păgîni e plină de toată necredința şi nu s-a introdus spre nici un folos, ci spre stricarea vieții omeneşti. Acum, odată ce rătăcirea a fost dovedită, să intrăm pe drumul adevărului, aşa cum s-a făgăduit la început, şi să contemplăm

70. Cine poate face părțile să se constituie într-un întreg? Este în ele ceva care le uneşte. Dar atunci acel ceva e altceva decît părțile. însă atunci de ce continuă ele să se lupte între ele în cadrul întregului? Şi ce sens este într-un astfel de univers al unei eterne tragedii? Nu are nevoie un astfel de univers de o putere superioară, pentru a realiza între părțile lui o adevărată unitate?

pe Qrmuitorui şi Făcătorul tuturor, pe Cuvîntul Tatălui, ca prin El să cunoaştem şi pe Tatăl Lui şi ca paginii să afle cît de mult s-au depărtat de la adevăr.

XXX

Cele spuse înainte n-au făcut altceva decît să arate rătăcirea care s-a introdus în viața omenească. Iar calea adevărului ne va duce spre Dumnezeu cel cu adevărat existent. Şi pentru cunoaşterea şi înțelegerea nerătăcită a ei nu avem trebuință de altceva decît de noi înşine. Căci calea spre Dumnezeu nu e aşa de departe sau de străină de noi,precum nu e nici Dumnezeu,măcar că e mai presus de toate. Ci este în noi şi e cu putință să-i aflăm începutul de la noi înşine, precum a învățat Moise zicând: «Cuvîntul credinței este în lăuntrul inimii tale» (Deut., 30,14). Aceasta a arătat-o şi a întărit-o şi Mîntuitorul zicând: «împărăția lui Dumnezeu este în lăuntrul vostru» (Luca, 17, 21). Iar avînd în noi înşine credința şi împărăția lui Dumnezeu putem să contemplăm şi să înțelegem îndată pe împăratul tuturor, pe Cuvîntul mîntuitor al Tatălui. Deci să nu-şi caute scuze elinii care se închină idolilor. Şi nici altcineva să nu se amăgească pe sine, spunînd că nu are o astfel de cale şi, drept urmare, să-şi caute o scuză pentru necredința lui. Căci toți am intrat şi ne aflăm pe ea, deşi nu păşesc toți pe ea, ci voiesc să o părăsească pentru plăcerile vieții care îi atrag. Şi dacă ar întreba vreunul care este această cale, aş răspunde că ea e sufletul fiecăruia şi mintea din el[71]. Căci numai prin aceasta poate fi Dumnezeu văzut şi înțeles şi numai nefolosind mintea au putut tăgădui necredincioşii pe Dumnezeu. De aceea, şi-au tăgăduit înainte

71. Pe de o parte Dumnezeu e mai presus de toate, sau transcendent tuturor. Pe de alta, există chiar în noi începutul drumului care duce la El. Aceasta e mintea noastră, care e centrul şi vîrful sufletului nostru şi care nu e compusă din părțile trupului, ci e subiectul unitar al tuturor, care e chipul Cuvîntului sau al Raționii supreme, prin care sîntem legați, transcendîndu-ne, de Cuvîntul transcendent, trebuind să-I răspundem. Dumnezeu e mai presus de toate cele ce, neavînd minte să-L gîndească, nu pot să se ridice prin ea peste toate, să le cuprindă pe toate, fără să fie cuprinsă de ele. Dar mintea arată în trebuința ei de a se ridica peste toate, spre cineva asemănător ei, dar mai presus de ea, că este o legatară între Dumnezeu şi ea. Mintea e cale spre Cuvîntul cel liber, Care dealtfel devine tot mai prezent în ea, ca Cel ce e «calea» prin excelență. Şi în această mişcare spre Cuvîntul sau în El spre toți e viața omului. Precum mintea le poate cuprinde pe toate, dar ea nu poate fi supusă legilor lor de compoziție şi desfacere, aşa e şi Dumnezeu-Cuvîntul. Dar El e mai presus şi de minte. El e liber de toate şi stăpîn peste toate, dar are o legătură cu toate. Mintea însă trebuie să stea în legătură cu El, prin dialogul cugetării»'Legătura cu toate o trăieşte şi mintea, dar numai în măsura în care *e* mai unită cu Cuvîntul. E o afirmare paradoxală că Dumnezeu e pe de o parte mai presus de toate, pe de alta, că drumul Lui începe din noi, din mintea noastră. Aceasta nu înseamnă o continuitate de natură, ci o legătură dialogică. Aspirația minții noastre spre El e o dovadă că ea are nu numai asemănarea Cu El, ci şi că El a sădit şi întreține această aspirație şi responsabilitate în ea, prin puterea Lui. Dar întrucât aspirația tinde spre El ca spre Unul ce e mai sus de ea, mintea arată că Dumnezeu e totodată dincolo de ea, că El nu e identic cu ea, sau la nivelul ei.

de toate mintea. Căci e propriu celor ce nu au minte să tăgăduiască pe Făcătorul şi Ziditorul ei[72]. Dar pentru cei simpli e necesar să fie arătat pe

scurt şi faptul că fiecare dintre oameni are suflet şi că acesta este raţional, mai ales fiindcă mulţi dintre eretici neagă şi aceasta, socotind că omul nu e nimic mai mult decît chipul arătat al trupului. Pentru că arătat fiind acest fapt, vor putea să aibă prin ei înşişi mai limpede dovada minciunii idolilor.

XXXI

Mai întâi, un mic semn că sufletul oamenilor este raţional ne este deosebirea lui de făpturile neraţionale. Căci lumea s-a obişnuit să le numească pe acestea neraţionale pentru faptul că neamul oamenilor este raţional. Apoi nici aceasta nu e fără importanţă pentru dovedire, anume că numai omul cugetă cele din afară de sine şi gîndeşte la cele ce nu sînt de-faţă şi revine la cugetarea lor[72a] şi prin judecată alege ceea ce e mai bun dintre cele cugetate. Căci fiinţele neraţionale văd numai pe cele de faţă şi se reped numai spre cele văzute cu ochii, chiar dacă după aceea se aleg cu o vătămare. Dar omul nu se porneşte îndată spre cele văzute, ci judecă prin cugetare cele văzute cu ochii şi de multe ori după ce s-a pornit, e tras înapoi de cugetare. Şi după ce a cugetat un lucru, revine iarăşi prin cugetare la el şi fiecare simte, dacă e prieten al adevărului, că mintea omului e altceva decît simţurile trupului. De aceea fiind altceva, ea e judecătoarea simţurilor, sau a lucrării simţurilor şi a celor ce le percep acestea[73]. Mintea le distinge pe acestea, şi le aminteşte şi alege ceea ce e mai bun. Căci ochiul poate numai să vadă, urechile pot numai să

72. Cei ce tăgăduiesc pe Dumnezeu nu pot explica cum s-a putut ivi în minte aspiraţia către ceva mai presus şi simţul răspunderii. Şi cum acestea nu pot fi înăbuşite total, ci cel mult slăbite, se poate reveni la ele.

72 a. Prin amintire.

73. Prin minte omul se pune în legătură cu cele ce nu sînt sesizate de simţuri. Prin minte el îşi aduce aminte de cele ce nu sînt prezente acum în faţa simţurilor, dar au fost altădată. Prin minte se gîndeşte la un viitor nelimitat. Şi aceasta nu poate fi degeaba. Deci prin ea trăieşte într-un cerc mai larg decît animalul, căci cugetarea trăieşte într-un cerc mai larg. Trăieşte în acest cerc mai larg prin conştiinţă. De aceea omul poate frîna porni-rea spre cele prezente, comparîndu-le cu altele care nu sînt prezente, dar pe care le consi-deră mai bune şi pe care le poate aduce de faţă. Uneori însă se înfrînează de la toate cele sesizate acum sau altădată prin simţuri, socotind că în felul acesta îşi întăreşte mai mult libertatea şi considerînd că hrănirea sufletului cu idei înalte este mai de folos decît satisfa-cerea trupului prin cele poftite de simţurile lui. Astfel omul se dovedeşte pe de o parte capabil să trăiască pe un alt plan, sau şi pe un alt plan, iar pe de alta ca avînd o libertate faţă de cele spre care îl îndeamnă simţurile, sau care îl ispitesc prin simţuri. Chiar în lucra-rea simţurilor omul pune de obicei o judecată de valoare, prin care compară cele sesizate acum cu altele sesizate altădată şi cu un conţinut valoros de alt ordin decât cel material. în această judecată omul se lasă condus de o responsabilitate faţă de alte persoane şi pe dea-supra de o Persoană supremă, care-i susţine responsabilitatea faţă de celelalte persoane. Aceasta îl ajută să îşi manifeste libertatea faţă de lumea supusă simţurilor, sau faţă de sim-

audă, gura, numai să guste, naf a, numai să perceapă mirosurile, iar mîinile, să pipăie. Dar a deosebi cele ce trebuie să le privească şi audă şi să fie pipăite şi gustate şi mirosite, nu mai e propriu simţurilor, ci sufletului şi minţii acestuia[74]. Mina poate apuca şi o sabie şi gura poate gusta şi otravă. Dar ele nu ştiu că acestea le vatămă, dacă nu le distinge mintea.

Ca să ne folosim de un chip, acestea se aseamănă cu o liră bine întocmită şi .cu cîntărețul ce o mînuieşte cu pricepere. Fiecare coardă a lirii are sunetul său propriu: una, un sunet grav, alta, un sunet ascuțit, alta, unul de mijloc, alta, unul foarte ascuțit, alta, altul. Dar în armonia lor nu se disting şi în sinteza lor nu se cunosc decît de cel priceput. Iar armonia lor se arată şi sinteza lor e corectă numai când cel ce ține lira loveşte coardele ei şi atinge pe fiecare cum se cuvine. La fel se armonizează simțirile în trup ca într-o liră, când sînt călăuzite de o minte pricepută şi când sufletul le distinge şi ştie ce face şi lucrează prin ele. Dar acest lucru e propriu numai oamenilor. Şi aceasta o face partea rațională a sufletului oamenilor, de . care, folosindu-se, sufletul se deosebeşte de animale şi arată că e în trup cu adevărat altceva decât cele ce se văd. Căci adeseori, trupul zăcând pe pămînt, omul îşi închipuie şi contemplă cele din cer şi adeseori trupul odihnindu-se şi liniştindu-se şi dormind, omul se mişcă în lăuntrul său şi priveşte cele din afară ale sale, călătorind şi umblînd prin alte țări, întâlnind cunoscuți, şi adeseori prin aceasta prevăzînd faptele sale de mîine şi cunoscându-le pe acestea de mai înainte. Iar aceasta cine altcineva o poate face decât un suflet rațional, prin care omul cugetă şi înțelege cele mai presus de sine?

XXXII

Dar şi ceea ce urmează poate fi o dovadă exactă celor ce înclină spre neruşinarea lipsei de rațiune. Cum fiind trupul muritor prin fire, omul cugetă la nemurire şi adeseori desfide moartea pentru cauza virtuții? Şi fiind trupul vremelnic, cum îşi închipuie omul cele veşnice, încât disprețuieşte cele prezente şi le doreşte pe acelea? Trupul nu ar putea cugeta el însuşi pe seama sa cele veşnice şi nu ar putea cugeta cele din afară de sine. Căci el este muritor şi vremelnic. E necesar să fie altul cel ce cugetă cele opuse trupului şi contrare firii lui. Şi ce ar putea fi acesta, dacă nu sufletul rațional şi nemuritor? Dar acesta nu e exterior trupului, ci e interior lui, precum cântărețul face să răsune în liră cele mai înalte. Şi cum, iarăşi, ochiul văzînd

ţurile înseşi. Omul judecă mereu faptele săvîrşite, căutînd să se ferească de greşelile săvîr-şite în trecut şi căindu-se de ele. El creşte prin aceasta moral (ţinînd seama şi de judecăţile altora asupra sa), pentru judecata ultimă, cu totul neamăgitoare. 74. Argumentul e paralel cu cel din *Theophanes,* 63-64.

prin fire şi urechea auzind prin fire, omul se întoarce de la unele din ele şi le alege pe altele? Cine este cel ce întoarce ochiul de la o vedere? Sau cine închide urechea ca să nu audă ceea ce ea aude prin fire? Sau cine împiedică adeseori gustarea, care e gustare prin fire, de la pornirea ei naturală? Cine reține mîna, care se întinde prin fire, de a lucra, de a atinge ceva? Cine opreşte mirosul, care e făcut şi el pentru a mirosi, de la a percepe ceva prin mirosire? Cine lucrează acestea împotriva înclinărilor naturale ale trupului? Sau cum trupul, abătîndu-se de la fire, urmează sfaturilor altuia şi se lasă cârmuit spre ceea ce îi convine aceluia? Toate acestea nu fac decât să arate

sufletul raţional ca conducător al trupului. Căci trupul nu se mişcă el însuşi, ci e condus şi purtat de altul, precum nici calul nu-şi pune el însuşi hăţul, că e mînat de stăpînul său[75]. De aceea se dau şi legi oamenilor pentru a face cele bune şi a ocoli răul. Dimpotrivă, fiinţele neraţionale nu deosebesc cele rele datorită faptului că sînt în afara raţiunii şi înţelegerii raţionale[76]. Socotesc deci că s-a dovedit din cele spuse înainte că există în om un suflet raţional.

XXXIII

Dar e necesar să se ştie, spre respingerea idolilor, că în învăţătura bisericească se cuprinde şi afirmarea că sufletul e nemuritor. Iar cunoştinţa despre aceasta ni se face mai înţeleasă din cunoştinţa despre trup şi din cea despre deosebirea acestuia de suflet. Căci dacă cuvîntul nostru a dovedit că sufletul este altceva decât trupul şi că trupul este muritor, e necesar ca sufletul să fie nemuritor dacă nu este ca trupul. Şi iarăşi, dacă sufletul se mişcă, precum s-a arătat, iar trupul nu se mişcă fără ca să fie mişcat de altele, urmează că sufletul se mişcă de la sine însuşi şi deci că se

75. Trupul nu se mişcă şi nu se înfrînează el însuşi, ci e mişcat şi înfrînat de o voinţă conştientă care nu e parte a lui. Numai mişcarea sîngelui şi procesul de asimilare a mîncă-rurilor se desfăşoară de la sine. Dar toate relaţiile trupului cu cele din afară de el sînt dirijate într-un fel sau altul de voinţa conştientă care nu e o parte a lui. Există în om un factor care nu e parte a trupului, deşi nu poate lucra decât prin trup şi trupul nu e trup omenesc dacă nu e decât o mişcare automată şi reciproc condiţionată a elementelor lui constitutive. Lucrările simţurilor sînt totodată acte ale voinţei mai presus de procesele ce se produc în simţuri, voinţa care nu e privată de conştiinţa care însoţeşte voinţa şi lucrările simţurilor, conştiinţă care aduce cu ea idei şi scopuri, prin care omul caută să depăşească mereu starea sa prezentă.

76. E de remarcat legătura ce o face sfîntul Atanasie între judecata raţională proprie omului şi capacitatea de a deosebi între bine şi rău, sau de a vedea că răul e deosebit de bine. Căci fiinţa lipsita de raţiune e purtată de simţuri, sau dominată de cele ce se prezintă ca ispititoare simţurilor. în ele nu e o raţiune conştientă şi nici libertate. Pentru fiinţa dominată de simţuri realitatea e în afara deosebirii între bine şi rău. în toate domneşte simţualitatea. Toate se uniformizează în întunericul şi automatismul simţualităţii. Lumina ce o aduce raţiunea în realitate e una cu lumina deosebirii între bine şi rău. Cînd raţiunea renunţă la distingerea şi susţinerea binelui, renunţă pînă la urmă la ea însăşi.

77. Sufletul, prin voia şi cugetarea lui, mişcă trupul, nu invers. Dar experienţa nu ne arată că sufletul ar fi mişcat de altceva, sau în orice caz el nu mai e mişcat de un factor superior cum e mişcat trupul de suflet, ci mişcarea lui e legată de constituţia lui şi la ea participă voia lui. Din aceasta sf. Atanasie scoate un argument că sufletul se mişcă şi după moartea trupului. Desigur sufletul care a convieţuit cu trupul nu e un suflet lipsit de urmările acestei convieţuiri. Amintirile convieţuirii cu trupul s-au imprimat în suflet şi au dat un conţinut propriu sufletului fiecărei persoane. Aceste întipăriri au un rol în felul mişcării sufletului după moartea trupului. Căci şi pe Dumnezeu L-a gîndit în trup în mod deosebit fiecare şi altfel decît îl trăiesc îngerii. A trăit nevoia de ajutor a lui Dumnezeu fiecare în alt mod şi aceasta s-a reflectat în compătimirea altora în alt mod decît la alţii şi decât la îngeri.

78. Onticul nu e fără mişcare.

79. Un suflet care nu gîndeşte, care nu iubeşte, e mort. De aci urmează că odihna veşnică a sufletului nu e o încremenire, o nesimţire, o lipsă de gîndire. Deosebirea e că în acea odihnă sufletul nu trece de la un conţinut finit la altul finit în gîndirea şi simţirea lui, ci are drept conţinut pe Dumnezeu cel infinit şi toate le vede unite, în rădăcinile lor comune şi infinite, în Dumnezeu. E o viaţă prin primire, nu prin osteneala cuceririi conţinutului. Aceasta o va spune direct sfîntul Maxim Mărturisitorul în *«Opuscvla theologica et polemica».* Mişcarea sufletului nu trebuie înţeleasă ca o acţiune reciprocă între mai multe părţi ale lui, susţinută şi de un factor deosebit, ca în trupul omenesc, care e o mişcare biologică îmbibată de voinţă şi de conştiinţă, ci ca mişcarea intrinsecă spirituală a unui agent simplu. E o mişcare care înseamnă gîndire, iubire, dorire. Dar această mişcare din suflet nu ar putea avea loc fără un obiect al gîndirii, al iubirii, al doririi. Şi o mişcare care face sufletul

mişcă de la sine şi după îngroparea trupului în pămînt[77]. Căci sufletul nu moare, ci moare trupul, din pricina plecării sufletului. Dacă ar fi mişcat şi sufletul de trup, urmarea ar fi că, plecînd cel ce-1 mişcă, ar muri şi sufletul. Dar dacă sufletul mişcă trupul, e necesar mai degrabă ca el însuşi să se mişte pe sine. Şi dacă sufletul se mişcă prin sine, în mod necesar trăieşte şi după moartea trupului. Căci mişcarea sufletului nu e nimic altceva decît viaţa lui[78], precum şi de trup zicem că trăieşte cînd se mişcă şi că moare cînd încetează mişcarea. Aceasta o poate vedea cineva în mod mai clar şi din lucrarea sufletului în trup. Căci dacă şi cînd a intrat în trup şi s-a unit cu el, nu s-a contras şi nu s-a măsurat potrivit cu micimea trupului, ci de multe ori, stînd trupul pe pat şi nemişcîndu-se şi dormind ca în somn, sufletul veghează după puterea lui şi depăşeşte firea trupului şi - ca şi cînd ar pleca din trup, dar rămînînd totuşi în trup - îşi închipuie şi contemplă cele mai presus de pămînt, ba de multe ori se întîlneşte şi cu sfinţii cei din afară de trupurile pămînteşti şi cu îngerii, cum nu ar avea mai vîrtos şi cu mult mai mult experienţa nemuririi după ce se dezleagă .de trup, cînd voieşte Dumnezeu care 1-a legat de trup? Căci dacă legat cu trupul a trăit viaţa cea din afară a trupului, cu mult mai mult va trăi şi după moartea trupului şi nu va înceta să trăiască pentru Dumnezeu care 1-a făcut astfel prin Cuvîntul Său, Domnul nostru Iisus Hristos. De aceea cugetă şi se gîndeşte el la cele nemuritoare şi veşnice[79], fiindcă este el însuşi nemuritor. Căci precum trupul muritor fiind, simţurile lui privesc la cele muritoare, aşa e necesar ca sufletul care contemplă şi cugetă cele nemuritoare să fie şi el nemuritor şi să trăiască pururea. Pentru că ideile şi gîndurile nemuririi nu-1 părăsesc niciodată, stăruind în el şi fiind ca o iască, ce arde continuu spre asigurarea nemuririi. Pentru aceea are şi tendinţa de a contempla pe Dumnezeu şi aceasta i se face ca o cale, care ia cunoştinţa şi înţelegerea lui Dumnezeu Cuvîntul nu din afară, ci din el însuşi[80].

XXXTV

De aceea zicem,precum am spus-o şi mai înainte, că, tocmai prin faptul că au tăgăduit pe Dumnezeu şi cred în cele neînsufleţite, au cugetat că nu au suflet raţional şi prin aceasta au căzut în osînda nebuniei lor, soco-tindu-se între cele necuvântătoare (neraţionale)[81]. Şi de aceea ei sînt vrednici de milă şi au nevoie de călăuzire ca unii ce, lipsiţi de suflet, cred superstiţios în cele neînsufleţite. Iar dacă pretind că au suflet şi socotesc raţionalitatea lor ca un lucru mare, avînd dreptate în privinţa aceasta, pentru ce cutează să se poarte protivnic raţiunii, ca unii ce nu au suflet şi, nu cugetă cele ce trebuie să le cugete şi se fac pe ei tocmai în aceasta mai înalţi ca divinitatea? Căci avînd suflet nemuritor, dar nevăzîndu-1 în ei, şi-L închipuie pe Dumnezeu ca aflîndu-Se între cele văzute şi muritoare. Sau pentru ce, aşa cum L-au părăsit pe Dumnezeu, nu se întorc iarăşi la El? Căci precum s-au depărtat cu înţelegerea lor de la Dumnezeu şi şi-au închipuit ca zei cele ce nu sînt, aşa pot prin mintea sufletului lor să se

întoarcă iarăşi la Dumnezeu. Dar se pot întoarce numai dacă leapădă înti-

mai bogat, mai bun, mai nobil e mişcarea susţinută în el de atracţia unui subiect mai înalt şi inepuizabil în bogăţia, în bunătatea, în iubirea lui. Sufletul e capabil de o mişcare eternă pentru că Cel care-1 atrage este infinit.

80. Sufletul nu se poate obişnui cu gîndul că nu va trăi veşnic. Această simţire este normală. Ea reflectă veşnicia fiinţei sale. De aci vine şi trebuinţa de a cugeta pe Dumnezeu ca ipostasul eternităţii. Gîndul acesta e aşa de nedespărţit de el, fie pentru că ţine de esenţa lui, fie pentru că se află într-o legătură cu Dumnezeu cel nemuritor şi veşnic iubitor, Care Se reflectă în suflet ca atare. Mai bine-zis, sufletul reflectă prin esenţa lui pe Dumnezeu cel nemuritor. Precum trupul cunoaşte prin simţurile lui cele materiale pentru că stă în contact direct cu ele, şi aceasta îl arată pe el însuşi ca muritor asemenea acelora, aşa sufletul cugetă cele veşnice pentru că este în contact direct cu ele - respectiv cu Dumnezeu - şi aceasta îl arată şi pe el nemuritor. Căci nu se poate despărţi între gîndire şi sufletul gînditor: precum e ea aşa e el. Gîndirea e viaţa sufletului. Pe de altă parte gîndirea nu ajunge niciodată la capătul celor gîndite. Acestea constituie un ocean infinit. Orice punct atins deschide perspectiva unui alt punct de atins. Gîndirea are în ea setea iubitoare de eternitate, e făcută pentru eternitatea iubirii.

81. Există o legătură logică între negarea lui Dumnezeu cel mai presus de natură şi negarea sufletului raţional. Cine admite pe una o admite şi pe cealaltă. Pentru cel ce-şi neagă sufletul raţional totul este supus legilor compunerii şi descompunerii. Raţionalitatea unei astfel de realităţi e superficială. E raţionalitatea repetiţiei fără raţiune a aceloraşi procese.

năciunea a toată pofta pe care au îmbrăcat-o şi se spală atît de mult pînă se curăţă de tot ce s-a adăugat sufletului ca străin de el şi-1 arată pe el cum a fost făcut, ca să poată să contemple în el Cuvîntul (Raţiunea) Tatălui, după care a şi fost făcut, la început[82]. Căci a fost făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, precum arată şi dumnezeiasca Scriptură, care zice din partea lui Dumnezeu: «Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră»- (Fac, 1,26). De aceea numai cînd leapădă de la sine murdăria păcatului, aşezată peste el şi restabileşte «după chipul» curat, cugetă şi vede (contemplă) în starea strălucitoare a acestuia, ca într-o oglindă, chipul Tatălui, sau pe Cuvîntul şi în El pe Tatăl, al Cărui chip este Mîntuitorul[83].

Sau dacă nu e suficientă învăţătura ce vine de la suflet din cauza tulburării minţii lui de către cele din afară, şi sufletul nu poate vedea cele mai

înalte, se poate câştiga cunoştinţa despre Dumnezeu şi de la cele ce se văd, dat fiind că zidirea arată şi proclamă pe Stăpînul şi Făcătorul ei prin rinduiala şi armonia ei, ca prin nişte litere.

XXXV

De fapt, pentru că Dumnezeu este bun şi de-oameni-iubitor şi cu grijă pentru sufletele făcute de El, dar e nevăzut şi de necuprins prin fire şi dincolo de toată fiinţa creată şi de aceea neamul omenesc nu poate ajunge uşor la cunoştinţa despre El, pentru că toate sînt create, iar El este necreat, a întocmit creaţiunea prin Cuvîntul Său (prin Raţiunea Sa) astfel, ca, deoarece El este prin fire nevăzut, să poată fi cunoscut de oameni prin operele Lui.

82. Aci sfîntul Atanasie leagă şi mai direct raţionalul şi binele, declarând că sufletul nu poate vedea pe Dumnezeu dacă nu s-a curăţit de petele opace ale poftelor inferioare, care 2 leagă de cele sensibile, trecătoare şi compuse; care fac să predomine în el simţualitatea neraţională, lipsită de orizont. Raţiunea personală supremă nu poate fi înţeleasă (contemplată) dedt de un suflet devenit deplin raţional, neslăbit de simţualitatea ce-1 leagă de lumea sensibilă. Aceasta nu e proprie sufletului, ci i s-a adaus, acoperind raţionalitatea lui, datorită unirii cu trupul, sau datorită faptului că nu impune simţurilor trupului raţionalitatea lui, ca să vadă şi în lumea sensibilă raţiunile divine.

83. Sufletul nu este «chipul» lui Dumnezeu, ci «după chipul». Căci «chipul» Tatălui este Dumnezeu-Cuvîntul. Sufletul raţional e «după chipul» Cuvîntului sau al Raţiunii supreme, care şe naşte din Tatăl ca subiect izvorîtor al Raţiunii supreme, sau al Cuvîntului suprem. Numai întrucât se poate socoti şi Cuvîntul modelul dumnezeiesc al sufletului, se poate spune de acesta că e «chipul» lui Dumnezeu. Sufletul trebuie să arate ca ceea ce a fast făcut, raţiune după chipul Raţiunii supreme personale. Numai aşa poate să străbată prin sine şi prin toate spre acea Raţiune transcendentă nesfîrşită, atotluminoasşt şi luminatoare. Desigur, în raţiunea sufletului şi a Raţiunii supreme, care dă sensul desăvârşit al tuturor, e implicat binele, prin care se promovează viaţa tuturor, în deplina armonie şi iubire. Simţualitatea neraţională echivalează, dimpotrivă, cu egoismul orb închis în îngustime şi clipă.

Căci meşterul se cunoaşte de multe ori din opere, chiar dacă rămîne nevăzut. Astfel se spune despre sculptorul Fidias că operele lui se cunoşteau de privitori ca ale lui chiar cînd nu era de faţă Fidias, dinjsimetria şi proporţia părţilor întreolaltă. Aşa se poate cunoaşte din rînduiala lumii Dumnezeu, Făcătorul şi Orînduitorul ei, chiar dacă nu se vede cu ochii trupului. Căci Dumnezeu nu a abuzat de firea Sa nevăzută - să nu spună cineva aceasta - ca să Se lase pe Sine cu desăvârşire necunoscut oamenilor[84]. Ci precum am zis înainte, a rînduit astfel creaţiunea, ca,chiar dacă nu e văzut prin fire, totuşi să fie cunoscut prin opera Sa. Iar aceasta nu o spun de la mine, ci din cele ce am învăţat de la bărbaţii teologi, dintre care unul este Pavel, care scrie romanilor aşa: «Cele nevăzute ale lui Dumnezeu de la zidirea lumii prin făpturi fiind cunoscute se văd» (Rom., 1,20). Dar şi Luca îndrăzneşte şi zice: «Şi noi sîntem oameni pătimitori ca voi şi vă propovăduim să vă întoarceţi de la cele deşarte la Dumnezeul cel viu, Care a făcut cerul şi pămîntul şi marea şi cele dintr-însele, Care în neamurile trecute a lăsat toate popoarele să umble în căile lor, deşi nu S-a lăsat pe Sine nemărturisit ca Cel ce lucrează

cele bune, dîndu-ne nouă ploi din cer şi vremuri producătoare de roade, umplînd de hrană şi de veselie inimile noastre» (Fapte, 14, 15-17). Căci cine, văzînd mersul în cerc al cerului şi drumul soarelui şi al lunii şi poziţiile şi mişcările celorlalte stele, care sînt opuse şi diferite, dar păstrează în deosebirea dintre ele o ordine,nu se gîndeşte că ele pe ele se ţin în această rînduiala, ci altul este Făcătorul şi Orînduitorul lor? Şi cine, văzînd soarele răsărind ziua şi luna arătîndu-se noaptea şi scăzînd şi împlinindu-se în acelaşi număr egal de zile, şi unşle din stele alergînd şi schimbîndu-şi drumurile în mod diferit, iar altele mişcîndu-se în mod neabătut, n-ar ajunge la gîndul că există un Creator care le cîrmuieşte?

XXXVI

Cine, văzînd cele contrare prin fire, unite şi trăind într-o legătură armonioasă, văzînd de pildă focul amestecat cu răcoarea şi uscatul cu aps şi acestea neluptîndu-se între ele, ci alcătuind o unitate, ca un singur trup. nu se va gîndi că Cel ce le uneşte este în afară de ele? Cine, văzînd iarna retrăgîndu-se în faţa primăverii şi primăvara în faţa verii şi vara în faţa toamnei şi că acestea, deşi protivnice prin fire (căci una răcoreşte, alta arde, alta hrăneşte şi iarăşi alta veştejeşte), totuşi slujesc toate în moc egal şi nevătămat oamenilor, nu ar înţelege că e Cineva mai mare ca ele care le ţine în unitate şi le cîrmuieşte pe toate, chiar dacă nu-L vede? Cine

84. Nu S-a folosit de firea Sa omenească nevăzută, ca să-i lase pe oameni îi nccunoslinta ci.

văzînd norii purtați de aer şi în nori legată greutatea apelor, nu se va gîndi la Cel ce le-a legat şi le-a rînduit pe acestea? Sau cine, văzînd pămîntul însuşi, atît de greu prin fire, rezemat pe ape şi rămînînd nemişcat pe ceea ce se mişcă prin fire, nu va cugeta că e Cineva care le-a rînduit şi le-a făcut pe acestea, adică Dumnezeu? Cine, văzînd rodirea la vreme a pămîntului şi ploile din cer şi curgerea rîurilor şi firea izvoarelor şi înmulțirea animalelor prin unirea celor neidentice, şi acestea nesăvîrşindu-se pururea, ci la timpuri rînduite; şi, în general, cine,văzînd rînduiala statornică şi neschimbată, alcătuită din cele neidentice şi contrare, nu se va gîndi că există o unică putere care a înfăptuit această rînduiala şi o cîrmuieşte cum e bine, ca să rămînă la fel? Căci ele n-ar putea coexista şi rămîne aşa prin ele însele, dată fiind opoziția din fire între ele[85]. Fiindcă apa este prin fire grea şi curgătoare în jos, iar norii sînt uşori şi tind în sus; şi totuşi apa mai grea e purtată de nori. Şi iarăşi pămîntul este foarte greu, iar apa, mai uşoară ca el, şi totuşi ceea ce e mai greu e purtat de ceea ce e mai uşor şi pămîntul nu cade în jos, ci rămîne nemişcat. Şi bărbătescul nu e la fel cu femeiescul şi totuşi se unesc împreună şi se înfăptuieşte din amîndoi naşterea unor animale la fel cu ele. Şi, vorbind pe scurt, răcoarea e contrară căldurii şi apa se luptă cu uscatul şi totuşi unindu-se nu se opun una alteia, ci prin combinarea lor alcătuiesc un corp şi dau naştere tuturor[86].

XXXVII

Nu s-ar combina cele ce luptă între ele şi îşi sînt protivnice dacă Cel ce le-a unit n-ar fi mai mare şi stăpîn al lor, dacă elementele nu I s-ar supune, ca nişte roabe, Stăpînului. Numai în acest fel elementele nu mai ascultă de firea lor ca să lupte împotriva altuia, ci, recunoscînd pe Domnul care le-a legat, realizează o armonie între ele, fiindu-şi prin fire contrare, dar conducîndu-se în mod armonic prin voința Celui ce le cîrmuieşte. Căci dacă nu s-ar înfăptui prin voința Unuia mai puternic combinarea unitară a acestora, cum s-ar combina şi uni ceea ce e greu cu ceea ce e uşor: uscatul cu lichidul, linia dreaptă cu cea circulară; focul cu răceala;

.irtNTtll, ATANASIK CEL MARK

85. Ordinea lumii arată un creator al ei. E un argument tradițional dezvoltat de stoici şi folosit de apologeți.

86. Chimia explică astăzi această intercondiționare şi întregire a elementelor, dar numai pînă la un loc. Mai bine-zis descrie empiric manifestarea acestei intercondiționări şi întregiri, fără să o explice de fapt. în fond este între ele ceva unitar şi contrar, care prin echilibrul între ele produc toate formele de individuațiuni. Dar nu putem evita întrebarea: cine a orînduit universul astfel ca din forțele şi mişcările contrare să se producă aceste individuațiuni în care e un sens şi totuşi în repetiția naşterii şi morții lor lipseşte un sens final? Nimic în natură nu are o putere care să domine totul, ci totul se compune din puteri neputincioase, dominatoare şi dominate. Această fire a lor cere pe cineva care le domină pe toate şi nu e dominat de nimic, care e izvorul a toată puterea şi rațiunea.

Ti

marea cu pămîntul; soarele cu luna; stelele cu cerul; aerul cu norii, firea fiecăruia fiind contrară firii celuilalt? Căci s-ar produce o mare luptă între ele, una arzînd, alta răcind, ceea ce e greu trăgînd în jos, ceea ce e uşor trăgînd, dimpotrivă, în sus, soarele luminînd, aerul întunecînd. Ba şi stelele s-ar lupta între ele, pentru că una se află într-o poziție inferioară, alta, într-una superioară. Şi noaptea n-ar face loc zilei, ci ar rămîne mereu opusă ei şi luptând cu ea. Iar petrecîndu-se lucrurile astfel, nu s-ar mai vedea o unitate

frumoasă (un cosmos), ci un haos (o acosmie), nu o rînduială, ci o neorînduială şi nu o sinteză, ci o anarhie, şi nu măsuri, ci lipsă de măsuri. Iar prin opoziția şi lupta între ele, toate s-ar desființa sau ar rămîne numai ce e mai tare. Şi aceasta ar arăta iarăşi o neorânduială (acosmie). Căci rămînînd numai ce e mai tare şi lipsindu-se de folosul celorlalte, ar face totul disproporționat, aşa cum dacă ar rămîne numai piciorul, sau numai mîna, nu s-ar mai vedea trupul întreg. Căci ce lume ar mai fi aceea în care s-ar arăta numai soarele, sau s-ar învârti numai luna, sau ar exista numai noaptea, sau numai ziua? Ce fel de armonie s-ar mai păstra, dacă ar fi numai cerul fără stele, sau numai stelele fără cer? Şi ce folos s-ar mai arăta dacă ar fi numai marea, sau dacă pămîntul s-ar afla fără ape si fără celelalte părți ale zidirii? Cum ar fi apărut şi omul, sau în general vreo vietate pe pămînt, dacă elementele s-ar fi aflat în luptă între ele si n-ar fi rămas decât numai cel mai puternic dintre ele, care n-ar fi fost suficient pentru alcătuirea corpurilor? Căci nu s-ar fi constituit nimic dintre toate numai din căldură sau numai din răcoare, sau numai din apă, sau numai din uscat, ci ar fi fost toate în neorînduială şi necompuse. Ba nici chiar ceea ce pare a fi mai tare n-ar fi putut exista fără ajutorul celorlalte. Numai aşa poate exista şi el.

XXXVIII

Fiindcă deci nu e o neorînduială, ci o rînduială în toate, şi nu e o lipsă de măsură, ci o simetrie, şi nu e un haos, câ un cosmos şi o sinteză armonioasă a cosmosului, e necesar să cugetăm şi să primim ideea unui stăpîn care le adună şi le ține strânse pe toate şi înfăptuieşte o armonie între ele. Şi deşi nu Se arată ochilor sub rînduială şi armonia celor contrare, e de cugetat Cîrmuitorul şi Orînduitorul şi împăratul[87].

87. Dumnezeu nu Se arată în mod descoperit, căci prin aceasta ne-ar copleşi şi n-am fi în stare să ne folosim în mod liber de lume. Dar nu ne-am putea folosi de ea nici dacă ar fi un haos. Dumnezeu îşi arată iubirea Sa față de noi în mod discret, coborîtor la puterea noastră, lăsîndu-ne să fim stăpîni asupra lumii dăruite nouă de El. N-am putea să o folosim în libertate, nici dacă El ar fi prezent în mod descoperit, nici dacă ea ar fi un haos, în care El să nu Se străvadă nicidecum. Cînd Dumnezeu a spus: «Creşteți şi stăpîniți pămîntul», ne-a dat putința de a o stăpîni prin libertate şi, prin aceasta, de a creşte liberi în dragostea față do El. Un tată care ar da fiului spre moştenire nişte lucruri haotice, sau l-ar

Să luăm ca pildă o cetate constituită din oameni mulți şi feluriți, mici şi mari, bogați şi săraci, bătrîni şi tineri, bărbați şi femei. Dacă o vedem cârmuita după o bună rînduiala şi pe cei din ea, deşi feluriți, trăind în armonie între ei, iar nu pe bogați opuşi celor săraci, sau pe cei mari protivnici celor mici, sau pe cei tineri contrazicând pe cei bătrîni, ci pe toți vieţuind în pacea respectului reciproc, văzînd-o astfel, înțelegem numaidecât că buna armonie este susținută de prezența unui cârmuitor, chiar dacă nu-1 vedem pe el însuşi. Căci neorînduiala este semnul lipsei unei conduceri (anarhia). Iar rînduiala arată un cârmuitor. La fel, văzînd armonia mădularelor trupului întreolaltă, sau că ochiul nu se luptă cu urechea, nici mîna nu se răscoală împotriva piciorului, ci pe fiecare împlinind o trebuință proprie fără răzvrătire împotriva celorlalte, înțelegem din aceasta în chip sigur că este în trup un suflet care le conduce pe acestea, chiar dacă nu-1 vedem pe el însuşi.

Aşa, e necesar să vedem în rînduiala şi armonia tuturor pe Dumnezeu, Cîrmuitorul tuturor, şi, pe Acesta, ca fiind unul şi nu mulți. Căci această rînduiala bine întocmită şi armonia concordiei tuturor nu ne indică mulți cârmuitori şi conducători ai ei, cd pe Cuvîntul Cel Unul. Pentru că dacă ar fi mulți conducătorii creației, nu s-ar păstra această rînduiala a tuturor, ci ar fi toate în neorînduiala, din cauza celor mulți. Căci fiecare ar trage toate spre voia sa şi s-ar lupta cu ceilalți. Căci precum am spus că credința în mulți zei e una cu necredința, aşa este în mod necesar conducerea de către mulți una cu anarhia. Pentru că acolo unde fiecare se împotriveşte conducerii altuia, nu mai este nici un conducător, ci peste toate e stăpînă anarhia. Iar unde nu e un conducător, e o neorînduiala. Şi invers, acolo unde cele multe şi felurite sînt cuprinse într-o singură rînduiala şi armonie, se arată ca existând un singur stăpînitor. Să folosim iarăşi o pildă: dacă aude cineva de departe sunetul unei lire, scos din multe coarde, admiră armonia şi simfonia lor, simțind că nu numai cea joasă scoate sunetul, nici numai cea ascuțită, nici numai cea de mijloc, ci că toate sună împreună, ținîndu-se în echilibru. Iar din aceasta înțelege că lira nu se mişcă de la sine, dar nici nu e lovită de mai mulți, ci că e un

copleşi prin prezența lui prea puternică, prea impunătoare, n-ar lăsa fiului putința de a creşte în libertate şi de a se simți la largul său în prezența lui. Dragostea adevărată este discretă. Ea dă tot ce trebuie celui iubit, dar îi şi lasă impresia că lucrarea lui e necesară, sau foarte importantă. Fiul trebuie mai mult să ghicească, din daruri, valoarea şi iubirea tatălui. Acesta nu trebuie să-1 strîmtoreze, să-1 priveze de libertate. Dar Dumnezeu e mai mult ca un tată pâmîntesc. El nu numai că ne-a dat toate, iasîndu-ne ca să le folosim în mod liber, ci le şi ține în armonie ca să le putem folosi şi ne ajută ca să putem scoate folosul cel mai bun din ele, dar şi aceasta o face în mod discret, delicat. în natură e şi luptă, dar şi armonie. Sînt de folos şi cele tari şi cele mai slabe.

singur cîntâreț care combină prin priceperea lui sunetul fiecărei coarde cu al celorlalte într-o simfonie armonioasă, deşi nu-1 vede pe acesta. Tot aşa între

rînduială lumii întregi este o armonie universală, în care nu se răzvrătesc nici cele de sus față de cele de jos, nici cele de jos față de cele de sus, ci din toate se înfăptuieşte o unică armonie, iar de aci urmează că unu este Cîrmuitorul şi împăratul întregii creațiuni, luminînd şi mişcând toate cu lumina Sa.

XXXIX

Deci nu trebuie să cugetăm că sînt mulți cârmuitorii şi făcătorii crea-țiunii, ci, pentru a păstra dreapta credință strictă şi adevărul, trebuie să credem că Făcătorul ei este Unul. Şi semnul sigur că Făcătorul universului este Unul e că nu sînt multe lumi, ci una. Căci dacă erau mulți zei, trebuiau să fie şi multe şi diferite lumi. Căci nu puteau mulți zei să alcătuiască o singură lume, nici o singură lume să fie făcută de mulți zei, date fiind implicațiile absurde ale acestui fapt. întâi, unica lume făcută de mulți zei ar implica o slăbiciune a celor ce au făcut-o, arătîndu-se că un singur lucru a fost săvîrşit de mulți. Şi aceasta ar fi un semn sigur al nedesăvîrşi-rii capacității fiecăruia de a-1 face. Căci dacă ar fi ajuns unul, n-ar fi fost nevoie să-şi împlinească mai mulți în mod reciproc insuficiența. Dar a spune că în Dumnezeu există vreo insuficiență nu e numai propriu necredinței, ci întrece orice nelegiuire. Chiar un meşter dintre oameni n-ar fi socotit desăvîrşit, ci slab, dacă n-ar săvîrşi singur o operă, ci împreună cu mulți. Iar dacă fiecare (din zei) ar fi putut să creeze întreg universul, dar l-au creat toți împreună ca să se arate lucrând unul cu altul, prin aceasta s-ar spune un lucru de râs. Căci în acest caz fiecare ar fi lucrat pentru slavă, ca să nu se presupună că e neputincios. Dar a spune că există în zei o slavă deşartă e de asemenea cu totul absurd. Astfel, dacă fiecare era în stare să creeze întregul univers, ce trebuință a fost de mulți, odată ce fiecare a fost suficient pentru a face totul? Apoi ar fi absurd ca opera să fie una, iar înfăptuitorii ei mulți şi feluriți, odată ce o lege naturală arată că unul şi desăvârşitul e superior celor mulți şi diferiți.

Dar trebuie ştiut şi aceasta, că dacă lumea s-ar fi făcut de către mulți, ar avea şi mişcările deosebite şi neasemănătoare. Căci depinzînd de mulți făcători ar avea şi mişcările deosebite. Şi în această felurime, cum s-a spus mai înainte, s-ar arăta iarăşi o dezordine şi un haos. Pentru că nici o corabie cârmuită de mulți nu va pluti drept, dacă nu i-ar ține cârma un singur cârmaci[88]. Şi nici lira lovită de mulți n-ar scoate un sunet armonios, dacă artistul care o loveşte n-ar fi unul. Deci una fiind creațiunea si una ordinea ei, Unu trebuie cugetat că este şi împăratul şi Domnul creator al ei. De aceea şi Creatorul a făcut întreaga lume ca una, ca nu cumva prin combinarea mai multora să fie socotiți mulți şi creatorii, ci una fiind opera, să se creadă că Unu este şi Făcătorul. Dar din faptul că Unu este Creatorul, nu urmează că una trebuie să fie şi lumea. Căci Dumnezeu ar fi putut face şi alte lumi. Dar odată ce una este lumea creată, e necesar să se creadă că Unu este şi Creatorul ei[89].

88. După Atenagora *Supplicatio* 22, 8; şi Teofil, *Către Autolic* 1, 5.

Şi cine poate fi Acesta? Căci trebuie să se arate şi să se spună şi aceasta, ca nu cumva din necunoaşterea acestui fapt, rătăcindu-se cineva să presupună un alt creator şi prin aceasta să cadă iarăşi în aceeaşi necredinţă. Şi socotesc că mintea nu poate avea nici o îndoială în privinţa aceasta. Căci dacă cuvîntul nostru a arătat că cei numiţi de poeţi zei nu sînt zei şi i-a dovedit pe cei ce zeifică creaţiunea ca rătăciţi şi în general a demonstrat că închinarea la idoli a neamurilor este necredinţă şi impietate, este necesar ca, odată respinse, credinţa cea adevărată să fie cea a noastră, care afirmă că Dumnezeu cel închinat şi propovăduit de noi este singurul Dumnezeu adevărat, Care e şi Domnul şi Creatorul întregii zidiri. Şi cine este Acesta dacă nu Tatăl lui Hristos, Cel prea sfînt şi dincolo de toată fiinţa creată, Care, ca suprem Cîrmuitor, conduce şi orîn-duieşte prin înţelepciunea Sa şi prin Cuvîntul Său, Domnul şi Mîntuitorul nostru Hristos, toate în chip mîntuitor şi face aceasta cum socoteşte El că este bine? Şi care afirmă că este bine ceea ce s-a făcut şi cele ce vedem că se fac în creaţiune, pentru că aşa a voit şi voieşte. Nu poate fi cineva care să nu creadă aceasta. Căci altfel, mişcarea creaţiunii ar fi fără sens şi Universul s-ar mişca degeaba. în acest caz ar avea dreptate cel ce nu ar crede în cele spuse de noi[90]. Dar dacă lumea a fost creată prin cuvînt, înţelepciune şi ştiinţă şi a fost împodobită cu toată rînduiala, e necesar ca Cel ce o conduce si a orînduit-o **să** nu fie altul decît Cuvîntul lui Dumnezeu[1]".

89. Unitatea lumii indică un unic creator. Totuşi acest unic creator ar putea crea mai mult decît o singură lume. E o presupunere care salvează atotputernicia şi libertatea lui Dumnezeu. Altfel puterea şi libertatea Lui ar fi restrînse la măsura şi felul acestei unice lumi. Totuşi aceste mai multe lumi posibile nu e necesar să fie înfăptuite. Aceasta L-ar face pe Dumnezeu supus necesităţii unei continue creaţii, cum gîndeşte Origen. Pe de altă parte, aceste mai multe lumi n-ar trebui să se contrazică între ele, ci să se situeze pe diferite planuri şi prin ele să se urmărească unicul scop, cel al apropierii lor în diferite moduri de acelaşi unic Dumnezeu infinit. Dar spre acest unic scop urmărit în moduri diferite se poate tinde şi prin unica lume constituită ea însăşi din diferite planuri.

90. Dacă nu s-ar fi urmărit un bine prin crearea lumii şi nu s-ar urmări un bine prin mişcarea sădită în ea, crearea şi mişcarea ei ar fi fără sens. Numai un scop bun imprimă creării şi mişcării lumii un sens. O lume făcută pentru a se mişca pur şi simplu spre oriunde şi fără sfîrşit, este o lume fără sens, fără raţiune. Iar un dumnezeu care ar fi făcut aşa, s-ar arăta un dumnezeu lipsit de raţiune, de «Logos», deci imperfect. în faptul că Dumnezeu este izvorîtorul unui Cuvînt, al unui Logos, se arată perfecţiunea Lui. Lipsa

Iar prin Cuvîntul înțelegem nu *rațiunea* împletită şi concrescută cu fiecare din cele făcute, pe care unii au obişnuit să o numească şi rațiune seminală *(logos spermatikos)* - care e neînsuflețită şi nu cugetă şi nu înțelege, ci e prezentă şi eficientă numai printr-un meşteşug exercitat din afară şi prin ştiința celui ce o impune - şi nici *cuvîntul* ce-1 are neamul cuvîntător, compus din silabe şi arătîndu-şi înțelesul în aer. Ci numesc Cuvîntul de sine, viu şi lucrător, al lui Dumnezeu cel bun al tuturor. E Cuvîntul care e altul decît rațiunea celor făcute şi a toată creațiunea. E Cuvîntul propriu şi unic al Tatălui, Care a împodobit şi luminează tot universul cu purtarea Lui de grijă[92].

unui astfel de Logos ar îndreptăți pe cineva să nu creadă nici în crearea lumii de un singur Dumnezeu , ca o lume plină de sens şi putindu-şi realiza sensul ei deplin în unirea cu Dumnezeu-Cuvîntul.

91. Ordinea lumii este podoaba ei. Sfîntul Atanasie le identifică. Dumnezeu «a împodobit» creația, sau a făcut-o un cosmos, o podoabă, o frumusețe, întrucât a întipărit în ea ortnduiala. Esteticul apare astfel tot aşa de strîns legat cu raționalul, ca şi binele.

02. Sînt menționate aci trei feluri de rațiuni: a) Rațiunile concrescute cu făpturile. Ele ■bit puse în evidență deosebită prin lucrarea oamenilor, mai ales a meşterilor şi artiştilor (logosul spermaticos al stoicilor); b) Rațiunea omului care cugetă şi înțelege - deci sesizea-SA fl rațiunile din lucruri şi le exprimă în cuvinte; c) Rațiunea sau Cuvîntul lui Dumne-Mu-TatAl. Intre Rațiunea lui Dumnezeu şi rațiunile lumii este o legătură. Din ordinea creaturilor, constituită din legătura între rațiunile lor, se deduce că Dumnezeu este Rațiu-ntl, că nu e o realitate irațională. O legătură şi mai strînsă este între Rațiunea divină şi rațiunea cugetătoare a omului, care cunoaşte rațiunile lucrurilor şi are un efect asupra lor, punîndu-le în relief şi combinîndu-le în moduri variate, pornind de la modurile combinării proprii a lor. Rațiunea aceasta umană e după chipul Rațiunii divine. Ultima are o şi mai mare eficiență asupra rațiunilor lucrurilor şi asupra lucrurilor însele. Ea poate chiar da flintă acestora, putînd crea lucrurile. «

Dar legătura între Rațiunea divină şi rațiunea umană e şi de alt ordin. Omul, subiect al rațiunii sale, poate purta oarecum un dialog despre sine cu rațiunea sa, cunoscîndu-se; dar poate purta prin ea un dialog şi cu alții. Dialogul acesta este perfect în Dumnezeu, Intre Tatăl care naşte Rațiunea şi această Rațiune. Tatăl Se revelează Lui însuşi prin Rațiunea Sa. Dar această Rațiune are un deplin caracter de alter-ego cu care Tatăl poate vorbi. De aceea în Dumnezeu Rațiunea se poate numi în mod deplin şi Cuvîntul, fiind şi în privința aceasta un model al rațiunii omeneşti care se exprimă în cuvinte. Omul e în două moduri un chip al Sfintei Treimi: a) Prin legătura ce o are, ca *eu,* cu un *tu* şi cu un *el* de care vorbesc cei doi dintîi; şi b) prin dialogul interior ce-1 poartă cu rațiunea sa, prin care arată că e o ființă dual potențială. Dar cîtă vreme omul se actualizează deplin ca ființă dual prin legătura cu un *tu* oarecum exterior, Dumnezeu are dualitatea personală ca un fapt interior. Dacă omul, ca chip al lui Dumnezeu, e fecund şi pe plan spiritual, ca izvor al gîn-dirii despre sjne, cu atît mai perfectă e fecunditatea lui Dumnezeu, care naşte Rațiunea sau gîndirea despre Sine, cu care poartă un dialog fiind o altă Persoană, asigurîndu-Se prin ea lăuntric despre existența Sa. în expresia «conştiința de sine» se afirmă atît că omul e dual în gîndire, cît şi că e nedeplin dual. Conştiința de sine a lui se actualizează deplin prin legătura cu un altul exterior. Dacă omul slăbeşte în această legătură, e chinuit în conştiința de sine. Omul e capabil şi de rai şi de iad, prin conştiința de sine.Dumnezeu are însă în interior dualitatea personală perfectă, deci o fericire cu neputință de pierdut. El are în sine însuşi fericirea comuniunii perfecte, pe cînd omul are în sine însuşi numai setea după comuniunea perfectă. Rațiunea lui Dumnezeu Tatăl este nu numai Logos, adică Rațiune sau Cuvînt, ci «autologos» sau «autorațiune», cu caracter ipostatic şi necreată. Rațiunea

Căci fiind Cuvîntul cel bun (Rațiunea cea bună) al Tatălui"[3], El a dat creațiunii podoaba rînduielii şi armoniei între toate, unind cele contrare între ele şi înfăptuind din toate podoaba unei unice armonii. Acesta, fiind Puterea şi înțelepciunea lui Dumnezeu, învârteşte cerul şi a atârnat pământul nesprijinit pe nimic decît pe voia Lui. Iluminate de El soarele luminează pământul, iar luna are lumina ei măsurată. Datorită Lui, apa atârnă peste nori şi ploile se revarsă pe pământ, marea e ținută între margini şi pământul

se împodobeşte cu verdeață şi cu roduri de tot felul. Deci dacă vreun credincios ar întreba, după cele spuse, dacă, în general, exista un Cuvînt al lui Dumnezeu, s-ar dovedi lipsit de minte, îndoindu-se despre Cuvîntul lui Dumnezeu. Căci din toate cele văzute are dovada că toate s-au făcut prin Cuvîntul şi înțelepciunea lui Dumnezeu şi nimic din cele făcute nu s-ar fi făcut dacă nu s-ar fi făcut prin Cuvîntul, adică prin Cuvîntul dumnezeiesc, aşa cum s-a arătat.

XLI

Iar fiind El Cuvîntul, nu e compus, precum am spus, cum e cuvîntul omenesc, din silabe. Ci este chipul întocmai al Tatălui. Oamenii fiind compuşi din părți şi fiind creați din ceea ce nu este, au cuvîntul lor compus şi lesne de desfăcut. Dar Dumnezeu este Cel ce este şi e necompus. De aceea şi Cuvîntul Lui este Cel ce este şi e necompus. El este Dumnezeu cel Unul şi Unul - născut, Care, provenind ca un bun din Tatăl, ca din izvorul cel bun, toate le orînduieşte frumos şi le susține ca atare[94]. Iar

omului e şi ea într-un fel autorațiune sau autocuvînt, pentru că e izvorîtoare de gînduri şi de cuvinte, sau cuvînt cuvîntător, dar nu e unită în interior cu cel cugetat sau cu cel căruia îi vorbeşte. Precum omul nu depăşeşte prin rațiunea sa deplin singurătatea, dar ştie că mai e şi altceva sau altcineva, în Dumnezeu această singurătate e depăşită deplin. Astfel, chiar din rînduiala rațională a lumii şi din rațiunea omului lucrătoare în ea se deduce nu numai un Dumnezeu rațional, ci unul care e născător al Rațiunii sau al Cuvîntului personal.

93. Cuvîntul e bun, ceea ce înseamnă că însăşi Rațiunea supremă e în acelaşi timp bună, căci a făcut o lume care se mişcă nu fără rost, ci spre o tot mai strînsă unire cu El, ca izvor al vieții. Dar arată şi în Dumnezeu existența iubirii.

94. Sfîntul Atanasie uneşte strîns în noțiunea de Logos înțelesul Rațiunii şi al Cuvîntului, trecînd de la unul la altul. Rațiunea e Cuvînt, Cuvîntul e Rațiune. în ambele înțelesuri Logosul nu e compus, ci unul desăvîrşit, cîtă vreme cuvîntul omenesc e compus din silabe, exprimînd noțiuni, sau rațiuni alcătuite şi ele din componente mai reduse. De aceea şi rațiunea omenească însăşi este pe de o parte una, pe de alta este compusă, avînd îri sine concentrate aspecte, relații între cauză şi efecte, între premize şi concluzii, ca nişte relații între silabe.

Prin faptul că e una şi singură, Rațiunea divină ține în unitate toate cele create, netre-cînd în înțelegerea lor de la un aspect antinomic la altul, de la cauză la efect, etc, ca rațiunea omenească. De fapt, şi cea din urmă sesizează unitatea dintre diferite aspecte, dar nu mai poate pierde nicidată, față de rumeni al Rațiunii sau al Cuvîntului suprem cu mai mult şi desăvîrşit.

95. Plato, *Timaeus*, 29. Era bun, iar cel bun nu naşte pizma nicidată, față de rumeni al Rațiunii sau al Cuvîntului. Căci înțelege ca el Persoană valoarea altei Persoane divine şi a tuturor celor pe care le creează.

96. Dar desăvîrşită bunătate se întemeiază pe viața neamenințată de nimic, pe viața sau pe puterea nemărginită. De aceea Cel atotputernic fiind singurul desăvîrşit şi bun nu invidiază existența nimănui, ci, dimpotrivă, vrea ca toți să existe. Căci există din puterea Lui, care, fiind nelimitată, nu e amenințată de cei pe care îi aduce la existență.

97. Cuvîntul lui Dumnezeu-Tatăl, sau Rațiunea Lui, fiind chipul ipostatic al Tatălui, interior Lui, e tot aşa de adevărat existent ca şi Tatăl. Ca atare Tatăl, ridicînd în acest chip ipostatic al Său creațiunea, face ca aceasta să se împărtăşească de fermitatea eternă în existență, fiind introdusă în acest alter-ego interior al Tatălui, sau ridicată în El în lăuntrul dialogului etern între Tatăl şi Fiul. Prin aceasta, creatura conştientă nu mai e slăbită de singurătatea ei, chinuită de o conştiință de sine lipsită de legătura reală cu Părintele vieții. Ea se simte în dialogul real cu Tatăl şi, prin aceasta, cu semenii săi ca una ce e îmbrățişată împreună cu toți de Cuvîntul şi Fiul lui Dumnezeu. Această încadrare statornică în Fiul Tatălui e totodată o penetrare a ei de înțelegerea adevărată a existenței sale, fiind ajutată în menținerea ei în rațiunea ei şi în Rațiunea divină, în acord deplin cu raționalitatea întregii creații. Omul, actualizîndu-şi conştiința de sine ca legătură neslăbită cu alții şi cu Dumnezeu, nu se mai simte chinuit de o conştiință bolnavă de singurătate, de lipsa de iubire față de alții şi față de Dumnezeu şi prin aceasta s-a actualizat pe deplin ca ființă rațională şi Sn comunicare cu viața nesfîrşită. Sfîntul Atanasie uneşte astfel ontologicul cu raționalul, cu binele şi cu comuniunea.

cauza pentru care în general Cuvîntul lui Dumnezeu Se sălăşluieşte în cele create este cu adevărat minunată şi arată că ele nu puteau fi altfel decît aşa cum sînt. Căci firea celor create, ca una ce a luat subzistenţă din cele ce nu sînt, este, privită în ea însăşi, curgătoare şi slabă şi muritoare. Dar Dumnezeul tuturor este bun şi suprabun prin fire. De aceea este şi de oameni iubitor. Căci în Cel bun nu s-ar putea naşte pizma faţă de nimeni[85]. El nu pizmuieşte existenţa nimănui, ci voieşte ca toţi să existe, pentru ca să poată să-Şi pună în aplicare iubirea Sa de oameni[96]. Văzînd deci că toată firea creată este, prin raţiunile ei, curgătoare şi pe cale de desfacere, ca să nu pătimească ea aceasta şi ca să nu se topească iarăşi universul în neexistenţă, după ce a făcut prin Cuvîntul Său veşnic toate şi a dat fiinţă zidirii, n-a lăsat-o să fie purtată şi clătinată de firea ei şi ameninţată să cadă iarăşi în nimic, ci, fiind bun, cîrmuieşte şi statorniceşte prin Cuvîntul Său, Care e şi El Dumnezeu, creaţiunea întreagă, ca, luminată prin conducerea, prin purtarea de grijă şi prin păstrarea ei în rînduiala de către Cuvîntul, să poată dura statornic, ca una ce se împărtăşeşte de Cuvîntul lui Dumnezeu cu adevărat existent (tou ovicoc ovroq) şi, ajutată de El, să rămînă în existenţă![97] Căci «El este chipul lui Dumnezeu cel nevăzut, întîiul născut a toată zidirea, fiindcă prin El şi în El s-au aşezat toate, cele văzute şi cele nevăzute. Şi El este capul Bisericii»-, cum ne învaţă slujitorii adevărului în sfintele lor Scripturi (Col. 1, 15-18).

XLII

Deci însuşi Cuvîntul atotputernic şi atotdesăvîrşit sfînt al Tatălui, să-lăşluindu-Se şi întinzînd puterile Lui în toate şi pretutindeni şi luminîn-du-le pe toate cele arătate şi nevăzute, le ţine în Sine şi le strînge, nelă-sînd nimic gol de puterea Lui, ci dîndu-le viaţă tuturor şi păzindu-le pe toate împreună şi pe fiecare în parte. Combinînd principiile a toată fiinţa sensibilă, care sînt căldura şi răcoarea, umezeala şi uscăciunea, le face să nu se împotrivească unele altora, ci să alcătuiască o unică şi simfonică armonie. Datorită Lui şi puterii Lui nici focul nu se luptă cu răceala, nici apa, cu uscatul. Ci ca nişte prietene şi surori prin ele însele contrare adu-nîndu-se împreună ele susţin viaţa în cele văzute şi se fac principii ale existenţei în trupuri. Supunîndu-se Cuvîntului lui Dumnezeu, cele de pe pămînt primesc viaţă, iar cele din ceruri subzistă. Şi datorită Lui toată marea şi marele ocean îşi menţin mişcarea între ţărmurile lor, iar pămîntul întreg înverzeşte şi se împodobeşte cu plante de tot felul, cum am spus înainte. Şi, ca să nu mă lungesc amintind pe toate cele văzute, pe nume, nu e nimic din cele ce sînt şi se fac, care să nu fi fost făcut şi să nu dureze în El şi prin El, cum zice şi teologul: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul. Toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1,3).

Precum un cântăreț, combinînd sunetele joase cu cele înalte şi cele din mijloc împreunîndu-le cu altele prin arta lui, alcătuieşte o unică melodie, aşa şi înțelepciunea lui Dumnezeu, purtând tot universul ca pe o liră şi împreunînd cele din aer cu cele de pe pămînt şi pe cele din cer cu cele din aer şi unind întregurile cu părțile şi cârmuindu-le toate cu porunca şi voia Sa, alcătuieşte o singură lume şi o unică rînduială frumoasă şi armonioasă a ei, El însuşi rămînînd nemişcat, dar toate mişcîndu-le, prin crearea şi orânduirea lor, după bunăvoirea Tatălui[98]. Caracterul minunat al dumnezeirii Lui este că prin una şi aceeaşi încuviințare le rânduieşte pe toate deodată şi împreună, şi nu pe rând, pe cele ce se mişcă drept şi în cerc, pe cele de sus, pe cele de la mijloc, pe cele de jos, pe cele lichide, pe cele răcoroase, pe cele fierbinți, pe cele văzute şi nevăzute, după firea fiecăreia. Căci deodată şi din aceeaşi poruncă a Lui cel drept se mişcă pe linia dreaptă, cel circular în cerc, cel de la mijloc, unde este, cel cald încălzeşte, cel uscat usucă. Şi tuturor li se dă viață şi subzistență de la El după firea lor. Şi prin El se produce o minunată şi cu adevărat dumnezeiască armonie[99].

XLIII

98. Ideea despre Cel nemişcat care toate le mişcă e de la Aristotel. Dar sfîntul Atanasie precizează printr-o notă personală: le mişcă după voia Sa şi a lui Dumnezeu-Tatăl.nu printr-o lege interioară. Dumnezeu nu Se mişcă şi le mişcă toate spre Sine pentru că e iubire interpersonală.

99. De la ideea că lumea este o unitate, pentru că unul este Dumnezeu care a creat-o şi o cîrmuieşte, sfîntul Atanasie a progresat la ideea că lumea este un tot armonic, pentru că

Şi ca să se înțeleagă aceasta **printr-o** pildă, **să vedem cele spuse imaginîndu-ne** un **mare** cor[100]. Corul constă din bărbați, copii, femei, bătrîni şi **tineri** diferiți. Dar fiind condus de un singur dirijor, fiecare cântă după **firea şi** puterea lui: bărbatul ca bărbat, copilul ca copil, bătrînul ca bătrân **şi tânărul** ca tânăr. însă toți alcătuiesc o armonie. Sau să privim sufletul **din noi.** El mişcă deodată toate simțurile noastre după lucrarea fiecăruia, **astfel** încît fiind de față un lucru, mişcă spre el toate simțurile: ochiul **pentru a**-1 vedea, mîna pentru a-1 atinge, mirosul pentru a-1 mirosi, gus**tul pentru** a-1 gusta; ba de multe ori şi celelalte mădulare ale trupului, de **pildă** picioarele, pentru a umbla. Sau, ca să ilustrăm şi cu a treia pildă, **cele zise** se aseamănă cu o mare cetate zidită şi guvernată prin prezența conducătorului şi împăratului care a clădit-o. Fiind acela prezent şi poruncind şi privind spre toate, toți ascultă: unii se grăbesc spre lucrarea pământului, alții spre scoaterea de apă din fîntîni, altul porneşte să aducă **hrană;** şi unul pleacă spre sfatul cetății, altul intră în biserică, judecătorul **la** judecătorie, legiuitorul se îngrijeşte să dea legi, meşteşugarul se aşază **la lucrul lui,** corăbierul coboară la mare, tîmplarul se duce la tâmplărie, **medicul la** îngrijirea bolnavilor, zidarul la lucrarea zidăriei. Unul porneşte **la câmp,** iar altul se întoarce de la câmp. Unii se mişcă în jurul cetății, **alții ies din** cetate, iar alții se întorc în ea. Şi toate acestea se fac şi se **împlinesc în** prezența conducătorului şi la porunca lui. La fel se întâmplă **în toată creațiunea.** Deşi pilda e mică, trebuie înțeleasă într-un mod **cuprinzător.** Căci la un semn al încuviințării lui Dumnezeu-Cuvîntul, **toate se** orinduiesc

deodată şi se împlinesc cele proprii fiecăreia şi prin **toate se** susține o unică ordine.

XLIV

Căci prin consimțirea şi prin puterile Cuvîntului dumnezeiesc şi **părintesc, Care** toate le rânduieşte şi le cîrmuieşte, cerul se învârteşte, ste-

Cel prin care s-a creat şi se susține este Rațiunea ipostatică supremă. Ca atare, Ea are o funcție armonizatoare. Lumea nu e una prin simplitate uniformă, ci unitatea ei se conciliază, cu bogăția energiilor şi formelor ei. Dar acestea pot fi ținute în armonie numai

Grlritr-o Rațiune supremă, care se reflectă în raționalitatea reciproc articulată a părților ei. Ifttorită acesteia nici una nu se războieşte împotriva celeilalte, ci fiecare respectă şi promovează pe fiecare. Unde nu e rațiune, unde fiecare vrea să se impună singur, se naşte dezordinea şi haosul nerațional. Rațiune, ordine, respect şi ajutor reciproc între toate drept condiționare a existenței fiecăreia, ține împreună. Numai această armonie îi poate face fericiți pe toți. Dimpotrivă, războiul tuturor împotriva tuturor nu e starea cea normală şi nici nu poate crea o mulțumire generală. Războiul nu poate fi considerat ca părinte al tuturor, cum a zis Heraclit. Starea de război e produsul păcatului, al egoismului, al ira-ționalității. Oamenii nu se pot împăca cu această stare. Ei tind spre armonie. Acolo domneşte rațiunea, ca reflex al Rațiunii supreme, care creează toate în unitate şi vede ceea ce le uneşte pe toate.

100. Clement.Protrepttc 88, 3.

lele se mişcă, soarele luminează, luna se roteşte, aerul e luminat de soare, eterul se încălzeşte şi vînturile suflă; iar munții se întind spre înălțime, marea se mişcă în valuri şi hrăneşte peştii din ea, pământul rodeşte rămî-nînd nemişcat, omul se plăsmuieşte, trăieşte şi moare şi, simplu vorbind, toate se însuflețesc şi se mişcă. Focul arde, apa răcoreşte, izvoarele țâşnesc, râurile curg, timpurile şi ceasurile trec, ploaia cade, norii se umplu, grindina coboară, zăpada se îngroaşă în cristale, păsările zboară, şerpii se târăsc, peştii înoată, marea slujeşte plutaşilor, pământul se seamănă şi dă roduri la vremea sa, plantele cresc, unele odrăslesc, altele se îngroaşă, iar altele îmbătrânesc după creştere şi se veştejesc şi unele pier, altele se nasc şi apar. Iar toate acestea şi încă mai multe decât acestea, pe care nu le putem spune din pricina mulțimii lor, le mişcă şi le rânduieşte prin încuviințarea Sa Cuvîntul lui Dumnezeu, Făcătorul de minuni şi de lucruri uimitoare, luminîndu-le şi dîndu-le viață. Iar prin aceasta produce şi susține lumea cea una, nelăsînd în afară de Sine nicâ puterile nevăzute. Căci Făcătorul lor le sălăşluieşte şi pe ele în toate şi le ține împreună, dăruin-du-le continuu viață prin încuviințarea şi prin purtarea Sa de grijă. Despre aceasta nu avem motiv să ne îndoim. Căci precum prin purtarea Lui de grijă trupurile cresc, iar sufletul rațional (cuvîntător) se mişcă şi are puterea să cugete şi să viețuiască - şi acest lucru nu are nevoie să fie dovedit - tot aşa Cuvîntul lui Dumnezeu, printr-o simplă încuviințare, mişcă şi susține cu puterea Lui lumea văzută şi puterile nevăzute, dîndu-i fiecăreia lucrarea proprie, aşa încât pe cele dumnezeieşti le mişcă şi mai dumnezeieşte[101] şi pe cele ce se văd, aşa cum se văd. El însuşi fiind Conducător şi împărat al tuturor şi făcându-Se temelia tuturor, toate le lucrează spre slava şi cunoaşterea Tatălui Său, învățând şi zicând prin

operele săvîrşite de El: «Din mărimea şi frumusețea făpturilor se cunoaşte în chip asemănător Făcătorul» (înț. Sol., 13, 5).

XLV

Căci precum privind la cer şi văzînd podoaba orânduirii Lui şi lumina stelelor ne gîndim la Cuvîntul care le-a rânduit, aşa, cugetând la Cuvîntul lui Dumnezeu, trebuie să cugetăm şi la Dumnezeu Tatăl, din Care provenind, pe drept cuvînt Se numeşte Tălmăcitorul şi Vestitorul Lui. Şi aceasta o poate înțelege cineva din ceea ce se întâmplă cu noi. Căci dacă cuvîntul ce provine din oameni ne face să ne gîndim la minte ca la izvorul ei şi, concentrîndu-ne asupra cuvîntului, vedem prin gîndire mintea indicată de el, cu atât mai mult, cunoscând printr-o mai mare imaginație şi

101. Puterile acestea par să fie puterile ce se actualizează în lucrările necreate. Căci deşi spusese mai sus că Dumnezeu e făcătorul celor create şi le dăruieşte viața, aceasta se poate înțelege în sensul că ele se ivesc din Dumnezeu numai prin lucrurile necreate.

printr-o înălțare fără asemănare puterea Cuvîntului, ajungem la ideea Tatălui cel bun al Lui[1M] cum zice însuşi Mîntuitorul: «Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl»- (Ioan, 14,9) acestea le vestesc în chip mai clar şi cu putere toate Scripturile de Dumnezeu insuflate.

De la ele luînd şi noi îndrăzneală, ți le scriem acestea, iar tu, citindu-le, vei putea crede în cele spuse. Căci cuvîntul întărit prin cei mai mari aduce o dovadă cu neputință de respins.

Deci Cuvântul lui Dumnezeu a îndemnat de la început poporul iudeilor să respingă idolii, zicând: «Să nu-ți faci ție idoli, nici orice asemănare a dte sînt în cer sus şi pe pămînt jos» (leş., 20,4). Iar pricina respingerii lor o arată cu alte cuvinte, zicând: «Idolii neamurilor sînt argint şi aur, lucruri ale mîinilor omeneşti. Gură au şi nu vor grăi, ochi au şi nu vor vedea, urechi au şi nu vor auzi, nări au şi nu vor mirosi, mîini au şi nu vor pipăi, picioare au şi nu vor umbla» (Ps. 113, 12-15). Dar n-a trecut sub tăcere nici învățătura despre creațiune. Ci cunoscând frumusețea ei, ca nu cumva privind unii la această frumusețe să socotească părțile ei nu ca opere ale lui Dumnezeu, ci să le creadă zei, le atrage oamenilor atenția zidnd: «Ca nu cumva uitîndu-te la cer şi văzînd soarele şi luna şi toată podoaba cerului să te rătăceşti şi să te închini acelora, pe care Domnul Dumnezeul tău le-a împărțit tuturor neamurilor de sub cer» (Deut., 4, 19). Li le-a împărțit acestea nu ca să le fie zei, ci ca din lucrarea lor să cunoască, precum s-a spus, cei din neamuri pe Dumnezeu, Creatorul tuturor. Poporul de odinioară al iudeilor avea o învățătură mai deplină, pentru că avea cunoştința despre Dumnezeu nu numai din operele crea-țiunii, ci şi din dumnezeieştile Scripturi. Acestea în general, atrăgînd pe oameni de la rătăcirea şi închipuirea nerațională privitoare la idoli, spune: «Nu vei avea alți dumnezei, afară de Mine» (leş., 20, 3). Nu-i împiedica pe ei să-i aibă pe aceia, ca alți dumnezei, pentru că ar exista alți dumnezei, ci pentru ca nu cumva, întorcându-se de la Dumnezeul cei adevărat, să înceapă să-şi facă zei din cele ce nu sînt, cum sînt aşa numiții de

102. Prin cuvîntul omenesc cunoaştem mintea noastră sau a altora, care îl izvorăşte; din **Cuvîntul lui Dumnezeu cunoaştem pe Tatăl. Dar Cuvîntul înseamnă şi raționе, pre**cum **judecata este o legătură între cuvinte. Raționea specifică în cuvinte, în sensuri sau** noțiuni **comunicate, revelate, conținutul indefinit al minții, cînd se defineşte. în raționе, în** cuvînt, **acel indefinit se face cunoscut, revelat, sau se arată în forma comunicată. Cu atît** mai **mult se face revelat infinitul Tatălui în unicul Cuvînt al Lui. Deosebirea constă numai** în aceea că **în Tatăl conținutul** Infinit **este nerevelat, pe cînd în Fiul el se revelează. Iar cînd Cuvîntul intră în relație cu o lume de făpturi mărginite dar legate între ele, conținutul Lui indefinit** se **revelează în sensuri definite, dar trimițînd totuşi prin legătura dintre ele la conținutul indefinit al său ca Cuvîntul dumnezeiesc, Care Se cunoaşte ca bun pentru că S-**a **născut din Tatăl cel bun.**

către poeți şi scriitori zei, care au fost arătați ca nefiind cu adevărat zei. Căci însuşi cuvîntul amintit arată că aceia nu sînt zei spunînd: «Nu vei avea alți dumnezei». Pentru că se referă la viitor. Iar cele viitoare nu sînt nici atunci când se vorbeşte despre ele.

XLVI

Deci credința respingînd impietatea neamurilor, Scriptura dumnezeiască a lăsat oare neamul omenesc să trăiască lipsit de Dumnezeu? Nu, ci răspunzînd acestui gînd, zice: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău unul este». (Deut., 6, 4); şi iarăşi: «Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din toată puterea ta» (Deut., 6, 5); şi iarăşi: «Domnului Dumnezeului tău să te închini şi nu numai Lui să-I slujeşti şi numai de El să te lipeşti» (Deut., 6, 13).

Iar că toată de Dumnezeu insuflata Scriptură mărturiseşte şi despre purtarea de grijă a Cuvîntului pentru toate şi de frumoasa orânduire a lor, ajung cele ce se vor spune acum de scriitorii Scripturii pentru a întemeia vrednicia de crezare a cuvîntului. Ei au spus: «întemeiat-ai pămîntul şi rămîne. Prin rînduială Ta rămîne ziua» (Ps. 118,90-91); şi iarăşi: «Cîntați Dumnezeului nostru în chitară, Celui ce îmbracă cerul cu nori, Celui ce găteşte pămîntului ploaie, Celui ce scoate în munți iarbă şi verdeață spre folosul oamenilor, Celui ce dă dobitoacelor hrană» (Ps. 146, 7-9). Prin Cine dă, sau prin Cine s-au făcut toate? Prin Cel prin care s-au făcut, prin Acela este şi purtarea de grijă în continuare. Şi cine e Acesta, dacă nu Cuvîntul lui Dumnezeu, despre Care zice Scriptura şi în alt loc: «Prin Cuvîntul Domnului cerurile s-au întărit şi prin Duhul Lui, toată puterea lor» (Ps. 32, 6). De fapt Scriptura spune că toate s-au făcut în El şi prin El. Despre aceasta ne încredințează zicând: «El a zis şi s-au făcut; El a poruncit şi s-aii zidit» (Ps. 32,9). Tot despre aceasta ne asigură şi marele Moise la începutul cărții despre facerea lumii, zicând: «Şi a zis Dumnezeu: Să facem pe om după chipul şi asemănarea Noastră» (Fac, 1,26). Iar despre facerea cerului şi a pămîntului şi a tuturor, Tatăl a zis către Fiul: «Să se facă cerul şi să-şi adune apele, să se arate uscatul; şi pămîntul să scoată iarbă şi toată vietatea» (Fac, 1, 6, 9, 12, 20).

Din aceste cuvinte ar putea cineva să mustre pe iudei ca neînțelegînd cu adevărat Scriptura. Căci ar putea întreba: «Cu cine vorbea Dumnezeu ca să dea poruncă?» Dacă poruncea şi vorbea celor ce se creau de către El, vorbirea ar fi fost de prisos. Căci acelea încă nu erau, ci urmau să fie. Dar nimenea nu vorbeşte celui ce încă nu este, nicâ nu porunceşte şi spune să se facă celui ce încă nu a fost făcut. Iar dacă Dumnezeu poruncea celor ce vor fi, trebuia să zică: «Fă-te, cerule şi fă-te, pămîntule şi ieşi verdeață; şi fă-te, omule!» Dat El n-a făcut aceasta, ci a poruncit, zicând: «Să facem om»; şi «să scoată verdeața». Din acestea se vede că Dumnezeu a vorbit despre acestea cuiva apropiat"[3]. Deci e necesar să înțelegem prin aceasta pe cineva, căruia vorbindu-i s-au făcut toate. Dar cine ar fi Acesta, dacă nu Cuvîntul Lui? Căci cui ar putea

spune cineva că vorbeşte Dumnezeu, dacă nu Cuvîntului Său? Sau Cine era împreună cu El cînd făcea toată fiinţa creată, dacă nu înţelepciunea Lui, care zice: «Cînd făcea cerul şi pămîntul, eram împreună cu El» (Pilde, 8,27). Iar în numele de cer şi pămînt se cuprind toate cele făcute în cer şi pe pămînt.

Deci făcea toate şi le dădea forma şi le orînduia, ca înţelepciunea şi Cuvîntul, care existau împreună cu Tatăl, privind la El. Şi Acesta dădea tuturor tărie ca să fie, fiind Puterea Tatălui, precum zice şi Mîntuitorul: «Toate cîte văd că le face Tatăl le fac şi Eu asemenea» (Ioan, 5,19). Dar şi sfinţii Lui ucenici ne învaţă că toate prin El şi spre El s-au făcut şi că fiind născutul cel bun din Cel bun şi Fiul Lui adevărat este Puterea şi înţelepciunea şi Cuvîntul Tatălui, nefiind acestea prin împărtăşire, nici adăugîn-du-I-se acestea din afară ca celor ce se împărtăşesc de El şi sînt înţeleptiţi de El şi făcuţi puternici şi cuvîntători (raţionali) în El, ci este înţelepciunea de Sine, Cuvîntul (Raţiunea) de Sine, Puterea de Sine proprie a Tatălui, Lumina de Sine, adevărul de Sine, dreptatea de Sine, virtutea de Sine şi pecetea şi strălucirea şi chipul şi, pe scurt, rodul atotdesăvîrşit al Tatălui şi unicul Fiu, chipul întocmai al Tatălui[104].

103. Sfîntul Atanasie prezintă cuvintele lui Dumnezeu de la începutul Facerii ca fiind spuse de Tatăl către Fiul. Căci prin Fiul le-a făcut pe toate. Faptul că are un Fiu arată existenţa eternă a dialogului, a Cuvîntului în Dumnezeu. Dar acum Dumnezeu-Tatăl vorbeşte Fiului despre crearea lumii. Lumea e opera unui act în care se manifestă comuniunea dia-logică din Dumnezeu. E opera Fiului care ascultă pe Tatăl şi a Tatălui care nu vrea ca lumea să fie adusă la existenţă decât sfătuindu-Se cu Fiul, căci vrea ca Fiul să-L reveleze şi în planul creaturalului, cum îl revelează în planul eternităţii Sale, şi anume, ca lumea să primească pecetea filiaţiei, să fie unită cu Fiul în dragostea ei faţă de Tatăl; ca Tatăl să manifeste faţă de lume iubirea Sa părintească asemănătoare celui faţă de Fiul Unu-născut. Tatăl vrea ca Fiul însuşi să-Şi manifeste în actul creării lumii iubirea Sa ascultătoare faţă de Tatăl, ca şi lumea să se întipărească de această iubire şi ascultare. Dar prin aceasta vrea să-Şi arate şi El iubirea deosebită faţă de lumea pe care o creează din ascultarea iubitoare faţă de Tatăl, ca să participe şi ea la bunătăţile primite de la Tatăl de El, împreună cu El. Tot ascultând de Tatăl, Fiul va şi mîntui lumea. O lume care n-ar fi opera unei împreună sfătuiri în sînul Sfintei Treimi ar fi opera unei decizii arbitrare, sau a unei necesităţi lăuntrice, nu ar fi opera unui act de iubire interioară a lui Dumnezeu. în afară de aceasta, nu ar fi opera unei sfătuiri, deci a unei gîndiri dialogice a lui Dumnezeu în Sine însuşi, deci a liberei Lui Raţiuni, ci emanaţia unei fiinţe supuse unei legi oarbe. întipărirea acestei Raţiuni şi sfătuiri libere în raţionalitatea ei bine orînduită este o manifestare a libertăţii unei fiinţe conştiente. Fără un Logos ca semn al unei comuniuni în Dumnezeu, lumea nu ar fi raţională şi nici loc al unei comuniuni libere asemănătoare. Lumea raţională e opera lui Dumnezeu care are un Logos ca semn al gîndirii şi comuniunii interioare. Nu există dialog interior, imperfect în om şi perfect în Dumnezeu, fără reflexiune, fără raţiune, fără lumină; şi nici invers. Fiinţa supremă îşi arată pluralitatea ei, în unitate perfectă, prin sfătuire atotiubitoare.

104. Sfîntul Atanasie foloseşte adeseori termenul «prin participare» ca să arate relaţia omului cu Dumnezeu-Cuvîntul, dar respinge acest termen cînd descrie relaţia Fiului cu

XLVII

Cine ar despărţi deci pe Tatăl, ca să deosebească puterile Cuvîntului de ale Lui? Căci este Cuvîntul şi înţelepciunea Tatălui. De aceea, cobo-rînd la cele create, li se face acestora spre cunoaşterea şi înţelegerea Tatălui de Sine sfinţire şi de Sine Viaţă şi Uşă şi Păstor şi Cale,[105] şi împărat şi Cîrmuitor şi

Mîntuitor în toate şi de-viaţă-Făcător şi lumină şi purtare de grijă a tuturor. Deci avînd Tatăl din Sine un astfel de Fiu bun şi Creator, nu L-a ascuns făpturilor, ci li-L descoperă tuturor, în fiecare zi, prin subzistenţa şi viaţa creaţiei. Dar în El şi prin El Se arată şi pe Sine însuşi[106], cum zice Mântuitorul: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl este întru Mine» (Ioan, 14, 10). Deci în mod necesar Cuvîntul este în Cel ce L-a născut şi Cel ce S-a născut coexistă veşnic cu Tatăl[107].

Acestea aşa fiind şi neexistînd nimeni afară de Sine, ci şi cerul şi pămîntul şi toate cele din ele atîrnînd de El, totuşi unii oameni fără minte, înlăturând cunoştinţa Lui şi credinţa în El, au cinstit cele ce nu sînt; şi în loc de Dumnezeu au zeificat cele ce nu sînt, «slujind zidirii în locul Ziditorului» (Rom., 1, 25) şi pătimind astfel un lucru nebunesc şi plin de impietate. E aşa ca şi cînd ar admira cineva operele în locul artistului şi, uimit

Tatăl, în opoziţie cu Eusebiu *(Hist. eccl.* 1, 3, 13. Vezi şi deosebirile între uexexeiv şi ueTexeoBcu din cele trei *Cuvîntări împotriva arienilor,* 1,16). Prin aceasta sfîntul Atanasie afirmă deofiinţimea Fiului cu Tatăl, în vreme ce la Eusebiu se observă, sub influenţa lui Origen, o trăsătură subordinaţiană. După Atanasie, deşi născut din Tatăl, Fiul nu primeşte viaţa, înţelepciunea, puterea de la Tatăl ca de la cineva străin, ci le are împreună cu Tatăl, prin fiinţa comună. De aceea Fiul este de la Sine Raţiune, de la Sine înţelepciune şi Putere, pe cînd noi le simţim ca avîndu-le de la un izvor superior. în special simţim cum cuvîntul nostru e legat de necesitatea răspunsului nostru, a unei răspunderi faţă de suprema autoritate a lui Dumnezeu, şi apoi de răspunderea noastră faţă de semeni, impusă nouă de o autoritate supremă. Cuvîntul lui Dumnezeu implică şi El un răspuns faţă de Tatăl, dar nu ca faţă de cineva exterior. Tatăl naşte Cuvîntul vorbindu-Si Sie, şi Fiul răspunde Tatălui, ca temeliei Sale personale, ca Egalului Său în fiinţă.

105. Dacă nu li S-ar revela făpturilor ca Viaţa în Sine, ca Sfinţenia în Sine, deci ca de o fiinţă cu Tatăl, nu L-ar face cunoscut pe Tatăl însuşi în Sine. Sau, dacă nu ar fi de o fiinţă cu Tatăl, nu li S-ar arăta ca Viaţa de Sine etc. Deşi coboară la făpturi, Cuvîntul li Se face totuşi cunoscut ca Cel ce are Viaţa în Sine. Numai aşa li Se face izvor de viaţă şi sfinţenie, dar li Se face prin împărtăşire, nefăcându-i de o fiinţă cu Sine, sau cu dumnezeirea. De aceea Cuvîntul nu are puterile dumnezeieşti prin împărtăşire de la Tatăl, ci în baza deofiinţimii lui cu Tatăl.

106. însăşi existenţa creaţiei cu buna ei orînduire raţională este o dovadă a existenţei unei reflexiuni comunitare a lui Dumnezeu, adică dovada unui Logos cu care dialoghează Tatăl. De aceea, prin însăşi facerea lumii ca un cosmos bine şi raţional rînduit şi susţinut şi drmuit, Dumnezeu-Tatăl îl revelează pe Cuvîntul, dar Se revelează şi El ca avînd în Sine pe Cuvîntul, sau ca fiind Tatăl unui Fiu.

107. Dumnezeu nu poate fi fără să gîndească la Sine, nu poate fi o realitate întunecată, inconştientă. Dar gîndind la Sine, dialoghează cu Sine. Iar dialogul Lui cu Sine nu e numai pe jumătate dialog, ca în om. Cel cu care dialoghează e o altă Sine ipostatică a Sa, cum va zice sfîntul Grigorie de Nyssa.

de clădirile din oraş, ar disprețui pe arhitectul lor şi ar lăuda instrumentul muzical, dar ar înlătura pe cel ce l-a construit şi l-a întocmit. Aceştia ar fi tare nebuni şi orbi. Căci cum ar fi cunoscut clădirea, sau corabia, sau lira, dacă n-ar fi lucrat un meşter de corăbii, dacă n-ar fi clădit un arhitect şi dacă n-ar fi armonizat (lira) un muzician[108]? Precum deci cel ce gîndeşte aşa, e nebun şi dincolo de orice nebunie, la fel nu mi se par sănătoşi la minte cei ce nu recunosc pe Dumnezeu şi nu cred în Cuvîntul (Rațiunea) Lui, Mîntuitorul tuturor, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care Tatăl orfnduieşte şi susține şi poartă grijă de toate. Tu însă, iubitorule de Hristos, avînd credință în El, bucură-te şi umple-te de nădejde că rodul credinței şi slujirii Lui evlavioase este nemurirea şi împărăția cerurilor, dacă sufletul tău se va împodobi potrivit legilor Lui. Căci precum celor ce viețuiesc li se dă drept cunună viața veşnică, aşa pe cei ce umblă pe calea contrară şi nepărtaşă de virtute îi aşteaptă mare ruşine şi o primejdie de neocolit în ziua judecății; căci deşi au cunoscut calea adevărului, au lucrat contrar celor cunoscute.

108. Aceste trei imagini se cuprind în primele pagini ale scrierii lui Eusebiu, *Theopha*-nn, A se vedea şi la P. Ricken, *Die Logoslehre des Eusebius von Caesarea und der MitteU platonismus,* Theologie und Philosophie, 42, 1967, p. 356, nota 139.

TRATAT
DESPRE ÎNTRUPAREA CUVÎNTULUI ŞI DESPRE ARĂTAREA LUI NOUĂ, PRIN TRUP

INTRODUCERE: UNITATEA LUCRĂRII LUI DUMNEZEU

I

în cele dinainte de acestea am înfăţişat îndestulător câteva lucruri din cele multe despre rătăcirea paginilor, arătată în cinstirea idolilor şi în superstiţia lor şi cum s-a ivit născocirea acestora de la început, dat fiind că oamenii şi-au alcătuit din răutate credinţa în idoli. Dar am însemnat puţine lucruri şi despre dumnezeirea Cuvîntului şi despre providenţa şi puterea Lui şi că Părintele cel bun toate le întocmeşte prin El şi că toate sînt ' mişcate şi ţinute în viaţă de El.

Drept urmare, Fericite şi cu adevărat Iubitorule'de Hristos, să istorisim, potrivit dreptei noastre credinţe, şi cele despre întruparea Cuvîntului şi să înfăţişăm dumnezeiasca arătare a Lui către noi[1], pe care iudeii o bîrfesc, iar elinii o iau în rîs, dar căreia noi ne închinăm. O facem aceasta, ca din păruta micşorare a Cuvîntului să câştigi o şi mai mare şi

1. în scrierea dinaintea acesteia, *Cuvînt contra Elinilor* (PG 25, col. 1-95),care a fost socotită şi ca prima parte a scrierii de faţă, sfîntul Atanasie a arătat cum Dumnezeu a zidit toate prin Cuvîntul Său cel ipostatic şi cum în armonioasa şi raţionala lor întocmire era prezentă lucrarea Lui, cu toate că, îndemnaţi de patimi, oamenii nu vedeau această prezenţă şi lucrare a Cuvîntului. în scrierea aceasta sfîntul Atanasie arată cum acelaşi Cuvînt, Care e totodată Raţiunea personală şi Subiectul care vorbeşte prin toate oamenilor, văzînd pe oameni căzuţi de la vederea Lui şi comunicarea cu El prin zidire, a venit în mod mai arătat între oameni prin întrupare, ca să Se facă mai cunoscut lor. El le va vorbi acum oamenilor mai clar, dar va şi curaţi trupul omenesc de patimi, ca mintea oamenilor să poată vedea mai limpede prezenţa Lui şi să audă mai vădit cuvintele Lui. Toată teologia sfîntului Atanasie este o teologie a Logosului văzut ca Persoană dumnezeiască egală cu Tatăl. Logosul ca Persoană, Care e şi Raţiunea din care iradiază raţiunile tuturor lucrurilor, şi Cuvînt, Care vorbeşte prin toate lucrurile, vrînd să-i lege pe oameni de Sine, este atît Creatorul şi Proniatorul lumii, cât şi Mîntuitorul ei. Din Cuvîntul lui Dumnezeu ca Raţiune decurg sensurile tuturor; în acelaşi timp în comuniunea cu El, ca subiect al cuvintelor, au viaţă toate.

Sfîntul Atanasie nu face eroarea lui Origen, să lege Logosul de creaţie în aşa măsură încât să afirme o creaţie eternă de lumi succesive (I. Zizioulas, Verite *et communion dans la perspective de la pensee patristique grecque,* în «Irenikon», tom. L - 1977 - nr. 4, p. 456). Sfîntul Atanasie, făcând o deosebire netă între fiinţă şi voinţă şi văzînd pe Fiul ca născut din fiinţa Tatălui, iar creaţia produsă de voinţa lui Dumnezeu, afirmă caracterul transcendent al Logosului, odată cu afirmarea categorică a Treimii Persoanelor *(ibid.).în* legătură cu caracterul personal al Logosului noi socotim că stă şi înţelegerea Logosului ca Cuvînt ce Se adresează oamenilor vorbind, deci căutînd o comuniune cu ei, comuniune care se va reînnoi şi adinei prin întruparea Lui.

mai dreaptă credință în El. Căci cu cît e mai luat în rîs de necredincioşi, cu atît dă o mai mare mărturie despre dumnezeirea Lui. Pentru că cele pe care nu le cuprind oamenii, socotind că sînt cu neputință, pe acestea le dovedeşte El ca fiind cu putință[2]; şi cele ce oamenii le batjocoresc, ca necuvenite lui Dumnezeu, pe acelea le face El ca întru totul cuvenite bunătății Lui; şi cele pe care oamenii, făcând pe înțelepții, le iau în rîs ca fiind omeneşti, pe acelea le arată dumnezeieşti prin puterea Lui, risipind prin \ Cruce nălucirea idolilor, cu păruta Lui smerenie şi înduplecându-i pe \nevăzute, pe cei ce rid de El şi nu cred, să recunoască dumnezeirea şi puterea Lui[3].

Dar istorisirea acestora cere o reamintire a celor spuse înainte. Numai aşa vei putea cunoaşte cauza arătării în trup a Cuvîntului celui atât de mare şi atât de minunat al Tatălui şi nu vei crede că Mîntuitorul a purtat trup în virtutea firii[4], ci că fiind netrupesc prin fire şi Cuvîntul însuşi, din iubirea de oameni şi din bunătatea Tatălui Său, S-a arătat nouă, pentru a noastră mîntuire, în trup omenesc.

Deci se cuvine ca, înfățişînd noi această faptă a Lui, să vorbim întâi despre crearea tuturor şi despre Dumnezeu, Creatorul tuturor, ca astfel să se înțeleagă că şi înnoirea zidirii s-a cuvenit să se facă de către Cuvîntul care a creat-o la început. Căci nu se va arăta nimic protivnic în faptul că Tatăl a lucrat mîntuirea creațiunii prin Acela prin Care a şi creat-o.

Capitolul I.

Cele ce au premers întrupării Cuvîntului, în iconomia mîntuirii[5]

n

Producerea lumii şi zidirea tuturor au înțeles-o mulți în chip felurit. Şi fiecare a înfățişat-o precum a voit. Unii spun că toate s-au produs de la sine şi din întâmplare; aşa socotesc epicureii, care-şi închipuie că nu există o purtare de grijă a tuturor de către cineva, vorbind contrar semnelor limpezi şi vădite.

2. Tocmai în faptul că, întrupîndu-Se, Cuvîntul S-a făcut aşa de mic şi de smerit, El a făcut un lucru pe care nu-l pot face oamenii şi de aceea a dovedit chiar prin smerenia Lui că e Dumnezeu (ca să nu mai vorbim de faptele minunate şi de învierea săvîrşite prin trupul Lui).

3. Oamenii rid de smerenia lui Hristos şi de crucea suportată de El, ca de nişte lucruri prea omeneşti, deci nedemne de Dumnezeu. Dar chiar în acestea s-a arătat puterea Lui dumnezeiască, pentru că nici un om nu le-ar fi suportat cum le-a suportat El, prin puterea dumnezeiască. De aceea chiar, prin ele i-a atras pe oameni la credința în El.

4. Mîntuitorul Hristos a avut trup nu pentru că era prin fire om; sau Fiul lui Dumnezeu S-a îmbrăcat în trup nu pentru că firea Lui dinainte de întrupare îl mîna fără voie la aceasta, printr-o lege sădită în El. Aceasta ar fi un fel de identificare monofizită sau pan-teistă, a lui Dumnezeu, cu lumea.

5. Titlurile capitolelor le luăm după Kannengiesser.

Dar dacă toate s-ar fi produs fără o providență, ar fi trebuit ca toate să fie în chip simplu şi la fel, fără deosebiri între ele'". Ca într-un corp simplu, toate ar fi trebuit să fie soare sau lună; iar la oameni totul ar fi trebuit să fie mînă sau ochi, sau picior. Dar nu este aşa. Căci vedem că o parte e soare, alta lună, alta

pămînt, iar în trupurile oamenilor o parte e picior, alta mînă, alta cap. Iar această întocmire arată că ele nu s-au făcut de la sine, ci că le-a premers o cauză. Din aceasta poate fi cunoscut Dumnezeu, Care le-a întocmit şi le-a făcut pe toate[6].

Alţii, între care este şi Plato, cel mare la elini, spun că Dumnezeu le-a făcut pe toate dintr-o materie mai înainte existentă şi nefăcută, căci n-ar fi putut face Dumnezeu ceva, dacă n-ar fi existat mai înainte materia, aşa cum şi tîmplarul trebuie să aibă un lemn existent de mai înainte, ca să poată lucra. Spunînd aceasta, ei nu înţeleg că leagă de Dumnezeu o slăbiciune. Căci dacă nu este El însuşi cauza materiei, ci face lucrurile dintr-o materie dinainte existentă, neputînd zidi fără materie ceva din cele făcute, El e slab precum şi tîmplarul dovedeşte că e slab neputînd întocmi ceva din cele de trebuinţă, fără lemne. în acest caz, dacă am presupune că materia n-ar fi existat, Dumnezeu n-ar fi făcut ceva. Dar cum s-ar mai numi atunci Făcător şi Creator Cel ce ar fi primit puterea de a face de la altceva, adică de la materie? Dacă ar fi aşa, Dumnezeu ar fi, după ei, numai un meşter, şi nu Creatorul care dă existenţă tuturor, odată ce numai ar prelucra o materie mai înainte existentă, dar nu ar fi El însuşi şi cauzatorul materiei. Astfel, nici n-ar mai trebui să Se numească Creator, dacă nu creează materie din care a făcut cele create.

Iar unii dintre eretici îşi plăsmuiesc un alt făcător al tuturor decît Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, susţinînd aceasta dintr-o mare orbire[7]. Dacă Domnul a spus către iudei: «N-aţi citit că Ziditorul i-a făcut pe ei de la început bărbat şi femeie?» şi a adăugat: «Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amîndoi un trup», numind apoi pe Făcătorul: «Deci, ceea ce Dumnezeu a împreunat omul să nu despartă» (Matei, 19, 4), - cum socotesc aceştia că zidirea este străină de Tatăl? Iar dacă, după Ioan: «Toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1,3), - cum ar fi făcătorul altcineva decît Tatăl lui Hristos?

«UNTUL ATANASIE CEI. MARE

5 a. Sfîntul Atanasie scoate din varietatea şi armonia tuturor un argument pentru un Făcător al lor înzestrat cu raţiune. întîmplarea le-ar fi lăsat pe toate la fel, neavînd la origine o raţiune personală plină de imaginaţie şi prin care le armonizează pe toate.

6. Raţionalitatea lumii trimite la un Subiect raţional care a cugetat-o, armonizarea varietăţilor într-o unitate a universului trimite la un Subiect raţional care le-a făcut gîndindu-le ca o unitate în diversitate.

7. Aceştia erau unii dintre gnostici, cum era Marcion.

III

Aceştia scornesc astfel de mituri[8]. Dar învăţătura dumnezeiască şi credinţa cea întru Hristos disprețuieşte grăirea lor deşartă ca pe un produs al necredinţei. Nu de la sine s-a produs (lumea), căci nu e lipsită de o providenţă; nici dintr-o materie mai dinainte existentă, căci nu e slab Dumnezeu. Ci toate le-a ştiut şi le-a putut face Dumnezeu prin Cuvîntul, (din cele ce nu existau nicidecum[8]. Căci zice prin Moise: «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1). Iar în cartea prea folositoare a *Păstorului* se spune: «înainte de toate, crede că Unul este Dumnezeu cel care a făcut şi le-a întocmit pe toate şi le-a adus la existenţă, din ceea ce nu este»[10]. La fel spune şi Pavel:

«Prin credinţă cunoaştem că s-au întocmit veacurile cu Cuvîntul lui Dumnezeu, că s-au făcut cele văzute din cele ce nu se văd» (Evr., 11, 3).

Căci Dumnezeu este bun, mai bine-zis, izvorul a toată bunătatea. Iar cel bun nu pizmuieşte pe nimeni. De aceea, nepizmuind existenţa nimănui, a făcut toate din cele ce nu sînt, prin Cuvîntul Său, Domnul nostru Iisus Hristos. Dintre ele, înainte de toate El S-a milostivit de neamul oamenilor de pe pămînt. Căci ştiind că, datorită simplului fapt că e făcut, nu se poate menţine pururea, le-a dăruit lor ceva mai mult; adică nu i-a creat pe oameni pur şi simplu ca pe toate animalele necuvântătoare, ci i-a făcut după chipul Lui, împărtăşindu-le şi din puterea Cuvîntului Său, pentru ca, fiind ca un fel de umbre ale Cuvîntului şi fiind cuvântători, să se poată menţine în fericire, trăind în rai viaţa cea adevărată, şi anume, cea a sfinţilor[10]*. Iar ştiind că libertatea de alegere a oamenilor poate înclina în amîndouă părţile, a voit să le asigure de mai înainte harul dat lor prin lege. Căci aşezîndu-i în raiul Său, le-a

8. Miturile sînt produsele fanteziei omeneşti referitoare la marile teme ale existenţei. Hristos nu e produs mitologic, pentru că a fost o Persoană care a trăit în istorie şi învierea Lui a fost experiată de ucenicii Lui. Nu-şi dă cineva viaţa, cum au făcut-o ei pînă la unul, pentru un mit născocit de imaginaţie.

9. Facerea lumii a fost un act conştient şi atotputernic al lui Dumnezeu. Facerea ei prin Cuvîntul, Care e şi Raţiune, înseamnă şi această calitate conştientă şi atotputernică a actului creator. Căci Cuvîntul înseamnă peste tot, pentru sfîntul Atanasie, atît Raţiune, cât si Cuvînt. Dumnezeu a făcut lumea cugetînd-o în chip raţional şi a făcut-o numai prin rostirea Cuvîntului, printr-o împreună hotărâre cu Cuvîntul Său, fără nici o oboseală.

10. Herma, Pastorul, învăţătura 1,1 (Die griechischen christl.Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderten, Leipzig, Berlin, 48, p. 23, 5-8).

10 a. Părinţii socotesc că omul e făcut capabil de viaţa veşnică prin faptul că e creat ca fiinţă raţională sau cuvîntătoare. Căci cine raţionează şi vorbeşte, sau gîndeşte şi comunică ceva nu se satură niciodată de a raţiona şi a comunica prin cuvînt, pentru că e pus în legătură cu infinitatea lui Dumnezeu, de care nu se satură şi nu termină niciodată de a o cunoaşte şi comunica. în aceasta se arată că este în legătură cu Dumnezeu-Cuvîntul, Care Se comunică omului prin toate lucrurile ca încorporări ale raţiunilor Lui adîncite în infinitatea Lui, dar şi în mod direct, ca partener de iubire, nesfîrşit în conţinutul Lui, capabil de a Se tălmăci, după întrupare şi înviere, în sensuri raţionale, nesfîrşite, accesibile lor. Aceasta înseamnă că omul e făcut «după chipul lui Dumnezeu».

dat lor lege". Aceasta, pentru ca, dacă vor păstra (ce au primit) şi vor rămîne buni, să aibă în rai viaţa neîntristată, nedureroasă şi fără griji; ba pe lîngă aceasta să aibă şi făgăduinţa nestricăciunii din ceruri. Iar dacă vor călca porunca şi, întorcîndu-se, se vor face răi, să ştie că vor avea să sufere în moarte stricăciunea cea după fire şi nu vor mai vieţui în rai, ci murind vor rămîne în afara acestuia, în moarte şi în stricăciune[118].

Aceasta le-o spune de mai înainte şi dumnezeiasca Scriptură, arătînd pe Dumnezeu ca poruncind: «Din tot pomul din rai veţi mînca, dar din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mîncaţi. Căci în ziua în care veţi mînca, cu moarte veţi muri» (Fac, 2, 16-17). Iar «a muri cu moarte» ce este altceva decît nu numai a muri, ci şi a rămîne în stricăciunea morţii?

Poate te vei mira pentru ce, pornind să grăim despre întruparea Cuvîntului, vorbim acum despre începutul oamenilor. Dar nici aceasta nu este ceva străin de scopul istorisirii. Căci e de trebuință ca, vorbind despre arătarea Cuvîntului nouă, să grăim şi despre începutul oamenilor, ca să cunoşti că noi am fost motivul pogorîrii Lui, şi neascultarea noastră a făcut iubirea de oameni a Cuvîntului ca Domnul să vină la noi şi să Se arate între oameni. Pentru că noi am fost pricina întrupării Lui şi pentru a noastră mîntuire S-a lăsat mişcat de iubirea de oameni ca să Se sălăşluiască în trup omenesc şi să Se arate în el. Căci Dumnezeu a făcut pe om şi a voit să rămînă în nestricăciune. Dar oamenii nesocotind aceasta şi întorcîndu-se de la cunoaşterea Lui şi gîndind şi născocind răutatea pe seama lor, cum s-a spus mai înainte, au căzut sub osînda morții cu care au fost amenințați mai înainte, şi deci n-au mai rămas cum au fost făcuți. Ci s-au făcut stricăcioşi, potrivit cu ceea ce au gîndit, şi moartea a pus stăpînire pe ei. Căci călcarea poruncii i-a întors pe ei la starea cea după fire, ca aşa cum neexistînd au fost aduşi la existență, aşa să suporte precum se cuvine, şi stricăciunea spre neființă în cursul timpului[12]. Căci dacă avînd odată drept fire neființa[13], prin prezența şi iubirea de oameni a Cuvîntului au fost chemați la existență[14], în chip firesc, golindu-se de gîndul la Dumnezeu şi întorcîndu-se spre cele ce nu sînt - căci

. 11. Le-a dat lege, întrucît le-a dat porunca să nu se aplece spre rău; loc, aşezîndu-i în rai, sau în apropierea Sa.

11 a. Prin fire oamenii au stricăciunea. Numai prin har sînt ridicați din ea. Iar cum oamenii au, prin cuvîntul dat lor ca chip al Cuvîntului, un fel de veşnicie (prin setea interminabilă de a şti şi de a comunica), deşi ajung în stricăciunea morții, păstrează un fel de veşnicie în ea.

12. Stricăciunea duce pe oameni spre moarte în cursul timpului vieții lor. Iar stricăciunea şi moartea le vin din păcat, ca încetare a cunoaşterii infinite a lui Dumnezeu şi a comunicării infinite cu El şi cu semenii.

13. Se vorbeşte despre firea potențială a oamenilor înainte de a fi fost aduşi la existență. Pe de o parte ea era una cu nimicul. Dar prin puterea Cuvîntului firea lor potențială una cu nimicul a fost adusă la existență.

cele rele sînt cele ce nu sînt, iar cele bune sînt cele ce sînt[19] - odată ce s-au despărțit de Dumnezeu, Care este, s-au golit şi de existență. De aceea, desfăcîndu-se, rămîn în moarte şi în stricăciune. Căci omul este după fire muritor, ca unul ce a fost făcut din cele ce nu sînt. Dar pentru asemănarea lui cu Cel ce este, pe care ar fi putut-o păstra prin gîndirea la El, ar fi slăbit stricăciunea după fire şi ar fi ajuns nestricăcios[16]. Căci zice înțelepciunea: «Luarea aminte la legi este întărirea în nestricăciune»- (înț. Sol., 6,18). Şi fiind nestricăcios, ar fi viețuit ca Dumnezeu, cum arată şi dumnezeiasca Scriptură zicînd: «Eu am zis: dumnezei sînteți şi fiii Celui Prea-înalt. Iar voi muriți ca nişte oameni şi cădeți ca unul din căpetenii» (Ps. 81, 6-7).

V

Căci Dumnezeu nu ne-a făcut numai din cele ce nu sînt, ci ne-a dăruit şi vieţuirea după Dumnezeu prin harul Cuvîntului[17]. Dar oamenii depăr-tîndu-se de la cele veşnice şi prin sfatul diavolului întorcîndu-se spre cele ale stricăciunii[18], s-au făcut lor înşişi pricinuitori ai stricăciunii morţii. Căci fiind, precum am zis, după fire stricăcioşi, ar fi scăpat de ceea ce sînt după fire, prin împărtăşirea după har de Cuvîntul, dacă ar fi rămas buni[1]*. Deci, datorită Cuvîntului care era cu ei, stricăciunea cea după fire

14. Fiul lui Dumnezeu l-a chemat pe om la existenţă şi prin cuvînt în sens propriu, prin prima intrare în dialog cu el. Cuvîntul lui Dumnezeu rostit către om e plin de o putere prin care îi comunică acestuia viaţa, intrînd în comuniune cu el. Cuvîntul cheamă pe om la existenţă ca pe o fiinţă existând prin Dumnezeu virtual, dar în sine însuşi neexistînd încă. Dacă cuvîntul semenului îmi dă curaj în tristeţea mea, îmi întăreşte viaţa, de ce n-ar putea Cuvîntul suprem, Izvorul tuturor cuvintelor dătătoare de putere ale semenilor, să-mi dea chiar existenţa?

15. Cele rele sînt dezordini şi ştirbiri ale fiinţei, răni canceroase ale fiinţei, dar nu desfiinţări totale ale ei. Căci, ceea ce nu e deloc nu e nici rău. Dar o fiinţă umană, odată existentă, nu mai ajunge niciodată la totala neexistenţă. Ea progresează în rău, deci în ştirbirea existenţei, dar nu ajunge niciodată la sfîrşitul total al existenţei. Ea trebuie să sufere etern de ştirbirea existenţei. Acesta e răul. E nefiinţa grefată pe fiinţă.

16. Ar fi rămas în har cum era la început şi deci pe calea nestricăciunii. Gîndirea la Dumnezeu l-ar fi ţinut şi în har. Părinţii socotesc că gîndirea statornică la Dumnezeu este o legătură cu El, ca fiind expresia acestei legături sau producând-o. O gîndire la Dumnezeu este exercitarea răspunderii faţă de El. Iar aceasta îl ţine pe om în legătură cu Dumnezeu.

17. Harul ce ni se dă este în mod special harul Cuvîntului. Căci e harul prin care Dumnezeu comunică cu noi şi noi comunicăm cu Dumnezeu-Cuvîntul, prin raţiune şi cuvînt răspunzător; e harul prin care Cuvîntul adresîndu-Se conştiinţei noastre şi răspunderii noastre şi născându-le şi întreţinîndu-le ne ţine în legătură cu El.

18. în loc de a rămîne în comuniune cu Dumnezeu Cel netrecător, s-au întors spre lucrurile inconştiente şi stricăcioase, spre plăcerile trupeşti produse de ele.

19. împărtăşirea de Cuvîntul ar fi fost prin har, nu prin fire, căci Cuvîntul e transcendent omului şi nu e de aceeaşi fire cu omul, în sens panteist. împărtăşirea aceasta are sens de comuniune, dacă e prin har sau prin bunăvoinţa Cuvîntului. Dar omul ar fi rămas în împărtăşire sau în comuniune cu Cuvîntul prin har, dacă ar fi rămas bun, adică ascultător de

nu s-ar fi apropiat de ei[10]. Aşa zice şi înţelepciunea: «Dumnezeu a creat pe om întru nestricăciune şi ca chip al veşniciei Lui. Dar prin pizma diavolului, moartea a intrat în lume» (înţ. Sol., 2, 23-24)[21].

Iar aceasta întîmplîndu-se, oamenii mureau şi stricăciunea prindea putere împotriva lor şi era mai tare ca firea în tot neamul[2"], încât ducea înainte împotriva lor şi ameninţarea lui Dumnezeu pentru călcarea poruncii. Şi de fapt, oamenii nu se menţinură, datorită greşelilor lor, în • numite margini, ci, întinzîndu-se treptat, au ajuns la lipsa de orice măsură[22]. La început ei s-au făcut născocitorii răutăţii şi au chemat împotriva lor moartea şi stricăciunea[23]. Pe urmă, abătându-se tot mai mult spre nedreptate şi întrecând toată nelegiuirea, neoprindu-se la un singur rău, ci născocind prin altele noi pe toate cele noi[24], s-au făcut nesătui în a

El. Deci dacă ar fi făcut şi el din partea lui ceva pentru a rămîne în comuniune cu El, prin răspunsul la apelul Lui.

20. învăţătura sfîntului Atanasie despre omul stricăcios prin fire pare a contrazice pe OM care socoteşte pe om bun prin fire. Dar ultima învăţătură ia drept fire a omului vieţuirea lui în unire cu harul. Căci spre aceasta e rînduit omul. Pe de altă parte, nu s-ar putea Socoti Dumnezeu ca fiind cu voia autorul unei firi stricăcioase, ci, întrucât creatura are o fire limitată în puteri, deci stricăcioasă, Dumnezeu nu poate face o fire care să fie în ea Sisi nemărginită în putere şi deci nestricăcioasă. De aceea El a rînduit ca firea creată, limitată prin ea în puteri, deci stricăcioasă, să se menţină nestricăcioasă, deci în veci, prin pârtăşirea de El. Dumnezeu a creat în special pe om pentru comuniunea permanenta cu El printr-o ascultare de El. Aceasta e ultima consecinţă a faptului că Dumnezeu singur e necreat, pe când opera Lui e creată. O cugetare contrară nu poate scăpa de panteism. Dar p« cînd în cugetarea creştină despre Dumnezeu cel necreat şi lumea creată se asigură neitricăcâunea acesteia prin Dumnezeu cel necreat, în panteism totule într-o curgere continui, într-o facere şi desfacere de nedepăşit, lipsită de orice sens. în timp ce învăţătura Creştină despre Dumnezeu cel transcendent menţine zona infinită a nestricăciunii, din Oire se pot împărtăşi prin comuniune şi oamenii creaţi, în toate felurile de panteism o astfel de zonă nu există. Datorită lui Dumnezeu cel nestricăcios, stricăciunea dată potenţial în firea creată n-ar fi devenit actuală în ea, nu s-ar fi apropiat de ea dacă ar fi rămas în dialog dt comunicare cu Dumnezeu. Deci stricăciunea ţine pe de o parte de firea oamenilor, dar întrucât ei sînt făcuţi cu aspiraţia spre veşnicie şi cu putinţa de a o avea, pe de altă parte stricăciunea nu le e firească.

21. Diavolul rupe dialogul omului cu Dumnezeu, deci legătura lui, prin responsabilitate, cu Dumnezeu. Omul se însingurează prin aceasta, rămîne cu viaţa moartă, nemaifolosind cuvîntul pentru a răspunde şi deci pentru a comunica cu Dumnezeu şi cu semenii la nesfirşit.

21a. Stricăciunea era mai tare ca firea, deci în fire era şi o anumită tendinţă de a dura.

22. în firea omului era o stricăciune aşa zicând ontologică, datorită creaturalului ei. Dar era ţinută în frîu de legătura cu Dumnezeu. Dar oamenii au făcut-o să se actualizeze şi Si-Si desfăşoare lucrarea mai repede, sporind în păcatele lor. Dacă la început ea mai era ţinuta oarecum în frîu printr-o anumită legătură cu Dumnezeu, cu timpul au promovat ei ins Îşi cu voia tot mai mult lucrarea ei. La început oamenii trăiau mai mult, pe urmă, tot mai puţin. Există grade şi în lucrarea stricăciunii datorită gradelor de slăbire a legăturii cu Dumnezeu.

23. Nu Dumnezeu a produs moartea şi stricăciunea, ci oamenii au produs-o. Dar putinţa ei era dată în mărginirea creaturii. însă oamenii ar fi putut să se apere de ea, prin comuniunea cu Dumnezeu, Izvorul nemuririi şi al vieţii, rămînînd în legătură responsabilă cu Cuvîntul.

24. Răul este o născocire a omului. Este produsul imaginaţiei sale că poate trăi şi fără legătura responsabilă cu Cuvîntul, căutîndu-şi plăcerile în lumea creată, prin imaginaţie.

păcătui. Se întinseseră peste tot preacurviile şi furturile; tot pământul era plin de uciderи şi de răpiri. Nu se mai gîndea nimeni la lege, în pornirea spre stricăciune şi spre nedreptate. Se războiau cetăţi împotriva cetăţilor şi se ridicau popoare împotriva popoarelor. Toată lumea era sfişiată de răzvrătiri şi de lupte; fiecare se întrecea în călcări de lege. Nu lipseau nici faptele protivnice firii, ci, cum a spus Apostolul martor al lui Hristos: «Femeile lor şi-au schimbat fireasca rînduială împotriva firii; asemenea şi bărbaţii, lăsînd întrebuinţarea cea după fire a femeii, s-au aprins unii de alţii în poftele lor, bărbaţii lucrînd urîciunea în bărbaţi şi luînd în ei înşişi răsplata rătăcirii lor» (Rom., 1, 26-27).

VI

Necesitatea răscumpărării omului

Moartea întărindu-se prin acestea tot mai mult şi stricăciunea stăruind, datorită acestora, împotriva oamenilor, neamul omenesc se strica, şi omul raţional, zidit după chipul lui Dumnezeu, dispărea, iar lucrarea făcută de Dumnezeu se pierdea. Căci moartea, precum am zis, se întărea împotriva noastră prin lege[25]. Şi nu era cu putinţă a scăpa de această lege, dat fiind că Dumnezeu o orînduise din pricina neascultării. Astfel, ceea ce se petrecea era ceva de neînţeles, dar care trebuia să se petreacă şi în acelaşi timp era ceva cu adevărat necuvenit. Era de neînţeles, dar trebuia să se producă, pentru că Dumnezeu care a grăit s-ar fi arătat că a mînţit dacă, legiuind ca omul cu moarte să moară de va călca porunca, acesta n-ar fi murit după călcarea ei, ci cuvîntul Lui s-ar fi făcut deşert. Dumnezeu n-ar fi grăit adevărul, dacă spunînd că noi vom muri, omul n-ar fi murit. Dar era totodată necuvenit ca cele odată create ca fiinţe raţionale (cuvântătoare) şi părtaşe de Cuvântul să se piardă şi să se întoarcă iarăşi prin stricăciune la neexistenţă. Nu era potrivit cu bunătatea lui Dumnezeu să se strice cele făcute de El, datorită înşelăciunii uneltite de diavol împotriva oamenilor. Dealtfel era cu totul necuvenit ca măiestria arătată de Dumnezeu în fiinţa oamenilor să dispară, fie prin negrija lor, fie prin înşelăciunea dracilor[26].

De aceea duce la o însingurare. Ea produce forme noi în existenţă, dar forme producătoare de dezordine, de slăbiciune şi de neputinţă chinuitoare. Orice formă nouă de răutate deschide perspectiva unei noi forme. E o coborîre progresivă în neputinţă, opusă urcuşului progresiv în bine, în viaţă, descris de sfîntul Grigorie de Nyssa (epectaza). Lumea fiind din nimic, poate fi dusă de om tot mai mult spre nimic.

25. Căzînd din legătura cu Dumnezeu prin spirit sau prin comunicarea responsabilă cu Cuvîntul lui Dumnezeu, trupul rămas fără puterea spiritului asupra lui se descompune ca printr-o rînduială sau lege firească. Unde nu mai lucrează Dumnezeu, se înaintează spre nimic; unde nu mai e legătura prin raţiunea şi cuvîntul responsabil cu Dumnezeu-Cuvîntul, creşte în om slăbiciunea produsă de egoismul singurătăţii.

26. Era nepotrivit cu bunătatea lui Dumnezeu să se distrugă cele făcute de El prin uneltirea diavolului; dar şi mai nepotrivit ar fi fost pentru Dumnezeu, ca minunata măiestrie arătată de El în alcătuirea omului să se piardă prin aceeaşi amăgire şi legătura mai

Deci stricîndu-se si pierzîndu-se astfel de fiinţe raţionale (cuvîntă-toare), ce trebuie să facă Dumnezeu, Care e bun? Să lase stricăciunea să se întărească împotriva lor şi să stăpînească moartea asupra lor? Dar atunci ce nevoie ar mai fi fost ca aceste fiinţe să fi fost făcute chiar şi la început? Ar fi trebuit mai bine să nu fi fost făcute decît, odată făcute, să greşească şi să se piardă[27]. Căci dacă după ce l-a făcut pe om, ar privi cu nepăsare stricarea lucrului făcut, din această lipsă de grijă s-ar vedea mai mult slăbiciunea şi lipsa Lui de bunătate, decât dacă nu l-ar fi făcut la început. Căci dacă nu l-ar fi făcut, nu ar fi fost cineva care să vadă slăbiciunea Lui. Dar odată ce l-a făcut şi l-a creat ca să existe, era cu totul fără înţeles să se piardă lucrul Său şi mai ales sub ochii Săi ca ai Celui ce l-a făcut. Deci nu putea să lase pe oameni să fie stăpîniţi de stricăciune, căci acest lucru era necuvenit şi nepotrivit cu bunătatea lui Dumnezeu.

VII

Dar aşa cum nu trebuia să se întâmple aceasta, tot aşa nu se potrivea cu Dumnezeu nici contrarul, adică să Se arate Dumnezeu mincinos în legea cu privire la moarte. Căci era necuvenit ca pentru folosul şi menţinerea noastră să Se arate mincinos Dumnezeu, Părintele Adevărului[27"]. Deci ce trebuia să se întâmple, aşa stând lucrurile? Sau ce trebuia să facă Dumnezeu? Să ceară oamenilor să se pocăiască pentru neascultare? Aceasta ar fi fost potrivit cu Dumnezeu, ar zice cineva, spunînd că precum prin neascultare au ajuns în nestricăciune, aşa prin pocăinţă ar fi ajuns iarăşi la nestricăciune. Dar pocăinţa nu împlinea ceea ce era potrivit cu Dumnezeu, căci El s-ar fi arătat şi în acest caz mincinos, nelă

puternică a omului cu Dumnezeu prin Cuvîntul să se desfiinţeze. Dumnezeu S-ar fi dovedit că Se lasă biruit de diavol. Deci trebuia să găsească un mijloc şi mai măiestrit în dejuca-rea măiestriei diavolului de a distruge opera lui Dumnezeu. Se aştepta ca Dumnezeu să găsească acest ceva şi mai măiestrit, ţinînd seama de măiestria pusă în alcătuirea fiinţei omeneşti, ceva care să câştige complexa fiinţă omenească mereu însetată de infinit, pentru a cărei amăgire şi diavolul s-a folosit de o măiestrie deosebită.

27. Au fost făcuţi pentru dialog. Dumnezeu a voit să fie în dialog cu noi, să nu fie părăsit de noi.

27 a. Nu s-ar fi cuvenit să fie menţinut omul printr-un dialog mincinos al omului cu Dumnezeu, sau fără un dialog. Căci aceasta nu-i putea comunica acestuia viaţa. Un dialog mincinos produce întîi stricăciunea şi moartea spirituală, apoi, ca urmare, şi pe cea trupească. Pretîndu-se la un dialog mincinos cu oamenii, Cuvîntul însuşi ar fi devenit mincinos, sau i-ar fi lăsat pe oameni să vieţuiască fără un dialog cu £1. Puterea Lui s-ar fi arătat cu totul slabă. Oamenii ar fi arătat că nu sînt prin Dumnezeu. Dar oamenii suferă când nu se simt prin răspunderea lor în dialog cu Cuvîntul cel Prea Puternic. în minciună nu mai e nici Raţiune, nici Cuvînt. Dacă adevărul se arată în Cuvînt, minciuna nu mai este adevărat Cuvînt, deci nici Raţiune. De aceea a avut dreptate evanghelistul Ioan să identifice pe Dumnezeu cu Cuvîntul şi pe Acesta cu Raţiunea. Dumnezeu e un Tată al cărui Fiu e totodată Cuvîntul. Căci cui se mărturiseşte cineva mai sincer decât fiului său? De aceea Fiul şi Cuvîntul e din veci împreună cu Tatăl. Dumnezeu nu e întâi un adînc care nu ştie de Sine. Iar ştiind de Sine, Se comunică pe Sine Fiului Său şi Sieşi, prin Fiul iubit şi Cuvîntul Său.

sîndu-i pe oameni sub stăpînirea morții. Pe de altă parte, pocăința nu putea să-i ridice pe oameni din cele ale firii[27b], căci face să înceteze doar păcatul. Dacă ar fi fost deci numai păcatul şi nu şi stricăciunea ca urmare a lui, ar fi fost de ajuns pocăința. Dar odată ce, după călcarea ce a premers, oamenii erau stăpîniți de stricăciunea cea după fire şi erau dezbrăcați de harul de a fi după chipul lui Dumnezeu, ce trebuia să se întîmple altceva? Sau, de cine era nevoie pentru readucerea acestui har, dacă nu de Cuvîntul lui Dumnezeu, Care a făcut la început toate, din cele ce nu sînt? Căci era propriu Lui să aducă iarăşi pe cel stricăcios la nestricăciune[27c] şi să împlinească pentru toți ceea ce se cuvenea în fața Tatălui. Căci fiind Cuvîntul Tatălui şi fiind mai presus de toate, era firesc că numai El avea puterea să creeze din nou toate[28] şi să pătimească pentru toți şi să fie pentru toți sol vrednic pe lîngă Tatăl[28a].

Capitolul II

întruparea Cuvîntului - condiție a biruinței asupra morții şi a dăruirii nestricăciunii

VIII

Din pricina aceasta Cuvîntul netrupeşc, nestricăcios şi nematerialnic al lui Dumnezeu vine în latura noastră, nefiind departe nici înainte[29]. Căci nici o parte a zidirii nu a rămas goală de El. El le umple pe toate pretutin

27 b. Pocăința omului rămas în sine însuşi nu-1 poate înălța de la stricăciunea proprie firii. Numai o nouă comuniune cu Dumnezeu, Care aduce omului puterea Lui, poate să ridice pe om din stricăciunea proprie firii lui. Deci trebuia un act din partea lui Dumnezeu, care să nu însemne totuşi o simplă retractare a sentinței. Un act prin care să se împlinească sentința morții şi totuşi prin aceasta să se redea omului nestricăciunea. E o logică pe care o va relua Anselm de Canterbury: Omul nu putea scăpa de pedeapsă decît suportînd cineva pedeapsa în locul lui. Dar la sfîntul Atanasie, cel ce suportă pedeapsă în locul oamenilor nu-i scapă numai de o sentință externă, ci de o lege internă. Firea supusă stricăciunii prin ieşirea din comuniunea de viață dătătoare a lui Dumnezeu, trebuia să reintre în această comuniune suportînd moartea prin cineva care e şi om în legătură cu oamenii, dar şi Dumnezeu, Izvorul vieții. Trebuia învinsă moartea în om prin suportarea ei de către unul mai tare ca ea, dar care o poate suporta ca om.

27 c. Numai Cel cea adus pe om la viață îl putea,readuce iarăşi la viața adevărată, prin revenirea în dialogul neîntrerupt cu el. Cuvîntul a adus pe om la viață restabilind în umanitatea asumată latura responsabilă.

28. în aceasta se deosebeşte gîndirea sfîntului Atanasie de a lui Anselm: Hristos nu numai pătimeşte pentru toți, ca să-i scape pe toți de osînda morții, ci îi şi creează din nou, din firea Lui omenească, scăpată de moarte prin puterea dumnezeiască şi umplută de această putere, pe care prin comuniunea cu frații Săi întru umanitate le-o transmite. îi creează din nou ca ființe raționale şi responsabile în fața Tatălui.

28 a. El nu numai vorbeşte din nou oamenilor, ci îi ridică şi pe ei în Sine la vorbirea responsabilă către Tatăl împreună cu El. Dar vorbirea cea mai responsabilă către Tatăl pentru oameni stă în pătimirea Lui pentru ei.

29. înainte de întrupare, Cuvîntul-Rațiune era fundamentul unitar al tuturor şi pe toate le lega prin raționalitatea şi vorbirea Lui comunicată lor între ele şi cu El, în special pe oameni îi lega de Sine prin răspunderea lor față de El. Dar legătura aceasta slăbise din pricina alipirii oamenilor la suprafața mai puțin luminată de raționalitatea unitară a lucrurilor şi a lor proprie. De aceea Rațiunea-Subiect-cuvîntător suprem -îşi asumă Ea însăşi rațiunea cuvîntătoare şi trupul omenesc, pentru ca să întărească pornind de la El comuniunea între subiectele rațional-cuvîntătoare umane între ele şi să pună sub lucrarea Sa directă raționalitatea trupului legînd cu Sine în felul acesta pe toți oamenii pentru o comunicare curată prin trupurile lor. 29 a. Venind în trup s-a arătat mai clară prezența Lui şi ni s-a făcut mai vădită iubirea Lui.

29 b. Apariția şi dispariția formelor umane, ca în panteism, este un lucru fără sens. Nu se potrivea un Dumnezeu personal, Tată al unui Fiu, Care prețuieşte valoarea persoanelor umane ca pe cea a unor alți fii.

.29 c: Ar fi fost să-Şi ia un trup mai puternic în fața morții decît al nostru, dar n-ar fi învins moartea în trupul nostru.

30. Folosirea numelui de templu pentru trupul Domnului, după ce Pavel îl aplicase fiecărui trup omenesc (I Cor., 3,16,19), se constată şi înainte de sfîntul Atanasie, la Eustatie de Antiohia (PG 18, 677). Această arată valoarea ce o are trupul omenesc. El e menit să fie templu viu al lui Dumnezeu-Cuvîntul şi, în acelaşi timp, organ prin care Dumnezeu cel Întrupat vorbeşte şi lucrează aşa cum vorbeşte şi lucrează şi sufletul. Nu numai sufletul ratkmal-cuvîntător al omului are o relație intimă cu Dumnzeu-Cuvîntul, ci şi trupul, prin care sufletul rațional vorbeşte şi lucrează. Prin trup se revelează sufletul rațional-cuvîn-tător, dar prin suflet Se revelează lucrînd şi vorbind Cuvîntul lui Dumnezeu. Relația aceasta intimă vine din faptul că între rațiunea-subiect a sufletului şi raționalitatea-obiect a trupului este o misterioasă inarticulare. Ele țin împreună, cum țin împreună Logosul ca Subiect şi rațiunile Lui despre lucruri. Omul e după chipul Logosului în ambele privințe. Trupul participă la calitatea de subiect a sufletului şi acesta nu se poate manifesta decît prin raționalitatea trupului legată de cea a cosmosului. Dumnezeu-Cuvîntul, Izvorul-cuvintelor, Cuvîntătorul prin excelență al tuturor cuvintelor în mod nesonor, Se face

deni, fiind în acelaşi timp împreună cu Tatăl Său. Dar vine pogorîndu-Se cu iubirea Sa de oameni şi cu arătarea Sa[29*]. Căci, văzînd neamul raţional (cuvântător) pierdut şi moartea împărăţind asupra lui prin stricăciune, văzînd ameninţarea cu stricăciunea de pe urma neascultării stăpînind asupra noastră şi că nu se cuvenea să se înlăture legea (morţii) înainte de a se împlini, văzînd că nu avea nici un înţeles să se piardă cele ce El însuşi crease[29b], mai văzînd şi răutatea covârşitoare a oamenilor, care crescuse pe încetul împotriva lor înşişi, încât ajunsese de nesuferit şi, în sfîrşit, văzînd că toţi oamenii erau supuşi morţii, - S-a milostivit de neamul nostru şi S-a îndurat de neputinţa noastră. Şi pogorînd la stricăciunea noastră şi nesuferind stăpînirea morţii prin care se pierdea ceea ce a făcut şi se nimicea lucrul Tatălui Său privitor la oameni, îşi ia trup, un trup care nu e străin de al nostru. Căcă nu a voit să fie simplu în trup, nici tiu a voit să se arate numai. Căci ar fi putut, dacă ar fi voit, să-Şi facă arătarea Sa printr-un alt trup mai mare[29c]. Ci îl ia pe al nostru, şi pe acesta nu îh chip simplu, ci din Fecioară neprihănită şi neîntinată şi neştiutoare de bărbat (I Petru, 1,18), un trup curat şi cu adevărat străin de unirea femeii cu bărbatul. Căci fiind puternic şi făcător al tuturor, îşi pregăteşte El însuşi în Fecioara trupul ca templu şi Şi-1 face propriu, ca pe o unealtă (organ)[30], făcându-se cunoscut şi locuind în el. Şi astfel, luînd din cele ale noastre un trup asemenea celui al nostru, 1-a predat morţii pentru toţi, pentru că toţi erau supuşi stricăciunii morţii, adudndu-l (jertfă) Tatălui[30*]. Şi o face aceasta cu iubire de oameni, pentru ca, murind toţi în El (Rom., 6, 8), să se desfiinţeze în El legea stricăciunii oamenilor[31] (adică, împlinin-du-se şi istovindu-se în trupul Domnului pînă la capăt puterea ei, să nu mai aibă putere împotriva oamenilor asemănători)[32], şi să întoarcă spre nestricăciune pe oameni, întorşi odinioară spre stricăciune, şi să-i ducă din nou din moarte la viaţă mistuind, prin trupul pe care Şi 1-a însuşit şi prin harul învierii, moartea lor, asemenea unei trestii mistuite de foc[33].

LX

Căci ştiind Cuvîntul că nu se putea desfiinţa altfel stricăciunea oamenilor decît prin moarte, dar nu era cu putinţă să moară Cuvîntul, odată ce era însuşi Fiul cel nemuritor al Tatălui, îşi ia un trup în stare să moară, pentru ca acesta, împărtăşindu-se de Cuvîntul Cel peste toate să Se facă în stare să moară pentru toţi, dar prin Cuvîntul ce locuia în El să rămînă nestricăcios şi drept urmare să înceteze la toţi stricăciunea, prin harul învierii".

Subiectul cuvintelor omeneşti sonore. Dar ca trupul să fie al Lui şi cu totul dăruit lui Dumnezeu îl ia din Fecioară.

30 a. El jertfeşte trupul nostru, făcîndu-1 unealtă ascultătoare a Sa şi a raţiunii cuvîn-titoare umane din prima clipă a începutului formării Lui ca om. El primeşte şi moartea căreia îi erau supuşi toţi, dar, întrucât o primeşte voluntar, ea e în acelaşi timp o dăruire a Lui ca om Tatălui. Aci moartea nu mai e o exclusivă întindere a nimicului, nimicul e înfruntat şi biruit de tăria vieţii arătate în iubirea jertfelnică, prin moartea primită ca jertfă, deci prin putere se învinge moartea ca putere a nimicului. Prin aceasta uneşte raţiunea umană şi raţionalitatea trupului omenesc deplin cu Tatăl, aşa cum era unit şi El ca Fiu fiinţial al Tatălui cu Tatăl. Prin aceasta umple sufletul şi trupul Său omenesc de toată puterea dumnezeiască ce-I vine Lui veşnic din Tatăl.

31. Unit fiinţial cu noi toţi în umanitate, moartea Lui poate fi însuşită de toţi prin comuniune, dar moartea Lui fiind în acelaşi timp dăruire Tatălui e şi o eliberare de păcat şi o umplere de puterea dumnezeiască, ea are acest efect pentru toţi. Depinde numai de ei să-si însuşească cu voia această putere aflată în ea.

32. In trupul Domnului, cu care erau legate prin fire virtual trupurile tuturor, s-a împlinit legea morţii şi a stricăciunii ce duce la ea, intrată în trupul omenesc după despărţirea de Dumnezeu; dar s-a împlinit oarecum istovindu-şi puterea. Căci moartea Lui fiind, prin lipsa Lui de păcat, şi o dăruire lui Dumnezeu, legea morţii a fost învinsă în El.

33. Trupul înviat al Domnului era plin de focul dumnezeiesc, sau al Duhului din sufletul Lui, cum se spune în cântările de la Duminica Tomii. Acest foc, care e însăşi puterea de viaţă a dumnezeirii, a biruit slăbiciunea trupului care-1 supunea stricăciunii; dar a biruit această stricăciune nu fără a fi întărit voinţa Sa omenească de a nu se lăsa stăpînit de slăbiciunea afectelor, care întreţin stricăciunea trupului şi duc la moartea definitivă.

34. Trupul luat de Hristos, fiind trupul Cuvîntului, care e purtătorul tuturor, poate muri pentru toţi, dar tot pentru acelaşi motiv poate să rămînă şi nestricăcios şi să învie şi să răspîndească peste toţi puterea învierii. Evanghelia ne spune că în cele trei ore de agonie a Domnului s-a întunecat tot pămîntul (Matei, 27, 45). Ordinea raţională în care lucea Raţiunea-Subiect a Cuvîntului s-a întunecat de moartea care umbrea prin ea, ca un somn, cum spun sfinţii părinţi, conştiinţa Lui umună şi ar fi umbrit conştiinţa tuturor oamenilor

Deci aducând prin moarte, ca un dar sfînt şi ca o jertfă liberă de orice pată, trupul pe care 1-a luat, a depărtat îndată, de la toți cei asemenea Lui, moartea, prin aducerea ca dar a trupului celui asemenea cu cel al lor [34]\ Căci întrucât Cuvântul lui Dumnezeu era mai presus de toți, aducân-du-Şi templul Său şi organul trupesc ca preț, a plătit prin moarte în mod cuvenit datoria pentru toți[35]. Şi fiind prin trupul asemănător unit cu toți, Fiul nestricăcios al lui Dumnezeu i-a îmbrăcat în mod cuvenit pe toți cu nestricăciune prin făgăduința învierii[36]. Astfel nu mai este în ei stricăciunea, datorită Cuvîntului ce locuieşte în ei printr-un singur trup. Căci, aşa după cum intrând un mare împărat într-o cetate mare şi locuind în vreuna din casele din ea, întreaga cetate se învredniceşte de mare cinste şi nu mai e atacată de vreun duşman sau tâlhar pentru a o nimici, ci se învredniceşte mai degrabă de toată îngrijirea din pricina împăratului care locuieşte într-o casă din ea, la fel s-a petrecut şi cu împăratul tuturor. Căci venind în țara noastră şi locuind într-un trup asemenea cu al celorlalți, toată uneltirea vrăjmaşilor împotriva oamenilor şi toată stricăciunea morții, puternică odinioară, a încetat[36]". Dar neamul omenesc s-ar fi pierdut dacă Stăpînul şi Mîntuitorul tuturor, Fiul lui Dumnezeu, n-ar fi venit pentru a pune capăt morții.

X

Se cuvenea cu adevărat bunătății lui Dumnezeu să săvârşească acest lucru mare. Căci dacă un împărat care zideşte o casă sau o cetate nu priveşte nepăsător războirea ei de către tâlhari prin lipsa de grijă a locuitorilor, ci apără şi izbăveşte lucrul făcut de el, necăutând la nepăsarea locuito-

dacă ar fi fost trează şi ar fi putut cunoaşte ceea ce se petrece. Ceva din moartea suportată de Rațiunea-Subiect a tuturor prin trupul asumat se întindea peste toate. Dar oamenii erau prea morți cu sufletul ca să simtă această moarte eliberatoare de moarte. O vor simți mai tîrziu actualizînd-o pentru ei cei ce vor crede în El (Gal., 3,19-20). Cuvîntul puternic trezind puterea răspunderii în sufletul omenesc asumat, această putere se întindea şi asupra trupului.

34 a. Trupul întărit în sfințenie prin responsabilitatea trezită în suflet, aducîndu-se în curăție Tatălui, învinge moartea.

35. Plata acestui preț pentru toți prin moarte nu are numaidecât un înțeles juridic, sau numai un înțeles juridic. El a înviat pentru toți, pentru că nu se putea scăpa de stricăciune, decît trecându-se prin moartea trupului Său. Dar ei, deşi mureau toți, nu scăpau propriu zis de moarte prin moartea lor, ci mergeau la moartea veşnică. Numai Iisus trecând, ca şi ei, prin moarte, şi anume trecând prin ea pentru toți ca Unul ce era şi Dumnezeul tuturor, 1-jt scăpat pe toți în El de stricăciune şi de moarte, plătind în locul lor datoria morții. I-a scăpat fiind de o ființă cu ei ca om, dar şi Dumnezeu.

36. Nestricăcâunea deplină o au deocamdată oamenii numai virtual în făgăduința învierii. Dar ea a început să-şi pună o bază în ei prin unirea lor cu Hristos cel înviat, încă în viața aceasta. în suflet Rațiunea-Subiect suprem restabileşte rațiunea-subiect în puterea ei care pregăteşte prin curăție şi trupul pentru învierea întru slava luminii.

36 a. Dar între trupurile oamenilor şi între ele şi al lui Hristos este o legătură interioară prin deoființimea lor, cum nu e între casele dintr-o cetate.

rilor, **ci** la **ceea ce i** se cuvine lui **să facă, cu atît mai vîrtos Dumnezeu,** Cuvîntul **Prea** Bunului Tată, **nu a trecut cu** vederea neamul omenesc **făcut de** El, căzut în stricăciune. Ci a înlăturat, prin aducerea trupului **Său,** moartea **ce** se lipise de acesta, iar negrija lor a lecuit-o prin învățătura **Sa,** îndreptând toate ale

oamenilor prin puterea Sa. Acestea le poate vedea cineva mărturisite şi de bărbaţii teologi[37] ai Mîntuitorului însuşi, dacă citeşte scrierile lor. Căci aceia zic: «Dragostea lui Hristos ne sileşte să socotim aceasta, că dacă Unul a murit pentru toţi, atunci toţi au murit. Şi El a murit pentru toţi, ca noi să nu mai vieţuim nouă, ci Celui ce a murit şi a înviat pentru noi» (II Cor., 5, 14) din morţi, Domnului nostru Iisus Hristos. Şi iarăşi: «Pe Iisus, Cel ce a fost micşorat puţin sub îngeri, îl vedem, pentru patima morţii, încununat cu slavă şi cinste; căci prin harul lui Dumnezeu a gustat moartea pentru toţi» (Evr., 2, 9).

Apoi arată şi pricina pentru care nu trebuia altul decît însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu să Se întrupeze, zicând: «Căci I se cădea Aceluia, pentru Care şi prin Care sînt toate, să desăvîrşească prin pătimire[38] pe Căpetenia mîntuirii lor, pe Cel care a ridicat pe mulţi fii la slavă» (Evr., 2,10). Iar prin aceasta se arată spunînd că nu putea să ridice altcineva pe oameni din stricăciunea ce s-a ivit, decât Cuvîntul lui Dumnezeu care i-a făcut şi la început pe ei.

Dar ei spun şi că Cuvîntul a luat trup spre a-1 jertfi pentru trupurile asemănătoare. Căci zic: «Deci, de vreme ce copiii s-au făcut părtaşi sîn-gelui şi trupului, S-a împărtăşit şi El de ele, ca să surpe prin moarte stă-pînirea morţii, adică pe diavolul, şi să-i izbăvească pe aceştia pe care frica morţii îi făcea să trăiască tot timpul în robie» (Evr., 2, 14-15). Căci prin jertfa trupului Său a pus sfîrşit legii privitoare la noi şi a înnoit începutul vieţii noastre[38*], dîndu-ne nădejdea învierii. Pentru că de vreme ce moartea stăpînea peste oameni pornind de la oameni, desfiinţarea morţii şi învierea spre viaţă s-au făcut şi ele prin întruparea lui Dumnezeu Cuvîntul". O spune aceasta purtătorul-de-Hristos-bărbat, zâdnd: «Că de

37. «Teologii»- sînt pentru sfîntul Atanasie totdeauna sfinţii apostoli.

38. încă sfîntul apostol Pavel a văzut cum prin pătimirea însăşi S-a desăvîrşit ca om Hristos, devenind Căpetenia mîntuirii şi conducând pe mulţi oameni la starea de fii ai Tatălui si deci la slava de fraţi ai Lui. în pătimirea Sa, Domnul Şi-a arătat puterea răbdării si elanul dăruirii de Sine către Tatăl. De aceea S-a desăvîrşit prin ea, scăpînd trupul de moarte. Pătimirea ca tărie răbdătoare din iubire e contrară pasiunilor ca semne agitate ale slăbiciunii, ale stării de robie a firii. Pătimirea ca tărie răbdătoare primeşte slăbiciunea adusă în fire de patimile păcatului, dar o şi înfruntă şi o biruieşte. A răbda slăbiciunea nu prin cedare plăcută, sau nu pentru că nu ai puterea să i te opui, ci printr-o tărie care o suportă ca să se arate mai tare ca ea, e un mijloc de a o birui.

38 a. A pus nu numai un al doilea început vieţii noastre, asemenea celui dat lui Adam, ci un început deosebit de acela, cu totul nou faţă de acela, ca o rădăcină cu o sevă ce poate să nu se mai usuce.

39. Prin trupuri a venit în oameni moartea şi s-a prelungit. Trebuia ca tot prin cineva purtînd trup să fie suportată moartea pentru a fi biruită şi să se transmită şi celorlalţi

vreme ce printr-un om a intrat moartea, printr-un om a venit şi învierea morţilor. Că precum în Adam toţi mor, aşa în Hristos toţi se vor face vii» şi cele următoare (I Cor., 15, 21-22). Căci acum nu mai murim ca nişte -osîndiţi, ci aşteptăm ca nişte ridicaţi (din moarte) învierea de obşte a tuturor «pe care o va arăta la timpul cuvenit» (I Tim., 6, 15) Dumnezeu, Cel care a lucrat-o şi a dăruit-o.

Acesta e primul motiv al întrupării Mîntuitorului. Dar binecuvîntatul motiv al bunei Lui veniri la noi o poate cunoaşte cineva şi din cele ce urmează.

Capitolul III întruparea Cuvîntului -refacere a omului zidit «după chipul» lui Dumnezeu şi dar al cunoştinţei mai presus de fire

XI

Dumnezeu, Cel care are toată stăpînirea, cînd a făcut neamul oamenilor prin Cuvîntul Său, a văzut şi slăbiciunea firii lor; a văzut anume că aceasta nu va fi în stare să cunoască prin ea însăşi pe Făcătorul, nici să dobîndească înţelegerea Lui, de vreme ce El este nefăcut, iar făpturile sînt făcute, şi El este netrupesc, iar oamenii s-au plăsmuit jos, în trupuri; şi că peste tot e mare lipsa de putere a celor făcute, pentru înţelegerea şi cunoştinţa Celui ce le-a făcut. De aceea, milostivindu-Se iarăşi de neamul dmenesc, ca Unul ce e bun, nu i-a lăsat pe ei deşerţi de cunoştinţa Lui, ca să nu le fie fără de folos existenţa însăşi[40]. Căci ce folos ar avea cei creaţi, dacă nu ar cunoaşte pe Făcătorul lor[41]? Sau cum

biruinţa asupra ei prin înviere. Prin trupuri se transmite celor slăbiţi de păcat stricăciunea si moartea; prin trupul Celui ce are viaţa nemuritoare se transmite lor biruinţa asupra morţii şi învierea. Prin trup comunică omul cu oamenii; prin trup comunică Fiul lui Dumnezeu cu oamenii. Dar oamenii îşi comunică unii altora prin trup stricăciunea şi moartea; Cuvîntul lui Dumnezeu le comunică puterea prin care a biruit moartea şi învierea. Prin trup se face păcatul; prin trup se biruieşte păcatul. Deplina comunicare între Dumnezeu şi Oameni, ca să le transmită Dumnezeu acestora viaţa Lui nemuritoare, nu se putea face decît tot numai prin trup. Nimic nu arată mai mult însemnătatea de neînlocuit a trupului decît încadrarea lui în solidaritatea de destin a tuturor oamenilor, în despărţirea şi unirea lor prin trup cu Dumnezeu.

40. Existenţa fără cunoştinţa despre ea, fără conştiinţă este fără folos, este fără sens. Existenţa deplină trebuie să aibă şi un sens. Dacă ar exista numai lucrurile şi animalele lipsite de conştiinţă, ele n-ar avea nici un sens. Ele capătă sens prin faptul că sînt cunoscute de om şi ajută la menţinerea omului ca fiinţă sufletesc-trupească şi la îmbogăţirea cunoştinţei lui cu raţiunile lor înrădăcinate în infinitatea lui Dumnezeu. Dar dacă lumea îşi primeşte sensul în conştiinţa omului, aceasta trebuie să dureze etern. Dacă n-ar dura etern, sau s-ar succeda conştiinţă după conştiinţă doar pînă la sfîrşitul pămîntului, n-ar avea rost nici conştiinţa omului, sau cunoaşterea de către el a lucrurilor fără conştiinţă. Dar o conştiinţă umană durînd etern trebuie să progreseze în cunoaşterea unui conţinut spiritual infinit şi etern. Şi acesta nu e decît în Dumnezeu.'O lume chiar infinită spaţial, neavînd în ea decît nişte legi uniforme, nu poate oferi omului un conţinut mereu nou, ci l-ar plictisi prin conţinutul mereu identic şi mărginit al legilor.

ar fi raţionali, necunos-cînd pe Cuvîntul (Raţiunea) Tatălui, în Care s-au şi făcut[42]? Căci nu s-ar deosebi deloc de cele neraţionale (necuvîntătoare), dacă nu ar cunoaşte nimic mai mult decît cele din jurul pămîntului. Şi de ce i-ar mai fi făcut Dumnezeu pe aceştia, dacă n-ar fi voit să fie cunoscut de ei[43]? Deci ca să nu se întâmple aceasta, Dumnezeu fiind bun îi face părtaşi de chipul Domnului

nostru Iisus Hristos şi-i zideşte după chipul şi asemănarea Lui[44], ca, printr-un astfel de har, cunoscând chipul, adică pe Cuvîntul Tatălui, să poată să dobîndească prin El înțelegerea Tatălui şi cunoscând pe Făcătorul să trăiască viața mulțumită şi cu adevărat fericită.

Dar oamenii ajunşi fără de minte au nesocotit harul dat lor şi prin aceasta au întors atât de mult spatele lui Dumnezeu şi au tulburat atât de mult sufletul lor, încât nu numai că au uitat de cunoştința de Dumnezeu şi şi-au plăsmuit alți zei în locul lui Dumnezeu - căci au făurit idoli în locul adevărului şi au cinstit mai mult cele ce nu sînt în locul lui Dumnezeu Cel ce este[45], slujind făpturii în locul Făcătorului -, dar ceea ce e cel mai rău, au mutat cinstirea, de la Dumnezeu, la lemne, la pietre şi la toată materia, şi la oameni. Ba au mers şi mai departe de acestea, precum s-a spus înainte. Au mers atât de departe în lipsa lor de evlavie, că au crezut în draci şi i-au dat drept dumnezei, împlinind poftele lor. Căci aduceau **jertfe de animale necuvântătoare şi săvârşeau junghieri de oameni, precum s-a spus mai înainte, spre a-şi împlini datoriile față**

41. Dacă existența fără cunoştință e fără sens, cunoştința care dă adevăratul sens făpturilor este cunoaşterea lui Dumnezeu de către oameni. Numai cunoştința Celui infinit ca Persoană poate'să țină mereu treaz interesul oamenilor de a cunoaşte. Chiar cunoaşterea lucrurilor n-ar da un sens deplin existenței umane, dacă prin ele n-ar cunoaşte pe Dumnezeu cel infinit, mereu nou şi bun în comunicarea Lui.

42. Cei ce cunosc, cunoscând în mod rațional, n-ar putea cunoaşte Realitatea infinită dacă ea n-ar fi rațională. Propriu-zis, dacă numai setea de a cunoaşte Rațiunea infinită îi tine si le dă un sens, înseamnă că Ea şi există de fapt. Din Ea le vine puterea de a exista, bucuria de a exista. în rațiunea care nu se oboseşte de a cunoaşte şi în cuvîntul care nu oboseşte de setea de a comunica, este dată o infinitate potențială prin participare la Rațiunea sau la Logosul şi Cuvîntul infinit, Care nu sînt monotone.

43. în setea omului de a cunoaşte la infinit e implicată voința Rațiunii personale infinite, nemonotone, de a fi cunoscută. Căci numai o persoană se prezintă ca cea a cărei cunoaştere nu poate fi terminată niciodată şi ca cea care se poate comunica cu viața ei iubitoare la infinit. Cu atît mai mult Persoana dumnezeiască, infinită prin Ea însăşi natura ei din veci.

44. Sfîntul Atanasie vede în Fiul chipul Tatălui, iar în om, pe cel făcut «după chipul» Tatălui, adică conform cu Cuvîntul. Iar «după chipul» constă în a cunoaşte chipul Tatălui, ■au pe Cuvîntul, deci a fi în legătură cu El. E făcut rațional, ca să cunoască la nesGrşit Rațiunea nesfîrşită după care este făcut. Dar nu pentru Sine a voit Rațiunea supremă şi Infinită să fie cunoscută, ci pentru sporirea neîncetată a omului în spiritualitate. Iar prin Fiul omul cunoaşte pe Tatăl. Căci Fiul ca Rațiune e supremul cunoscător şi oglinda adîncu-lui infinit al Tatălui. Iar cunoaşterea aceasta e viața. Cine nu cunoaşte neîncetat nu mai are pentru ce trăi. Nu mai vede nici un sens în viață. Cine nu cunoaşte pe Cuvîntul cel infinit şi nu comunică cu El nu poate trăi veşnic, căci nu are pentru ce. Numai participînd la Rațiunea supremă are omul rațiune cunoscătoare, mereu însetată de sporirea cunoaşterii.

45. Idolii socotiți ca dumnezei sînt produse ale naturii. Aceşti dumnezei neexistînd, cei ce se închină lor se închină nimicului. Ei pot prilejui doar cunoştința finită a naturii.

de aceia, umplîn-du-se şi mai mult în patimile scelerate ale acelora. De aceea se învățau la ei şi magiile; şi vrăjitoriile amăgeau pe oameni în ținuturile lor şi toți puneau pe seama stelelor şi tuturor celor de pe cer pricinile facerii şi ale existenței lor, necugetând la nimic altceva decât la cele ce se vedeau. Şi toți erau plini de necredință şi de nelegiuire. Singur Dumnezeu nu era cunoscut şi Cuvîntul Lui, măcar că nu Se ascundea pe Sine din fața oamenilor, nici nu le dădea o cunoştință simplă despre Sine, ci o desfăşura în chip felurit şi prin multe lucruri.

XII

, Le-ar fi fost de ajuns harul de a fi după chipul lui Dumnezeu-Cuvîntul, ca să-L cunoască[45]*. Dar Dumnezeu, cunoscând slăbiciunea oamenilor, a yăzut de mai înainte şi nepăsarea lor. Şi a ştiut că de nu se vor lenevi să cunoască pe Dumnezeu prin ei înşişi, vor putea să cunoască pe Făcătorul din lucrurile zidirii. Dar de vreme ce nepăsarea oamenilor cobora treptat apre cele tot mai rele, Dumnezeu S-a gîndit încă mai înainte la această slăbiciune a lor, trimiţându-le Legea şi proorocii (Rom., 3, 21), care puteau fi cunoscuţi de ei, ca, chiar de le-ar fi lene să privească la cer şi să cunoască pe Făcătorul, să aibă învăţătura Lui aproape de ei. Căci oamenii pot învăţa mai de-a dreptul de la oameni despre cele înalte.

Deci le era cu putinţă ca, privind la mărirea cerului şi cunoscând armonia zidirii, să cunoască pe Cîrmuitorul ei, pe Cuvîntul Tatălui, Care prin purtarea de grijă a tuturor le făcea cunoscut tuturor pe Tatăl şi Care le mişca pe toate, ca prin El toţi să cunoască pe Dumnezeu. Sau dacă se leneveau în aceasta, le era cu putinţă să se întâlnească cu sfinţii prooroci şi să afle de la ei despre Dumnezeul Făcător al tuturor, despre Tatăl lui Hristos; şi că credinţa în idoli e necredinţă şi lipsită de orice evlavie. Le era cu putinţă ca, cunoscând Legea, să se oprească de la orice nelegiuire şi să trăiască o viaţă de virtute. Căci Legea nu era numai pentru iudei, nici proorocii nu au fost trimişi numai pentru ei, că, fiind trimişi la iudei, au fost prigoniţi de aceştia, dar au fost pentru toţi o şcoală sfîntă a cunoştinţei de Dumnezeu şi a vieţuirii duhovniceşti. Dar cu toate că bunătatea lui Pumnezeu şi iubirea Lui de oameni a fost aşa de mare, totuşi oamenii, biruiţi de plăcerile lor de-o clipă şi de nălucirile şi amăgirile pricinuite de draci, nu s-au învoit cu adevărul, ci s-au îndopat cu şi mai multe rele şi păcate, încât nu mai păreau să fie raţionali, ci neraţionali prin felul purtării lor.

XIII

Făcîndu-se deci oamenii neraţionali" şi amăgirea diavolească umbrindu-i

45 a. Le-ar fi fost de ajuns raţiunea cu setea ei de cunoaştere infinită, ca să cunoască existenţa Raţiunii personale infinite, după al Cărei chip a fost făcut omul.

de pretutindeni şi ascunzîndu-le cunoştinţa Dumnezeului adevărat, ce trebuia să facă Dumnezeu? Să tacă în faţa acestor stări aşa de nenorocite şi să lase pe oameni amăgiţi de demoni şi să nu-L cunoască pe El? Dar atunci, ce nevoie ar mai fi fost ca omul să fi fost făcut la început după chipul lui Dumnezeu? Trebuia mai degrabă ca el să fi fost făcut de la început neraţional, decît să fie făcut raţional şi să ducă viaţa animalelor necunoscătoare[47]. Ce nevoie ar mai fi fost să primească de la început o cunoştinţă despre Dumnezeu? Dacă nu e vrednic s-o primească acum, ar fi trebuit să nu i se dea nici la început.

Şi ce folos ar avea Dumnezeu-Creatorul, sau ce slavă ar avea El, dacă oamenii făcuți de El nu I se închină Lui, ci socotesc că alții sînt cei ce i-au făcut? în acest caz Dumnezeu i-ar fi făcut pentru alții şi nu pentru Sine[48]. Căci un împărat, chiar dacă e om, nu lasă cetățile întemeiate de el să se supună şi să slujească altora, sau să-şi caute scăparea la alții; ci le atrage luarea aminte prin scrisori şi le trimite solii prin prieteni, iar de e nevoie vine el însuşi pentru a-i înduplеca prin prezența sa ca să nu slujească altora, ca lucrul făcut de el să apară fără rost. Dar atunci nu Se va arăta cu mult mai mult Dumnezeu făpturilor Sale, ca să nu fie rătăcite de la El şi să slujească celor ce nu sînt[48']? Mai ales că o astfel de amăgire ni se face pri-

46. «4AOYO8£VTCOV TUV dvBpconcov»-; a fi raţional înseamnă a fi «după chipul»- Raţiunii personale supreme, deci persoane care-şi dau seama de sensul vieţii, care stă în viaţa veşnică a persoanei în comuniunea ei fără sfîrşit cu Persoana supremă şi cu persoanele umane. De la această vieţuire raţională omul e atras spre animalitatea unei vieţuiri fără sens prin nălucirile şi amăgirile plăcerilor de o clipă, careâi făgăduiesc o fericire care nu e fericire adevărată, o existenţă care e mai degrabă un gol de existenţă. Aceste năluciri acoperă cunoştinţa de Dumnezeu, Cel ce este cu adevărat, şi ca atare e Izvorul vieţii pentru cei ce caută comuniunea cu El prin împlinirea voii Lui, şi Care le cere să nu se scufunde în plăcerile neraţionale ale trupului. Cel prin care a fost făcut omul fiind Cuvîntul, iar omul fiind făcut după chipul Cuvîntului ca să-I răspundă, nu era potrivit Cuvîntului «să tacă» şi omului, să nu-I răspundă.

47. Nu e nici un sens a fi omul raţional, dar a se folosi de raţiune pentru a duce o viaţă asemenea animalelor neraţionale. Aceasta înseamnă a nu folosi raţiunea pînă la capăt, adică a nu vieţui prin ea pentru cunoaşterea sensului vieţii, care constă în eternizarea persoanei printr-o întărire a spiritului din om prin comuniunea dialogică cu Dumnezeu, Spiritul nemuritor şi Izvorul vieţii.

48. Dumnezeu nu putea să-i facă pe oameni decât pentru a-L cunoaşte pe El, pentru a fi într-o legătură dialogică responsabilă cu El. Căci numai cunosdndu-L pe El ca Cel ce este cu adevărat şi răspunzîndu-I prin împlinirea voii Lui, omul soarbe din Izvorul vieţii şi se face părtaş de viaţa nemuritoare. De dragul oamenilor vrea Dumnezeu ca ei să-L cunoască pe El, stînd în legătură răspunzătoare cu El. De dragul lor i-a făcut cu acest scop. Şi numai aşa se realizează ei ca fiinţe deplin raţionale. Iar nerealizîndu-se prin cunoaşterea sensului existenţei, care constă în eternizarea persoanei umane, existenţa însăşi apare fără rost, desfigurîndu-se. O astfel de existenţă a oamenilor e nedemnă chiar şi pentru Dumnezeu. Creaţia Lui devine absurdă.

48 a. Cele neraţionale n-au existenţă reală, fac creaţia lui Dumnezeu părută. Din nou sfîntul Atanasie vede deplina existenţă aşa cum o vrea Dumnezeu în deplina raţionalitate.

cină de pieire şi cele Ce s-au făcut odată părtaşe de chipul lui Dumnezeu nu trebuiau să se piardă.

Deci, ce trebuia să facă Dumnezeu? Ce altceva decît să înnoiască existența lor după chipul Său, ca prin acesta să-L poată cunoaşte oamenii iarăşi pe El? Dar aceasta cum s-ar fi putut întâmpla altfel, decât venind însuşi Chipul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos? Căci prin oameni nu era cu putință, de vreme ce ei au fost făcuți după cWpulLui[4']. Dar nici prin îngeri, căci ei nu sînt chipuri[50]. De aceea a venit însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu, Care în calitate de Chip al Tatălui să poată rezidi pe omul cel după chipul Lui. Iar aceasta nu se putea întâmpla dacă nu era nimicită moartea şi stricăciunea[51]. De aceea, pe drept cuvînt a luat El trup muritor, ca să poată fi nimicită în El moartea, iar oamenii cei după chipul Lui să fie reînnoiți. Deci nu putea împlini altcineva această trebuință decât Chipul Tatălui[52].

XIV

Căci atunci când un chip înscris în lemn e şters de petele din afară, este nevoie să vină din nou cel al căruia este chipul, ca să poată fi înnoit chipul în materia aceea. Pentru că materia în care s-a înscris chipul nu e aruncată prin ştergerea lui, ci chipul se întipăreşte din nou în ea. La fel şi Prea Sfintul Fiu al Tatălui, Cel ce e chipul Tatălui, a venit în locul nostru, ca să înnoiască pe omul făcut după chipul Lui şi să-l afle pe cel pierdut, prin iertarea păcatelor, precum zice El însuşi în Evanghelie: «Am venit să aflu şi să mîntuiesc pe cel pierdut» (Luca, 19,10). De aceea a spus şi către iudei: «De nu se va naşte cineva din nou...» (Ioan, 3, 6). Prin aceasta nu a vorbit despre naşterea din femeie, cum se gîndeau aceia, ci de sufletul născut şi zidit din nou, după chipul Lui.

De vreme ce nebunia idolească şi necredinţa stăpîneau lumea întreagă şi acopereau cunoaşterea de Dumnezeu, cine putea să înveţe lumea despe Tatăl? Se va spune că omul? Dar nu era dată oamenilor putinţa să străbată tot pămîntul de sub soare, nici firii lor să alerge peste tot, nici puterea de a se face vrednici de crezare în privinţa Lui, nici forţa de a se împotrivi prin ei înşişi amăgirii şi nălucirii demonilor. Căci odată ce

49. Cel ce este şi el după chipul Altuia, ca şi semenii săi, nu poate înnoi calitatea sa de a fi după chipul Aceluia, ci numai Acela însuşi poate face aceasta.

50. îngerii nu sînt chipuri după care omul să fie după chipul lor. Ci noi avem ca model, ca chip normativ, pe însuşi Cuvîntul, sau Raţiunea supremă personală, necreată. Nu în comunicare cu îngerii avem viaţa eternă.

51. Forţa nimicitoare a specificului omului, de existenţă «după chipul» lui Dumnezeu, adică raţional, prin comuniunea fără sfîrşit cu Raţiunea personală supremă, e stricăciunea şi moartea, sau nefiinţa, care, grefată pe fiinţă, face fiinţa nedeplin raţională, deci nedeplin existentă, prin ieşirea din comuniunea dialogică responsabilă cu Cuvîntul vieţii. Din nou sflntul Atanasie identifică existenţa deplină cu raţionalitatea deplină, care se păstrează în comuniune cu Raţiunea supremă.

52. Ideea aceasta a sfîntului Atanasie că numai Cuvîntul, ca chip al Tatălui şi de aceeaşi fiinţă cu El, ne poate mîntui de moarte, e motivul pentru care el lupta pentru calitatea de chip al Tatălui, a Fiului întrupat şi de o fiinţă cu El.

toţi erau răniţi si zăpăciţi de amăgirea drăcească şi de deşertăciunea idolilor, cum ar fi putut convinge vreunul dintre oameni sufletul şi mintea celorlalţi oameni, cînd nici unul din ei nu putea măcar vedea? Iar ceea ce nu vede cineva, cum poate învăţa pe alţii?

Dar poate va zice cineva: ajungea zidirea. Dar dacă ar fi ajuns zidirea, nu s-ar fi produs atît de mari rele. Căci zidirea exista şi totuşi oamenii se înfăşurau în rătăcirea lor în privinţa lui Dumnezeu.

De cine era deci nevoie, dacă nu de Cuvîntul lui Dumnezeu, Care vede şi sufletul şi mintea şi Care mişcă toate în zidire şi prin ele face cunoscut pe Tatăl?[83]. Era propriu Celui ce învăţa despre Tatăl prin purtarea de grijă şi frumoasa întocmire a tuturor, să reînnoiască această învăţătură[54]. Dar cum putea face aceasta? Poate va zice cineva că o putea face tot prin acelea, deci arătînd iarăşi prin lucrurile zidirii cele privitoare la El. Dar această faptă nu mai avea rod sigur. Căci oamenii au trecut odată cu vederea acestea, nemaicăutînd în sus, ci plecîndu-şi ochii în jos. De aceea, pe drept cuvînt vrînd să folosească pe oameni, vine ca om, luîndu-Si un trup asemănător lor, pentru

ca cei ce n-au voit să-L cunoască din purtarea de grijă şi din cârmuirea tuturor să-L cunoască din cele de jos - înţeleg din faptele trupului, adică din faptele săvîrşite prin trup - pe Cuvîntul lui Dumnezeu în trup şi, prin El, pe Tatăl Lui[55].

XV

Aşa cum un bun învăţător, care are grijă de ucenicii săi, învaţă pe cei ce nu se pot folosi de cele mai înalte coborând la ei prin cele mai simple, la fel face şi Cuvîntul lui Dumnezeu, cum zice Pavel: «De vreme ce prin înţelepciunea lui Dumnezeu lumea nu a cunoscut prin înţelepciune pe Dumnezeu, a binevoit Dumnezeu să mîntuiască pe cei ce cred, prin nebunia propovăduirii» (I Cor., 1, 21). Dat fiind că oamenii, întor

53. Cuvîntul întrupat este Cel ce lucrează în creaţiune, înainte şi după întrupare, fiind Cuvîntul creator şi providenţiator. El cunoaşte mintea şi sufletul, sau gîndurile şi simţirile lui, fiind aproape de el. Deci Şi le poate şi însuşi prin întrupare. Dar El mişcă în mod raţional toate energiile create, le ţine şi le mişcă în ordinea raţională în care le-a creat. De aceea Si omul făcut după chipul Lui pune ordine în cele ce-i sînt de trebuinţă din natură. Prin raţionalitatea lor în mişcare omul poate descifra raţiunile creaţiei, dar prin aceasta nu o cunoaşte numai pe ea, ci şi pe Cel ce, ca Subiect creator al acestei raţionalităţi, o susţine şi o mişcă în ordine. Dar El nu e un Logos imanent creaţiunii, în sens panteist, ci e Fiul personal al Tatălui personal, făcând cunoscut prin Sine, ca prin Cel ce lucrează în creaţiune, pe Tatăl Său, adîncul-obîrşie din care este El, Care a creat prin El şi conduce toate în ordine.

54. Revelaţia mai presus de fire, adusă prin venirea Cuvîntului în trup, nu face decât să reînnoiască şi să împrospăteze revelaţia Lui prin natură, arătată în toate lucrurile şi persoanele ca raţiuni şi cuvinte ale Lui.

55. Ch. Kannengiesser, în ediţia acestei lucrări a sântului Atanasie (Sur *l'incarnation du Verbe,* Sources Chretiennes, nr. 199, p. 150-156), face o deosebire între omul care ar fi rămas legat de Dumnezeu, dacă n-ar fi căzut, şi omul restaurat în Hristos. Dar el merge mult prea departe, silogismul său ducîndu-1 la concluzia că nu se poate face o deosebire între sufletul omului şi mintea lui.

cînd spatele contemplării lui Dumnezeu şi avînd ochii scufundaţi în jos ca într-un adînc, îl căutau pe Dumnezeu în cele ale simţurilor, închi-puindu-şi ca zei oameni muritori şi demoni, Cuvîntul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru comun şi de oameni iubitor, îşi ia trup şi vieţuieşte ca om între oameni şi atrage simţurile tuturor oamenilor, ca cei ce cugetau că Dumnezeu este în cele trupeşti să cunoască adevărul din faptele ce le lucrează Domnul prin trup şi prin El să cugete la Tatăl[56]. Căci fiind oameni şi cugetând toate cele lumeşti

56. Aici sfîntul Atanasie arată adevăratul înţeles al învăţării oamenilor prin trupul lui Hristos. Nu e vorba de o învăţare a lor din experienţa unui păcat depăşit, ci dintr-un model de trup prin care se vedea curăţia sufletului omenesc şi prin el prezenţa ajutătoare a puterii dumnezeieşti. Hristos le dădea putinţa să sfinţească înseşi simţurile obişnuite, să hu se ispitească de cele materiale şi de semenii lor ce păcătuiau cu trupul, arătîndu-le urî trup ce persistă în înfrînare şi văzînd prin el pe Dumnezeu-Cuvîntul. Trupul lor se raţionaliza, primea putere să se raţionalizeze, privind trupul deplin raţionalizat prin Raţiunea personală supremă, Care-1 asumase. De altfel şi oamenilor din rai li se poruncise să se menţină în curăţie şi prin privirea curată cu simţurile la lucrurile firii. Nu ajunge numai «credinţa umilă a fiecărui credincios» în Hristos, ca el să se mîntuiască, ci e necesar fi un efort spre menţinerea trupului în înfrînarea de la păcat, după pilda lui Hristos. Altfel în ce ne-ar fi ajutat Cuvîntul lui Dumnezeu întrupîndu-Se?

57. Odată ce au cunoscut prin simţuri pe Cuvîntul în trup, n-au învăţat numai să se silească să-L urmeze, ci au învăţat, prin comparaţia celorlalţi oameni cu El, să nu-i mai socotească zei, iar zidirea de care se minunează o vedeau ca operă a Lui. Deci oriunde şi-ar fi îndreptat simţurile, după ce au cunoscut prin simţuri pe Cuvîntul în trup, nimic nu-i mai ispitea să le socotească pe cele văzute mai presus de El. Simţurile lor au fost eliberate de această ispită. Simţurile sînt şi ele puteri organizate raţional, prin care raţiunea-subiect poate sesiza raţiunile lucrurilor.

58. Cum ar fi zei cei ce n-au putut învia? Ei arătau prin aceasta că nu sînt dumnezei, tntrucît singur Hristos a înviat, vedeau că singur El este Dumnezeu.

erau atraşi de toate cele spre care se îndreptau simţurile lor şi din toate părţile învăţau adevărul. De erau copleşiţi de zidire, o puteau acum vedea mărturisind pe Domnul Hristos; iar de era atrasă cugetarea lor de oameni, în aşa măsură că îi putea socoti zei, din faptele Mîntuitorului, comparând faptele Lui şi ale acelora, li se arăta că între oameni singur Mîntuitorul e Fiul lui Dumnezeu, cele săvîr-şite de ei nefiind asemenea celor făcute de Dumnezeu-Cuvîntul[57]. Chiar de erau robiţi de demoni, văzîndu-i pe aceştia alungaţi de Domnul, au putut cunoaşte că numai Acesta este Cuvîntul lui Dumnezeu şi că demonii nu sînt zei. Iar dacă mintea lor era preocupată de morţi, încît să creadă în ei ca în nişte eroi, sau, cum îi numeau preoţii, zei, văzînd învierea lui Hristos mărturiseau că acestea sînt minciuni şi că singurul Domn adevărat este Cuvîntul lui Dumnezeu care a biruit moartea[58]. De aceea S-a şi născut şi a venit ca om şi a murit şi a înviat, tocind şi umbrind prin faptele Sale cele lăudate ale oamenilor care au fost, ca oriunde ar fi atraşi oamenii, să-i înalţe de acolo şi să le facă cunoscut pe Tatăl Său cel adevărat, precum El însuşi zice: «Am venit să mîntuiesc şi să aflu pe cel pierdut» (Luca, 19, 10).

XVI

Deci odată ce a căzut cugetarea oamenilor în cele supuse simțurilor, Cuvîntul S-a pOgorît pe Sine ca să Se arate prin trup, pentru ca sâ întoarcă spre Sine ca om şi să îndrepte simțurile lor spre Sine[58']; şi aşa văzîndu-L aceia pe El ca om, să se convingă prin faptele săvîrşite de El că este nu numai om, ci şi Dumnezeu şi Cuvîntul şi înțelepciunea adevăratului Dumnezeu.

Aceasta voind să o arate şi Pavel, zice: «înrădăcinați şi întemeiați în iubire, să puteți înțelege cu toți sfinții care este lărgimea şi lungimea şi înălțimea şi adîncimea şi să cunoaşteți dragostea lui Hristos ce covîrşeşte cunoştința, ca să vă umpleți de toată plinătatea Lui» (Efes., 3, 17-19)[58b]. Căci Cuvîntul Se întinde pe Sine pretutindeni, şi sus şi jos şi în adîncime şi în înălțime: sus, în zidire, jos, în întrupare, în adîncime, în iad, în lărgime, în lume; toate le umple de cunoştința Sa[59]. De aceea nu a adus îndată ce a venit jertfa cea pentru toți, predînd trupul Său morții şi înviin-du-1 şi prin aceasta făcîndu-Se nevăzut. Ci S-a arătat o vreme, rămînînd văzut în trup şi săvîrşind astfel de fapte şi făcând semne care-L făceau cunoscut nu ca om, ci ca Dumnezeu Cuvîntul. Căci în două feluri ne-a dovedit Mîntuitorul iubirea Sa de oameni: pe de o parte, a nimicit moartea şi ne-a reînnoit; pe de alta, fiind nearătat şi nevăzut, S-a arătat şi S-a făcut cunoscut[59'] prin fapte, ca fiind Cuvîntul Tatălui, Cîrmuitorul şi împăratul tuturor.

Capitolul IV
Valoarea mântuitoare a întrupării Cuvîntului

XVII

Căci nu a fost închis în trup; nici fiind în trup, lipsea din altă parte. Nici nu mişca trupul spre ceva, lăsînd toate celelalte goale de lucrarea şi de purtarea Lui de grijă. Ci, minune covîrşitoare fiind, Cuvîntul nu era cuprins de ceva în chip deosebit; ci mai degrabă le cuprindea El însuşi pe toate. Şi precum, deşi este în toată zidirea, este în afară de toate după

58 a. Să dea simțurilor un alt conținut, să le ajute să vadă printr-un trup cele mai presus de trup. Astfel s-au putut sfinți înseşi simțurile.

58 b. Prin simțurile înseşi s-au putut cunoaşte dimensiunile infinite ale dumnezeirii Cuvîntului întrupat.

59. Sus, în cosmosul corpurilor cereşti; jos, în trupul Său, în adîncimea întunecoasă a iadului, în lărgimea orizontală a lumii pămînteşti. Din toate se poate cunoaşte El, din toate iradiază cunoştința Lui, ca din nişte făclii, ca din nişte cuvinte care ne învață şi ne cer să-L cunoaştem. Prin toate trecem dincolo de ele în înțelepciunea şi infinitatea lui Dumnezeu.

59 a. E un alt mod în care simțurile oamenilor au văzut în Hristos pe Dumnezeu: prin faptele Lui minunate. Precum se vede, Cuvîntul a luat trup pentru mai multe motive decît cele menționate. însă ele se îmbină. Numai într-un trup curat se putea manifesta puterea Cuvîntului în fapte de totală curăție şi bunătate şi mai presus de fire. într-un trup care cedează tuturor ispitelor, într-un trup în care nu se manifestă puterea spiritului, nu se

ființă, dar este in toate prin puterile Lui, orinduindu-le pe toate, întinzînd în toate purtarea Lui de grijă si dăruind viață fiecăreia şi tuturor deodată, tot aşa, cuprinzînd toate, este necuprins, fiind întreg numai în Tatăl în toate privințele.

Astfel fiind şi în trupul omenesc şi făcîndu-1 viu El însuşi, le făcea de asemenea vii pe toate şi era în toate şi în acelaşi timp în afară de toate. Şi fădndu-Se cunoscut din trup prin fapte, nu era mai puțin văzut prin lucrarea Sa în toate. E propriu sufletului să vadă prin cugetări şi cele din afară de trupul său, dar nu să şi lucreze în afară de trupul său, sau să mişte cele departe de acesta prin prezența sa. Căci niciodată cugetând omul la cele de departe, nu le şi mişcă şi nu le mută. Nu mişcă soarele şi nu face cerul să se învârtească, şezînd în casa sa. Ci le vede pe acestea mişcîndu-se şi săvîrşindu-se, dar nu are şi puterea să facă el acestea. < Nu aşa era însă Cuvîntul lui Dumnezeu în trup. Căci nu era legat de trup, ci mai degrabă EI îl stăpînea pe acesta. încît era şi în el şi în toate, ba şi în afară de cele ce sînt. Şi totuşi nu Se odihnea decît în Tatăl. Şi lucrul cel mai minunat era că viețuia şi ca om, dar dădea în calitate de Cuvîntul viață tuturor şi era în calitate de Fiul împreună cu Tatăl

Astfel cînd Fecioara îl năştea, El nu pătimea[5913], nici nu Se întina de trup, ci mai degrabă sfințea şi trupul. Şi fiind în toate, nu Se împărtăşeşte <ie toate, cd mai degrabă tuturor le dă viață şi le hrăneşte[590]. Căci dacă soarele făcut de El şi văzut de noi se învârteşte pe cer fără să se întunece de corpurile de pe pămînt pe care le atinge, nici nu e întunecat de întuneric, ci mai degrabă el le luminează şi le curățeşte pe acestea, cu mult mai vîr-țos Prea Sfintul Cuvînt al lui Dumnezeu, Care e şi Făcătorul şi Domnul soarelui, făcîndu-Se cunoscut în trup, nu Se întina, ci mai degrabă nestricăcios fiind şi trupul Lui muritor aflîndu-se îl făcea viu şi—1 curăța şi pe acesta, El, «Care păcat n-a făcut, nici s-a aflat vicleşug în gura Lui» (I Petru, 2, 22)[60].

XVIII

Cînd deci teologii (evangheliştii) spun despre El că a mîncat şi a băut şi S-a născut, află că trupul ca trup se năştea şi se hrănea cu mîncări potrivite Lui, dar Dumnezeu-Cuvîntul Care, fiind unit cu trupul, toate le

poate manifesta nici puterea lui Dumnezeu. Printr-un trup gros şi gras de multă mîncare, băutură şi odihnă nu se săvirşesc faptele mai presus de fire ale lui Dumnezeu. «Puterea Mea se desăvîrşeşte întru slăbiciune», a zis Pavel (II Cor., 12, 9). Desigur, nici printr-un trup uscat de invidie nu Se poate manifesta Dumnezeu. în trupul a cărui raționalitate e dezorganizată de patimile mişcate de demoni nu poate lucra Rațiunea-Subiect suprem. 59 b. Nu suporta pasiv naşterea, ci El însuşi Şi-o lucra.

59 c. Fădndu-Se om, nu primea de la cele create nimic, cum primim noi ca oameni, ci continua să le dea tuturor toate. Deşi Se arăta ca primind de la ele (pîine, apă, aer), dar El le dădea toate şi deci El era cel ce le făcea chiar pe cele ce le primea.

60. Cuvîntul, deşi întrupat, rămînea transcendent, în sensul că nu era afectat de cele create, căci atunci ar fi fost atras în mişcarea lor supusă legilor compunerii şi descom-

drmuia, nu făcea cunoscut prin cele ce le lucra în trup pe om, ci pe Dumnezeu-CuvîntuP[1]. Şi se spun acestea despre El, de vreme ce trupul care se mişca şi se

năştea şi pătimea[61]* nu era al altcuiva decât al Domnului. De aceea, făcîndu-Se trup, trebuia să se spună şi acestea ca despre un om, ca să Se arate avînd trup adevărat şi nu numai prin nălucire. Dar precum din acestea Se cunoştea ca fiind prezent trupeşte, aşa din faptele ce le săvîrşea în trup Se făcea cunoscut pe Sine ca Fiul lui Dumnezeu[62].

De aceea striga către iudeii necredincioşi zicând: «De nu fac lucrurile Tatălui Meu, să nu-Mi credeți. Iar de le fac şi nu credeți în Mine, credeți faptelor Mele, ca să ştiți şi să cunoaşteți că Tatăl este întru Mine şi Eu întru Tatăl»- (Ioan, 10, 37-38). Căci precum nevăzut fiind este cunoscut din lucrurile creațiunii, aşa făcându-Se om şi nevăzându-Se în trup, Se cunoaşte din fapte că Cel ce le lucrează nu e om, ci Puterea şi Cuvîntul lui Dumnezeu[62]*. Căci dacă poruncind dracilor, aceştia se supun, aceasta nu este faptă omenească, ci dumnezeiască. Sau cine, văzîndu-L pe El tămă-duind bolile, cărora le este supus neamul oamenilor^Jl mai socoteşte pe El om şi nu Dumnezeu? Căci curăța leproşi, făcea şchiopii să umble, deschidea urechile surzilor, dădea vedere orbilor şi alunga pur şi simplu toate bolile şi toată neputința de la oameni. Iar din acestea oricine putea vedea dumnezeirea Lui. Căci cine, văzîndu-L dând cuiva ceea ce-i lipsea prin naştere şi deschizând ochii orbului din naştere, nu ar fi înțeles că Lui Ii era supusă naşterea oamenilor şi că El era făcătorul şi ziditorul acesteia? Căci Cel ce dă ceea ce nu are omul din naştere, e vădit că e Domnul însuşi ai naşterii oamenilor[62a>]. De aceea, cînd a coborît la noi la început Şi-a plăsmuit trupul Său din Fecioara, ca să dea tuturor o probă nu mică a dumnezeirii Sale prin faptul că Cel ce L-a plăsmuit pe acesta este şi făcătorul celorlalte trupuri[62c]. Căci cine, văzînd bă se naşte fără de bărbat

punerii; ci El le dădea de la Sine viața, curăția, puterea. El nu primeşte slăbiciunea, ci numai dă puterea.

61. Deşi trupul Său se hrănea, nu o făcea ca un trup de sine, ci ca trupul Subiectului dumnezeiesc. De aceea faptele săvîrşite prin trup, deşi unele din ele erau pentru trup, erau totuşi ale Cuvîntului.

61a. Mai înainte s-a spus de Cuvîntul ca Subiect al trupului că nu suporta pasiv naşterea ca om, ci Şi-o lucra El însuşi. Dar trupul însuşi suporta din partea Cuvîntului naşterea. Pe lingă aceea El a luat în firea omenească afectele (patimile ireproşabile).

62. Mai mult Se cunoştea Cuvîntul întrupat ca Fiul Tatălui prin faptele de putere ce le săvîrşea prin trup. Se pare că mai ales pe acestea le înțelege sfîntul Atanasie cînd vorbeşte de «faptele» Cuvîntului prin trup.

62 a. Din lucrurile creaţiei Se vede Cuvîntul cel nevăzut ca din nişte chipuri plasticizate ale raţiunilor Lui; din faptele şi cuvintele trupului Lui este văzut Cuvîntul întrupat, El însuşi rămînînd fnsă tot nevăzut. însă faptele Lui prin trup arată o prezență mai intimă şi mai efectivă a Lui. Căci sînt fapte deosebite de faptele tuturor şi de cele permise de natură. Ele se simt că sînt ale Lui, ca Subiect dumnezeiesc al lor, aşa cum din faptele celorlalți oameni se simte că sînt ale unor subiecte umane.

62 b. El completa ceea ce n-a dat în anumite cazuri naşterea.

62 c. Cum a creat la început trupul lui Adam fără de sămînță, sau pe al Evei, folosin-du-Se de Adam, a putut să-Şi creeze şi un trup propriu, folosindu-Se numai de trupul

un trup, numai din fecioară, nu se gîndeşte că Cel ce Se arată în acest trup este făcătorul şi Domnul tuturor celorlalte trupuri?"[2/1] Şi cine, văzînd firea apelor schimbîndu-se şi prefăcîndu-se în vin, nu putea înţelege că Cel ce a făcut aceasta e Domnul şi Făcătorul firii tuturor apelor? De aceea a păşit şi pe mare ca un Stăpîn şi umbla pe ea ca pe pămînt, dînd privitorilor dovada stăpînirii Lui peste toate. Iar hrănind cu puţine pîini atîta mulţime şi făcînd din cele puţine belşug mare, încît a săturat cu cinci pîini cinci mii de oameni şi au rămas mai multe decît au fost, n-a făcut cunoscut altceva decât că El este Domnul purtării de grijă al tuturor.

XIX

Şi toate acestea a socotit Mîntuitorul de bine să le facă pentru ca, de vreme ce oamenii nu recunoşteau providenţa Lui în toate şi nu vedeau prin creaţiune dumnezeirea Lui, să o vadă din faptele Lui prin trup[63] şi să dobîndească prin El cunoştinţa despre Tatăl, trecând cu cugetarea, precum am spus înainte, de la cele în parte, la purtarea Lui de grijă pentru toate. Căci cine, văzînd stăpînirea Lui asupra dracilor, sau câne, văzînd pe draci mărturisind că El este Stăpînul lor, se va mai îndoi în cuget că El este Fiul şi înţelepciunea şi Puterea lui Dumnezeu?

Dar nici zidirea n-a făcut-o să tacă, ci, lucru minunat, chiar şi în moarte, sau mai ales în biruinţa asupra morţii, adică, pe cruce, toată firea mărturisea că Cel ce Se făcea cunoscut şi pătimea în trup nu era simplu om, ci Fiul lui Dumnezeu şi Mîntuitorul tuturpr[64]. Căci şi soarele şi-a întors faţa şi pămîntul

femeii. El Şi-a luat astfel un trup în legătură cu trupurile omeneşti, dar fără plăcerea înfierbîntată şi păcătoasă a împreunării între bărbat şi femeie. în Cuvîntul dumnezeiesc sînt date potenţial toate cele create, deci şi trupurile noastre. Sub puterea ideii potenţiale a fiecărui trup aflat în El, se naşte fiecare trup când voieşte El, deci s-a putut naşte şi trupul Său. Din Adam se ia femeia, din Măria se ia trupul Său bărbătesc pentru a se arăta legătura interioară între trupul bărbătesc şi cel femeiesc. Dar dacă din Adam se ia trupul femeii în vremea somnului lui, din Măria se concepe cu consimţirea ei conştientă, arătîn-du-se şi contribuţia credinţei ei.

62 d. Se vede cât de importantă dovadă a dumnezeirii lui Hristos consideră sfinţii părinţi naşterea Lui din Fecioara.

63. Faptele mai presus de fire săvârşite de Domnul prin trup au avut, între altele, rostul să facă vădit că nu natura este ultima realitate, ci El, Care e mai presus de ea şi Făcătorul ei; adică au avut rostul să arate transcendenţa Lui faţă de creaţiune. E un alt motiv pentru care Cuvîntul ia trup şi Se arată prin el. Prin trup dădea o dovadă mai puţin supusă îndoielii despre dumnezeirea Lui. Prin materia însăşi, atât de strict supusă legilor, Dumnezeu poate lucra într-un mod mai presus de legi, El fiind Domnul libertăţii şi al puterii superioare legilor naturii. Sfîntul Atanasie dă aci un alt motiv al întrupării Cuvîntului. Raţiunile creaţiunii sînt dependente de El-Raţiunea supremă. El poate grăi prin ele şi altfel, arătând în El puterea Lui superioară faţă de ele, aşa cum omul poate pune uneori în cuvintele lui mai multă putere decât cea care lucrează prin simplele lor înţelesuri.

64. Crucea şi piroanele n-au putut să-L înfrângă pe El, ci, dimpotrivă, au fost prilejuri să se arate învinse de Cel ce le-a răbdat fără şovăială, biruind moartea prin tăria superioară a Sa ca Dumnezeu, lucrătoare în sufletul şi trupul Lui şi înviind.

s-a clătinat şi munții s-au despicat şi toate s-au

umplut de spaimă". Toate arătau că Hristos cel de pe Cruce e Dumnezeu, iar zidirea toată este slujitoarea Lui, mărturisind prin frica ei prezența Stăpînului. Aşa Se arăta Cuvîntul lui Dumnezeu oamenilor prin faptele Lui (în trup). Dar se cuvine să înfățişăm şi sfîrşitul vieţuirii şi al petrecerii Lui în trup şi să spunem cum a fost şi moartea trupului Lui. Aceasta, mai ales pentru că punctul de căpetenie al credinței noastre este acesta şi toți oamenii spun aceasta. Prin aceasta vei şti că şi din aceasta Hristos Se face cunoscut, nu mai puțin, ci chiar mai mult, ca Dumnezeu şi ca Fiul lui Dumnezeu.

Jertfa de pe Cruce

XX

Pricina arătării Lui în trup am spus-o înainte, atît pe cît mi-a fost cu putință şi pe dt am putut să înțeleg. Pricina aceasta a fost că nu era cu putință altuia să prefacă stricăciosul în nestricădos dedt numai Mântuitorului, Care a făcut şi la început toate din cele ce nu sînt. De asemenea, că nu era cu putință altuia să rezidească în om existența după chipul lui Dumnezeu dedt Chipului Tatălui[65]". Şi nu era cu putință altuia să facă prin înviere, pe muritor nemuritor, dedt celui ce era însăşi Viața, adică Domnul nostru Iisus Hristos[66]. Şi nu putea învăța despre Tatăl şi nu va surpa credința în idoli dedt Cîrmuitorul care a orînduit toate şi e singur Fiul Unu-Născut şi adevărat al Tatălui.

Dar de vreme ce mai trebuia să şi plătească datoria tuturor - căd, precum am spus ânainte, trebuia să moară numaidedt, acesta fiind mai ales motivul pentru care a venit la noi[66]" - după dovezile dumnezeirii Sale date prin fapte, a adus şi jertfa pentru toți, dînd templul Său spre moarte (Evr., 9,12, 24), ca sa facă pe toți nevinovați şi iertați de neascultarea de

85. Puterea dumnezeiască din trupul Domnului de pe Cruce s*-a întins peste toate, acestea participînd la durerea Lui, arătfnd legătura între om şi fire şi, în mod culminant, între Omul, care e totodată Dumnezeu, şi fire. (în -«Mioriţa» poporul român a arătat participarea firii la evenimentul morţii omului). De bucuria omului se înveselesc animalele din jurul lui şl se luminează locul unde se află; de întunericul de pe faţa lui se întunecă toate. Cel ce scrie aceste rînduri îşi aminteşte cum la moartea unui copil s-a răsturnat în casă un ciubăr cu un ficus şi acesta s-a rupt.

65 a. Făcîndu-Şi Creatorul proprie firea omenească creată, El însuşi S-a făcut ipostas al ei, ca ea să vieţuiască în conformitate cu El ca model, adică să revină la existența după chipul Lui pentru eternitate.

86. Numai Cel ce a orînduit toate putea să restabilească rînduiala lor căzută în dezordine. Căci din El, ca Raţiune supremă, curge puterea bunei orînduieli a tuturor, sau raţionalitatea lor adevărată.

66 a. Neascultarea nu se putea vindeca total decît prin jertfă, opusul radical al neascultării egoiste.

la început (Apoc, **12,** fi să Se arate totodată pe Sine mai înalt decît moartea, arătînd trupul Său neBtricăcios drept pîrga învierii tuturor".

Şi să nu te miri dacă spunem de multe ori acelaşi lucru despre aceleaşi. Căci de vreme ce grăim despre bunăvoirea lui Dumnezeu, trebuie să tflcuim acelaşi înţeles prin multe cuvinte, ca să nu părem că lăsăm ceva la o parte şi să fim socotiţi ca unii ce grăim cu neîndestulare.

Deci trupul Lui, avînd aceeaşi fire ca a tuturor - căci era trup omenesc, măcar că s-a alcătuit printr-o minune de chip nou - şi fiind deci şi el muritor, a murit potrivit sorţii trupurilor noastre asemănătoare; dar prin sălăşluirea Cuvîntului în el, nu s-a stricat potrivit firii lui, ci pentru Cuvîntul lui Dumnezeu care locuia în el, era în afara stricăciunii[68]. Şi astfel s-au petrecut cu el în chip minunat amîndouă acestea împreună: moartea tuturor s-a împlinit[688] în trupul Domnului şi moartea şi stricăciunea au fost desfiinţate în el pentru Cuvîntul care era unit cu el[68b]. Căci era nevoie de moarte şi trebuia

66 b. Cuvîntul Cel ce e viaţa a luat trupul nostru muritor mai ales pentru ca, primind moartea în acest trup, s-o învingă pentru noi toţi, sau să întindă biruinţa aceasta a morţii la toţi.

67. Deocamdată sfîntul Atanasie arată în mod general două motive ale morţii Domnului: a) eliberarea noastră de moarte prin moarte, sau scăparea noastră de urmarea neascultării lui Adam, deci şi de vina de pe urma ei. Căci în jertfa Lui ca om e toată iubirea noastră întoarsă spre Tatăl şi, ca urmare, toată iubirea Tatălui întoarsă spre noi; b) dovedirea superiorităţii Sale ca Dumnezeu asupra morţii. Aceste două motive sînt strîns legate. Dacă nu se dovedea mai tare ca moartea, nu ne putea elibera pe noi de moarte.

68. Nu era nestricăcios prin fire, căci nici o creatură materială nu e stricăcioasă prin sine, ci e supusă legii compunerii şi descompunerii, sau mişcării neîncetate a atomilor. Nici Adam înainte de cădere nu avea nestricăciunea prin fire, ci prin puterea harului din el. Deci nici trupul lui Hristos nu avea nestricăciunea prin fire, ci datorită puterii Cuvîntului ce Se afla în el. Biserica a condamnat pe aftartodocheţii din sec. V-VI, care socoteau că trupul Domnului eră nestricăcios prin fire. Fără îndoială Cuvîntul putea să ţină trupul şi în stare de nemurire dacă ar fi voit. Dar El a voit să primească moartea cu trupul pentru a o învinge, nu nesuportînd-o, ci suportînd-o. Dădea o dovadă mai sigură a puterii Lui ridi-cîndu-Se din moarte la viaţă, decît ocolind moartea. El n-a evitat să trăiască pînă la capăt destinul omenesc, arătîndu-ne şi nouă rostul pozitiv al trăirii acestui destin. Dacă ar fi ocolit moartea ar fi ocolit-o numai pentru Sine. Numai învingînd-o în trupul Său, a învins-o pentru toţi.

68 a. Moartea s-a împlinit în trupul Domnului în multe sensuri: a) ea şi-a făcut şi în El lucrarea ei; b) s-â împlinit în trupul de vîrf al umanităţii; c) dar tocmai de aceea, a ajuns la capătul ei, epuizîndu-şi puterea în acest trup omenesc, care prin puterea Cuvîntului din el a înfrînt-o. Căci a fost primită într-un trup prea puternic, ca să nu fie înfrîntă, ca să nu se dovedească mai slabă decît viaţa nesecată ce era în el; ea a înghiţit, cum spun Părinţii, un piron care a devorat-o.

68 b. Aci sfîntul Atanasie arată că jertfa lui Hristos n-a fost pentru satisfacerea onoarei Iui Dumnezeu, sau o ispăşire, ci a avut sens ontologic. E drept, Hristos a primit moartea supunîndu-Se legii, care aducea pentru ieşirea lui Adam din comuniunea cu Dumnezeu prin neascultare. Dar nu Dumnezeu a dat moartea, ci omul şi-a atras-o, despărţindu-se de Viaţă sau de Dumnezeu. Hristos a murit nu pentru că era şi El despărţit ca om de Dumnezeu, ci pentru că a luat firea omenească aşa cum ajunsese. Putea să nu moară, dar a primit-o în umanitatea Sa ca s-o învingă. Stricăciunea n-a mai lăsat-o să se producă, pentru că ea era potenţial în moartea primită. Dar în momentul producerii ei a dat drumul dum-nezeirii Sale ca să oprească stricăciunea; şi să învingă starea Sa de moarte. Pe de altă

să primească moartea pentru toţi, ca să se împlinească ceea ce se datora de către toţi. De aceea, Cuvîntul, precum am spus, deoarece nu era cu putinţă ca El să moară - căci era nemuritor -Şi-**a** luat un trup ce putea muri, ca să-l aducă în locul tuturor şi ca, pătimind pentru toţi, datorită sălăşluirii Lui în el, «să surpe pe cel ce are stă-pînirea morţii, adică pe diavolul, şi să izbăvească pe cei pe care frica morţii îi ţinea în robie toată viaţa» (Evr., 2, 14-15).

în mod sigur, odată ce Mîntuitorul tuturor a murit pentru noi, cei credincioşi în Hristos nu mai murim ca odinioară din pricina legii care ne amenința cu moartea[69]. Căci a încetat această osîndă. Ci încetînd stricăciunea şi fiind nimicită moartea prin harul învierii, de aci înainte trupul muritor se desface numai pentru o vreme, cînd rînduieşte Dumnezeu fiecăruia, ca să putem dobîndi «o mai bună înviere» (Evr., 11, 35). Căci, asemenea semințelor aruncate în pămînt, nu ne pierdem prin desfacere, ci fiind semănați vom învia, odată ce moartea a fost desființată prin harul Mîntuitorului. De aceea şi fericitul Pavel, încredințîndu-ne pe toți despre înviere, zice: «Se cade ca stricăciosul acesta să se îmbrace întru nestricăciune şi muritorul acesta să se îmbrace în nemurire. Iar când muritorul acesta se va îmbrăca în nemurire, atunci se va împlini cuvîntul ce s-a scris: înghițitu-s-a moartea întru biruință. Unde este, moarte, boldul tău?» (I Cor., 15, 53-55).

Pentru ce însă, va zice cineva, dacă era nevoie să dea trupul Său morții pentru toți, nu l-a dat pe acesta simplu ca orice om, ci a mers pînă la răstignire? Căci se cuvenea mai degrabă să-Şi dea trupul în mod cinstit, decât să sufere această moarte de ocară. Ia seama cât de omenească este această întrebare. Căci ceea ce s-a petrecut cu Mîntuitorul a fost cu adevărat lucru dumnezeiesc şi vrednic, pentru multe motive, de dumnezeirea Sa. întâi, pentru că moartea ce le vine oamenilor, le vine din slăbiciunea firii lor. Căci neputînd să dureze mult timp, ei se desfac cu vremea. De aceea le vin şi boli şi mor din slăbiciune. Dar Domnul nu a fost slab, ci a fost Puterea şi Cuvîntul lui Dumnezeu şi Viața însăşi. Deci, dacă ar fi murit undeva retras şi Şi-ar fi depus trupul, după obiceiul oamenilor, într-un pat, s-ar fi socotit că a pătimit şi El aceasta din slăbiciunea firii, neavînd nimic mai mult decât ceilalți oameni. Dar, de vreme ce era Viața

parte El, voind să lase tot ce e omenesc să meargă pînă la capăt, a acceptat si moartea trupului ca prilej de a o învinge. Moartea a fost învinsă, după ce şi-a arătat toată puterea.

69. Acum cei ce credem şi ascultăm poruncile Domnului nu mai murim în virtutea legii prin care a venit moartea peste oamenii care s-au despărțit de El prin neascultare. Acum, uniți prin credința în Hristos cu Dumnezeu, murim pentru a muri împreună cu Hristos vieții slăbite în trup, sau pentru a ne preda total lui Dumnezeu.

şi Cuvîntul lui Dumnezeu 9! trebuia să sufere o moarte pentru toți, fiindcă pe de o parte Viața şi Puterea lui Dumnezeu întărea trupul în Sine; dar pe de alta trebuia să treacă prin moarte, nu Şi-a luat de la Sine prilejul de a aduce această jertfă, ci de la alții. Căci Domnul nu avea de ce să Se îmbolnăvească, avînd să tămăduiască bolile altora şi nu avea de ce să-I slăbească trupul Lui, cînd prin el dă putere slăbiciunilor altora. Pentru ce, deci, nu a împiedicat şi moartea Sa, cum a împiedicat boala? Fiindcă pentru aceasta a luat trup şi fiindcă nu s-a cuvenit să împiedice moartea de la El, ca să nu împiedice şi învierea. Dar nu se cuvenea totuşi ca boala să premeargă morții Lui, ca să nu se cugete vreo slăbiciune în trupul Lui[70]. Dar nu a flămînzit? Da, a flămînzit pentru ceea ce era propriu trupului, dar n-a murit din pricina foamei, datorită Domnului ce purta trupul Lui. Pentru aceea, chiar dacă a murit pentru răscumpărarea altora, nu a văzut stricăciunea (descompunerea), căci a înviat întreg. Pentru că trupul nu era al altcuiva decât al Vieții.

XXII

Dar, de va zice cineva că trebuia să Se ascundă de uneltirea iudeilor, ca să-Şi păzească trupul Său, ca să nu moară, să audă aceasta, că nici acest lucru nu s-ar fi cuvenit să-L facă Domnul. Căci precum nu se cuvenea Cuvântului lui Dumnezeu, Care era Viața, să dea trupului Său moartea de la Sine[71], tot aşa nu se potrivea nici să fugă de moartea pricinuită Lui de alții. Ci I se cuvenea mai degrabă să o caute, pentru a o desființa. De aceea, pe drept cuvînt, nici nu a părăsit trupul prin El însuşi, nici nu S-a pus la adăpost de uneltirea iudeilor. Iar aceasta nu arată o slăbiciune a Cuvântului, ci mai vârtos îl face cunoscut ca Mîntuitorul şi ca Viața, aşteptând moartea spre desființarea ei şi grăbindu-Se să sufere moartea pricinuită Lui pentru mîntuirea tuturor. Altfel spus, Mîntuitorul nu a venit ca să sufere moartea Lui, ci pe cea a oamenilor. De aceea nu a depus trupul printr-o moarte a Lui, căcâ nu era supus acesteia, odată ce era

70. Precum nu a murit pentru păcatul Lui, aşa nu a murit nici din pricina slăbiciunii Lui. Moartea Lui a fost cu totul pentru alții, precum şi trupul Lui l-a luat pentru alții, nenăscîndu-Se pentru Sine, şi netrăind viața omenească pentru Sine, ci pentru alții. Totul. la El a fost pentru alții, adică din iubire pentru ei şi nu din interesul sau pentru nevoia pro-. prie. De aceea a primit o moarte pricinuită Lui de alții, ca să se arate şi în aceasta că moartea e din pricina păcatelor altora, dar o primeşte chiar şi pe ea, neslăbind nici din pricina aceasta în iubirea Sa față de oameni.

71. Nu se cuvenea să dea trupului Său viața nemuritoare fără ca mai întâi să moară, adică din dumnezeirea Sa, pentru că moartea nu e învinsă printr-o întărire adevărată a trupului decît suportînd-o. Cel ce se vindecă de o boală numai prin medicamente externe, şi nu prin mobilizarea unor puteri interioare ale trupului, nu se întăreşte real împotriva ei. E altceva cînd luptă organismul însuşi cu boala şi altceva cînd e depărtată numai prin medicamente. El rămîne mai departe expus bolii. Numai prin subțierea trupului se întăreşte spiritul, această subțiere fiind cîştigată printr-un continuu efort spiritual, ca spiritul astfel întărit să țină trupul subțiat, copleşit de el, în veşnicie.

Viața, ci a primit-o pe cea de la oameni ca să o desființeze şi pe aceasta, cu desăvârşire, cînd a venit în trupul Său".

Apoi şi din aceasta poate vedea cineva temeiul pentru care trupul Domnului a avut un astfel de sfîrşit. Domnul Se gîndea în primul rînd, la învierea pe care avea să o pricinuiască trupului. Iar trupul Său trecut prin moarte era semnul de biruință (trofeul) pe care trebuia să-1 arate tuturor, ca să-i încredințeze pe toți de desființarea stricăciunii produse de El şi de nestricăciunea trupurilor adusă pentru viitor, datorită faptului că trupul Lui a păstrat-o ca arvună şi ca dovada viitoarei învieri a tuturor. Dacă deci trupul Lui s-ar fi îmbolnăvit şi Cuvîntul S-ar fi despărțit de el în fața tuturor, ar fi fost un lucru necuvenit ca Cel ce era tămăduitorul bolilor altora să treacă cu vederea istovirea prin boli a trupului Său. Şi cum s-ar fi crezut că poate alunga bolile altora, dacă templul Său ar fi fost plin de slăbiciune? Căci sau s-ar fi rîs de El ca de unul ce nu putea alunga boala, sau, putînd-o şi nefăcînd-o, ar fi fost socotit ca neiubitor de oameni față de alții.

XXIII

Iar dacă ar fi murit fără vreo boală şi fără vreo durere, ascuns undeva şi retras într-un colţ oarecare, sau în loc pustiu, sau în vreo casă, şi după aceea, arătîndu-se iarăşi deodată, ar fi spus că S-a ridicat pe Sine din morţi, s-ar fi părut tuturor că spune poveşti (mituri) şi cu atât mai puţin ar fi fost crezut dacă ar fi vorbit despre înviere, nefiind nimeni care să mărturisească despre moartea Lui. Căci învierii trebuie să-i premeargă moartea. Dacă deci moartea trupului ar fi avut loc undeva pe ascuns, nearătată fiind moartea şi întâmplată fără martori, nearătată şi fără martori ar fi fost şi învierea Lui. Sau pentru ce, odată înviat, ar fi vestit învierea Sa, iar moartea ar fi căutat să o sufere pe ascuns? Sau pentru ce ar fi alungat pe draci în văzul tuturor şi pe orbul din naştere l-ar fi făcut să vadă de faţă cu alţii şi apa ar fi prefăcut-o în vin la fel, ca să fie crezut că e Cuvîntul lui Dumnezeu, iar trupul muritor nu l-

72. Moartea venită de la ceilalţi în trupul Lui era moartea ce nu numai stăpînea pe fiecare, d şi-o şi provocau uneori unii altora, printr-o despărţire externă de Dumnezeu şi de semeni. De aceea Iisus primind şi biruind chiar o moarte provocată Lui de ceilalţi, a biruit totuşi puterea morţii din ceilalţi. El le-a putut împărtăşi apoi trupul Său ca trup ce a biruit puterea morţii, pe care şi-o provoacă uneori unii altora. Le-a dat un trup fortificat împotriva morţii. în El moartea altora, moartea ce se comunica între ceilalţi şi pe care a primit-o şi El provocată cu deadinsul de ei, şi-a stins puterea. Ei au dat moartea în trupul Lui şi El le-a dat viaţă prin trupul Său. Ei voiau să-L atragă în moartea lor. El i-a atras în viaţa Lui, nu fugind de moartea ce I-au dat-o, d stingînd-o în El. Moartea Lui nu a fost pentru El urmarea legii interioare a stricădunii trupului. Ea a fost acceptată prin voinţă, printr-un act al voinţei umane şi al voinţei dumnezeieşti cu care cea dinţii s-a pus de acord. Ded un act exclusiv al iubirii de oameni, nu al necesităţii. Moartea Lui stătea sub puterea voinţei Lui chiar pe cruce. De aceea e un act de tărie, răbdat prin tăria voinţei. De aceea a fost admisă pînă la împlinirea ei, dar nu şi în urmările ei, care sînt stricăciunea. în momentul în care s-a împlinit, voinţa, rămasă mereu necopleşită de moarte, s-a întors împotriva morţii, înlăturînd urmările ei.

ar fi arătat în văzul tuturor devenind nestricăcios, ca să fie crezut că El e Viaţa? Şi cum ar fi avut ucenicii Lui îndrăzneala cuvîntului despre învierea Lui, dacă nu ar fi putut spune că întîi a murit? Sau cum ar fi fost crezuţi spunînd că întîi a avut loc moartea, apoi învierea, dacă n-ar fi avut printre cei către care aveau îndrăzneala să grăiască, martori ai morţii Lui? Căci dacă, săvîrşin-du-se chiar în văzul tuturor moartea şi învierea Lui, fariseii de atunci n-au voit să creadă şi au silit şi pe cei ce au văzut învierea să o tăgăduiască, dacă acestea s-ar fi întâmplat pe ascuns, cîte motive n-ar fi născocit aceia pentru necredinţa lor? Apoi cum s-ar fi dovedit sfîrşitul morţii şi biruinţa asupra ei, dacă n-ar fi fost adus El la judecată şi n-ar fi fost dovedit ca mort prin osîndirea în faţa tuturor, desfiinţând apoi moartea prin nestricăciunea trupului?

XXIV

Dar trebuie să respingem prin apărarea noastră şi alte obiecţii care ar putea veni de la alţii. Ar spune poate cineva şi aceasta: dacă moartea Lui trebuia să se săvârşească în văzul tuturor ca să aibă martori şi să se creadă şi cuvîntul despre învierea Lui, ar fi trebuit să-Şi caute cu cugetarea o moarte slăvită, ca să ocolească măcar ocara crucii. Dar şi dacă ar fi făcut aceasta, tot ar fi dat prilej de bănuială, ca Unul ce n-ar fi avut putere împotriva oricărei morţi, ci numai împotriva celei aflate de El prin cugetare. Şi aceasta ar fi dat iarăşi motiv necredinţei în învierea Lui. De aceea nu I-a venit moartea trupului de la Sine, ci din uneltire, ca chiar moartea pricinuită Lui de alţii să o

73. Aluzie la Ps. 21, 17-19 şi Ioan, 19, 23-24.

desființeze. Căci precum un atlet viteaz, mare în cugetare şi bărbăție, nu-şi alege singur pe cei cu care luptă, ca să nu lase bănuiala că îi e frică de vreunii, ci dă privitorilor puterea să-i aleagă, chiar dacă i-ar fi duşmănoşi, pentru ca doborînd pe cel asupra căruia s-au învoit ei, să fie crezut ca cel mai tare, la fel şi Viața tuturor, Domnul şi Mîntuitorul nostru Iisus Hristos nu Şi-a ales El moartea trupului, ca să nu pară că îi este frică de o alta, ci a primit să o rabde pe cea aleasă de alții şi mai ales pe cea socotită de vrăjmaşii Lui ca cea mai cumplită, mai de ocară şi mai greu de răbdat, ca, desființând-o El şi pe aceasta, să fie crezut că este Viața, iar stăpînirea morții să fie deplin înlăturată. Deci s-a petrecut ceva minunat şi uimitor: chiar moartea de ocară, pe care au socotit-o ei să I-o pricinuiască, a fost trofeul (mijlocul de biruință) împotriva morții. De aceea nu ă suferit nici moartea lui Ioan, prin tăierea capului, nici cea prin sfişiere, a lui Isaia, ca să păzească şi în moarte trupul întreg şi să nu dea motiv celor ce voiesc să împartă Biserica[73].

XXV

Acestea sînt îndreptate spre cei din afară care născocesc şi îngrămădesc tot felul de împotriviri. Dar dacă ar întreba şi vreunul dintre ai noştri, nu ca un certăreţ, ci ca iubitor de învăţătură: pentru ce nu a suferit altfel de moarte, ci pe cea de pe cruce, să audă şi el că nu altă moarte, ci aceasta ne era de cel mai mare folos. De aceea a suferit-o Domnul pe aceasta. Căci dacă a venit să poarte blestemul ce apăsa asupra noastră, cum s-ar fi făcut altfel blestem (Gal., 3,13), dacă nu primea moartea celor blestemaţi? Iar aceasta este crucea. Căci aşa s-a şi scris: «Blestemat este cel spînzurat pe cruce» (Deut., 21, 23; Gal., 3, 13). Apoi, dacă moartea Domnului Hristos este preţ de răscumpărare pentru toţi, şi prin moartea aceasta se surpă peretele din mijloc al despărţiturii (Efes., 2,14) şi se face chemarea neamurilor, cum ne-ar fi chemat pe noi, dacă nu S-ar fi răstignit? Căci numai pe cruce moare cineva cu mîinile întinse. De aceea se cuvenea să o sufere Domnul pe aceasta şi să-Şi întindă mîinile, ca prin una să atragă pe poporul cel vechi, iar prin cealaltă, pe cei din neamuri, şi pe amîndoi să-i unească în Sine[73*]. Aceasta a spus-o şi El, arătînd cu ce fel de moarte va răscumpăra pe toţi: «Iar când Mă voi înălţa, pe toţi îi voi atrage la Mine» (Ioan, 12, 32).

Apoi iarăşi, vrăjmaşul imamului nostru, diavolul,, căand din cer, rătăceşte în jurul aerului dc^adde jos (Evr., 7, 12)[73b] şi stăpînind în el prin neascuJuMJeŢT^rJreurla lui, pricinuieşte năluciri celpr . amăgi^delel^rînipiedică pe cei ce încearcă să urce, lucru despre care zice Apostoluj^«Po1xi^ puteiiloFva^duhului, care lucrează în fiii neascultării» (Evr., 2, 2). Iar Domnul a venit ca să surpe pe diavolul şi să curăţească văzduhul şi să ne deschidă calea spre ceruri, cum a zis Apostolul, «prin catapeteasmă, adică prin trupul Lui» (Evr., 10, 20). Şi dacă aceasta trebuia să se facă prin moarte, prin ce altă moarte se cădea să se facă, dacă nu prin cea care s-a săvîrşit în văzduh, adică pe cruce? Căd numai acela moare în văzduh, care se sfârşeşte pe cruce. De aceea se cuvenea să o rabde Domnul pe aceasta. Căd, înălţat astfel, a curăţit văzduhul de uneltirea diavolească şi a tuturor dracilor. Pentru că El însuşi a zis: «Am văzut pe satana ca un fulger căzînd» (Luea, 10,18). Iar dnd ne-a deschis calea spre ceruri, a zis iarăşi: «Ridicaţi, căpetenii, porţile voastre

73 a. în Cuvîntul cel întrupat, răstignit şi înviat se readună, cum a spus sfîntul Maxim Mărturisitorul, toate făpturile care cred, ca liniile în centrul cercului de unde au pornit.

73 b. Poate fiindcă nu au consistenţă trupească, dar nici nu sînt de o spiritualitate curată, nu sînt nici în cer, nici pe pămînt, ci umplu aerul în chip nevăzut, strecurîndu-se în noi în mod subţire, neobservat. Sau umplu aerul pentru că împiedică pe cei ce voiesc să se înalţe la cer. Pe de o parte atrag printr-o părută spiritualitate, prin justificări morale ale răului, printr-o părută înălţime; pe de alta, îi opresc pe cei atraşi de ei, de la adevăratul urcuş, de la urcuşul pînă la capăt, reţinîndu-i într-o stare.

şi vă ridicaţi porţi veşnice» (Ps. 23,7). Dar nu avea nevoie Cuvîntul însuşi de deschiderea porţilor, El fiind Domnul tuturor, nici nu era închisă vreuna din făpturi Făcătorului, ci noi eram cei ce aveam nevoie, cei pe care ne-a urcat El prin trupul Lui. Căci precum l-a adus pe el prin moarte pentru toţi, aşa a şi deschis prin el urcuşul spre ceruri[73c].

XXVI

De aceea se cuvenea şi era potrivit să moară pe Cruce pentru noi. Motivul ei s-a dovedit cu totul cuvenit şi e dreaptă socotinţa că mîntuirea tuturor nu se putea săvîrşi altfel decît prin Cruce. Pentru că nu S-a făcut nevăzut nici pe Cruce. Ci a făcut zidirea să dea mărturie prisositoare despre prezenţa Ziditorului. Dar în acelaşi timp nu a răbdat ca templul sau trupul Său să rămînă mult timp aşa, ci arătîndu-l mort numai prin pătrunderea morţii în el, l-a înviat îndată, a treia zi, purtînd ca trofeu al biruinţei Sale asupra morţii nestricăciunea şi nepătimirea dobîndită în trupul Său[74]. Căci putea să ridice trupul chiar îndată din moarte şi să-l arate vieţuind iarăşi. Dar Mîntuitorul nu a făcut aceasta, rînduind cu înţelepciune şi acest lucru de mai înainte[74a]. Căci ar fi putut zice cineva că El nici nu a murit, sau că moartea nu L-a cuprins deplin, dacă s-ar fi arătat îndată înviat. Sau dacă mdartea şi învierea s-ar fi petrecut în acelaşi moment, ar fi rămas nevăzută însuşirea nestricăciunii[75]. De aceea trebuia să se arate trupul mort. Deci a înviat trupul Său numai a treia zi, ca să se arate moartea în trupul Său. Dar nu l-a lăsat mult timp în această stare, ca nu cumva să nu fie crezut că l-a înviat, socotindu-se că în acest timp ar fi ajuns la o stricare deplină; deci că nu mai poartă acelaşi trup, ci altul. Căci ar fi putut cineva să nu creadă în arătarea Lui din pricina trecerii "unui timp prea lung, care ar fi pricinuit uitarea celor ce s-au petrecut. De

73 c. Demonii ne ţineau închisă calea spre cer, demonii de care ne lăsăm ispitiţi noi, dînd frîu liber patimilor noastre. Trupul Domnului, care a fost eliberat de patimi şi prin aceasta a trecut la spiritualitatea deplinei învieri, a străbătut dincolo de piedicile ridicate de demoni. Faptul acesta e simbolizat prin înălţarea la cer. Iar uniţi cu El în această curăţie, putem urca si noi. Chiar pe crucea pe care a învins frica de durere, a învins prin iubire, ca adevărata înălţare, pe demonii din văzduhul părutei înălţări.

74. Libertatea de patimi a fost condiţia care a făcut pe Cuvîntul întrupat în stare să Se aducă în mod deplin Tatălui, prin renunţarea la viaţa pentru Sine sau prin moarte. Dar aceasta a însemnat în acelaşi timp înlăturarea piedicilor ce stăteau în calea înălţării Lui, şi în El şi a noastră, la ceruri.

74 a. Numai rămînînd trupul o vreme după moarte, ca trup mort, s-a putut vedea că moartea nu a fost urmată de o stricăciune în trupul Său, fiind oprită de Dumnezeu-Cuvîntul să se actualizeze, odată ce Domnul a rămas fără păcat sau nedespărţit de Tatăl.

75. Iar neputrezirea arată prezenţa dumnezeirii în trup chiar în timpul morţii Lui cu trupul. Şi aceasta oprea actualizarea stricăciunii. Totuşi dumnezeirea nu şi-a revărsat puterea în trup ca să-l oprească şi de la moarte. Trebuia să primească moartea ca să o învingă. Odată suportînd moartea în trupul Său, nu mai trebuia să arate că rabdă şi stricăciunea cei urmează. Dovedindu-Şi puterea Sa prin înviere, a dovedit că ar fi putut învinge şi stricăciunea actualizată.

aceea nu a răbdat starea aceasta mai mult de trei zile, nici nu a lăsat mai mult timp să aştepte pe cei ce-L auziseră vorbind despre învierea Sa. Ci încă pe dnd mai aveau în urechile lor sunetul cuvîntului Lui şi ochii lor mai aşteptau să-L vadă şi cugetarea lor era atârnată de El şi încă pe dnd mai vieţuiau pe pămînt şi se aflau pe locurile lor cei ce L-au omorit şi martorii morţii trupului Domnului, în răstimpul de trei zile Fiul lui Dumnezeu însuşi a arătat nemuritor şi nestricăcios trupul Lui devenit mort[75"]. Şi s-a dovedit tuturor că nu din slăbidunea firii a murit trupul Cuvîntului ce locuia în El, d pentru ca moartea să fie nimidtă prin puterea Mântuitorului din el.

XXVH

Despre faptul că moartea a fost nimidtă şi crucea a adus biruinţă asupra ei şi că ea nu mai are putere, d e ea însăşi moartă cu adevărat, ne dă o dovadă şi un temei vădit de credinţă şi aceea că toţi ucenicii Lui au disprețuit-o şi toţi pornesc spre ea şi nu se mai tem de ea, d o calcă în pidoare, ca moartă, prin semnul crudi[75b] şi prin credinţa în Hristos. Odinioară, înainte de a fi avut loc venirea dumnezeiască a Mîntuitorului, toţi jeleau pe cei ce mureau ca pe unii ce se stricau (se corupeau). Dar acum, după ce Hristos Şi-a înviat trupul, moartea nu mai e înfricoşătoare, d toţi cei ce cred în Hristos o calcă în pidoare, ca pe ceva ce nu e nimic şi aleg mai degrabă să moară dedt să se lepede de credinţa în Hristos. Căd ştiu că murind nu se pierd, d se fac vii şi nestricădoşi prin înviere. Iar diavolul care odinioară batjocorea cu videnie (pe Dumnezeu) din pricina morţii, după ce legăturile ei au fost dezlegate (Fapte, 2, 24) a rămas cu adevărat mort.

Ded dovada biruirii morţii în Hristos e că înainte ca oamenii să creadă în El văd moartea ca înfricoşătoare şi se tem de ea. Dar după ce se mută la credinţa în El şi la învăţătura Lui, disprețuiesc aşa de mult moartea, că pornesc spre ea cu toată hotărârea şi se fac martori ai învierii ce s-a săvîr-şit în Hristos împotriva ei. Căd încă prund fiind cu vîrsta se grăbesc să moară; şi se întăresc împotriva ei prin nevoinţe nu numai bărbaţii d şi femeile[76]. Ea a ajuns aşa de slabă, că şi femeile, înfricoşate mai înainte de

75 a. Biruind moartea, puterea dumnezeirii a pătruns atât de intim în trupul Său că a înlăturat şi stricăciunea implicată virtual în putinţa morţii Sale.

75 b. Creştinii îşi fac semnul crucii pentru că prin ea cred că vor învia şi ei cum a înviat Hristos. în crucea lui Hristos e puterea pentru învierea şi viaţa de veci, cînd e însuşită spiritual prin semnul ei făcut asupra noastră. Prin ea se transcende moartea şi stricăciunea, legate de lumea văzută. Prin ea ne unim cu Hristos, Care a purtat-o spre înviere.

76. Se vede de aici şi din alte locuri că sfîntul Atanasie cunoştea pe pustnicii vremii sale, între care şi pe sfîntul Antonie a cărui viaţă a scris-o. în scrisul sfîntului Atanasie, deşi este al primului mare teolog apărător al dreptei credinţe, vibrează în acelaşi timp căldura unuia care a apucat în tinereţea sa Biserica martirilor (a martorilor învierii lui Hristos prin moartea lor), şi era contemporan cu începutul vieţii asceţilor.

ea, acum îşi rid de ea ca de una ce e moartă şi fără putere. Căci precum atunci cînd un tiran e biruit de împăratul adevărat şi legat de mîini şi de picioare, toţi trecătorii rîd de el, lovindu-1 şi înţepîndu-1 şi nemaitemîn-du-se de furia şi de cruzimea lui datorită împăratului care 1-a biruit, la fel moartea, fiind biruită şi pironită de către Mîntuitorul pe cruce şi legată de mîini şi de picioare, este călcată în picioare de toţi cei ce umblă în Hristos şi care, mărturisind pe Hristos, rîd de ea, batjocorind-o cu cuvintele scrise mai înainte împotriva ei: «Unde îţi este, moarte, biruinţa? Unde îţi este, iadule, boldul?» (I Cor., 15, 55).

învierea lui Hristos

xxvm

Este aceasta o dovadă slabă a neputinţei morţii? Sau e o dovadă slabă a biruinţei Mîntuitorului împotriva ei, cînd copiii şi tinerele fete, nesocotesc, în Hristos, viaţa de aici şi se pregătesc să moară? Omul are prin fire frica de moarte şi de desfacerea trupului. De aceea e un lucru prea minunat că, îmbrăcînd credinţa crucii, disprețuieşte cele după fire şi nu se mai teme de moarte, datorită lui Hristos.

Să dăm nişte pilde: focul are prin fire însuşirea de a arde. Dar se spune că este ceva ce nu se teme de arderea lui, ci-1 arată mai degrabă slab. Aşa se spune de amiantul hinduşilor[77]. Iar cel ce nu crede celor spuse, de voieşte, să încerce ceea ce se spune, îmbrăcându-se într-o substanţă ce nu arde, ca intrînd în foc să se încredinţeze de slăbiciunea focului. Sau: dacă cineva ar voi să-1 vadă pe un tiran legat, fără îndoială că trebuie să treacă prin ţara şi prin ţinutul stăpînit de cel ce 1-a biruit şi atunci va vedea pe cel socotit de alţii înfricoşător, că a ajuns neputincios. Aşa, de este cineva necredincios, după atâtea dovezi şi după atâţia mucenici în Hristos, după atâta disprețuire a morţii de către cei ce s-au făcut cunoscuţi în Hristos, dacă se mai îndoieşte în cuget despre desfiinţarea morţii în Hristos şi despre sfârşitul ei ân El, bine ar face să se minuneze de aceste lucruri aşa de mari şi să nu rămînă învîrtoşat ân necredinţă, nici cu neruşinare faţă de cele atât de vădite. Şi precum cel ce a luat amiantul cunoaşte că rămâne nears de foc şi precum cel ce voieşte să vadă pe tiran legat trece prin ţara biruitorului, aşa şi cel ce nu crede în biruirea morţii să primească credinţa în Hristos şi să treacă la învăţătura Lui. Şi va vedea neputinţa morţii şi biruinţa împotriva ei. Căci mulţi din cei ce nu au crezut înainte şi au rîs, crezînd pe urmă, au disprețuit atât de mult moartea, încât s-au făcut şi mucenici ai lui Hristos.

XXIX

77. Dar nici apa nu se teme de foc şi îi ia puterea.

Iar dacă moartea este călcată prin semnul crucii şi prin credinţa în Hristos", e vădit unei judecăţi drepte că nu altcineva decît Hristos însuşi e Cel

ce ne-a dat aceste trofee şi biruințe împotriva morții şi a făcut-o neputincioasă. Şi dacă mai înainte moartea avea putere şi de aceea era înfricoşătoare, iar acum, după venirea Mîntuitorului şi după moartea şi învierea Lui, este disprețuită, e vădit că moartea a fost golită de putere şi biruită de Hristos care S-a suit pe Cruce. Căci precum după noapte vine soarele şi tot spațiul din jurul pămîntului se luminează de către El, fără îndoială că Soarele ce-Şi întinde lumina Sa pretutindeni a alungat şi întunericul şi pe toate le-a luminat.

Astfel, moartea fiind disprețuită şi călcată în picioare după ce s-a produs arătarea mîntuitoare a Mîntuitorului în trup şi sfîrşitul Său pe cruce, e vădit că El este Mîntuitorul care S-a arătat în trup, Care a golit moartea de putere şi a arătat în fiecare zi în ucenicii Săi trofeele biruinței ei. Căci cînd vede cineva oameni slabi prin fire păşind spre moarte şi neînspăi-mîntîndu-se de stricăciunea ei şi neînfricoşîndu-se de coborîrea la iad, ci chemînd-o cu suflet înflăcărat, şi netemîndu-se de chinuri, ci alegînd mai degrabă pentru Hristos şi păşind spre moarte decât spre viața de aici; sau dnd priveşte bărbați şi femei şi copii fragezi pornind şi păşind spre moarte pentru dreapta credință în Hristos, cum poate fi aşa de uşuratic la minte, sau aşa de necredindos, sau dne s-a împietrit aşa de mult la cuget, încât să nu înțeleagă şi să nu judece că Hristos însuşi, pe care-L mărturisesc aceşti oameni, dă fiecăruia biruința asupra morții, făcînd-o neputin-doasă în fiecare dintre cei ce au credința în El şj poartă semnul crucii?[79] Căci cel ce vede un şarpe călcat, cunosdnd cruzimea lui de mai înainte, nu se îndoieşte că acum e mort şi cu totul neputindos, afară de cazul că este stricat la minte şi nu are nici simțurile trupului sănătoase. Sau cine,

78. Semnul crucii era moştenit de sfîntul Atanasie de la înaintaşii născuți pe la anul 200 după Hristos. Se credea, făcîndu-se acest semn, că precum Hristos a trecut prin cruce la înviere, aşa şi creştinul trece prin moarte la viață.

79. Moartea acoperea toate în întunericul lipsei de sens. Dacă persoanele omeneşti sftrseau în moarte, zadarnică era viața lor şi zadarnică şi lumea obiectelor care întregeşte prin cunoaşterea ei mintea persoanelor şi li se fac spre un trecător folos material. Cîn-tîndu-se în Catavasia Paştilor ortodox: «Acum toate de lumină s-au umplut», se mărturiseşte că Hristos, înviind ca om, a dovedit că persoanele omeneşti sînt chemate toate la înviere şi prin aceasta redobîndesc un sens şi ele şi lumea. Prin faptul că Cuvîntul lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui ipostatică S-a făcut om ca să-l învie pe acesta, s-a confirmat că dacă persoana umană e treapta cea mai înaltă din realitatea cunoscută, premiza ei superioară trebuie să fie dată ca Persoană în realitatea supremă, care deci trebuie să se înscrie la punctul suprem pe verticala ce urcă de la persoana umană, si nu undeva mai jos de ea, în ordinea esențelor impersonale. Acest lucru îl exprimă numele de înțelepciunea şi Cuvîntul dat Fiului lui Dumnezeu, care se uneşte cu niște însuşiri proprii firii noastre personale. Numai omul e dotat, între creaturile cunoscute, cu înțelepciune şi cuvînt, pentru că e persoană.

văzînd un leu cu care se joacă copiii, nu înțelege că acesta sau e mort, sau şi-a pierdut toată puterea? Precum se pot vedea deci acestea cu ochii, aşa, văzînd moartea luată în rîs şi disprețuită de cei ce cred în Hristos, să nu se mai îndoiască nimeni şi să nu mai rămînă lipsit de credința că moartea a fost golită de putere prin Hristos şi stricăciunea ei a încetat şi s-a desființat.

XXX

Cele spuse înainte sînt o dovadă destul de însemnată că moartea a fost desființată de Domnul şi că crucea lui Hristos este un mijloc de biruință asupra ei. Cît despre învierea nemuritoare, pricinuită trupului de Mîntuitorul de obşte al tuturor, de Hristos, Viața cea adevărată, o dovadă mai limpede decît cea prin cuvinte este cea din fapte, pentru cei ce au ochiul înțelegerii sănătos. Căci dacă moartea a fost desființată, cum a arătat cuvîntul, şi datorită Domnului toți o calcă în picioare, cu mult mai vîrtos a călcat-o El cel dinții, în trupul Său, şi a biruit-o. Iar moartea odată omorîtă de El, ce trebuia să facă decît să învie trupul şi să-1 arate ca semn al biruinței asupra ei? Sau, cum s-ar fi văzut moartea desființată, dacă trupul Domnului n-ar fi fost înviat? Iar cel căruia nu-i ajunge această dovadă despre învierea Lui, să se încredințeze despre ceea ce s-a spus din cele ce s-au petrecut la vedere. Căci dacă murind cineva nu mai poate lucra nimic, ci numai pînă la mormînt are această putere, apoi încetează, şi numai cei vii sînt în stare de fapte şi de lucrările îndreptate spre oameni, să vadă cel ce voieşte asemenea fapte şi să judece din cele văzute ca să mărturisească adevărul. Pentru că Mîntuitorul a lucrat atîtea între oameni în fiecare zi, încît convinge în chip nevăzut în toate părțile, între elini şi între barbari, atâta mulțime să treacă la credința în El şi să asculte de învățătura Lui. Iar dacă e aşa, cine se va mai îndoi acum în cugetul său că a avut loc învierea lui Hristos şi că e viu Hristos, mai bine-zis, că El însuşi este Viața? Oare e fapta unui mort să străpungă cugetarea oamenilor, încît să-i facă să se lepede de legile părinților şi să cinstească învățătura lui Hristos? Sau dacă nu e lucrător - lucru propriu celui mort - cum poate face pe cei vii şi lucrători să se oprească din lucrarea lor dinainte, încât desfrânatul să nu mai desfrâneze, iar ucigaşul să nu mai ucidă, cel ce nedreptățea să nu mai nedreptățească şi cei lipsiți de dreapta credință să se facă dreptcredincioşi? Cum, dacă n-a înviat, ci e mort, pe cei numiți de necredincioşi zei mincinoşi şi pe dracii cărora li se aduce închinare, îi alungă, îi urmăreşte şi-i surpă? Căci unde este numit Hristos şi există credința în El se smulge toată cinstirea idolilor, se dă pe față toată amăgirea dracilor; nici un demon nu poate suferi nici

măcar numele Lui, ci numai la auzul Lui o ia la fugă[80]. Aceasta nu e fapta unui mort, ci a cuiva care e viu şi, mai ales, Dumnezeu. Dealtfel, ar fi şi un lucru de rîs să se spună că dracii alungaţi de El şi idolii surpaţi sînt vii, iar de Cel ce-i alungă şi prin puterea Lui îi face nici să nu se mai arate măcar, de Cel ce e mărturisit de toţi ca Fiul lui Dumnezeu, să se spună că e mort.

XXXI

Cei ce nu cred în înviere aduc o grea dovadă chiar ei împotriva lor, dacă toţi dracii şi zeii închinaţi de ei nu pot alunga pe Hristos socotit de ei mort, dar Hristos îi dovedeşte pe toţi aceia morţi. Dacă e adevărat că cel mort nu lucrează nimic, dar Mîntuitorul lucrează astfel de fapte în fiecare zi, atrăgînd la dreapta credinţă, îndemnînd la virtute, învăţând despre înviere, ridicând la dorul celor cereşti, descoperind cunoştinţa despre Dumnezeu, insuflînd putere împotriva morţii, arătîndu-Se pe Sine fiecăruia şi desfiinţând necredinţa idolească, şi dacă zeii şi dracii necredincioşilor nu pot face nimic din acestea, ci mai degrabă mor în prezenţa lui Hristos şi prin semnul crucii încetează toată vrăjitoria, se opreşte orice fermecătorie şi toţi idolii sînt părăsiţi şi lăsaţi pustii, iar toată plăcerea neraţională încetează şi oricine îşi înalţă privirea de la pămînt la cer, -pe care dintre aceştia l-ar numi cineva mort? Pe Hristos care lucrează atâtea? Dar nu e propriu mortului să lucreze. Sau pe cel ce nu lucrează nicidecum, ci zace neînsufleţit, ceea ce e propriu dracilor şi idolilor, ca unora ce sînt morţi?[81]. Fiul lui Dumnezeu fiind viu şi lucrător (Evr., 4, 12), lucrează în fiecare zi; lucrează mîntuirea tuturor. Iar moartea se dove

80. Sfîntul Atanasie, ca toţi părinţii Bisericii, urmînd sfintele Scripturi (Matei, 28, 20; Ioan, 14, 21; II Cor., 13, 9; Gal., 2, 20), avea ferma convingere că în cei credincioşi e prezent şi lucrează Hristos, că credinţa nu înseamnă numai o siguranţă în faptul că Hristos exista, ci un semn al acestei prezenţe şi lucrări a lui Hristos în lume. Chiar numele lui Iisus rostit cu credinţă e un semn al puterii lui lucrătoare. Aceasta era o concluzie firească trasă din învierea lui Hristos. Dacă El e viu, e şi lucrător. Şi întrucît prin trupul Lui înviat lucrează Dumnezeu, lucrarea Lui nu are loc pe o rază restrînsă, ci oriunde e mărturisit prin credinţă.

81. Idolii de care a despărţit creştinismul pe oameni nu erau idoli în înţelesul de azi al cuvîntului: banul, plăcerea, stăpînirea etc. Acestora nu li se atribuie decît o putere lumească. Idolii din acea vreme reprezentau în esenţă şi ei nişte puteri ale naturii; toată natura era socotită înzestrată cu nişte puteri misterioase. La temelia închinării lor era un panteism în sensul literal al cuvîntului: toată natura era socotită dumnezeu, sau reprezentată de mulţi zei. Creştinismul, dezbrăcînd natura de acest mister, arătînd pe Dumnezeu ca transcendent ei, dar totuşi susţinînd toată lucrarea ei şi putînd lucra în ea cele mai presus de ea şi chemînd pe oameni la o vieţuire mai presus de ea şi la viaţa veşnică, pe un alt plan decît al ei,' a făcut posibilă ştiinţa. Astăzi e socotită natura ca neavînd o taină în ea. Atunci natura însăşi era socotită ca avînd ceva misterios în ea. Pe lîngă aceea, azi mulţi contestă orice fel de transcendenţă, chiar transcendenţa tainei în natură. Creştinismul a arătat ca morţi nu numai pe idoli, ci şi pe draci. Dar pe cei din urmă în sensul că sînt morţi spiritual şi de o putere inferioară lui Hristos şi celor ce-L au prin credinţă în ei; sau în sensul că nu pot lucra prin idoli, ca prin nişte falşi dumnezei. Sub influenţa ştiinţei care s-a dezvoltat, prin dezbrăcarea naturii de orice caracter tainic, creştinismul apusean a mers

degte neputincioasă în fiecare zi şi idolii şi dracii se arată chiar morţi, încît chiar din aceasta nimeni nu se mai îndoieşte despre învierea trupului lui Hristos. Cel ce nu crede în învierea trupului Domnului se dovedeşte necunosdnd puterea Cuvîntului şi înţelepdunii lui Dumnezeu. Dar dacă El Şi-a luat trup şi Şi L-a făcut propriu, în chip firesc, cum a arătat cuvîntul nostru, ce trebuia să facă El cu trupul? Sau ce sfîrşit trebuia să aibă trupul Său, odată ce S-a sălăşluit în el Cuvîntul? Să nu moară nu se putea, odată ce era muritor şi avea să fie adus prin moarte jertfă pentru toţi, motiv pentru care Şi l-a şi alcătuit Mîntuitorul. Dar să rămînă mort iarăşi nu era cu putinţă, odată ce s-a făcut templul Vieţii[82]. Ded a murit ca muritor, dar a înviat pentru Viaţa din El. Iar dovada învierii Lui sînt faptele Lui.

XXXII

Iar dacă, pentru motivul că nu se vede, nu se crede nid că a înviat, cei ce nu cred tăgăduiesc şi ceea ce e propriu firii. Căd e propriu lui Dumnezeu să nu fie văzut, dar să Se facă cunoscut din faptele Lui, precum s-a spus şi mai sus. Căd dacă nu ar fi faptele, ar avea dreptate să nu creadă în Cel ce nu este văzut. Iar dacă faptele strigă şi-L arată limpede, pentru ce tăgăduiesc viaţa învierii atît de vădită? Căd chiar dacă sînt orbi cu cugetul, pot vedea măcar cu simţurile din afară puterea şi dumnezeirea de netăgăduit a lui Hristos. Fiindcă şi orbul, deşi nu vede soarele, simţind căldura răspîndită de el, ştie că există soarele deasupra pămîntului. Aşa şi cei ce se împotrivesc pentru că nu cred, fiind încă orbi în privinţa adevărului, odată ce cunosc puterea altora care cred, să nu tăgăduiască dumnezeirea lui Hristos şi învierea săvîrşită de El[83]. Căci e vădit că dacă

prea departe, socotind că Dumnezeu e atît de închis în transcendenţa Lui, încît nici nu mai poate să-Şi arate lucrarea mai presus de fire în natură. Protestantismul a dat acestei învăţături o trăsătură pesimistă, socotind că Dumnezeu nu mai poate, lucra în natură din cauza păcătoşeniei iremediabile a tuturor oamenilor, credincioşi sau nu. Creştinismul răsăritean, urmînd sfinţilor Părinţi, împacă transcendenţa lui Dumnezeu după fiinţă cu lucrarea Lui în lume, socotind pe Dumnezeu nu numai mai presus de natură, ci şi Stăpîn al naturii şi ca Cel ce dă putere, oamenilor care cred, să se curăţească şi să devină organe ale lucrării Lui. Creştinismul apusean n-a tras toate consecinţele din învierea lui Hristos cu trupul. De aceea, în explicarea mîntuirii el s-a oprit la Cruce. Dar cine crede că Hristos Şi-a putut învia trupul, de ce nu ar crede că poate lucra şi asupra creaţiei, legată de trupul Lui înviat, dacă e legată cu El ca purtător dumnezeiesc al trupului?

82. Sfîntul Atanasie deduce învierea chiar din întrupare. Cuvîntul lui Dumnezeu a luat trupul ca să-1 scape de moarte, adică să-1 învie. Creştinismul apusean a tras o altă concluzie: l-a luat ca să poată satisface prin jertfă, ca om, onoarea dumnezeiască jignită de oameni; atîta tot.

83. Sfîntul Atanasie vede în puterile lui Hristos, care lucrează în cei ce cred în el şi au o viaţă curată, o forţă a misionarismului creştin, prin dovedirea ce o dădeau acestea despre Hristos cel înviat. De altfel, toată logica argumentării întrupării şi învierii lui Hristos, clădită de sfîntul Atanasie este o logică întemeiată pe fapte, nu o logică a speculaţiei abstracte.

Hristos ar fi mort, n-ar fi alungat pe draci şi nu L-ar fi ascultat dracii. Iar de sînt alungaţi cu numele Lui, e vădit că El nu e mort, mai ales că dracii, văzînd şi cele ce nu sînt văzute de oameni, ar putea cunoaşte că e mort Hristos şi nu ar mai asculta nicidecum de El. Dar dracii văd ceea ce nu cred cei lipsiţi de evlavie, anume că El este Dumnezeu şi de aceea aleargă şi cad la picioarele Lui, spunînd şi cele ce le spuneau cînd El Se afla în trup: «Te ştim pe Tine cine eşti, Sfîntule al lui Dumnezeu» (Luca, 4, 34); şi: «Ce este Ţie şi nouă, Fiule a lui Dumnezeu? Mă rog Ţie să nu mă chinuieşti» (Matei, 5, 7; Luca, 8, 28).

Deci, de vreme ce dracii mărturisesc şi faptele dau mărturie în fiecare zi, este vădit - şi nimeni să nu se obrăznicească faţă de adevăr - că Mîntuitorul a înviat trupul Său şi că este Fiul lui Dumnezeu cel adevărat, fiind Cuvîntul şi înţelepciunea şi Puterea care a ieşit din Dumnezeu ca din Tatăl şi care în timpurile din urmă a luat trup pentru mîntuirea tuturor şi a învăţat luniea despre Tatăl, a surpat moartea, le-a dăruit tuturor nestricăciunea prin făgăduinţa învierii, ridicând ca pîrgă a acesteia trupul propriu şi arătându-1 pe acesta ca trofeu împotriva morţii şi a stricăciunii ei prin semnul crucii.

Capitolul V

Dovedire faţă de iudei, din Vechiul Testament XXXIII

Acestea aşa fiind şi fiind vădită dovada învierii trupului şi a biruinţei dobîndite de Mîntuitorul asupra morţii, să respingem acum şi necredinţa iudeilor şi luarea acestora în rîs de către elini. Cari iudeii nu cred în acestea, iar elinii le iau în rîs, bîrfind ceea ce socotesc ei că e necuvenit în cruce şi în întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul. Cuvîntul nostru nu va pregeta să le răspundă şi unora şi altora, mai ales fiindcă are dovezi limpezi împotriva lor. Iudeii care nu cred au o dovadă şi ei în Scripturile ce le citesc şi ei. Căci de la un capăt la altul toată Biblia de-Dumnezeu-insuflată strigă despre acestea, cum arată înseşi cuvintele ei. Proorocii au prooroc it de la început despre minunea privitoare la Fecioara şi despre naşterea săvîrşită din ea, zicând: «Iată, Fecioara în pântece va avea şi va naşte Fiu şi vor chema numele lui Emanuel, care se tălmăceşte: cu noi este Dumnezeu» (Isaia, 7, 14; Matei, 1, 23). Iar Moise, cel cu adevărat mare şi crezut de ei ca spunînd adevărul, a însemnat cuvîntul despre întruparea Mîntuitorului, socotindu-1 şi cunoscându-1 ca adevărat şi ca tot ceea ce putea fi mai mare, zicând: «O stea va răsări din Iacov şi un om din Israel şi va zdrobi pe căpeteniile lui Moab» (Num., 24, 17). Şi iarăşi: «Cît de frumoase sînt casele tale, Iacov, corturile tale, Israele; ca nişte vii sînt

umbrite şi ca un rai lîngă rîuri şi ca nişte corturi pe care le-a înfipt Domnul, ca nişte cedri lîngă ape. Ieşi-va omul din sămînţa lui şi va domni peste neamuri multe» (Num., 24, 5-7). Şi iarăşi, Isaia: «înainte de a şti copilul să numească pe tatăl sau pe mama sa, va primi puterea Damascului şi pietrele de preţ ale Samariei înaintea regelui asirienilor» (8, 4). El e vestit de mai înainte că va veni ca

om. Dar tot ei vestesc de mai înainte că Cel ce va veni este Domnul, zicînd: «Iată, Domnul şade pe nor uşor şi va veni în Egipt şi se vor clătina idolii făcuți de mînă ai Egiptului» (Isaia, 19, 1). Şi iarăşi Tatăl îl cheamă de acolo: «Din Egipt am chemat pe Fiul Meu» (Matei, 2, 15; Os., 11, 1).

XXXIV

Dar nu s-a trecut sub tăcere nici moartea Lui. Ci e însemnată foarte limpede în Scripturi. Ba chiar şi de motivul morții Lui s-a spus, că nu o suferă pentru El, ci pentru nemurirea şi mîntuirea tuturor. Nu s-au temut ca să treacă sub tăcere nici uneltirea iudeilor şi ocările aduse Lui de ei, ca nimic din cele ce se vor petrece să nu rămînă nevestit şi să se nască vreo rătăcire din pricina lor. Deci zic: «Om ce era întru bătaie şi ştiind să rabde durere, că s-a întors fața Lui; defăimat a fost şi nesocotit. Acesta păcatele noastre le poartă şi pentru noi suferă dureri şi noi am socotit că de la Dumnezeu este El în durere, în bătaie şi în chinuri. Iar El a fost rănit pentru păcatele noastre şi a fost chinuit pentru fărădelegile noastre. Certarea ce ne aduce pacea a fost peste El şi cu rana Lui noi toți ne-am vindecat» (Isaia, 53, 3-5). Minunează-te de iubirea de oameni a Cuvîntului, că pentru noi e defăimat, ca noi să ne bucurăm de cinste. «Că toți, zice , ca nişte oi am rătăcit. Fiecare a rătăcit în calea lui. Şi Domnul L-a dat pe El pentru păcatele noastre. Şi El fiind chinuit, nu Şi-a deschis gura Sa. Ca o oaie la junghiere S-a adus şi ca un miel fără de glas în fața celui ce-1 tunde pe El, aşa nu Şi-a deschis gura Sa. întru smerenia Lui judecata Lui s-a ridicat» (Isaia, 53, 6-8). Apoi> ca să nu'-L ia cineva drept om din pricina patimii, preîntâmpină gîndurile oamenilor. De aceea Scriptura descrie puterea Lui mai presus de fire şi neasemănarea firii Lui cu noi, zicînd: «Iar neamul Lui cine-1 va spune? Că s-a ridicat de pe pămînt viața Lui. Pentru fărădelegile poporului a fost dus la moarte. Şi voi da pe cei răi în schimbul îngropării Lui şi pe cei bogați în schimbul morții Lui. Că fărădelege nu a săvîrşit, nici s-a aflat viclenie în gura Lui. Şi Domnul voieşte să-L curățe pe El de răni» (Isaia, 53, 8-10).

XXXV

Dar poate, auzind proorociile despre moartea Lui, vei căuta şi cele însemnate despre Crucea Lui. Căci nici acestea nu s-au trecut sub tăcere. Şi ele au fost arătate foarte limpede de sfinți. Moise le vesteşte de mai înainte cu glas înalt zicînd: «Veți vedea viața voastră atîrnată înaintea ochilor voştri şi nu veți crede» (Deut., 28, **66).** Iar proorocii de după El mărturisesc şi ei despre aceasta, zicînd: «IarEu, ca un miel nevinovat dus spre a fi jertfit, n-am ştiut. Asupra Mea au socotit rele, zicînd: veniți şi vom înfige sulița în pîinea Lui şi-L vom smulge pe El dintre cei vii»[83]", (Ier., 11, 19). Şi iarăşi: «Străpuns-au mîinile Mele şi picioarele Mele; numărat-au toate oasele Mele, împărțit-au hainele Mele loruşi şi pentru cămaşa Mea au tras sorți» (Ps. 21, 17-20). Iar moartea atîrnată în văzduh, care s-a săvîrşit pe lemn, nu e alta decît cea de pe Cruce. Şi în nici o altă moarte nu se străpung mîinile şi picioarele, decât numai în cea de pe Cruce. Dar n-au lăsat neînsemnat nici faptul că prin venirea Mîntuitorului toate neamurile au început să cunoască pe Dumnezeu. Ci s-a făcut şi despre aceasta pomenire în Sfintele Scripturi: «Că va fi, zice, rădăcina lui Iesei şi Cel ce S-a ridicat căpetenie peste neamuri; în El vor nădăjdui neamurile» (Isaia, 11, 10).

Am dat aceste puține cuvinte spre dovedirea celor ce s-au petrecut. Dar toată Scriptura e plină de mărturii ce resping necredința iudeilor. Căci care dintre

drepții şi sfinții prooroci şi patriarhii înfățişați în dum-nezeieştile Scripturi a avut naşterea din fecioară? Sau care femeie şi-a ajuns sieşi, ca să dea naştere vreunui om, fără de bărbat? Nu s-a născut Avei din Adam, Enoh din Iared, Noe din Lameh, Avraam din Tara, Isaac din Avraam şi Iacov din Isaac? Nu s-a născut Iuda din Iacov şi Moise şi Aaron nu sînt din Avraam? Nu s-a născut Samuel din Elcana, David din lesei, Solomon din David, Iezechia din Ahaz, Isaia din Amos, Ieremia din Helchia, Iezechiel din Vuzi? N-a avut fiecare pe tatăl său început al naşterii sale? Cine s-a născut numai din fecioară? De aceea a avut atâta grijă proorocul să însemneze aceasta.

Dar cărei naşteri i-a premers o stea în ceruri şi a vestit lumii pe Cel ce Se năştea? Căci Moise, după ce a fost născut, a fost ascuns de părinți. Iar de'bavid nu au auzit nici vecinii, de vreme ce nici marele Samuel nu l-a cunoscut pe el. Ci a căutat să afle de mai are lesei un fiu. Iar martor al naşterii lui Hristos nu a fost un om, ci o stea arătată pe cer, de unde El însuşi a coborât.

XXXVI

Şi care dintre împărații de odinioară a împărățit «înainte de a putea numi pe tatăl sau pe mama sa» (Isaia, 8, 4) şi a dobîndit biruința împotriva vrăjmaşilor? Nu a început David să împărătească la 30 de ani şi Solomon când a ajuns la tinerețe? Ioaş avea şapte ani când a luat împărăția (IV Regi, 12,1) şi Iosia a luat stăpînirea avînd ani şi mai puțini. Totuşi şi aceştia, avînd această vîrstă, au putut numi pe tatăl şi pe mama lor.

83 a. Se proorocea că trupul Lui va fi pfinea Sfintei împărtăşanii.

Cine e deci Cel ce a împârâțit şi a prădat pe **vrăjmaşi, înainte de naştere? Să ne spună** tilcuind, **cine a fost un astfel** de **împărat în Israel şi în Iuda, în care** şi-au pus toate **neamurile** nădejdea şi au avut în **El** pacea? **Oare nu s**-au ridicat mai degrabă, de pretutindeni, împotriva lor? Căci cât a **durat** Ierusalimul, a durat şi un război neîmpăcat împotriva lor şi toți luptau împotriva lui Israel. Asirienii îi asupreau, egiptenii îi prigoneau, babilonienii îi călcau. Şi ceea ce e şi mai de mirare e că şi pe sirienii vecini îi aveau luptând împotriva lor. Sau nu purta David război cu Moab şi nu tăia pe sirieni, nu se apăra Iosia de vecini şi nu avea Ezechia teamă de mîndria lui Senaherib? Nu a pornit Amalic cu război împotriva lui Moise şi nu i se împotriveau amoreii? Nu au luptat cei ce locuiau în Ierihon împotrivă lui Iisus Navi? Şi, peste tot, au avut vreodată neamurile legături de prietenie cu Israel? Se cade deci să ştim cine e Acela în care neamurile şi-au pus nădejdea. El trebuie să existe, de vreme ce e cu neputință ca proorocul să mintă[83b];

Dar moartea pe Cruce, a căruia dintre sfinții prooroci sau a patriarhilor de la început, a fost suferită pentru mîntuirea tuturor? Sau cine a fost rănit şi a suferit moartea pentru sănătatea tuturor? Şi care dintre drepți sau dintre regi a coborât în Egipt şi, prin coborârea aceasta, au încetat idolii să existe? Avraam a coborât, dar cinstirea idolilor ă continuat; Moise s-a născut acolo şi cu toate acestea credința amăgitoare nu a încetat.

XXXVII

Şi căruia dintre cei de care vorbeşte Scriptura i s-au străpuns mîinile şi picioarele, sau care a fost atârnat pe lemn şi s-a sfîrşit pe cruce pentru mîntuirea tuturor? Avraam a murit culcat în pat. Isaac şi Iacov aii murit şi ei cu picioarele întinse pe pat. Moise şi Aaron au sfîrşit în munte. David, în casă, nesuferind nici o

uneltire din partea poporului; deşi a fost căutat de Saul, a rămas nevătămat. Isaia a fost sfîşiat, dar nu a fost spînzurat pe cruce. Ieremia a fost ocărît, dar nu a murit osîndit. Iezechiel a pătimit, dar nu pentru popor, ci a vestit numai cele ce vor veni asupra poporului. Apoi aceştia, măcar că au pătimit, au fost oameni, cum sînt şi toţi ceilalţi după asemănarea firii. Dar Cel vestit de Scripturi că va pătimi pentru toţi nu a fost simplu om, ci e numit Viaţa tuturor, chiar dacă e asemenea oamenilor după fire. «Veţi vedea, zice, Viaţa spînzurată înaintea ochilor voştri» (Deut., 28, 66); şi: «Neamul Lui cine-1 va spune?» (Isaia, 53, 8).

Neamul tuturor sfinţilor de la început se poate afla şi povesti, adică cine şi de unde a fost fiecare. Dar neamul Celui ce e Viaţa cuvintele dumnezeieşti spun că e de nepovestit. Cine este deci Acesta, despre Care

83 b. După sfîntul Atanasie un creştinism trăit cu toată puterea credinţei e singurul remediu pentru înlăturarea războaielor şi pentru pace, nu numai între neamuri, ci şi între ele şi Israel.

spun acestea dumnezeieştile Scripturi? Sau cine e aşa de mare, că şi proorocii vestesc de mai înainte lucruri aşa de mari? Nimeni altul nu se află astfel, afară de Mîntuitorul de obşte al tuturor, Dumnezeu-Cuvîntul, Domnul nostru Iisus Hristos. Căci Acesta a ieşit din fecioară şi S-a arătat ca om pfe pămînt şi e Cel al cărui neam după trup e de nepovestit. Fiindcă nu este cineva care să poată spune pe tatăl Lui după trup, de vreme ce trupul Lui nu e din bărbat, ci numai din Fecioara. Dacă pe taţii lui David Şi Moise şi ai tuturor patriarhilor îi poate arăta oricine în şirul neamurilor lor, rieămul după trup al Mîntuitorului nu-1 poate nimeni arăta pornind de la un bărbat. El a făcut şi steaua să-I vestească naşterea trupului. Căci se cădea ca, coborînd Cuvîntul din cer, din cer să I se facă şi vestirea. Şi se cădea ca, venind împăratul zidirii, să fie cunoscut limpede de toată lumea. .

El Se născtea în ludea şi au venit să I se închine cei din Persia. El este Cel ce încă înainte de arătarea Sa trupească a dobîndit biruinţa asupra vrăjmaşilor şi trofeele împotriva îrichinării la idoli. Şi toţi cei din neamuri, de pretutindeni, părăsind obiceiurile părinteşti şi necredinţa ido-lească, îşi pun nădejdea în Hristos şi se înscriu între cei ai Lui, cum se pot vedea acestea şi cu ochii. Căci nu a încetat altădată necredinţa egiptenilor decît dnd Domnul tuturor, ca purtat de un nor, a coborît acolo cu trupul şi a risipit amăgirea idolească, mutîndu-i pe toţi la Sine şi prin Sine la Tatăl. El este Cel ce S-a răstignit, avînd ca martor soarele şi zidirea şi pe cei ce I-au,pridnuit Lui moartea. Şi prin moartea Lui s-a adus mîntuire tuturor şj. toată -zidirea s-a izbăvit. El este Viaţa tuturor şi Cel ce ca o oaie Şi-a,dat,*yupul Său ca preţ de răscumpărare pentru mîntuirea tuturor, chiar dacă iudeii nu cred.

a. Alte mărturii şi cugetări despre minunile lui Hristos

xxxvm

„Iar dacă socotesc că nu.ajung acestea, să se convingă din alte cuvinte pe, care le mai au. Căci despre cine zic proorocii: «M-am arătat celor ce nu Mă căutau, am fost aflat de cei ce nu întrebau de Mine; am spus: «Aici a$nt*, poporului care nu chema numele Meu; am întins mîinile Mele către poporul ce

nu Mă asculta şi Mi se împotrivea» (Isaia, 65, 1-2). Cine este **Cel ce S-a arătat?** Să li se spună iudeilor! Dacă e proorocul, să spună **unde s-a ascuns,** ca să se arate mai pe urmă. Dar dne este acest prooroc **care** s-a **făcut,** din nevăzut, văzut şi şi-a întins mîinile pe Cruce? Nu e **nici** Unul dintre drepți. E numai Cuvîntul lui Dumnezeu care, fiind netrupesc după fire, S-a arătat pentru noi în trup şi a pătimit pentru noi.

Iar dacă nu le ajunge nici aceasta, să se încredințeze dim alte cuvinte, privind dovada lor aşa de limpede. Căci zice Scriptura: «întăriți-vă, mîini slabe şi genunchi slăbănogiți. Mîngîiați-vă, cei descurajați cu cugetul, întăriți-vă şi nu vă temeți. Iată, Dumnezeul nostru cu judecată răsplăteşte. El însuşi vine şi ne va mîntui pe noi. Atunci se vor deschide ochii orbilor şi vor auzi urechile surzilor. Atunci va sări şchiopul ca cerbul şi limba gîngavilor va fi limpede» (Isaia, **35, 3-r6).** Ce pot spune şi despre acestea, sau cum vor îndrăzni să privească şi la acestea? Căeiproorocia arată că Dumnezeu va veni şi va face cunoscute semnele şi timpul venirii Lui: orbii vor vedea, şchiopii vor umbla, surzii vor auzi şi limba gîngavilor se va face limpede. Toate acestea se spun despre venirea lui Dumnezeu. Dar să spună cînd s-au făcut astfel de semne în Israel, sau unde s-a întâmplat aşa ceva în ludea? A fost curățit leprosul Neeman, dar nu a auzit nici un surd, nu a umblat nici un olog. Ilie şi Elisei au înviat un mort, dar nici un orb din naştere nu a văzut cu adevărat. Mare lucru este şi să fie înviat un mort. Dar nu e o minune aşa de mare ca cea făcută de Mîntuitorul. Şi dacă Scriptura nu a trecut sub tăcere vindecarea leprosului şi învierea copilului văduvei, dacă s-ar fi întâmplat să umble vreun olog şi să vadă vreun orb mai înainte, fără îndoială le-ar fi arătat şi pe acestea. Dar dacă nu au grăit Scripturile, e vădit că nici nu s-iau petrecut acestea mai înainte. Cînd s-au făcut deci acestea, dacă nu când a venit însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu în trup? Şi când a venit, dacă nu atunci când au umblat ologii şi au vorbit limpede gîngavii şi au auzit surzii şi au văzut orbii din naştere? De aceea şi iudeii care le priveau vorbeau de ele ca de nişte fapte de care nu au auzit să se fi întâmplat altădată: «Din veac nu s-a auzit să fi deschis cineva ochii vreunui orb din naştere. De nu era Acesta de la Dumnezeu, nu putea face nimic» (Ioan, **9, 32-34).** •

b. Răspuns la afirmarea obişnuită a iudeilor, că Mesia încă nu a venit

XXXIX

Dar poate şi aceştia, neputând să se împotrivească celor vădite, nu vor tăgădui cele spuse, dar vor spune că încă le aşteaptă pe acestea şi că Dumnezeu-Cuvîntul nu a venit încă. De fapt, ei o spun aceasta în toate părțile, neroşind de împotrivirea lor neruşinată față de cele arătate. Dar vor fi dați pe față şi în privința aceasta mai întâi de alții, nu de noi. Vor fi dați pe față de preaînțeleptul Daniel, care a prevestit şi timpul de față şi venirea

Mîntuitorului, zicând: «Şaptezeci de săptămâni s-au tăiat peste poporul tău şi peste cetatea cea sfînta, ca să se împlinească pînă la capăt păcatul şi să se pecetluiască păcatele şi să se şteargă nedreptățile şi să se

ispăşească fărădelegile şi să se aducă dreptatea veşnică si să se pecetluiască vedenia; Şi proorocul şi să se ungă Sfintul sfinţilor. Şi să ştii şi să înţelegi ca să răspunzi că de la sfîrşitul cuvîntului se va zidi Ierusalimul pînă la Povăţuitorul cel uns» (Dan., 9, 24-25). Poate în alte cuvinte se pot găsi motive pentru a se amîna împlinirea celor scrise pentru un timp viitor.. Dar ce pot spune sau ridica împotriva acestora? Căci aci Hristos şi Unsul e arătat nu ca om simplu, d e vestit ca Sfintul sfinţilor; şi de Ierusalim *e spune că rămîne pînă la venirea Lui şi apoi încetează şi proorocul fi vederea în Ierusalim[8']. S-au uns odinioară David şi Solomon şi Eze-chia, dar Ierusalimul şi locul sfînt au rămas mai departe, şi proorodi prooroceau: Gad şi Asaf şi Natan şi după ei Isaia şi Osea şi Amos şi alţii. Apoi şi cei unşi se numeau oameni sfinţi, dar nu sfinţii sfinţilor. Iar dacă pun înainte robia şi spun că din pridna ei nu a mai fost Ierusalimul, ce vor Zice despre proorod? Căci poporul coborînd odinioară în Babilon, erau acolo Daniel şi Ieremia; şi au proorodt Iezechiel şi Agheu şi Zaharia.

XL

Ded spun poveşti iudeii şi trec cu vederea timpul de faţă. Căd, dnd a încetat proorocul sau vedenia din Israel, dacă nu acum, dnd a venit Hristos, Sfintul sfinţilor? Şi un semn şi o dovadă însemnată a venirii lui Dum-«^zeuţCuvîntul e că numai stă în pidoare Ierusalimul, nici nu s-a mai ridicat prooroc, nid nu se mai descoperă vreo vedere între ei. Şi e firesc să fie aşa. Căci, venind Cel prezis, ce nevoie mai e de cei ce-L prezic? Şi fiind prezent Adevărul, ce nevoie mai e de umbră? De aceea, au prooro-cit pînă a venit Dreptatea însăşi şi Cel ce a răscumpărat păcatele tuturor. Pentru aceea şi Ierusalimul a durat atîta timp, dt cei din el se ocupau cu chipurile adevărului. Iar odată ce Sfintul sfinţilor e de faţă, pe drept cuvînt s-a pecetluit şi vederea şi prooroda, iar împărăţia Ierusalimului a încetat. Li s-au uns lor regi, pînă ce s-a uns Sfintul sfinţilor. Căd şi Iacov prooroceşte, zidnd că împărăţia iudeilor va sta pînă la Acela: -«Nu va lipsi conducător din Iuda şi căpetenie din coapsele lui, pînă va veni Cel căruia îi sînt rînduite şi El este aşteptarea neamurilor» (Fac, 49,10). De aceea şi Mîntuitorul strigă zidnd: «Legea şi proorodi au proorodt pînă la Ioan» (Matei, 11, 33).

Dacă ar mai fi ded la iudei împărăţie, sau proorode, sau vedere, ar avea drept să tăgăduiască pe Hristos care a venit. Dar dacă nu mai este nid rege, nid vedere, şi s-a pecetluit toată prooroda, iar cetatea şi templul s-au ruinat, pentru ce mai stăruie în atâta necredinţă şi neascultare, mcît cele ce au fost le văd, iar pe Cel ce le-a săvîrşit acestea îl tăgăduiesc? Pentru ce, dnd văd pe cei din neamuri părăsind idolii şi punîndu-şi

84. Toate cele din Vechiul Testament au încetat pentru că s-au împlinit în Hristos.

nădejdea în Dumnezeul lui Israel prin Hristos, tăgăduiesc pe Hristos, Cel din rădăcina lui Iesei după trup, şi că El a venit şi împărăteşte de acum? Dacă neamurile ar crede în alt dumnezeu şi n-ar mărturisi pe Dumnezeul lui Avraam şi Isaac şi Iacov şi Moise, ar avea dreptate să spună că n-a venit Dumnezeu. Dar dacă neamurile se închină iui Dumnezeu care a dat legea prin Moise şi făgăduința lui Avraam şi al Cărui cuvînt l-au defăimat iudeii, pentru ce nu recunosc, mai bine-zis, pentru ce trec de bunăvoie cu vederea că Domnul cel proorocit de Scripturi a strălucit lumii şi S-a arătat ei trupeşte, precum zice Scriptura: «Domnul S-a arătat nouă» (Ps. 117, 27); şi iarăşi: «A trimis pe Fiul Său şi i-a vindecat pe ei» (Ps. 106, 20); şi iarăşi:«Nu sol, nu înger, ci însuşi Domnul i-a mîntuit pe ei» (Isaia, 63, 9)?

Ei pătimesc ceva asemănător cu cel stricat la minte care vede pămîntul luminat de soare, dar tăgăduieşte soarele care luminează pămîntul. Ce ar avea să facă mai mult Cel aşteptat de ei, odată ce a venit? Să cheme neamurile? Dar le-a chemat. Să facă să înceteze proorocia şi domnia şi vedenia? Dar a făcut şi aceasta. Să dea pe față necredința idolească? Dar a fOst dată pe față şi osîndită. Să nimicească moartea? Dar a fost nimicită. Ce deci nu s-a făcut din cele ce trebuia să le facă Hristos? Sau ce mai lipseşte, ce nu s-a împlinit, ca să se bucure iudeii, care totuşi nu cred? Dacă deci, precum vedem, nu mai e la ei nici rege, nici prooroc, nici Ierusalimul, nici jertfe, nici vedenie, ba s-a şi umplut tot pămîntul de cunoştința lui Dumnezeu, şi cei din neamuri, părăsind necredința, aleargă la Dumnezeul lui Avraam prin Cuvîntul şi Domnul nostru Iisus Hristos, e vădit şi pentru cei lipsiți cu totul de ruşine că a venit Hristos şi a umplut pe toți de lumina Lui şi a adus învățătura adevărată şi dumnezeiască despre Tatăl Său. Din acestea şi din multe altele din Sfintele Scripturi, poate cineva respinge cum se cuvine pe iudei.

Capitolul VI

Dovedire față de filosofii elini şi față de închinătorii la idoli. Dovezi raționale despre conformitatea cu creația a întrupării

XLI

Cît priveşte pe elini, e de mirare să-i vezi rîzînd de cele ce nu sînt de rîs, orbi cum sînt față de propria lor ruşine, pe care nu o văd cînd aduc jertfe pietrelor şi lemnelor[85]. Dar de vreme ce învățătura noastră nu e lip-

85. E nedemn de om, şi deci ruşinos, să se închine pietrelor şi lemnelor inferioare nivelului lui de persoană.

sită de dovezi, să-i ruşinăm şi pe ei cu drepte judecăți, pornind mai ales de la faptele pe care le vedem şi noi. Ce e lipsit de rațiune sau vrednic de risul lor în credința noastră? Poate faptul că spunem că Cuvîntul S-a arătat în trup? Dar şi ei vor mărturisi că acest lucru nu e lipsit de rațiune, dacă se vor face prietenii adevărului. Dacă tăgăduiesc peste tot că există un Cuvînt (o Rațiune) a lui Dumnezeu, se ostenesc degeaba, rîzînd de ceea ce nu cunosc[86]. Iar de mărturisesc că există un Cuvînt (o Rațiune) al lui Dumnezeu şi că Acesta e conducătorul tuturor şi că în El a creat Tatăl zidirea şi prin purtarea Lui de grijă se luminează şi există toate şi El împărăteşte peste toate, încât din faptele proniei se cunoaşte El şi, prin El, Tatăl, ia seama, rogu-te, de nu cumva îşi întorc batjocura, fără să ştie, împotriva lor înşile.

Filosofii elini spun că lumea este un corp mare şi au dreptate spunînd aceasta. Căci vedem lumea şi părțile ei, supuse simțurilor. Dacă deci în lume, care e un corp, este Cuvîntul lui Dumnezeu şi El S-a sălăşluit în toate şî în fiecare din părțile ei, ce e de mirare sau ce e fără rațiune în spusa noastră că El S-a sălăşluit în om[87]? Căci dacă ar fi întru totul nerațional să fie El în trup, ar fi nerațional să fie sălăşluit şi în lumea ca întreg şi să lumineze şi să mişte toate, cu purtarea Lui de grijă. Căci întreaga lume este un corp. Iar de e cuvenit să fie El sălăşluit în lume şi să fie cunoscut aflîndu-Se în lume ca întreg, se cuvine să Se arate şi în trupul omenesc, şi acesta să fie luminat şi mişcat de El. Căci neamul omenesc este şi el o parte a totului, şi, dacă e necuvenit ca partea să fie organ al Lui spre cunoaşterea dumnezeirii, ar fi atotnecuvenit să fie cunoscut din lumea ca întreg.

XLII

De fapt dacă trupul întreg e ținut în lucrare şi e luminat de om, dacă ar spune cineva că e nerațional să fie puterea omului şi în degetul piciorului, s-ar socoti că e fără minte, odată ce, admițând că el străbate şi lucrează în trupul întreg, îl opreşte să fie şi într-o parte a lui. La fel cel ce admite şi

86. Dacă nu e o Rațiune a lui Dumnezeu, nu există peste tot o rațiune şi atunci nu se poate rîde în numele rațiunii de creştinism că afirmă ceva contrar rațiunii. Iar rațiunea conştientă e o însuşire a persoanei. Dacă Dumnezeu nu e Persoană, nu e înzestrat cu Rațiune. Persoana umană trebuie să-şi aibă originea într-o realitate de caracter personal. Acela e începutul fără început, care e superior naturii nu numai întrucât înțelege raționalitatea ei, ci şi creează lucrurile din ea, pentru rațiunea umană care le gîndeşte ca cea de a doua, fără să le creeze, dar le îmbină pînă la un punct în mod liber.

87. Raționalitatea unitară a naturii şi, în cadrul ei, raționalitatea proprie fiecărei componente a ei arată Rațiunea gînditoare, creatoare şi proniatoare (deci personală) divină, ca

rezentă cu lucrarea rațională unitară şi în acelaşi timp felurită în toată creațiunea şi în ecare parte a ei. Iar în om, care nu e numai opera gîndită a Creatorului şi Proniatorului, ci şi opera gînditoare a întregii raționalități a lumii, Se arată Creatorul gînditor prezent, ca împreună-gînditor cu omul gînditor, sau întreținînd în om funcția de subiect gînditor şi deci dovedindu-Se şi prin aceasta ca Subiectul gînditor originar şi creator.

crede că Cuvîntul lui Dumnezeu şi Dumnezeu este în întreaga lume, şi întreagă e luminată"" si mişcată de El, nu ar cugeta nerațional dacă ar spune că fiecare trup omenesc e mişcat şi luminat de El. Iar dacă ar spune că nu socotesc potrivit să se vorbească de arătarea Mîntuitorului în trup, pentru motivul că acesta e făcut şi e creat din nimic, prin aceasta îl scot pe El şi din creațiune. Căci şi ea a fost adusă de către Cuvîntul la existență din nimic. Iar dacă, chiar creată fiind zidirea, nu e nerațional să fie în ea Cuvîntul, nu e nerațional să fie El şi în om. Căci cele ce le cugetă despre întreaga lume, e de trebuință să le cugete ei şi despre o parte a ei. Iar omul e, cum am spus înainte, şi el o parte a întregului. Deci nu e necuvenit să fie Cuvîntul şi în om, şi ca totul să fie luminat, şi să fie mişcat de către El şi în El, şi să viețuiască în El, precum zic şi scriitorii lor că: «în El viețuim şi ne mişcăm şi sîntem» (Fapte, 17, 28).

Ce e deci vrednic de rîs, dacă spunem că cel în care este Cuvîntul e folosit de El ca un organ, spre arătarea Lui? Căci, dacă nu era în el, nici n-ar fi putut să Se folosească de el[88]. Iar dacă am admis mai înainte că Cuvîntul este în toată lumea şi în părțile ei, de ce e de necrezut ca să Se şi arate în cele ce este?[90] Căci, precum prin puterile Lui Se află întreg în fiecare şi în toate şi pe toate le orînduieşte după ştiință, dacă ar voi n-ar fi nepotrivit să Se folosească şi de soare, sau de lună, sau de cer, sau de pămînt, sau de apă, sau de foc, ca de un glas, pentru a Se face cunoscut pe Sine şi pe Tatăl Său, despre Care a spus că le-a făcut, dat fiind că El le susține pe toate şi e cu toate şi în fiecare, în parte, şi Se arată pe Sine în **chip nevăzut în toate. La fel, nu e necuvenit ca**

88. Cuvîntul lui Dumnezeu luminează creația, întrucât e străbătută de o raționalitate ce poate fi cunoscută de omul rațional, întrucât e făcută deci de o Persoană conştientă pentru 0 persoană conştientă. Altfel n-ar fi luminată, neavînd nici un sens. Cuvîntul românesc «lume», care vede lumea ca lumină, sau ca luminată, redă tocmai această învățătură, afirmată de sfinții părinți, că creațiunea e luminată, deci are un sens, fiind opera unei Persoane şi fiind pusă la dispoziția persoanei umane pentru îmbogățirea ei spirituală în vederea eternizării.

89. Kannengiesser socoteşte cam nepotrivită voința sfîntului Atanasie de a sugera misterul întrupării, în noutatea lui esențială, cu ajutorul unor reprezentări destul de naive, dar conforme gîndirii timpului său, despre prezența Logosului în toate, deci şi în trupul omenesc (ed. cit. p. 417, nota 1). Dar aceste reprezentări socotim că sînt confirmate azi şi mai mult prin raționalitatea materiei şi a organismelor descoperite de ştiință. Iar prezența Cuvîntului creator şi proniator în trupul omenesc.în general, e folosită de sfîntul Atanasie numai ca o bază pentru posibilitatea prezenței şi mai accentuate a Cuvîntului în trup, în urma întrupării. Un trup lipsit de raționalitatea naturală, susținut în el de Cuvîntul creator şi proniator, n-ar putea sluji lucrării raționale superioare a Cuvîntului întrupat. Toți părinții Bisericii socotesc că o viață nesupusă patimilor e o viață readusă la raționali-' tatea originară şi, dacă sufletul se poate manifesta prin el mai clar, cu atît mai mult Dumnezeu Cuvîntul.

90. Dumnezeu-Cuvîntul Se arată şi în lucrările şi mişcările naturale ale creației şi ale trupului, dar întrucât ele se petrec în general după legile permanente, se poate uşor socoti că în ele nu Se arată Dumnezeu ca deosebit de ele, ci numai ca ceea ce e propriu lor. De aceea, Dumnezeu arătîndu-Se mai clar în fapte ce depăşesc mişcările repetate ale creației şi trupului, se poate spune că El de-abia acum Se arată deplin prin trup şi prin natură.

El, Care a orînduit toate si **dă viață tuturor, să Se facă cunoscut, dacă voieşte, prin oameni, folosin-du-Se de** trupul omenesc **ca** de un **organ** spre arătarea

adevărului şi spre cunoaşterea Tatălui. Căci şi omenirea e o parte a totului. Şi precum mintea, fiind în omul întreg, e făcută cunoscută prin trup, adică prin limbă, şi nu va spune cineva că se micşorează din cauza aceasta fiinţa minţii, aşa Cuvîntul, fiind în toate, dacă Se foloseşte de acest organ omenesc, acesta nu apare ca un lucru necuvenit. Căci, precum am spus, dacă ar fi un lucru necuvenit să Se folosească de trup ca de un organ, ar fi necuvenit să Se afle şi în lumea ca întreg.

a. Conformitatea cu omul a întrupării

XLIII

De ce atunci, vor zice poate, nu S-a arătat prin alte părţi mai înalte ale creaţiunii şi nu S-a folosit de un organ mai înalt, ca de pildă de soare sau de lună, sau de stele, sau de foc, sau de eter, ci numai de om? Să ştie că Domnul n-a venit simplu pentru a Se arăta, ci pentru a vindeca şi învăţa pe cei ce pătimesc. Celui ce vrea să se arate îi ajunge să apară şi să uimească pe cei ce privesc. Dar cel ce voieşte să vindece şi să înveţe nu se mulţumeşte numai să vină, ci vrea să se facă de folos celor ce au nevoie şi să se arate potrivit cu trebuinţa lor, ca nu cumva, covîrşind nevoia celor ce pătimesc, să tulbure pe cei ce au trebuinţă de El şi arătarea lui Dumnezeu să fie fără de folos acestora". Nimic nu era rătăcit în creaţiune, în cugetarea despre Dumnezeu, dedt singur omul[92]. Nid soarele, nid luna, nid cerul, nid stelele, nid apa, nid eterul nu au tulburat rînduiala, d avînd pe Cuvîntul de Ziditor şi împărat au rămas cum au fost[93]. Dar

91. Sfîntul Atanasie nu se foloseşte, pentru preferinţa ce a avut-o Cuvîntul de a Se îmbrăca în trup omenesc, de argumentul direct al mai marii înrudiri între El şi om. Ci se foloseşte de trebuinţa mai mare ce o avea omul de aşezarea Cuvîntului în trup. Omul avea trebuinţă propriu zis de vindecarea de patimi, de eliberarea de neascultare, de stricăciune, de moarte, de învăţătura prin cuvînt. Dar în acest argument e implicată indirect şi ideea că omul e superior naturii. Căci numai omul a fost capabil să cadă în neascultare şi în patimi din libertate şi numai pentru el moartea constituie golirea existenţei de orice sens. tar învăţătura n-o poate primi dedt omul şi numai el se poate folosi de ea. De asemenea numai omul e înzestrat cu cuvîntul prin care poate fi învăţat şi ded numai prin întruparea ca om îşi putea însuşi Cuvîntul dumnezeiesc cuvîntul omenesc pentru a învăţa pe oameni, pentru a-i înălţa în comuniunea cu Sine.

92. Numai omul a putut ajunge la cugetări rătădte despre Dumnezeu, pentru că numai omul are o libertate în cugetare. Şi numai omul poate cugeta; şi poate cugeta despre Dumnezeu.

93. N-au tulburat-o pentru că n-au putut face aceasta, neavînd libertate şi neputînd adapta legile naturii în conformitate cu voia lui Dumnezeu sau să le folosească contrar ei. Făpturile inconştiente nu îl cunosc pe Dumnezeu, d numai îl fac cunoscut în «raţionalitatea» lor.

oamenii, întordnd spatele Binelui, au dat chip nimicului[94], înlocuind Adevărul, şi au îmbrăcat în dnstea cuvenită lui Dumnezeu demonii, oamenii şi pietrele, căutînd cunoaşterea lor în locul cunoaşterii lui Dumnezeu. De aceea, pe drept cuvînt, de vreme ce nu era potrivit bunătăţii lui Dumnezeu să treacă

cu vederea o astfel de stare şi de vreme ce oamenii nu-L puteau cunoaşte pe El ca orînduind şi drmuind toate, ia o parte a întregului, adică trupul omenesc, ca organ al Său şi Se sălăşluieşte în el, pentru ca, de vreme ce nu L-au putut cunoaşte în întreaga lume, să-L cunoască măcar într-o parte a ei; şi de vreme ce nu L-au putut vedea în puterea Lui nevăzută, să-L poată înțelege şi vedea din ceea ce le era asemănător. ' Căci fiind oameni, vor putea cunoaşte, din trupul asemănător cu al lor şi din faptele dumnezeieşti săvîrşite prin el, mai repede şi mai din apropiere, pe Tatăl Lui, socotind că cele săvîrşite de El nu sînt fapte omeneşti, d fapte ale lui Dumnezeu. Şi dacă ar fi cu neputință să fie cunoscut, după ei, Cuvîntul prin faptele trupului cunoscut, şi mai cu neputință ar fi să fie cunoscut din ceea ce se face în întreaga lume[95].

Căd aşa după cum nu Se împărtăşeşte de nimic din cele ale creațiunii, deşi este în creațiune, d mai degrabă toate se împărtăşesc de puterea Lui, tot aşa, folosindu-Se de trup ca de un organ, nu S-a împărtăşit de nimic din ale trupului, d mai degrabă a sfințit trupul[96]. Plato, admirat de elini, zice că cel ce a născut lumea, văzînd-o cuprinsă de furtună şi în primejdie să cadă în starea neasemănării, se aşază la arma sufletului şi vine în ajutorul ei şi îndreptează toate greşalele ei[97]. Ce e deci de necrezut în spusa noastră, că de vreme ce

94. Nimicul poate primi prin nălucire, prin imaginație, un fel de chip care înlocuieşte realitatea adevărată. Desigur, numai întrucît se folosesc în această «creație» a nălucirii elementele realității adevărate, întrucît se aranjează în alt mod, în mod dezordonat, sau întrucît se socoteşte existența ultimă o realitate care nu e prin sine. Şi în aceasta constă râul, pe când binele, în ceea ce este.

95. Sfîntul Atanasie revine de multe ori asupra ideii că aşa cum sufletul nu se poate vedea direct, ci numai prin faptele trupului, aşa nici Cuvîntul nu poate fi văzut direct, ci numai din univers şi din faptele săvîrşite în trupul ce l-a luat. Argumentarea lui se întemeiază în fond pe raționalitatea lucrurilor şi a faptelor trupeşti cărora trebuie să le stea la bază o Rațiune personală supremă, creatoare şi proniatoare, iar în Hristos, aceeaşi Rațiune personală care Şi-a făcut propriu în mod deosebit trupul asumat. Argumentarea se mai bazează şi pe faptul că, aşa cum în natură şi în istorie se fac lucruri care nu totdeauna decurg în mod automat din cele anterioare, ci variază pe baza unei alegeri superioare, aşa şi prin trupul omenesc se fac fapte alese, dintre multele fapte posibile, de un agent liber. In Hristos faptele săvîrşite prin trup se deosebesc şi mai clar de cele alese dintre multele fapte naturale posibile. în El Persoana superioară naturii se cunoaşte şi mai vădit prin fapte deosebite de faptele obişnuite ale omului.

96. Sfințirea trupului a constat în a-1 face organ al unor stări şi fapte bune mai presus de cele naturale. Prin aceasta subiectul Lui s-a făcut şi mai clar cunoscut ca Dumnezeu. El nu a luat de la noi puterea de a fi, ci El a dat trupului din ale Lui.

97. E un citat liber din Plato, *Polit.* 273 d. (vezi la P. Th. Camelot, Sources Chretien-nes, p. 293, nr. 2). Pentru Plato sufletele sînt de o ființă cu esența supremă.

omenirea a rătăcit, Cuvîntul a venit să Se aşeze în ea şi S-a arătat ca om, ca s-o mîntuiască de furtuna ce a cuprins-o prin cârmuirea şi bunătatea Lui?[98]

b. întruparea se potriveşte cu trupul omenesc

XLIV

Dar poate, cuprinşi de ruşine, se vor învoi cu aceasta, dar vor spune Că se cădea ca, vrînd Dumnezeu să învețe şi să mîntuiască pe oameni, putea să o facă numai cu voința şi să nu Se îmbrace Cuvîntul lui Dumnezeu în trup, cum a făcut şi odinioară, cînd l-a alcătuit din nimic. Față de această obiecție a lor, ar fi cuvenit să se spună că odinioară, neexistînd nimic în nici un fel, a fost nevoie numai de o faptă de voință pentru crearea tuturor. Dar odată ce omul exista şi nevoia cerea nu să-1 facă din nimic, ci să le vindece cele ce erau, era firesc ca Doftorul şi Mîntuitorul să vină la cele ce existau, ca să vindece cele ce sînt. De aceea S-a făcut om şi S-a folosit de trupul omenesc ca organ[99]. Pentru că dacă nu era nevoie să facă aceasta, cum ar fi trebuit să vină Cuvîntul şi să Se folosească de acest organ? Sau de unde trebuia să ia pe acesta, dacă nu din cele ce erau făcute mai înainte şi aveau nevoie de dumnezeirea Lui, ca de cineva asemănător? Căci cele ce nu sînt nu aveau nevoie de mîntuire, ca să fie destul numai să poruncească, ci omul făcut, care se strica şi se pierdea[998]. De aceea în mod cuvenit s-a folosit de un organ ca omul, şi Cuvîntul S-a întins prin el la toate[99]".

Apoi trebuie ştiut şi aceea că stricăciunea care s-a produs nu era în afara trupului, ci străbătuse în el şi era nevoie ca, în locul stricăciunii, să pătrundă în el Viața; precum intrase moartea în trup, aşa să intre şi Viața în el. Dacă moartea ar fi fost în afara trupului, se cădea să rămînă şi Viața

98. Imaginea de corabie a Bisericii se află deja în Ep. lui Clement Romanul 14-15; aceea a lui Hristos, Cîrmaci al ei, a se vedea E. Peterson, *Das Schiff als Symbol der Kirche,* în: Theologische Zeitung, t. 6, 1955, p. 77.

99. Dar şi la început, Dumnezeu a creat trupul omului printr-o faptă specială, -«luînd ţărînă din pămînt». Trupul omenesc nu e numai materie, ci e trup însufleţit, participant la calitatea de subiect a omului sau formînd un subiect cu sufletul. Prin aceasta omul întreg e după chipul lui Dumnezeu. Pentru ce S-ar feri atunci Dumnezeu să ia trupul omenesc, pentru ca să vindece ceea ce a făcut printr-un act special? De ce n-ar căuta să restabilească prin trup dialogul cu cel făcut pentru dialogul cu El? Dacă trupul a fost făcut ca organ al minţii umplute de Dumnezeu, de ce nu l-ar putea face şi organ al minţii prin care lucrează Dumnezeu însuşi ca Subiect?

99 a. Din nimic se creează o realitate nouă prin porunca lui Dumnezeu. Dar de mîntuire avea nevoie omul existent. Şi el nu putea fi vindecat prin poruncă, ci cu colaborarea lui, în dialogul lui Dumnezeu cu el. Pentru aceasta, Dumnezeu trebuia să Se coboare la nivelul omului, ca să-1 ridice pe om la nivelul Lui. De aceea Se face Dumnezeu om fără să înceteze să fie şi Dumnezeu.

99 b. Numai prin om Cuvîntul Se poate descoperi tuturor şi în toate. Căci numai prin om poate vorbi tuturor oamenilor şi numai prin raţiunea omenească îşi poate pune pecetea unui fel curat de a le folosi pe toate, ca să devină Stăpîn adevărat al tuturor.

în afara lui. Dar de vreme ce moartea pătrunsese în trup şi stăpînea asupra lui, fiind unită cu el, era nevoie ca şi Viața să pătrundă în trup, ca, îmbrăcând Viața, trupul să lepede stricăciunea[100]. Altfel, dacă Cuvîntul ar fi fost în afara trupului şi nu în el, moartea ar fi fost biruită de El în mod fizic, întrucât ea n-ar fi avut putere împotriva vieții, dar ar fi rămas în trup stricăciunea venită împreună cu ea[101]. De aceea cu dreptate s-a cuvenit să îmbrace Mîntuitorul trupul, ca, unindu-se trupul cu Viața, să nu mai rămînă muritor în moarte, ci, ca unul ce a îmbrăcat nemurirea, să rămînă nemuritor în înviere. Căci odată ce a îmbrăcat stricăciunea n-ar fi înviat dacă n-ar fi îmbrăcat Viața. Şi iarăşi moartea nu se arată în sine, ci numai în trup. De aceea a îmbrăcat El trupul, ,

ca aflînd moartea în trup, în el să o nimicească[102]. Căci cum S-ar fi arătat peste tot Domnul ca Viața, dacă n-ar fi făcut viu pe muritor? Trestia e topită prin fire de foc. Dar dacă opreşte cineva focul de la trestie, aceasta nu se arde, ci rămîne mai departe trestie supusă ameninţării focului. Căci e prin fire o materie ce se topeşte prin foc. Dar dacă se îmbracă trestia în mult amiant, de care se spune că se opune focului, trestia nu mai e amenințată de foc, fiind păzită de el prin îmbrăcămintea nesupusă arderii. La fel se poate spune şi despre trup şi despre moarte: dacă moartea e oprită numai prin porunca de la el, el rămîne mai departe muritor şi stricăcios potrivit raţiunii trupurilor. Dar ca să nu se întâmple aceasta, el s-a îmbrăcat în Cuvîntul lui Dumnezeu cel netrupesc şi astfel nu se mai teme nici de moarte, nici de stricăciune, avînd ca îmbrăcăminte Viaţa şi prin aceasta pierind din el stricăciunea.

c. Efectele întrupării în univers

XLV

De aceea cu dreptate a luat trup Cuvîntul lui Dumnezeu şi S-a folosit de om ca de un organ, ca să facă viu trupul[103] şi ca, precum este cunoscut din creaţiune prin fapte, aşa să lucreze şi în om şi să Se arate pe Sine

100. **îmbrăcearea vieţii de către trup înseamnă străbaterea lui de viaţa lui Dumnezeu. Moartea era în trup nu ca ceva static, ci ca o forţă de descompunere. Aşa trebuia să ajungă şi Viaţa, sau Cuvîntul, izvorul personal al vieţii, lucrător pozitiv în trup. Iar moartea lucra în trup, pentru că trupul era purtător de suflet şi sufletul încuviinţa patimile lui. Trebuia vindecat deci acest trup purtat de un suflet, sau de un subiect ce încuviinţa patimile. De aceea a luat trupul omenesc, purtător de suflet , Subiectul vieţii dumnezeieşti.**

101. **Moartea ar fi putut fi învinsă fizic de Cuvîntul vieţii, dacă El ar fi rămas în afara omului. Dar stricăciunea care e şi efectul unei stări morale, nu ar fi putut fi biruită din afară, ci numai prin întărirea lăuntrică a voinţei omului, prin unirea voinţei Cuvîntului cu ea, prin colaborarea subiectului uman cu cel dumnezeiesc. Aşa se explică de ce vor învia şi păcătoşii, pentru că şi ei o doresc aceasta, dar într-un trup stricăcios, sau pentru o moarte veşnic vie, pentru că nu colaborează cu Cuvîntul întrupat.**

102. **Ca să Se întâlnească cu moartea, Cuvîntul trebuia să o întâlnească într-un trup, adică acel trup trebuia să moară. Dar El fiind Viaţa, a îngăduit morţii să lucreze numai pînă şi cel din care se cunoaşte contribuie în mod activ şi conştient la aceasta. Numai omul e capabil să primească ce s-a produs ca moarte. Dar îndată după aceea, a scos trupul de sub efectul ei.**

103. **Şerierea aceasta a sfîntului Atanasie are scopul de a prezenta unirea Cuvîntului cu trupul omenesc ca să-l scape pe acesta de moarte şi de stricăciune, făcîndu-l nemuritor prin înviere.**

104. **Cuvîntul lui Dumnezeu împlinindu-le pe toate ale naturii, Se face cunoscut prin toate, dar numai omului. Cu atît mai mult Se face cunoscut omului din faptele omului. Pentru că în acest caz şi cel ce cunoaşte şi cel din care se cunoaşte contribuie în mod activ şi conştient la aceasta. Numai omul e capabil să primească cunoştinţa lui Dumnezeu, dar şi să-L facă cunoscut în mod conştient. De aceea Se întrupează Cuvîntul în firea omenească. Dar luminată de Dumnezeu din sine, raţiunea omenească poate să cunoască pe Dumnezeu din toate mai mult ca înainte de întrupare. Cuvîntul însuşi, întrupîndu-Se şi însuşindu-şi cuvîntul omenesc şi manifestîndu-Se prin simţiri şi fapte omeneşti mai presus de fire, face pe ceilalţi oameni să-L cunoască şi fiecare om umplut de lumina şi de puterea lui Hristos poate face pe alţi oameni să-L cunoască şi aceştia la rîndul lor să cunoască pe Dumnezeu prin toate. Experienţa prezenţei lui Dumnezeu de către om, în sine sau în alt om, îl face pe acesta să cunoască mai deplin pe Dumnezeu şi în natură. întruparea ne-a ■căpat astfel de idoli.**

105. **Cuvîntul lui Dumnezeu, ca Raţiunea supremă, este prezent în raţionalitatea întregii zidiri, dar creştinii îl cunosc nu ca identic cu ele, ci ca Stăpînul lor. Căci toate I se supun Lui. Acest lucru a devenit cu totul clar de dnd Hristos - Cuvîntul întrupat - poruncea forţelor naturii, ca o Persoană care era cunoscută ca fiind deosebită de ele, dar Stăpîn asupra lor. Aşa a scăpat lumea de idoli ca expresii ale panteismului. Odată întrupat ca om, din toate poate lua omul cunoştinţa lui Dumnezeu ca Stăpîn al tuturor.**

106. **în sensul acesta toate s-au umplut de cunoştinţa lui Dumnezeu, adică toate fac cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Hristos S-a arătat ca Dumnezeu Stăpîn al tuturor, mai presus de toate şi neidentificat cu ele. Pînă nu Se întrupase Cuvîntul ca om, puteau fi identificate toate cu dumnezeu, adică din toate se răspîndea amăgirea, întunericul, pentru că toate lucrau ca nişte forţe oarbe, care nu vorbeau clar omului. Ele nu mai erau transparente pentru Dumnezeu, întrucît Dumnezeu nu-i mai vorbea omului clar prin ele, ca deosebit de ele, şi nu mai lucra asupra lor ca un Stăpîn al lor. Ştiind prin Hristos că El este Cuvîntul sau Raţiunea dumnezeiască a cărui putere şi ale cărui raţiuni iradiază în toate, dar El e mai presus de toate, prin El cunoaştem şi pe Tatăl Lui ca Dumnezeu personal.**

pretutindeni, nelăsînd nimic gol de dumnezeirea şi de cunoştinţa Sa[104]. Căci spun iarăşi, repetînd ceea ce am spus mai înainte: că Mîntuitorul a făcut aceasta, ca, precum toate le umple, fiind de faţă pretutindeni, aşa să umple toate de cunoştinţa Lui, cum spune şi dumnezeiasca Scriptură: «Toate s-au umplut de cunoştinţa Domnului» (Isaia, 11, 9). Căci de voieşte cineva să privească lâ cer, vede orînduireaLui; de nu poate privi la cer, ci se apleacă numai la oameni, vede prin fapte puterea Lui neasemănată faţă de oameni şi cunoaşte în oameni pe Dumnezeu Cuvîntul. De s-a abătut cineva spre draci şi s-a îngrozit de ei, îl vede pe El alungîndu-i pe aceia şi înţelege că El este Stăpînul lor. De s-a scufundat în firea apelor şi socoteşte că ele sînt dumnezeu, cum se închină egiptenii apei, o vede pe aceasta prefăcută de El şi cunoaşte că Domnul este Ziditorul lor[108]. Iar de se coboară cineva la iad şi acolo se înspăimîntă de eroii cobo-rîţi acolo, socotiţi zei, vede învierea înfăptuită de El, sau biruinţa asupra morţii, şi înţelege că şi acolo numai Hristos este Domnul şi Dumnezeul cel adevărat. Căci toate părţile zidirii le-a atins Domnul şi pe toate le-a eliberat de toată înşelăciunea şi le-a arătat aşa cum sînt, cum zice Pavel: «Dezbrădnd începătoriile şi stăpîniile le-a biruit pe Cruce» (Col., 2, 15), ca să nu mai poată fi înşelat dneva, d pretutindeni să afle pe Cuvîntul lui Dumnezeu[108]. Astfel, omul înconjurat de pretutindeni şi privind oriunde, **adică văzînd în cer,** în **iad,** în om, pe pămînt dumnezeirea Cuvîntului, **nu mai e amăgit în** privinţa lui **Dumnezeu, ci** numai Lui **I** se **închină** şi prin El cunoaşte **şi** pe Tatăl. Să se convingă şi elinii de acestea **prin** dreptele dovezi aduse de noi. Iar de socotesc că ajung aceste dovezi **spre** ruşinarea lor, să se încredinţeze despre cele zise şi mai mult din fap**tele** ce stau în faţă tuturor.

d. Dovezi scoase din fapte despre sfârşitul închinării la idoli, al vrăjitoriilor şi oracolelor şi al domniei filosofilor

XLVI

De cînd au început oamenii să părăsească credinţa în idoli, dacă nu de **cînd** a venit Dumnezeu-Cuvîntul cel adevărat la oameni? De cînd au început să înceteze pretutindeni vrăjitoriile, dacă nu de cînd S-a arătat pe pămînt Mîntuitorul? De când au început să fie disprețuiți aşa numiţii de poeţi zei şi eroi, ca nişte simpli oameni muritori, dacă nu de când Domnul **a** săvîrşit biruinţa asupra morţii şi de când a făcut nestricăcios trupul luat **de** El, înviindu-1 din morţi? De când a fost disprețuită înşelăciunea şi nebunia dracilor, dacă nu de când Puterea şi Cuvîntul lui Dumnezeu, **Care** e şi Stăpînul tuturor acestora, pogorînd pentru slăbiciunea oameni**lor,** S-a arătat pe pămînt? De când meşteşugul şi şcolile vrăjitoriei au început să fie părăsite, dacă nu de când s-a produs arătarea dumnezeiască **a** Cuvîntului între oameni? Şi peste tot, de când a înnebunit înţelepciunea elinilor, dacă nu de când înţelepciunea cea adevărată a lui Dumnezeu S-a **arătat** pe pămînt?[107]

Căci odinioară toată lumea şi tot locul erau amăgite de credința în idoli şi oamenii nu se gîndeau la nimic altceva decât să cinstească pe idoli ca zei. Dar acum,în toată lumea,oamenii părăsesc superstiția idolilor şi aleargă la Hristos şi, închinîndu-se Lui, cunosc prin El şi pe Tatăl, pe Care nu-L ştiau[107]". E un lucru minunat că - existând felurite capişti cu zecile de mii şi fiecare loc avînd idolul său şi aşa zisul zeu al unora neizbutind să-şi întindă puterea peste locul vecin ca să-i înduplece şi pe

107. Sfîntul Atanasie accentuează cu atfta putere aspectul cosmic al mîntuirii, din necesitatea de a arăta că natura nu e una cu Dumnezeu şi deci idolii n-au nici o justificare, pentru că ea e supusă lui Dumnezeu arătat în Hristos. Ea nu e Dumnezeu; dar Dumnezeu Cuvîntul întrupat în om lucrează în calitatea de Stăpîn al ei, pe care o are ca Persoană dumnezeiască, dar şi ca Persoană a firii omeneşti. Prin aceasta El confirmă stăpînirea şi superioritatea omului asupra naturii. Numai pe verticala omului ca persoană conştientă superioară naturii Se poate afla Dumnezeu ca Stăpîn suprem al naturii.

107 a. Cît nu s-a ştiut, prin Cuvîntul cel întrupat, că El e Fiul lui Dumnezeu, nu se ştia că Dumnezeu e un Tată care are un Fiu, şi deci că amîndoi ca Persoane sînt mai presus de natura zeificată, supusă legilor. Arătîndu-Se în trup Fiul lui Dumnezeu, oamenii au văzut deci că natura nu e decît natură, deci opera lui Dumnezeu, Care poate da legi, dar e mai presus de legi. Prin aceasta au părăsit închinarea la idolii neputincioşi.

vecini şi primind închinare numai de la credincioşii lui - căci nimenea nu se închina zeului vecinului, ci fiecare îşi păstra idolul său, socotind că el e domnul tuturor - singur Hristos primeşte închinare de la toți, fiind Unul şi Acelaşi pretutindeni. Şi ceea ce n-a putut face slăbiciunea idolilor, ca să înduplece şi pe cei ce locuiau în apropiere să li se închine, a făcut Hristos, înduplecând nu numai pe cei din apropiere, ci şi toată lumea să I se închine ca Unuia şi Aceluiaşi Domn şi, prin El, şi Tatălui Său.

XLVII

Odinioară toate de pretutindeni erau pline de ghicitori şi ghicitoare (oracole) şi oamenii se minunau, în închipuirea lor, de ghicitoarele din Delfi, din Dodone, din Boetia şi Lycia, din Libia şi Egipt, din Cabiri, din Bitia. Acum însă, de când se propovăduieşte Hristos pretutindeni, a încetat şi nebunia aceasta şi nu mai este în aceste locuri vreun ghicitor. Odinioară dracii stârneau închipuirea oamenilor, punînd stăpînire pe izvoare, sau râuri, sau lemne, sau pietre şi uimeau pe cei lipsiți de minte. Acum însă, după ce s-a produs arătarea Cuvântului, a încetat lucrarea nălucirilor lor. Căci numai folosindu-se de semnul crucii oamenii alungă amăgirile acelora. Odinioară oamenii socoteau eroi şi zei pe cei numiți de poeți aşa, pe Zeus, Cronos şi Apolo, şi rătăceau aducându-le închinare. Astăzi însă Mîntuitorul, arătîndu-Se între oameni, aceia s-au făcut cunoscuți ca fiind oameni muritori şi numai Hristos S-a făcut cunoscut ca Dumnezeu, sau ca Dumnezeu-Cuvîntul adevăratului Dumnezeu[10"3].

Dar ce să spunem de vrăjitoria de care se minunează ei? înainte de venirea Cuvîntului înflorea la egipteni, la chaldei şi la hinduşi şi uimea pe privitori. Dar de la venirea Adevărului şi de la arătarea Cuvîntului a fost dată şi aceasta pe față şi a încetat cu totul.

Iar despre înțelepciunea elinilor şi grăirea măreață a filosofilor socotesc că nimenea nu are nevoie de un cuvînt din partea noastră. Căci văd toți minunea că înțelepții elinilor scriind atâtea, n-au putut să convingă pe nimeni din locurile apropiate lor despre nemurire şi despre viața în virtute; dar Hristos, prin cuvinte simple şi prin oameni neînvățați în ale vorbirii, a convins în toată lumea foarte multe grupuri de oameni să disprețuiască moartea, să cugete la cele nemuritoare, să părăsească cele trecătoare, să privească la cele veşnice şi să nu pună nicâ un preț pe slava de pe pământ, ci ,să caute numai nemurirea.

107 b. Prin Hristos, cunoscut ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, Cel mai presus de natură, s-a cunoscut că Dumnezeu e transcendent naturii, deci oamenii nu se mai închină forțelor naturii, socotite zei, dar neputînd ajuta în nici un fel omului, ca supuse unor legi implacabile. Dar Dumnezeu cel transcendent naturii S-a cunoscut în Fiul Lui cel făcut om, totodată ca Dumnezeu de oameni iubitor, Cel venit între ei, ca Dumnezeu care-i poate ajuta, arătîndu-Se prin faptele Lui totodată în mod clar ca Dumnezeu cel transcendent naturii.

XLVIII

Toate acestea spuse de noi nu sînt numai cuvinte, ci au mărturia adevărului din experiența însăşi. Să Vină cel ce voieşte să privească dovada virtuții în fecioarele lui Hristos şi în tinerii ce păzesc curăția fecioriei, iar credința în nemurire, în ceata aşa de mare a martirilor. Să vină cel ce Voieşte să facă experiența celor mai înainte spuse şi a nălucirilor drăceşti şi amăgirii ghicitoarelor şi a aşa ziselor minuni vrăjitoreşti, şi să se folosească numai de semnul crucii celei luate în rîs de aceia, rostind numai numele lui Hristos, şi va vedea cum sînt puşi dracii pe fugă prin ea şi ghiciturile încetează şi toată vrăjitoria şi orice farmec se goleşte de putere[108].

Cine e deci acest Hristos, Care prin numirea şi venirea Lui le-a umbrit şi le-a desființat pe toate şi singur El are putere împotriva tuturor şi a umplut toată lumea de învățătura Lui? Să spună elinii, care rîd şi nu se ruşinează. Dacă e om, cum un singur om a putut întrece puterea tuturor zeilor lor şi i-a dovedit pe aceia, prin puterea Lui, ca nefiind nimic? Iar de spun că e vrăjitor (magician), cum e cu putință ca un vrăjitor să desființeze toată vrăjitoria (magia) şi nu, mai degrabă, să o întărească?[109] Dacă ar fi biruit numai pe unii vrăjitori dintre oameni, sau ar fi fost copleşit numai vreunul dintre ei, pe drept cuvînt ar fi fost socotit de ei că i-a biruit pe alții numai printr-un mai mare meşteşug. Dar dacă prin Crucea Lui a biruit toată vrăjitoria şi a făcut să dispară însuşi numele acesteia, e vădit că jHristos nu e vrăjitor, odată ce şi dracii chemați de vrăjitori fug de El ca de

108. Spre deosebire de gesturile şi cuvintele vrăjitoreşti care nu se întemeiau pe nimic, sau numai pe închipuite forțe din natură socotite înzestrate cu ceva propriu zeilor, semnul crucii însoțit de rostirea numelui lui Hristos pune pe cel ce-1 face în legătură cu Hristos cel viu, superior naturii, prin credință, şi deci se face mijlocitorul puterilor Lui. De aceea acest semn nu e magie sau vrăjitorie, ci arma adevărată plină de puterea lui Hristos oel real,- Cel ce e Dumnezeu adevărat, venit la noi şi rămas mereu lîngă noi. Magia se dovedeşte prin ea însăşi ca necunoscînd un Dumnezeu mai presus de natură. Căci prin ea Duhul crede că poate dispune de forțele pe care le declanşează sau le leagă prin anumite puteri.din el. Crucea pune în legătură cu Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, transcendent naturii, Care din iubire de oameni a primit moartea şi a învins-o prin forța răbdătoare a iubirii;

109. Toată magia (vrăjitoria) e forma practică a teoriei panteiste despre identitatea naturii şi a forțelor ei cu un dumnezeu conceput impersonal, despre apartenența la natura însăşi a unor calități aşa zise dumnezeieşti, dar în orice caz impersonale, care pot fi manevrate prin anumite tehnici, de cei inițiați în ele. Ea mişcă unele forțe ale naturii împotriva attor forțe ale naturii, dar nu scoate pe om din destinul contopirii în natură. Creştinismul, aducând distincția netă între Dumnezeu cel necreat şi transcendent şi natura ca simplă Creație, a pus capăt nu numai panteismului, ci şi formei ei practice, adică magiei sau vrăjitoriei. Numai cei ce hu cred în Dumnezeu mai dau oarecare credit magiei (vrăjitoriei). Natura dezbrăcată de atributele divine a putut deveni obiect al ştiinței exacte. Dar creştinismul, în special cel răsăritean, crezînd în energiile divine necreate, lucrătoare prin voia lui Dumnezeu în lume, admite că prin legătura celui credincios cu Hristos, puterile Lui dumnezeieşti pot lucra asupra naturii, dar numai spre bine. Magia sau vrăjitoria poate avea oarecare putere asupra naturii şi prin puterile diavoleşti. Dar puterea lui Hristos covîrşeşte puterile ei drăceşti. Semnul crucii alungă dracii.

Stăpînul lor[10]". Să ne spună deci elinii cine este El, dacă întreaga lor străduință e să rîdă de El. Vor zice poate că a fost şi El un demon şi de aceea a avut putere. Spunînd aceasta se vor face ei înşişi de rîs, putând fi ruşinați de dovezile noastre de mai înainte. Căci cum poate fi demon Cel ce alungă pe demoni? Fără îndoială dacă ar fi alungat numai draci, cu drept cuvînt s-ar fi putut socoti că a avut putere asupra celor mai mici, de la căpetenia lor, ceea ce spuneau şi iudeii, vrînd să-L facă de ocară. Dar dacă cu numele Lui[109b] e scoasă şi alungată toată nebunia dracilor, arătat este că rătăcesc spunînd aceasta şi că Domnul nostru Iisus Hristos nu e vreo oarecare putere drăcească. Deci dacă Mîntuitorul nu e nici simplu om, nici vrăjitor, nici demon,ci a desființat şi umbrit cu dumnezeirea Lui şi închipuirea poeților şi nălucirea dracilor şi înțelepciunea elinilor, e vădit şi se va mărturisi de toți că este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, sau Cuvîntul şi înțelepciunea şi Puterea Tatălui[110]. De aceea faptele Lui nu sînt omeneşti, ci mai presus de om; ele se cunosc cu adevărat ca ale lui Dumnezeu atât din ele înseşi, cât şi din compararea lor cu cele ale oamenilor.

XLIX

109 a. Vrăjitorul pe de o parte dispune de forțele naturii, pe de alta e supus lox, sau îi arată **pe oameni supuşi lor. E un fatalism în raportul vrăjitorului şi al oamenilor amăgiți de magie, cu forțele naturii. Se crede în nişte forțe ascunse ale naturii, deosebite de cele cunoscute deja, şi în meşteşugul cuiva de a le declanşa. Dar ele sînt tot forțe ale naturii. Numai dracii îi amăgesc pe oameni că acele forțe sînt zei. Totul e o practică panteistă: natura e dumnezeu, dumnezeu e natură. Era o concepție despre natură ca avînd în ea nişte forțe misterioase. Era natura necunoscută de către ştiință ca aflîndu-se în limita unor legi stricte.**

109 b. Adică de cînd era în pîntecele Fecioarei. Căci de atunci L-a vestit steaua şi magii s-au luat după ea. Părinții afirmă eficiența întrupării Cuvîntului asupra cosmosului. E o concluzie logică din faptul că îşi poate alcătui trup din fecioară, în mod mai presus de legile firii **învîrtoşate prin căderea în păcat. Apropiindu-se de rațiunile creației, Rațiunea perso**nală **supremă le copleşeşte cu eficiența Ei, dar totdeauna pentru a sluji scopului bun spre** care **a fost adusă la existență creațiunea.**

110. Acestea sînt cele trei numiri date în mod regulat de sfîntul Atanasie Fiului lui Dumnezeu: Cuvîntul, înțelepciunea, Puterea Tatălui. Cuvîntul îl arată ca Persoană în comuniune şi dornic de comuniune ca Unul ce Se comunică; înțelepciunea, ca fiind Subiect cunoscător, Izvorul tuturor sensurilor; Puterea, ca Cel ce nu e numai comuniune ■i sens, **d şi Subiectul tuturor puterilor firii şi al celor mai presus de fire. în puteri sînt sen**suri, **în sensuri puteri şi toate sînt spre comunicare, deci toate sînt ale unei Persoane supreme. Cuvîntul, înțelepciunea şi Puterea lui Dumnezeu a luat firea noastră ca s-o** refacă şi **fortifice ca Cuvînt comunicat, ca sens comunicat şi ca putere manifestată asupra morții, patimilor, lumii. Noi am slăbit în toate aceste trei privințe. Viața noastră e mereu însoțită de neputința de a ne comunica deplin, de a înțelege deplin pe ceilalți, de a putea birul cu totul atracțiile lumii inferioare şi de a răbda greutățile. Aceste forme de neputință** sînt **tot atîtea forme,' care ne slăbesc, ducîndu-ne spre moarte. De câte ori copiii nu se pot comunica părinților şi părinții copiilor şi de aceea nu se înțeleg unii pe alții, chiar dacă se iubesc! Copiii îi acuză pe părinți că nu i-au înțeles, că nu le-au avut grijă, deşi părinții nu au dormit ani de-a rîndul de grija copiilor. Dar n-au putut face cât au voit pentru ei. Şi aceasta le-a mărit şi mai mult suferința. Cuvîntul întrupîndu-Se a pogorât şi în aceste neputințe ale noastre (chenoza), suferind cu noi pentru ele, dar ne ajută să le depăşim, sau să cerem iertare lui Dumnezeu şi unii altora pentru ele. Unde nu e folosit ajutorul lui Hristos pentru a**

Căci cine dintre oamenii care au fost vreodată şi-a alcătuit trupul numai din fecioară? Sau cine dintre oamenii din totdeauna a tămăduit astfel de boli,

ca cele tămăduite de Domnul de obşte al tuturor? Cine a redat cuiva ceea ce îi lipsea din naştere şi a făcut vreun orb din naştere să vadă? Asclepios a fost îndumnezeit de ei pentru că practica medicina şi a descoperit plante pentru trupurile ce suferă, nu plăsmuindu-le din pămînt, ci aflîndu-le prin ştiinţa naturii. Dar ce este aceasta faţă de ceea ce a făcut Mîntuitorul? El n-a tămăduit rana, ci a creat făptura şi a refăcut pe cea creată. Lui Hercule i se aduce închinare de către elini, pentru că s-a luptat cu oameni egali şi a ucis fiare cu viclenie. Dar ce sînt acestea faţă de cele săvîrşite de Cuvîntul, Care a alungat de la oameni boli Şi draci şi moartea însăşi? Lui Dionisos i se aduce un cult, pentru că s-a făcut învăţător oamenilor. Dar Mîntuitorul adevărat şi Domnul tuturor, Care învaţă înfrînarea, e luat în rîs de ei.

.. Dar ajung acestea. Ce trebuie să mai spunem şi despre celelalte
mfnuni ale Lui? La moartea cărui om soarele s-a întunecat şi pămîntul s-a cutremurat? Iată, oamenii mor pînă azi şi au murit încă de la început. Cînd s-a întâmplat pentru ei vreo minune? Sau, ca să las faptele săvîrşite prin trup, şi să amintesc pe cele de după învierea trupului, învăţătura căruia dintre oamenii ce au fost vreodată s-a impus peste toate ca una şi aceeaşi de la o margine a pămîntului la alta, încît închinarea adusă Lui să se întindă peste tot pămîntul? Sau, dacă Hristos este, după ei, om şi nu Dumnezeu-Cuvîntul, pentru ce cultul Lui nu e împiedicat de zeii lor să se răspîndească în ţara unde sînt ei, ci mai degrabă Cuvîntul însuşi, venind cu învăţătura Lui, face să înceteze credinţa în ei şi ruşinează închipuirea pricinuită de ei?

e. Răspîndirea minunată a puterii dumnezeieşti a învăţăturii lui Hristos

L

Au fost mulţi regi şi tirani pe pămînt înainte de El; se istoriseşte despre mulţi înţelepţi şi vrăjitori la caldei şi la egipteni şi hinduşi. Care dintre ei, nu zic după moarte, dar încă trăind a putut să-şi impună atât de mult puterea, încât să umple tot pămîntul de învăţătura lui şi să întoarcă de la superstiţia idolească o mulţime aşa de mare, câtă a atras Mîntuitorul nostru la El de la idoli? Filosofii elinilor au scris multe cărţi părute con-

se cere această iertare de la Dumnezeu şi întreolaltă, omul ajunge prin scurtele ţîşniri ale infernului în viaţa sa la infernul deznădejdii definitive, prin învîrtoşarea într-o necomuni-care definitivă, a aducerii la neputinţa totală a calităţii sale de cuvînt cuvîntător.

vingătoare şi cu mult meşteşug în cuvinte. Ce-au dovedit ele aşa de mUlt ca crucea lui Hristos? Pînă la moartea lor sofismele lor păreau să aibă ceva convingător. Dar chiar cînd trăiau se contraziceau în cele ce socoteau că se impun ca adevărate în gîndirea lor şi se certau întreolaltă.

Dar e un fapt foarte minunat că Cuvîntul lui Dumnezeu învăţând prin cuvintele cele mai simple, a umbrit pe sofişti şi a golit de putere învăţăturile lor, atrăgînd pe toţi la Sine şi umplând bisericile Sale. Şi ceea ce e uimitor este

că pogorînd la moarte ca om, a făcut de nimic vorbăria făloasă a înțelepților despre idoli. Căci a cui moarte a alungat demonii? Sau de moartea cui s-au înspăimântat dracii, ca de a lui Hristos?[111] De aceea unde se rosteşte numele Mântuitorului, de acolo se alungă orice demon.

Si cine a smuls aşa de desăvîrşit patimile sufleteşti din oameni[112], încât desfrânații s-au făcut feciorelnici, ucigaşii n-au mai ținut sulițele în mînă, iar cei stăpîniți de frică s-au îmbărbătat? Şi peste tot, cine a înduplecat pe barbari şi pe cei ce locuiau în țări păgâne să lepede furia şi să cugete cele paşnice, dacă nu credința în Hristos şi semnul crucii? Cine a încredințat pe oameni aşa de mult despre înviere, ca crucea lui Hristos şi însăşi învierea Lui cu trupul? Cu toate că elinii au scornit atâtea minciuni, totuşi n-au putut născoci învierea idolilor lor, nevenindu-le în minte nicidecum că e cu putință ca după moarte să învie trupul din nou[113]. Această închipuire le-ar fi fost de altfel aprobată, pentru că, cugetând astfel, ar fi dat pe față neputința idololatriei lor şi ar fi recunoscut puterea lui Hristos, ca să se cunoască şi din aceasta că e Fiul lui Dumnezeu.

LI

Care dintre oameni a învățat după moarte, sau chiar viețuind încă, despre feciorie, şi n-a socotit că e cu neputință virtutea aceasta între oameni? Dar Mîntuitorul nostru şi împăratul tuturor, Hristos, a pus atâta putere în învățătura Sa, despre aceasta, că şi copiii care nu au ajuns la vîrsta

111. Moartea lui Hristos a alungat demonii, pentru că prin ea aducându-Se ca dar lui Dumnezeu Tatăl şi renunțînd la Sine, a dat putere tuturor să depăşească despărțirea egoistă si orgolioasă de Dumnezeu pentru că a fost cea mai mare coborîre (chenozâ) a Celui mai presus de toate, a Fiului lui Dumnezeu făcut om ca să poată primi moartea noastră. Dracii, individuațiunile pervertite de extrema mîndrie, şi-au dovedit neputința față de această smerenie.

112. Avem aici o indicație apriată că sfîntul Atansie cugetă că Dumnezeu-Cuvîntul a lucrat şi asupra sufletului, sau a lucrat asupra trupului prin curățirea sufletului, deci n-a lucrat numai direct asupra trupului, cum spune Kannengiesser. Chiar prin coborîrea Lui din dragoste pentru noi pînă la primirea morții ne-a dat putere să biruim mîndria, lăcomia, pofta de plăceri trupeşti, toate patimile ca expresii ale egoismului.

113. Aceasta se opunea gîndirii lor panteiste, în care toate individuațiunile apar şi dispar definitiv. Dacă şi-ar fi închipuit învierea, ar fi recunoscut eterna valoare a persoanei.

cunoscătoare a legii au făgăduit viața In feciorie, care e mai presus de lege. Cine dintre oameni a putut străbate vreodată aşa de departe, încît să ajungă şi la sciți şi la etiopieni, sau ia perşi, sau la armeni, sau la goți, sau la cei de care se spune că locuiesc dincolo de ocean, sau la cei ce sînt peste Hircania, sau la egipteni şi caldei, care cred în vrăji şi sînt peste măsură de superstițioşi şi de sălbatici în obiceiurile lor, ca să le propovăduiască despre virtute şi feciorie şi despre o credință protivnică idolilor, cum a făcut Domnul tuturor, Puterea lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos? Şi El nu numai că le-a propovăduit prin ucenicii Săi, ci i-a şi înduplecat în cugetul lor să lepede

sălbăticia purtărilor şi să nu se mai închine zeilor părinților lor, ci să-L recunoască pe El şi prin El să creadă în Tatăl.

Odinioară închinîndu-se la idoli, elinii şi barbarii se războiau între ei şi erau cruzi cu cei de un neam şi nu se afla cineva care să umble pe pămînt, sau să străbată marea, fără să-şi înarmeze mîna cu sulița, din pricina luptei neîmpăcate între ei. Toată viața lor o trăiau înarmați şi sulița le slujea în loc de toiag şi numai în ea le era ajutorul. Se închinau, cum am spus înainte, idolilor şi aduceau demonilor jertfe; şi totuşi cei ce slujeau idolilor n-au putut fi îndreptați prin superstiția idolească. Dar cînd s-au mutat la învățătura lui Hristos, cugetarea li s-â străpuns cu adevărat în Chip minunat, încît au lepădat cruzimea şi nu se mai gîndesc la lupte, ci în toate s-au făcut paşnici şi plini de dorința de prietenie.

LE

Cine e deci Cel ce a făcut acestea? Sau cine e Cel ce i-a unit întreolaltă spre pace pe cei ce se urau, dacă nu Fiul cel iubit al Tatălui, Mîntuitorul de obşte al tuturor, Iisus Hristos, Care prin dragostea Lui toate le-a răbdat pentru a noastră mîntuire? De altfel despre această pace ce o va aduce El se proorocise de demult. Căci spusese Scriptura: «Şi-şi vor preschimba săbiile lor în fiare de plug şi sulițele lor în seceri şi nu va mai ridica sabia un neam asupra altui neam şi nu vor mai fi învățați să se lupte» (Isaia, 2, 4). Şi nu e de necrezut (ce s-a scris). Căci şi acum barbarii care au sălbăticia purtărilor sădită în ei, cît timp jertfesc idolilor ce-i au, se înfurie unii împotriva altora şi nu rămîn nici un ceas fără suliță; cînd aud de învățătura lui Hristos, îndată se întorc de la războaie la lucrarea pămîntului şi în loc de a-şi înarma mîinile cu sulițe, le întind la rugăciune; şi peste tot, în loc de a se război între ei, se înarmează de acum împotriva diavolului şi a dracilor, războindu-i pe aceştia cu fecioria şi cu virtutea sufletului. Iată o dovadă a dumnezeirii Mîntuitorului: ceea ce n-au putut învăța oamenii de la idoli au învățat de la El. Iar aceasta este o nu mică dovadă a neputinței şi nimicniciei idolilor. Căci cunoscându-şi dracii neputința lor, aţîţau odinioară pe oameni să se războiască între ei, ca nu cumva, încetînd să se certe între ei, Bă se întoarcă împotriva dracilor"[3]". Căci, fără îndoială neluptîndu-se între ei, ucenicii lui Hristos se rînduiesc prin purtările şi faptele lor în frontul împotriva dracilor şi pe aceştia îi alungă, iar pe căpetenia lor, diavolul, îl iau în rîs, prin aceea, că în tinerețe trăiesc în curăție, în încercări rabdă, în dureri stăruiesc, cînd sînt ocăriți suportă, lipsurile le disprețuiesc şi, ceea ce e minunat, disprețuiesc chiar şi moartea, făndu-se martiri ai lui Hristos.

LIH

Dar să mai arăt o dovadă foarte minunată a dumnezeirii Mîntuitoru-lui: care dintre oamenii de odinioară - fie el om simplu, sau vrăjitor, sau tiran, sau împărat - a putut lua sarcina să lupte împotriva întregii închinări la idoli şi a toată oastea drăcească şi a toată vrăjitoria şi a toată înțelepciunea elinilor,

care erau atît de tari şi înfloreau şi înfricoşau pe toţi, şi să se împotrivească cu o unică pornire tuturor, ca Domnul nostru, Fiul adevărat al lui Dumnezeu, Care dînd pe faţă în chip nevăzut rătăcirea fiecăruia, îi atrage pe toţi oamenii de la toate, încât unii calcă în picioare idolii cărora li se închinau, alţii ard cărţile cu vrăjitoriile de care se minunau, iar în locul înţelepţilor aleg tâlcuirea Evangheliilor; pe cei cărora mai înainte li se închinau îi părăsesc, iar lui Hristos celui răstignit, de Care râdeau, I se închină, mărturisindu-L ca Dumnezeu; şi aşa numiţii de ei zei sînt alungaţi cu semnul crucii, iar Mîntuitorul cel răstignit e propovăduit în toată lumea, ca Dumnezeu şi ca Fiul lui Dumnezeu; şi zeii închinaţi la elini sînt defăimaţi de ei ca închipuiri spurcate, iar cei ce primesc învăţătura lui Hristos au o viaţă mai curată ca aceia?

De sînt acestea şi unele ca acestea omeneşti, să ne arate cine voieşte, ca să ne convingem şi noi, că unele ca acestea s-au produs şi mai înainte. Iar de nu se arată şi nu sînt acestea fapte omeneşti, pentru ce le resping necredincioşii fără nici o evlavie, nerecunoscând pe Stăpînul care le-a lucrat? Ei pătimesc ceva asemănător celui ce nu cunoaşte pe Dumnezeu Făcătorul, din lucrurile zidirii. Căci dacă ar fi cunoscut, din puterea Lui arătată în toate, dumnezeirea Lui, ar fi cunoscut că şi faptele prin trup ale Iul Hristos sînt ale lui Dumnezeu Cuvîntul[114]. Iar cunoscându-L, «nu L-ar fi răstignit pe Domnul Slavei», cum a zis Pavel (I Cor., 2, 8).

113 a. Pacea între oameni arată prezenţa Logosului care toate le orinduieşte şi le armonizează, care scapă pe oameni de patima mîndriei, lăcomiei, mîniei.

114. Cine cunoaşte pe Dumnezeu din revelaţia naturală, îl cunoaşte şi din revelaţia supranaturală. Cine recunoaşte că raţionalitatea naturii nu se poate explica fără o Raţiune personală creatoare, recunoaşte şi Raţiunea mai presus de natură, dar nu contrară ei, ci ca complementară a sensului ei după care tinde omul trăitor în legătură cu ea, sau împlinin-du-se prin veşnicia dialogului iubitor cu Dumnezeu, început prin natură. Raţiunea aceasta s-a manifestat în modul cel mai clar prin faptele lui Hristos, ale Subiectului dumnezeiesc Identic cu Raţiunea personală supremă.

Concluile: Efectul universal al întrupării

LIV

Precum cel ce doreşte să vadă pe Dumnezeu, Care este prin fire nevăzut şi nu poate fi nicidecum văzut, îl înţelege şi îl cunoaşte din faptele din natură, aşa cel ce nu vede prin înţelegere pe Hristos să caute să-L afle măcar din faptele trupului şi să cerceteze de sînt ale unui om. Şi de sînt omeneşti, să rîdă; iar de nu sînt omeneşti, ci cunoaşte că sînt ale lui Dumnezeu, să nu rîdă de cele ce nu sînt de rîs, ci mai degrabă să se minuneze, că cele dumnezeieşti ni s-au arătat printr-un mijloc aşa de smerit şi prin moarte a ajuns la toţi nemurirea şi prin întruparea Cuvântului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate şi că Dăruitorul şi Făcătorul tuturor este însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu[114]". Căci El S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiţi[115]; El S-a arătat pe Sine prin trup, ca noi să primim cunoştinţa Tatălui; El a răbdat ocara noastră de la oameni, ca noi să moştenim nestricăciunea. Căci El n-a fost vătămat întru nimic, fiind nepăti-mitor şi nestricăcios şi Cuvîntul însuşi (de Sine) şi Dumnezeu. Iar pe oamenii ce pătimeau, pentru care a şi răbdat acestea, i-a atras şi îi ridică întru nepătimirea Sa[116], Şi, peste tot, biruinţele Mîntuitorului cele câştigate prin întrupare, sînt de aşa fel şi atît de mari, că dacă ar voi cineva să le povestească, s-ar asemăna celor ce privesc la noianul mării şi voiesc să numere valurile ei. Căci precum nu poate cuprinde cineva cu ochii toate valurile, pentru că pe măsură ce se apropie copleşesc simţul celui ce încearcă să le cuprindă, la fel, celui ce voieşte să cuprindă faptele lui Hristos în trup, îi este cu neputinţă să le primească pe toate, fie şi numai în cugetare, cele

114 a. Din faptele săvîrşite de Hristos prin trup se cunoaşte că Cel ce le face e mai presus de natură. Dar trebuie să ne minunăm că fapte aşa de mari se săvîrşesc prin trupul nostru smerit, la nivelul vederii noastre, aşa cum trebuis^să ne minunăm că prin moartea care revelează cea mai mare neputinţă a trupului nostru, se revelează şi se dăruieşte acestui trup, nemurirea ca starea ce arată cea mai mare şi mai definitivă putere. Prin trupul întrupat astfel s-a înfăptuit fapta cea mai înaltă a purtării de grijă a lui Dumnezeu pentru toţi, ridicându-i din moarte la nemurire. Cuvîntul dumnezeiesc întrupat Şi-a făcut în Hristos centrul puterii de mîntuire între noi, sau de realizare a providenţei în gradul suprem, faţă de toţi şi de toate.

115. Avem aci celebra sentinţă a sfîntului Atanasie: Dacă Cuvîntul întrupat nu e Fiul lui Dumnezeu, omul nu e îndumnezeit.

116. Nepătimirea are două înţelesuri: a) însuşirea unei firi de a nu fi supusă unor stări de durere şi unor modificări care o duc spre descompunere şi b) însuşirea cuiva de a nu fi pătimaş, de a nu se pasiona pentru ceva inferior, ajungînd rob al acelui ceva. La aceasta se ajunge prin efort şi prin răbdarea durerii. Cînd nu se luptă împotriva lor se ajunge la stricăciune. Dumnezeu-Cuvîntul, întrupîndu-Se a păstrat în firea Sa dumnezeiască nepătimirea în ambele sensuri. Totuşi, ca subiect al firii umane a purtat durerea ei, deci a pătimit în sens prim, dar nu şi în al doilea. Dar prin aceasta a asigurat în ea nepătimirea în amîn-două sensurile. Şi FI ne comunică şi nouă nepătimirea ca putere de a suporta suferinţa şi durerile despărţirii de patimi, întîi în sensul eliberării de patimile rele şi apoi, pe baza aceasta, în viaţa viitoare, nepătimirea totală ca lipsă de afecte şi ca nestricăciune.

ce întrec gîndirea lui fiind mai multe decît cele pe care socoteşte că le-a cuprins. Mai bine e deci de a nu vorbi de toate dte se arată privirii, din care nu poate înfăţişa cineva prin cuvînt nici măcar o parte, ci de a mai pomeni doar de una şi de a te lăsa pe tine minunîndu-te de celelalte. Căci toate sînt la fel de

minunate şi oriunde ar privi cineva ar fi covîrşit de uimire văzînd dumnezeirea Lui.

Concluzie generală

LV

Deci din toate cele spuse înainte se cuvine să reţii şi să pui ca început al celor nespuse mirarea că după venirea Mântuitorului nu s-a întins slujirea idolilor, ci şi cea care este se micşorează şi încetează cu încetul. Şi nici înţelepciunea elinilor nu mai înaintează, ci şi cea care este tinde să dispară. Şi nici demonii nu mai amăgesc cu nălucirile şi ghiciturile şi vrăjitoriile lor, ci îndată ce îndrăznesc şi încearcă să facă aceasta sînt făcuţi de ruşine cu semnul crucii. Şi ca să spun toate împreună, priveşte cum sporeşte pretutindeni învăţătura Mântuitorului în vreme ce slujirea la idoli şi toate cele ce se împotrivesc credinţei în Hristos se micşorează şi slăbesc şi pier zi de zi. Privind la aceasta, închină-te Mîntuitorului tuturor şi lui Dumnezeu-Cuvîntul cel puternic şi disprețuieşte ceea ce El face să scadă şi să piară. Căci precum atunci când soarele apare, întunericul nu mai are putere, ci e alungat şi de acolo unde a mai rămas, la fel când vine arătarea lui Dumnezeu-Cuvîhtul nu mai are putere întunericul idolilor, ci toate părţile lumii de pretutindeni se luminează de învăţătura Lui. Cînd un împărat oarecare nu se • arată în vreo parte a ţării, ci rămîne în casa sa, adeseori unii vicleni, folosindu-se de retragerea lui se dau pe ei înşişi de împăraţi şi fiecare luînd înfăţişarea lui îi face pe cei simpli să-şi închipuie că el e împăratul şi aşa sînt amăgiţi oamenii de numele ce şi l-a dat. Căci au auzit că au un împărat, dar nu l-au văzut, pentru că nu au putut intra tn casa lui. Dar când iese şi se arată adevăratul împărat, viclenii care amăgeau sînt daţi pe faţă prin arătarea lui, iar oamenii văzînd pe adevăratul împărat părăsesc pe cei ce-i amăgeau. Aşa amăgeau odinioară dracii pe oameni, atrăgînd la ei cinstirea cuvenită lui Dumnezeu. Dar când S-a arătat Cuvîntul lui Dumnezeu în trup, privind ei la Cuvîntul cel adevărat al Tatălui, părăsesc idolii şi recunosc pe Dumnezeu cei adevărat. Iar aceasta este dovada că Hristos este Dumnezeu-Cuvîntul şi Puterea luiDumnezeu. Căci cele omeneşti încetând şi rămînînd Cuvîntul lui Hristos, e vădit tuturor că cele ce au încetat sînt vremelnice, iar Cel ce rămîne este Dumnezeu şi Fiul adevărat şi Cuvîntul Unul născut.

LVI

Acestea ţi le-am dat pe scurt, o, iubitorule de Hristos, ca pe un rezumat al credinţei în Hristos şi al dumnezeieştii Lui arătări. Dar tu, luînd prilej de la ele şi cercetând cuvintele dumnezeieştilor Scripturi şi stăruind cu mintea în înţelegerea lor, vei cunoaşte din ele mai amănunţit, mai deplin şi mai limpede

cele spuse. Căci acelea s-au grăit şi s-au scris prin bărbaţi de Dumnezeu cuvîntători (teologi). Iar noi învăţîndu-le de la dascălii de Dumnezeu cuvîntători care le-au cunoscut şi au fost martori ai dumnezeirii lui Hristos, le predăm şi iubirii tale de învăţătură.

Vei cunoaşte astfel şi a doua Lui slăvită şi cu adevărat dumnezeiască arătare, cînd nu va mai veni întru micşorare, ci întru slava Sa; cînd nu va mai veni întru smerenie, ci întru mărirea Sa; cînd nu va mai veni ca să pătimească, ci ca să dăruiască tuturor rodul Crucii Sale, adică învierea şi nestricăciunea; cînd nu va mai fi judecat, ci va judeca pe toţi, potrivit cu cele ce le-a făcut fiecare prin trup, fie bune, fie rele; când celor buni li se va rînduiimpărăţia **Cierurilor,** iar celor ce au făcut cele rele, focul veşnic şi întunericul cel mai dinafară. Căci aşa spune şi Domnul: «Vă zic vouă că de acum veţi vedea pe Fiul omului şezînd de-a dreapta puterii şi venind pe norii cerului întru slava Tatălui» (Matei, 26, 64). De aceea ne-a dat şi un cuvînt mmtuitor care ne atrage luarea aminte spre acea zi, spunînd: «Fiţi gata şi privegheaţi, că nu ştiţi ceasul în care vine» (Matei, 24, 42-44). Căci după fericitul Pavel, «noi toţi trebuie să ne înfăţişăm înaintea scaunului de judecată al lui Hristos, ca să ia fiecare, potrivit celor ce a făcut prin trup, fie bine, fie rău» (II Cor., 5, 10).

LVH

Dar pe lîngă cercetarea şi cunoştinţa adevărată a Scripturilor mai trebuie şi o viaţă bună şi un suflet curat şi virtutea cea după Hristos, ca, umblînd pe calea ei, mintea să ajungă la cele dorite şi să poată cuprinde, dt e cu putinţă firii oamenilor, să afle despre Dumnezeu-Cuvîntul. Căd fără cugetare curată şi fără urmarea vieţii sfinţilor, nu va putea înţelege dneva cuvintele sfinţilor. Căd de voieşte dneva să vadă lumina soarelui, trebuie numaidedt să-şi şteargă şi să-şi lumineze ochiul, făndu-se pe sine aproape asemenea celui dorit, ca astfel ochiul ajuns lumină să vadă lumina soarelui. Sau de voieşte cineva să vadă o cetate sau o ţară, trebuie

numaidecît să meargă unde sînt ele pentru a le vedea. Aşa, cel ce voieşte să înţeleagă cugetările de Dumnezeu cuvântătorilor[117], trebuie să-şi curăţe şi spele sufletul prin viaţă şi să se apropie de sfinţi prin asemănarea faptelor sale, ca, însoţindu-se cu ei prin împreuna vieţuire cu ei, să înţeleagă cele descoperite lor de Dumnezeu; şi ca, unit cu ei, să scape de primejdia ce-i aşteaptă pe păcătoşi şi de focul gătit lor în ziua Judecăţii şi să primească cele rînduite sfinţilor în împărăţia cerurilor, «cele pe care ochii nu le-au văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima oamenilor nu s-au suit, cîte au fost gătite» celor ce vieţuiesc în virtute şi «iubesc pe Dumnezeu» (I Cor., 2, 9) şi Tatăl, în Hristos Iisus, Domnul nostru, prin Care şi cu Care fie cinstea şi stăpînirea şi slava Tatălui împreună cu Fiul în Duhul Sfînt, în vecii vecilor. Amin.

117. în toate locurile din urmă, unde se vorbeşte de teologi (cuvîntători de Dumnezeu) este vorba de evanghelişti şi, în general, de autorii Noului Testament.

TREI CUVINTE
ÎMPOTRIVA ARIENILOR

CUVÎNTUL ÎNTÎI ÎMPOTRIVA ARIENILOR (PG 26, 11-114)

I

Toate ereziile s-au abătut de la adevăr şi şi-au născocit vreo aiureală vădită arătând tuturor, de mult, lipsa de evlavie. Căci e vădit că cei ce le-au născocit «au ieşit dintre noi», precum a scris fericitul Ioan (I Ioan, 2, 20). Fiindcă prin cugetarea lor nu au fost şi nu sînt nici acum cu noi. De aceea, precum a zis Mîntuitorul, «neadunând cu noi, risipesc» (Luca, 11, 23) cu diavolul. Şi ei se apropie de cei ce dorm, ca să semene în ei otrava pierzaniei şi să-i ducă la moarte împreună cu ei.

Una dintre aceste erezii, şi cea din urmă, e cea numită ariană. Ea e plină de viclenie şi de uneltire. De aceea, văzînd cum alte erezii, surori mai bătrîne ale ei, au fost date pe faţă, se îmbracă în chip prefăcut în cuvinte de-ale Scripturilor, ca şi tatăl ei, diavolul, şi se sileşte să intre iarăşi în raiul Bisericii, ca, dîndu-şi înfăţişarea de creştină, să înşele pe vreunii ca să cugete contrar lui Hristos, prin aparenţa de adevăr a unor raţionamente mincinoase. Căci nu e în ea nici o judecată dreaptă. Şi de fapt au şi amăgit pe unii, făcîndu-i nu numai să-şi plece urechea la cuvîntul lor stricăcios, ci şi să ia şi să guste, ca Eva, şi apoi să socotească, din nepricepere, ceea ce e amar, ca dulce (Isaia, 5, 20) şi să numească greţoasa erezie, frumoasă. >

De aceea, îndemnat de voi, am socotit să scoatem pavăza acestei urîte erezii şi să arătăm răul miros al nebuniei ei. Aceasta, pentru ca cei ce se află încă departe de ea.să fugă şi mai mult de ea, iar cei amăgiţi de ea să se răzgîndească şi să cunoască cu ochii deschişi ai inimii că, precum întunericul nu este lumină, nici minciuna adevăr, aşa nici erezia ariană nu e bună; ba că şi cei ce numesc pe aceştia creştini se înşală mult şi tare, ca unii ce nu citesc Scripturile, nici nu cunosc peste tot creştinismul şi credinţa lui.

n

Ce văd, deci, comun între erezie şi dreapta credinţă, cei ce flecăresc, zicând că aceia nu spun nimic rău? Dacă aceasta este adevărat," atunci ei pot spune că şi Caiafa este creştin şi că şi Iuda vînzătorul poate fi numărat între apostoli şi că cei ce l-au cerut pe Varava în locul Mîntuitorului n-au făcut nimic rău; că şi Imeneu şi Alexandru au cugetat drept şi, că Apostolul a spus neadevăruri despre ei (I Tim., 1, 20). Dar nici un creştin n-ar răbda să audă acestea şi nimeni n-ar socoti sănătos la minte pe unul care îndrăzneşte să

spună aceasta. Căci aceştia au în cinste în locul lui Hristos pe Arie, precum maniheii pe Maniheu[1] şi elinii, în loc de Moise şi alţi sfinţi, pe comicul Sotade[2] şi pe fiica Irodiadei. De fapt Arie scriind Thalia\imită stihurile cu înţelesuri muiereşti ale aceluia. Căci în bîrfelile lui împotriva Mîntuitorului a încurajat bătaia de joc şi rîsul, încît cei ce au căzut în această erezie şi-au stricat mintea şi au înnebunit, schimbînd numele Domnului slavei în asemănarea chipului omului stricăcios, şi numele de creştini, în cel de arieni, pe care îl au ca semn al necredinţei lor. Şi osîndiţi fiind, să nu încerce să se apere, nici să mintă, faţă de cei ce nu sînt ca ei, numind şi ei pe creştini de la dascălii lor, ca să pară că în felul acesta şi ei se pot numi arieni. Nici să nu rămînă nepăsători cînd sînt făcuţi de ruşine pentru numele lor. Iar de se ruşinează, să se ascundă, sau să iasă din strîmba lor credinţă. Pentru că nu şi-a avut vreodată vreun popor numele de la episcopii lui. Căci deşi dascălii noştri au fost fericiţii apostoli şi ei ău slujit Evanghelia Mîntuitorului, totuşi nu de la ei ne-am numit şi sîntem creştini, ci de la Hristos. Iar cei ce-şi au de la alţii începutul credinţei pe care o ţin, pe drept cuvînt au şi numele de la ei, stând sub ascultarea lor.

m

Noi toţi fiind şi numindu-ne creştini de la Hristos, odinioară a fost scos dintre noi Marcion, care a născocit o erezie/Şi cei ce au rămas cu cei ce l-au scos pe acela, au rămas creştini. Iar cei ce au rămas cu Marcion nu s-au mai numit creştini, ci marcioniţi. Aşa şi Valentin şi Vasilide şi Maniheu şi Simon Magul au dat celor ce i-au urmat numele lor. Şi unii se numesc valentinieni, alţii vasilinieni, alţii manihei, alţii simonieni, şi alţii frigieni, de la Frigia, şi novaţieni de la Novat.

Aşa şi Meletie, scos de Petru, episcopul şi martirul, a numit pe ai săi, nu creştini, ci meletieni. La fel şi fericitul Alexandru, scoţând pe Arie, cei ce au rămas cu Alexandru au rămas creştini. Iar cei ce au ieşit împreună cu Arie aii părăsit numele Mîntuitorului, pe care-1 avem noi, şi s-au numit arieni, tată deci, că şi după moartea lui Alexandru, cei ce sînt în comuniune cu Atanasie, care i-au urmat lui şi cu care la rândul său e în comuniune Atanasie însuşi,

1. Maniheu a trăit în sec. II si a fost începătorul unei erezii influenţată de dualismul parsist, după care materia este tot aşa de eternă ca şi Dumnezeu.

2. Sotade era un poet cretan care a compus versuri comice.

3. Era opera lui Arie.

au acelaşi nume de creştini. Şi nici unul dintre ei nu are numele lui Atanasie, nici el nu se numeşte de la ei, ci toţi se numesc mai departe, în chip obişnuit, creştini. Căci chiar dacă sîntem urmaşi ai învăţătorilor şi sîntem ucenicii lor, dar, învăţând de la ei cele ale lui Hristos, sîntem şi ne numim nu mai puţin creştini. Iar cei ce urmează ereticilor, chiar dacă aceia ar avea zeci de mii de

urmaşi, poartă totuşi numele celui ce a născocit erezia. Astfel murind Arie, măcar că a avut mulţi urmaşi, totuşi cei ce sînt cunoscuţi ca cugetând cele ale lui Arie se numesc arieni. Şi dovada minunată a acestui fapt este că elinii care intră în Biserică, părăsind superstiţia idolilor, nu primesc numele celor ce i-au catehizat, ci pe al Mîntuitorului, şi în loc de elini încep să se numească creştini. Iar cei ce merg la ei, sau cei ce trec de la Biserică la erezie, părăsesc numele lui Hristos şi se numesc arieni, ca unii ce nu mai ţin credinţa lui Hristos, ci s-au făcut următori nebuniei lui Arie.

IV

Căci cum vor fi creştini cei ce nu sînt creştini, ci stăpîniţi de nebunia lui Arie? Sau cum mai sînt mădulare ale Bisericii catolice[4] (universale) cei ce au lepădat credinţa apostolică şi s-au făcut născocitorii unor rele noi; cei ce, părăsind cuvintele dumnezeieştilor Scripturi, numesc cele ale *Thaliei* lui Arie înţelepciune nouă? Pe drept cuvînt o spun aceasta. Căci propovăduiesc de fapt o erezie nouă. De aceea e de mirare că, deşi au scris mulţi multe tîlcuiri şi cuvîntări la Vechiul şi Noul Testament şi cele ale *Thaliei* nu se găsesc la nimeni, nici chiar la cei mai serioşi dintre elini, ci numai la cei ce cântă între pocale cu zgomot şi cu glume, ca să stârnească rîsul altora, minunatul Arie n-a imitat nimic cuviincios, ci ignorând cele ale scriitorilor serioşi şi furând multe din alte erezii, a râvnit numai la glumele lui Sotade. Căci ce putea să facă el vrând să râdă de Mântuitorul, decât să prindă în cântece moleşitoare urâtele cuvinte ale necredinţei lui? Căci dacă, precum zice înţelepciunea: «Din sfîrşitul cuvîntului se va cunoaşte bărbatul»-, tot aşa din cuvinte se va cunoaşte nebărbăţia sufletului cuiva şi stricăciunea cugetării celui ce le-a scris. Şi de fapt nu s-a putut ascunde vicleanul, ci, măcar că se suceşte ca şarpele într-o parte şi în alta, a căzut totuşi în rătăcirea fariseilor. Căci precum aceia, urmărind fărădelegea, se prefăceau că cercetează cuvintele legii; şi vrând să tăgăduiască pe Domnul cel aşteptat şi de faţă, se făceau că-Dnumesc Dumnezeu, dar au fost daţi pe faţă ca hulindu-L prin cuvîntul: «Pentru ce Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu şi zici: Eu şi Tatăl una sîntem» (Idan, 10, 30, 33),

4. Catolică era Biserica de la început, ea fiind Biserica universală care ţinea dreapta credinţă, proprie Bisericii de pretutindeni, faţă de care învăţăturile eretice apăreau ca învăţături noi.

aşa si spurcatul **Arie,** care **imită pe** Sotade, prefădndu-**se că** grăieşte despre Dumnezeu **şi** folosindu-**se în** acest scop **de** cuvintele Scripturii, e **dat pe faţă** ca necredindos, odată ce tăgăduieşte pe Fiul şi îl numără printre făpturi.

V

Ded începutul Thaliei uşuratice a lui Arie, scrisă după felul cuvintelor muiereşti, e acesta: «Potrivit credinței aleşilor lui Dumnezeu, a înțelepților lui Dumnezeu, a fiilor sfinți, aceasta am învățat-o eu de la cei ce s-au împărtăşit de înțelepciune, de învățătură, de la cei învățați de Dumnezeu şi întru toate înțelepți. Păşind pe urmele lor şi cugetând ca ei, eu, cel bine cunoscut, care am pătimit multe pentru slava lui Dumnezeu, învățat fiind de Dumnezeu, am aflat înțelepciunea şi cunoştința».

Iar batjocurile lăudate de el în ea, vrednice de osîndă şi pline de rătă-dre, sînt acestea: «Dumnezeu n-a fost pururea Tată. Ci a fost dndva dnd Dumnezeu era singur şi nu era încă Tată. Dar S-a făcut mai pe urmă **Tață.** Şi nu a fost pururea Fiul. Căd toate făndu-se din nimic şi toate creaturile şi făpturile fiind făcute, Cuvîntul lui Dumnezeu a fost făcut şi **El din nimic.** Şi a fost odată dnd nu era. Şi n-a fost înainte de a Se face. Ci **a avut şi** El un început al creării. Căd a fost, zice, singur Dumnezeu; iar Cuvîntul **şi** înțelepdunea încă nu erau. Apoi voind să ne creeze pe noi, a făcut **pe unul** oarecare şi L-a numit pe El Cuvîntul şi înțelepciunea şi Fiul, **ca să ne** facă pe noi prin El. Ded spunem că sînt două înțelepduni, una proprie şi existând împreunş cu Dumnezeu; iar Fiul a fost făcut de această înțelepdune şi împărtăşindu-Se de ea a fost numit El singur înțelepdunea şi Cuvîntul[5]. Căd înțelepdvmea, zice, a«existat prin înțelepdunea. **şi** voința lui Dumnezeu. Astfel spunem că există şi alt Cuvînt dedt **Fiul cel din** Dumnezeu şi cel ce s-a împărtăşit de El s-a numit şi el Fiul, adică Fiul **şi** Cuvîntul după har».

Mai este şi aceasta o idee proprie ereziei lor, arătată în alte scrieri ale **lor,** anume că «sînt multe puteri şi una este proprie lui Dumnezeu prin **fire şi din** ved; dar Hristos nu este puterea adevărară a lui Dumnezeu, d este **şi el una din** cele numite puteri, dintre care cea mai din vîrf şi bolta **tuturor nu** se numeşte numai putere, d şi puterea cea mare (Ioel 2,2). Iar celelalte sînt multe şi asemenea Fiului, despre Care David antă, zidnd: «pomnul puterilor» (Pş. 23, 10). Şi Cuvîntul, ca şi noi toți, este prin fire schimbător, dar prin libertatea Sa rămîne bun dtă vreme voieşte. Dar **dnd** voieşte, se poate schimba şi El ca şi noi, avînd o fire schimbătoare. De aceea, zice, Dumnezeu cunosdnd de mai înainte că el va rămîne bun, luînd-o înainte i-a dat această slavă, pe care a avut-o după aceea şi ca om prin virtute[8]. De aceea Dumnezeu l-a făcut de mai

5. Numai înțelepciunea făcută s-a numit, după Arie, propriu-zis înțelepciunea şi Cuvîntul, pentru că a primit o existență deosebită de Dumnezeu.

înainte să fie aşa, pentru faptele lui, pe care le-a ştiut de mai înainte».

VI

A mai îndrăznit să spună iarăşi că Cuvîntul nu e Dumnezeu adevărat. «Căci deşi i se spune Dumnezeu, nu e Dumnezeu adevărat, ci prin împărtăşirea de har. Ca şi ceilalți toți, aşa se zice şi el numai cu numele dumnezeu. Şi de vreme ce toate sînt străine şi neasemenea lui Dumnezeu după ființă, aşa şi Cuvîntul e străin şi în toate neasemenea Tatălui şi însuşirii Lui, ținînd de cele făcute şi de creaturi şi fiind unul dintre ele».

Pe lîngă acestea, făcîndu-se ca un fel de urmaş al îndrăznelii diavolului, a mai spus în *Thalia* că «Tatăl e nevăzut de Fiul şi Cuvîntul nu poate nici să vadă, nici să cunoască în chip desăvîrşit şi întocmai pe Tatăl Său. Dar şi ceea ce cunoaşte şi vede, cunoaşte şi vede potrivit cu măsurile sale, precum şi noi cunoaştem după puterea noastră. Dar nu numai pe Tatăl nu-L cunoaşte Fiul întocmai, lipsindu-i puterea să-L cuprindă, ci nici fiinţa sa nu şi-o cunoaşte. Şi fiinţa Tatălui şi Fiului şi Sfîntului Duh este împărţită prin fire, fiind diferite şi despărţite, străine şi nepărtaşe între ele, cum a spus el, aceştia sînt cu totul şi infinit neasemenea prin fiinţa şi slava lor. Astfel în ce priveşte asemănarea slavei şi fiinţei, Cuvîntul, zice, este cu totul străin de amîndoi, adică de Tatăl şi de Sfîntul Duh». în aceste cuvinte s-a rostit rătăcitul de la dreapta credinţă. «Fiul, zice, este despărţit prin Sine şi în toate nepărtaş de Tatăl». Acestea sînt părţi ale născocirilor aflate în scrierea vrednică de rîs a lui Arie.

VII

Cine deci, auzind acestea în scrierea *Thaliei,* nu va urî, pe drept cuvînt, pe cel ce ia în rîs astfel de lucruri ca pe scenă? Cine nu-1 socoteşte pe acesta, cînd se arată rostind numele lui Dumnezeu şi vorbind despre Dumnezeu, ca pe şarpele care sfătuia pe femeie? Şi cine, citind cele ce urmează, nu vede necredinţa lui asemenea amăgirii şarpelui, care a dus pe femeie prin vicleşug la cele ce au urmat? Cine nu se uimeşte de aceste hule? «Că cerul, cum zice proorocul, s-a înspăimîntat şi pămîntul s-a cutremurat de călcarea legii» (Ier., 2, 12). Iar soarele s-a supărat şi, nerăbdînd atunci batjocurile trupeşti împotriva Stăpînului de obşte al tuturor, pe care El le-a răbdat de bunăvoie pentru noi, şi-a întors faţa şi şi-a retras razele, arătînd ziua aceea fără soare. Dar de hulele lui Arie

6. **Aci se vede influenţa lui Origen. Atîta că la Origen nu e o deosebire de esenţă între Dumnezeu şi spiritele care prin păcat se depărtează de El, rămînînd numai cel întrupat în Hristos încă nedepărtat de Dumnezeu.**

cum nu va fi cuprinsă de muţenie întreaga fire a oamenilor şi nu-şi va astupa urechile şi nu-şi va închide ochii, ca să nu audă unele ca acestea, nici să vadă pe cel ce a scris acestea? Iar Domnul, cum nu va striga pe drept cuvînt împotriva acestora ca împotriva unor nelegiuiţi şi nemulţumitori, precum a prezis prin proorocul Isaia: «Vai lor, că s-au abătut de la Mine! Ticăloşi sînt, că s-au lepădat de credinţa în Mine. Eu i-am răscumpărat pe ei, iar ei au scornit minciuni împotriva Mea» (Os., 7, 14-15). Şi după puţin: «Şi au cugetat vicleşuguri împotriva Mea, întorsu-s-au de la Mine» (ibid.). Iar cei ce s-au întors de la Cel ce este Cuvîntul lui Dumnezeu, Care este, închipuindu-şi pe cel ce nu este, au căzut în nimic.

De aceea şi Sinodul ecumenic[7] a scos pe Arie din Biserică şi l-a dat anatemei, nerăbdînd necredinţa lui. Aşa s-a născut erezia lui Arie, mai rătăcită decît celelalte erezii. De aceea s-a numit şi duşman al lui Hristos şi ea s-a socotit înaintemergătoarea lui Antihrist.

Dar deşi această osîndă a necredincioasei erezii ar ajunge să convingă pe toți să fugă de la ea, totuşi, fiindcă unii dintre aşa zişii creştini, fie din neştiință, fie din fățărnicie, precum s-a spus înainte, socotesc că ea nu atinge adevărul şi pe cei ce cugetă aceasta îi numesc creştini, să-i luăm la întrebare şi să le descoperim viclenia ereziei. Poate că ruşinîndu-se astfel, vor tăcea şi vor fugi de la ea, ca de la fața şarpelui.

vin

Dacă pentru faptul că s-au scris în Thalia unele cuvinte din dumnezeiasca Scriptură, socotesc că şi hulele ei sînt cuvinte ale dreptei credințe, fără îndoială, văzînd pe iudei citind legea şi proorocii, vor tăgădui şi ei împreună cu aceia pe Hristos. Sau, auzind poate pe manihei spunînd unele lucruri din Evanghelie, vor tăgădui şi ei împreună cu aceia legea şi proorocii. Iar dacă se înfurie şi bolborosesc astfel de lucruri, să afle din Scripturi că şi diavolul care a născocit ereziile s-a folosit pentru urîciunea răutății lui, de cuvintele Scripturilor ca de un acoperământ pentru amăgirea celor naivi, semănînd în ei otrava sa. Aşa a înşelat pe Eva; aşa a plăsmuit şi celelalte erezii. L-a amăgit şi pe Arie să grăiască şi să-şi dea de formă un chip contrar ereziilor, ca pe ascuns să strecoare în minți erezia sa. Dar nu s-a putut ascunde nici astfel prea vicleanul. Căci neținînd credința în Cuvîntul lui Dumnezeu, a căzut îndată din toate şi s-a arătat tuturor că nu le ştie nici pe celelalte şi se dovedeşte necugetînd nimic adevărat. Căci cum ar spune adevărul despre Tatăl, acela care tăgăduieşte pe Fiul care ni L-a descoperit pe Tatăl? Sau cum ar cugeta drept despre Duhul, vorbind urît despre Cuvîntul, Care-L dăruieşte? Şi cine va crede acestuia vorbind despre înviere, odată ce tăgăduieşte pe Hristos, Care

7. Sinodul I Ecumenic de la Niceea.

S-a făcut pentru noi întâiul născut din morți (Col., 1,10)? Sau cum, nerecunoscînd naşterea adevărată a Fiului din Tatăl, nu va rătăci şi în privința venirii Lui în trup? Căci şi iudeii de odinioară, tăgăduind pe Cuvîntul şi zicând: «Nu avem alt împărat decât pe Cezarul» (Ioan, 19,15), au tăgăduit deodată cu aceasta toate şi s-au golit de sfeşnicul luminii, de mireasma mirului, de cunoştința proorociei şi de însuşi adevărul, iar acum, neînțe-legînd nimic, sînt ca cei ce umblă în întuneric.

Căci cine a auzit vreodată unele ca acestea? Sau de unde, sau de la cine au auzit linguşitorii ereziei, cumpărați cu daruri, unele ca acestea? Cine le-a grăit unele ca acestea atunci când au fost catehizați? Cine le-a spus: «Lăsați slujirea zidirii şi veniți şi vă închinați zidirii şi făpturii»-? Iar dacă mărturisesc şi ei că acum au auzit prima dată unele ca acestea, să nu nege câ această erezie este străină, şi nu de la Părinți. Iar ceea ce nu e de la Părinți, ci e născocit acum, ce e altceva decât aceea despre care a scris fericitul Pavel: «în timpurile din urmă se vor depărta unii de la învățătura sănătoasă, luînd aminte la duhurile înşelătoare şi la învățăturile demonilor, prin fățărnicia unor mincinoşi înfierați în conştiință» (I Tim., 4, 1) şi «abătuți de la adevăr» (Tit, 1, 4)?

IX

Dar noi ne ținem cu îndrăzneală de dreapta credință, pe temeiul dumnezeieştilor Scripturi, punînd-o ca un sfeşnic în candelabru şi zicând: Acesta este Fiul adevărat al Tatălui, prin fire, propriu ființei Lui, înțelepciunea unic născută şi Cuvîntul adevărat şi unic al lui Dumnezeu. Nu este creatură şi făptură, ci Născutul propriu al ființei Lui. De aceea e Dumnezeu adevărat de o ființă cu Tatăl adevărat. Iar ceilalți, cărora le-a spus: «Eu am zis: dumnezei sînteți» (Ps. 81, 6) numai prin împărtăşanie au pe Cuvîntul prin Duhul, avînd harul acesta de la Tatăl[8]. Căci e pecetea ipostasului Tatălui (Evr., 1,3) şi lumină din lumină şi putere şi chip adevărat al ființei Tatălui[0]. Căci aceasta a spus-o însuşi Domnul: «Cel ce Mă vede pe Mine a văzut pe Tatăl» (Ioan, 12, 9).

Şi a existat pururea şi nu a fost niciodată cînd nu a fost. Căci Tatăl fiind

8. Faptul că există în oameni sentimentul de fii ai Tatălui ceresc, dar nu sînt fii prin natură ai Lui, pentru că acesta ar fi un panteism dezmințit de conştiința micimii lor. arată că trebuie să fie un Fiu adevărat al Tatălui ceresc, prin împărtăşire de care au şi ei această calitate de fii ai Tatălui prin har, comunicat lor de Duhul Sfînt. Existența unui Fiu adevărat în Dumnezeu şi a unui Tată adevărat o dovedeşte şi faptul că există între oameni relația de părinți şi copii. Precum existența persoanelor omeneşti dovedeşte că există Persoane în Dumnezeu, aşa relația de paternitate şi filiație între oameni dovedeşte că această relație există şi în Dumnezeu. Tatăl, mama sînt ochii prin care licăreşte lumina iubirii infinite a lui Dumnezeu. Totuşi nu ei şi-au dat această putere. Această putere de infinită iubire din ei, dovedeşte existența unui Tată care are de la Sine însuşi infinitatea veşnică a iubirii față de un Fiu. Iar prin har se împărtăşeşte de ea şi tatăl şi mama de pe pământ. Iar avînd această iubire ca relație cu alte persoane, tatăl pămîntesc şi mama pămînteasc ă se dovedesc ca chipuri ale Unuia care şi El este în relație interpersonală al Unui Dumnezeu în Treime.

9. Fiul e Chipul sau Pecetea Tatălui imprimată viu în interiorul Lui. Ca să folosim ca imagine o realitate din lume: într-o mare iubire eu trăiesc eu-ul cel iubit în interiorul

veşnic, veşnic este şi Cuvîntul şi înțelepciunea Lui[10].

Dar aceştia, ce ne aduc din atotvrednica de osîndă *Thalia?* Mai întîi să o citească, urmînd obiceiul celui ce a scris-o, ca făcându-se de rîs altora, să afle ce greşeală se află în aceia şi apoi să grăiască. Şi ce ne vor spune din ea altceva decît că: Dumnezeu nu a fost pururea Tată, ci S-a făcut mai tîrziu; şi Fiul nu a fost pururea, căci nu a fost înainte de a fi născut. Şi nu este din Tatăl, ci a luat existența din nimic. Nu este propriu ființei Tatălui. Căci e creatură şi făptură. Deci Hristos nu e Dumnezeu adevărat, ci a fost îndumnezeit şi El prin împărtăşire. Nu a cunoscut Fiul întocmai pe Tatăl, nici nu vede Cuvîntul pe Tatăl în mod desăvîrşit; şi nici nu înțelege, nici nu cunoaşte Cuvîntul întocmai pe Tatăl. El nu este Cuvîntul adevărat şi unic al Tatălui, ci se zice numai cu numele Cuvînt şi înțelepciune; şi se zice Fiu şi Putere prin har. Nu este neschimbat ca Tatăl, ci este schimbător prin fire, ca şi făpturile şi este lipsit de puterea de a înțelege şi cunoaşte în mod desăvîrşit pe Tatăl[11].

Uimitoare este această erezie care nu are nimic vrednic de crezare în ea, ci năluceşte pe Cel ce este ca neexistînd şi în loc de cuvinte de laudă scoate cuvinte de hulă[12].

Dacă deci cineva cercetînd cuvintele ambelor părți, ar fi întrebat care credință o alege sau cuvintele căreia socoteşte că se potrivesc lui Dumnezeu, să răspundă ținînd seama de ceea ce s-a spus: «Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 2). Mai bine zis: să răspundă la întrebare înşişi susținătorii ereziei, ținînd seama de aceste cuvinte. Că din acest cuvînt se va cunoaşte ce se cuvine să se spună despre întreaga învățătură a ambelor părți: de era Cuvîntul sau nu era; de a fost punirea său a fost cîndva cînd n-a fost; de a fost veşnic sau de la cineva şi de cîndva; de este Dumnezeu adevărat sau prin fapta altcuiva şi prin împărtăşire şi prin închipuire; de trebuie să fie numit unul dintre cele făcute sau să fie văzut în unire cu Tatăl; de e neasemenea după ființă cu Tatăl sau de e asemenea şi propriu ființei Tatălui; de e făptură sau prin El s-au făcut făpturile; de e Cuvîntul

eu-ului meu ca şi eu-ul propriu, cu tot conținutul lui de simțiri. Simțirile lui sînt simțirile mele, dar rămîn şi ale lui; dar simțirile lui sînt în acelaşi timp provocate de mine. Eu mă văd trăit în el şi prin aceasta e chipul meu, si eu îl trăiesc în interiorul meu.

10. Niciodată n-a lipsit în Dumnezeu calitatea de Tată şi de Fiu. Căci dacă ar fi apărut acestea după un timp, Dumnezeu ar fi supus unei evoluții, deci unei legi care ar fi superioară Lui şi atunci El n-ar mai fi Dumnezeu.

11. O conştiință care nu are o altă conştiință care să o cunoască nu poate trăi acea conştiință ca pe propria sa conştiință, căci îi este mult inferioară. Dar aceasta înseamnă că nici nu poate iubi acea conştiință cu iubire infinită şi nici aceea pe ea. Conştiința superioară rămîne o conştiință singuratică şi nedesăvîrşită.

12. Cum am observat la nota 10, un Dumnezeu care nu e Tată şi Fiu nici nu e Dumnezeu adevărat. Dar aci autorul reproşează în mod special arienilor că reduc pe Dumnezeu Fiul la o făptură scoasă din nimic.

Tatălui sau altul decît Acesta şi că El a fost făcut prin Acesta şi prin altă înțelepciune; şi că El a fost numit numai prin nume înțelepciune şi Cuvînt şi că S-a făcut părtaş de înțelepciunea Aceluia, ca al doilea după Ea[13].

X

Care cuvinte spun deci şi arată că Domnul nostru Iisus Hristos este Dumnezeu şi Fiul Tatălui? Acelea pe care le vomitați voi, sau cele pe care le-am aflat noi şi le grăim din Scripturi? Dacă Mîntuitorul nu este Dumnezeu, nici Cuvîntul, nici Fiul, vă este îngăduit şi vouă să spuneți cele ce voiți, ca şi elinilor şi evreilor de acum. Dar de este Cuvîntul Tatălui şi Cuvîntul adevărat şi Dumnezeu din Dumnezeu şi binecuvîntat mai presus de toate în veci, cum nu trebuie să piară şi să şteargă celelalte cuvinte şi *Thalia* ariană, ca un chip al relelor şi ca plină de toată necredința, în care cei ce cad se pierd ca nişte fii

13. Neputînd lipsi pe Dumnezeu de înțelepciune şi rațiune, Arie socotea că Dumnezeu are în Sine o înțelepciune şi o rațiune, dar ca însuşire neipostatică a Lui. Prin aceasta a creat toate şi, în primul rînd, pe Gel numit numai prin nume Rațiunea (Cuvîntul) şi înțelepciunea. Dar o înțelepciune şi un Cuvînt (Rațiune) care n-ar fi de o ființă cu Tatăl, avînd în acelaşi timp caracter ipostatic, ar închide pe Dumnezeu într-o viață lipsită de iubire, singularizată, nedesăvîrşită. Acesta n-ar mai fi Dumnezeu adevărat. Şi creația n-ar mai avea nici o explicație, nestîndu-i la bază iubirea interpersonală a lui Dumnezeu. în Dumnezeu, înțelepciunea, ca să fie deplină, trebuie să implice în ea iubirea, deci relația interpersonală. Numai existînd în Dumnezeu din veci o altă Persoană, iradiind ca înțelepciune din Prima, Se arată şi iubirea existînd veşnic în Dumnezeu. înțelepciunea Tatălui este o înțelepciune ipostatică, pentru ca El să O poată iubi ca înțelepciune deplină şi ca El însuşi să Se arate desăvîrşit în Ea.

14. Dacă Iisus Hristos nu e Fiul lui Dumnezeu venit la noi, atunci noi nu ne mîntuim de pieire, ca toate creaturile, prin unirea cu Dumnezeu Cel nesupus pieirii ca Persoană, sau ca comuniune de Persoane. Dacă Dumnezeu nu poate naşte un Fiu din ființa Lui, ci rămîne despărțit iremediabil de toate celelalte existențe ca de nişte creaturi, atunci nu e cu putință ca noi, unindu-ne cu Dumnezeu, fără să ne confundăm cu El, să ne mîntuim de pierirea la care ajung toate cele ce n-au în ele altceva decît calitatea de creaturi.

ai pămîntului şi ajung în groapa iadului?[14] Aceasta o ştiu şi ei, dar o ascund ca nişte răufăcători, neîndrăznind să o rostească, ci spun altele decît acestea. De aceea ca nişte fii ai veacului acestuia, aprinzîndu-şi păruta lor candelă din untdelemnul măslinului sălbatic şi temîndu-se că se va stinge repede, căci «lumina celor rău credincioşi repede se stinge» (Iov, 18, 3), o ascund sub obrocul fățărniciei; şi grăiesc altele şi spun că sînt susținuți de prieteni şi ocrotiți de Constanțiu, ca cei ce intră la ei să nu vadă murdăria ereziei, ascunsă sub fățărnicie şi sub făgăduințe. Cum deci nu e vrednică de scîrbă şi prin aceasta erezia, cînd e ascunsă chiar şi de susținătorii ei, ca una ce nu are în ea îndrăzneala şi e încălzită ca un şarpe? De unde au zămislit aceste cuvinte? Sau de la cine primindu-le, au îndrăznit să le grăiască? Căci n-ar putea fi numit nici unul dintre oamenii care să le fi născocit. Căci care om, fie el elin sau barbar, mărturisind pe Dumnezeu, ar îndrăzni să spună că El este una dintre creaturi şi că «n-a fost mai înainte de a fi fost făcut»?

Sau cine, crezînd lui Dumnezeu, nu crede Celui ce zice: «Acesta este Fiul Meu cel iubit», spunînd că nu este Fiu, ci făptură? Mai degrabă toți se vor revolta împotriva celor ce spun astfel de nebunii[15]. Dar nici în Scripturi nu găsesc temeiuri pentru ele. Căci s-a dovedit de multe ori şi se va dovedi şi acum că acestea sînt străine cuvintelor dumnezeieşti. Deci fiindcă nu rămîne decît să spunem că de la diavolul le-au primit acestea şi şi-au stricat mintea (căci numai acela este semănătorul acestora), să ne împotrivim aceluia. Căci lupta noastră se îndreaptă prin acestea împotriva aceluia, pentru ca, ajutîndu-ne Domnul, şi căzînd acela, ca de obicei, prin puterea dovezilor, să se ruşineze aceştia, văzînd fără putere pe semănătorul ereziei în ei şi să afle, fie şi mai tîrziu, că fiind arieni, nu sînt creştini.

XI

Ați spus şi cugetați, urmînd şoaptei aceluia, că «era cîndva cînd nu era Fiul». Acesta este cel dintîi văl al născocirii voastre, de care trebuie să vă dezbrăcăm.

Spuneți deci, răucredincioşilor şi răugrăitorilor, ce era atunci cînd nu era Fiul? Dacă spuneți că Tatăl, hula voastră e şi mai mare. Pentru că nu e îngăduit să se spună că Acela era cîndva. Căci «cîndva» arată cînd era El. Dar El este pururea şi este şi acum, dacă este şi Fiul; pentru că El este Cel ce este dacă e şi Tatăl Fiului[18].

Iar de spuneți că era cândva când Fiul nu era, răspunsul este nebunesc şi fără înțeles. Cum era şi nu era Acela? Deci aflîndu-vă în această neputință de a răspunde, trebuie să spuneți: «Era cândva un timp când Cuvîntul nu era». Căci aceasta înseamnă în chip firesc cuvințelul vostru «cândva». Dar ceea ce ați spus chiar scriind: «Nu era Fiul înainte de a se naşte» e una cu a zice: «Era

15. Arianismul reprezenta o absurditate pe care nici paginii nu o puteau accepta. Paginii vedeau totul ca un fel de dumnezeu în devenire, sau în mişcare de emanație (panteism). Dar arianismul, recunoscând un Dumnezeu necreat, pe de o parte contesta acestui Dumnezeu puterea de a crea lumea întreagă din nimic, dar pe de alta, Ti recunoştea putința de a aduce la existență o creatură superioară celorlalte, care să creeze apoi lumea. Nu ştia cum să vadă trecerea de la Dumnezeu necreat la o lume creată. Iar pînă la urmă tot recunoştea o astfel de trecere,crezînd însă că poate uşura această trecere, înțelegînd-o ca efectuîndu-se în mod treptat. însă de fapt nu era nici aceasta o trecere treptată. Căci oricât de înaltă ar fi prima creatură, tot creatură rămîne^adusă la existență din nimic. Arienii erau ocrotiți de împăratul Constanțiu şi susținuți de unii episcopi.

16. Tatăl nu putea fi Tată cînd nu era Fiul. El nu era şi nu este Tată decît dacă era şi este şi Fiul. El n-a putut fi «cândva» când nu era Fiul. Căci Tatăl este «Cel ce este», adică este existența de la Sine şi prin exi elență numai dacă este şi Tată. Dacă nu e Tatăl Fiului, nu e peste tot înainte de aceea. El Se schimbă, ca toate. Dacă nu a născut din veci pe Fiul; El nu a fost din veci «Cel ce este» şi la aceasta nu poate ajunge prin dezvoltare. Un Dumnezeu care nu poate naşte din Sine un egal al Său. nu are puterea deplină a lui Dumnezeu, deci nu e Dumnezeu. Dacă a fost un timp când nu L-a putut naşte pe Fiul. nu L-a putut naşte niciodată. De aceea arienii conchideau logic că Fiul nici nu S-a născut vreodată din Dumnezeu, deci că Dumnezeu n-a fost niciodată Tată. Ci că Fiul e o creatură. Dar este un lucru infinit mai mare să poată naşto cineva un egal cu Sine, din Sine. decît să facă un lucru infinit inferior Lui.

cândva dnd nu era». însă aceasta şi aceea indică timpul dinainte de Cuvîntul.

De unde ați aflat deci voi acestea? Pentru ce v-ați frămîntat să aflați cuvinte deşarte împotriva Domnului şi lui Hristos însuşi? Căci nici una din Sfintele Scripturi n-a spus aşa ceva despre Mîntuitorul, ci mai degrabă că există pururea, veşnic, şi că există pururea împreună cu Tatăl. Căci zice: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era de la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1). Iar în Apocalipsă se zic acestea: «Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine» (Apoc, 1, 4). Şi cine ar putea tăgădui Celui ce este şi Celui ce era, veşnicia?[17] Despre aceasta a căutat şi Pavel să-i convingă pe iudei, scriind în Epistola către Romani: «Din care e Hristos după trup, Cel ce este peste toate Dumnezeu binecuvântat în veci» (Rom., 9,5).

Iar ruşinînd pe elini a spus: «Că cele nevăzute ale Lui de la întemeierea lumii din făpturi fiind cunoscute se văd, veşnica Lui putere şi dumnezeire» (Rom., 1, 20). Iar care este puterea lui Dumnezeu, tot el ne învață, zidnd iarăşi: «Hristos, puterea lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24). Căci spunînd aceasta nu vorbeşte despre Tatăl, cum şoptiți adeseori, vorbind între voi! «Tatăl însuşi e veşnica Lui putere». Nu e aşa. Căci n-a spus: însuşi Dumnezeu este puterea, ci a Lui este puterea. Şi e vădit tuturor că « a Lui» nu este «El», dar nici ceva străin de El, ci mai degrabă e proprie Lui. Citiți şi cuvintele următoare şi vă întoarceți spre Domnul: «Iar Domnul este Duhul» (II Cor., 3,17) şi veți vedea că despre Fiul grăieşte.

Căci amintind de creațiune, scrie pe urmă şi despre vederea puterii Făcătorului din creațiune, care este Cuvîntul lui Dumnezeu «prin Care toate s-au făcut» (Ioan, 1,3). Căci dacă ajunge creațiunea să facă cunoscut pe Dumnezeu din ea, vedeți să nu cădeți, socotind că creațiunea a fost

17. Prin caracterul lui Dumnezeu de «Cel ce *este*» (Ieş., 13,14; Apoc, 1,4), sfîntul Atanasie vede creştinismul ieşind din orice fel de panteism (emanaționist, evoluționist, modalist - spinozist) care anulează putința duratei veşnice a aceleiaşi persoane şi face toate fără sens. îl vede deasupra esenței nemişcate a lui Parmenide, sau deasupra lui «totul curge-> al lui Heraclit (evoluționism), dincolo de încercarea de împăcare a stabilității şi mişcării realității cunoscute de noi, care e socotită eternă, dar prin aceasta obligă la o resemnare cu un relativism lipsit de putința unei desăvîrşiri şi fericiri depline. Dumnezeul creştin fiind necreat şi, ca atare, deosebit de tot ce e creat e cu adevărat deosebit de planul relativității. Dar neschimbarea Lui adevărată nu e lipsă de viață, ci El are viață, şi încă cea mai înaltă, putînd naşte un Fiu din veci, tot aşa de desăvîrşit ca şi El, neschimbat în desăvârşirea Lui, cu Care este într-o comuniune de supremă iubire. Astfel viața nu e unită numai cu relativitatea sau cu forma relativă de existență, din care facem noi parte prin natură; forma relativă de existență nu e singura formă de realitate, ci e numai forma de realitate creată. La fundamentul ei stă realitatea necreată a lui Dumnezeu, din care lumea creată nu iese prin emanație. Căci în acest caz ar fi relativă şi esența fundamentală. Planul lumii noastre e adus la existență de voința lui Dumnezeu Col necreat şi personal, nu iese

făcută fără Fiul. Iar dacă a fost făcută prin Fiul şi toate subzistă în El, urmează numaidecât că cel ce priveşte în chip drept creaţiunea vede şi pe Cuvîntul care a făcut-o şi prin El începe să cunoască şi pe Tatăl[18].

Dar şi Mîntuitorul a zis: «Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl dedt Fiul şi cel căruia Fiul i-L descoperă» (Matei, 11, 27). Iar lui Filip care i-a cerut: «Arată-ne nouă pe Tatăl», nu i-a spus: «Priveşte creaţiunea», ci: «Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl» (Ioan, 14, 9).

De aceea pe drept cuvînt Pavel - mustrînd pe elini că, deşi privesc armonia şi buna întocmire a creaţiunii, nu cunosc pe Cuvîntul făcător din ea, (căd făpturile vestesc pe Făcătorul lor), ca prin El[19] să cugete şi pe Tatăl şi să oprească de la închinarea la făpturi - a spus «veşnica Lui putere şi dumnezeire», ca să arate pe Fiul[20]. Iar sfinţii spunînd: «Cel ce este dinainte de veci şi prin Care a făcut veacurile», vestesc nu mai puţin veşnida Lui, prin care arată şi pe Tatăl. Căci Isaia zice: «Dumnezeu cel veşnic care a zidit marginile pămîntului» (Isaia, 11, 28). Iar Suzana zicea: «Dumnezeu cel veşnic» (Dan., 13, 42). Baruh a spus şi el: «Striga-voi spre Cel veşnic în zilele mele» (Bar., 4, 20, 27); şi după puţin: «Eu am nădăjduit în Cel veşnic mîntuirea voastră; şi mi-a venit mie bucuria de la Cel Sfînt». Dar şi Apostolul, scriind către evrei, zice: «Care fiind strălud-rea slavei şi chipul ipostasului Lui». Iar David antă în psalmul 89: «Şi strălucirea Domnului să fie peste noi» (v. 17); şi : «în Lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 18).

Deci cine va fi atît de fără minte, ca să se îndoiască despre Fiul că e pururea? Căci cine a văzut dndva lumină fără strălucirea luminii, ca să spună despre Fiul că «era dndva dnd nu era», sau că «înainte de a Se naşte nu era»[ai].

din fiinţa Lui personală, care e cu totul din alt plan. Necreatul, sau «Cel ce este» cu adevărat, nu are o stabilitate parmenidiană încremenită, nu e nici purtat de o mişcare involuntară spre alte şi alte forme, ci are o fecunditate superioară ambelor acestor caracteristici. El naşte un Fiu şi purcede un Duh Sfînt.

18. Termenul grecesc «Logos» are nu numai înţelesul de «Cuvîntul», ci şi pe cel de Raţiune. Cine priveşte creaţiunea vede raţionalitatea ei, deci şi Subiectul acestei raţionalităţi şi pe Tatăl Lui, sau Raţiunea ipostatică supremă, Care e totodată Făcătorul tuturor creaturilor. Căci lumea n-a putut fi făcută decît de Cel ce i-a dat această raţionalitate. Fără ea n-ar putea exista. Fără ea lumea nici n-ar putea fi cunoscută. în însăşi cunoştibilitatea creaţiunii e implicată cunoaşterea Raţiunii personale divine, ca Creatoare a ei.

19. în textul din P. G. e «prin ele» (6V **aurcov), dar cred că e «prin El»** (6Y **ouxou). Căci sfîntul Atanasie a negat mai sus şi va nega mai jos că din creaţiune poate fi cunoscut în mod direct însuşi Tatăl. Tatăl poate fi cunoscut din Subiectul raţionalităţii creaţiei.**

20. Raţiunea observată în creaţiune nu e Tatăl însuşi, ci Fiul. Dacă raţionalitatea creaiei ar fi însuşi Tatăl, ar însemna că ea nu trimite la cineva mai înalt, ci e proprie creaturii, n acest caz raţionalitatea creaţiunii n-ar fi raţionalitatea care are ca Subiect Raţiunea (personală) creatoare. Logosul sau Raţiunea ipostatică divină are două aspecte: este pe de o parte Subiectul raţiunilor, ale căror chipuri sînt raţiunile făpturilor, pe de alta e Raţiunea ipostatică a Tatălui. Dacă Raţiunea-Subiect al raţiunilor reflectate în creaţiune n-ar fi Raţiunea - Subiect ce provine din alt Subiect, ar putea fi confundată cu raţionalitatea creaţiunii în sens panteist.

Iar ceea ce se spune în psalmul 144 către Fiul: «împărăţia Ta e împărăţia tuturor veacurilor», nu îngăduie cuiva să cugete nici cel mai mic interval în care să nu fi fost Cuvîntul. Căci dacă orice interval se măsoară în veacuri, iar

împăratul tuturor veacurilor şi Făcătorul lor este Cuvîntul, va fi numaidecât o nebunie ca nefiind înainte de El nici cel mai mic interval, să se spună că «era cândva când nu era» Cel veşnic şi că «Fiul este din nimic»[22].

însuşi Domnul zice: «Eu sînt Adevărul» şi nu zice: «Am fost făcut adevăr», ci totdeauna zice «sînt»[22a]; «Eu sînt Păstorul»; « Eu sînt Lumina» (Ioan, 8, 12; 10, 14); şi iarăşi: «Voi Mă numiţi pe Mine Domnul şi învăţătorul, şi bine ziceţi, căci sînt» (Ioan, 13,13). Deci cine, auzind un astfel de cuvînt spus despre Sine de Dumnezeu însuşi şi de înţelepciunea şi de Cuvîntul Tatălui, se va mai îndoi despre adevăr şi nu va crede îndată că prin «sînt» se arată veşnicia Fiului şi faptul că e fără de început înainte de tot veacul?

XIII

Din cele spuse e vădit că Scripturile se arată spunînd despre Fiul că e veşnic. Dar aceleaşi Scripturi pun, cum vor arăta cele următoare, pe seama făpturilor cele ce le spun arienii: «nu era», «înainte», «cândva». Astfel Moise, istorisind despre facerea lumii, zice: «Şi toată verdeaţa pământului mai înainte de a se fi făcut pe pământ; şi toată iarba pământului mai înainte de a fi răsărit. Că nu dăduse Dumnezeu ploaie pe pământ şi

.21. Dacă n-ar fi o Raţiune din veci, cum ar fi putut apărea peste tot o raţiune înţelegătoare? Iar acea Raţiune din veci nu poate fi decât personală, căci nu poate exista o raţio-nalitatefără subiect.

22. împăratul timpului trebuie să fie mâi presus de timp, să nu fie supus timpului, să nu fie produs de timp. Căci în acest caz timpul ar fi împăratul. Nu e timp «înaintea» Lui, ci El este «mai înainte de orice timp». Eternitatea timpului face ca toată realitatea să fie relativă, să se desfăşoare în timp, să aibă în ea o neputinţă de a ajunge la o desăvârşire.

Adevărul care e realitatea adevărată nu devine, ci există din veci. Numai pentru că este un adevăr sau o realitate desăvîrşită din veci sînt şi unele adevăruri care devin. Dar ele se şi desfac, sau sînt depăşite. Iar aceasta arată că nu sînt în ele totul. Deci nici una din acestea nu e adevărul deplin şi veşnic persistent. Adevărul deplin are în sine totdeauna totul. De el nu se poate spune că a fost adevărul, sau va fi, sau este acum, dar nu va mai fi şi n-a fost. De aceea Domnul zice totdeauna despre Sine «sînt», într-un prezent etern. Pe de altă parte o realitate plenară nu poate fi impersonală, nu poate fi lipsită de conştiinţa de sine, singura care dă unei existenţe cea mai bogată complexitate. O realitate, oricât ar fi de adîncă şi de puternică, dacă nu ştie de sine, e ca şi când n-ar fi; dacă nu e pentru sine şi dacă nu e din veci nimeni pentru care să fie, dacă nu e nimeni care să ştie de ea, e ca şi cînd n-ar fi. Pe lîngă aceea, dacă există persoane în planul nostru, ca realităţi infinit superioare faţă de obiecte, realitatea supremă trebuie să cuprindă în sine caracterul personal. Cum s-ar finaliza în persoane realitatea noastră, dacă n-ar fi în baza ultimă a realităţii acest caracter? în acest sens Dumnezeu e «lumină». De aceea, înţelegerea răsăriteană a lui Dumnezeu ca lumină, nu e inferioară celei care înţelege pe Dumnezeu ca «întuneric», cum a spus Jean Danielou în *Platonisme et theologie mystique.*

22 a. «Sînt» la prezentul permanent arată că nu a fost cândva când n-a fost, sau va fi, dar încă nu este, ci e veşnic.

nu era om care să lucreze pământul» (Fac, 2, 5). Şi înDeuteronom: «Cînd a împărţit Cel Prea înalt neamurile» (32, 8). Iar Domnul însuşi a spus despre Sine: «Dacă M-aţi iubi, v-aţi bucura că am zis: Mă duc la Tatăl, pentru că Tatăl este mai mare decît Mine. Şi acum v-am spus (acestea), mai înainte ca să fie, ca să credeţi cînd vor fi» (Ioan, 14, 28-29). Iar despre creaţiune zice prin Solomon: «înainte de a fi făcut pământul, înainte de a fi făcut adîncurile, înainte de a se ivi izvoarele apelor, înainte de a se fi întemeiat munţii, înainte

de toate culmile, M-a născut pe Mine» (Pilde, 8, 22); şi: «înainte de a fi fost Avraam Eu sînt» (Ioan, 8, 58). Iar către Ieremia zice: «Te ştiu pe Tine înainte de a te fi plăsmuit Eu în pîntece» (1, 5). Şi David cîntă: «Doamne, scăpare Te-ai făcut nouă în neam şi în neam. înainte de a fi fost făcuți munții şi alcătuite pămîntul şi lumea, din veac şi pînă în veac Tu eşti» (Ps. 89, 1). Iar la Daniel se zice: «Strigat-a Suzana cu glas mare şi a zis: «Dumnezeule cel veşnic, cunoscătorul celor ascunse, Cel ce ştii toate înainte de facerea lor» (Dan., 13, 42). Deci «nu era odată» şi «înainte de a fi» şi «când» şi toate cuvintele de felul acesta e potrivit să fie spuse despre cele făcute şi despre creaturi, dar sînt străine Cuvîntului. Iar dacă Scripturile spun acestea despre cele făcute, însă despre Fiul spun că e «pururea», atunci, o, duşmanilor lui Dumnezeu, nu s-a făcut Fiul din nimic, nici nu este dintre cele făcute, ci e chipul Tatălui şi Cuvîntul veşnic; nici n-a fost vreodată neexistent, ci e pururea existent, ca Cel ce e strălucirea veşnică a Luminii veşnice.

Atunci, de ce vă închipuiți timpuri înaintea Fiului? Sau, pentru ce huliți, spunînd că a apărut după timpuri Cuvîntul prin care s-au făcut şi veacurile? Căci cum a putut veni la subzistență timpul şi veacul, când nu era încă, după voi, Cuvîntul, «prin Care toate s-au făcut şi fără de Care nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3)[2i]. Sau pentru ce cugetînd la timp, nu spuneți deschis: «era un timp când nu era Cuvîntul»? Ci acoperiți numele timpului spre amăgirea celor simpli, dar în gîndul vostru nu-l ascundeți, **însă nici nu-l puteți ascunde. Căci**

23. Nu există nimic fără o raţiune. Dar raţiunile tuturor trebuie să fie gîndite de o Raţiune personală. Ar fi absurd să se cugete din veci o raţionalitate inconştientă, deci şi lucrurile în care e încorporată, inclusiv timpul. Raţiunea aceea personală, conştientă, stă la baza întregii raţionalităţi inconştiente a lucrurilor, deci şi a lucrurilor şi a timpului în care ele se desfăşoară. Timpul apare şi el, după învăţătura creştină, când sînt aduse la existenţă creaturile. Numai ele există în timp pentru că sînt supuse schimbării şi pentru că n-au fost totdeauna, ci s-au creat din nimic. Nu e un timp veşnic, o veşnică evoluţie. Aceasta L-ar supune pe Dumnezeu timpului, în care nu poate ajunge desăvârşirea. Sau Dumnezeu n-ar mai fi Dumnezeu desăvîrşit din veci. Există o realitate supremă deasupra schimbării, deasupra evoluţiei care nu duce la desâvîrşire. Altfel nu s-ar putea explica realitatea în mişcare. Nu se poate spune că neschimbarea aceasta e proprie doar legilor evoluţiei dar că aceste legi le-ar schimba pe toate. Căci cum ar fi aşa, când ele însele ar fi neputincioase să ducă ceva la vreo desâvîrşire. Dar Dumnezeu, fiind nesupus mişcării, are totuşi o viaţă, întrucât este în El o iubire statornică, din veci desăvîrşită, între Tatăl şi Fiul. Singură Treimea explică cum Dumnezeu e mai presus de timp, dar are totuşi o viaţă.

daţi de înţeles timpurile cînd ziceţi: «Era aşadar cînd nu era» şi «N-a fost înainte de a se naşte»[23]".

XIV

Dovedite fiind acestea, ei spun cu şi mai multă neruşinare: «Dacă n-a fost cîndva cînd nu era, ci Fiul este veşnic şi există împreună cu Tatăl, nu mai este Fiu, deci spuneţi că El este frate al Tatălui». Nebuni şi certăreţi ce sînteţi! Dacă am spune că El este numai veşnic cu altul, şi nu Fiu, făţărnicia voastră ar putea părea întru cîtva dreaptă credinţă. Dar dacă, numindu-L veşnic, îl mărturisim Fiu din Tatăl, cum poate fi socotit Cel născut, frate al Celui ce L-a născut?[24] Şi dacă credinţa noastră este în Tatăl şi în Fiul, ce frăţie este între Ei? Sau cum se poate numi Cuvîntul frate al Celui al cărui Cuvînt este? Aceasta nu e o contrazicere, care le vine din neştiinţă. Căci cunosc şi ei adevărul. Ci e pretextul iudaic al celor ce voiesc să se despartă de adevăr, cum a zis Solomon (Prov., 18,1). Dar Tatăl şi Fiul nu S-au născut împreună dintr-o obîrşie mai înainte existentă, ca să fie socotiţi fraţi. Ci Tatăl este obîrşia şi născătorul Fiului; şi Tatăl este Tată şi nu e Fiul cuiva. Şi Fiul este Fiu şi nu frate. Iar de se spune că e Născutul etern al Tatălui, bine se spune. Căci nu a fost fiinţa Tatălui vreodată nedesăvîrşită ca să i se adauge mai tîrziu ceea ce-i este propriu[24"]. Nici nu S-a născut Fiul ca un om din alt om, ca să aibă existenţa mai tîrzie decît existenţa Tatălui[241']. Ci e Născutul lui Dumnezeu şi, fiind propriu lui Dumnezeu Celui ce există pururea, există din eternitate. Căci e propriu oamenilor a naşte în timp din cauza nedesăvîrşirii firii; şi e propriu lui Dumnezeu să aibă un Născut etern, pentru desăvârşirea eternă a firii[2']. Dacă deci nu e Fiu, ci s-a făcut ca o făptură din cele ce

23 a. A socoti pe Fiul ca semn al conştiinţei divine, făcut după un timp. înseamnă a supune pe Dumnezeu timpului în sens panteist, a-L socoti dezvoltîndu-Se de la ceva mai puţin desăvîrşit la ceva mai desăvîrşit. Ar însemna să se admită o veşnicie temporală înainte de apariţia Cuvîntului, a Logosului, a Raţiunii.

24. Două sau trei Persoane veşnice în Dumnezeu. Care n-ar proveni veşnic dintr-Una. n-ar mai salva unitatea deplină în Dumnezeu odată cu iubirea desăvîrşită. Două sau trei Persoane fraţi presupune că ele îşi au o obîrşie comună a existenţei lor din veci. Dacă acea obîrşie ar fi personală, am avea un fel de pătrime în Dumnezeu, in care nefiind un singur Tată şi un singur Fiu. nici iubirea n-ar fi desăvîrşită; iar dacă ar fi impersonală, persoanele ar fi nişte realităţi de al doilea grad. ceea ce înseamnă panteism.

24 a. Este propriu fiinţei lui Dumnezeu, sau lui Dumnezeu, să fie obîrşia prin naştere a unui Fiu, adică să aibă o viaţă de iubire interpersonală eternă în El însuşi. Numai aşa n-are nevoie de lume, numai aşa lumea nu provine din El fără voia Lui, arătîndu-L ca o esenţă fără conştiinţă şi voinţă, supusă legilor evoluţiei.

24 b. Omul apărînd după un timp, e firesc ca şi omul ce se naşte din el să apară după un timp. Dacă omul în general nu e etern, e firesc ca fiecare dintre oameni sâ-şi aibă timpul de apariţie deosebit de al altora.

25. în Dumnezeu nu se poate produce o schimbare aşa de mare ca naşterea în timp. Pentru că aceasta L-ar supune evoluţiei, sau unei legi a schimbării. El n-ar mai fi Dumnezeu in acest caz. Arianismul ducea în fond la o concepţie impersonală, panteistă despre

nu sînt, e firesc ca ei să-şi nălucească despre El cele ale făpturii, zicând că «a fost odată când n-a fost». Căci cele făcute s-au făcut ca unele ce nu erau. Iar dacă e Fiu (căci aceasta o spune şi Tatăl şi o strigă şi Scripturile), iar Fiul nu e altceva decât Cel ce Se naşte din Tatăl, iar cel ce Se naşte din Tatăl e Cuvîntul şi înţelepciunea şi Strălucirea Lui, ce trebuie sp us decât că, zicând ei: «A fost odată când n-a fost», jefuiesc pe Tatăl ca nişte tâlhari de Cuvîntul şi spun împotriva Lui că a fost odată fără Cuvîntul propriu şi fără înţelepciunea Sa[25a] şi că lumina a fost odată fără strălucire[25b] şâ izvorul era neroditor şi uscat[26]. Căci chiar dacă făcându-se că se tem de ; cuvîntul timp, pentru cei ce i-ar osîndi pentru aceasta, şi spun că El este înainte de timp, totuşi dau unele intervale, în care îşi nălucesc că El nu era. Prin aceasta dau să se înţeleagă timpuri şi îl lipsesc pe Dumnezeu, plini de toată necredinţa, de Raţiune[268].

XV

Iar dacă mărturisesc totuşi ca noi numele Fiului, pentru că nu voi esc să fie osîndiţi pe faţă de toţi, dar tăgăduiesc că Acesta este Născutul propriu al fiinţei Tatălui, pe motiv că nu ar putea avea loc aceasta fără cugţetarea unor

Dumnezeu. Dacă Tatăl nu are un Fiu deosebit de lume, nu se mai deosebeşte de Iun ie. Numai Sfînta Treime distinge pe Dumnezeu de lume, asigură transcendenţa după fiinţn a lui Dumnezeu şi mîntuirea pentru veci a persoanei umane, începînd cu învierea, care scoate pe om de sub robia legilor naturii. Aci e mărimea sfîntului Atanasie că a delimifc at teologic între panteismul elen - continuat în gnosticism - şi Dumnezeul personal al Tre; i-mii, în stare să dea şi persoanelor umane o eternitate.

_ 25 a. Un Dumnezeu care nu ar fi Tată al unui Cuvînt e un Dumnezeu lipsit de Raţiune , de înţelepciune, de sfat şi comuniune. Este o esenţă supusă unor legi oarbe, ea însăşi fiind' oarbă spiritual.

25 b. Dacă Fiul S-ar fi născut mai tirziu, Tatăl ar fi devenit şi El Tată mai tîrziu. Dar aceasta ar însemna că s-a întâmplat ceva ulterior în fiinţa Tatălui sau în însăşi fiinţa dumnezeiască. Sfîntul Atanasie. stă pe temeiul ultimei expresii a Sinodului de la Niceea: -«Născut din fiinţa Tatălui». El nu desparte între fiinţă şi proprietăţile personale: naştere, purcedere. Desigur aceste proprietăţi deosebind Persoanele, nu sînt comune Lor. Dar ele se produc în mod distinct în fiinţa însăşi. Fiinţa întreagă este posedată în mod deosebit de Tatăl, de Fiul şi de Sfîntul Duh. Şi de modul posedării de către Tatăl, ţine şi naşterea Fiului de către El, din însăşi fiinţa Sa, care e şi a Fiului, într-un alt mod. Tatăl dă Fiului fiinţa ce o are, Fiul o primeşte. Dar fiinţa însăşi se lasă dată şi totodată primită. Dacă fiinţa ar fi fost dată şi primită de-abia mai tîrziu, ar însemna că în ea s-a produs un fenomen important nou, echivalent cu o prefacere.

26. Dumnezeu nu poate fi lipsit eîndva de fecunditate. Aceasta ar însemna lipsa de putere şi de viaţă în El şi nu ar mai putea fi numit nici Creatorul. Dar în realitate, El nu creează numai făpturi străine de El. Dacă El e «lumina», dacă El gîndeşte, fecunditatea Lui cea mai proprie este un rod al gîndirii şi nu un rod nesubzistent, ci subzistent, ipostatic. Alta e gîndirea cînd e împreună-gîndire. Altă plinătate are un Subiect cînd e împreună Subiect cu altul şi cînd între Sine şi celălalt subiect este o armonie ca între Tată şi Fiu. Dacă nu ar rodi o Raţiune-Subiect ar însemna că nu este El însuşi capabil de o Raţiune deplină; ar însemna că are o Raţiune neputincioasă să meargă pînă la ipostazierea ei într-un Subiect-Fiu. Chiar omul cînd gîndeşte să aibă un fiu, va putea să-1 aibă. Dumnezeu rămîne cu o raţiune neputincioasă?

26 a. Un Dumnezeu fără Cuvîntul veşnic e un Dumnezeu lipsit de Logos, de Raţiune. E o esenţă oarbă, inconştientă. Dar cum poate emite atunci din Sine raţiunile arătate în lume?

părţi şi despărţiri în Dumnezeu, prin aceasta tăgăduiesc nu mai puţin şi, csi e Fiu adevărat, dîndu-I numai numele de Fiu. Dar cum nu fac o greşeală mare gîndind lucruri trupeşti despre Cel netrupesc şi tăgă-duind, pentru meputinţa firii lor, ceea ce e propriu Tatălui prin fire? Iată-i că nu înţeleg nici cum este Dumnezeu şi cum e Tatăl, tăgăduindu-L şi pe El, nebunii, de vreme ce

măsoară cu măsurile lor şi pe Cel Născut al Tatălui. Iar cugetînd aşa şi socotind că nu poate exista un Fiu al Tatălui, sînt vrednici de milă. Pe de altă parte trebuie să fie luaţi la întrebări şi daţi pe faţă, că poate vor veni măcar aşa la simţire.

Dacă, după voi, Fiul este din nimic şi n-a fost înainte de a Se naşte, fără îndoială că S-a numit Fiu şi Dumnezeu şi înţelepciune prin împărtăşire[27]. Căci aşa se socotesc că există, şi sînt sfinţite toate celelalte. Dar atunci trebuie să spuneţi de cine Se împărtăşeşte Fiul? Dacă toate celelalte se împărtăşesc de Duhul, El (Fiul) de cine Se împărtăşeşte, după voi? De Duhul? Dar mai degrabă Duhul ia de la Fiul, cum a spusEl însuşi; şi e o nebunie să se ,spună că El Se sfinţeşte de Duhul. Deci Se împărtăşeşte de Tatăl. Căci numai aceasta a mai rămas şi e necesar să se spună. Altfel ce este El şi de unde este? Dacă e din ceva din afară de Tatăl, nu mai e părtaş la Tatăl, ci la ceea ce e în afară de Tatăl şi nu mai e atunci nici al doilea după Tatăl, avînd înainte de Sine acel ceva[27"]. Şi nu mai trebuie numit nici Fiul Tatălui, ci al acelui ceva de care împărtăşindu-Se S-a numit Fiu şi Dumneze u. Dar aceasta e o nebunie şi o lipsă a dreptei credinţe, odată ce Tatăl însuşi a spus: «Acesta este Fiul Meu cel iubit»; dar a spus şi Fiul că Tatăl Lui este Dumnezeu. Deci din acestea e vădit că acel ceva de care se împărtăşeşte nu e din afară, ci e fiinţa Tatălui. Şi dacă acel ceva e altceva decît fiinţa Fiului, va urma aceeaşi absurditate, acela aflîn-du-se la mijloc între Tatăl şi fiinţa Fiului, orice ar fi acesta.

XVI

în faţa acestor cugetări nebuneşti şi străine de adevăr, trebuie să spunem că Fiul este în întregime ceea ce este propriu fiinţei Tatălui. Căci a spune că Dumnezeu Se dă prin împărtăşire este egal cu a zice că şi naşte;

27. Sfîntul Atanasie face o deosebire netă între comuniunea în fiinţă cu Tatăl, proprie Fiului, şi existenţa prin împărtăşire de puterea lui Dumnezeu, proprie făpturilor. Aceasta nu înseamnă că puterea folosită de făpturi este necreată, ci că puterea lui Dumnezeu creează şi susţine existenţa şi puterile lor. E indicată aci distincţia între fiinţa lui Dumnezeu şi energiile, Lui necreate. Dar învăţătura despre ele va deveni clară de abia prin sf. Grigorie Palama. Sfîntul Atanasie face însă o deosebire între felul cum se împărtăşesc făp-turile de Dumnezeu şi felul împărtăşirii Fiului de însăşi fiinţa Tatălui.

27 a. Dacă ar fi din altceva, Fiul n-ar mai fi numai Fiu al Tatălui, ci al acelui altceva din care este; şi n-ar mai fi al doilea după Tatăl, ci după aceea din care a fost făcut, care ar fi la mijloc între fiinţa dumnezeiască şi Fiul. S-ar introduce nişte trepte între Dumnezeu şi-Fiul. Şi cu ce rost? Ar face mai explicabilă producerea aşa zisei prime trepte de către Dumnezeu?

iar naşterea arată pe Fiul. De Fiul toate se împărtăşesc prin harul Duhului ce vine de la El. Dar din aceasta e vădit că Fiul însuşi nu se împărtăşeşte de nimeni. Căci Fiul este Cel ce e împărtăşit de Tatăl. Pentru că împărtăşindu-ne de Fiul, zicem că ne împărtăşim de Dumnezeu. Şi aceasta este ceea ce a spus Petru: «Ca să fiţi părtaşi dumnezeieştii firi» (I Petru, 1, 4). E ceea ce zice şi Apostolul: «Oare nu ştiţi că sînteţi Biserica lui Dumnezeu?»; şi: «Noi sîntem Biserica lui Dumnezeu celui viu» (I Cor., 3, 16). Şi văzînd pe Fiul, vedem pe Tatăl. Căci cunoaşterea şi înţelegerea Fiului este cunoaşterea Tatălui, dat fiind că e născut din fiinţa lui Dumnezeu (căci s-a arătat şi s-a mărturisit că împărtăşirea lui Dumnezeu este una cu a se împărtăşi şi a naşte).

Astfel naşterea din Dumnezeu nu e pătimire şi împărţire a acelei fericite fiinţe. Nu e deci lucru de necrezut a avea Dumnezeu un Fiu, născut din fiinţa Lui proprie. Şi nu cugetăm la o pătimire şi la o împărţire a fiinţei Lui Dumnezeu, spunînd de Fiul că e născut din El. Ci credem mai degrabă că naşterea cea una e propria şi adevărata naştere a lui Dumnezeu.

Arătîndu-se şi dovedindu-se că Fiul este Cel născut din fiinţa Tatălui, nu mai e îndoială pentru nimeni, ba, dimpotrivă, e vădit că Acesta e înţelepciunea şi Cuvîntul Tatălui, în Care şi prin Care creează şi face toate; şi strălucirea, prin care luminează toate şi Se descoperă celor cărora voieşte[2]". Aceasta este înfăţişarea şi chipul Lui, în care El (Tatăl) este contemplat şi cunoscut. Căci de fapt cel ce vede pe Acesta vede pe

28. Este semnificativ că sfîntul Atanasie insistă asupra numirii de Logos a Fiului. Logos are în greceşte dublu sens de raţiune şi cuvînt. Sensul de,cuvînt pune în evidenţă nu numai implicarea relaţiei celui ce vorbeşte cu o altă persoană, ci şi putinţa cuvîntului de a câştiga odată rostit o oarecare existenţă de sine. sau «ipostatică». Cuvîntul nu numai că transformă pe cei ce-1 aud şi e luat de alţii ca al lor, ci chiar cel ce-1 rosteşte îl trăieşte ca adresîndu-i-se şi lui însuşi. De altfel şi cu raţionamentul se întîmplă la fel. Eu mă simt mustrat, îndemnat. încurajat de cuvîntul meu (şi de raţionamentul meu). E deci uşor de cugetat că acest caracter al cuvîntului, al cugetării se împlineşte în Dumnezeu pînă la capăt. Cuvîntul, cugetarea înţeleaptă (raţiunea, înţelepciunea) primeşte în Dumnezeu un caracter ipostatic, personal. Cel ce naşte Cuvîntul îl trăieşte ca ipostas, ca persoană, deşi pe de altă parte El îşi păstrează calitatea de Născător, de; Tată. Astfel Dumnezeu, născând Cuvîntul, înţelepciunea, nu mai e o singură Persoană, ci capătă un partener în deplină armonie cu Sine. Cuvîntul născut de Sine e totodată cuvîntător, cum e şi Născătorul însuşi cuvîntător; dar Cuvîntul născut e al doilea cuvîntător, împreună cuvîntător. Aşa se înfăptuieşte caracterul comunitar şi starea de deplină înţelepciune şi Lumină în Dumnezeu. Numai aşa Dumnezeu, creînd prin Cuvîntul, creează printr-un Cuvînt plin El însuşi de putere. Numai aşa Cuvîntul în care iau fiinţă creaturile, e un fundament real, statornic al lor. Un cuvînt, o raţiune neipostatică, nu ar constitui un fundament statornic al raţionalităţii lor, al înţelepciunii reflectate în ele. Aceasta n-ar reflecta o «lumină» permanentă. Lip-sindu-le un astfel de fundament statornic, sau s-ar confunda cu raţionalitatea supremă într-un mod panteist, sau s-ar degrada repede însăşi raţionalitatea şi consistenţa lor. Un cuvînt neipostatic n-ar mai putea crea nici cuvintele ipostatice şi n-ar mai putea vorbi cu ele. Şi omul n-ar mai avea în cuvîntul ce şi-1 spune un fel de partener (deşi nedeplin) al vorbirii cu sine.

Tatăl[2]". Acesta este Hristos, întru Care toate au fost răscumpărate şi Care a făcut iarăşi din nou creaţiunea[30]. Fiul fiind astfel, nu se potriveşte, ba e chiar primejdios să se spună că El este din nimic, sau că n-a fost înainte de a Se naşte. Cel ce spune aceasta, despre cel ce este propriu fiinţei Tatălui, ajunge cu blasfemia pînă la Tatăl însuşi, trebuind să cugete despre El ceea ce îşi năluceşte minţind despre Cel născut din El.

XVII

Ajunge şi numai aceasta pentru a răsturna erezia ariană. Dar abaterea ei de la dreapta credinţă o poate vedea cineva şi din ceea ce urmează. Dacă Dumnezeu este Făcător şi Ziditor, dar creează făpturile prin Fiul şi nu se pot cunoaşte cele făcute decît ca făcute prin Cuvîntul, cum nu e o blasfemie ca odată ce Dumnezeu este Făcătorul, să se spună că Cuvîntul Lui Ziditor şi înţelepciunea Lui n-au fost cândva? Căci aceasta este egal cu a zice că nici Dumnezeu nu e Făcător, neavînd din Sine pe Cuvîntul Creator în care creează, ci e venit din afară şi e străin Lui şi neasemenea Lui, după fiinţă[31].

Apoi să ne spună, mai bine zis să vadă, greşeala ce o săvîrşesc zicînd: «Era dndva dnd nu era» şi «nu era înainte de a Se naşte». Căci dacă Fiul nu e din veci împreună cu Tatăl, nu e Treimea din veci, ci mai înainte a fost monadă şi S-a făcut Treime mai tîrziu prin adaos, deci cunoştinţa lui Dumnezeu despre Sine a crescut şi s-a constituit cu înaintarea vremii[31]". Şi iarăşi, dacă Fiul nu e născut propriu al fiinţei Tatălui, ci a fost făcut din nimic, Treimea însăşi a luat existenţa din nimic şi a fost dndva dnd n-a fost. Şi o vreme Treimea e cu lipsă, apoi e deplină. A fost cu lipsă înainte de a se fi făcut Fiul, şi deplină după ce a fost făcut. Şi deci şi făcutul se numără împreună cu Făcătorul[311]"; şi Cel ce S-a făcut dndva e socotit

29. Dacă la nota anterioară am accentuat caracterul ipostatic pe care-l are înţelepciunea şi Cuvîntul lui Dumnezeu Tatăl, nu trebuie să uităm că această înţelepciune, Raţiune şi Cuvînt, nu se desparte de Subiectul lor prin care e Tatăl. Cuvîntul e Cuvînt ipostatic, dar e Cuvîntul Tatălui. Cine îl vede pe El vede pe Tatăl. Mai trebuie observat că în Raţiunea Sa, în Cuvîntul Său, Tatăl îşi vede toată fiinţa Sa într-un nou ipostas. Raţiunea Sa, Cuvîntul Său sînt «Chipul»- fiinţei Sale întregi, dar în interiorul Său.

30. Numai Raţiunea, conform căreia şi prin care s-a creat raţionalitatea lumii, putea să o şi readucă pe ea din tulburarea în care a căzut la raţionalitatea deplină, făcându-se Ea însăşi centrul ei prin trupul asumat legat cu toată creaţiunea.

31. Dacă Dumnezeu nu are o Raţiune ipostatică, n-a putut face lumea prin Ea. în acest caz e făcută după o raţiune nedumnezeiască, fiind un fel de realitate total străină, adică nici nu e propriu zis opera lui Dumnezeu. Dumnezeu nu are în acest caz o Raţiune după care şi prin care să creeze lumea. Nici nu se mai poate şti dacă mai există propriu zis un Dumnezeu, sau dacă El mai are vreo legătură cu lumea.

31a. Aceasta înseamnă o evoluţie pantei stă involuntară a unei realităţi care nu poate fi numită Dumnezeu.

31 b. Completîndu-Se cu Cuvîntul făcut mai tîrziu. Treimea astfel completată nu se mai poate spune că e Treime. Pentru că ea nu e pur nefăcută, sau necreată, ci e un amestec din necreat şi creat. în general nu se mai face o deosebire netă între necreat şi creat. Aria-

împreună cu Cel pururea existent şi - ce e mai mult - Treimea e socotită neasemenea cu Ea însăşi, constînd din firi străine şi deosebite. Iar aceasta înseamnă a nu spune alta decît că firea Treimii e ceva făcut[32]. Şi cum ar întemeia ea o dreaptă credinţă, dacă nu e asemenea ei însăşi, ci se completează din ceea ce adaugă timpul şi uneori nu e aşa, alteori e aşa? Căci ea va lua iarăşi un adaos din afară de ea şi aceasta, la nesfîrşit, dat fiind că odată şi la început s-a constituit din adaosuri. Nu încape îndoială în acest caz că ea se şi micşorează. Căci cele ce se adaugă e vădit că se pot şi înlătura.

XVIII

Dar nu este aşa; să nu fie! Treimea nu e făcută, ci este veşnică şi în Treime e o singură dumnezeire şi Sfinta Treime are o singură slavă. Voi îndrăzniţi să o rupeţi în diferite firi: spuneţi că Tatăl veşnic are împreu-nă-şezător pe Cuvîntul, care cîndva nu era. Deci pe Fiul care e împreună-şezător cu Tatăl îl socotiţi străin de Tatăl. Treimea este Creatoare şi Făcătoare; dar voi nu vă temeţi să o coborîţi între cele ce sînt din nimic, nu vă ruşinaţi să faceţi egale cele roabe cu noblețea Treimii şi să puneţi în rînd pe împăratul, Domnul Savaot, cu supuşii. încetaţi să amestecaţi cele neamestecate, mai bine-zis cele ce nu sînt, cu Cel ce este[33]. Cei ce spun acestea nu pot aduce slavă şi cinste Domnului, ci neslavă şi necinste. Pentru că cel ce necinsteşte pe Fiul, necinsteşte şi pe Tatăl. Căci

nismul era în fond tot un panteism, nefăcând o distincţie netă între necreat şi creat, cum crede Spassky (a se vedea «Introducerea»).

32. Un Dumnezeu care devine Treime în timp, care adaugă la ceva altceva, poate creşte cu vremea la pătrime şi aşa mai departe. Dacă el se constituie cu părţile ce i se adaugă, e un dumnezeu al devenirii. Nu se mai poate face fti el o deosebire între necreat şi creat. Propriu-zis tot ce ţine de lumea în devenire ţine de Dumnezeu. Lumea care ne apare aşa de relativă e ea însăşi dumnezeu. Panteismul păcătuieşte prin faptul că proclamă relativul dumnezeu, că nu face distincţia între necreat şi creat. Totul este necreat, dar în acelaşi timp totul este în devenire şi veşnic imperfect. In el se fac continuu alte şi alte lucruri, dar numai ca apariţii ale aceleiaşi esenţe necreate.Aspiraţia umană după o desâvîrşire şi după veşnicia persoanei nu-şi găseşte satisfacţie. în fond a pune pe acelaşi plan ceva ce apare în timp cu ceva ce e veşnic, înseamnă a socoti pe Tatăl ca o esenţă ce se dezvoltă cu timpul. Şi numai în sens impropriu se spune în acest caz că Tatăl e necreat şi Fiul creat. Totul e dincolo de creat, dar în devenirea fără sens. Nu se mai face o deosebire între necreatul neschimbat şi desăvîrşit şi între creatul relativ şi schimbător care-şi poate câştiga desăvîrşirea în necreatul Dumnezeu cel personal. Un relativ etern, nedesăvîrşit în nici una din unităţile sale şi supus în însăşi baza sa unei legi a devenirii fără ţintă, nu-şi explică însă existenţa. Numai necreatul care are în Sine desăvîrşirea de care se bucură conştient Se poate explica şi pe Sine şi tot ce e relativ.

33. Sfîntul Atanasie accentuează distincţia categorică între necreat şi creat. Numai necreatul, cu absolutul şi desăvîrşirea Lui Se poate explica pe Sine şi explică cele relative. Necreatul ca Cel neprodus de nimic, trebuie să aibă în Sine desăvîrşirea; El este prin excelenţă sau este pur şi simplu. Ceea ce se află în devenire, ca veşnic nedesăvîrşit, nu are în sine desăvîrşirea şi nu poate fi din veci. A-1 socoti din veci, înseamnă ai atribui calităţi pe care e vădit că nu le are. înseamnă a nu afla nici o explicaţie a existenţei, sau nici un logos-raţiune al ei şi în ea. Numai necreatul are un Logos şi dă tuturor o raţionalitate.

dacă acum dumnezeirea în Treime e desăvârşită şi aceasta întemeiază adevărata şi singura credinţă în Dumnezeu[34], iar în aceasta stă binele şi adevărul, acest bine şi adevăr trebuie să fie aşa pururea, ca să nu se producă binele şi adevărul şi să alcătuiască prin adaosuri plenitudinea dum-nezeirii[34]". Ea trebuie să fie veşnică. Iar de n-a fost din veci, nu poate fi nici acum[34b], ci e aşa cum o socotiţi voi de la început ca să nu fie nici acum Treime[34c]. Dar n-ar suferi vreunul dintre creştini pe astfel de eretici. Căci e propriu elinilor a învăţa despre o treime făcută şi a o socoti deopotrivă cu cele făcute. Căci numai cele făcute au lipsuri şi primesc adaosuri. Credinţa creştină cunoaşte Treimea cea fericită ca neschimbată şi desăvârşită şi pururea la fel; şi nici n-O socoteşte că a avut vreodată vreo lipsă[34d]. Amîndouă acestea sînt contrare dreptei credinţe. De aceea o cunoaşte ca neamestecată cu cele făcute şi se închină unităţii neîmpărţite a dumnezei-rii, păzind-o astfel. Şi fuge de hulele arienilor şi mărturiseşte şi ştie pe Fiul ca fiind pururea. Căci este veşnic ca şi Tatăl, fiind Cuvîntul Lui veşnic. Dar să vedem şi aceasta.

XIX

Dumnezeu este şi Se numeşte izvorul înţelepciunii şi al Vieţii. Căci zice prin Ieremia: «M-au părăsit pe Mine izvorul apei celei vii» (Ier., 2, 13); şi iarăşi: «Scaun înălţat al slavei, sfinţirea noastră, aşteptarea lui Israel, Doamne, toţi cei ce Te părăsesc pe Tine să se ruşineze; cei ce se depărtează să se scrie pe pămînt că au părăsit pe Domnul, izvorul vieţii» (Ier., 17, 12, 13). Iar la Baruh s-a scris: «Aţi părăsit izvorul înţelepciunii» (Bar., 3,12). Dacă e aşa, urmează că Viaţa şi înţelepciunea nu sînt străine de fiinţa Izvorului, ci proprii; nici n-au fost vreodată neexistente, ci sînt pururea. Iar acestea sînt Fiul care zice: «Eu sînt viaţa» (Ioan, 14, 6) şi: «Eu, înţelepciunea, am sălăşluit sfatul» (Pilde, 8, 12). Cum deci nu va fi

34. Un dumnezeu nedesăvîrşit, adică un dumnezeu nefecund în neschimbabilitatea sa, sau un dumnezeu în devenire, nefiind dumnezeu adevărat, nu poate fi nici baza pentru o credinţă adevărată.

34 a. Binele desăvîrşit, adevărul desăvîrşit nu se poate constitui prin adaosuri, prin evoluţie. Cum ar tinde spre desăvîrşire, ceea ce nu are de la început sădit în sine, dintr-o desăvîrşire iniţială, această aspiraţie? Cum ar putea apărea de exemplu persoana umană, care e infinit mai de preţ şi mai înaltă decît obiectele, dacă n-ar fi nu numai potenţial existentă, ci deplin actuală la un nivel de supremă desăvîrşire, Persoana de la temelia tuturor?

34 b. Nu poate fi bine unde nu e iubire, nici adevărul, ca izvor al adevărului, într-o esenţă supusă evoluţiei care nu ajunge la o desăvîrşire (fiind supusă unor legi oarbe fără scop). Plenitudinea e binele şi adevărul plenar, la care nu se poate ajunge prin evoluţie. Prin evoluţie, care ţine realitatea mereu neîmplinită, nu se poate ajunge la absolut.

34 c. Plenitudinea trebuie să fie din veci. Plenitudinea nu se obţine în timp. Din ce izvor s-ar hrăni?

34 d. Plenitudinea e Treimea din veci, pentru că e iubirea desăvârşită, căreia nu i se poate adăuga nimic, la fericirea comuniunii şi libertăţii ei, care e prin sine şi nu făcută de altcineva. Dacă n-a fost de la început Treimea, sau fericirea şi binele desăvîrşit, nu poate deveni Treime nici prin evoluţie.

lipsit de dreapta credință cel ce zice: «era dndva dnd Fiul nu era»? Aceasta e una cu a zice: «Era dndva dnd Izvorul era uscat, fără Viață şi fără înțelepciune»[35]. Un astfel de izvor n-ar mai fi izvor. Căci Cel ce nu naşte din Sine nu este izvor[36].

De dtă aiureală nu e plină această cugetare despre Dumnezeu! Căci Dumnezeu le vesteşte celor ce fac voia Lui, că vor fi ca un izvor nelipsit de apă, spunînd prin Isaia proorocul: «Şi te vei sătura precum pofteşte sufletul tău; şi oasele tale se vor îngraşă şi vor fi ca o grădină îmbătată şi ca un izvor căruia nu-i scade apa» (Isaia, 58, 11). Iar aceştia îndrăznesc să hulească pe Dumnezeu, Cel ce spune că este izvor de înțelepciune, zidnd că e neroditor şi a fost lipsit dndva de înțelepciunea Sa. Dar cele spuse de ei sînt minciuni, iar Adevărul mărturiseşte că Dumnezeu este Izvor veşnic al înțelepciunii Sale. Şi dacă Izvorul este veşnic, numaide-dt veşnică trebuie să fie şi înțelepciunea. Căci întru acestea s-au făcut toate[37], cum dntă David: «Toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24). Iar Solomon zice: «Dumnezeu cu înțelepdune a întemeiat pămîntul, a gătit cerurile cu pricepere» (Prov., 3, 19).

Şi această înțelepciune este Cuvîntul. Prin El, cum zice Ioan, «toate s-au făcut şi fără El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3). Şi El este Hristos. Căd «Unul este Dumnezeu Tatăl, din Care sînt toate şi noi întru El; şi Unul este Domnul Iisus Hristos, prin Care sînt toate şi noi prin El» (I Cor., 8, 6).

Iar dacă prin El sînt toate, El nu se numără împreună cu toate. Căci cel ce îndrăzneşte să spună că Cel prin care sînt toate e unul din (aceste)

35. Dumnezeu cel atotplin nu poate fi lipsit de fecunditate pe planul cel mai înalt, pe planul existenței Sale, deşi această fecunditate nu poate adăuga ființei Sale infinite ceva în plus. El nu poate fi lipsit o vreme de înțelepciune, sau de cunoaşterea Sa, care e cea mai înaltă cunoaştere şi cunoaşterea atotcuprinzătoare, odată ce El e totul infinit şi nu-I poate lipsi nimic din veci, deci nici conştiința şi cunoaşterea. Iar această cunoaştere deplină nu se poate opri numai la un chip inconsistent al Său, care nu I-ar da deplina bucurie. Dacă şi oamenii vorbesc oarecum cu chipul lor, trebuie să fie şi în Dumnezeu un Chip ipostatic şi unic, pentru că El nu poate avea chipuri diferite ale Sale, provenite dintr-un progres al Său la o mai înaltă cunoaştere de Sine. în acest caz nici unul din aceste chipuri nu L-ar reflecta în întregime.

36. Fecunditatea dumnezeiască trebuie să fie din veci şi desăvîrşită, adică să aibă un singur Chip, un singur Fiu desăvîrşit din veci. Un Dumnezeu uscat, neroditor şi neiubitor nu e Dumnezeu.

37. Cuvîntul «toate s-au făcut şi s-au întemeiat întru înțelepciune» are două înțelesuri: a. toate există prin faptul că se desfăşoară potrivit unei raționalități a lor; b. iar prin aceasta ele însele îşi au temelia într-un ipostas rațional neclintit, infinit. Dacă n-ar avea un astfel de fundament adînc, toate s-ar risipi ca o casă fără fundament. Numai o Persoană supremă poate susține raționalitatea, dar şi ființa însăşi a tuturor celor ce nu-şi pot avea existența prin ele. Chiar şi numai persoana umană are o adîncime indefinită, incomparabil mai adîncă decît obiectele, fapt dovedit de manifestările ei continuu noi. Cu atît mai mult, Persoana supremă. Logosul dumnezeiesc este, atît prin raționalitatea Lui cît şi prin caracterul Lui ipostatic fundamentul tuturor rațiunilor. Şi persoana umană rațională tinde spre o Persoană supremă şi eternă; iar Persoana eternă nu poate fi fără o raționalitate eternă.

toate, fără îndoială va cugeta aceasta şi despre Dumnezeu din care sînt toate. Iar dacă se fereşte de aceasta ca de o aiureală şi desparte pe Dumnezeu de toate celelalte ca pe Altul, va rămîne credincios sieşi, dacă va spune că şi Fiul cel Unul născut fiind propriu ființei Tatălui este Altul decât toate. Iar nefiind El unul dintre toate, nu e îngăduit să se spună despre El că «era cândva când nu era» şi că « nu era înainte de a se naşte». Astfel de expresii se potrivesc pentru făpturi[38]. Dar Fiul e aşa cum e şi Tatăl. Căci Cuvîntul şi înțelepciunea Tatălui este Născutul ființei Lui proprii. Pentru că aceasta este propriu Fiului Tatălui şi aceasta este propriu Tatălui Fiului, că nu arată nici pe Dumnezeu vreodată fără Cuvînt (fără Rațiune), nici pe Fiul ca neexistînd vreodată[39]. Pentru că altfel, de ce ar fi Fiu, dacă nu e din Tatăl? Sau de ce ar fi Cuvînt şi înțelepciune, dacă n-ar fi pururea şi propriu Tatălui[39*].

XX

Deci, când oare a fost Dumnezeu fără ceea ce e propriu Lui?[40] Sau cum poate cugeta cineva despre ceea ce e propriu lui Dumnezeu, ca despre ceva străin şi deosebit de El? Căci celelalte, cum sînt cele făcute, nu au nimic asemenea după ființă cu Făcătorul; ci sînt din afară de El, prin har şi prin voință, făcute prin Cuvîntul[41], încât pot să şi înceteze cândva, dacă ar voi Cel ce le-a făcut. Căci aceasta este firea celor făcute[42]. Dar de este

38. Dumnezeu e din alt plan decât cele supuse timpului. Iar Fiul, fiind din ființa lui Dumnezeu-Tatăl, e şi El din alt plan. Numai de cele supuse timpului se poate spune că apar în timp, sau e vreun timp înaintea lor. Dar pentru cel ce nu cunoaşte realități nesupuse timpului, nu există propriu-zis Dumnezeu, ci realitatea întreagă este într-o modificare eternă şi fără țintă a ei. Dar această realitate etern-temporală îşi arată, tocmai în faptul de a fi supusă timpului şi prin el unor legi superioare dar oarbe şi fără o țintă, relativitatea, care îi face existența eternă inexplicabilă şi fără sens.

39. Dacă Rațiunea sau Cuvîntul Tatălui nu are desăvîrşirea ce constă în caracterul ipostatic, Tatăl nu are Rațiune sau Cuvînt; iar dacă Tatăl nu poate fi fără Rațiune sau Cuvînt, Acesta nu poate fi cugetat ca neexistînd vreodată. Tatăl cugetând din eterni, ceea ce cugetă are caracter ipostatic. Aceasta e esența argumentării sfîntului Atanasie. Pe ea se bazează convingerea lui despre Dumnezeu în Treime.

39 a. N-ar fi Rațiune supremă, dacă n-ar fi obîrşia supremă. Ar fi o Rațiune relativă.

40. E propriu lui Dumnezeu să aibă un Fiu, adică un Cuvînt, sau o Rațiune, prin care să Se cugete şi să Se exprime pe Sine însuşi sau întreaga ființă a Sa, şi aceasta să ia, ca Chipul desăvîrşit al Lui, caracter ipostatic. Altfel cugetarea sau înțelepciunea lui Dumnezeu, prin care Se cugetă pe Sine, ar fi nedesăvîrşită. Dumnezeu n-ar afla printr-o astfel de cugetare în mod deplin cunoştința despre Sine, adică despre întreaga Lui putere. Ar rămîne închis într-un fel de cugetare neputincioasă.

41. Aci sfîntul Atanasie dă de înțeles că fără Cuvîntul Său ipostatic Dumnezeu nu ar putea aduce la existență nici făpturile. Căci dacă n-ar putea cugeta şi vorbi pînă la capăt, cum ar putea să şi creeze ceva în afară de El? De desăvîrşirea lui Dumnezeu țin deci două lucruri: să nască un Cuvînt ipostatic şi să producă prin El făpturi create.

42. Firea celor create este să fie aduse la existență printr-o Rațiune şi printr-un Cuvînt ipostatic şi să subziste în El, prin voia Lui. Dacă nu au un astfel de fundament, nu pot fi create şi nu pot subzista prin voia Lui. Atunci apar şi dispar în baza unei legi. Numai pentru că este un Cuvînt ipostatic, în Care subzistă, persoanele create pot dura în veci subzistînd în El, dar nu în mod necesar, ci prin voia Lui.

43. A nu avea Tatăl un Fiu înseamnă a fi lipsit de însăşi desăvîrşirea şi plinătatea Sa, a ființei Sale dumnezeieşti, sau a modului patern de a avea ființa dumnezeiască. Iar din aceasta urmează şi privarea ființei dumnezeieşti de modul filial de a fi avută. Rămîne o ființă fără viață, fără cugetare, fără comunicare lăuntrică, interipostatică. Iată cât e de greşit a vorbi de ființa dumnezeiască în mod abstract, în afara Treimii.

44. Fiul ne dovedeşte adevărul despre Dumnezeu, sau că există un Dumnezeu adevărat, neantrenat în evoluția proprie naturii. El este semnul arătător al Lui. Căci un Dumnezeu fără viață în Sine, fără comuniune, nu ar fi un Dumnezeu personal, deci n-ar fi Dumnezeu. Fiind pecetea arătătoare a lui Dumnezeu, această pecete se reflectă în toate cele create prin El, în rațiunile lor, mai ales în rațiunea umană.

44 a. Adevărul ca ceva veşnic nu poate fi unde realitatea se completează prin evoluție. O realitate lipsită de rațiune, sau de conştiința de sine, nu cuprinde totul, deci nu e adevărată.

45. S-ar putea spune că sfîntul Atanasie identifică pe Fiul cu conştiința de Sine a Tatălui. Căci conştiința de sine nu înseamnă altceva decât gîndirea la sine, vederea spirituală a şinei proprii, a întregii ființe proprii. De abia aceasta dă putința pentru conştiința despre altele, în cazul lui Dumnezeu, putința gîndirii la crearea altor lucruri şi la susținerea şi desăvîrşirea lor. Dumnezeu nu putea fi lipsit cândva de conştiința de Sine şi de bucuria de Sine, dată fiind plenitudinea Sa. Propriu zis aceasta e caracteristica personală a conştiinței de Sine. Dar conştiința de Sine a lui Dumnezeu nu-L lasă într-o singurătate monopersonală. De altfel şi omul prin conştiința de sine se află oarecum într-o convorbire cu sine, e scos din singurătatea absolută. Orice exprimare a omului, care rămîne statornică şi vie, e ca un alt sine (o poezie mare, de exemplu). Dar la Dumnezeu orice exprimare e totală. Fără această exprimare şi conştiința de Sine a Lui s-ar afla într-o totală neştiință de Sine. Ea e un fel de reduplicare, de ieşire din singurătate care e egală cu inconştiența. Pe om conştiința îl mustră pentru faptele rele, aproape ca o persoană; îl face să se bucure pentru faptele bune, aproape ca de ale altei persoane. Se poate spune că în om conştiința reprezintă gîndul la ce-ar spune alte persoane despre el. In orice caz ea implică legătura omului cu alte persoane (şi, în ultima analiză, cu Dumnezeu); reprezintă judecata altor persoane aflate alături de el, pentru că asemenea persoane nu există în interiorul lui. Dar

propriu ființei Tatălui (şi s-a mărturisit mai înainte că aceasta este Fiul), cum n-ar fi îndrăzneț şi lipsit de credință să se spună că e din nimic şi că nu era înainte de a se naşte, ci că s-a ivit după aceea şi că poate iarăşi să nu fie dndva? Să se gîndească numai la aceasta cel ce cugetă cu adevărat: cum poate fi scoasă desăvîrşirea şi plinătatea din ființa Tatălui?[43] Dar şi mai limpede ar vedea cineva nebunia ereziei, dacă s-ar gîndi că Fiul este chipul şi strălucirea şi pecetea sau arătarea şi adevărul Lui[44]. Căci dacă există Dumnezeu, ca lumină, există şi strălucirea ei; şi dacă există suportul, există şi chipul lui întreg; şi dacă există Tatăl, există şi adevărul. Să se gîndească deci cei ce fac atîrnător chipul şi arătarea dumnezeirii de timp, în ce prăpastie de rătăcire cad. Pentru că dacă n-a fost Fiul înainte de a Se naşte, nu a fost pururea Adevărul[44a]. Dar aceasta nu e îngăduit să se spună. Căci existând Tatăl, a fost pururea în El Adevărul, Care este Fiul cel ce zice: -«Eu sînt Adevărul» (Ioan, 14, 6); şi subzistând suportul, numaidedt e drept să fi fost şi arătarea şi chipul lui. Căci nu se zugrăveşte din afară Chipul lui Dumnezeu, d însuşi Dumnezeu este Născătorul Lui, în care privindu-Se pe Sine Se bucură de El, cum însuşi Fiul zice: «Eu eram întru care Se bucura» (Pilde, 8, 30). Cînd deci nu Se privea Tatăl în chipul Său?[45] Sau dnd nu Se bucura de El, ca să îndrăznească ei să spună:

«Chipul este din nimic» si: «Nu Se bucura Tatăl, înainte de a Se face Chipul». Dar cum S-ar vedea Făcătorul şi Creatorul pe Sine într-o ființă creată şi făcută? Căci Chipul trebuie să fie aşa cum este şi Tatăl Lui.

XXI

Vino deci să vedem cele ale Tatălui, ca să cunoaştem şi Chipul Lui, dacă este al Lui. Dumnezeu este veşnic, nemuritor, puternic, lumină, împărat, Atotțiitor, Dumnezeu, Domn, Creator şi Făcător. Acestea trebuie să fie şi în Chip, ca într-adevăr cel ce vede pe Fiul să vadă pe Tatăl. Iar de nu este astfel, ci este făcut, cum zic arienii, şi Fiul nu e veşnic, El nu este Chipul adevărat al Tatălui, dacă nu le e ruşine să spună că Fiul se numeşte chip chiar dacă nu e de o ființă asemenea Tatălui (oux ouoidc ouoidc), ci se numeşte numai aşa. Dar acesta, o, duşmanilor ai lui Hristos, nu e chip, nici pecete. Căci ce asemănare este între cele ce sînt din nimic şi Cel ce le-a adus pe cele ce nu sînt la existență?[46] Sau cum ar fi asemenea (ouoiov) Celui ce este cel ce nu este, ceea ce are o lipsă în a nu fi fost dndva şi e unit cu cele ce s-au făcut? Căd aşa voiesc arienii să fie El.

Născocind astfel de gînduri, ei zic: «Dacă Fiul este născut al Tatălui şi chip al Lui şi asemenea întru toate Tatălui, trebuie numaidedt ca, precum S-a născut, aşa să şi nască şi să fie şi El tată al unui fiu. Şi iarăşi cel născut din El trebuie să nască şi el şi aşa mai departe la nesfîrşit. Căci în aceasta se arată cel născut asemenea celui ce l-a născut». Duşmanii lui Dumnezeu născocesc adevărate blasfemii ca să nu mărturisească pe Fiul chip al Tatălui. Ei cugetă despre Tatăl însuşi lucruri trupeşti şi pămîn-teşti, atribuindu-I divizări, curgeri şi transmisiuni de curgeri. De fapt, dacă Dumnezeu este ca un om, poate fi şi născător ca omul, ca şi Fiul să Se facă tată al altuia şi aşa să se nască în continuare şi alții din alții, ca să sporească, după ei, succesiunea la o mulțime de zei. Dar dacă Dumnezeu nu este ca un om - şi de fapt nu este - nu trebuie cugetate cele omeneşti la

la Dumnezeu conştiinţa de Sine trebuie să fie ea însăşi o altă Persoană. Desigur precum în om conştiinţa nu reprezintă numai ceva deosebit de om, ci şi ceva al lui, fiind însă şi ceva deosebit de el în ea, cu atît mai mult în Dumnezeu conştiinţa este şi a Tatălui, dar ea reprezintă şi pe Fiul. în ea Se întâlneşte Tatăl cu Fiul, mai mult decît se întîlneşte în conştiinţa unui om el însuşi cu ceilalți. Fără Fiul Tatăl nu S-ar cunoaşte pe Sine şi fără Tatăl Fiul n-ar fi conştient ca Chip ipostatic al Lui. A se privi pe sine spiritual e una cu conştiinţa de sine. Dumnezeu nu a fost niciodată fără conştiinţa care să-I dea siguranţa despre Sine ca un Altul.

46. Cele aduse la existenţă din cele ce nu sînt nu au o consistenţă în ele însele. Iar faptul că le-a putut aduce din nimic la existenţă e o dovadă în plus a puterii Celui ce e prin Sine. E cea mai mare minune să se facă din nimic ceva. Cel ce o poate aceasta e cu adevărat Dumnezeu atotputernic. O esenţă care nu poate crea ceva din nimic nu are o putere nemărginită. E supusă unor legi şi depinde de altceva în faptele ei. în acest caz însăşi existenţa acestei esenţe, sau acestor legi rămîne inexplicabilă şi într-o nedesăvîrşire.

Dumnezeu[41]. Animalele necuvîntătoare si oamenii se nasc de la începutul creației prin succesiune, unele din altele. Şi cel ce se naşte, odată ce s-a născut dintr-un tată care s-a născut şi el, în mod firesc se face şi el tată al altuia, avînd în sine aceasta de la tatăl, din care s-a născut şi el. De aceea nici nu este între aceştia un tată propriu şi un fiu propriu, nici nu se află la ei în mod statornic condiția de tată şi de fiu[48]. Căci acelaşi este fiu al celui ce l-a născut şi tată al celui ce s-a născut din el. Dar în dumnezeire nu este aşa. Căci Dumnezeu nu e ca omul. Nici nu este Tatăl din alt tată. Nici nu naşte pe Unul care va deveni tată. Nici nu este Fiul dintr-o emanare (curgere) a Tatălui, nici nu S-a născut dintr-un tată care s-a născut şi el. De aceea nici nu S-a născut pentru a naşte[49]. Astfel, numai în dumnezeire Tatăl este în mod propriu Tatăl şi Fiul în mod propriu Fiul şi numai în Ei singuri e un fapt stabil ca Tatăl să fie veşnic Tatăl şi Fiul veşnic Fiul.

XXII

Deci cel ce întreabă pentru ce Fiul nu e născător al unui fiu, să întrebe pentru ce Tatăl nu a avut un tată? De fapt, ambele acestea sînt absurde şi pline de toată necredinţa. Căci precum Tatăl e veşnic Tată şi nu Se va face niciodată Fiu, aşa şi Fiul e veşnic Fiu şi nu Se va face vreodată tată. Şi în aceasta se arată mai ales că e pecete şi chip al Tatălui, că rămîne ceea ce este şi nu Se schimbă, ci îşi are din Tatăl identitatea[0"]. Dacă deci S-ar schimba

. 47. Arianismul se mişca între laturile unei părute alternative în privinţa lui Dumnezeu: sau încadra pe Dumnezeu în logica proceselor biologice omeneşti, confundînd planul dumnezeiesc cu cel biologic omenesc, necunoscând o deosebire între Dumnezeu şi natură, deci necunoscînd un Dumnezeu care să nu fie ca o natură supusă legilor ei; sau considera pe Dumnezeu lipsit de o fecunditate şi de o iubire interioară, ca o realitate lipsită de viaţă, capabilă doar de o revărsare sau de o evoluţie «fără sens, fără scop, care nu creează fiinţe conştiente din iubire, pentru a le împărtăşi de iubirea Lui interioară.

48. în general omul, fiind şi tată şi fiu, nu e tată sau fiu prin excelenţă, ci fiecare trece dintr-o stare în alta. Fiecare devine tată pe baza faptului că e mai înlîi fiu, sau condiţia de tată e unită cu sau slăbită de cea de fiu. Nici unul nu e tată pur, sau fiu pur. Nici unul nu are numai sentimentul de tată, sau numai pe cel de fiu. în nici unul nu e paternitatea pură sau filiaţia pură. Tatăl dumnezeiesc nu e condiţionat de nici un alt tată. Fiul dumnezeiesc e Fiul Tatălui prin excelenţă, împărtăşindu-Se de Tatăl în mod exclusiv. El se bucură de iubirea unui Tată care nu I se dă numai pe jumătate, cealaltă jumătate dîndu-se unui tată propriu, şi răspunde cu iubire filială întreagă, care nu se dă pe jumătate, cealaltă jumătate dîndu-se ca iubire paternă unui fiu sau unor fii proprii. în Dumnezeu e Tatăl suprem şi Cel ce e numai Tată, dar e şi Fiul suprem şi Cel ce e numai Fiu. Din acel Tată e toată părinţi-mea (Efes., 3, 7). Spre El tinde toată filiaţiunea. în Dumnezeu e Fiul din care derivă şi în care se adună toată filiaţia. Dacă n-ar fi un Tată care e numai Tată şi un Fiu care e numai Fiu, existenţa ar avea ceva panteist. Totul ar fi supus unei succesiuni fără început şi fără sfîrşit, unei legi în care nici un născut nu durează veşnic, pentru că nu are un Tată veşnic şi nu e un Frate veşnic al unor persoane ce vor dura veşnic.

49. Nu s-a născut cu pornirea de a naşte, ca să fie supus acestei porniri. El nu e numai primul, ci şi ultimul născut şi exclusiv născut. El nu e o verigă dintr-un lanţ de indivizi fără valoare absolută. El e întors total spre Tatăl. El are în Tatăl totul în eternitate. Trăieşte exclusiv din fiinţa infinită şi din dragostea absolută a Tatălui şi în sinul iubirii Tatălui, dăruit şi El total iubirii de Tată faţă de Fiul.

Tatăl, S-ar schimba şi Chipul, căci precum este Născătorul, aşa este şi Chipul şi strălucirea Lui. Şi dacă Tatăl este neschimbat şi rămîne ceea ce este, în mod necesar rămîne şi Chipul ceea ce este şi nu Se va schimba. Fiul este din Tatăl. Deci nu va deveni altceva decît ceea ce este propriu fiinţei Tatălui[51].

Astfel în zadar au născocit nebunii şi aceasta, voind să desprindă Chipul de Tatăl, ca să facă pe Fiul egal cu făpturile. Căci punîndu-L aderenţii lui Arie pe Fiul între acestea, bazat pe învăţătura lui Eusebie[52], şi socotin-du-L ca pe cele făcute prin el, au sărit din adevăr. Şi însuşindu-şi cuvinte viclene, stăruie de la început, de cînd au plăsmuit erezia aceasta, şi pînă acum, în ea. Unii dintre ei întîmpinînd pe tineri în piaţă (în agora), îi întreabă, nu cu cuvinte din dumnezeieştile Scripturi, ci cu unele din «prisosurile inimii» lor (Luca, 4, 45), zicînd: «Cel ce este a făcut pe cel ce nu era, din cele ce nu sînt, sau pe cel ce este? A făcut deci pe cel ce este sau pe cel ce nu este?»[52a] Şi iarăşi «Cel nefăcut este unul, sau doi? Şi (Fiul) nu este liber şi neschimbat prin propria voinţă, fiind de o fire schimbătoare? Sau e ca o piatră, nemişcat prin el însuşi»[53]. Apoi apropiindu-se de femei, spun iarăşi cuvinte muiereşti: «Oare ai avut vreun copil înainte de a naşte? Deci precum n-ai avut tu, aşa nici Fiul lui Dumnezeu n-a fost înainte de a Se naşte». Cu astfel de cuvinte înrîntîndu-se îşi bat joc

nevrednicii de orice sfială, asemănîndu-L pe Dumnezeu cu oamenii. Şi spunînd că sînt creştini, schimbă slava lui Dumnezeu întru asemănarea chipului omului stricăcios.

xxm

N-ar trebui nici măcar să li se răspundă la unele ca acestea, odată ce sînt atît de prosteşti şi de nebune. Dar ca să nu pară că erezia lor conține ceva întemeiat, se cuvine să li se răspundă şi la acestea fie şi numai în treacăt, mai ales pentru femeile amăgite de ei cu uşurință. De fapt spu-

50. S-ar zice că omul ce se naşte dintr-un tată seamănă cu tatăLsău întrucît nu rămîne numai fiu al lui, ci se face şi tată ca el. De fapt Fiul dumnezeiesc îşi păstrează mai mult asemănarea cu Tatăl, întrucît nu-Şi slăbeşte orientarea spre Tatăl printr-o orientare spre un fiu propriu. Toată viața Lui e comună cu a Tatălui, e sorbită continuu din Tatăl. Fiul îşi are toată identitatea din comuniunea exclusivă cu Tatăl.

51. Dacă ar deveni şi Fiul Tată, n-ar fi un Tată fără de început, ci un Tată condiționat, cum nu e Tatăl dumnezeiesc. Dar rămînînd exclusiv Fiul, El rămîne cu desăvîrşire în sînul Tatălui Cel necondiționat, părtaşul vieții Lui necondiționate.

52. E vorba de Eusebie de Nicomidia, care înclina spre semiarianism.

52 a. Deci dacă Tatăl L-a născut pe Fiul, Acesta nu era înainte de naştere? Era o întrebare vicleană a arienilor. Dar întrebarea li se putea pune şi lor cu atît mai mult: Dacă Tatăl L-a făcut pe Fiul, El n-a fost înainte de a fi făcut? Naşterea din Tatăl se poate concilia cu eternitatea Fiului, pe cînd facerea Lui nu se putea concilia cu această eternitate decît în sens panteist.

53. Arienii insinuau că dacă Fiul e neschimbător prin ființă şi nu prin voință, n-ar fi liber, deci I-ar lipsi o importantă însuşire a dumnezeirii. Dar dacă e neschimbător prin

nînd ei acestea, ar trebui să întrebe şi pe un arhitect: «Poți să clădeşti ceva fără materia ce-ți stă la îndemână? Precum nu poți tu, aşa nici Dumnezeu n-ar putea să facă toate fără o materie ce-I stă la dispoziție». Ar mai trebui să întrebe pe fiecare dintre oameni: «Poți să fii fără un spațiu? Iar dacă nu poți, Dumnezeu nu este şi El în spațiu?» Prin aceasta ar fi făcuți de ruşine de cei ce îi aud. Deci pentru ce cînd aud că Dumnezeu are un Fiu, căutând la ei înşişi, îl tăgăduiesc pe Acesta?[54] Şi cînd aud că Dumnezeu creează şi face, de ce nu le opun pe acestea celor omeneşti? Şi astfel ar trebui să înțeleagă creația în chip omenesc şi să-I impună lui Dumnezeu o materie, ca să nege că Dumnezeu e creator şi să se rostogolească cu maniheii. Iar dacă ideea de Dumnezeu le întrece pe acestea[55] şi îndată ce aude cineva despre acestea crede şi ştie că Dumnezeu nu este cum sîntem noi, ci că există ca Dumnezeu şi nu creează cum creează oamenii, ci creează ca un Dumnezeu, e vădit că şi naşte nu cum nasc oamenii, ci că naşte ca Dumnezeu. Căci Dumnezeu nu imită pe oameni, ci mai vîrtos oamenii îl imită pe El. Pentru că Dumnezeu fiind în mod propriu şi singur cu adevărat Tată al Fiului Său, s-au numit şi ei tați ai fiilor lor. Căci din El «îşi arenumele toată părinția în ceruri şi pe pămînt» (Efes., 3,15)[56]. De aceea cele ce le spun, dacă rămîn necercetate, îi fac să pară ca spunînd nişte lucruri înțelepte. Dar dacă le cercetează cineva în chip rațional îi fac de rîs şi îi acoperă de ruşine[57].

XXTV

Mai întîi prima lor întrebare este prostească şi confuză. Căci nu arată despre ce întreabă, ca să poată răspunde cel întrebat. Ci spun simplu: «Cel ce este l-a făcut pe cel ce nu este (era) din cele ce nu sînt, sau pe

voință, nu prin ființă, se dovedeşte a nu fi Dumnezeu; iar neschimbarea numai prin voință e o contradicție în sine.

54. Dacă Dumnezeu e altfel ca oamenii în alte privințe, pentru ce voiesc arienii ca să fie în privința Fiului pe care-L are ca oamenii, adică să aibă un Fiu care să nu fie coetern cu El?

55. Un Dumnezeu care are nevoie de materie în acțiunea creatoare nu mai e Dumnezeu atotputernic şi deplin liber. Dumnezeu e mai presus de o astfel de dependență de o materie. Numai omul e supus unor astfel de dependențe. Deci Dumnezeu nu e ca omul în privința naşterii Fiului. Fiul născut din El nu este supus legii de a veni la existență prin naştere mai tîrziu ca Tatăl.

56. Omul poate fi originea unui alt om, pentru că există o supremă origine a tuturor. Dar omul este origine numai în mod limitat, relativ şi condiționat. El nu e numai origine, ci Si originat. Nu Dumnezeu imită pe oameni, realizînd în mod limitat şi relativ calitatea de tată, ci oamenii îl imită pe Dumnezeu în mod condiționat şi parțial în această privință atît în calitatea de tată, cît şi de fiu.

57. Pentru că oamenii au şi ei în parte calitatea de părinte dnd aceia aseamănă pe Dumnezeu cu oamenii în privința aceasta, dacă spusele lor sînt luate în sens general par să spună nişte lucruri adevărate. Dar dnd prin cercetare se constată că în înrudirea generală dintre Dumnezeu ca Părinte şi oamenii ca părinți sînt mari deosebiri, identificarea ce o fac aceia între părinția lui Dumnezeu şi a oamenilor, îi face de rîs.

cel ce (era)?» Cine e cel ce este şi care sînt cele ce nu sînt, o, arienilor? Sau cine e cel ce este şi cine cel ce nu este; şi care ziceţi că sînt cele ce sînt şi cele ce nu sînt? Căci cel ce este poate face şi pe cel ce este şi pe cele ce sînt şi pe cele ce erau mai înainte. Fiindcă şi tâmplarul şi aurarul şi olarul poate lucra materia ce există înainte de ei, făcând uneltele şi vasele ce le voieşte. Şi însuşi Dumnezeul tuturor, luînd ţărînă făcută de mai înainte de către El, plăsmuieşte pe om, dar pământul însuşi neexistent mai înainte l-a făcut mai pe urmă prin Cuvîntul propriu. Dacă acestea le întreabă ei, e vădit că creaţiunea nu era înainte de a fi făcută, iar oamenii prelucrează materia existentă. Dar cuvîntul lor se va dovedi fără temei, întrucît şi cele ce sînt se fac la fel ca cele ce nu sînt, aşa cum am spus. Iar dacă ei vorbesc despre Dumnezeu şi despre Cuvîntul Lui, să adauge cele ce lipsesc la întrebare şi să întrebe aşa: «Dumnezeu cel ce este a fost cîndva fără Cuvînt (Raţiune)? Şi fiind lumină, a fost vreodată neluminos? Sau a fost pururea Tată al Cuvîntului?»[58] Sau iarăşi: «Tatăl cel ce este a făcut pe Cuvîntul care nu exista sau care nu era, sau îl are pe Cuvîntul care e propriu fiinţei Sale ca născut pururea, împreună cu El?» întrebînd aşa, se vor arăta că întreabă despre Dumnezeu şi despre Cel din El şi îndrăznesc să discute despre Dumnezeu în mod sofistic. Şi cine va putea să-i rabde, spunînd că Dumnezeu a fost cândva fără Cuvînt (fără Raţiune)? Căci iarăşi au căzut în cele de mai înainte. Pentru că, chiar dacă încearcă să ocolească aceasta şi să o acopere cu sofismele lor, nu pot. Fiindcă nimeni nu voieşte nicâ măcar să-i audă îndoindu-se de faptul că Dumnezeu nu a fost pururea Tată, că S-a făcut mai pe urmă, ca de la aceasta să ajungă la născocirea că şi Cuvîntul (Raţiunea) Lui nu a fost cândva[58]. Nu voieşte să-i audă, pentru că sînt multe dovezile ce s-au adus mai înainte împotriva lor. Astfel Ioan a spus: «Cuvîntul era» (Ioan, 1,1); iar Pavel scrie: «Care este strălucirea slavei» (Evr., 1, 3) şi: «Cel ce este peste toate Dumnezeu

58. Dumnezeu e «lumină»-, întrucît e suprema conştiinţă de Sine şi în Sine, neavînd lipsă de nimic altceva în scopul acesta, ca oamenii. De aceea e şi suprema Raţiune. Dar prin conştiinţa de Sine, prin Raţiunea Sa, El are în Sine un chip desăvîrşit al Său. El stă de vorbă cu Sine întreg şi în adevăr. El îşi vorbeşte atotcuprinzător. Dar acest chip propriu ce se află mereu în Sine, nu e lipsit de o realitate obiectivă ca chipul ce ni-l facem noi despre noi. Acest chip îi răspunde realmente. Subiectul ce-Şi vorbeşte nu e singur. El realizează în Sine o comuniune cu chipul Său. La oameni cel cu care vorbeşte un «subiect»- e un subiect oarecum «exterior». Căci fără un alt subiect, omul n-ar fi sigur de existenţa sa, n-ar fi conştient realmente şi deplin de sine, nu s-ar lumina cu adevărat pe sine. Dar celălalt subiect îi este omului numai în parte exterior, precum conştiinţa de sine îl lasă numai în parte singur. La Dumnezeu însă celălalt subiect cu care vorbeşte Subiectul e cu totul interior Acestuia, precum conştiinţa Lui de Sine are un caracter obiectiv. între oameni, celălalt e un chip nedeplin al primului subiect, dar totuşi e un chip în care primul subiect se oglindeşte. La Dumnezeu celălalt Subiect e un chip desăvîrşit al primului Subiect, căci îi este în acelaşi timp interior, dar şi obiectiv.

59. Cînd arienii încep să întrebe, bazaţi pe ceea ce se întîmplă la oameni (de ex.: «Ai avut un copil înainte de a-l naşte?»), oamenii pot fi amăgiţi. Dar cînd încep să-i întrebe pornind de la Dumnezeu («A fost vreodată cînd Tatăl n-a fost Tată?»), oamenii resping imediat erezia lor, anume că Tatăl n-a fost totdeauna Tată, căci nu admit să se introducă în Dumnezeu o astfel de schimbare.

binecuvîntat în veci. Amin».

XXV

Ar fi fost mai bine ca ei să se liniştească. Dar fiindcă nu se opresc de la o astfel de întrebare neruşinată a lor, ar putea cineva să opună cu îndrăzneală o întrebare contrară. Şi poate văzîndu-se închişi prin nişte absurdităţi asemănătoare, vor părăsi lupta împotriva adevărului. Chemînd deci înainte prin multe rugăciuni mila lui Dumnezeu, le-ar putea cineva răspunde întrebîndu-i: «Dumnezeu cel ce este, S-a făcut mai pe urmă, nefiind înainte, sau a fost şi înainte de a Se face? Deci S-a făcut pe Sine Cel ce era, sau este din nimic? Şi nefiind nimic mai înainte, a apărut dintr-odată?» Desigur o astfel de întrebare este absurdă, plină de necredinţă. Dar e asemenea celei a lor. Căci oricare din cele două răspunsuri, pe care le-ar da cineva, e plin de toată necredinţa.

Şi dacă a întreba astfel despre Dumnezeu e o faptă hulitoare şi plină de necredinţă, hulitoare este şi o astfel de întrebare a lor despre Cuvîntul. Deci e necesar să se răspundă spre desfiinţarea unei astfel de întrebări neraţionale şi nebune a lor, astfel: «Că Dumnezeu este Cel ce este din eternitate; deci fiind Tatăl pururea, eternă este şi strălucirea Lui, care e Cuvîntul (Raţiunea) Lui»[80]. Şi iarăşi: «Iar Cel ce este are din Sine şi pe Cuvîntul existent. Şi nici Cuvîntul nu S-a făcut nefiind mai înainte, nici Tatăl nu a fost vreodată necuvîntător (neraţional)»[61]. Cutezanţa împotriva Fiului ridică hula la Tatăl, dacă spune că Tatăl Şi-a născocit o înţe-

60. învăţătura creştină consideră că existenţa supremă este plină de sens şi conştientă de acest sens din veci. Nu e o natură care nu ştie de Sine şi din care se iveşte un sens de-abia în urma unei îndelungate evoluţii. Conştiinţa acestui sens, sau conştiinţa de Sine a lui Dumnezeu, e strălucirea din caracterul de lumină al fiinţei Sale. Ea iradiază din El etern. El este veşnic conştient de Sine ca fiind sensul ultim şi atotcuprinzător, ca lumina desăvîrşită. Datorită acestei conştiinţe de Sine, sau conştiinţei plinătăţii Sale infinite de sens, sau de sensuri, creează şi lumea, punînd în ea ceva din sensurile Sale. Cuvîntul sau Raţiunea lui Dumnezeu este această conştiinţă de Sine a lui Dumnezeu, e chipul Său, una cu conştiinţa de Sine ca sens suprem, un fel de reduplicare de Sine a lui Dumnezeu, sau strălucirea luminii supreme.

61. Prin raţiune Dumnezeu Se cunoaşte pe Sine ca plinătate a sensului sau a sensurilor. Nu e în El o raţiune, un sens de care nu-Şi dă seama. El e existenţa supremă, de care ţine conştiinţa de Sine ca lumina supremă, sau conştiinţa de a fi sensul suprem. Dar prin aceasta El este într-un dialog veşnic cu Sine; într-un dialog care nu-L ajută să Se cunoască treptat, ca noi oamenii, ci în care Se cunoaşte desăvîrşit din eternitate. El îşi spune sieşi printr-un Cuvînt spiritual etern şi atotcuprinzător tot ce este. Cuvîntul este chipul întregii Sale existenţe pline de sens, E un Cuvînt care-L asigură interior, dar obiectiv despre existenţa Lui reală şi întreagă ca lumină. Un Dumnezeu care n-ar şti din veci de Sine în întregime, n-ar fi Dumnezeu. Dacă S-ar naşte din Sine cu vremea un oarecare sens, sau, o conştiinţă a lui, ar fi supus legii evoluţiei, deci n-ar mai fi Dumnezeu cel atotliber şi desăvîrşit din veci, ca izvor a toată desăvîrşirea, ca plinătate de sens.

lepciune, un Cuvînt, un Fiu din afară"[2]. Căci pe oricare dintre acestea le-ai numi, ai indica, precum s-a spus, pe Cel născut din Tatăl.

Deci este neîntemeiată această întrebare a lor. Şi pe drept cuvînt, pentru că negînd pe Cuvîntul (Raţiunea), fără raţiune e şi întrebarea lor". Căci precum dacă cineva văzînd soarele ar întreba despre strălucirea lui şi ar zice: «acest soare care este a dat o strălucire care nu este, sau care este?», s-ar socoti că nu are o cugetare cuminte, ci prostească, pentru că ceea ce este din lumină cugetă că e din afară şi întreabă despre ea, cînd, unde şi cum, şi dacă a fost făcută, la fel, cel ce cugetă unele ca acestea despre Fiul şi Tatăl şi întreabă despre ele, e stăpînit de o nebunie cu mult mai mare, pentru că îi aduce Tatălui din afară pe Cuvântul cel din Tatăl, şi pe Cel născut din fire îl numeşte, născocind, făptură, zicînd: «Nu era înainte de a Se naşte». Să audă însă la întrebarea lor că Tatăl cel ce este a făcut pe Fiul care era. Căci «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1,14). Şi fiind El Fiul lui Dumnezeu, Tatăl L-a făcut la sfîrşitul veacurilor şi Fiu al Omului. S-o recunoască aceasta, dacă nu vor să spună, după cel al Samosa-tei, că El n-a fost înainte de a Se face om.

Ajung acestea ca răspuns la prima lor întrebare.

XXVI

Dar voi, arienilor, aducîndu-vă aminte de cuvintele voastre, spuneţi: «Cel ce este a avut nevoie de cel ce nu era pentru crearea tuturor, sau a avut nevoie de cel ce era?»[64] Căci aţi spus: «Şi a pregătit pe Fiul ca unealtă din nimic, ca prin El să facă toate». Care e, deci, mai înalt? Cel ce are nevoie sau cel ce împlineşte o nevoie? Sau ambele care-şi împlinesc una alteia ceea ce le lipseşte? Voi, zicînd acestea, arătaţi o mai mare slăbiciune a celui ce-şi procură o unealtă, dacă n-a putut face

62. în Dumnezeu nu s-a ivit o înţelepciune, o raţiune, un sens, o conştiinţă de sine, în cursul timpului datorită unor împrejurări externe, care au produs în El o dezvoltare. Aceasta I-ar lua calitatea de Dumnezeu, făcîndu-L dependent în treptele Lui superioare de factori exteriori Lui. Astfel a diminua pe Fiul înseamnă a diminua pe Dumnezu însuşi. Fără Cuvîntul veşnic, Dumnezeu nu mai e Dumnezeu.

63. Cine întreabă caută un sens, o raţiune. Dacă nu e o Raţiune supremă, o Raţiune ca fundament al realităţii, nu poate fi raţiune în nimic, nici întrebare despre ea. însuşi faptul că întrebăm, că trebuie să întrebăm, însemnează că e o raţiune în toate, deci şi în fundamentul ultim al tuturor spre care înaintăm întrebînd mereu. Aceasta cu atît mai mult, pentru că cine începe să întrebe nu se opreşte niciodată, pînă nu urcă cu întrebările pînă la ultima cauză, pînă la ultimul sens, la care însă nu află răspuns deplin niciodată, pentru că e dincolo de tot ce pricepem noi, dar despre care dăm răspunsuri tot mai adecvate.

64. A avea nevoie de ceea ce nu este pentru a crea e un mod de a vorbi. Pentru că aceasta nu înseamnă a avea nevoie de ceva; nu înseamnă slăbiciune. Numai a avea nevoie de ceva existent pentru a face ceva, înseamnă o limită în putere. Dar în felul cum puneau arienii problema, se implica un fel de dualism, sau o nedesăvîrşire a lui Dumnezeu, un fel de punere în egalitate a ceea ce este El şi a ceea ce face. Face ceva pentru că are nevoie. Deci e supus unei legi. Face ceva, pentru a se completa.

toate singur, ci Şi-a

inventat din afară o unealtă, ca un tîmplar sau ca un constructor de corăbii, care nu pot face nimic fără o secure sau fără fierăstrău. Deci ce e mai contrar credinţei ca aceasta? Dar la ce mai trebuie să zăbovim în aceste întrebări nefolositoare, cînd ajung cele spuse înainte pentru a arăta că toate ale lor sînt numai o fantezie?

Cît priveşte cealaltă naivă şi prostească întrebare a lor pe care o pun femeilor, n-ar trebui să i se răspundă nici ei decît numai ceea ce am spus şi mai înainte, că nu trebuie să comparăm naşterea din Dumnezeu cu cea din firea oamenilor. Totuşi ca să-şi vadă şi în privinţa aceasta greşeala, e bine să li se răspundă chiar din cele spuse de ei, astfel: Dacă întreabă despre părinţii copilului, să gîndească de unde este copilul născut. Căci chiar dacă părintele n-a avut un fiu înainte de a-l naşte, odată ce-l are, nu-l are din afară, nici ca străin, ci-l are din sine şi ca propriu fiinţei sale şi ca un chip exact al său, încît acesta se poate vedea în acela, şi acela, în acesta. Dacă deci iau din exemple omeneşti timpul naşterii, pentru ce nu văd din aceleaşi exemple şi asemănarea copiilor cu părinţii, ci, potrivit şerpilor, aleg din pămînt numai ceea ce le produce veninul. Ar trebui deci, dacă îi întreabă pe părinţi: «Oare ai avut un fiu înainte de a-l naşte?», să adauge: «De ai avut un fiu oare l-ai procurat de afară ca pe o casă, sau ca pe o altă proprietate?» Făcînd aşa îţi va răspunde: «Nu e din afară, e din mine. Căci cele din afară sînt posesiuni şi trec de la unul la altul. Dar fiul este din mine şi e propriu şi e asemenea fiinţei mele, nu produs de altul în mine, ci născut din mine. De aceea şi sînt întreg în el, fiind el însuşi ceea ce sînt eu». Aceasta aşa este, chiar dacă părintele se deosebeşte în privinţa timpului ca unul ce s-a născut şi el în timp. Ar avea pe fiu coexistând pururea cu sine, dacă firea nu l-ar împiedica să poată aceasta". Căci şi Levi era în trupul strămoşului său, înainte ca tatăl său să se fi născut şi ca să-l nască. Cînd deci omul vine la vîrsta în care firea îi dă putinţa, îndată omul devine, neîmpiedicat de fire, tată al celui ce se naşte din el.

XXVII

Deci dacă întreabă pe părinţi despre copii şi află că copiii prin fire nu sînt dinafară, ci din părinţi, să mărturisească şi despre Cuvîntul lui Dumnezeu că e în întregime din Tatăl[66]. Şi de întreabă despre timp, să spună de poate fi el o piedică pentru Dumnezeu. Căci din cele ce întreabă ei rîzînd, din acelea pot fi dovediţi ca necrezînd. Să spună deci ce împiedică pe Dumnezeu să fie pururea Tatăl Fiului? Căci s-a mărturisit că Cel ce S-a născut este din Tatăl. Prin aceasta cei ce cugetă un timp la Dumnezeu se osîndesc

65. Făcînd abstracţie de deosebirea de timp dintre tată şi fiu, cel din urmă e din fiinţa tatălui. Ca atare e un chip al tatălui. Nu e adus tatălui din afară. Aceasta leagă în mod deosebit pe tată şi pe fiu. Fiul nu poate schimba legătura cu tatăl printr-o altă legătură. El nu poate trece de la unul la altul ca un bun exterior. Rămîne o interioritate specială între ei.

66. Sfîntul Atanasie a menţionat două deosebiri între felul omului de a fi tată şi între felul lui Dumnezeu: a) Fiecare om e şi părinte şi fiu; b) Omul devine părinte al unui fiu nu de cînd există, ci mai tîrziu. Dar el vede şi o asemănare între felul oamenilor de a fi tată şi fiu şi felul lui Dumnezeu: nici un om nu e lipsit de capacitatea de a fi părinte şi de însuşirea de a fi fiu. în Dumnezeu la fel o persoană e origine, şi alta, originată. Dar una e numai ori-

pe ei înşişi. Precum au întrebat pe femei despre timpuri, să întrebe şi soarele despre strălucirea lui şi izvorul despre rîul ce curge din el, ca să afle că, deşi acestea sînt născute, totuşi sînt pururea cu acelea din care sînt. Iar dacă astfel de născători au pe fiii născuți atît uniți prin fire, cît şi pururea în această unire, cum cugetindu-L pe Dumnezeu mai mic decît cele create, nu-şi dau pe față necredința lor? Iar dacă nu îndrăznesc să o spună aceasta deschis, dar Fiul mărturiseşte că nu e din afară, ci e născut prin fire din Tatăl, şi nu e nimic care să-L împiedice pe Dumnezeu de la aceasta (căci Dumnezeu nu e ca omul, ci mai mult ca soarele, ba, mai mult, e Dumnezeul soarelui), e vădit că Cuvîntul este pe de o parte din Tatăl, pe de alta coexistă pururea cu Tatăl, ca Cel prin care le-a adus Tatăl pe toate din cele ce nu sînt la existență. Că Fiul nu e din cele ce nu sînt (din nimic), ci este etern din Tatăl, o arată şi realitatea însăşi. Şi întrebarea ereticilor către părinți le vădeşte greşita lor cugetare. Căci au fost siliți să recunoască ceea ce e potrivit firii şi ceea ce le cugetă despre timp i-a făcut de ruşine.

xxvni

Iar că nu trebuie comparată naşterea lui Dumnezeu cu cea din firea omenească şi să socotim că Fiul este o parte a lui Dumnezeu, sau că peste tot naşterea înseamnă vreo pătimire **(nd8oc),** am spus-o mai înainte şi o repetăm acum: Dumnezeu nu este ca omul. Căci oamenii nasc pătimind, avînd o fire curgătoare şi aşteptând timpurile pentru ea din pricina slăbiciunii firii lor. Dar de Dumnezeu nu se poate spune aşa ceva. Căci nu e compus din părți, ci, fiind nepătimitor şi simplu, este Tată al Fiului, fără să pătimească şi fără împărțire[67]. O mare dovadă şi

gine, alta numai originată. Aceasta înseamnă că tot ce există provine dintr-o origine supremă. Numai aşa e asigurată unitatea întregii umanități. Dar întrucît Dumnezeu ca origine supremă, sau ca Tată suprem, nu naşte decît un Fiu, Care El însuşi nu mai naşte pe alții, prin aceasta se asigură transcendența lui Dumnezeu față de orice panteism, dar şi fecunditatea Lui intrinsecă şi iubirea paternă şi filială supremă din El, ca temelie a oricărei fecundități în lumea creată. Arianismul recunoştea un Dumnezeu transcendent, dar fără viață şi iubire intrinsecă eternă. Dar naşterea eternă în Dumnezeu nu asigura numai transcendența şi viața şi iubirea intrinsecă a lui Dumnezeu, ci şi un temei pentru crearea liberă a unei lumi de ființe, care pot fi şi ele părinți şi fii, deci care se pot iubi. Aşa se salvează pe de altă parte libertatea în Dumnezeu ca comuniune de persoane ce poate fi un temei pentru o lume de ființe personale, libere şi iubitoare.

67. Teologia occidentală de azi se opune ideii de Dumnezeu apatic, preluată de sfinții părinți din filosofia elină. Dar aceasta ar face neînțeleasă pătimirea lui Hristos pe cruce şi în general compătimirea lui Dumnezeu pentru oameni. Dar socotim că Părinții nu exclud din Dumnezeu capacitatea de compătimire. Cînd vorbesc de Dumnezeu Cel fără de

mărturie despre

aceasta ne dau dumnezeieştile Scripturi. Ele spun că Cuvîntul lui Dumnezeu este Fiul Lui şi Fiul este Cuvîntul şi înțelepciunea Tatălui[88]. Iar Cuvîntul şi înțelepciunea nu e parte a Celui al cărui Cuvînt este[89], nici născut prin patimă. Scriptura unindu-I pe amîndoi L-a numit Fiu ca să arate pe Cel născut prin fire ca al ființei însăşi[70]; dar ca să nu înțeleagă

cineva pe Cel născut omeneşte, indicând iarăşi fiinţa Lui, L-a numit şi Cuvînt şi înţelepciunea şi strălucire. Căci din aceasta cugetăm şi caracterul nepătimaş (coiaSeq) şi etern şi cuvenit lui Dumnezeu. Căci ce patimă, sau ce parte a Tatălui este Cuvîntul (Raţiunea) şi înţelepciunea şi strălucirea Lui? Aceasta o pot cunoaşte şi cei fără de minte. Căci precum au întrebat pe femei despre copil, aşa să întrebe pe bărbaţi despre Cuvînt, ca să afle că cuvîntul pe care-1 rostesc nu e nici patimă a lor, nici parte a minţii lor. Iar dacă aşa e cuvîntul oamenilor, măcar că sînt pătimitori şi divizibili, pentru ce cugetă la Dumnezeu cel netrupesc şi indivizibil, patimi şi părţi, ca să facă pe binecredincioşi să nege naşterea adevărată şi prin fire a Fiului?

Că naşterea din Dumnezeu nu e unită cu patima s-a dovedit îndeajuns prin cele dinainte. Acum s-a arătat şi în mod deosebit că Fiul S-a născut fără pătimire. Să audă acum aceleaşi lucruri şi despre înţelepciune. Nu este Dumnezeu ca omul. Să nu şi-L închipuie nici în privinţa aceasta ca pe un om. De fapt oamenii sînt făcuţi primitori de înţelepciune, dar Dumnezeu nu Se împărtăşeşte de nimic de la altul, ci este El însuşi Tatăl înţelepciunii Sale[71], de care cei ce se împărtăşesc

patimă, înţeleg un Dumnezeu care nu suferă dureri trupeşti în firea Sa, un Dumnezeu nepătimaş în sens rău şi un Dumnezeu nepasiv. Dar ei recunosc iubirea şi compătimirea în Dumnezeu. Ei ştiu de un Dumnezeu nepătimitor, dar nu de unul pătimaş, aşa cum un om duhovnicesc e nepătimitor, dar suferă adînc cu cei ce suferă. La Dumnezeu se uneşte paradoxal mila, iubirea, buna pătimire cu libertatea. Naşterea Fiului din Tatăl nu e nici dureroasă, nici pătimaşă, nici pasivă. Totul e activ şi nedureros în ea.

68. Pentru a arăta că naşterea Fiului din Tatăl e nedureroasă, nepătimaşă şi nepasivă, sfîntul Atanasie precizează că la Dumnezeu Fiul care Se naşte e Cuvîntul şi viceversa. Spunîndu-Şi Tatăl Cuvîntul în mod spiritual, născîndu-L, nu săvîrşeşte un act pătimaş şi neliber. E un act al iubirii de Sine, dar, în acelaşi timp, un act prin care naşte în iubire un chip real al Său. Cuvîntul e unicul chip al Tatălui, pentru că numai cînd Tatăl nu S-ar cunoaşte integral printr-un singur act veşnic, ar trebui să încerce a prinde şi în alte chipuri fiinţa Sa. Deci Cuvîntul sau Fiul lui Dumnezeu nu e o parte din Dumnezeu nici în mod spiritual, nici fizic.

69. în orice număr se uneşte tainic unul cu multiplul. 1+1 nu e numai 2, ci e în acelaşi timp o unitate. Niciodată nu găseşti doi despărţiţi, dar nici un unul pur, despărţit de alţii, sau de altele. Orice multiplu formează totodată o unitate şi în orice unu e un multiplu. Eu vorbesc cu mine ca şi cu un altul, pentru că sînt de fapt într-o legătură cu altul, sau cu alţii. Aşa e şi Dumnezeu. El e Tatăl Fiului chiar în unitatea Lor.

70. Scriptura a unit numele de Fiu cu cel de Cuvînt sau de înţelepciune, ca să accentueze şi mai mult provenirea Lui din fiinţa Tatălui.

71. Omul are înţelepciunea prin participare; o primeşte. Dumnezeu e Tatăl înţelepciunii. Omul are nevoie de un dialog cu altul pentru a se lămuri în orice lucru şi pentru a se îmbogăţi de cunoştinţă şi chiar pentru a deveni mai conştient de sine. în dialog cu altul

obişnuiesc să se numească înţelepţi. Şi înţelepciunea aceasta nu este nici ea nici pătimire, nici parte, ci un născut al Tatălui. De aceea a fost El pururea Tată şi nu Şi-a adăugat calitatea de Tată, ca să nu se cugete că e şi schimbător. Căci dacă e un bine ca să fie El Tată, dar n-a fost pururea Tată, nici binele n-a fost în El pururea[72].

Dar iată, zic, Dumnezeu este şi pururea făcător, căci nu I s-a adăugat puterea de a crea. Deci, dacă e Făcător etern, sînt eterne şi făpturile şi nu e îngăduit să se spună nici de ele că nu au fost înainte de a se face[73]. Arian fără de minte! Ce are asemenea Fiul şi creatura, ca să aplice cele ale Tatălui şi creaturilor? Cum, arătîndu-se în cele dinainte o deosebire aşa de mare între Cel născut şi cel făcut, stăruiesc în nepricepere? Trebuie să se spună iarăşi că lucrul făcut este, precum s-a spus, din afara celui ce-1 face, iar fiul este un născut al fiinţei. De aceea lucrul făcut nu e necesar să fie pururea. El e făcut cînd vrea Făcătorul. Dar născutul nu e supus voinţei, ci este propriu fiinţei. Şi făcător este şi se zice cineva, chiar cît nu există încă operele lui. Dar tată nu se zice cuiva şi nu este, neexistînd Fiul.

Iar dacă vor să iscodească pentru ce Dumnezeu, puţind face ceva, nu face pururea, e şi aceasta o cutezanţă a celor nebuni. Căci «cine a cunoscut mintea Domnului, sau cine s-a făcut sfătuitorul Lui?» (Rom., 11,34). Sau: «Cum va spune vasul olarului: de ce m-ai făcut aşa?» (Rom., 9, 20). Chiar dacă nu ne putem folosi decît de un gînd obscur, ca să nu

devine înţelept, cunoscând şi alte puncte de vedere, cu care ţine în cumpănă pe al său. Dumnezeu are acest dialog în Sine însuşi. El naşte din Sine pe Cel cu care dialoghează. Conţinutul dialogului şi partenerul dialogului sînt una. Şi El îi este interior. Noi sîntem legaţi cu cel cu care dialogăm, dar acela ne este oarecum şi exterior. Aceasta ne face dependenţi de el ca de cineva din afară. Lui Dumnezeu partenerul de dialog nu-I este exterior. De aceea înţelepciunea Lui nu este în pericol. Dumnezeu nu Se simte dependent de partener ca de un altul. Vorbeşte cu El ca cu unul ce îi este interior. înţelepciunea o au împreună. Nici unul nu simte că e dependent în ea de un altul în oarecare fel străin.

72. O fiinţă sau esenţă impersonală, fiind lipsită de comuniunea interpersonală, e lipsită de bine. Un Dumnezeu monopersonal nu e bun. Dar supremul bine e propriu unui Dumnezeu în care comuniunea e animată şi de dragostea de Tată şi de cea de Fiu. E o fericire supremă pentru Dumnezeu să fie Tată al unui Fiu şi invers, să fie în El nu o dragoste necalificată, ci o dragoste sensibilizată de afecţiunea paternă şi filială. Un Dumnezeu care nu e din veci Tată şi Fiu nu e Dumnezeul desăvîrşit bun şi deci Dumnezeul adevărat. Taina unităţii pliromei, pe care o trăim şi noi, dar spre a cărei desăvîrşire şi înaintăm, la Dumnezeu e desăvârşită din veci. Numai de aceea o trăim şi noi în mod nedeplin şi aspirăm spre deplinătatea ei.

Ca să revenim la dependenţa înţelepciunii de ea, noi ne ostenim, deci suferim în oarecare fel ca să câştigăm înţelepciunea; şi primind-o, sau neproducând-o noi înşine, ne aflăm în oarecare raport de pasivitate cu ea.

73. Arienii II socotesc pe Dumnezeu şi Făcător etern. Dar noi nu tragem de aci concluzia că ar fi creat din eternitate, ci că are puterea creatoare din veci. Dar ei confundau aceasta cu calitatea eternă de Tată. Iar prin aceasta confundau naşterea cu creaţia şi dovedeau o înţelegere panteistă a lui Dumnezeu. De fapt din calitatea de Tată decurge cea de Creator, dar nu uzează de ea în mod necesar.

tăcem, să audă:

«Deşi Dumnezeu poate crea pururea, cele create nu puteau fi din veci»[74]. Căci sînt din cele ce nu sînt (din nimic) şi nu erau înainte de a se fi făcut. Iar cele ce n-au fost înainte de a se fi făcut, cum puteau exista împreună cu Dumnezeu cel pururea existent? De aceea Dumnezeu, avînd în vedere folosul lor, cînd a văzut că cele făcute pot avea acest folos, atunci le-a şi făcut pe toate[75]. Şi precum, putând să trimită de la început, pe vremea lui Adam, sau a lui Noe, sau a lui Moise pe Cuvîntul Său, nu L-a trimis decât la sfîrşitul veacurilor, căci a ştiut că aceasta este spre folosul întregii zidiri, aşa şi făpturile le-a făcut când a voit şi când le-a fost de folos. Iar Fiul, nefiind făptură, ci propriu ființei Tatălui, este pururea[7'. Căci Tatăl fiind pururea, pururea trebuie să fie şi ceea ce e propriu ființei Lui[77], care este Cuvîntul Lui şi înțelepciunea. Şi făpturile, chiar când nu sînt, nu micşorează pe Făcătorul, căci El are puterea să le facă atunci când voieşte. Dar Cel născut, dacă nu există pururea împreună cu Tatăl, înseamnă o micşorare a ființei Lui. Deci făpturile le-a făcut când a voit prin Cuvîntul Lui[78]. Iar Fiul este pururea Născutul propriu al ființei Tatălui.

74. Dumnezeu poate crea din veci, dar făpturile nu pot fi din veci, căci în acest caz n-ar mai fi făpturi, ci s-ar confunda cu Dumnezeu, în sens panteist. între putința Lui de a crea din veci şi venirea lor la existență, se interpune libertatea Lui. Un Dumnezeu neliber nu mai e Dumnezeu; e o natură care nu e stăpînă pe ea însăşi, ci supusă unor legi, care nu sînt nici ele libere. Creațiunea e un semn al libertății lui Dumnezeu, al Dumnezeului adevărat. Căci nu putem concepe un Dumnezeu absolut fără libertate. Dacă cele create sînt eterne, sînt ele însele dumnezeu, sau un fals dumnezeu, supus unor legi şi deci lipsit de libertate.

75. Făpturile existente din veci s-ar schimba necontenit. Căci n-au nimic deasupra legilor, care le compun şi le descompun succesiv pe toate, neputînd ajunge la desăvîrşirea netemporală. Tot aşa e şi cu o succesiune de alte şi alte lumi, care dovedesc că nu pot ajunge niciodată la desâvîrşire, ca în sistemul origenist. Numai o lume unică, care nu e din veci, capătă o valoare unică şi netrecătoare. Numai o lume care are deasupra ei un Dumnezeu neschimbător şi iubitor e asigurată pentru o existență eternă şi se poate umple de viața desăvîrşită a unui Dumnezeu, Care nu e supus El însuşi proceselor de compunere şi descompunere. Deci spre folosul ei a creat-o Dumnezeu cînd a voit să o ducă la o desâvîrşire şi fericire, pe care nu i-o poate da o esență în veşnică şi relativă mişcare. Toată lupta Părinților e pentru un Dumnezeu personal, împotriva panteismului filosofiei elene, camuflată în tot felul de sisteme gnostice şi de erezii. în aceasta stă valoarea ei permanentă, opusă unor mereu renăscute filosofii panteiste, pentru care lumea fără sens este singura realitate.

76. Deci ținînd de ființa Tatălui şi nefiind exterior ei. De aceea e pururea ca şi Tatăl.

77. Pare a se susține aci că Fiul ca persoană ține de ființa dumnezeirii, sau că e propriu ființei dumnezeirii să aibă un fiu, deci pare a se deduce Persoana din ființă. De fapt ființa dumnezeiască nu se găseşte neipostaziată. Fiul Se naşte din ființa ipostaziată a Tatălui, din ipostasul în care ființa are forma izvorului originant. De aceea sfîntul Atanasie nu spune simplu că Fiul e propriu ființei dumnezeieşti, ci, propriu ființei Tatălui.

78. în Cuvîntul unic şi atotcuprinzător pe care Tatăl şi-L spune, sau în chipul total al ființei Sale de care este conştient, se cuprind ca posibilitate şi toate cele pe care le poate crea. Iar întrucât acest Cuvînt sau Chip are o obiectivitate ipostatică, Tatăl creează cele aflătoare în El ca posibilitate nu fără împreună-lucrarea Lui. în ambele aceste sensuri toate le face Tatăl prin Cuvîntul Său.

Acestea pe cei credincioşi îi veselesc, iar pe cei eretici îi întristează, pentru că văd desfiinţată erezia lor. Dar şi cealaltă întrebare a lor: De e unul nefăcut sau doi[79], arată că nu e dreaptă cugetarea lor, ci suspectă şi plină de toată viclenia. Pentru că nu pun întrebarea aceasta spre cinstea Tatălui, ci spre necinstirea Cuvîntului. Căci dacă cineva, necunoscînd viclenia lor, ar răspunde că Cel nefăcut e Unul, îndată s-ar vărsa veninul lor zicînd: «Deci Fiul e dintre cele făcute şi bine am spus că nu era înainte de a Se naşte». Căci toate le tulbură şi le amestecă numai ca să despartă pe Fiul de Tatăl şi să numere pe Făcătorul tuturor cu făpturile. Mai întîi sînt vrednici de osîndă şi pentru că disprețuiesc pe episcopii adunaţi la Niceea, fiindcă s-au folosit de cuvinte neaflate în Scripturi, deşi necontrare credinţei. Dar spre desfiinţarea necredinţei lor au făcut acest lucru, folosind cuvinte neaflate în Scriptură[80]. Iar ei o fac aceasta născocind defăimări la adresa Domnului, neştiind nici despre ce vorbesc, nici ce susţin. Să întrebe pe elini de la care le-au auzit. Căci nu sînt din Scripturi, ci născocite de aceia. Auzind cîte înţelesuri are acest cuvînt, să afle că nu ştiu să întrebe bine nici despre cele ce grăiesc. Căci şi eu m-am informat pentru ei şi am aflat că nefăcut se zice ceea ce n-a fost încă făcut, ci poate să se facă, de pildă lemnul care n-a fost încă făcut, dar poate fi făcut blid. Şi iarăşi nefăcut se zice ceea ce n-a fost făcut nici nu poate să se facă vreodată, ca un triunghi patrulater, sau numărul cu soţ, număr fără soţ. Se zice iarăşi nefăcut ceea ce există dar nu e născut din cineva, nici nu are pe cineva tată. Iar vicleanul sofist Asterie, care e şi apărătorul ereziei, zice în scrierea lui că «nefăcut» este ceea ce n-a fost făcut vreodată, ci există pururea. Deci ar trebui să adauge la ce înţeles al cuvîntului nefăcut cugetă ei cînd pun întrebarea de mai sus, ca cel întrebat să poată da răspunsul cuvenit.

XXXI

Iar de socotesc că întreabă bine cînd zic: «Unul este cel nefăcut sau doi?», să audă mai întîi, ca nişte nepricepuţi, că sînt mulţi şi nici unul. Căci sînt multe cele ce se pot face şi nimic ce nu se poate, precum s-a spus înainte. Iar dacă, cum îi place lui Asterie, «nefăcut» este ceea ce nu s-a făcut, ci există pururea, cei ce întreabă aşa să audă nu o dată, ci de multe ori, că şi Fiul poate fi numit în acest înţeles nefăcut. Căci nu e nici dintre cele făcute, nici făptură, ci există etern împreună cu Tatăl, precum s-a arătat, deşi ei schimbă de multe ori modul de a vorbi

79. **Arienii foloseau fără să distingă cuvintele *nefăcut si nenăscut,* pentru ca, din afirmarea Părinţilor că Fiul e născut, să tragă concluzia că Fiul e făcut, căci nu pot fi doi nefăcuţi.**

80. Nefăcut..

împotriva Domnu-

lui, zicînd că e din «cele ce nu sînt», sau «nu era înainte de a Se naşte» căzînd din toate (cîte sînt). Deci dacă voiesc să întrebe despre Cel ce este şi nu despre naşterea din cineva, nici dacă are un Tată, vor auzi şi de la noi că în acest înţeles nu e decît Unul şi Singurul nefăcut: Tatăl ca cel neprovenit (sau Dumnezeu?), nemaiavînd să audă nimic altceva de la cel ce a spus aceasta.

Dar din a se spune că Dumnezeu este «nefăcut» în acest înţeles, nu urmează că Fiul este făcut[81]. Căci din dovezile de mai înainte e vădit că Cuvîntul este aşa cum este şi Cel ce L-a născut pe El. Deci dacă Dumnezeu e nefăcut[82], nici Chipul Lui nu e făcut, ci născut. Iar Acesta este Cuvîntul şi înţelepciunea Lui. Căci ce asemănare are cel făcut cu Cel nefăcut? Nu vom obosi de a spune iarăşi şi iarăşi acestea. Fiindcă dacă ei voiesc ca făcutul să fie asemenea nefăcutului, încît cei ce-L văd pe Acesta, să-L vadă pe acela, nu sînt departe de la a spune că şi nefăcutul este dintre făpturi. Deci toate sînt amestecate de ei. Căci egalizează cele făcute cu cel nefăcut şi cel nefăcut se desfiinţează făcîndu-se pe măsura celor făcute[83]. Aceasta numai ca să coboare pe Fiul între făpturi.

XXXII

Dar socotesc că nici ei n-ar mai voi să spună acestea, dacă ar asculta de sofistul Asterie. Căci acela, deşi se străduieşte să apere erezia ariană şi declară că Cel nefăcut este Unul, vorbeşte împotriva acestora cînd spune că şi înţelepciunea lui Dumnezeu este nefăcută şi fără de început. Căci într-o parte a celor scrise de el zice: «Nu a spus fericitul Pavel că propo-văduieşte pe Hristos, Puterea lui Dumnezeu, sau înţelepciunea lui Dumnezeu (I Cor., 1, 24), ci fără articol o putere a lui Dumnezeu şi o înţelepciune a Lui, arătînd că alta este Puterea proprie a lui Dumnezeu, cea sădită în El şi coexistând cu El în mod nefăcut»[838]. Şi iarăşi după puţin: «Căci Puterea şi înţelepciunea eternă, pe care gîndirea adevărată o declară fără de început şi nefăcută, nu e decât una şi aceeaşi». Deşi neînţe-legînd bine spusa Apostolului, a socotit că sînt două înţelepciuni, totuşi vorbind de o înţelepciune ce există împreună cu Dumnezeu şi e nefăcută, nu a spus că Cel nefăcut este unul, ci că mai

81. Nefăcut, în sensul că există din veci e şi Fiul ca şi Tatăl, deşi El este născut (yew<i)uevov). Căci Fiul există ca născut din veci, odată cu Tatăl. El este strălucirea nefăcutului. El este prin naşterea eternă. Există o naştere din eternitate. Precum există un Tată etern, aşa există şi un Fiu etern: părinţimea e eternă, filiaţia e eternă. Ambele sînt ale unei fiinţe nefăcute.

82. Cum e Tatăl, aşa e şi Fiul. Deci dacă Tatăl e nefăcut, aşa e şi Fiul. Iar care-L declară făcut îl socotesc aşa şi pe Tatăl. în acest caz toate sînt şi făcute şi nefăcute, în sens panteist.

83. Deci Arie ajungea la identificarea creatului cu necreatul în sens panteist, nu cum zice Spassky, că făcea o distincţie între ele.

83 a. Asterie spunea că Hristos e numai o putere şi o înţelepciune necreată de Dumnezeu, nu puterea şi înţelepciunea naturală, necreată, a Lui.

este şi un alt nefăcut împreună cu El. Căci cel ce coexistă nu coexistă cu

sine, ci cu un altul. Deci sau ascultă ei de Asterie şi în acest caz să nu mai întrebe: «Unul este cel nefăcut, sau doi?», ca să nu se mai îndoiască luptîndu-se cu el, sau, dacă se opun aceluia, să nu se mai bazeze pe scrierea aceluia, ca nu cumva muşdndu-se întreolaltă să se macine între ei.

Acestea le-am spus pe scurt împotriva nepriceperii lor. Dar despre voința lor vicleană, ce ar putea spune cineva? Cine nu le-ar uri cu dreptate nebunia cea atît de mare? Fiindcă nemaiîndrăznind să spună că e «din cele ce nu sînt» (din nimic), sau că «nu era înainte de a se naşte», au născocit cuvîntul «nefăcut», ca numindu-L pe Fiul către cei simpli «făcut», să susțină iarăşi înțelesul cuvintelor: «din cele ce nu sînt» şi «era dndva dnd n-a fost». Căci prin acestea se arată cele făcute (tex Yevnxd) şi creaturile.

XXXIII

Trebuia, de aceea, dacă țin la cele ce le spun, să stăruie în ele şi să nu le schimbe mereu. Dar nu voiesc, socotind cu uşurință că le pot face toate, dacă acoperă erezia sub acest nume, propunînd cuvîntul «nefăcut». De fapt cuvințelul «nefăcut» nu arată o relație a Tatălui cu Fiul, chiar dacă ei ar murmura împotrivă, ci cu cele făcute. Căci uşor poate vedea cineva că Lui I se potriveşte numele de Atotțiitor si Domn al puterilor. Pentru că deşi Tatăl stăpîneşte toate prin Cuvîntul, Fiul împărăteşte şi El peste împărăția Tatălui şi are stăpînirea peste toate ca Cuvînt şi chip al Tatălui. Deci e vădit că şi prin acesta Fiul nu Se numără între toate şi că nu în relație cu Fiul Se numeşte Tatăl Atotțiitor şi Domn, ci în relație cu cele făcute prin Fiul, peste care stăpîneşte şi domneşte prin Cuvîntul[84]. Deci Cel nefăcut nu e aşa în

84. Numele de «nefăcut» nu arăta o relație a lui Dumnezeu cu Fiul ca făcut, ci cu cele făcute. Dar numele de Tată arată relația Lui cu Fiul. Deşi Tatăl face prin Fiul toate, Fiul nu Se numără între cele făcute. Dimpotrivă chiar faptul că prin Fiul le face Tatăl toate, îl arată pe Fiul deasupra celor făcute. Dacă Fiul stăpîneşte peste toate şi Tatăl le ține toate prin Fiul, Fiul e şi El împreună stăpînitor şi atotțiitor al tuturor cu Tatăl. Cum I-ar fi Fiului posibilă stăpînirea peste toate prin Sine, dacă ar fi una dintre făpturi? Cum le-ar face Tatăl pe toate prin Fiul, dacă Fiul ar fi şi El dintre făpturi? Fiul e Cel prin care Tatăl le face şi le susține pe toate, pentru că e Cuvîntul unic şi atotcuprinzător al Tatălui, în care se cuprind virtual cuvintele şi puterile tuturor făpturilor, pe care le face Dumnezeu cînd voieşte. Deci Tatăl nu e nefăcut în relație cu Fiul, ci în relație cu cele făcute prin Fiul. Dacă Tatăl Se manifestă Sieşi prin Fiul şi Cuvîntul, El Se poate manifesta prin El şi în crearea şi susținerea lumii create. Aceasta e o altă revelație a Tatălui. O revelație pe planul exterior, dtă vreme Fiul şi Cuvîntul e o revelație pe planul dumnezeiesc interior. De aceea este o legătură sperială între Fiul şi lume. Mai ales omul e după chipul Fiului, sau un alt chip al Tatălui pe plan exterior, după chipul prim şi etern al Lui, care e Fiul. De aceea Tatăl poate vorbi şi cu omul, sau omul poate răspunde Tatălui împreună cu şi prin Fiul cel etern şi în El. în fiecare om şi în toți la un loc se reflectă în mod special Chipul şi Cuvîntul cel unic şi înțelepciunea atotcuprinzătoare a Tatălui. Căci prin El se arată strălucirea sau lumina spirituală a Tatălui şi în planul creat.

relație cu Fiul, ci cu cele făcute

prin Fiul. Şi, pe drept cuvînt, pentru că Dumnezeu nu e ca cele făcute, ci e Creatorul şi Făcătorul lor prin Fiul. Precum Cel nefăcut e indicat prin relaţie cu cele făcute, aşa Tatăl ca Tată indică pe Fiul. Şi cel ce numeşte pe Dumnezeu Făcător şi Creator şi nefăcut priveşte şi cugetă la cele create şi făcute. Iar cel ce numeşte pe Dumnezeu Tată îndată înţelege şi contemplă pe Fiul[85]. De aceea se poate mira cineva de cerbicia necredinţei lor că, deşi numele de nefăcut are un înţeles bun şi e folosit pentru dreapta credinţă, ei îl folosesc potrivit ereziei lor pentru necinstirea Fiului, neamintindu-şi că cine cinsteşte pe Fiul cinsteşte pe Tatăl, şi cel ce nu cinsteşte pe Fiul nu cinsteşte pe Tatăl (Ioan, 5, 20)[86]. Căci dacă le-ar sta la inimă lauda şi cinstirea Tatălui, ar trebui mai vîrtos - şi aceasta ar fi un lucru mai bun şi mai mare - să cunoască pe Dumnezeu ca Tată şi să-L numească astfel, şi nu aşa cum îl numesc ei. Căci zicîndu-I ei lui Dumnezeu nefăcut, îl numesc numai Făcător şi Creator, pornind, cum s-a spus, de la lucrurile făcute şi socotind deci că pot indica prin acest nume şi pe Cuvîntul ca făptură, după plăcerea lor[87]. Dar cel ce zice lui Dumnezeu Tată, o deduce aceasta din faptul că are un Fiu, neignorînd că existînd un Fiu, toate cele făcute s-au creat numaidecât prin Fiul[88]. Dar aceştia, numindu-L «nefăcut», îl indică numai din opere şi nu cunosc nici ei pe Fiul, cum nu-L cunosc elinii. însă cei ce numesc pe Dumnezeu Tată îl indică ca atare din Fiul. Iar cunoscând pe Cuvîntul, îl cunosc ca fiind şi Creator şi înţeleg că prin Fiul s-au făcut toate[89].

XXXIV

Deci e mai bine credincios şi mai adevărat a înţelege pe Dumnezeu din Fiul şi a-L numi Tată decât a-L numi numai din opere şi a-I zice «nefăcut»[90]. Numai aceasta arată, precum am zis, pe fiecare din Ei, şi toate operele îndeobşte ca fiind produse de voia Lui prin Cuvîntul. Iar

85. Cînd zici Tatăl, zici implicit şi Fiul, şi viceversa; iar cînd zici Cel nefăcut, implici pe cele făcute, şi viceversa.

86. Un Dumnezeu lipsit de Cuvîntul interior e un Dumnezeu fără conştiinţă, e un Dumnezeu natură; un Dumnezeu care nu e Tatăl unui Fiu, deci e lipsit de iubire. Acela nu e Dumnezeu, ci o natură inconştientă, neliberă şi oarbă, supusă unor legi, care şi ele sînt nelibere şi inconştiente. într-o astfel de concepţie nu stă la originea tuturor «lumina».

87. Dacă nu-I atribui lui Dumnezeu decît numele de «nefăcut» şi nu şi cel de Tată, nu văd implicat în El, prin opoziţie, decât lucrurile create, nu şi pe Fiul, ca nefăcut, dar născut din fiinţa Lui.

88. Cele create n-au fost aduse la existenţă în mod necesar, ci au fost aduse la existenţă neîndoielnic prin Fiul. Pentru că Fiul e Cuvîntul în care se cuprind toate raţiunile lucrurilor, toate cuvintele ce vrea să Ie creeze Tatăl, prin Fiul, spunîndu-Şi-le împreună.

89. Un Dumnezeu care le face pe toate prin Fiul, ca înţelepciunea Lui, ca Fiu prea iubit al Lui, le face din voinţă şi din iubire şi destinează fiinţele conştiente create unei veşnice vieţi în comuniunea fericită cu El.

90. A-L înţelege pe Dumnezeu numai din relaţia cu cele făcute înseamnă a-L lipsi de caracterul personal şi de comuniunea interioară sau a-L reduce la o natură din care apar lucrurile în virtutea unei legi căreia îi este supus, ceea ce-L coboară de la treapta de

numele de Tată se află in relaţie numai cu Fiul şi stă odată cu El. Şi cu

cît Se deosebeşte Fiul mai mult de cele făcute cu atît e mai deosebit a numi pe Dumnezeu Tată, decît nefăcut"[1]. Căci acest nume pe lîngă că nu se află în Scriptură şi e suspect, are înţeles multiplu şi cugetarea celui întrebat despre el e purtată spre multe sensuri. Dar numele de Tată e simplu, se cuprinde în Scriptură şi e mai adevărat şi nu implică decît pe Fiul. Numirea de nefăcut a fost născocită de elinii care nu cunoşteau pe Fiul[91]*. Dar numele de Tată ni s-a făcut cunoscut şi ni s-a dăruit de Domnul nostru. Căci ştiind El însuşi al cui Fiu este, a spus: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10); şi: «Cine M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl» (Ioan, 14, 9); şi: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10,30). Şi nicăieri nu se vede să fi numit El pe Tatăl «nefăcut». Dar şi pe noi învăţîndu-ne să ne rugăm, n-a zis: «Iar cînd vă rugaţi ziceţi: Dumnezeule nefăcut», ci: «Tatăl nostru care eşti în ceruri» (Matei, 6, 9; Luca, 11, 2). Şi punctul principal al credinţei noastre a voit să-l concentreze, poruncindu-ne să ne botezăm nu în numele celui nefăcut şi făcut, nici în numele Creatorului şi creaturii, ci în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh (Matei, 28, 19). Căci desăvârşiţi astfel, sîntem înfiaţi şi noi, cei ce sîntem dintre făp-turi[9,b]. Şi spunînd numele Tatălui, cunoaştem din acest nume şi pe Cuvîntul cel întru Tatăl[92]. Deci s-a dovedit deşartă şi folosirea de către ei a cuvîntului «nefăcut», neindicând nimic altceva decît o născocire fantezistă.

XXXV

Cît despre întrebarea lor dacă Cuvîntul este schimbător, e de prisos a discuta. Căci ajunge să repet în scris cele spuse de ei, pentru a arăta îndrăzneala necredinţei lor. Iată cele ce le întreabă flecărind: «Este

Dumnezeu la cea a unei esenţe inconştiente şi nelibere. E infinit mai mare un Dumnezeu care are un Fiu sau Cuvînt decît unul care nu creează decît lumea aceasta relativă, în mod involuntar şi fără nici o ţintă.

91. E mare deosebirea între Fiul şi lucrurile create. Dar tocmai de aceea e cu mult mai mare deosebirea între numele de Tată dat lui Dumnezeu şi cel de -«Nefăcut». Căci numele de nefăcut îl reduce pe Dumnezeu la o esenţă din care decurg lucrurile printr-o lege, pe cînd numele de Tată II arată ca Persoană liberă în relaţie iubitoare eternă cu Fiul şi Cuvîntul şi făcînd lumea prin voinţa liberă şi din iubire, pentru a o duce la fericirea desăvârşirii.

91a. Aceia nu cunoşteau viaţa personală, de dragoste, a lui Dumnezeu cel în Treime. 91b. Numai dacă Dumnezeu e în Treime, sau e un Tată şi un Fiu, putem deveni şi noi cei creaţi fii ai lui Dumnezeu prin har, sau înfrăţiţi cu Fiul dumnezeiesc şi desăvîrşiţi.

92. Botezîndu-ne în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, nu mărturisim numai ceea ce este Dumnezeu în Sine, ci ne punem în legătură cu El. Prin aceasta Cel ce este Tatăl ni se face şi nouă Tată, întrucît e Tată al Celui ce fiind Fiul Lui din veci Se face şi om de o fiinţă cu noi, dîndu-ne putinţa să ne unim cu El. Dacă L-am mărturisi pe Dumnezeu numai nefăcut, am rămîne mai departe în starea de făpturi trecătoare, provenite dintr-o esenţă oarbă, impersonală, ca fundament natural, involuntar şi inconştient al existenţei noastre, care nu no poate duce la nici o ţintă.

liber

sau nu? E bun prin voința sa liberă şi se poate schimba dacă voieşte, avînd o fire schimbătoare? Sau e ca o piatră, sau ca un lemn, neavînd voință liberă ca să se mişte şi să se încline în amîndouă părțile?»- Nu e străin ereziei lor să spună şi să cugete acestea. Căci odată ce şi-au plăsmuit lor un dumnezeu ieşit din nimic şi un fiu creat, e firesc să-şi aleagă astfel de cuvinte, potrivite cu ceea ce e creat. Luptînd cu cei din Biserică şi auzind de la ei despre adevăratul şi unicul Cuvînt al Tatălui, cutează să rostească despre El astfel de cuvinte, susținînd o părere decît care nu poate fi alta mai murdară. Căci cine auzind doar astfel de cuvinte nu se tulbură, chiar dacă nu le poate combate, şi nu-şi astupă urechile, indignat de aceste cuvinte noi, pe care le grăiesc aceia şi pe care el le aude, cuvinte a căror blasfemie se simte chiar din rostirea lor? Pentru că dacă Cuvîntul Se schimbă şi Se preface, unde se va opri şi care e sfîrşitul (xo xeAoc) schimbării lui?[92a] Sau cum va putea cel schimbăcios să ajungă asemenea Celui neschimbător? Şi cum cel ce vede pe cel schimbăcios socoteşte că vede pe Cel neschimbător? Sau în ce stare ajungînd el, va putea cineva să vadă în el pe Tatăl? Căci e vădit că nu va vedea în el pururea pe Tatăl, odată ce Fiul Se schimbă pururea şi este de o fire schimbătoare. Căci Tatăl este neschimbător şi rămîne neprefăcut şi e pururea la fel şi e neîncetat Acelaşi, iar dacă Fiul este, după ei schimbător şi nu e pururea acelaşi, ci de o fire schimbătoare, cum poate El fi chipul Tatălui, neavînd asemănarea cu El în neschimbare?[92b]. Şi cum poate fi întru totul în Tatăl, avînd o voință ce se poate înclina în amîndouă părțile? Dacă e schimbător şi sporeşte în fiecare zi, nu e nici desăvîrşit[93]. Dar aceasta e părerea arienilor. însă adevărul străluceşte şi îi arată lipsiți de judecată sănătoasă. Căci cum

92 a. Noi nu ne putem preface, pentru că avem în Hristos cel înviat ținta ultimă spre care tindem. Dar pentru aceasta Hristos trebuie să fie neschimbător, deci Dumnezeu, Care cuprinde în Sine toată desăvîrşirea.

92 b. Hristos ca Dumnezeu e neschimbat pentru că, fiind desăvîrşit, nu are unde înainta. De aceea e ținta noastră ultimă.

93. Cuvîntul dumnezeiesc e neschimbător nu în sensul unei încremeniri, ci în sensul că El cuprinde infinitatea sensurilor şi a puterilor şi a valorilor, dar în raport cu lumea le pune în actualitate ca energii necreate pe care le iradiază. Dar între toate este o armonie, în fiecare sînt implicate toate. Fiecare stă în legătură cu toate. El e Chipul integral al Tatălui, obîrşia tuturor. El e neschimbător, dar viu şi lucrător asupra noastră. E în acord cu Sine în tot ce face, dar şi cu noi în aspirația spre adevărata noastră împlinire. El nu e schimbător în sensul că creşte cu vremea sau că poate alege şi binele şi răul. în El este de la început tot ce va face. Nu ajunge cu vremea la ceva ce n-a fost în El din veci. în acest caz n-ar putea ajunge niciodată la capătul desăvîrşirii (xo xeAoc). Nu e în El o evoluție, care ar reduce în El ceea ce nu e din veci. In concepția Părinților Binele e una cu existența, cu viața plenară. A spori în bine înseamnă a spori în existență, în viață. Cuvîntul lui Dumnezeu e neschimbat, pentru că are în El viața dumnezeiască desăvîrşită de la început. Nu sporeşte în viață cu vremea. Dacă Dumnezeu ar spori în bine, ar însemna că n-ar avea plenitudinea vieții de la început. Sau dacă ar putea alege cînd binele cînd răul, ar însemna că existența nu e legată de bine. Dar atunci de unde suferința care urmează răului? A socoti pe Fiul schimbăcios, capabil de creştere, sau de bine şi de rău, înseamnă a nu-L vedea ca Fiul lui Dumnezeu cel desăvîrşit în veci în existență şi în bine.

n-ar fi desăvîrşit cel egal cu Dumnezeu? Sau cum nu e schimbător Cel ce e una cu Tatăl şi e Fiul propriu ființei Lui? Căci ființa Tatălui fiind

neschimbătoare, neschimbător trebuie să fie şi Născutul propriu din ea. Aceasta aşa fiind, socotindu-L pe Cuvîntul în chip mincinos schimbător, să vadă cît de primejdios este cuvîntul lor. Căci din rodul lui se cunoaşte pomul. Pentru aceea, cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl (Ioan, 14, 9) şi cunoştința Fiului este cunoştința Tatălui.

XXXVI

Deci neschimbat este chipul neschimbatului Dumnezeu. Căci Iisus Hristos este ieri şi azi şi în veci acelaşi (Evr., 13, 8). Iar David zice despre El în psalmi: «întru început Tu, Doamne, ai întemeiat pămîntul, şi cerurile sînt fapta mîinilor Tale. Acelea vor pieri, iar Tu vei rămîne. Toate ca o haină se vor învechi şi ca un veşmînt le vei înfăşură şi se vor schimba. Iar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor sfîrşi». (Ps. 101, 26-28). Iar Domnul însuşi spune despre Sine prin proorocul: «Vedeți-Mă pe Mine, vedeți că Eu sînt» (Deut., 32, 39) şi: «Nu Mă schimb» (Mal., 3, 6). Şi, deşi ar putea zice cineva că acestea se referă la Tatăl, se potrivesc să se spună şi despre Fiul, pentru că chiar făcîndu-Se om îşi arată identitatea şi neschimbarea Sa celor ce socotesc că S-a schimbat din pricina trupului şi a devenit altceva[94]. Şi sînt mai vrednici de crezare sfinții (evanghelişti) şi mai vîrtos Domnul decît reaua cugetare a celor necredincioşi. Iar, potrivit locului amintit din psalm, firea tuturor celor făcute şi a toată zidirea - indicate prin cer şi pămînt - Scriptura o declară schimbătoare, dar pe Fiul, ridi-cându-L mai presus de ele, îl arată ca nefiind făcut (yevnxov), ba mai vîrtos, schimbîndu-le pe celelalte şi El rămînînd neschimbător, prin cuvintele: «Iar Tu acelaşi eşti şi anii Tăi nu se vor sfîrşi»[95]. Şi pe drept cuvînt. Căci cele făcute fiind din cele ce nu sînt (din nimic) şi nefiind înainte de a se face, sau pentru că, nefiind deloc, se fac, au o fire schimbătoare. Dar Fiul fiind din Tatăl şi propriu ființei Lui, este neschimbat şi nealterabil ca Tatăl însuşi. Căci nu se poate zice că S-a născut dintr-o ființă neschimbătoare un Cuvînt schimbător şi o înțelepciune ce se modifică. Căci cum ar mai fi Cuvînt, dacă e schimbător?" Sau cum mai e înțelepciune aceea

Dacă nu S-ar reflecta El în lume ca bine şi ca sens şi ca aspirație spre ele (ca înțelepciune şi Putere), în toată ieşirea lor treptată la evidență, prin ce s-ar mai cunoaşte că există un fundament bun şi nelipsit de sens al existenței? Existența n-ar prezenta nici un sens. Binele n-ar fi bine şi sensul n-ar fi sens. Nici n-ar exista conştiința despre ele. Atunci de ce ar mai fi oameni care luptă pentru bine şi pentru sens? Ar trebui ca toți să se predea răului şi nonsensului.

94. Chiar luînd trupul nostru Cuvîntul lui Dumnezeu nu Se schimbă, ci întăreşte şi în el binele şi sensul puse în el prin creație, refăcând şi în ceilalți oameni puterea lor.

95. Chiar în trup s-a văzut puritatea binelui şi deplinătatea sensului Cuvîntului dumnezeiesc, ridicând trupul din clătinarea lui între bine şi rău şi arătând chiar prin el voința de a-i cuprinde pe toți în dragostea Lui care a mers pînă la jertfa de Sine şi comunicând prin El pe Duhul Său, Care uneşte cu Fiul pe toți cei ce voiesc prin trupul Lui, ba comunicîndu-Se chiar pe Sine întreg tuturor în Euharistie. Chenoza nu L-a împiedicat de la aceasta, ci u fost un mijloc pentru împlinirea acestui scop.

care se alterează, afară de cazul cînd e socotită ca un accident într-o substanță?

De fapt ei voiesc să vadă şi să numească Cuvîntul şi Fiul şi înțelepciunea ca pe un har şi ca pe o deprindere virtuoasă ce se produce ca un accident într-o ființă oarecare, deci care ca atare poate scădea şi creşte. Aşa au spus adeseori că o gîndesc. Dar nu este aceasta credința creştinilor. Nici nu spune ea că aceasta este Cuvîntul şi Fiul adevărat al lui Dumnezeu, sau adevărata înțelepciune. Căci ceea ce se schimbă şi se alterează şi nu stăruie în una şi aceeaşi stare, cum poate fi cu adevărat?[97] Iar Domnul zice: «Eu sînt Adevărul» (Ioan, 14, 6). Dacă deci Domnul însuşi spune despre Sine aceasta şi arată neschimbarea Lui, iar sfinții mărturisesc în învățătura lor aceasta, ba şi cugetarea despre Dumnezeu cunoaşte că aceasta corespunde dreptei credințe, de unde au născocit cei rău-credin-cioşi acestea? Le-au vomitat din inima lor cea plină de stricăciune.

XXXVII

Deoarece răstălmăcesc cuvintele dumnezeieşti şi se silesc să le schimbe înțelesul după mintea lor, e necesar să li se răspundă atîta dt să se apere spusele Scripturii şi să se arate înțelesul drept al lor, iar ei să fie arătați ca cugetînd greşit. Astfel ei spun că Apostolul a scris: «Pentru aceea şi Dumnezeu L-a preaînălțat pe El şi I-a dat Lui nume mai presus de tot numele, ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt» (Filip., 2, 9-10). Iar David a scris: «Pentru aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult dedt pe părtaşii Tăi» (Ps. 44, 8). Apoi adaugă de la ei, ca spunînd ceva înțelept: «Dacă a fost înălțat pentru aceasta şi a luat har şi a fost uns, a luat

96. Cele create sînt schimbătoare, căci se pot depărta prin purtarea lor de la Dumnezeu, izvorul vieții. Dar le schimbă şi Cuvîntul lui Dumnezeu pentru că nu le poate face să încapă dintr-o dată toată plinătatea Lui de viață şi de sens. Cuvîntul fiind una cu sensul sau cu Rațiunea cea dreaptă, nu poate fi schimbat, nu Se poate altera. Schimbarea Cuvîntului nu înseamnă decît minciună şi minciuna nu mai e propriu zis Cuvîntul sau Rațiunea. Pentru că nu mai redă nici realitatea. Şi la oameni un astfel de cuvînt nu mai e decât cu numele cuvînt. Prin el oamenii se înşală; el e produsul imoralității şi produce haosul, acoperă sensurile realității. Prezintă binele ca rău şi invers. Produce dezordine între oameni. Face viața un chin, un coşmar. Cuvîntul lui Dumnezeu e văzut de sfîntul Atanasie ca sensul şi ordonatorul întregii existențe. De aici şi obligația omului de a folosi cuvîntul în acest scop. Altfel, lucrând contra cuvîntului dumnezeiesc apare haosul în viața omenească. Numai în răspunderea față de Cuvîntul suprem, față de originea ipostatică a cuvintelor oamenii îşi împlinesc obligația de a conlucra la menținerea rînduielii şi sensului între ei şi în lume.

97. Adevărul e ceea ce rămîne valabil totdeauna. Altfel, dacă totul se schimbă, ce se poate socoti adevărat?

plata voinței. Dar dacă a lucrat numai să o spună, ci şi să o scrie Eusebie şi Arie. Iar aderenții lor nu obosesc să o grăiască în mijlocul tîrgului (agora), nevăzînd dtă nebunie e în cuvîntul lor. Căd dacă a luat ca plată a voinței cele ce le avea, nu le-ar fi luat dacă nu ar fi arătat cu

fapta că avea nevoie de ele. Deci luîndu-le pe acestea prin virtute şi prin îmbunătățire, pe drept cuvînt ar fi fost numit fiu şi dumnezeu pentru acestea şi nu ar fi Fiu adevărat. Căci fiu adevărat al cuiva e cel ce se naşte după fire din acela, cum a fost Isaac al lui Avraam şi Iosif al lui Iacov şi strălucirea soarelui. Iar cei ce se numesc «din virtute şi har» au, în loc de naşterea din fire, numai pe cea primită prin har şi sînt altceva dedt ceea ce li s-a dat lor, cum sînt oamenii care au luat Duhul prin împărtăşire. Despre aceştia a şi zis: «Fii am născut şi i-am înălțat, dar ei M-au respins» (Isaia, 1,2). Tocmai pentru că nu erau fii după fire, s-au schimbat şi li s-a luat Duhul şi au fost lepădați. Dar pocăindu-se, iarăşi îi va primi şi, dîndu-le lumină, iarăşi îi va numi fii Dumnezeu cel care le-a dat la început harul.

XXXVIII

Dacă deci şi pe Mîntuitorul îl socotesc aşa, urmează că nu e nici dumnezeu adevărat, nici fiu, nici asemenea Tatălui, nici nu are pe Dumnezeu ca Tată al existenței după ființă, d numai după harul dat Lui, iar al existenței după ființă îl are pe Dumnezeu ca Creator asemenea tuturor. Iar fiind astfel, cum zic aceştia, e limpede că nici numele de Fiu nu-1 are de la început, ci acesta e numai o încununare a faptelor şi a sporirii, care nu au început dedt de dnd S-a făcut om şi a luat chip de rob. Iar aceasta pentru că fădndu-Se ascultător pînă la moarte, se zice că S-a preaînălțat şi a luat numele prin har, «ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece» (Filip., 2, 10). Dar ce a fost înainte de aceasta, dacă numai acum a fost înălțat şi numai acum a început să fie închinat şi numai acum S-a numit Fiu, după ce S-a făcut om? Iar aceasta arată că el n-a adus nici o îmbunătățire trupului, ci mai vîrtos trupul l-a îmbunătățit pe el, dacă, după necredința lor, S-a înălțat şi S-a numit Fiu după ce S-a făcut om. Ded ce era înainte de aceasta? Căci trebuie să-i întrebăm din nou, ca să se vadă şi capătul din urmă al necredinței lor. Căci - dacă Domnul Se face acum Dumnezeu, Fiu, Cuvînt, dar nu era acestea înainte de a Se face om, sau nu era nimic din acestea şi S-a împărtăşit de acestea de pe urmă prin virtute, sau era altceva, care, după capetele lor, s-a preschimbat -, e necesar ca ei să spună că el nici nu a existat înainte, ci e întru totul om prin fire şi nimic mai mult. Dar cugetarea aceasta nu e a Bisericii, ci a celui din Samosata şi a iudeilor de acum. Iar de cugetă ale acestora, pentru ce nu se şi taie împrejur ca iudeii, ci fățăresc creştinismul, deşi luptă împotriva

lui? Şi dacă nu era, sau era, dar s-a îmbunătățit pe urmă, cum s-au făcut toate prin El, sau cum, dacă nu era desăvîrşit, S-a bucurat Tatăl întru El?"* Iar El însuşi, dacă acum S-a îmbunătățit, cum Se veselea

înainte de aceasta în fața Tatălui? Şi cum, dacă a primit dreptul la închinare de abia după moarte, Avraam e înfățişat ca închinîndu-I-se în cort (Fac, 18) şi Moise în rug (leş., 3)? Şi cum a văzut Daniel slujindu-I Lui zeci de mii de zeci de mii şi mii de mii de îngeri (Dan., 7, 10)? Şi cum, dacă, după ei, a primit abia acum îmbunătățirea, a grăit însuşi Fiul despre slava Lui dinainte de lume şi mai presus de lume (Ioan, 17, 5)? Căci a zis: «Preamă-reşte-Mă, Părinte, cu mărirea ce am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea». Şi dacă de-abia acum a fost înălțat, după ei, cum a aplecat cerurile şi S-a pogorît înainte de aceasta (Ps. 17,10)? Şi iarăşi: Cum «Cel înalt Şi-a dat glasul Său» (Ps. 17,14)? Deci dacă Fiul a avut slava înainte de a fi lumea şi Domnul slavei a fost preaînalt şi S-a pogorît din cer şi a fost pururea închinat, El nu S-a făcut mai bun după pogorîre, ci mai vîrtos El a îmbunătățit cele ce aveau nevoie de îmbunătățire. Şi dacă S-a pogorît pentru a îmbunătăți, nu a primit numirea de Fiu şi de Dumnezeu ca răsplată, ci mai vîrtos El însuşi ne-a făcut pe noi fii ai Tatălui şi ne-a îndumnezeit, făcându-Se El însuşi om".

XXXIX

Deci nu se poate spune că, fiind om, S-a făcut pe urmă Dumnezeu. Ci fiind Dumnezeu, S-a făcut pe urmă om, ca să ne îndumnezeiască. Fiindcă, dacă S-ar fi numit Fiu şi Dumnezeu cînd S-a făcut om, pe de altă parte, înainte de a Se face om, a numit dumnezei fii popoare de odinioară şi l-a pus pe Moise dumnezeu al lui Faraon şr Scriptura le dă multora numele de dumnezei, când zice: «Dumnezeu a stat în adunare de dumnezei» (Ps. 81, 1), e vădit că s-ar fi numit fiu şi dumnezeu după aceştia. Dar atunci cum s-au făcut toate prin El, şi El este înainte de toate (Ioan, 1, 3; Col., 1, 16-17)? Sau cum este «întâiul născut al întregii zidiri» (Col., 1, 15), dacă are înainte de Sine pe alții care se numesc fii şi dumnezei? Şi cum primii părtaşi nu se împărtăşesc de Cuvîntul?[100] Deci

98. Această bucurie de Fiul o mărturiseşte Tatăl încă de la Botez (Matei, 3, 17), înainte de orice fapte care L-ar fi desăvîrşit şi trebuie să o fi avut Dumnezeu din veci. Căci El n-a crescut în bucurie.

99. Nu de jos, prin eforturile noastre, s-a produs înfierea şi îndumnezeirea noastră, ca unele ce ar fi existat virtual în natura noastră, ci de sus. A trebuit să fie un Fiu sus la Dumnezeu, ca să ne facă şi pe noi fii prin har. Dacă n-ar fi un Fiu şi un Tată în cer, n-am putea deveni fii ai lui Dumnezeu după har. Am rămîne închişi în ordinea naturii şi în posibilitățile ei limitate. N-am putea transcende natura, îndumnezeindu-ne după har.

100. Din aceasta se vede că cei numiți «fii» şi «dumnezei» în Vechiul Testament au de la Hristos această calitate care e «Primul născut» între cei ce au fost sau vor fi «fii» şi «dumnezei». Prin părtăşia la El sînt şi cei din Vechiul Testament «fii» şi «dumnezei».

nu e dreaptă

părerea că Hristos S-a numit Fiu şi Dumnezeu după ce S-a făcut om. Aceasta este o născocire a iudaizanților de acum. Căci cum pot cunoaşte astfel pe Dumnezeu ca Tată? Şi fără Fiul cel adevărat nu poate fi nici înfiere. De aceea El însuşi a zis: «Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl, decît Fiul şi cel căruia i-L descoperă Fiul» (Matei, 10, 27)[101]. Şi cum poate avea loc fără Cuvîntul o îndumnezeire chiar înainte de El? Căci chiar El a spus către iudei, fraţii acestora, că «i-a numit dumnezei pe cei către care a fost cuvîntul lui Dumnezeu» (Ioan, 10, 35)[102]. Iar dacă toţi câţi s-au numit fii ai lui Dumnezeu şi dumnezei, fie pe pămînt, fie în ceruri, au fost înfiaţi şi îndumnezeiţi prin Fiul, iar Fiul însuşi este Cuvîntul[103], e vădit că prin El sînt fii şi dumnezei toţi, iar El, înainte de toţi; mai bine-zis singur El este Fiu adevărat şi singur El, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Deci n-a primit aceste însuşiri ca plată a virtuţii, nici nu e altul decît acestea, ci e acestea după fiinţă[104]. Căci e născut al fiinţei Tatălui, încât nu trebuie să se îndoiască nimeni că Cuvîntul (Logosul) e neschimbător, după asemănarea Tatălui celui neschimbător.

XL

Pînă aci, folosindu-ne de înţelesurile privitoare la Fiul, am respins născocirile lor neraţionale, precum ne-a arătat însuşi Domnul. Dar e bine să înfăţişăm şi cuvintele dumnezeieşti ca să se dovedească şi mai mult, odată cu nebunia lor, neschimbabilitatea Fiului şi firea Lui neschimbătoare, una cu a Părintelui. Scriind deci către filipeni,

101. Dacă Dumnezeu nu are un Fiu pe care L-a trimis să Se facă om, pentru ca să ne alipim Lui, El nu poate fi Tatăl în general. Deci nici Tatăl nostru. Fără un Fiu etern nu putem fi înfiaţi. Şi deci nu ne putem aştepta la o iubire părintească din partea Lui. El e, în acest caz, o forţă impersonală, supusă unor legi inconştiente şi ele. Totul e atunci fără sens. Numai avînd un Fiu veşnic se poate cunoaşte Dumnezeu ca Tată. Numai prin El poate fi omul făcut fiu al lui Dumnezeu. în afară de Hristos rămîne o piesă fără preţ într-o succesiune a formelor naturii inconştiente. Fiul ne descoperă pe Dumnezeu ca Tată.

102. Dacă Dumnezeu nu ar avea un Cuvînt care e totodată Raţiune, nu ar grăi oamenilor inteligibil. El nu ar fi persoană distinctă de natură şi omul nu ar putea fi ridicat peste procesele naturii, nu s-ar putea deci îndumnezei după har. Totul e o desfăşurare fără sfîrşit şi fără sens şi fără o ţintă. De aceea, chiar pe cei din Vechiul Testament, cărora le-a adresat Dumnezeu Cuvîntul, îi declară fii.

103. între însuşirea de Fiu şi de Cuvînt al Tatălui este o strînsă legătură, sau o identitate. Prin Fiul se exprimă Tatăl cel mai deplin şi în iubirea dintre Tată şi Fiu se arată cea mai deplină raţionalitate, sau cel mai deplin sens al existenţei. în iubirea altuia afli cel mai deplin sens al lui. O lume fără iubire e o lume fără sens. Antichitatea şi Apusul, începînd de la scolastică şi continuînd cu toate filosofiile pornite din Renaştere, au separat între raţiune şi iubire şi au pus iubirea pe un plan secundar. De aci toate filosofiile panteiste ce au ca model legile raţionale fără sens ale naturii.

104. Dacă n-ar fi în Dumnezeu un Fiu sau un Cuvînt din fiinţa Tatălui şi dacă Iisus Hristos n-ar fi decît o făptură supusă legilor naturii, n-ar avea cine ridica pe oameni deasupra legilor ei. Bunătatea, sfinţenia, iubirea, înţelepciunea Ia EI nu sînt câştigate, deci nu sînt deosebite de fiinţa Lui, ci sînt implicate în fiinţa Lui. Căci altfel ar fi supus unor legi ale naturii, care nu e prin sine bunătate, iubire, sfinţenie netrecătoare.

Apostolul zice:

«Aceasta să se cugete întru voi, ca şi în Hristos Iisus care fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi întocmai ca Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine chip de rob luînd, fădndu-Se întru asemănarea oamenilor. Şi la înfăţişare aflîndu-Se ca un om, S-a smerit pe Sine, ascultător fădndu-Se pînă la moarte, iar moarte pe cruce. Pentru aceea şi Dumnezeu L-a preaînălţat pe El şi I-a dăruit Lui nume peste tot numele, ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt. Şi toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu» (Filip., 2, 5-11). Ce ar putea fi mai limpede şi mai vădit dedt aceasta? Căci nu S-a făcut mai bun din ceva mai de jos. Ci, fiind Dumnezeu, a luat chip de rob şi luînd aceasta nu S-a făcut mai înalt, ci S-a smerit. Unde e deci în aceasta răsplata virtuţii, sau ce sporire şi îmbunătăţire este în coborîre?[105] Căd dacă Dumnezeu fiind, S-a făcut om şi pogorîndu-Se, după aceea se zice că S-a înălţat, unde S-a înălţat, odată ce e Dumnezeu? Iar fiind vădit că Dumnezeu e prea înalt, e necesar ca şi Fiul Lui să fie preaînalt. Deci unde avea să fie înălţat Cel ce este întru Tatăl şi este asemenea întru toate Tatălui? Prin urmare nu are nevoie de nici un adaos şi nu este aşa cum îl cugetă arienii[106]. Şi dacă Cuvîntul S-a pogorît ca să fie înălţat - şi aşa s-a scris - ce nevoie era ca să Se smerească pe Sine, ca să caute să ia ceea ce avea? Şi cum a primit har Dătătorul harului? Sau cum a primit un nume spre a fi închinat, Cel ce e închinat pururea întru numele Său? De fapt sfinţii I se rugau şi înainte de a Se fi făcut om: «Dumnezeule, întru numele Tău, mîntuieşte-mă» (Ps. **33,** 1). Şi iarăşi: «Aceştia în care, şi aceştia în cai, noi însă vom fi măriţi întru numele Domnului» (Ps. 8). El era închinat şi de Patriarhi. Iar despre îngeri s-a scris: «Şi să se închine Lui îngerii lui Dumnezeu» (Evr., 1,6).

XLI

Dar şi David dntă: «înaintea soarelui este numele Lui şi înaintea lumii, din neam în neam» (Ps. 71,17-5). Dar atunci, cum a luat nume Cel care era Cel preaînalt înainte de a fi înălţat? Sau cum I s-a dat să I se aducă închinare Celui ce şi înainte de a fi primit aceasta I se aducea

105. Iisus a primit un nume ca om, care e mai presus de tot numele din cer şi de pe pămînt. Dar aceasta pentru că fiind şi Dumnezeu cuprinde totul în Sine şi Se foloseşte de totul (de divin şi de uman), cu libertatea Sa. Toate celelalte persoane sînt parţiale şi inferioare Acestuia, prin firea lor creată pe care El o enipostaziază. Iisus le are adunate pe toate virtual în Dumnezeu, ca să le adune şi actual. Dar numai Persoana divină poate primi închinare în mod conştient. Esenţa nu, căci numai persoana are un nume propriu.

106. Omul care câştigă stări (virtuţi) mai înalte prin eforturi, le poate şi pierde. Hristos are stările supreme prin fire. Deci nu le poate pierde. Şi nu le are de la altul. Smerirea lui Hristos prin întrupare nu e deci o pierdere a însuşirilor Lui dumnezeieşti. Ea arată într-o altă formă măreţia Lui.

puru

rea închinare? Nu e o enigmă, ci o taină dumnezeiască"[11]. «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1). Dar acest Cuvînt S-a făcut mai pe urmă pentru noi trup. Şi spusa de acum: «L-a preaînălțat» nu indică ființa înălțată a Cuvîntului. Căci aceasta era pururea şi este deopotrivă cu Dumnezeu. Ci înălțarea este a omenității. Căci nu s-a spus aceasta înainte de a Se face Cuvîntul trup, ci ca să se arate că «S-a smerit» şi «L-a preaînălțat» se spune despre omenesc. Căci numai celei ce-i aparține smerenia îi aparține şi înălțarea. Şi dacă Cuvîntul «S-a smerit» s-a scris pentru primirea trupului, e vădit că şi cuvîntul «a fost preaînălțat» s-a scris pentru aceasta[108]. De aceasta (înălțare) avea nevoie omul, din cauza smereniei trupului şi a morții[109]. Fiind deci Cuvîntul chip al Tatălui şi nemuritor şi luînd chipul robului şi răbdînd pentru noi ca om în trupul Său moartea, ca să Se aducă astfel Tatălui pentru noi prin moarte[110], de aceea se spune că a şi fost preaînălțat ca om pentru noi, ca, precum prin moartea Lui noi toți am murit în Hristos, aşa în acelaşi Hristos noi sîntem preaînălțați, ridicîn-du-ne din morți şi suindu-ne la ceruri, «unde Iisus a intrat pentru noi ca înaintemergător»[111], «nu la închipuirile celor adevărate, ci în cerul însuşi, ca să se înfățişeze acum pentru noi înaintea feței lui Dumnezeu» (Evr., 6, 20; 9, 24). Iar dacă acum Hristos a intrat pentru noi în cerul însuşi, deşi şi înainte de aceasta este pururea Domnul şi Făcătorul cerurilor, aceasta s-a scris pentru că S-a şi înălțat pe Sine pentru noi. Şi precum El, Care sfințeşte pe toți, spune iarăşi că Se sfințeşte Tatălui pentru toți, nu ca să Se facă sfînt Cuvîntul ci ca să ne

107. O enigmă e un lucru natural, încă neînțeles. Taina e ceva dumnezeiesc ce nu poate fi înțeles niciodată deplin. Enigma aparține naturii, taina, lui Dumnezeu cel transcendent naturii, dar lucrînd în natură.

108. De aci se vede că sfîntul Atanasie nu atribuie «smerirea» trupului, ci actului de asumare a trupului de către Dumnezeu-Cuvîntul. Dar acesta e un act care nu schimbă ființa dumnezeiască. E o taină cum Fiul lui Dumnezeu pe de o parte Se «smereşte» luînd trup, pe de alta nu-Şi schimbă firea dumnezeiască; şi cum, prin înălțarea firii Sale omeneşti, Se ridică şi El însuşi din această smerenie, nu ridică numai firea omenească asumată.

109. Fiul lui Dumnezeu a coborît la firea omenească, sau S-a coborît la starea de om (fără să înceteze a fi şi Dumnezeu), pentru a înălța nu numai trupul Său individual din umilința care îi este proprie şi din moartea veşnică, intrată prin păcat, ci şi trupul tuturor oamenilor ce cred în El. Dar dacă n-ar fi şi Dumnezeu Cel ce poartă trupul, nu Şi-ar putea înălța trupul Său şi al altora. El însuşi Se înalță, de la starea de purtător de trup smerit, la starea de purtător al unui trup slăvit, de la starea de purtător al unui trup muritor, la starea de purtător al trupului nemuritor.

110. Moartea lui Hristos nu e moartea ca despărțire de Dumnezeu, ci o moarte ca dar al vieții omeneşti adus de El Tatălui. Şi un astfel de dar adus lui Dumnezeu devine moartea tuturor celor ce se alipesc de Hristos.

111. Deci moartea lui Iisus, fiind un dar al vieții adus lui Dumnezeu Tatăl, îi aduce preaînălțarea ca om în numele nostru. Şi de aceea şi moartea noastră în Hristos, devenind un dar al vieții noastre adus lui Dumnezeu, înseamnă şi o înălțare a noastră cu Hristos la Tatăl.

sfințească în Sine pe noi pe toți, aşa şi prin spusa de acum: «L-a preaînălțat pe El», nu s-a arătat că a fost înălțat El însuşi, căci e pururea Cel preaînalt, ci că S-a făcut pentru noi dreptate (I Cor., 1,30)[11] \ ca noi să ne înălțăm întru El şi să intrăm prin porțile cerurilor, pe care El le-a deschis iarăşi pentru noi. Căci cei ce alergau înainte ziceau: «Ridicați, căpetenii, porțile voastre, şi vă ridicați porțile veşnice şi va intra împăratul măririi» (Ps. 23, 7). Porțile nu erau închise Celui ce e Domnul şi Făcătorul tuturor, ci şi aceasta s-a scris pentru noi, cărora ne era închisă poarta raiului. De aceea se spune, în chip omenesc pentru El, Care purta trup: «Ridicați porțile» şi: «Va intra», ca despre un om care intră. Dar se spune despre El şi în chip dumnezeiesc, pentru că tot El este Cuvîntul lui Dumnezeu, pentru că Acesta este şi Domnul şi împăratul slavei.

Iar această înălțare săvîrşită pentru noi a vestit-o mai înainte Duhul zicînd: «Şi în dreptate vor fi înălțați, pentru că slava puterii lor eşti Tu» (Ps. 88, 17). Iar dacă dreptatea este Fiul, nu El are nevoie să fie înălțat, ci noi sîntem cei ce sîntem înălțați întru dreptate, care este El[112a].

XLII

Dar nici cuvintele: «I-a dăruit Lui» nu s-au scris pentru Cuvîntul. Căci era, de asemenea, închinat înainte de a Se face om, precum am mai spus, de către îngeri şi de către toată zidirea, avînd cele ce le are şi Tatăl. Ci şi aceasta s-a scris despre El pentru noi şi de dragul nostru. Căci precum Hristos a murit şi a fost înălțat ca om, aşa se spune că a luat ca om ceea ce avea pururea ca Dumnezeu, ca să ajungă la noi şi acest har dăruit. Pentru că nu S-a micşorat Cuvîntul luînd trup, ca să ceară să ia El har, ci mai vârtos a îndumnezeit ceea ce a îmbrăcat şi a dăruit aceasta şi neamului oamenilor. Căci precum Cuvîntul era pururea închinat, fiind şi existent în chipul lui Dumnezeu, aşa Acelaşi, fiind şi numindu-Se şi om şi ca atare numindu-Se Iisus, are nu mai puțin toată zidirea sub picioarele Lui, înco-voindu-şi genunchii în fața

112. Omenitatea Lui a fost făcută de Fiul lui Dumnezeu izvorul dreptății pentru noi, înțelegînd prin dreptate toată curăția, toată sfințenia, nu o dreptate juridică, obținută prin jertfa Lui ca plată pentru noi care ne putem mîntui rămînînd păcătoşi, cum se spune de către protestanți.

112 a. Nici o valoare, nici o virtute nu stă de sine, ci e într-o persoană, e a unei persoane. Toate sînt în mod culminant în Cuvîntul lui Dumnezeu, ca izvor al lor pentru lumea care s-a făcut prin El. El este forma concretă şi activă a valorilor, a virtuților.

113. în umanitatea lui Hristos e concentrată toată bogăția şi înălțimea darurilor dumnezeieşti ce au să se reverse peste noi în veci. A primit ca om ceea ce avea din veci ca Dumnezeu. Umanitatea Lui e un fel de legătură între Dumnezeu şi noi. Căci ea nu e despărțită de dumnezeirea Lui (ele sînt unite «în chip nedespărțit»). Iar ipostasul Lui trăit ca unitate de Subiect este unul. însă Subiectul acesta se resimte şi de umanitatea pe care o poartă. Ca atare are în El ceva receptiv, dar nu pasiv. Acelaşi Subiect al lui Hristos, fiind divino-uman, e şi dăruitor şi primitor. Ba mai mult: în relația Lui cu oamenii e nu numai uman, sau inel pasiv de transmitere a darurilor primite, ci şi divin, deci dăruitor. Sau chiar în elementul uman prezent în Subiectul Lui cel unul e şi o mişcare de dăruire activă,

Lui întru numele Lui[113]; şi mărturisind că

chiar făcându-Se Cuvîntul trup şi răbdînd moarte cu trupul, aceasta nu s-a făcut spre neslava dumnezeirii Lui, ci spre slava lui Dumnezeu"[4]. Iar slava Tatălui constă în a fi omul făcut şi apoi pierdut şi în a se face viu cel omorît şi a fi făcut templu al lui Dumnezeu. într-adevăr faptul că puterile din ceruri, îngerii şi arhanghelii care se închină pururea Lui, I se închină şi acum Domnului în numele lui Iisus, este un har şi o înălțare a noastră; căci Fiul lui Dumnezeu este închinat chiar făcut om şi puterile cereşti nu se smintesc văzîndu-ne pe toți cei de un trup cu El ridicați în ținuturile lor[115]. Aceasta nu s-ar fi putut întîmpla, dacă Cel aflat în chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob şi nu S-ar fi smerit îngăduind trupului Său să ajungă pînă la moarte[116].

XLIII

Iată cum ceea ce pare oamenilor o nebunie a lui Dumnezeu, s-a făcut prin Cruce mai de cinste decît toate. Căci prin aceasta s-a aşezat în El învierea noastră. Şi nu numai Israel, ci şi toate neamurile, cum a prezis proorocul, părăsesc idolii lor şi recunosc ca adevăratul Dumnezeu pe Tatăl lui Hristos şi a încetat închipuirea demonilor şi e închinat singur Dumnezeu cel adevărat întru numele Domnului nostru Iisus Hristos[1168]. Iar în faptul că se aduce închinare Domnului chiar venit în trup şi numit Iisus şi că se crede că El este Fiul lui Dumnezeu şi prin El este cunoscut Tatăl, se arată, precum s-a zis, că nu Cuvîntul, întrucât e Cuvînt, a primit acest har, ci noi[116b].Căci prin înrudirea Lui

nedespărțită de mişcarea activă dăruitoare a caracterului divin al subiectului Său. Aceasta s-a întîmplat mai ales cînd a primit un nume «mai presus de tot numele», cînd fără să-Şi schimbe firea, omenitatea a primit tot ce avea dumnezeirea. Chiar şi în trăirea noastră ca subiect se află nu numai o notă activă, ci şi una receptivă. Iar în comunicarea către alții a ceea ce avem, ne trăim dînd nu numai ce avem sau am produs noi, ci şi ceva ce am primit de mai sus. Nici chiar viața personală a omului simplu nu e despărțită de cea dumnezeiască. Dar în Subiectul lui Hristos nota dăruitoare e trăită cu altă intensitate şi claritate. Căci Hristos Se trăieşte nu numai ca Eu, ci şi ca Tu şi ca El deşi Se trăieşte şi ca Eu uman.

114. Expresia greacă poate fi înțeleasă în două sensuri: a) că primirea trupului şi a morții nu a coborît dumnezeirea la neslavă, ci numai El făcîndu-Se om S-a arătat întru neslavă; b) că chiar în întrupare şi moarte S-a slăyit ca Dumnezeu. Sensul al doilea nu contrazice pe primul, ci e implicat în el. Dumnezeu îşi arată mărirea chiar în coborîre, sau în întrupare şi jertfă. Şi ne aduce slavă tuturor.

115. Nu socotesc că aceasta ar micşora pe Dumnezeu.

116. Tocmai în faptul că a lăsat trupul Lui să ajungă pînă la moarte, s-a arătat puterea Lui şi iubirea Lui de oameni. Căci a primit moartea noastră în trupul Lui, ca să o biruiască dinăuntru, pentru a ne ajuta şi nouă să o biruim prin spirit, prin contribuția credinței noastre, dînd omului o astfel de putere. S-a smerit ca să ni Se facă apropiat, dar şi ca să ne apropie de El pentru veci. S-a smerit El şi ne-a înălțat, pe noi, acesta e marele şi veşnicul paradox. Pare o nebunie această coborîre, dar e o măreție mai presus de toate în această coborîre înălțătoare. Prin ea a înălțat trupul nostru, dar S-a slăvit şi pe Sine ca Dumnezeu.

116 a. Fără temeiul ce ni-1 dă Hristos n-am îndrăzni să spunem Tatălui Tată, să ne închinăm Lui ca atare. Temeiul stă în faptul că Fiul lui Dumnezeu Se face om.

116 b. Toate religiile păgîne se bazează în ideile lor despre Dumnezeu pe închipuiri. Numai Hristos, Care a biruit prin Cruce moartea a arătat că adevăratul Dumnezeu nu

cu noi după trup, am devenit şi noi temple ale lui Dumnezeu şi ne-am

făcut fii ai lui Dumnezeu, aşa încît se aduce închinare Domnului şi în noi şi cei ce ne privesc vestesc - cum zice Apostolul (I Cor., 14, 25) - că «Dumnezeu este cu adevărat în aceştia». E ceea ce spune şi Ioan în Evanghelie: «Iar celor câți L-au primit pe EI, Ie-a dat lor putere să se facă fii ai Iui Dumnezeu» (Ioan, 1, 12). Iar în epistolă scrie: «întru aceasta cunoaştem că rămîne întru noi, din Duhul Lui, din Care ne-a dat nouă» (I Ioan, 3, 24).

E şi aceasta un semn al bunătății arătate de El nouă, că am fost înălțați prin faptul că este în noi Domnul cel Preaînalt şi că I s-a dat harul pentru noi, pentru că S-a făcut om ca noi Domnul care ne dă harul. Şi însuşi Mîntuitorul S-a smerit pe Sine luînd trupul nostru smerit; şi a luat chip de rob, îmbrăcând trupul robit păcatului. Şi n-a avut nimic de la noi spre îmbunătățire; căci El nu are nevoie de nimic şi e deplin Cuvîntul lui Dumnezeu. Ci mai vîrtos noi ne-am îmbunătățit de la El[116c]. Căci El este «lumina care luminează pe tot omul care vine în lume» (Ioan, 1, 9). în zadar iau arienii în sprijin conjuncția «pentru aceea», fiindcă zice Pavel: «Pentru aceea şi Dumnezeu L-a preaînălțat pe El». Căci n-a spus-o aceasta, ca să indice încoronarea virtuții, nici sporirea în îmbunătățire, ci cauza înălțării procurate nouă. Şi ce este aceasta altceva decât că Cel ce Se afla în chipul lui Dumnezeu şi era Fiul prea slăvitului Tată S-a smerit pe Sine şi S-a făcut rob în locul nostru şi pentru noi?[117] Căci dacă nu S-ar fi făcut Domnul om, n-am fi înviat noi din morți, răscumpărați de păcate, ci am fi rămas morți sub pămînt; nici n-am fi fost înălțați la cer, ci am zăcea în iad. Pentru noi deci şi de dragul nostru s-a spus: «L-a preaînălțat» şi «I s-a dăruit»[118].

poate fi decît Tatăl Lui, în acelaşi timp puternic şi de oameni iubitor, biruind pe îngrozitorul duşman al vieții. Iar cinstea ce se dă prin aceasta lui Hristos, socotit ca Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, nu se aduce numai Fiului cel veşnic, căci aceasta o primea El prin prooroci şi înainte, ci şi omului. Căci Fiul lui Dumnezeu a biruit moartea în trup, nu din afară de trup.

116 c. Trupul nostru asumat de Cuvîntul a devenit atît de cinstit prin deoființimea cu trupul Cuvîntului că a devenit şi el templu al lui Dumnezeu. Deci trupul nostru a fost înălțat, nu Cuvîntul.

117. Aci sfîntul Atanasie afirmă că Fiul lui Dumnezeu însuşi S-a smerit. Dar smerenia aceasta e în acelaşi timp un act de arătare a marii iubiri dumnezeieşti față de oameni şi al puterii Lui de a îndumnezei pe oameni.

118. Față de arieni, care aplicau la Cel ce S-a întrupat, dar Care nu era, după ei, cu adevărat Dumnezeu, înălțarea şi primirea darului, ca o răsplată a efortului pentru virtute, sfîntul Atanasie, apărind dumnezeirea Celui întrupat, aplică la oameni tot ce a primit Cel întrupat. Nu Cel ce S-a făcut om a cîştigat ceva din aceasta, ci omenitatea pe care a asumat-o. Astfel sfîntul Atanasie a fost pus în situația să dezvolte tot ce a cîştigat omul prin întruparea Cuvîntului: înfierea, îndumnezeirea, desăvîrşirea, nemurirea etc. Dar tocmai în aceasta se arată mărirea lui Dumnezeu: că poate ridica prin smerirea Sa la atîta înălțime o făptură creată din nimic. Iar aceasta o împlineşte Dumnezeu, mergînd în smerire nu numai pînă la întrupare, ci pînă la moarte, din iubire pentru om. Sfîntul Atanasie dezvoltă astfel, pe baza hristologiei sale, soteriologia sa. Pentru arieni, din întrupare a cîştigat numai cel ce s-a întrupat, urcînd mai sus de la treapta nedumnezeiască la care se afla. Ino-

Acesta socotesc că e înțelesul celor scrise: un înțeles foarte bisericesc. Dar şi în altceva socotesc că ar putea arăta cineva înțelesul celor scrise, spunînd în mod paralel aceleaşi: că ele nu exprimă înălțarea Cuvîntului întrudteste Cuvîntul. Căci El este, precum s-a spus cu puțin înainte, Cel Prea-înalt şi asemenea Tatălui. Ci ceea ce s-a scris arată învierea din morți din cauza întrupării Lui. Căci spunînd că S-a smerit pe Sine pînă la moarte, îndată a adăugat: «Pentru aceea L-a preaînălțat». Prin aceasta a voit să spună că, deşi se zice că a înviat ca om, ca Viață S-a înălțat prin înviere. Căci Cel ce S-a coborît, acelaşi este şi Cel ce a înviat. Căd S-a pogorît trupeşte; şi Acelaşi a înviat, pentru că era Dumnezeu în trup[119]. Şi aceasta este iarăşi un motiv pentru care a adăugat conjuncția «pentru aceea»: nu ca să indice răsplata virtuții, nici a vreunei alte sporiri, ci cauza pentru care s-a săvîrşit întruparea; şi cauza pentru care ceilalți oameni de la Adam şi pînă acum au murit şi au rămas morți, iar Acesta singur a înviat întreg din morți. Iar cauza aceasta este cea pe care El însuşi a prezis-o, că, Dumnezeu fiind, S-a făcut om.

Căci toți ceilalți oameni, fiind numai din Adam, au murit şi au avut moartea împărățind peste ei. Dar Acest al doilea om este din cer (I Cor., 15,17). Căci «Cuvîntul trup S-a făcut» şi Acesta Se numeşte om din cer şi ceresc, pentru că e Cuvîntul care S-a coborît din cer. De aceea nici n-a fost ținut de moarte. Căd, deşi S-a smerit pe Sine, îngăduind trupului Său să ajungă pînă la moarte, pentru faptul că acesta era capabil de moarte, totuşi a fost supraînălțat de pe pămînt pentru faptul că El era Fiul lui Dumnezeu în trup[120]. Deci ceea ce se spune aci: «Pentru aceea Dumnezeu L-a preaînălțat» (Filip., 2, 6) este egal cu

menirea l-a ridicat în treaptă pe El, nu pe om, după arieni. Oarecum centrul iconomiei lui Dumnezeu este, pentru sfîntul Atanasie, omul. învățătura sfîntului Atanasie e cel mai profund umanism. El pune în lumină valoarea omului pentru Dumnezeu. Dumnezeu îşi arată mărirea, făcînd mare pe om.

119. Aci referă şi învierea la ipostasul Cel unul al lui Hristos. înviereajnu e a naturii, ci a Persoanei. Iar Persoana sau Ipostasul lui Hristos este una sau unul. în Ipostasul Lui este prezentă şi natura Lui omenească. Deci înviind firea Lui omenească, învierea e şi Operă a Ipostasului cel unul. Cuvîntul lui Dumnezeu Şi-a trăit El însuşi într-un fel învierea cu trupul, dînd-o ca Dumnezeu şi primind-o ca om. Ca urmare, după înviere, s-a trăit ca Ipostas al unei naturi umane înfiate, de acum nemuritoare.

120. Moartea e ultima putere exercitată de legile naturii asupra omului. Dumnezeu e suprema treaptă a libertății spiritului. El e adevărata «metafizică», realitatea superioară naturii în Persoană. Şi trebuie să fie o astfel de realitate superioară legilor, care n-au nici-un sens dacă sînt eterne şi singure. Şi numai devenind Subiect al trupului omenesc, Dumnezeu poate ridica acest trup în Sine, deasupra legilor care-1 duc spre moarte. Smerenia Lui inițială a constat în faptul că S-a făcut Subiect al unui trup capabil de moarte; sme-rirea de mai departe a constat în faptul că l-a lăsat să ajungă pînă la moarte, cînd putea să-l oprească de la moarte. Dar în acest caz s-ar fi exercitat asupra trupului o putere din afara omului, nu o întărire interioară a omului, susținută, e drept, de faptul că subiectul trupului în acest caz era Dumnezeu însuşi.

ceea ce se spune în

Fapte prin Petru: «Pe care Dumnezeu L-a înviat, dezlegînd durerile morții, deoarece nu era cu putință să fie ținut Acela de ea» (Fapte, 2,

34). Căci ceea ce s-a scris de Pavel: «Pentru că fiind în chipul lui Dumnezeu, S-a făcut om şi S-a smerit pe Sine pînă la moarte, de aceea şi Dumnezeu L-a preaînălțat pe El», se spune şi de către Petru. Pentru că, deoarece fiind Dumnezeu S-a făcut om, iar semnele şi minunile L-au arătat ca Dumnezeu celor ce-L priveau, nu era cu putință să fie ținut El de moarte. Iar omului nu-i era cu putință o astfel de izbîndă. Căci omului îi este proprie moartea. De aceea Cuvîntul, fiind Dumnezeu, S-a făcut trup, ca omorît fiind cu trupul să facă vii pe toți prin puterea Lui.

XLV

Dar fiindcă se spune că El «a fost înălțat» şi că Dumnezeu «I-a dăruit» Lui, şi ereticii socotesc că aceasta arată o lipsă şi o patimă a ființei Cuvîntului, e nevoie să spunem în ce înțeles se zic şi acestea. Se spune că a fost înălțat de la cele mai de jos părți ale pămîntului (Efes., 4, 9), pentru că se zice că moartea a fost şi a Lui. Ba se spune de amîndouă că sînt ale Lui, pentru că era al Lui şi nu al altuia trupul ridicat din morți şi ridicat la ceruri. Şi trupul fiind al Lui şi nefiind în afara Cuvîntului, în chip cuvenit fiind înălțat trupul, se spune că a fost înălțat El însuşi ca om, din pricina trupului. Dacă deci nu s-ar fi făcut trup, nu s-ar putea spune despre El acestea. Dar dacă Cuvîntul S-a făcut trup, e necesar să se atribuie Lui ca om învierea şi înălțarea[121]. Aceasta, pentru ca moartea atribuită Lui să fie răscumpărare a păcatului oamenilor şi desființare a morții, iar învierea şi înălțarea să ne rămînă asigurate nouă.

S-au spus deci amîndouă: «Dumnezeu L-a preaînălțat» şi «Dumnezeu I-a dăruit», ca să se arate, precum am zis, şi prin aceasta că nu Tatăl este Cel ce S-a făcut om, ci Cuvîntul Lui este Cel ce primeşte de la Tatăl în chip omenesc şi e înălțat de El[122]. Este vădit deci şi nu

121. Sfîntul Atanasie accentuează mereu importanța trupului. Pentru ca să scoată trupul din moarte a luat Cuvîntul trup. Omul nu e întreg deci fără trup. Trupul e atît de mult al Cuvîntului întrupat, că se pot alterna expresiile: a fost înălțat sau înviat trupul şi Cuvîntul însuşi a fost înălțat şi a înviat. Rădăcinile trupului sînt în suflet, iar la Hristos el face parte din ipostasul divino-uman. Chiar prin dumnezeirea Sa lucrează Hristos învierea şi înălțarea trupului. Toată creațiunea materială o include Logosul dumnezeiesc în Sine în mod nou: mai întîi prin întrupare, apoi prin înviere. Dacă toată materia e o raționalitate plasticizată («un logos plasticizat»), trupul e mai mult decât atît. In el se modelează în mod special toată această plasticizare prin suflet, care pune în vibrație conştientă trupul gi viceversa. în voce se simte felul de a fi al unui suflet. Fiecare suflet trăieşte în felul lui propriu simțirile trupului.

122. Hristos Se trăieşte nu numai ca Om primitor, ci şi ca Fiu. Şi El Se face Fiul om, pentru ca Tatăl să rămînă şi pentru Fiul întrupat în rolul de Dăruitor suprem. De aceea omul este cu deosebire «chipul Fiului», sau «după Chipul (Fiul) Tatălui». între Fiul şi omul creat este o relație şi o înrudire deosebită. Făcându-Se Fiul om, întăreşte în om sentimentul de primitor. Desigur, omul primeşte altfel de la Tatăl, ca Fiul, de la Tatăl. Primeşte ca

trebuie să se

îndoiască nimeni că cele ce le dă Tatăl le dă prin Fiul. Şi este minunat şi de mirare că harul pe care-1 dă Fiul de la Tatăl, pe acela se zice că-1 primeşte Fiul însuşi; şi înălțarea pe care Fiul o primeşte de la Tatăl, fiind înălțat El însuşi, o primeşte pentru alții. Căci însuşi Acela care este Fiul Tatălui S-a făcut şi Fiul omului. Şi în calitate de Cuvînt, El dă cele de la Tatăl. Căci toate cîte le face şi le dă Tatăl, le face şi le dăruieşte prin Fiul. Dar ca Fiul omului se spune că primeşte cele de la Sine omeneşte, pentru faptul că nu este al altuia, ci al Lui, trupul care are însuşirea de a primi harul, aşa precum s-a spus[123]. Căci a luat înălțarea ca om. Iar înălțarea a constat în îndumnezeirea Lui (ca om). Dar Cuvîntul însuşi o avea pururea aceasta după dumnezeirea Sa şi după desăvîrşirea identică cu a Tatălui.

XLVI

Deci cele scrise de Apostol avînd acest înțeles îi dă de minciună pe cei lipsiți de credință. Iar spusa psalmistului are acelaşi înțeles adevărat, pe care aceştia îl răstălmăcesc, iar psalmistul îl arată ca binecredincios. Căci zice: «Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului. Toiag al dreptății e toiagul împărăției Tale. Iubit-ai dreptatea şi ai urît fărădelegea. De aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtaşii Tăi» (Ps. 44, 7, 8; Evr., 1, 8-9). Priviți, arienilor, şi cunoaşteți şi de aici adevărul. Psalmistul ne-a numit pe noi toți părtaşi. Dacă El ar fi unul

de la Cel cu totul transcendent Lui, nu ca de la Cel de o ființă cu El, cum primeşte Fiul. Dar umanitatea Fiului primeşte şi ea ca de la Cel transcendent şi transmite şi oamenilor această simțire.

123. Fiul primeşte, ca Fiu al Tatălui, toate de la Tatăl. Dar avîndu-le de la Tatăl, cînd asumă un trup, le dă El însuşi de la Sine trupului, dar El însuşi este posesorul trupului Său. Hristos însuşi este şi primitor şi Dăruitor. E primitor în calitate de Fiul lui Dumnezeu şi în calitate de om. Dar e şi Dăruitor ca Cel ce fiind Fiul lui Dumnezeu Şi-a asumat o natură umană. E în înțeles îndoit primitor şi Dăruitor. Primeşte ca Fiu şi ca Fiu făcut om şi dăruieşte naturii umane asumate şi celorlalți oameni, participînd şi ca om cu această extindere a dăruirii. Căci tot ce e în Hristos primitor nu rămîne pasiv ci devine dăruitor activ.

Dar Hristos ca Logos, ca Fiu al Tatălui, e Cel mai înalt Primitor, pentru că primeşte ca Unul cel de o ființă cu Tatăl, şi supremul Dăruitor; e cel mai înalt Dăruitor către creație, pentru că numai prin El se dăruieşte de către Tatăl - şi nu în mod pasiv - totul creației. Acest îndoit rol, de suprem Primitor şi Dăruitor, îl împlineşte Fiul lui Dumnezeu şi prin întrupare. Primind ca Fiu de la Tatăl cu care e de o ființă, Fiul Se află şi El în planul superior oricărei dependențe proprie creației. Primind ca Fiu se poate spune că are şi El de la Sine, ca un Fiu legitim. Primeşte în baza dreptului Său intrinsec şi dă ca unicul prin care se poate da creaturii dependente, deosebite de Dumnezeu, sau relative. El Se află pe planul lui Dumnezeu cel absolut. Iar Dumnezeu cel absolut, revelat în mod limpede de Hristos, e un Dumnezeu al iubirii interpersonale supreme. Acest lucru l-au evidențiat prin gîndirea lor teologică sfinții Părinți, mai ales față de filosofiile panteiste care nu cunosc peste tot un Dumnezeu propriu-zis sau un Dumnezeu al iubirii conştiente. Iar făcîndu-Se om şi ridicîndu-Se şi ca om în planul iubirii absolut, Hristos ne ridică şi pe noi.

din cei făcuți, ar fi fost şi El unul din cei ce se împărtăşese. Dar odată ce L-a lăudat pe El ca pe Dumnezeul cel veşnic, zidrid: «Scaunul Tău,

Dumnezeule, în veacul veacului», iar pe toate celelalte le-a arătat ca împărtăşindu-se de El, ce trebuie cugetat altceva dedt că El e altul dedt cei făcuți şi că El e singur Cuvîntul cel adevărat al Tatălui, strălucirea şi înțelepciunea Lui, de care toate se împărtăşesc, sfințindu-se de la El prin Duhul? Şi se spune aci că se unge nu ca să devină Dumnezeu. Căci era Dumnezeu şi înainte de aceasta. Nici ca să Se facă împărat, căci împărăția din eternitate, fiind chipul lui Dumnezeu, cum arată versetele (II Cor., 4, 4; Col., 3, 10). Ci s-a spus şi aceasta tot pentru noi.

Regii din Israel deveneau regi dnd se ungeau, nefiind regi mai înainte, ca David, Ezechia, Iosia şi ceilalți. Dar de Mîntuitorul, deşi e Dumnezeu şi împărăteşte peste împărăția Tatălui şi este Dăruitorul Duhului Sfînt, totuşi se spune că Se unge, ca iarăşi, spunîndu-se că Se unge cu Duhul ca om, să ne dăruiască nouă, oamenilor, odată cu înălțarea şi învierea, şi locuirea Duhului şi familiaritatea cu El. în acest înțeles a spus şi Domnul însuşi prin Sine în Evanghelia către Ioan: «Eu i-am trimis pe ei în lume şi pentru ei Mă sfințesc pe Mine, ca să fie şi ei sfințiți întru adevăr» (Ioan, 17,18-19). Spunînd aceasta a arătat că nu El este Cel ce Se sfinţeşte, ci El este Cel ce sfinţeşte. Căci nu Se sfinţeşte de către altul, ci El însuşi Se sfinţeşte pe Sine, ca să fim sfinți noi întru adevăr. Iar Cel ce Se sfinţeşte însuşi pe Sine este Domn al lucrării sfințitoare. Cum se săvîrşeşte deci aceasta? Cine o face aceasta dacă nu Cel ce zice: «Eu, fiind Cuvîntul Tatălui, îmi dau Mie însumi, făcut om, Duhul[124] şi Mă sfințesc prin aceasta pe Mine însumi făcut om, ca în Mine, Care sînt Adevărul («Iar Cuvîntul Tău

124. Chiar dacă Se sfinţeşte pe Sine, faptul că El însuşi Se sfinţeşte îl arată Stăpîn sau Subiect activ al sfinţirii Sale. Deci în El este puterea de a Se sfinți. El nu depinde de altul în sfinţirea Sa. Fiind absolut ca Dumnezeu, El Se ridică şi ca om la starea aceasta. Dar aceasta face pentru ca prin legătura Sa ca om cu noi să extindă asupra noastră sfinţenia Sa, să ne facă părtaşi după har ai dumnezeirii Sale, subiecte ale ei. Acelaşi ipostas, fiind şi dumnezeiesc şi omenesc, ca dumnezeiesc sfinţeşte, ca om Se sfinţeşte. îşi dă Sieşi sfinţenia ce o are. Şi-o dă Sieşi ca om ca s-o extindă şi la oameni. Iar aceasta o face din Duhul pe care-L are în Sine,ca propriu al Său. Sfinţenia nu se poate defini. Ea exprimă ceea ce nu are comun Dumnezeu cu noi. Cînd zicem că Dumnezeu e puternic, cunoscător, ne gîn-dim la ceva ce avem şi noi într-un grad minim, la ceva analog. Dumnezeu întreg, cu toate însuşirile Lui, este prin sfinţenie Cel cu totul altfel. Cînd zicem de cineva că e sfînt, recunoaştem că are ceva care nu poate veni decît de la Dumnezeu. Dar sfinţenia nu se opune conştiinţei, bunătății, iubirii, puterii, libertății, ci le implică. Sfinţenia e în Dumnezeu o calitate a Duhului Sfînt ca Persoană. Că sfinţenia e o calitate a Persoanei, arată şi faptul că ea e legată de adevăr, de conştiinţa adevărului, cum e opusă adevărului minciuna ca contrară a tot ce e sfînt. Minciuna există pentru că există mincinoşi, şi adevărul există pentru că este cineva conştient de el, cineva care-1 mărturiseşte, care nu-1 acoperă şi nu'vrea să înşele pe alții.

este Adevărul» - Ioan,17, 17), toți să se sfințească».

Iar dacă Se sfinţeşte însuşi pe Sine pentru noi, şi aceasta o face pentru că S-a făcut om, e vădit că şi pogorîrea Duhului peste El în Iordan s-a făcut peste noi, pentru că El purta trupul nostru. Şi aceasta nu s-a făcut spre îmbunătăţirea Cuvîntului, ci spre sfinţirea noastră, ca să ne împărtăşim şi noi de ungerea Lui şi ca să se spună către noi: «Au nu ştiţi că sîn-teţi Biserica lui Dumnezeu şi Duhul lui Dumnezeu locuieşte întru voi?» (I Cor., 3,16). Căci spălîndu-Se Domnul ca om în Iordan, noi eram cei ce ne spălam întru El şi de către El. Şi primind El Duhul, noi eram cei ce ne făceam primitori ai Duhului de la El. De aceea El nu a fost uns ca Aaron, sau ca David, sau ca toţi ceilalţi, cu untdelemn, ci altfel decît toţi cei ce s-au făcut părtaşi de El, cu untdelemnul bucuriei, pe care El însuşi îl tălmăceşte ca fiind Duhul. Căci zice prin prooroc: «Duhul Domnului peste Mine, pentru care M-a uns pe Mine» (Isaia, 61, 1). Iar Apostolul a zis: «Precum L-a uns pe El Dumnezeu prin Duhul Sfînt» (Fapte, 10, 38). Dar cînd s-au spus acestea despre El, dacă nu cînd venind în trup S-a botezat în Iordan şi S-a pogorît Duhul Sfînt peste El? E drept că însuşi Domnul zice: «Va lua Duhul din al Meu» (Ioan, 16, 14); şi: «Eu îl trimit pe El» (ibid., 7); şi ucenicilor: «Luaţi Duh Sfînt» (Ioan, 20, 22). Totuşi Cel ce-L dăruieşte altora în calitate de Cuvînt şi de strălucire a Tatălui spune acum că Se sfinţeşte, dat fiind că S-a făcut om şi trupul sfinţit este al Lui[123]. Şi de la El am început şi noi a lua ungerea şi pecetea. Căci zice Ioan: «Iar voi ungere aveţi de la Cel Sfînt» (I Ioan, 2, 20); iar Apostolul: «Şi voi aţi fost pecetluiţi în Duhul cel Sfînt al făgăduinţei» (Efes., 1, 13)[125a].

Deci pentru noi şi în folosul nostru se vorbeşte despre pogorîrea Duhului Sfînt peste El[126].

125. Pentru că ipostasul este posesorul trupului, deci pentru că trupul e trăit de ipostas şi vice-versa, se spune atît despre ipostas cît şi despre trup că se sfinţeşte. Acelaşi ipostas sfinţeşte şi se sfinţeşte, dă şi primeşte sfinţenia, sau Şi-o dă Sie însuşi în cazul lui Hristos.

125 a. Sîntem imprimaţi de ceea ce este Fiul, prin Duhul. Prin El luăm deplină înţelegere, putere în bine, mişcare spre sfinţire.

126. Sfîntul Atanasie vede tot ce s-a săvîrşit cu Domnul ca om, săvîrşindu-se pentru noi şi cu noi. El ne vede pe noi recapitulaţi în El (Efes., 1,10). Desigur ne adună actual în Sine cînd voim şi noi. Dar pentru ca să putem fi adunaţi în El cînd voim trebuie ca El să aibă capacitatea de a ne purta în El cu generozitate, cum nu are un om obişnuit. Hristos are această capacitate, întrucât El e şi om şi Dumnezeu. Umanitatea asumată a dat ipostasului Său şi un caracter uman, fără ca Acesta să înceteze de a fi şi divin. Iar întrucât în ipostasul Logosului sînt rădăcinile tuturor ipostasurilor umane, cînd El Se face şi ipostas al umanităţii, El îmbrăţişează ipostasurile umane într-un mod uman, cu o intimitate umană, dar cu o intensitate divină. Dar nu Se confundă cu ele, pentru că în acest caz n-ar putea simţi omeneşte cele ale fiecărui om. Nu trăieşte însă nici ale lor numai cum le trăieşte un om pe ale semenilor săi, ci mai intim chiar decît trăiesc părinţii durerile şi bucuriile copiilor lor. Pe cruce, Hristos suferă pentru vinile tuturor. Şi la botez Se bucură pentru toţi de coborârea Duhului peste El ca om. Căci prin aceasta Se coboară virtual peste noi toţi. Dar e necesar ca şi noi să ne bucurăm cu voia de această unire a noastră cu El, să simţim la botez bucuria lui Hristos pentru primirea Duhului Lui pentru noi, sau pentru înfierea

Atunci cum este aceasta dintr-o sporire şi o îmbunătăţire a Lui şi cum este ea plata virtuţii sau a făptuirii Domnului? Dacă, nefiind Dumnezeu, S-ar fi făcut Dumnezeu şi dacă, nefiind împărat, S-ar fi

făcut împărat, cuvîntul vostru ar fi avut oarecare umbră de adevăr. Dar dacă e Dumnezeu şi dacă tronul împărăţiei Lui e veşnic, unde putea înainta Dumnezeu? Sau ce-I lipsea Celui ce şedea pe tronul Tatălui? Iar dacă, cum însuşi Domnul a spus, Duhul este al Lui şi din El ia şi El îl trimite, nu Cuvîntul ca Cuvînt şi înţelepciune este Cel ce se unge prin Duhul dat de El, ci trupul luat de El, care se unge în El şi de către El, ca sfinţirea făcută Domnului ca Celui ce S-a făcut om să se facă prin El proprie tuturor. Căci nu de la Sine, zice, grăieşte Duhul, ci Cuvîntul este cel ce-L dă celor vrednici (Ioan, 16,13). Iar aceasta este asemănător cu ceea ce s-a spus mai înainte. Căci a spus Apostolul: «Care fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine chip de rob luînd» (Filip., 6, 7). Iar David laudă pe Domnul, Care a fost pe de o parte Dumnezeu şi împărat veşnic, pe de alta a fost trimis la noi şi a luat trupul nostru cel muritor. Căci aceasta o dă de înţeles prin cuvîntul psalmului: «Smirnă şi stactie şi casie din veşmintele Tale» (Ps. 45, 2). Iar de la Nico-dim şi de la cele din jurul Mării se vede că el a venit aducând o sută de litri de smirnă amestecată cu aloe, iar ele pregătiseră arome spre îngroparea trupului Domnului.

XLVIII

Deci ce sporire I-a venit Celui nemuritor primind ceea ce era muritor? Sau ce îmbunătăţire I-a venit Celui veşnic îmbrăcând ceea ce era vremelnic? Şi ce răsplată mai mare I-ar putea veni Dumnezeului şi împăratului celui veşnic aflat în sînul Tatălui? Oare nu vedeţi că şi aceasta s-a săvîrşit şi s-a scris pentru noi şi în favoarea noastră, ca, făcându-Se Domnul om, să ne facă pe noi, cei ce sîntem muritori şi vremelnici, nemuritori şi să ne introducă în împărăţia cerurilor?[1268] Oare nu vă ruşinaţi, fiind făcuţi de minciună de cuvintele dumnezeieşti? De fapt, venind la noi Domnul nostru Iisus Hristos, noi am fost îmbunătăţiţi, fiind eliberaţi de păcat; dar El însuşi este Acelaşi. Prin faptul că S-a făcut om, nu S-a schimbat, ci, precum s-a

noastră spre a deveni fraţi cu El. El merge însă cu identificarea - fără confundare - cu noi, pînă a accepta, fără să fie silit, să sufere moartea noastră. Dar tocmai prin această generozitate învinge moartea noastră, care înseamnă şi izolare. El vindecă de slăbiciunea izolării firea omenească în pîrga ei luată în Sine. El pune un început nou, ce nu se mai învecheşte, firii noastre. Devine rădăcina pentru veci înnoită a umanului. Din această rădăcină nouă se renaşte la botez fiecare om, din Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, prin Duhul Sfînt.

126 a. Dacă nu e Cineva desăvîrşit din veci, nu putem ajunge nici noi la desăvîrşire. Nu se poate ajunge la o desăvârşire prin simpla evoluţie, dacă nu e din veci o existenţă personală desăvîrşită. O evoluţie fără o astfel de entitate personală desăvîrşită din veci, din care să ne vină puterea spre desăvîrşire, nu ajunge niciodată la desăvîrşire.

scris: «Cuvîntul lui Dumnezeu rămîne în veac» (Isaia, 61,8).

Căci precum înainte de întrupare, Cuvîntul dăruia sfinţilor pe Duhul ca pe al Său propriu, aşa, făndu-Se om, sfinţeşte pe toţi cu Duhul şi spune ucenidlor: «Luaţi Duh Sfînt» (Ioan, 20,22). Odinioară L-a dat lui Moise şi la alţi şaptezed (Num., 11, 16); şi prin El se ruga David

Tatălui zidnd: «Duhul Tău cel sfînt nu-L lua de la mine» (Ps. 50,13). Iar fădndu-Se om, a zis: «Vă voi trimite pe Mîngîietorul, Duhul Adevărului» (Ioan, 15, 26). Şi de fapt li l-a trimis Cuvîntul lui Dumnezeu, căd nu este mincinos. Deci Iisus Hristos ieri şi astăzi fiind acelaşi şi rămînînd neschimbat în veci acelaşi, este Cel ce-L dă şi îl primeşte, dîndu-L ca Cuvîntul lui Dumnezeu şi primindu-L ca om. Nu e deci Cuvîntul ca Cuvînt cel ce Se îmbunătăţeşte; căci le avea pe toate şi le are pururea. Ci oamenii cei ce au un început în a primi întru El şi prin El. Ded spunîndu-se că El Se unge acum, noi sîntem cei ce sîntem unşi întru El. Pentru că şi botezîndu-Se El, noi sîntem cei ce ne botezăm. Toate acestea le face Mîntuitorul mai vădite, zidnd Tatălui: «Şi Eu slava ce Mi-ai dat-o Mie, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una sîntem» (Ioan, 17, 23). Pentru noi deci a cerut slava şi pentru noi s-a spus că «a luat», «I s-a hărăzit», «a fost preaînălţat», ca şi noi să ne înălţăm întru El, precum S-a şi sfinţit pe Sine pentru noi, ca noi să ne sfinţim întru El.

XLIX

Iar pentru că din spusa psalmului: «Pentru aceea Te-a uns pe Tine, Dumnezeu, Dumnezeul Tău» (Ps. 44, 8), iar cuvîntul «pentru aceea» ca motiv pentru a susţine cele ce le vor ei, să cunoască necunoscătorii Scripturii şi născodtorii rătăcirii că «pentru aceea» nu înseamnă o plată a virtuţii sau a faptelor Cuvîntului, d cauza coborîrii Lui la noi şi a ungerii Lui pentru noi prin Duhul. Căd n-a zis: «Pentru aceea Te-a uns pe Tine, ca să Te faci Dumnezeu, sau împărat, sau Fiu, sau Cuvîntul. Căci ai fost acestea şi înainte de pogorîre şi eşti pururea, precum s-a arătat. Ci mai vîrtos fiindcă eşti Dumnezeu şi împărat, de aceea ai fost uns[127]. Pentru că nu e propriu altuia să unească pe Dumnezeu cu Duhul cel Sfînt, dedt Ţie, Chipului Tatălui, după Care am fost făcuţi şi noi de la început[128]. Căci al Tău este Duhul». Căci firea celor făcuţi nu

127. Dumnezeu nu Se unge cu Duhul, fiindcă îl are din veci. Iar omul nu se poate unge singur. Numai fiindcă Hristos e şi Dumnezeu şi om, unge, Se unge şi ne unge. Unge ca Dumnezeu şi Se unge ca om, ungînd în Sine pîrga umanităţii. Numai în El se produce, din iniţiativa Lui, unirea Duhului cu umanitatea. Dumnezeirea şi umanitatea sînt concentrate într-un Eu ipostatic. Acelaşi Eu primeşte, dar nu primeşte din afara Sa, ci Şi-1 dă El însuşi. Nu se anulează nici calitatea de Dăruitor, nici cea de Primitor. Cel ce are nevoie să primească a fost ridicat în inima supremului Dăruitor, creatul în inima Necreatului, relativul în inima Absolutului.

128. De Chipul Tatălui e legat Duhul, Care de la Tatăl purcede şi Se odihneşte peste Fiul, sau Care însoţeşte Chipul născut din Tatăl. Cînd Hristos ne restabileşte ca Chip al Lui («după chipul»- Tatălui), peste acest Chip al Lui vine şi Duhul Tatălui care e legat de El, adică de Fiul.

era vrednică de aceasta, odată ce îngerii au călcat porunca, iar oamenii s-au făcut neascultători. De aceea era nevoie de Dumnezeu (iar Cuvîntul este Dumnezeu) ca să-i elibereze pe cei ajunşi sub blestem. Deci dacă ar fi fost din nimic, El n-ar fi fost Hristos, fiind unul dintre toţi şi împărtăşindu-Se şi El[129]. Dar fiindcă este Dumnezeu, fiind Fiul

lui Dumnezeu, şi este împărat din veci, fiind strălucirea şi pecetea Tatălui, pe drept cuvînt El este Hristos cel aşteptat, pe Care Tatăl îl prevesteşte oamenilor, descoperindu-L sfinților Săi prooroci, ca, precum prin El am fost făcuți, aşa întru El să se facă răscumpărarea tuturor de păcate şi toate să fie supuse împărăției Lui[130]. Şi aceasta este cauza ungerii săvârşite cu El şi a venirii în trup a Cuvîntului. Pe aceasta văzînd-o mai înainte psalmistul, slăvind dumnezeirea şi împărăția ce o are de la Tatăl, zice: «Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului; toiag de dreptate este toiagul împărăției Tale» (Ps. 44, 7). Iar vestind pogorîrea Lui la noi, zice: «Pentru aceea Te-a uns pe Tine Dumnezeu, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei, mai mult decît pe cei ce s-au împărtăşit de Tine» (Ps. 44, 8).

L

Deci nu e de mirare, sau de necrezut că Domnul care dă Duhul Se unge acum El însuşi de către Duhul, odată ce, cînd a fost de trebuință, nu S-a ferit să spună, din cauza umanității Sale, că e mai mic decît Duhul. Căci zicînd iudeii că El scoate dracii cu Beelzebul, a răspuns şi a zis ca să-i dea pe față ca hulitori: «Iar dacă Eu scot dracii cu Duhul» (Matei, 12, 24, 26). Iată deci că Dătătorul Duhului spune că scoate dracii cu Duhul[131]. Iar aceasta nu se poate explica altfel decît din cauza trupului. Căci dat fiind că firea omenească nu este în stare să scoată prin sine dracii decât cu puterea Duhului, a spus ca om: «Iar dacă Eu cu puterea Duhului scot dracii». Ba arătând că şi hula împotriva Duhului Sfînt e mai mare decât cea împotriva Lui ca om, a spus: «Oricine va spune un cuvînt împotriva Fiului omului, i se va ierta lui»

129. Numai cel ce este şi Dumnezeu şi om poate să-Şi dea Sieşi ca om pe Duhul, iar în Sine, şi celorlalți. Dacă Hristos n-ar fi fost Dumnezeu, nu Şi L-ar fi putut da Sieşi pe Duhul ca om, deci nici altora în Sine.

130. Făcuți toți prin El şi după chipul Lui, au rămas atîrnați în oarecare grad de El şi o refacere a lor trebuie să echivaleze cu o refacere a calității depline de chipuri ale Lui. De aceea prin El şi întru El se poate săvîrşi şi refacerea lor, sau reaşezarea în viața lor deplină, ca viață întru El. Ei sînt făcuți ca cuvinte ipostatice după chipul Cuvîntului ipostatic şi ca fii ai Tatălui după chipul Fiului unul născut al Tatălui. Restabilirea lor nu e altceva decît restabilirea acestor însuşiri ale lor şi ea nu se poate face decît prin modelul lor plin de putere, prin unirea lor cu El. Fiul şi Cuvîntul face vădită iubirea lor de către Dumnezeu şi sensul lor în Dumnezeu. Omul le face vădite pe acestea în lume, ca ființe capabile de iubire şi de cuvînt responsabil.

131. Prin aceasta, Cuvîntul Se arată, după firea omenească asumată, mai mic ca Duhul, dar după dumnezeire, egal cu Duhul. Acelaşi Se poate folosi de Duhul ca Dumnezeu, dar ca om trebuie să Se folosească de Duhul ca de ceva superior ca să scoată demonii.

(Matei, 12, 32). Aceştia erau cei ce ziceau: «Nu este

acesta fiul lemnarului?»- (Matei, **13, 55).** Dar cei ce hulesc pe Duhul şi pun faptele Cuvîntului pe seama diavolului vor fi supuşi unei osînde de neocolit[1]". Acestea le-a spus Domnul iudeilor, ca om.

Dar ucenicilor, arătîndu-le dumnezeirea şi mărirea Sa, nu S-a mai arătat ca fiind mai mic decît Duhul, ci egal cu El, dîndu-le Duhul şi zicînd: «Luaţi Duh Sfînt» (Ioan, 20, 22); şi «Eu îl trimit pe El; şi Acela Mă va slăvi şi cîte va auzi, va grăi» (Ioan, 16, 7, 13, 14). Precum deci Domnul, Dătătorul Duhului, nu Se fereşte să spună că scoate dracii cu Duhul ca om, aşa Acelaşi, fiind Dătătorul Duhului, nu Se fereşte să spună: «Duhul Domnului peste Mine, prin care M-a uns pe Mine» (Isaia, 61, 1), pentru faptul că S-a făcut trup, cum a spus Ioan. Aceasta ca să se arate că noi sîntem cei cărora ne aparţin amîndouă: că avem nevoie de harul Duhului pentru a fi sfinţiţi şi că nu putem scoate dracii fără Duhul. Dar prin cine şi de la cine trebuie să se dea Duhul, dacă nu prin Fiul, al Căruia şi este Duhul? Şi cînd am putut lua noi Duhul, dacă nu cînd S-a făcut Cuvîntul om?[133] Şi precum arată spusa Apostolului, că nu ne-am fi mîntuit şi preaînălţat dacă Cel ce este chipul lui Dumnezeu n-ar fi luat chip de rob, la fel arată şi David că nu ne-am fi împărtăşit altfel de Duhul şi nu ne-am fi sfinţit dacă n-ar fi spus însuşi Cuvîntul, Dătătorul Duhului, că Se unge pe Sine pentru noi. Căci sfinţindu-Se întîi trupul întru El şi spunînd El că a luat pentru noi în trupul Său Duhul ca om, noi avem ca urmare harul Duhului, primit din plinirea Lui.

LI

Iar cuvintele: «Iubit-ai dreptatea şi ai urît nedreptatea» se spun în psalm (44, 8) nu cum înţelegeţi voi, ca să arate că firea Cuvîntului e schimbăcioasă, ci mai vîrtos ca să arate neschimbabilitatea ei. Fiindcă schimbăcioasă e firea celor făcuţi. Căci unii au călcat porunca, alţii s-au făcut neascultători, precum s-a spus, iar făptuirea lor nu e sigură, ci se întâmplă de multe ori că ceea ce acum e bun în ea, după aceea se schimbă şi se abate, încît cel ce e acum drept după puţin timp se află nedrept. De aceea era nevoie de Cineva neschimbăcios, ca oamenii să aibă neschim-barea Cuvîntului întru dreptate ca chip şi pildă în vederea virtuţii. Iar acest înţeles are o urmare binecuvântată pentru

132. Hula împotriva Duhului este nerecunoaşterea faptelor Duhului ca ale lui Dumnezeu.

133. Duhul e al Fiului. Dar al Fiului în calitatea de primit al Lui de la Tatăl. Deci numai Fiul ni-L putea da, făcîndu-ne asemenea Sieşi, primitori ai Duhului cel primit şi de El de la Tatăl. Cu deosebire Fiul ni Se face dătător al Duhului prin faptul că Se face om. Omenescul Lui îl face, în mod şi mai accentuat, mijlocitor al Duhului către noi. Dîndu-Şi-L Sieşi ca om, ni-L dă prin aceasta şi nouă, celor uniţi cu El. în Duhul S-a făcut Fiul şi ca om Fiul prea iubit al Tatălui şi în Duhul ne facem şi noi fii iubiţi ai Tatălui împreună cu Hristos ca om.

cei cu cugetul sănătos.

Deoarece întîiul Adam s-a schimbat şi prin păcat a intrat moartea în lume, trebuia ca al doilea Adam să fie neschimbător, ca, chiar dacă şarpele ar încerca iarăşi, amăgirea lui fiind slabă, iar Domnul fiind

neschimbător, şarpele să se arate slab în uneltirile lui față de toți. Căci precum păcătuind Adam, păcatul lui a trecut la toți oamenii, aşa Domnul făcându-Se om şi biruind şarpele, puterea Lui va trece la toți oamenii, ca fiecare din noi să poată spune: «Nu ne sînt necunoscute gîndurile lui» (II Cor., 2, II)[134]. Deci pe drept cuvînt Domnul cel pururea şi prin fire neschimbă-cios, iubind dreptatea şi urînd nedreptatea, Se unge şi Se trimite Acelaşi, ca fiind şi rămînînd Acelaşi, dar luînd trupul schimbăcios, să osîndească păcatul în el (Rom., 8, 3), dar trupul să-l facă liber, ca să putem împlini de acum dreptatea legii în El, încît să putem zice: «Iar noi nu mai sîntem în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în noi» (Rom., 8, 9)[135].

LII

în deşert o, arieni, deci ați născocit şi această presupunere; în deşert ați luat ca pretext şi aceste cuvinte al Scripturilor. Căci Cuvîntul lui Dumnezeu este neschimbător şi pururea la fel; nu altfel decât Tatăl. Căci cum ar fi asemenea cu Tatăl, dacă n-ar fi aşa? Sau cum toate ale Tatălui ar fi ale Fiului, dacă n-ar avea Fiul şi neschimbabilitatea şi neputința de alterare a Tatălui? Nu ca unul ce e supus legilor şi are aplecarea spre amîndouă, iubeşte aceasta şi urăşte aceea, ca, din frica de cădere, să îmbrățişeze contrarul şi aşa să se arate schimbător în alt mod[136]. Ci ca Cel ce este

134. Primul Adam era schimbăcios, fiind numai om. De aceea schimbîndu-se el de la bine la rău, toți cei proveniți din el au moştenit starea lui de cădere. Hristos ca om este neschimbat, deoarece nu e numai om, ci şi Dumnezeu, sau pentru că umanitatea în El e purtată de ipostasul dumnezeiesc. De aceea cei ce se nasc din El prin botez, şi rămîn alipiți de El, rămîn neschimbați în bine, pentru că stîlpul pe care se reazimă continuu nu se clatină. Din puterea biruitoare a păcatului şi a diavolului ce le curge din Omul Hristos le pot birui toți pe acestea. Dacă cineva ține mereu deschis canalul de comunicare între el şi Hristos, se întăreşte mereu din puterea ce-i vine din Hristos.

135. Cel neschimbăcios e Fiul. în calitatea aceasta El este totuşi trimis de Tatăl. Iar în baza trimiteriii, luînd trupul schimbăcios, îl face pe acesta neschimbăcios ca pe Sine însuşi. Căci osîndeşte păcatul în Sine, murind din pricina păcatului intrat în firea omenească luată şi de El, dar îl şi eliberează de păcat, căci nu S-a lipit personal de păcat. A luat moartea firii pentru păcat, dar a biruit moartea pentru că nu Şi-a însuşit El însuşi păcatul; a făcut trupul Său mai tare chiar decît moartea, pe care a suportat-o totuşi de bunăvoie. Nu putea s-o învingă altfel în însuşi trupul Său, dacă nu o suporta. Trebuie să bei otrava, ca să arăți că o poți învinge. Dar a învins moartea pentru că Cel ce a luat-o împreună cu trupul nu era simplu om schimbăcios, ci şi Dumnezeu cel neschimbăcios. A învins schimbarea, trăind schimbarea. Nu schimbarea de la bine la rău, ci de la viața în trup la moartea trupului şi la învierea lui. Neschimbabilitatea lui Dumnezeu nu e deci o lipsă de viață, o apatie indiferentă. în El e o intensă viață, ca intensa iubire a tot ceea ce e bun.

136. Dumnezeu iubeşte dreptatea nu din frica de nedreptate. Aceasta L-ar arăta iarăşi capabil de schimbare. Acesta e sensul neschimbării lui Dumnezeu, nu cel al unei lipse de viață, cum socoteşte mai nou teologia occidentală, punînd la îndoială ideea părinților bisericeşti despre Dumnezeu cel nepătimitor.

Dumnezeu şi Cuvîntul Tatălui şi ca atare Judecător drept şi de virtute iubitor, ba mai vîrtos Dăruitor de virtute. Deci se spune că iubeşte dreptatea şi urăşte nedreptatea ca Unul ce e drept şi sfînt prin fire. Dar acelaşi lucru îl spun dumnezeieştile Scripturi şi despre Tatăl:

«Drept este Domnul şi a iubit dreptatea» (Ps. 10, 8); şi: «Urît-ai pe toţi cei ce iubesc fărădelegea» (Ps. 5, 7); şi: «Iubeşte porţile Sionului mai mult decît sălaşu-rile lui Iacov» (Ps. 86,1); şi: «Pe Iacov a iubit, iar pe Esau l-a urît» (Mal., 1, 2). Iar după Isaia, glasul Domnului zice iarăşi: «Eu sînt Domnul cel ce iubesc dreptatea şi urăsc răpirile nedrepte» (Isaia, 61, 8).

Deci sau să înţeleagă şi cuvintele acelea ca acestea - căci şi acelea s-au scris despre Chipul lui Dumnezeu - sau, înţelegîndu-le şi pe acestea rău ca pe acelea, să cugete şi pe Tatăl schimbăcios. Dar dacă chiar numai a auzi aceasta, cînd o spun alţii, nu e fără primejdie, bine este să înţelegem spusa că Dumnezeu iubeşte dreptatea şi urăşte răpirile nedrepte, nu ca o aplecare a Lui spre amîndouă părţile şi ca o capacitate pentru cele contrare, în sensul că pe aceea o alege, iar pe aceasta nu o alege. Căci aceasta e propriu celor create. Ci în sensul că, Judecător fiind, pe cele drepte le iubeşte şi le îmbrăţişează, iar de cele rele se află departe. Iar drept urmare bine este a cugeta şi despre Chipul lui Dumnezeu, că aşa iubeşte şi urăşte şi El. Pentru că aceeaşi e firea Chipului, cum e şi a Tatălui, măcar că arienii, ca nişte orbi, nu văd nici înţelesul acestui cuvînt, nici al altora din dumnezeieştile Scripturi. Căci alipindu-se, din pricina gîndurilor, sau mai bine zis a aiurelilor din inima lor, mai mult de literele decît de înţelesurile dumnezeieştilor Scripturi şi rămînînd nesimţitori la acestea, după obiceiul lor, nu văd înţelesul literelor. Ci luînd ca regulă necredinţa lor, răstălmăcesc toate cuvintele dumnezeieşti potrivit acesteia. Ei rostesc doar aceste cuvinte nefiind, de aceea, vrednici să audă altceva decât: «Rătăciţi, neştiind Scripturile, nici puterea lui Dumnezeu» (Matei, 22, 10). Iar dacă stăruiesc în aceasta, sînt făcuţi de ruşine, trebuind să audă: «Daţi cele ale omului, omului, iar cele ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu» (Matei, 22, 21).

LIII

Dar ei mai spun că s-a scris în Pilde: «Domnul m-a zidit început al căilor Sale spre faptele Sale» (Pilde, 8, 23). Iar în Epistola către Evrei, Apostolul zice: «Făcându-Se cu atât mai presus decât îngerii, cu cât a moştenit un nume mai deosebit decât ei» (Evr., 1,4). Şi după puţin: «Pentru aceea, fraţi sfinţi, părtaşi chemării cereşti, cugetaţi la Apostolul şi Arhiereul mărturisirii voastre, la Iisus, Care a fost credincios Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3, 1-2). Iar în Fapte: «Cunoscut deci să vă fie vouă, tuturor, casa lui Israel, că Domn şi Hristos L-a făcut Dumnezeu pe acest Iisus, pe Care voi L-aţi răstignit» (Fapte, 2, 36).

întorcînd aceste scrise în sus şi în jos şi rătăcind în privinţa înţelesului lor, au dedus din acestea că Cuvîntul lui Dumnezeu este creatură şi făptură şi unul din cei făcuţi. Şi aşa amăgesc pe cei fără de minte, dînd

ca pretext spusele de mai sus, şi semănînd în locul adevăratului înțeles otrava ereziei lor. Căci dacă l-ar fi cunoscut pe acesta, n-ar fi arătat necredința în Domnul slavei, nici n-ar fi răstălmăcit cele bine scrise.

Dacă deci însuşindu-şi pe față cugetarea lui Caiafa, judecă în mod iudaic, nesocotind ceea ce s-a scris, că Dumnezeu Se va sălăşlui pe pămînt, să nu ia în sprijin cuvintele apostolice, căci acesta nu e un obicei al iudeilor. Şi dacă s-au amestecat cu maniheii, negînd că «Cuvîntul trup S-a făcut», cum şi prezența Lui în trup, să nu se spijinească pe cuvintele din Pilde, căci acestea sînt străine maniheilor. Iar dacă pentru demnitatea de crezare la care țin şi pentru câştigul material ce-1 au din aceasta, voind să pară iubitori ai credinței nu îndrăznesc să nege că «Cuvîntul trup S-a făcut», deoarece aşa s-a scris, dar nici să înțeleagă drept cele scrise, admițând venirea Mîntuitorului în trup, deci dacă le neagă înțelesul, să nege şi faptul că Domnul S-a făcut om. Căci e nedemn să se facă mărturisirea că Cuvîntul S-a făcut trup, dar să se ferească de cele scrise despre El şi de aceea să strice înțelesul acestora.

LIV

Deci s-a scris că «S-a făcut cu atât mai presus decât îngerii». E de trebuință să cercetăm mai întâi aceasta. Căci aşa cum se cuvine să facem cu toată dumnezeiasca Scriptură, trebuie şi e necesar să luăm exact în considerare timpul în care a grăit Apostolul, persoana şi lucrul despre care a scris, ca nu cumva cel ce citeşte, neținînd seama de acestea, sau cugetând la altceva, să se afle în afara înțelesului adevărat. Aceasta ştiind-o şi eunucul acela iubitor de învățătură, l-a rugat pe Filip zicând: «Te rog despre cine grăieşte proorocul aceasta? Despre sine sau despre altcineva?» (Fapte, 8, 34). El se temea ca nu cumva referind cuvintele la altă persoană, să se rătăcească de la înțelesul cel drept. Iar ucenicii, voind să afle timpul celor spuse, L-au rugat pe Domnul zicând: «Spune-ne, când vor fi acestea? Şi care va fi semnul venirii Tale?» (Matei, 24, 3). Căci auzind de la Mîntuitorul cele despre sfîrşit, ei au voit să afle şi vremea, ca nici ei să nu se înşele, dar şi pe alții să-i poată învăța. Aflînd deci, i-au îndreptat pe tesalonicieni, (ce se aflau) în pericol să rătăcească.

Cînd deci cineva are cunoştința dreaptă a acestora, are şi înțelegerea dreaptă şi sănătoasă a credinței. Dar dacă înțelege altfel vreuna din acestea, îndată cade în erezie. în privința timpului s-au rătăcit cei din jurul lui Himeneu şi Alexandru, care spuneau că învierea s-a făcut deja (I Tim., 1, 20). Iar unii dintre galateni amînau timpul, iubind tăierea-

împrejur. Iar în privința persoanei au rătăcit şi rătăcesc iudeii încă pînă azi, cînd zic că se spune despre vreunul din ei: «Iată Fecioara va

avea în pîntece şi va naşte fiu şi va chema numele lui Emanuel, care se tălmăceşte: Cu noi este Dumnezeu» (Isaia, 7, 14; Matei, 1, 20); şi cînd auzind: «Prooroc ne va ridica nouă Dumnezeu» (Deut., 18, 16), socotesc că se spune despre vreunul dintre prooroci; iar cînd aud: «Ca o oaie spre jun-ghiere S-a adus» (Isaia, 53, 7), nu învaţă de la Filip, ci socotesc că aceasta se zice despre Isaia sau despre altul oarecare dintre proorocii care au fost.

LV

Aceasta pătind-o şi duşmanii lui Hristos, au căzut în urîta lor erezie. Căci dacă ar fi cunoscut persoana şi lucrul şi timpul celor spuse de Apostol, nu ar fi referit la dumnezeire cele privitoare la omenitate, ajungînd nebuneşte la atîta necredinţă. Aceasta poate să o vadă cineva dacă ar înţelege bine începutul celor scrise. Căci zice Apostolul: «De multe ori şi în multe feluri vorbind Dumnezeu odinioară părinţilor noştri prin prooroci, în zilele acestea din urmă a grăit nouă prin Fiul» (Evr., 1, 1). Apoi, după puţin zice: «Făcînd prin Şine însuşi curăţirea păcatelor noastre, a şezut de-a dreapta măririi întru cele înalte, făcîndu-Se cu atît mai presus de îngeri cu cît a şi moştenit nume mai deosebit decît ei» (Evr., 1, 4). Deci cuvîntul apostolic aminteşte timpul în care a grăit Dumnezeu nouă prin Fiul, cînd s-a săvîrşit şi curăţirea păcatelor. Dar cînd a grăit nouă prin Fiul? Şi cînd s-a făcut curăţirea păcatelor? Şi cînd S-a făcut om, dacă nu la sfîrşitul proorocilor, în zilele cele de pe urmă? Dar istorisind despre iconomia cu privire la noi şi vorbind despre timpurile din urmă, spune în chip firesc că nici în timpurile de mai înainte n-a lăsat pe oameni fără să le grăiască, ci le-a grăit lor prin prooroci. Şi fiindcă au slujit şi proorocii şi li s-a grăit şi lor prin îngeri, dar a venit şi Fiul ca să slujească, a adaus în chip necesar: «Cu atît mai presus de îngeri făcîndu-Se», voind să arate că pe cît Se deosebeşte Fiul de rob, pe atît a fost mai presus slujirea Fiului de slujirea robilor. Deci deosebind Apostolul slujirea cea nouă de cea veche, îndrăzneşte să scrie şi să spună iudeilor: «Cu atîta făcîndu-Se mai presus de îngeri». De aceea nici n-a folosit comparativul «mai mare» sau «mai cinstit», ca să nu socotească cineva că Acela şi aceia sînt de acelaşi neam; ci «mai presus» ca să facă cunoscută deosebirea firii Fiului faţă de cele create.

Şi dovada aceasta o avem din dumnezeieştile Scripturi. Căci David cîntă: «Mai bună este o zi în curţile Tale decît mii» (Ps. 83, 11). Iar Solomon zice: «Luaţi învăţătură şi nu argint şi cunoştinţă mai mult decît aurul cercat, fiindcă înţelepciunea e mai presus decît pietrele preţioase» (Pilde, 8, 10-11). Căci cum nu sînt de altă fiinţă şi deosebite după fiinţă înţelepciunea şi pietrele din pămînt? Şi ce înrudire este între curţile cereşti şi casele de pe pămînt? Sau ce asemănare este între cele vremelnice şi muritoare şi între cele veşnice şi spirituale? Aceasta

a spus-o şi Isaia: «Acestea le spune Domnul famenilor: Celor ce vor păzi sîmbetele Mele şi vor alege cele ce le voiesc Eu şi vor ține legămîntul Meu, le voi da lor în casa Mea şi între zidurile Mele loc de preț, le voi da un nume veşnic, mai presus de al fiilor şi al fiicelor, care nu va dispărea» (Isaia, 56, 4, 5).

Astfel nu e nici o înrudire între Fiul şi îngeri. Şi nefiind nici o înrudire, nu s-a spus «mai presus» în înțeles comparativ, ci distinctiv, din pricina deosebirii firii Lui de a acelora. însuşi Apostolul, tîlcuind cuvîntul «mai presus», nu-l foloseşte în alt înțeles decît în acela de deosebire a Fiului de cele create, zicând că El e Fiu, iar celelalte sînt roabe; şi El ca Fiu şade cu Tatăl de-a dreapta Lui, iar ele stau şi sînt trimise şi liturghisesc (slujesc).

LVI

Acestea fiind astfel scrise ele nu arată, o, arieni, pe Fiul ca fiind creat, ci mai vîrtos ca altul decât cele create; ca fiind propriu al Tatălui şi în sinul Lui. Dar şi cuvîntul scris aci «făcându-Se» nu-L arată creat pe Fiul, cum socotiți voi. Dacă ar fi spus simplu «făcându-Se» şi ar fi tăcut, ar fi avut arienii motiv de dispută. Dar numindu-L mai înainte Fiu, prin toată peri-copa a dovedit că El este altul decît cele create. Şi de aceea nici cuvîntul «făcându-Se» nu l-a pus despărțit, ci a legat cuvîntul «mai presus» de «făcându-Se». Căci ar fi socotit de prisos acest cuvînt dacă ar fi ştiut că, zicând despre Fiul adevărat «făcându-Se», ar spune că aceasta este una cu a se face. Dar a spus că e «mai presus». Căci Cel născut rămîne ca atare, chiar dacă a spus cineva de El că «S-a făcut». Pentru că cele făcute, fiind creaturi, nu se pot numi născute, decât dacă, după aceea, împărtăşindu-se de Fiul cel născut se spune şi despre ele că s-au născut, nu pentru firea lor, ci pentru împărtăşirea de Fiul prin Duhul[137].

Şi aceasta o ştie iarăşi dumnezeiasca Scriptură, spunînd despre cele făcute: «Toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3); şi: «Toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24). Chiar despre fiii născuți se spune: «I s-au făcut Lui robi şapte fii şi trei fiice» (Iov, 1, 2); şi: «Iar Avraam era de o sută de ani când i s-a făcut Isaac, fiul lui» (Fac, 21, 5). Iar Moise a zis: «De se vor face cuiva fii».

Dacă deci Fiul este altul decât cele făcute, şi singur El S-a născut din ființa Tatălui, deşartă este sprijinirea arienilor pe cuvîntul

137. Cel născut prin excelență, deci din veci, rămîne ca atare, chiar dacă «Se face» în timp om. De aceea s-a adăugat cuvîntul «mai presus». Dar cele făcute, chiar dacă sînt unele din ele născute, tot făcute rămîn. De aceea în citatele de mai jos se spune şi de fiii oamenilor «s-au făcut». Ei devin propriu-zis «născuți» numai dacă se împărtăşesc de «Unul născut» prin botez. Naşterea lor naturală nu-i face mai puțin «făcuți».

«făcându-Se».

Căci chiar dacă, ruşinaţi de acestea, se vor sili iarăşi să spună că cele scrise au înţeles comparativ şi cele comparate sînt de acelaşi neam, deci Fiul este de firea îngerilor, vor fi ruşinaţi şi mai mult ca unii ce susţin şi grăiesc cele ale lui Valentin şi Carpocrat şi ale altor eretici, dintre care unul a spus că îngerii sînt de un neam cu Hristos, iar Carpocrat, că îngerii sînt făcătorii lumii[138]. Poate de la aceia învăţînd, compară şi aceştia pe Cuvîntul lui Dumnezeu cu îngerii.

LVII

Dar spunînd acestea vor fi ruşinaţi de psalmistul care zice: «Cine va fi asemenea Domnului între fiii oamenilor?» (Ps. 88, 7); şi: «Cine e asemenea cu Tine între dumnezei, Doamne?» (Ps. 85, 8). Să afle, dacă vor să înveţe, că numai între cei recunoscuţi ca fiind de acelaşi neam se fac comparaţii, şi nu între cei de neam deosebit. Nimeni nu va asemăna pe Dumnezeu cu omul[139], nici pe om cu animalele, nici lemnele cu pietrele, din pricina neasemănării firii. Şi Dumnezeu este ceva fără asemănare. Se aseamănă un om cu un alt om, un lemn cu un lemn, o piatră cu o piatră. Şi nu va zice cineva cînd vorbeşte de acestea: «mai presus», ci simplu «mai», sau «mai mult», sau «mai mare». Iosif era mai frumos decât fraţii săi, şi Rahila, mai frumoasă decât Lia. Iar o stea nu e mai presus de o altă stea, ci mai degrabă una care se deosebeşte în strălucire (I Cor., 15, 51). Dar când se vorbeşte de cele de firi deosebite, când se compară unele cu altele, se arată deosebirea prin «mai presus», cum s-a spus despre înţelepciune şi pietre.

Deci dacă Apostolul ar fi spus: «Fiul întrece pe îngeri cu atît mai mult, sau e cu atît mai mare», aţi fi avut motiv să comparaţi pe Fiul cu îngerii. Dar zicând că e «mai presus» şi atîta se deosebeşte cât se deosebeşte Fiul de robi, îl arată ca fiind altul pe Cel ce a întemeiat toate; îl arată ca altul decât toţi cei creaţi. Iar fiind altul şi de altă fiinţă decât firea celor creaţi, ce comparaţie şi asemănare ar putea fi între fiinţa Lui şi cele create? Şi dacă L-ar cugeta cineva asemănător, l-ar respinge Pavel care zice: «Căci căruia dintre îngeri i-a spus vreodată: «Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut»? «Iar de îngerii Săi tot el zice: «Cel ce face pe îngerii Săi duhuri şi pe slujitorii Lui pară de foc» (Evr., 1, 5, 7).

LVHI

E propriu celor create să fie făcute, şi de acestea spune că sînt făpturi. Iar de Fiul nu spune că e făptură, nici că a fost făcut, ci că e etern şi împărat şi I se adresează ca Făcătorului, zicând: «Scaunul Tău,

138. Acestea erau doctrine panteiste, care confundau esenţa lumii cu dumnezeirea.
139. Implicit se respinge metoda cunoaşterii lui Dumnezeu prin strictă anulogie.

Dumnezeule, în veacul veacului» şi: «La început, Doamne, ai întemeiat

pămîntul şi cerurile sînt lucrul mîinilor Tale. Acestea vor pieri, iar Tu rămîi» (Evr., 1, 8, 10, 11). Din acestea ar putea vedea şi ei, dacă ar voi, că altul este Făcătorul şi altele făpturile. Acela este Dumnezeu, iar acestea sînt creaturi făcute din cele ce nu sînt. Căci ceea ce spune acum că acestea vor pieri, nu o spune pentru că zidirea este spre pieire, ci ca să arate firea celor făcute din sfîrşitul lor. Pentru că cele ce pot pieri, chiar dacă nu pier din cauza harului Celui ce le-a făcut pe ele, totuşi s-au făcut din cele ce nu sînt şi ele mărturisesc că n-au fost cîndva.

De aceea, întrucât acestea au o astfel de fire, despre Fiul se spune: «dar Tu rămîi», ca să se arate eternitatea Lui. Căci neavînd putința să piară, cum au cele făcute, ci avînd rămînerea de-a pururi, e străin Lui să I se spună că «nu era înainte de a Se naşte»; ci îi este propriu să fie de-a pururi şi să rămînă împreună cu Tatăl. Şi chiar dacă n-ar fi scris Apostolul acestea în Epistola către Evrei, ar fi împiedicați cu adevărat să-şi închipuie aşa ceva despre Cuvîntul şi de alte epistole şi de toată Scriptura. Dar şi El însuşi a spus în cele dinainte şi a arătat că Fiul este născut din ființa Tatălui şi că este Făcător, iar acelea se creează prin El; şi că El este strălucirea şi Cuvîntul şi Chipul şi înțelepciunea Tatălui, iar cele făcute stau undeva în josul Treimii şi-I slujesc Ei, arătînd prin aceasta că Fiul este de altă fire şi mai presus de ființa celor făcute şi e mai vîrtos propriu ființei Tatălui şi de o ființă cu El. De aceea şi Fiul însuşi n-a zis: «Tatăl Meu este mai presus (xpertcov) de Mine», ca să nu-L cugete cineva străin de firea Aceluia. Ci a spus «mai mare», nu prin vreo mărime oarecare, sau prin timp, ci pentru naşterea din El. Căci chiar zicând «este mai mare» a arătat iarăşi identitatea ființei.

LLX

Apostolul însuşi nu a voit să asemene ființa Cuvîntului cu cele create, cînd a spus: «Cu atît mai presus făcîndu-Se decît îngerii». Pentru că El este fără asemănare; mai bine zis e altfel decît ele. Căci privind la venirea în trup a Cuvîntului şi la iconomia săvîrşită de El, a voit să arate că nu e asemenea celor mai înainte de El, ci pe cît Se deosebeşte prin fire de cei mai înainte trimişi de El, pe atîta şi chiar mai mult e mai presus harul adus de El slujirii prin îngeri. Căci de la slujitori se cer numai rodurile. Dar Fiului şi Stăpînului îi este propriu să ierte şi datoriile şi să mute via[140]. Cele adause de Apostol arată deosebirea Fiului față de cele create, zicând: «De aceea trebuie să luăm

140. Slujitorii culeg doar roadele prin munca lor. Fiul şi Stăpînul iartă şi greşelile celor ce nu au muncit şi mută via în ţarina altora. Aşa a mutat Hristos via, din Israel cel după trup. El a sădit-o într-un loc, El o poate transplanta în alt loc.

aminte cu atît mai mult la cele auzite, ca nu

cumva să alunecăm pe alături. Căci dacă s-a adeverit cuvîntul grăit prin îngeri şi orice călcare de poruncă şi orice neascultare a primit dreapta răsplătire, cum vom scăpa noi, nesocotind o aşa de mare mîntuire care, luînd început din propovăduirea ei de către Domnul, ne-a fost adeverită de către cei ce au ascultat-o?» (Evr., 2, 1-3). Dar dacă Fiul a fost unul dintre cei creaţi, n-a fost mai presus de ei şi nici pedeapsa neascultării n-a fost mai mare din pricina Lui. Căci nici slujirea îngerilor nu aducea, unuia său altora din cei ce călcau legea dată prin ei, o pedeapsă mai mare sau mai mică. Ci una era legea şi una pedeapsa celor ce o călcau. Dar deoarece Cuvîntul nu e dintre cei creaţi, ci e Fiul Tatălui, de aceea cu cît este El mai presus, şi cele săvîrşite prin El de asemenea mai presus şi mai deosebite, cu atît şi pedeapsa este mai grea[141].

. Să privească deci harul dat prin Fiul şi să cunoască aşa cum e mărturisit, prin fapte, că e altul decât cei creaţi şi că singur El este Fiul adevărat al Tatălui; şi că Tatăl este în El. Legea prin îngeri s-a grăit şi ea n-a desăvîrşit pe nimeni, căci avea nevoie de venirea Cuvântului, cum a spus Pavel. Iar venirea Cuvîntului a desăvîrşit lucrul Tatălui[141]*. Atunci împărăţea moartea, de la Adam pînă la Moise, dar venirea Cuvîntului a desfiinţat moartea şi nu mai murim toţi în Adam, ci ih Hristos toţi sîntem făcuţi vii[142]. Atunci, de la Adam pînă la Ber$eba, se vestea legea şi numai în Iudeea era cunoscut Dumnezeu (Ps. 72, 2). Acum în tot pămîntul a ieşit vestirea Lui şi tot pămîntul s-a umplut de cunoştinţa lui Dumnezeu şi toate neamurile ău fost învăţate

HI. Pedeapsa e mai mare pentru cei ce nu se alipesc Fiului, întrucît se lipsesc de un bun mai mare: se lipsesc de calitatea de fii ai Tatălui prin har, pe care le-o aduce Fiul. Pe cînd călcarea Legii date prin îngeri îi lăsa în acelaşi plan al «robilor» mai mult sau mai puţin distanţaţi de Dumnezeu Fiul,[1] în care Se află Tatăl, aci pierd odată cu Hristos şi pe Tatăl. Ei se lipsesc totodată de înviere. E ceea ce se spune în landurile următoare.

141 a. în iconomia Lui, Dumnezeu a urmărit ridicarea oamenilor la treapta de fii ai Tatălui şi de fraţi ai Fiului, după har, în unirea lor cu El arătîndu-se cea mai caldă iubire a Sfintei Treimi. Această operă nu se putea duce la sfirşit decît prin înomenirea Fiului. îngerii, ca făpturi mai apropiate de Dumnezeu, ne puţeau ridica cel mult prin împlinirea poruncilor trimise nouă prin ei la o apropiere mai mare de Dumnezeu, dar nu ne puteau face fii ai Tatălui, pentru că nici eiinu sînt fii. Pe de altă parte noi fiind îmbrăcaţi în trupul devenit muritor, nu puteam scăpa de moartea trupului decât prin Fiul lui Dumnezeu, Care, luînd trupul, nostru, i-a biruit moartea.

142. Prezenţa Logosului nu se împacă eu moartea, care e fără sens, căci, cum spune sfîntul Maxim Mărturisitorul, toate au o raţiune, numai răul nu are o raţiune ca fundament al existenţei. Răul e prin fire descompunere, destrămare, moarte, nefiinţă. Logosul e şi putere dătătoare de viaţă, şi susţinere a vieţii. Filosofia elenă făcuse o legătură între raţiune şi existenţă. Dar pentru creştinism Logosul active Persoană. Căci El e şi Cuvînt. Numai pentru persoană are un rost şi un sens existenţa. Persoana justifică şi descoperă raţiunile lucrurilor. Pentru persoană lumea a fost făcută cu un sens. Dar persoana umană nu e cea care creează lumea şi-i dă un sens. Numai o Persoană supremă a putut crea lumea şi i-a putut da un sens pentru persoana umană. Dar când omul se rupe de Dumnezeu sensul lui şi al lumii se întunecă. Numai Logosul creator îl poate restitui, desfiinţînd moartea, care e cea mai mare întunecare a sensului lumii create.

de către El. Şi s-a împlinit acum ceea ce s-a scris: «Toţi vor fi învăţaţi de Dumnezeu» (Isaia, 54, 13; Ioan, 6, 45). Atunci ceea ce S-a arătat era

chip (tip). Acum S-a arătat Adevărul însuşi. Aceasta o arată, după aceea, Apostolul însuşi în mod mai vădit, zicând: «Cu aceasta S-a făcut Iisus chezaşul unui mai bun Legământ» (Evr., 7, 22); şi iarăşi: «Acum a săvîrşit o slujire (liturghie) cu atît mai deosebită, cu rit este Mijlocitorul unui mai bun Legământ, care s-a rînduit spre făgăduințe mai înalte» (Evr., 8, 6); şi: «Căci nimic n-a desăvîrşit legea, ci era pregătire spre o mai bună nădejde» (Evr., 7,19). Şi iarăşi zice: «Trebuia deci ca chipurile celor din ceruri să se curățească din acestea, iar cele cereşti înseşi, cu mai înalte jertfe decât acestea» (Evr., 9, 23). Se spune deci şi aci şi în toată Epistola despre Domnul că e mai presus, fiind de fapt mai presus şi altfel decât cele create. Căci e mai presus jertfa adusă de El, e mai presus nădejdea în El; la fel, făgăduințele cele prin El; nu ca unele mai mari în comparație cu cele mai mici, ci ca altele față de altele după fire. Pentru că şi Cel ce le-a iconomisit pe acestea e mai presus de cele create.

LX

Dar şi spusa că S-a făcut chezaş arată chezăşia dată de El pentru noi. Căci precum, fiind Cuvîntul, S-a făcut trup, iar faptul de a Se fi «făcut» îl atribuim trupului (pentru că trupul este făcut şi creat), aşa şi aci, «S-a făcut» ca să-1 luăm în al doilea înțeles, înseamnă că S-a făcut om. Deci să cunoască cei dornici de sfadă că. trebuie să părăsească şi această greşită înțelegere a lor. Căci Pavel nu spune că «s-a făcut» ființa Lui, ştiindu-L pe El Fiul şi înțelepciunea şi strălucirea şi Chipul Tatălui, ci referă expresia «s-a făcut» la slujirea Legământului, prin care moartea ce împărățea odinioară a fost desființată. De fapt şi prin aceasta slujirea Lui s-a făcut superioară. «Pentru că ceea ce era cu neputință legii - fiind slabă prin trup - a săvârşit Dumnezeu, trimițând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului şi pentru păcat a osîndit păcătui în trup» (Rom., 8,3), scoțând din el păcatul, de carcera robit neîncetat, ca să nu primească cugetul dumnezeiesc[143]. Căci făcând pe de altă parte trupul capabil de Cuvîntul, ne-a făcut pe noi să

143. Legea poate fi comparată cu raţiunea în ea însăşi. Ea e slabă în ea însăşi, din pricina pornirilor senzitive ale materiei, sporite prin păcat. Numai Persoana supremă, ca dătătoare a legii, ca putere spirituală supremă, ca utilizatoare a raţiunii, o poate folosi spre întărirea trupului, slăbind senzitivitatea păcătoasă din trup. Oricine poate folosi legile prezente în trup şi în materie, şi în sens bun şi în sens rău. Sau le poate lăsa pe acestea cu totul pasive în faţa pornirilor simţuaUtăţii, nefolosindu-se de voinţă spre a scoate trupul de sub puterea acestei simţualităţi. în sens bun le poate folosi cu atît mai mult Dătătorul legilor, ca Stăpîn al lor, cînd asumă trupul în care foloseşte legile spre eliberarea lui de păcatul scufundării prea mari în simţualitate.

144. Logosul, sau Raţiunea supremă ca Persoană, Care a pus o lege în trup, venind însuşi în trup, reîntăreşte legătura legii cu El în trup, sau face trupul supus Dătătorului legii, superior dar nu contrar ei. Astfel Logosul e «mai presus» de lege, dar nu contrar

nu mai umblăm după trup, ci dupăDuh (Rom., 3,4)[144]

si să zicem adeseori: «Noi nu sîntem în trup, ci m Duh» (Rom., 8, 9); si: *N-a venit Fiul lui Dumnezeu în lume ca să judece lumea, ci ca să-i răscumpere pe toți şi să mîntuiască lumea prin El» (Ioan, 3,17). Căci înainte lumea era judecată prin lege ca vinovată[148], iar acum ă primit El asupra Sa judecata şi, murind cu trupul pentru toți, a dăruit mîntuirea tuturor[14']. Aceasta văzînd-o Ioan a strigat: «Legea prin Moise s-a dat, iar harul şi adevărul, prin Iisus Hristos» (ioan, 1, 17). Dar e mai presus harul decît legea şi adevărul, decît umbra[147].

LXI

Deci ceea ce e «mai presus», precum s-a zis, nu se putea împlini prin altcineva decît prin Fiul, Care şade de-a dreapta Tatălui. Dar ce înseamnă aceasta decît că e Fiu adevărat şi că dumnezeirea Tatălui este aceeaşi cu dumnezeirea Fiului? Căci Fiul împărățind în împărăția Tatălui şade pe acelaşi tron cu Tatăl, şi fiind văzut în dumnezeirea Tatălui, Cuvîntul este Dumnezeu, şi cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl (Ioan, 14,9). Şi aşa este un singur Dumnezeu. Şezînd de-a dreapta Tatălui, nu face pe Tatăl de-a stânga. Ci ceea ce este în Tatăl de-a dreapta şi de cinste, aceea are şi Fiul. De aceea zice: «Toate dte le are Tatăl, ale Mele sînt» {Ioan, 16,15). De aceea deşi Fiul şade, de-a dreapta Tatălui, îl vede şi EI pe Tatăl de-a dreapta, măcar că făcîndu-Se om zice: «Văzut-am mai înainte pe Domnul înaintea Mea pururea, că e de-a dreapta Mea, ca să nu Mă clatin» (Ps, 15,8). Se arată şi în aceasta că Fiul este întru Tatăl şi Tatăl întru Fiul. Tatăl fiind la dreapta, lă dreapta este şi Fiul. Şi şezînd Fiul la dreapta, Tatăl este întru Fiul.

Iar îngerii slujesc urdnd şi coborînd[148]. Dar despre Fiul zice: «Şi să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu» (Evr., 1, 6). Şi dnd îngerii

legii, si prin aceasta o restabileşte ca formă de lucrare a Lui ca persoană, restabilind puterea spirituală a omului asupra trupului, fără desfiinţarea propriu zisă a legilor lui fundamentale, prin comuniunea lui cu Logosul suprem ca persoană. Căci unde e Cuvîntul e şi Duhul, Care întăreşte spiritual pe om.

145. 0 lege slăbită este o lege călcată, o lege căzută din puterea ei susţinătoare a existenţei umane în autenticitatea ei şi în progresul ei spre desăvîrşire şi spre viaţa nemuritoare. Dar toemaţ aceasta aduce piericiunea şi moartea făpturii. încât chiar prin nesocotirea ei, legea se răzbună asupra vieţii omeneşti, judecând-o. Legea nepăzită, legea neţinută Ca o putere a vieţii bine ormduite, aduce chiar prin aceasta descompunerea în viaţă.

;. 146. Luînd trupul nostru supus morţii, pentru că nesocotise legea, a primit Fiul însuşi judecata legii. Dar învingînd moartea asumată prin puterea Duhului, a restabilit legea vieţii în trupul Său şi al nostru.

147. Legea lui Moise era legea coborâtă la nivelul omului căzut. Era legea care legaliza comportarea omului la un nivel moral scăzut, mai mult formalist, ca să ştie că nu poate scăpa totuşi de legea lui Dumnezeu şi de moarte. Harul ridică legea la nivelul omului care poate trăi liber faţă de păcat şi poate scăpa de moartea veşnică.

148. Urcă la Dumnezeu ca să primească poruncile şi coboară la oameni ca să li le aducă. Aceasta trebuie să fie şi mişcarea noastră întîi spre Dumnezeu şi apoi spre oameni.

slujesc, spun: «Am fost trimis la tine» şi: «Domnul a poruncit». Dar

Fiul, chiar dacă zice în chip omenesc: «Am fost trimis» şi vine ca să împlinească lucrul Tatălui şi să slujească, zice totuşi, ca Cel ce e Cuvîntul şi Chipul: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10), şi: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» şi: «Tatăl care rămîne întru Mine, El împlineşte lucrurile» (Ioan, 14, 9-10). Căci lucrurile ce le vede cineva în Chip sînt hicrurile Tatălui. Acestea sînt de-ajuns ca să ruşineze pe cei ce luptă împotriva adevărului. Iar dacă, fiindcă s-a scris: «Făcându-Se mai presus», nu voiesc să vadă că «făcându-se», e spus despre Fiul că S-a făcut şi este om, sau să înţeleagă că s-a făcut aceasta spre o slujire mai înaltă, cum am arătat, ci socotesc că prin expresia aceasta s-a spus despre Cuvîntul că e creat, să asculte iarăşi pe scurt acestea, fiindcă au uitat cele spuse.

LXII

Dacă Fiul este dintre îngeri, ăr trebui să se înţeleagă la fel despre El şi despre ei termenul «făcându-se» şi să nu se vadă nici o deosebire între ei după fire. Dar îii acest caz sînt şi ei fii cum este El înger şi şed toţi îndeobşte de-a dreapta Tatălui, sau stă şi Fiul cu toţi ca un duh slujitor, trimis la slujire şi El asemenea acelora. Dar Pavel deosebeşte pe Fiul de cele create zicând: «Căruia dintre îngeri i-a spus vreodată «Fiul Meu eşti Tu?» (Evr., 1, 5). Şi Acesta creează cerul şi pămîntul, iar aceia sînt creaţi de El. Şi El şade cu Tatăl, iar ei stau de faţă slujind[149].

Cui nu-i este iarăşi vădit că nu despre fiinţa Fiului a spus «făcându-Se», ci despre slujirea săvîrşită prin El? Căci precum, fiind Cuvîntul, S-a făcut trup, aşa, făcându-Se om, S-a făcut cu atât mai presus în slujire slujirii săvîrşite prin îngeri, cu cât Se deosebeşte Fiul de robi şi Creatorul de cele create. Deci să înceteze să înţeleagă expresia «făcându-Se» ca refe-rindu-se la fiinţa Fiului. Căci nu e dintre cele create. Şi să înţeleagă că expresia «făcându-se» se referă la slujirea şi la îcohomia împlinită de El. Iar cum s*-a făcut mai presus în slujire, fiind mai presus în fire decât cele create, o arată cele spuse înainte şi socotesc că şi aceasta îi, face de ruşine pe ei. Iar de se împotrivesc, aceasta corespunde cu îndrăzneala lor nesocotită de a se împotrivi acestora şi de a opune acestora cele spuse despre Tatăl însuşi, nepotolindu-se că să-şi oprească limba de la ele, sau ca şă ştie îh ce adânc de nebunie au căzut. Căci s-a scris: «Fă-Te mie Dumnezeu spryinitor şi locaş de scăpare, ca să mă mîntuieşţi pe mine» (Ps. 30, 2); şi iarăşi: «Făcutu-S-a Domnul loc de scăpare celui sărac» (Ps. 9,10); dar şi alte ca acestea se află în dumnezeieştile Scripturii Dacă zic ca acestea

149. Tatăl şi Fiul «şed»- pe tron; îngerii «stau de faţă» (în picioare) slujind. Stăpînul şade, slujitorul stă în picioare în faţa Stăpînului, gata să plece îndată la lucrul la care e trimis.

s-au spus despre Fiul, ceea ce este poate şi mai adevărat, să ştie că sfinţii îl roagă să le fie ajutor şi loc de scăpare, ca pe Unul ce nu este creat. Deci să înţeleagă şi cuvintele «făcîndu-Se» şi «L-a făcut» şi «L-a zidit», ca

referindu-se la venirea Lui în trup. Căci atunci S-a făcut ajutor şi locaş de scăpare, cînd a ridicat în trupul Lui pe lemn păcatele noastre şi a zis: «Veniți la Mine toți cei osteniți şi împovărați şi vă voi odihni pe voi» (Matei, 11, 28).

LXIII

Dar dacă declară că cele spuse s-au zis despre Tatăl, fiindcă şi despre El s-a scris: «Să Te faci» («să fii») şi «S-a făcut», oare vor merge cu îndrăzneala aşa de departe încît să spună că Dumnezeu însuşi este «făcut»? Desigur vor îndrăzni şi aceasta, cum cugetă unele ca acestea despre Cuvîntul Lui. Căci voința de consecvență îi duce să cugete şi despre Tatăl cele ce şi le închipuie despre Fiul. Dar să nu se întâmple vreunuia dintre credincioşi nici măcar să cugete la aşa ceva. Căci nici Fiul nu este dintre cele create, nici ceea ce s-a scris şi s-a spus aci: «Să Te faci» şi «S-a făcut» nu înseamnă să Te faci începînd să exişti, ci arată ajutorul care S-a făcut El celor ce au trebuință. Căci Dumnezeu este pururea şi acelaşi. Iar oamenii s-au făcut după aceea, prin Cuvîntul, când însuşi Tatăl a voit. Şi Dumnezeu este nevăzut şi neapropiat celor create şi mai ales oamenilor de pe pământ. Dar când oamenii slăbind îl roagă, când prigoniți, au nevoie de ajutor, când nedreptățiți aleargă la El, atunci Cel nevăzut, din iubire de oameni, Se arată prin binefacerea Lui pe care o săvîrşeşte prin Fiul Său şi întru El. Că după trebuința fiecăruia se fac arătările Lui dumnezeieşti; Se face celor slabi tărie, celor prigoniți scăpare şi celor nedreptățiți, loc de mîntuire. Căci tuturor le spune: «încă vorbind tu, îți zic: iată sînt de față» (Isaia, 58, 9). Deci ceea ce i se face fiecăruia spre ajutor prin Fiul, aceasta spune fiecare că i se face Dumnezeu. Fiindcă şi ajutor I se face Dumnezeu însuşi prin Fiul.

Aceasta o ştie şi obişnuința oamenilor; şi aceasta o mărturiseşte fiecare şi o spune după cuviință. Adeseori le vine oamenilor ajutor şi de la oameni. Unul vine în ajutor altuia care e nedreptățit ca Avraam lui Lot. Altul deschide casa celui prigonit, ca Avdia fiilor proorocilor (III Regi, 18, 4). Altul odihneşte pe un străin, ca Lot pe îngeri (Fac, 19, 3). Altul dă cele de trebuință celor ce cer, ca Iov (Iov, 29,15-16). Deci precum fiecare din cei ce au fost ajutați de alții, când zice: «Cutare mi s-a făcut mie ajutor», sau: «Mi s-a făcut scăpare şi prin aceasta dăruitor», zicînd acestea nu indică începutul facerii acelora sau al ființei celor ce le-au făcut bine, ci binefacerea făcută lor de către aceia, aşa când zic sfinții către Dumnezeu:

«S-a făcut» şi «Să Te faci» nu indică vreun început al facerii Lui. Căci Dumnezeu e fără de început şi nu e făcut, ci mîntuirea făcută de El oamenilor.

LXTV

Astfel înțelegîndu-se aceasta, urmează că şi despre Fiul trebuie să înțelegem acelaşi lucru ori de câte ori se spune «S-a făcut» şi «să Se facă», ca şi spusa «făcându-Se mai presus de îngeri». Auzindu-le acestea nu trebuie să cugetăm că se produce vreun început al Cuvîntului, nici să ni-L închipuim, pe temeiul acestora, creat. Ci trebuie să cugetăm la slujire şi la ieonbmie, în sensul că S-a făcut om, când auzim această spusă a lui Pavel. Căci când Cuvîntul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit întru noi (Ioan, 1, 14), a venit ca să slujească şi să dăruiască tuturor mîntuirea; deci atunci S-a făcut nouă mîntuire, ni S-a făcut viață, ni S-a făcut ispăşire. Atunci iconomia cea pentru noi s-a făcut mai presus ca a îngerilor şi s-a făcut cale şi înviere. Şi precum cuvîntul: «Fă-Te mie Dumnezeu sprijinitor» nu înseamnă facerea ființei lui Dumnezeu însuşi, că iubirea Lui de oameni -cum s-a spus -, aşa şi acum, spunîndu-se: «făcându-Se mai presus de îngeri», şi «S-a făcut» şi «cu atît S-a făcut Iisus un chezaş mai bun», nu înseamnă că însăşi firea lui Dumnezeu s-a creat, să nu fie!, ci binefacerea făcută cu noi prin întruparea Lui, chiar dacă ereticii rămîn nerecunoscători şi iubitori de sfadă.

CUVÎNTUL AL DOILEA ÎMPOTRIVA ARIENILOR

(PG. 26, 139-322)

I

Eu speram că celor ce fățăresc nebunia lui Arie le vor ajunge dovezile adevărului înfățişate în cuvîntul de mai înainte şi se vor opri şi se vor întoarce de la cele rău cugetate şi grăite despre Mîntuitorul. Dar nu ştiu de ce nu se lasă înduplecați nici aşa, ci, ca porcii şi cîinii ce se tăvălesc în vărsăturile şi în noroiul lor, îşi născocesc şi mai multe argumente ale necredinței. Neînțelegînd nici scrisa din Proverbe: «Domnul m-a zidit început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, 22), nici spusa Apostolului; «Credincios fiind Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3, 2), se împotrivesc, spunînd că Fiul lui Dumnezeu este făptură şi creatură. Le-ar fi fost de ajuns din cele spuse înainte sărşi dea seama, din însăşi mărturia Adevărului, că Fiul nu este din cele ce nu sînt, nici din cele create. Căci fiind Dumnezeu, nu poate fi făptură, nici nu e îngăduit să se spună că e creatură. Fiindcă e propriu creaturilor şi făpturilor să li se spună că sînt din cele ce nu sînt (din nimic) şi că «nu erau înainte de a se naşte».

Deci fiindcă, parcă temîndu-se să se despartă de născocirea de mituri, îşi iau ca false temeiuri spusele de mai înainte ale dumnnezeieştilor Scripturi, care bine s-au scris, dar sînt răstălmăcite cu viclenie de ei, să reluăm iarăşi înțelesul celor mai înainte spuse ca să întărim sufletele credincioşilor, iar pe ei să-i arătăm din fiecare din acestea că nu cunosc creştinismul. Căci dacă l-ar fi cunoscut, nu s-ar fi încuiat în necredința iudeilor, ci, cercetând, ar fi învățat că «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1); iar cînd a binevoit Tatăl ca însuşi Cuvîntul să Se facă trup, atunci s-a spus în mod cuvenit despre El de către Ioan: «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1, 14), iar de către Petru: «L-a făcut pe El Domn şi Hristos» (I Petru, 3,15); iar prin Solomon, de către Domnul însuşi: «Domnul m-a zidit pe mine început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, 22); iar de către Pavel: «Cu atît mai presus făcându-Se decât îngerii» (Evr., 1, 4); şi iarăşi: «S-a deşertat pe Sine, chip de rob luînd» (Filip., 2, 7); şi iarăşi: «Deci, frați sfinți părtaşi ai chemării cereşti, să

cunoaşteți pe Trimisul (Apostolul) şi Arhiereul mărturisirii noastre Iisus, Care e credincios Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3, 12).

Toate acestea spuse au acelaşi înțeles în care se cuprinde dreapta noastră credință şi care arată dumnezeirea Cuvîntului şi cele spuse în chip omenesc despre El, pentru faptul de a Se fi făcut El şi Fiul omului. Şi deşi acestea sînt de ajuns ca dovezi împotriva lor totuşi, deoarece neînțelegînd spusa Apostolului - ca să amintesc întîi de ea - socotesc pe Fiul lui Dumnezeu între făpturi, pentru că s-a scris: «Credincios fiind Celui ce L-a făcut pe El», am crezut că e de trebuință să-i ruşinăm iarăşi fiindcă spun acestea, precum am făcut şi în cele spuse înainte, pornind de la afirmarea lor.

II

Dacă deci nu e Fiu, să I se spună făptură şi să I se atribuie şi Lui toate cele ale făpturilor. Şi să nu se mai spună că e Fiul unic şi Cuvîntul şi înțelepciunea. Şi Dumnezeu însuşi să nu Se mai numească Tată, ci numai Făcător şi Creator al celor făcute de El. Şi să se socotească zidirea chip şi pecete a voii creatoare a Lui. Iar El, potrivit socotinței lor, să nu se mai considere ca avînd fire născătoare, ca să fie din ființa Lui Cuvîntul, înțelepciunea şi peste tot un Chip[1]. Căci dacă nu e Fiu, nu e nici Chip. Iar nefiind Fiu, cum spuneți că Dumnezeu este Creator, dacă toate cele făcute se fac prin Cuvîntul şi întru înțelepciune şi fără Acesta nu s-ar putea face ceva şi, dacă, chiar şi după voi, fără El nu are întru Cine şi prin Cine să facă toate? Iar dacă ființa dumnezeiască nu e, după voi, roditoare, ci pustie, ca o lumină ce nu luminează, ca un izvor uscat, cum nu vă ruşinați să spuneți că are o lucrare (energie) creatoare? Şi desființând ceea ce e după fire, cum nu

1. Dacă nu e un Fiu, ea chip al lui Dumnezeu Tatăl prin care se aduce la existență creațiunea, creațiunea iese direct din dumnezeu ca chip al lui. în acest caz creațiunea e o emanație din dumnezeu în sens panteist. Aşa-zisul dumnezeu în acest caz e o esență, din care iese fără vdia ei lumea. Totul e supus în acest caz unei fatalități oarbe, fără sens.

Numai distincția între un Fiu care e din ființa lui Dumnezeu, ca Tată, şi între o lume creată prin voința lui Dumnezeu, evită panteismul, salvîndu-se transcendența lui Dumnezeu de o lume neidentificată cu El şi nesupusă exclusiv unor legi involuntare. Numai în acest caz lumea e creată prin voința lui Dumnezeu, fiind deosebită de ființa Lui; şi dacă e creată prin voință, e creată şi prin cugetare, căci voința liberă nu lucrează fără cugetare şi fără un scop. Dacă Dumnezeu nu e un Tată care are un Fiu, El n-are o viață personală. Căci un dumnezeu moriopersonal, fiind lipsit de o viață personală întreținută de o comuniune interpersonală, nu e propriu zis un Dumnezeu personal. El e mai degrabă o esență din care lumea iese fără voia Lui. De aceea un dumnezeu monopersonal nu poate avea o voință şi o simțire iubitoare şi deci o cugetare liberă. El nu-are în acest caz o conştiință de sine, prin care îşi vede chipul său; nu are propriu zis o sine. Numai un Dumnezeu cunos-cîndu-Se pe Sine în chipul Său vede bogăția Sa şi poate cugeta şi avea o lume conformă ei.

2. Nu poate avea o lucrare operînd ceva în extern dacă nu e roditor prin ființă. Omul poate lucra asupra unei lumi exterioare, pentru că e roditor şi prin ființa lui. Dar pînă la un punct şi lumea ține de el, îl completează pe el. Totuşi e o deosebire şi la el între ceea ce

vă ruşinați voind să preferați ceea ce e după voință?[2]

Căci dacă pe cele din afară şi care nu au fost mai înainte, voind să fie, le creează şi Se face Făcător al lor, trebuie socotit că e cu mult mai înainte Tată al Celui născut din ființa Lui. Căci dacă recunoaşteți lui Dumnezeu voința referitoare la cele ce încă nu sînt, pentru ce nu recunoaşteți lui Dumnezeu ceea ce e mai presus de voința Lui?[3] Iar mai presus de voință este de a fi Dumnezeu prin fire, Tată al Cuvîntului Său.

Dacă deci ceea ce e mai înainte, care este după fire, n-a existat, după nebunia lor, cum ar putea să se facă ceea ce e după aceea, care este după voință?[4] Iar mai înainte este Cuvîntul şi de-abia în al doilea rînd, creațiunea. Deci există Cuvîntul, chiar dacă necredincioşii îndrăznesc să spună multe împotrivă. Căci prin El s-a făcut zidirea. Şi e vădit că Dumnezeu fiind Făcător are şi pe Cuvîntul creator nu din afară, ci propriu Lui[5]. Deci spunem din nou acelaşi lucru: dacă are voință şi voința e creatoare şi ajunge voința Lui spre întemeierea celor ce le creează, iar Cuvîntul Lui este Făcător şi Creator, nu încape îndoială că El este voința vie a Tatălui şi lucrarea Lui voluntară şi Cuvîntul Lui adevărat, întru Care dă ființă tuturor şi le cîrmuieşte cum se cuvine. Căci nimeni nu se va îndoi că Armonizatorul există înaintea armoniei şi a celor armonizate. Şi e, cum am spus înainte, pentru Dumnezeu un lucru posterior a crea, față de a naşte. Căci Fiul este în mod propriu şi adevărat din acea fericită şi etern existentă ființă. Iar cele ce sînt din voința ei se constituie din afară şi sînt create

naşte şi ceea ce face omul. Ceea ce face e mai mult opera voinței, decît ceea ce naşte. La animale nu e nici naşterea, nici mişcarea între lucruri cu efectele ei, opera voinței. Ele sînt mai identificate cu natura. Dar la om relațiile interpersonale au ca premize naşterile, deci unitatea de natură; aşa e şi la Dumnezeu.

3. înainte de a voi cineva ceva, el este.

4. Iată pentru ce sfîntul Atanasie a insistat să considere pe Fiul «născut din ființa Tatălui», în formularea Sinodului II ecumenic această expresie s-a înlocuit cu cea «de o ființă cu Tatăl», pentru a nu şe înțelege ființa ca născând prin sine. Dar sfîntul Atanasie nu a văzut ființa ca născând prin sine, ci pe Tatăl născând pe Fiul din ființa Sa.

5. Cuvîntul e forța intrinsecă a celui ce vrea să facă ceva, e putința gîndirii a ceea ce vrea să facă. Iar cineva care gîndeşte la ceva stă într-un fel oarecare de vorbă cu sine. La Dumnezeu, acest Şine cu care stă El de vorbă nu este numai un Sine, ci un fel de altul, un alt Sine. Dumnezeu fiind Unul, nu e totuşi într-o singularitate absolută. E un Unul care nil e lipsit de iubire, ceea ce implică o comuniune. .

6. Voința prin care cineva face ceva e anterioară actului făcător. Iar voința oricărei ființe dotate cu spirit implică.gîndirea, sau e şi gîndire. Pe de altă parte voința nu e fără conştiința celui ce voieşte. Voința lui Dumnezeu nu e anterioară existenței Lui. El nu poate voi să existe înainte de a -fi. în acest caz El n-ar putea dispune de voința Lui. Dar nici existența Lui nu e anterioară voinței Lui. El «este» din veci ființă care voieşte. Dacă existenței noastre îi premerge voința altuia, care este anterior nouă şi în ultimă instanță e voința Existenței supreme, acelei existențe nu-i premerge voința altcuiva. Nu se poate merge aşa la infinit. Temeiul ultim a tot ce există este o existență care e în acelaşi timp şi o voință. Desigur e o taină de neînțeles, o existență care nu există fără voința altei existențe, ci a cărei existență e una cu voința proprie.

Dar nu se poate explica o existență supremă fără o voință, nici o voință supremă fără o existență care o implică. în felul acesta însuşi faptul că există o lume implică o existență

prin născutul propriu din ea[6].

III

Deci Cuvîntul, arătînd marea absurditate a celor ce spun că Domnul nu e Fiul lui Dumnezeu, ci făptură, e necesar să mărturisim că El este Fiul. Iar dacă este Fiul, precum şi este, şi Fiul Se mărturiseşte că nu e din afară, ci din Cel ce naşte, să nu se mai certe, precum am spus înainte, pentru cuvinte, chiar dacă sfinții folosesc pentru Cuvîntul expresia «L-a făcut», în loc de «L-a născut». Căci cuvîntul este indiferent, pînă ce se mărturiseşte firea. Căci nu desființează cuvintele firea, ci mai degrabă firea preface cuvintele atrăgîndu-le la ea. Căci nu sînt cuvintele înaintea firilor, ci firile sînt primele şi, după ele, cuvintele. De aceea cînd ființa este creatură sau făptură, expresia «a făcut» şi «s-a făcut» şi «a zidit» se foloseşte în sensul ei propriu, indicând făptura. Dar cînd firea e făt sau fiu, atunci «l-a făcut» şi «s-a făcut» şi «l-a zidit» nu se mai foloseşte în sens propriu, nici nu indică o făptură, deşi în loc de «l-a născut» e folosit, fără deosebire, expresia «l-a făcut». Astfel de multe ori părinții numesc pe fiii născuți din ei robii lor, fără să nege identitatea firii. Şi pe robii proprii îi numesc, cu bunăvoință fii, fără să ascundă originea dobîndirii lor. Părinții numesc pe fiii lor robi pentru autoritatea ce o au asupra acelora, şi pe robi fii, din bunăvoință față de ei. Sara îl numea pe Avraam domn, deşi nu era roaba, ci soția lui. Şi Apostolul a unit cu Filimon pe robul Onisim, cîştigat de el ca pe un frate. Iar Batşeba, deşi era mamă, numea pe fiul ei rob, spunînd tatălui: «Pe robul tău, Solomon» (IU Regi, 1, 19). La fel, proorocul Natan, intrînd la David, i-a spus ca şi aceea: «Pe Solomon, robul tău» (ibid., 20). Nu le era greu să-l numească pe fiu, rob. Acela auzind aceasta cunoştea firea şi aceştia, spunînd aşa, nu ignorau că era fiu adevărat. Ei cereau ca el să fie moştenitor al tatălui, chiar dacă îl numeau rob, căci era prin fire fiu al lui David.

IV

' Ded precum, dtindu-le acestea, le înțelegem cum trebuie, şi auzind pe Solomon numit rob, nu-1 socotin de fapt rob, d fiu adevărat şi după fire, la fel cugetăm şi despre Mîntuitorul, cugetând că sfinții îl înțeleg ca Fiu adevărat şi ca fiind prin fire Cuvântul cînd zic: «Credindos fiind Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3, 2); sau dnd El însuşi zice: «Domnul M-a zidit pe Mine» (înț. Sir., 24, 8) şi cele asemenea. Să nu nege ded vreunii vreo însuşite ce o are El de la Tatăl. Ci ca şi despre Solomon şi David să cugete drept şi despre Tatăl şi despre Fiul. Fiindcă, dacă auzind despre Solomon că e rob, îl mărturisesc totuşi fiu, cum nu s-ar pierde cu drept

supremă care o voieşte. însăşi existența lumii fără o voință care o prevede ar fi de altfel o taină de neexplicat. Atît faptul lui «este» în general e o taină, *cît* şi faptul lui «este» împreună cu voința concomitentă e o taină de

neexplicat. Dar faptul din urmă e mai uşor de admis pentru cugetare, decît cel al unei existenţe pur şi simplu fără o voinţă concomitentă pe o treaptă supremă şi anterioară unei lumi supuse legilor.

cuvînt, nepăstrînd acelaşi înţeles cînd e vorba de Domnul? Cum nu s-ar pierde, cînd, auzind că e Fiu, Cuvînt şi înţelepciune, se forţează să răstălmăcească şi să tăgăduiască naşterea cea după fire şi adevărată a Fiului din Tatăl, iar dnd aud expresia cu înţeles de făptură, se grăbesc îndată să-L socotească pe Fiul prin fire făptură şi tăgăduiesc pe Cuvîntul, deşi pot prin faptul că S-a făcut om, să refere toate aceste expresii la omenitatea Lui? Cum nu se arată ded ca vrednici de sdrbă în faţa Domnului avînd în ei două măsuri, sau înţelegînd cum se cuvine numirea de rob aplicată lui Solomon, dar hulindu-L prin ea pe Domnul? Căd consimt că Solo-mon e rob prin simţire, dar expresia «Cel ce L-a făcut» referită la Domnul o socotesc ca mare sprijin pentru erezia lor. Dar şi acest sprijin le este trestie uşor de "frânt. Căd se vor osîndi îndată de vor pricepe modul de vorbire al Scripturilor. Pentru că precum Solomon este numit rob, deşi e fiu, la fel, ca să reluăm cele spuse mai înainte, deşi părinţii pe cei odrăsliţi din ei îi numesc creaţi şi ziditi şi făcuţi, totuşi nu tăgăduiesc că ei le sînt fii după fire. Astfel Ezechia, cum s-a scris la Isaia, spunea rugîndu-se: «Pentru că din ziua de azi voi face prunci care vor vesti dreptatea Ta, Doamne al mîntuirii mele» (Isaia, 38,19). El a spus «voi face». Dar proorocul în aceeaşi carte şi în alt loc zice; «Şi fiii tăi ce vor ieşi din tine» (Isaia, 39, 7; IV Regi, 20,18). Ded în loc de «a naşte» a spus «voi face» şi cei născuţi din ei zice că sînt făcuţi. Şi nu tăgăduieşte dneva că cuvîntul se referă la cei născuţi prin fire.

Iar Eva năsdnd pe Cain, a spus: «Am dobândit om prin Dumnezeu» (Fac, 4,1). Deci în loc de «am născut» a zis şi ea «am dobîndit». Şi văzînd întîi naşterea, a spus: «am dobîndit». Şi nu va socoti cineva din pridna cuvîntului «am dobîndit», că ea l-a cumpărat pe Cain din afară şi nu l-a născut din ea.

Iar patriarhul Iacov, a zis Iui IOsif: «Acum ded cei doi fii ai tăi, făcuţi ţie în Egipt, înainte de a veni eu la tine în Egipt, sînt ai mei, Efraim şi Mânase» (Fac, 48, 5). Iar Scriptura zice despre Iov: «I s-au făcut lui şapte fii şi trei fiice» (Iov, 1,2). Şi Moise a spus în Lege: «De se vor face ţie fii» şi «De se va face fiu».

V

Iată deci iarăşi cum au numit pe cei născuţi, făcuţi, ştiind că odată ce sînt mărturisiţi fii, chiar dacă spune cineva că «s-au făcut», «i-am dobîndit», «i-am făcut», aceasta nu-i schimbă. Căd firea şi adevărul atrag cugetarea la ceea ce e propriu lor. De aceea cu cei ce discută dacă Domnul e creatură sau făptură, trebuie mai întâi să stabilim cu ei dacă este Fiul şi Cuvîntul şi înţelepdunea. Căd odată dovedite acestea, se înlătură îndată şi încetează presupunerea că e făptură sau creatură. Pentru că nici făptura nu poate fi Fiul sau Cuvîntul, nid Fiul, făptură. Iar acestea aşa fiind,

• limpede pentru toți dovada că cuvîntul care spune «L-a făcut» nu e spre folosul ereziei lor, ci mai degrabă spre osîndă. Căci s-a arătat că expresia «a făcut» e folosită în dumnezeiasca Scriptură şi pentru fii adevărați şi după fire. De aceea odată ce s-a dovedit că Domnul este Fiul adevărat, Cuvîntul şi înțelepciunea Tatălui, chiar dacă se spune despre El «L-a făcut» sau «S-a făcut», nu se spune că e făptură, ci sfinții se folosesc de expresia aceasta în mod amestecat ca şi cu privire la Solomon (fiul lui David) şi la fiii lui Ezechia. Căci şi'aceştia, hăscîndu-i din ei, au spus: «Am făcut» şi «am dobîndit» şi «s-au făcut». Deci şi protivnicii lui Dumnezeu, care folosesc aceste mici cuvintele ca pretexte, trebuie, fie măcar şi mai tîrziu, să lepede din cele spuse înțelesul necredincios şi să cugete despre Fiul că e Fiul adevărat, Cuvîntul şi înțelepciunea Tatălui, nu făptură, nu creatură. Căci dacă Fiul este făptură, prin ce Cuvînt şi prin ce înțelepciune s-a făcut ea?[7] «Căci toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24); şi «Toate printr-însul s-au făcut şi fără de Dînsul nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1,3). Iar dacă El este Cuvântul şi înțelepciunea, în Care se fac toate, El nu este dintre cele făcute, nici în general dintre cele create, ci născut al Tatălui.

VI

Vedeți deci ce greşeală este a zice că Cuvîntul lui Dumnezeu este făptură? Zice undeva Solomon în Ecclesiast: «Toată făptura o va aduce Dumnezeu la judecată cu tot ce s-a trecut cu vederea, fie bun, fie rău» (înț. Sir., i, 12, 14)[8]. Dacă deci Cuvîntul e făptură, va fi adus, după voi, şi El la judecată. Şi unde mai e judecata, odată ce e judecat Judecătorul?[9]

' 7 . Cuvîntul, înțelepciunea implică pentru sfîntul Atanasie o relație bipersonală. O singură persoană nu vorbeşte şi ded nu cugetă. Dacă Dumnezeu e o singură persoană, nu sure cuvînt şi nu are cugetare. In acest caz lumea e o emanație oarbă a unei esențe dominate de o lege oarbă. Conştiința implică bipersonalitatea. Deci Cuvîntul, sau Cugetarea lui Dumnezeu, în Care se implică bipersonalitatea lui Dumnezeu, trebuie să fie, din firea Lui, de nivelul Lui, şi nu o făptură. Fiul, fiind Cuvîntul, arată că şi Tatăl e Cuvântătorul; Fiul fiind înțelepciunea, arată şi pe Tatăl ca izvor al înțelepciunii. Sînt numaidecât două per-soane, dar Una ca ființă dumnezeiască, necreată. Prin aceasta creştinismul a ieşit din abstracțiunea unui eu care ar putea cugeta într-o totală singularitate (Fichte). Cugetarea e O relație bipersonală comunitară. Acesta e un nou fapt pentru care omul e după chipul lui Dumnezeu. Chiar lumea nu poate veni la existență prin crearea de către un Dumnezeu Singur fără un.Fiu; sau în înțelepciunea prin care s-a creat e implicat Sfatul, conştiința de ■ine â Iul Dumnezeu.

8. Tot ce a trecut neobservat, fie bun, fie rău, va fi adus la lumină şi deci la judecată, ca să nu se mândrească nimeni cu fapta altuia, ca să nu scape nici un rău nejudecat, ca să nu rămînă nimic nevalorificat sau nedezaprobat îh veci.

9. Cel ce judecă e mai presus de orice judecată. Fiul lui Dumnezeu, Gîndirea iposta-tică a Tatălui, nu poate fi supusă judecății. Ce instanță mai presus de Dumnezeu poate exista? Cine altul poate îmbrăca în valoare sau în dezaprobare veşnică tot ce s-a făcut? El e absolutul. Nu e supus vreunei judecăți superioare. Pentru că El e criteriul suprem a tot ce e bun şi opusul adevărat a tot ce e rău. Judecata Lui devenind relativă, totul s-ar relativiza. Dar Iisus Hristos poate judeca pe oameni şi pentru că El însuşi a încercat cele ome-

Cine va

da bmecuvîntârile celor drepți şi pedepsele celor nevrednici, dacă va sta, după voi, şi Domnul cu toți în fața judecății?[1]" Şi în baza cărei legi va fi judecat Dătătorul oricărei legi?[11] Este propriu făpturilor a fi judecate, a fi binecuvântate şi osîndite de Fiul. Temeți-vă deci de Judecătorul şi credeți spusei lui Solomon. Căci dacă toată făptura va fi adusă de Dumnezeu la judecată, iar Fiul nu este dintre cei judecați, ci mai degrabă El este Judecătorul tuturor făpturilor, nu Se arată mai strălucitor decît soarele Fiul, Care e Cuvîntul lui Dumnezeu, intru Care se fac şi se judecă făpturile? Iar dacă spusa că e «credincios» (Evr., 3, 2) îi tulbură iarăşi, pentru că aşa cum se spune despre toți, se spune şi despre El că e credincios şi crezînd primeşte răsplata credinței, să ia seama caprin aceasta îl critică pe Moise care zice: «Dumnezeu este credincios şi adevărat» (Deut, 32, 4); dar şi pe Pavel care scrie: «Credincios este Dumnezeu, Care nu vă va lăsa să fiți ispitiți mai mult decît puteți» (I Cor., 10, 13). Dar spunînd sfinții acestea, n-au cugetat cele omeneşti despre Dumnezeu, ci au cunoscut că cuvîntul «credincios» are în Scriptură un îndoit înțeles: unul arătînd pe cel ce crede, altul pe cel vrednic de crezare. Primul se potriveşte oamenilor, al doilea lui Dumnezeu. E credincios Avraam că a crezut lui Dumnezeu care grăia; şi e credincios Dumnezeu, pentru că, precum cântă David, «credincios este Dumnezeu în toate cuvintele Lui» (Ps. 144, 13); şi e vrednic de crezare şi e cu neputință ca El să mintă. Şi iarăşi când spune: «De este vreo credincioasă văduvă»- (I Tim., 5, 16), numeşte credincioasă pe cea care crede cu adevărat. Dar Cuvîntul este «credincios», pentru că trebuie să se creadă în ceea ce a spus. Căci e adevărat şi nu se poate altfel. Deci ceea ce s-a scris despre El: «Credincios este Celui ce L-a făcut pe El», nu are nimic asemănător cu celălalt înțeles. Nu pentru că crezînd s-a făcut bineplăcut, ci pentru că fiind Fiu al adevăratului Dumnezeu, e şi El credincios, trebuind să fie crezut în toate cele ce le spune şi face. Căci rămîne neschimbat şi neabătut în iconomia luată asupra Sa ca om şi în prezența Sa în trup.

VII

Astfel deci, dacă vrea cineva să-i ruşineze pe aceştia, poate să-i arate ca rătăcind când spun că Cuvîntul lui Dumnezeu este făptură, chiar şi numai din cuvîntul «L-a făcut». Căci înțelesul celor scrise este

neşti, a săvîrşiibinele cu osteneală şi a respins răul cu efort şi S-a ridicat prin aceasta ca om la nivelul suprem, nesupus judecății.

10. Nu poate condamna cu autoritate supremă cel supus judecății, cel ce nu este el însuşi criteriul suprem al binelui. Nu poate acorda o cunună necontestată cel ce are nevoie şi el de a fi încununat de altul. Nimic nu e definitiv şi absolut valoros fără aprecierea din partea forului personal suprem.

11. Nu i se poate aplica sentința prevăzută de o lege celui ce e mai presus de orice lege şi a dat orice lege. Peste orice lege trebuie să fie un dătător al oricărei legi. Nu legea imper-

drept,

atunci dnd se arată dnd şi spre ce s-au spus. De aceea e de trebuință să se vădească chiar din el aiureala ereticilor, arătîndu-se, cum am spus înainte, timpul în care s-a făcut şi folosul spre care s-a făcut. Căd n-a spus Apostolul acestea istorisind cele dinainte de creație, d dnd Cuvîntul S-a făcut trup. Fiindcă s-a scris: «Ded, frați sfinți, părtaşi ai chemării cereşti, cunoaşteți pe Trimisul (Apostolul) şi Arhiereul mărturisirii noastre, pe Iisus, credindos fiind Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3,1-2). Cînd ded a fost trimis, dacă nu dnd a îmbrăcat trupul nostru? Şi dnd S-a făcut Arhiereu al mărturisirii noastre, dacă nu cînd, adudndu-Se pe Sine pentru noi, a ridicat trupul din morți şi acum îi aduce şi daruri Tatălui pe cei ce vin la El cu credință, răscumpărînd pe toți şi adudnd ispăşire lui Dumnezeu pentru toate ale noastre?[12]

Deci nu a voit Apostolul să indice ființa Cuvîntului, nid naşterea Lui după fire din Tatăl, spunînd: «Fiind credindos Celui ce L-a făcut pe El». Doamne fereşte! Ci a arătat că S-a pogorît la oameni şi S-a făcut Arhiereu, lararhieria Lui o poate înțelege cineva din istoria privitoare la lege şi la Aaron. Astfel, Aaron nu s-a născut arhiereu, d om, şi după un timp, dnd Dumnezeu a voit s-a făcut arhiereu; şi nu s-a făcut pur şi simplu, nid nu s-a cunoscut din veşmintele obişnuite, d îmbrădnd umărarul, pectoralul, veşmîntul pînă la căldie, pe care femeile l-au lucrat la porunca lui Dumnezeu. Şi îmbrăcat în acestea intra în Sfintele şi aducea jertfa pentru popor; îmbrăcat în acestea slujea ca un mijlocitor între arătarea lui Dumnezeu şi jertfele oamenilor (leş., 28 şi 29). Aşa şi Domnul, la început a fost Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul (Ioan, 1, 1). Iar dnd a voit Tatăl să se plătească prețul de răscumpărare pentru toți şi să se dea harul tuturor, atunci Cuvântul, precum a luat Aaron veşmîntul lung pînă la călcâie, aşa şi El a luat trupul din pămînt, avînd pe Măria ca Maică a trupului în loc de pămîntul nelucrat, ca având ce aduce, ca Arhiereu, să Se aducă pe Sine însuşi Tatălui şi prin sîngele propriu să ne cură-țească pe noi, pe toți, de păcate şi să ne învie din morți.

vin

Căd cele Vechi erau umbra acestei fapte. Şi ceea ce a făcut Mîntuitorul venind la noi, aceea a închipuit, potrivit Legii, în chip umbros, Aaron. Precum ded Aaron, fiind acelaşi nu s-a schimbat îmbrădnd haina arhierească, d s-a acoperit numai, rămînînd acelaşi şi

sonală e mai presus de toate, ci o persoană suptffemă şi absolut liberă e criteriul binelui nedepăşit de nici un alt criteriu al binelui, care implică un sens cugetat. Acea persoană dătătoare a oricărei legi e forul absolut suprem al oricărei judecăți.

12. Aci sfintul Atanasie vorbeşte de arhieria continuă a lui Hristos, deci şi de jertfa continuă a Lui pentru noi, cu care ne uneşte şi pe noi cu Sine ca jertfe. E o idee pe care o va dezvolta sfintul Ciril din Alexandria în scrierea *închinare, în Duh şi Adevăr.*

precum dacă ar fi zis

cineva văzfndu-1 aducind jertfă: «Iată Aaron a-a făcut arhiereu», nu ar fi afirmat că atunci s-a făcut om, căci era om si înainte de a se face arhiereu, ci **că s-a făcut arhiereu prin slujire, îmbrăcând veşmintele făcute** şi **pregă**tite

pentru arhierie, la fel se poate cugeta şi despre Domnul, că nu S-a făcut altul luînd trup, ci, fiind acelaşi, S-a acoperit cu trup; şi spunîndu-se că «S-a făcut», nu trebuie să înţelegem că Cuvîntul, întrucât este Cuvînt, a fost făcut, ci fiind Cuvîntul creator, pe urmă S-a făcut arhiereu, îmbrăcând trupul făcut şi creat care se poate şi adUce pentru noi. De aceea s-a spus că «S-a făcut». Dacă deci Domnul nu S-ar fi făcut om, s-ar putea războ arienii. Dar dacă Cuvîntul S-a făcut trup, ce altceva se poate spune despre Omul care S-a făcut, decât că « a fost credincios Celui ce L-a făcut pe El»? Căci precum e propriu Cuvîntului să se spună că «la început era Cuvîntul», aşa e propriu omului să se spună că se face, că se creează. Pentru că cine văzînd pe Domnul umblînd ca om şi arătîndu-Se din fapte ca Dumnezeu, nu ar fi întrebat: «Cine a făcut pe Acesta om»? Şi cine iarăşi, întrebat astfel, n-ar fi răspuns că «Tatăl L-a făcut pe Acesta om şi ni L-a trimis nouă Arhiereu»? Iar acest înţeles şi timpul şi Persoana se poate afla mai bine de la Apostolul însuşi care a scris: «Fiind credincios Celui ce L-a făcut pe El», dacă ţinem seama de cele scrise mai înainte. Căci toate formează un lanţ şi locul întreg vorbeşte despre acelaşi lucru. Pentru că scrie în Epistola către Evrei: «Deci de vreme ce prunciii s-au făcut părtaşi sîngelui şi trupului, în acelaşi fel şi El S-a împărtăşit de acestea, ca să surpe prin moarte pe cel ce are stăpînirea morţii, adică pe diavolul; şi să izbăvească pe cei care, de frica morţii, erau supuşi robiei toată viaţa. Căci nu a luat firea îngerilor, ci sămînţa lui Avraam. Pentru aceea, dator era să se asemene fraţilor, ca să fie milostiv şi credincios Arhiereu în cele către Dumnezeu[13], spre a ispăşi pentru păcatele poporului. Căci întrucât a pătimit, fiind El însuşiispitit, poate să ajute celor ce se ispitesc[14]. Pentru aceea, fraţi sfinţi, părtaşi ai chemării cereşti, îndreptaţi privirea voastră spre Trimisul (Apostolul) şi Arhiereul mărturisirii noastre, spre Iisus, Care credincios a fost pelui ce L-a făcut»[15].

LX

Cine, citind această pericopă, nu va osîndi pe arieni, şi nu va admira pe fericitul Apostol, care a grăit atât de drept? Căci când a fost făcut şi când a devenit (Cuvîntul) Apostol, dacă nu când S-a împărtăşit şi El de

13. Numai făndu-Se asemenea lor şi suferind eele ale lor, putea simţi milă faţă de ei şi putea fi Arhiereul care să Se jertfească pentru ei.

14. Cine nu e ispitit de foame, de sete, biruind ispita prin raţiune, nu poate da tărie celor ce se ispitesc, ca să o Învingă şi ei.

15. Credincios a fost Celui ce L-a făcut trimis al Lui la noi, şi Arhiereu al nostru către El, dar în scopul acesta, şi om.

sînge şi

de trup? Şi cînd Şi-a arătat limpede mila faţă de ei şi S-a făcut Arhiereu credincios, dacă nu dnd S-a asemănat întru toate fraţilor?[1]" Dar S-a asemănat atund dnd S-a făcut om, îmbrădnd trupul nostru. Ded scriind despre iconomia cea după om a Cuvîntului, a spus Pavel «credindos fiind Celui ce L-a făcut pe El», nu despre fiinţa Cuvîntului. Deci nu vă mai prostiţi spunînd că Cuvîntul lui Dumnezeu este făptură[17]. Căci El este prin fire Fiul Unul născut al lui Dumnezeu[18]. Dar a avut fraţi, dnd a îmbrăcat trupul cel asemenea cu al nostru, pe care adudndu-1 prin Sine însuşi S-a numit Arhiereu şi S-a făcut milos şi credincios. Milos, pentru că,' adudndu-Se pe Sine însuşi, ne-a miluit pe noi, iar credindos, nu împârtăşindu-Se de credinţă, nici crezînd in cineva ca noi, ci avînd să fie crezut în cele ce le spune şi le face şi pentru că aduce o jertfă credincioasă care rămîne şi nu cade[19]. Căci cele aduse potrivit legii nu rămîneau statornice, pierind în fiecare zi şi avînd oamenii iarăşi nevoie de curăţire[20]. Dar jertfa Mîntuitorului odată săvîrşită a desăvîrşit totul şi s-a făcut credin-doasă (statornică) pentru totdeauna. Aaron a avut şi el urmaşi şi în general preoţia potrivită Legii înlocuia pe cei de mai înainte datorită timpului ?i morţii (pentru că aceia mureau). Dar Domnul, ayîrid o arhierie netrecă-bare şi fără urmaşi, S-a făcut Arhiereu statornic (credindos) rămî-nînd pururea (Evr., 7, 21)[21]. Şi S-a făcut credincios făgăduinţei ca să audă şi să nu înşele pe cei ce vin la El. Aceasta se poate afla şi din epistolă marelui Petru, care scrie: «Pentru aceea şi cei ce pătimesc după Voia lui Dumnezeu să-şi încredinţeze sufletele lor Făcătorului credin-dos» (I Petru, 4, 19)[22]. Căd credincios fiind nu Se schimbă, ci rămîne pururea şi dă cele făgăduite.

' ' H5. Sfintul Atanasie leagă strâns arhieria lui Hristos pentru noi de mila Lui faţă de noi pe care nu,o are numai ca Unul ce priveşte din afară la suferinţele noastre, ci Şi le face proprii. Arhiereu eficace e cel ce suferă cu cei ce suferă. Şi Hristos n-â suferit cu noi datorita identităţii necesare a firii Lui cu a noastră, ci luînd de bună-voie firea noastră, ca' să poată eUfen de bună-Voie cu noi şi să simtă astfel de bună-voie real milă faţă de noi.

17. Dacă a făptură, nu e cineva, mai înalt care să ne arate atîta iubire, încât să se facă om pentru noi. Toţi sîntem închişi în aceeaşi relativitate neputincioasă-

18. Dacă ar fi unul dintre rriai mulţi fii, ar fi şi el relativ şi n-am mai avea în venirea Lui iubirea aşa de mare a unui Tată dumnezeiesc care îşi dă pentru noi pe unicul Fiu.

19. E o jertfă căreia El îi rămîne credincios, persistând în dispoziţia ei, sau stăruind în starea de jertfă, de predare continuă Tatălui pentru noi, dar şi de comunicare a acestei Stări oamenilor, siau ăratîndu-Se mereu ca Cel jertfit pentru noi Tatălui. Dumnezeu Fiul a fost milos jcq noi şi mai înainte. Dar prin întrupare Şi-a arătat şi îşi arată în mod deplin şi

efectiv mila Lui.

20. Jertfele din Vechiul Testament nu erau întru totul curate şi nu curăţau deplin. Numai jertfa lui Hristos e curată de orice gând contrar şi fără nici o rezervă, sau e o totală dăruire de Sine însuşi a lui Hristos,; peste care nu poate fi alta.

21. Hristos însuşi, ca Arhiereu desăvârşit, nu are urmaşi, pentru că nu moare. Dar arhiereii carcrL reprezintă vizibil au urmaşi, pentru că mor.

22. Se pune în legătură statornicia lui Hristos în arhierie şi în împlinirea făgăduinţelor Sale, cu auzirea noastră de către El, care rămîne viu sau cu sensibilitatea Lui statornică faţă de suferinţele noastre.

Aşa numiţii zei mincinoşi ai elinilor nu sînt vrednici de crezare nici în ce priveşte existenţa, nici făgăduinţele. Căci nu sînt aceia pretutindeni. Dar şi cei locali pier cu timpul şi se destramă prin ei înşişi. De aceea Raţiunea strigă împotriva lor, pentru că nu sînt vrednici de crezare, ci sînt apă mincinoasă şi nu e credincioşie în ei. Dar Dumnezeul tuturor şi singur cu adevărat existent este credincios, fiind mereu acelaşi, şi zicînd: «Vedeţi-Mă, că Eu sînt» (Deut., 32, 30) şi «Nu M-am schimbat» (Mal., 3, 7). De aceea şi Fiul Lui este acelaşi, pururea fiind şi neschimbîndu-Se şi nefiind mincinos nici în privinţa existenţei, nici a făgăduinţei[23], precum scrie iarăşi Apostolul, tesalonicienilor, zicînd: «Credincios este Cel ce ne-a chemat pe noi, Care va şi împlini» (I Tes., 5, 24). Căci în îndeplinirea a ceea ce făgăduieşte se arată că e credincios în grăire. Iar evreilor le scrie despre înţelesul acestui cuvînt şi despre neschimbarea lui aşa: «Dacă noi nu credem, El rămîne credincios. Căci nu Se poate tăgădui pe Sine». De aceea cu dreptate istorisind venirea în trup a Cuvîntului, Apostolul zice: «Fiind credincios Celui ce L-a făcut pe El *Apostol* = Trimis» (Evr., 3, 5). Prin aceasta a arătat că chiar făcîndu-Se om, Iisus Hristos este ieri şi azi acelaşi şi rămîne neschimbat în veci. Şi după ce Apostolul prin arhieria Lui aminteşte de omenitatea Lui, nu tace mult, ci îndată aminteşte şi de dumnezeirea Lui, ca să ne asigure din toate părţile, ca, mai ales cînd vorbeşte de smerenia Lui, îndată să cunoaştem înălţimea şi slava ce o are de la Tatăl". Căci zice: «Moise a fost slujitor, iar Hristos, Fiu. Acela a fost credincios în casă, iar Acesta este Fiul în casă» (Evr., 3, 5-6), ca Unul ce a clădit-o şi e Domn şi Ziditor al ei, sfinţind-o ca Dumnezeu. Căci Moise, fiind om prin fire, s-a făcut credincios, crezînd lui Dumnezeu, Care grăia prin Cuvîntul[25], iar Cuvîntul era în trup nu ca unul dintre cei făcuţi, nici ca o creatură[28,] ci ca Dumnezeu în trup şi ca

23. Numai daca Hristos este Fiul după fiinţă a lui Dumnezeu şi ca atare neschimbător şi nepieritor, cum nu sînt formaţiile naturii, putem avea siguranţa în făgăduinţele Lui, în mîntuirea noastră, în viaţa de veci făgăduită de El şi existentă în El.

24. Dacă Hristos Şi-ar pierde în smerenie puterea şi înălţimea dumnezeiască, nu ne-ar mai putea ajuta. El Se apropie de noi intim prin smerenie ca să nu ne rămînă ca un domn pămîntesc inaccesibil înconjurat de atîţia subalterni şi prins de atîtea ocupaţii; dar în acelaşi timp menţine şi toată puterea prin care poate fi atent la fiecare şi ne poate ajuta în toate. Uneşte în Sine în chip minunat smerenia şi înălţimea; e Frate şi Domn; apropiat de fiecare şi dispunând de toate ca să ne poată ajuta.

25. Moise credea lui Dumnezeu care îi grăia prin Cuvîntul. Iisus Hristos e însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu. Moise simţea în cuvîntul ce i-1 adresa Dumnezeu, ipostasul dumnezeiesc al Cuvîntului. Dumnezeu trimite în cuvîntul adresat omului pe Fiul şi Cuvîntul Său ipostatic. Cuvîntul ce vine la simţirea omului nu e numai un mijloc pasiv de care Se foloseşte Dumnezeu în comunicarea Lui, ci are El însuşi subiectivitatea personală, plină de putere

26. Hristos nu era ca o entitate creată în trupul creat, ci ca un subiect necreat în firea omenească creată.

Creato-

rul şi Ziditorul a ceea ce s-a zidit de către El. Oamenii au fost îmbrăcaţi în trup pentru a fi şi a fiinţa. Iar Cuvîntul lui Dumnezeu S-a făcut om

pentru a sfinți trupul". Şi fiind Domnul, era în chip de rob. Căci e roaba Cuvîntului toată creațiunea cea făcută şi zidită prin El. De aci rezultă că şi expresia Apostolului «L-a făcut» nu-L arată pe Cuvîntul ca făcut, ci trupul asemenea nouă pe care l-a primit. De aceea a devenit şi Fratele nostru, fădndu-Se om.

XI

Deci s-a arătat că, chiar dacă foloseşte cineva pentru Cuvîntul expresia «L-a făcut», o foloseşte în loc de «S-a născut». Dacă e aşa, cum vor mai putea susține născocirea, sau mai bine zis aiureala lor, odată ce cuvîntul nostru, limpezind această expresie, a arătat că Fiul nu este făptură, ci prin ființă este născut din Tatăl, iar prin iconomie, după bunăvoința Tatălui, S-a făcut pentru noi om şi există ca atare? De aceea se zice de către Apostol că e «Credincios Celui ce L-a făcut pe El», iar în Pilde, că «S-a zidit» (Pilde, 8, 22). Căd odată ce se mărturiseşte că S-a făcut om, nu e nid o piedică de a zice, precum s-a spus înainte, că «S-a făcut», sau «&*a zidit», sau «S-a plăsmuit», sau că e rob, sau Fiul slujnicei, sau Fiul omului, sau că S-a alcătuit, sau că S-a pogorît, sau că e mire, sau că e rudenie, sau frate. Căci toate aceste cuvinte sînt proprii alcătuirii omeneşti şi ele nu indică ființa Cuvîntului, ci faptul că S-a făcut om. Acest înțeles îl are şi spusa din «Fapte» a lui Petru, care zice: «Pe acest Iisus, pe Care voi L-ați răstignit, L-a făcut Domn şi Hristos» (Fapte, 2, 36). Deci nid aci nu s-a scris: «L-a făcut Sieşi Fiu», sau «L-a făcut Sieşi Cuvînt», ca să întemeieze asemenea năluciri. Dacă deci n-au uitat să vorbească despre Fiul lui Dumnezeu să cerceteze dacă s-a scris undeva: «Şi-a făcut Dumnezeu Sieşi Fiu», sau: «Şi-a creat Sieşi Cuvînt», sau dacă s-a scris undeva limpede că Cuvîntul e făptură sau creatură. Şi atund să le dea drept motiv (al ereziei), ca să fie vădiți şi astfel ca nişte lipsiți de minte. Căd dacă nu află nimic de felul acesta, ci arată numai că s-a scris în general «s-a făcut», mă tem ca nu cumva auzind: «La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» şi «A făcut soarele şi luna» şi «a făcut marea», să spună că Cuvîntul e cerul şi El este lumina făcută în prima zi şi El pămîntul şi fiecare dintre cele făcute, ca să se

27. Omul nu poate exista fără trup. Trupul ține de ființa lui. El începe să existe odată cu începutul formării trupului IUL Hristos, fiind Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat, există înainte de a-Şi forma un trup. El îşi formează trupul nu pentru a exista El însuşi, ci pentru a sfinți trupul. Sfințirea nu-i poate veni trupului decât de deasupra lui, de la Dumnezeu. El a adus trupului Său sfințirea desăvîrşită, făcîndu-Se El însuşi, ca Dumnezeu-Cuvîntul, purtătorul lui. Sfințirile dinainte[1] de Hristos erau parțiale.

asemene aşa zişilor stoici. Pentru că aceia extind pe Dumnezeu însuşi în toate; iar aceştia Ii pun pe Cuvîntul lui Dumnezeu în rind cu toate. Şi au ajuns să spună lucruri asemănătoare, zidnd că El este una dintre făpturi[2]".

XII

Dar să asculte iarăşi aceleaşi lucruri şi să învețe întîi că Cuvîntul este Fiu, cum s-a spus şi în cele dinainte, şi nu făptură; şi expresiile care-L arată ca atare să nu le refere la dumnezeirea Lui, d să cerceteze pentru ce şi în ce înțeles s-au scris acestea. Şi celor ce cercetează le va răspunde în mod sigur iconomia (întruparea) omenească, pe care a primit-o pentru noi. De fapt şi Petru, spunînd că Dumnezeu «L-a făcut Domn şi Hristos» a adăugat îndată: «Pe acest Iisus pe care voi L-ați răstignit». Din aceasta le-a devenit dar tuturor şi le poate deveni şi acestora, dacă vor privi legătura cuvintelor, că n-a spus că a făcut ființa Cuvîntului, ci că L-a făcut după omenitatea Lui. Căci ce este ceea ce s-a răstignit, dacă nu trupul? Iar trupul Cuvîntului cum îl putea indica altfel dedt spunînd «L-a făcut»? Deci expresia «L-a făcut» are aci un înțeles corect. Căci n-a zis, cum am spus înainte: «L-a făcut pe El Cuvînt sau Domn». Şi n-a spus simplu «L-a făcut», ci «L-a făcut la voi» şi: «în mijlocul vostru» (Fapte, 2, 22), egali-zînd expresia «L-a făcut» cu expresia «L-a adeverit». Aceasta a indicat-o Petru începînd această învățătură principală printr-o precizare deosebită, spunînd către ei: «Bărbați izraeliți, ascultați cuvintele acestea: Pe Iisus Nazarineanul, bărbat adeverit la voi de Dumnezeu prin puteri, prin minuni şi semne, pe care le-a făcut prin El Dumnezeu în mijlocul vostru, precum înşivă ştiți» (Fapte, 2, 22). Deci ceea ce a spus la sfîrşit prin «L-a făcut» (Fapte, 2, 36), a lămurit-o la început prin «L-a adeverit» (Fapte, 2, 22). Căci din semnele şi minunile pe care le-a făcut, Domnul S-a adeverit că nu era om simplu, ci că era Dumnezeu în trup şi că Hristos era Domnul.

Aceasta o spune şi Ioan în Evanghelie. De aceea şi mai mult îl prigoneau pe El iudeii, că nu numai dezlega Sîmbăta, ci şi numea pe Dumnezeu Tată al Său, făndu-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu (Ioan, 10, 38). Dar nu S-a făcut Domnul pe Sine atunci Dumnezeu. Căci nici nu e cu putință ca Dumnezeu să Se facă. Ci S-a adeverit Dumnezeu prin fapte, zidnd: «Iar de nu credeți Mie, credeți faptelor Mele, ca să cunoaşteți că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 10, 30). Deci aşa L-a făcut pe El Tatăl Domn şi împărat în mijlocul nostru şi pentru noi, care mai înainte eram neascultători; şi e vădit că Cel ce S-a

28. Un Dumnezeu care nu ar avea un Cuvînt ca Fiu deosebit de lume, ci al cărui cuvînt ar fi făptura, ar fi un Dumnezeu izvor al celor create, deci una în esență cu ele. Sfîntul Atanasie atribuie arienilor din nou o gîndire panteistă, ca o consecință a gîndirii lor.

arătat atunci

Domn şi împărat n-a început a Se face atunci împărat şi Domn, ci a început a-Şi arăta domnia Lui şi a Şi-o extinde şi peste cei ce erau neascultători[2'].

XIII

Dacă deci socotesc că înainte de a Se face om şi de a răbda Crucea, Mîntuitorul n-a fost Domn şi împărat, ci atunci a început să fie Domn, să ştie că rostesc în mod vădit cuvintele celui (lui Pavel) din Samosata. Dar precum am văzut şi am spus înainte, El este Domn şi împărat etern. Căci Avraam I se închină ca unui Domn, iar Moise zice: «Şi Domnul a plouat peste Sodoma şi Gomora pucioasă şi foc de la Domnul din cer» (Fac, 19, 24). Dar şi David cîntă: «Zis-a Domnul Domnului meu: Şezi de-a dreapta Mea» (Ps. 109, 1); şi: «Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului; toiag de dreptate, toiagul împărăției Tale» (Ps. 94, 7); şi: «împărăția Ta, împărăția tuturor veacurilor» (Ps. 144,13). Deci e vădit că şi înainte de a se face ceva a fost împărat şi Domn etern, fiind Chipul şi Cuvîntul Tatălui. Iar dacă Cuvîntul este Domn şi împărat veşnic, e vădit că Petru n-a spus că s-a făcut ființa Fiului, ci domnia Lui, care s-a înfăptuit pentru noi cînd S-a făcut om şi, răscumpărînd pe toți prin cruce, S-a făcut Domnul şi împăratul tuturor[30].

Iar dacă pentru că s-a scris: «L-a făcut» stăruie în erezie, nevrînd să spună că «L-a făcut» este una cu «L-a adeverit», fie pentru că nu înțeleg, fie din pricina ereziei lor contrare lui Hristos, să înțeleagă că şi aşa cuvintele lui Petru au un înțeles drept. Căci cel ce se face domnul vreunora, îi aduce sub sine pe cei ce există deja. Dar dacă Domnul este Creatorul tuturor şi împăratul veşnic, iar cînd S-a făcut om ne-a câştigat şi pe noi, e vădit şi din aceasta că spusa lui Petru nu arată ca fiind făcută ființa Cuvîntului, ci supunerea de după aceea a tuturor şi domnia câştigată de El peste toți. Şi aceasta este aceeaşi lucru cu ceea ce s-a spus înainte. Căci precum acolo am înfățişat cuvintele: «Fă-Te mie Dumnezeu sprijinitor» (Ps. 30, 3) şi: «Domnul S-a făcut scăparea mea, a celui sărac» (Ps. 9, 10), şi cuvîntul a arătat că acestea nu prezintă pe Dumnezeu făcut, ci lucrarea săvîrşită de El cu fiecare, la fel

29. Fiul lui Dumnezeu este din veci împărat şi Domn, neavînd nimic superior care să-L stăpînească. Dar El îşi extinde Domnia şi împărăția Sa peste noi, cînd luînd un trup liber de păcat şi eliberîndu-1 de afecte, ne dă şi nouă puterea de a fi liberi şi de a-L cunoaşte pe El ca Domn şi izvor al domniei noastre peste noi înşine.

30. Scăpîndu-ne de robia păcatului, S-a făcut El Domnul nostru, dar un Domn de a cărui domnie ne împărtăşim şi noi. Căci El e Domnul care e în acelaşi timp Fratele nostru. El S-a făcut Domnul nostru, pătimind pentru noi şi ridicîndu-ne pe noi din robia păcatului şi a morții împreună cu Sine. Ne-a făcut domni, întrucît ni S-a făcut Frate El, Domnul.

cuvîntul lui Petru are acelaşi înțeles.

XIV

Deci Cuvîntul fiind însuşi Fiul lui Dumnezeu, El este Domnul tuturor. Iar noi eram înainte supuşi robiei stricăciunii" şi blestemului legii, pe urmă şi treptat ne-am predat fiinţa celor ce nu sînt, fâcîndu-ne robii lor, cum a spus fericitul Apostol (Rom., 1,20), adică zeilor ce nu sînt prin fire. N-am mai cunoscut pe Dumnezeul cel adevărat, ci am cinstit cele ce nu sînt, în locul adevărului. Dar pe urmă, precum poporul de odinioară suspina împovărat în Egipt, aşa şi noi, avînd în noi legea naturală şi rugîndu-ne şi zicînd cu suspinele negrăite ale Duhului (Rom., 8, 26): «Doamne, Dumnezeul nostru, dobîndeşte-ne pe noi» (Isaia, 26, 13), Dumnezeu ni S-a făcut loc de scăpare şi Dumnezeu sprijinitor, aşa S-a făcut şi Domnul nostru. Şi nu a primit atunci El începutul existenţei Sale, ci noi am primit pe Domnul ca început al existenţei noastre[32]. Deci Dumnezeu bun fiind şi fiind Tatăl Domnului, mişcat de milă şi voind să Se facă cunoscut tuturor, face pe Fiul Său să îmbrace trupul omenesc şi să Se facă om şi să Se numească Iisus, ca întru trupul acesta aducîndu-Se pe Sine pentru toţi, să-i elibereze pe toţi de plăsmuirea de zei şi de stricăciune şi să Se facă Domnul şi împăratul tuturor[33]. Tocmai în a-L face pe El Tatăl Domn şi împărat, constă ceea ce a spus Petru: «L-a făcut pe El Domn şi L-a trimis ca Hristos» (Fapte, 2,36). Iar aceasta e una cu a zice că «L-a făcut» Tatăl pe El om. Căd e propriu omului a fi făcut. Dar nu L-a făcut simplu om, d L-a făcut (om) pentru a domni peste toţi şi pentru a sfinţi pe toţi prin

31. împăratul adevărat este numai Dumnezeu cel nesupus stricăciuniii, descompunerii şi morţii.

32. Nu Domnul a primit, cînd S-a făcut om, începutul existenţei Sale, ci noi am primit de la El începutul existenţei noastre nestricăcioase şi nemuritoare. Dacă ar fi fost numai om, nu ne-ar fi putut aduce această nouă existenţă.

33. îi scapă pe toţi de zeii plăsmuiţi de închipuirea lor, care nu-i puteau ajuta să scape de stricăciunea produsă de păcat şi de patimi, prin faptul că Se dă El însuşi pentru toţi, biruind din dragostea pentru ei păcatul şi patimile egoismului. Aşa îi eliberează de procesul descompunerii prin patimi, îi face stăpîni peste ei înşişi, supunîndu-se Celui ce-i iubeşte, Celui liber de patimi sau cîştigîndu-le iubirea faţă de El şi de semeni. Nu s-a făcut om pentru a se încadra în destinul oamenilor căzuţi. La ce-ar fi făcut aceasta? Ci pentru a-i aduce sub stăpînirea Lui, care e totodată eliberarea lor. Iar aceasta n-o putea face decît rămînînd şi Dumnezeu. Dar totuşi El devine împărat al tuturor şi ca om şi ca Frate al lor, ridicîndu-i pe toţi la această demnitate a Lui.

34. Temelia învierii trupului întru nestricăciune a pus-o Domnul Hristos în biruirea afectelor. Dar luptând şi noi împotriva afectelor cu ajutorul împărtăşirii de trupul înviat al Domnului, facem şi noi rădăcina trupului din sufletul nostru capabilă de a se dezvolta în trupul înviat când toată natura se va înnoi. Dar prin ţîşnirea puterii din trupul înviat al Domnului la a doua venire, care va da chip înviat şi nestricăcios întregii creaţii, vor învia şi trupurile celor ce vor merge în iadul veşnic. Dar acestea vor fi nu trupuri luminoase şi nesupuse chinurilor, ci trupuri întunecate şi ca o carne vie, pururea purulentă şi pururea persistentă. Precum trupurile celor din rai vor fi atît de străvezii că nu prin trup se va vedea sufletul, ci invers (sfîntul Grigorie Palama), aşa şi la cei din iad se va vedea prin sufletul înrăit trupul, copleşit de sufletul demonizat. Astfel, primii vor fi înrudiţi cu îngerii, iar ultimii, cu demonii. Dar încă acum există o apropiere între starea sufletelor dinainte de judecata finalii şi sturea lor înviată. Aşa avem să înţelegem poate învierea tuturor odată cu Hristos.

ungere[34].

Căci deşi a luat chip de rob Cuvîntul care este în chipul lui Dumnezeu, asumarea trupului n-a robit pe Cuvîntul care e Domn prin fire[35]. Ci mai

vîrtos prin aceasta s-a săvîrşit de către Cuvîntul eliberarea întregii umanități[38]. Iar Cuvîntul, Domn prin fire şi făcut om, prin chipul de rob S-a făcut Domnul tuturor şi Hristos, spre a sfinți în Duhul pe toți. Căci precum Dumnezeu făcîndu-Se Dumnezeu sprijinitor şi zicînd: «Voi fi lor Dumnezeu», nu Se face atunci mai mult Dumnezeu, nici nu începe atunci să Se facă Dumnezeu, ci ceea ce este pururea aceea Se face şi celor ce-L roagă, cînd voieşte El, aşa şi Hristos, fiind Domn şi împărat veşnic, nu Se face cînd este trimis mai mult Dumnezeu, nici nu începe atunci să fie Domn şi împărat, ci ceea ce este pururea aceea S-a făcut atunci şi după ^rup[37] şi, răscumpărînd pe toți, Se face şi astfel Domn al viilor şi al morților[38]. Căci de acum toate slujesc Lui. Aceasta este ceea ce spune David: «Zis-a Domnul Domnului Meu: Şezi de-a dreapta Mea, pînă ce voi pune pe duşmanii Tăi aşternut picioarelor Tale» (Ps. 109, 1). Căci nu se putea săvîrşi răscumpărarea prin altul, decît prin Domnul prin fire, ca nu cumva fiind creați prin Fiul să numim pe altul Domn şi să cădem în nebunia ariană şi elină, slujind făpturii în locul lui Dumnezeu, Care a creat toate[39].

XV

Acesta e, după puținătatea mea, înțelesul celor spuse. Căci cuvintele spuse de Petru către iudei au o cauză adevărată şi bună. Pentru că iudeii, rătăcind de la adevăr, aşteaptă pe Hristos care va veni. Şi nu socotesc că El va primi să pătimească, ci zic cele ce nu le înțeleg: «Noi ştim că atunci cînd va veni Hristos va rămîne în veac; deci cum zici Tu că El trebuie să Se înalțe?» (Ioan, 12, 34). Apoi nu-L socotesc pe El Cuvîntul care vine în trup, ci că va fi simplu om, cum au fost toți regii. Dar Domnul, ruşinînd pe soții lui Cleopa, a învățat că Hristos trebuie să pătimească întîi (Luca, 24, 26); iar pe ceilalți iudei, că Dumnezeu a venit

35. Trupul l-a luat El însuşi din inițiativa Lui, nu I s-a dat. El n-a fost făcut om dintr-o inițiativă străină, ci El însuşi, sau şi El însuşi S-a făcut om, conlucrînd cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt. El este liber față de trupul Lui de la început, îl suportă în libertate. E împăratul lui, nu robul lui. Sau Se face rob de bună voie, rămînînd şi împărat.

36. Eliberînd trupul ca Cel ce e stăpînul tuturor şi nestăpînit de nimic în firea umană luată de El, eliberează în potentă întreaga umanitate unită cu El. Dar aceasta e una cu a fi stăpînită de Dumnezeu cel liber, făndu-se şi ea liberă de robie.

37. Aflîndu-Se din ved, Domn şi împărat ca Dumnezeu, nestăpînit de nimic superior, Se face şi după trup. Căd nici după trup nu este stăpînit de nimic, făndu-Se izvor de libertate şi de putere şi, prin aceasta, adudnd sub stăpînirea Sa, ca ființe libere pe toți cei ce se alipesc de El. El S-a făcut în chip paradoxal prin pătimirea morții, din chip de rob, învingător al morții, ridicat întru slavă.

38. Cel ce răscumpără pe toți, plătind cu suportarea morții de către El moartea tuturor ca să o biruiască, Se face Stăpînul lor, eliberîndu-i în acelaşi timp.

39. Cine slujeşte creaturii, roabă legilor şi morții, rămîne supus acestora pierzînd din caracterul şi demnitatea persoanei.

pe pămînt, zicînd: «Dacă i-a numit dumnezei pe aceia pentru care S-a făcut Cuvîntul lui Dumnezeu - şi nu poate minți Scriptura - către Acela pe care Tatăl L-a sfințit şi L-a trimis în lume, voi ziceți: Tu huleşti, fiindcă am spus că sînt Fiul lui Dumnezeu?» (Ioan, 10, 35).

^ XVI

De aceea Petru, învățînd acestea de la Mîntuitorul, i-a corectat pe iudei în ambele privințe: O, iudei, câtă vreme dumnezeieştile Scripturi vestesc că va veni Hristos, voi îl socotiți pe El om simplu, ca pe unul dintre cei din David. Dar cele scrise despre El nu-L arată aşa cum ziceți voi, ci îl vestesc Domn şi Dumnezeu şi nemuritor şi Dătătorul vieții. Căci Moise a zis: «Veți vedea viața voastră spînzurată înaintea ochilor voştri» (Deut., 28, 66)[40]. Iar David zice: «Şezi de-a dreapta Mea pînă ce voi pune pe duşmanii Tăi aşternut picioarelor Tale» (Ps. 109,1). Dar în alt loc zice: «Nu vei lăsa sufletul Meu în iad, nici nu-1 vei da pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciunea» (Ps. 15,10). Că aceste cuvinte nu se referă la David, o mărturiseşte el însuşi, numind pe Cel ce va veni, Domnul său. Dar vedeți şi voi că David a murit şi rămăşițele lui sînt la voi. Deci cuvintele acestea s-au spus de Dumnezeu şi nu poate fi vreo minciună în ele. Dacă deci puteți arăta că unul de felul acesta a venit înainte şi puteți dovedi că el este Dumnezeu din semnele şi minunile ce le-a făcut, vă contraziceți pe voi înşivă. Iar dacă nu-1 puteți arăta pe unul de felul acesta că a venit, ci-1 aşteptați încă, cunoaşteți timpul de la David. Căci cele spuse de el se potrivesc timpului de față. Iar dacă timpul prezis odinioară este cel de față şi ați văzut voi înşivă cele săvîrşite la voi, cunoaşteți că acest Iisus, pe Care voi L-ați răstignit, este Hristos cel aşteptat. Căci David şi toți proorocii au murit, şi mormintele lor sînt la voi; dar învierea săvîrşită acum v-a arătat că cele scrise se referă la El[41]. Faptul răstignirii arată împlinirea cuvîntului: «Veți vedea viața voastră spînzurată»; iar străpungerea coastei Lui prin suliță împlineşte cuvîntul: «ca o oaie spre junghiere S-a adus» (Isaia, 53, 7). Iar prin faptul că n-a înviat numai, ci a şi ridicat morți vechi din morminte (căci pe aceştia i-au văzut mai mulți dintre voi)[42], s-a împlinit cuvîntul: «Nu vei lăsa sufletul Meu în iad» (Ps. 15, 10) şi: «înghițit-a moartea, biruind-o» (Isaia, 25, 8) şi: «A luat Dumnezeu» (toată lacrima) (ibid.). Iar faptul că a făcut astfel de semne ca cele săvîrşite, îl arată ca fiind Dumnezeu în trup şi ca fiind Viața şi Domnul morții. Căci trebuia ca Hristos, Care a dat viață altora, să nu fie El însuşi ținut de moarte. Iar aceasta nu s-ar fi întîmplat, dacă, precum socotiți voi, Hristos ar fi

40. Cuvinte care profețesc răstignirea lui Hristos.

41. învierea lui Hristos e prima țintă a istoriei prezisă de prooroci. E ținta care anticipează ținta finală a istoriei, care depăşeşte puterile istoriei. Ea e condiționată de învierea lui Hristos, ca arvună a ei.

42. Matei, 27, 52. Trebuie să fi fost tot o înviere cu trupuri copleşite de spirit, care se arătau cînd voiau ca şi trupul lui Hristos. între sufletul unit cu Hristos, care păstrează în el rădăcinile trupului întărite, şi trupul înviat, dar străveziu, este o legătură potențială, care se actualizează pentru toți la învierea cea de obşte şi s-a realizat în parte pentru sfinții din Vechiul Testament cînd Hristos a învins moartea.

fost simplu om. Cu adevărat El este Fiul lui Dumnezeu. Căci oamenii sînt supuşi toți morții.

Să nu se mai îndoiască deci cineva, ci să cunoască în chip neîndoielnic toată casa lui Israel că acest Iisus, pe Care L-ați văzut în chipul omului, făcînd astfel de semne şi fapte, pe care nimeni nu le-a făcut vreodată, este însuşi Hristos şi Domnul tuturor. Căci făcîndu-Se om şi numindu-Se Iisus, cum am spus mai înainte, nu S-a micşorat prin pătimire omenească, ci mai vîrtos, făcîndu-Se om, Se dovedeşte Domnul celor vii şi celor morți[43]. Căci: *«De* vreme ce, precum a spus Apostolul, întru înțelepciunea lui Dumnezeu lumea nu a cunoscut prin înțelepciune[44] pe Dumnezeu, a binevoit Dumnezeu să mîntuiască pe cei ce cred, prin nebunia propovăduirii» (I Cor., 1, 21). Aşa şi noi oamenii, deoarece nu am voit să cunoaştem pe Dumnezeu prin Cuvîntul Lui şi să slujim Cuvîntului lui Dumnezeu, Celui ce ne e Stăpîn prin fire, a binevoit Dumnezeu să arate în om domnia Lui şi să atragă pe toți la Sine[45]. Dar nu se cuvenea să o facă aceasta printr-un om simplu, ca nu cumva, avînd noi ca Domn un om, să devenim închinători ai omului (antropolatri)[46]. De aceea însuşi Cuvîntul S-a făcut trup[47] şi s-a chemat numele lui Iisus. Şi aşa L-a făcut pe El Tatăl Domn şi Hristos, ceea ce e

43. Dacă nu S-ar fi făcut om, nu ar fi biruit din lăuntrul trupului, angajînd şi efortul omului, afectele şi moartea ca urmări ale păcatului, făcîndu-Se Domn puternic în viață şi în favoarea oamenilor. Tocmai făcîndu-Se om şi suportând moartea noastră ca s-o biruiască, Şi-a dovedit Fiul lui Dumnezeu mai mult dumnezeirea Sa, sau a făcut-o mai eficientă asupra noastră.

44. A fost înțelepciunea lui Dumnezeu în temeiul căreia oamenii n-au putut înțelege, prin înțelepciunea lor contrară Ei, marea putere mai presus de natură, arătată în întruparea, crucea şi învierea Domnului.

45. Omul s-a lăsat ispitit să înțeleagă prin înțelepciunea sa, înțelepciunea lui Dumnezeu. Prin aceasta s-a închis în păcatul mîndriei, în stricăciune şi în moarte. De aceea Dumnezeu a făcut înțelepciunea Sa ipostas al firii omeneşti, ca să ni se impună ca distinctă de a noastră. Deci tot Dumnezeu (sau Cuvîntul lui Dumnezeu) esteCel ce ne mîntuieşte, dar lucrînd prin om, descoperindu-i-Se şi strălucindu-i ca adevărata înțelepciune. Nu ne poate mîntui un om simplu, sau un rob al mîndriei, uzînd de puterile naturale prin care rămîne rob. De aceea nu ni se poate face un om simplu, nicLDomn adevărat, ci un domn fals care sporeşte robia în care ne aflăm cu robia în care se află el şi prin care ni se face tiran. Lucrînd în omul slab, dar capabil să încapă pe Dumnezeu în el, a mîntuit Dumnezeu pe oameni. Pentru că în omul care se umflă pe sine prin mîndrie nu încape Dumnezeu.

46. Şi să ne închidem iarăşi în granițele umanului.

47. Minunea omului se arată în faptul că însuşi Fiul lui Dumnezeu Se poate îmbrăca în el şi Se poate manifesta prin el. Dar micimea omului, pe de altă parte, se arată în aceea că nu ne putem mîntui închizîndu-ne în omenesc.

una cu a zice: L-a făcut să domnească şi **să** împărătească, pentru ca în numele lui Iisus, pe Care voi L-ați răstignit, precum se pleacă tot genunchiul, aşa **să** cunoaştem şi noi ca Domn şi împărat pe Fiul şi, prin El, pe Tatăl[4"].

XVII

Auzind acestea mulți iudei s-au ruşinat şi au cunoscut în sfîrşit pe Hristos, cum se scrie în Fapte (2, 37). Dar întrucît arienii se hotărăsc să rămînă iudei şi să se opună lui Petru, să le spunem nişte cuvinte asemănătoare. Poate că în felul acesta se vor ruşina şi ei şi vor cunoaşte învățătura adevărată a dumnezeieştii Scripturi. Că Hristos este Domn şi împărat, s-a făcut deci vădit din cele spuse înainte şi nimeni nu se îndoieşte despre aceasta. Căci fiind Fiu al lui Dumnezeu, trebuie să fie asemenea Lui. Iar fiind asemenea, numaidecât este şi Domn şi împărat. Căci însuşi El zice: «Cine Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9). Că şi singura spusă a lui Petru: «L-a făcut pe El Domn şi Hristos» (Fapte, 2, 36), arată că Fiul nu e făptură, se poate vedea din binecuvîntarea lui Isaac, deşi aceasta e numai un chip întunecos a ceea ce spunem acum. Căci acela a spus lui Iacov: «Fă-te domn al fratelui tău», iar lui Esau: «Iată l-am făcut pe el domn al tău» (Fac, 27, 29,37). Chiar dacă «a făcut» ar indica ființa şi începutul facerii lui Iacov, nici în acest caz n-ar trebui să se gîndească aşa despre Cuvîntul. Căci Cuvîntul nu e făptura lui Dumnezeu, ca Iacov. Ar putea să întrebe despre aceasta şi pe alții, ca să nu mai stăruie în greşeală. Iar dacă acestea nu se înțeleg despre ființă, nici despre începutul existenței, măcar că Iacov este după fire creatură şi făptură, cum nu sînt mai furioşi decât diavolul, când cele ce nu îndrăznesc să le atribuie nici celor creați prin fire le atribuie Fiului lui Dumnezeu, zicînd de El că e făptură? Căci spunînd Isaac: «Fă-te» şi «l-am făcut» n-a indicat nici începutul facerii lui Iacov, nici ființa lui, pentru că le-a spus acestea după treizeci şi mai mulți de ani de la facerea (naşterea) lui; ci stăpînirea peste fratele său, care i s-a dat după aceea.

XVIII

Cu atât mai mult ne-a indicat Petru ființa Cuvîntului spunînd acestea. Căci îl ştia pe El ca Fiul lui Dumnezeu, odată ce a mărturisit «Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei, 16,16). Ci a indicat împărăția şi Domnia Lui, cea făcută şi întemeiată pentru noi după har. De aceea, spunînd acestea, nu a lăsat nepomenită dumnezeirea veşnică şi primită de la Tatăl a Fiului lui Dumnezeu. Ba a spus înainte şi că El a vărsat pe Duhul peste noi. Dar a da Duhul cu

48. Prin om, care e «după chipul» Tatălui, se cunoaşte chipul Tatălui (sau Fiul), şi, prin chip, Tatăl însuşi.

putere nu e propriu făpturii, nici zidirii, ci e

darul lui Dumnezeu". Căci făpturile se sfințesc de Sfîntul Duh. Dar Fiul nu e sfințit de Sfîntul Duh, ci mai vîrtos El însuşi îl dă pe Acesta tuturor, arătînd că nu e făptură, ci Fiu adevărat al Tatălui[50].

Totuşi se spune de Cel ce dă Duhul, că S-a şi făcut. Căci Domnul S-a făcut în ceea ce sîntem noi după omenitatea Lui. Dar îl şi dă, pentru că e Cuvîntul lui

Dumnezeu[51]. Căci a fost pururea şi este, şi, precum e Fiu, aşa e şi Domnul şi împăratul tuturor, fiind întru toate asemenea Tatălui şi având toate ale Tatălui, precum a spus El însuşi (Ioan, 16, 15).

Dar să cercetăm şi spusa din Pilde: «Domnul m-a creat început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, 22)[52]. însă arătîndu-Se că nu e făptură, Cuvîntul S-a arătat că nu e creat. Căci e acelaşi lucru a spune că e făptură şi că e creat. Astfel dovada că nu e făptură e aceeaşi cu dovada că nu e creat. De aceea se va mira cineva că ei îşi născocesc şi din aceasta un motiv al necredinţei şi nu se ruşinează de dovezile prin care au fost respinşi. Mai întîi au încercat să amăgească pe cei simpli, întrebîndu-i: «Cel ce este a făcut pe cel ce nu este din ceea ce nu este, sau pe cel ce este?» Şi: «Ai avut un fiu înainte de a se naşte?» Dar şi această întrebare dovedin-du-se neserioasă, au născocit altceva: «E Unul cel nefăcut sau doi?» Dar respinşi fiind şi în aceasta, îndată au născocit altceva: «Oare e liber şi de o fire schimbăcioasă?» înlăturată fiind şi aceasta, au recurs la cuvîntul Apostolului: «Cu atît mai presus făcîndu-Se decît îngerii» (Evr., 3, 2). Dar după ce adevărul a arătat şi înţelesul acesteia, acum, adunînd toate acestea, socotesc să-şi întemeieze erezia pe cuvintele «făptură» şi «creatură». Şi dîndu-le aceleaşi înţelesuri, nu se reţin de la relele lor cugetări, ci le sucesc şi le răstălmăcesc iarăşi în multe feluri, doar vor putea amăgi pe vreunii prin schimbarea neîncetată a argumentelor. Deşi prin cele spuse înainte s-a

49. Nu se poate revărsa ca o ploaie şi ca o viaţă nesfârşită Duhul din făptura mărginită, ci numai din oceanul infinit al vieţii dumnezeieşti.

50. Sfinţenia este exclusiv un atribut al lui Dumnezeu. Căci în El e dinamica desăvîrşi-rii spre care aspiră şi de care e condus omul. De aceea aspiraţia spre ea ne e sădită şi susţinută în deosebi de Sfîntul Duh, dinamica ipostaziată a Tatălui ce Se coboară spre făpturi, odată ce acestea sînt aduse le existenţă. Iar dragostea nu e un lucru pasiv, ci o mişcare liberă. Cu atît mai mult e aşa în Dumnezeu. De aceea e Persoană, şi anume în gradul Ei suprem, Persoană dumnezeiască. Cu cât se desăvîrşeşte, sau se sfinţeşte cineva mai mult, cu atît e mai liber (în dragoste) sau mai persoană. Dar Fiul nu e nici El supus în mod pasiv Duhului. El ne dăruieşte Duhul sfinţeniei în libertate, sau ne adună în Duhul care odihneşte în El.

51. Hristos ne dă Duhul, dar L-a şi primit de la Tatăl. îl dă ca Dumnezeu, îl primeşte ca om, pentru ca în El şi în El să-L primim şi noi. El Şi-1 dă Sieşi şi-L primeşte pentru noi, dar îl primeşte de la Sine. Dacă L-ar primi de la altul, n-ar fi El însuşi care ni-L dă, ci L-am primi şi noi de la Dumnezeu, avîndu-L pe El numai ca mijlocitor. El însă e pe de o parte mijlocitor, pe de alta, Izvorul Duhului. în umanitatea Lui e ca Fiul izvor ultim al sfinţeniei. Hristos «S-a făcut» sfînt ca om prin El însuşi; dar «S-a făcut» sfînt El însuşi, pentru că e nu numai om, ci şi Dumnezeu.

52. în Hristos, Dumnezeu a făcut o deschizătură în umanitate spre Sine, făcîndu-Se El însuşi unul din subiectele ei. Aceasta e coborirea Lui «necoborîtă», coborârea prin care a înălţat omenirea în planul dumnezeiesc.

arătat şi deşertăciunea acestei născociri a lor, totuşi pentru că răspîndesc peste tot spusa din Pilde şi multora din cei ce nu cunosc credinţa creştină li se pare că ea spune ceva, e de trebuinţă ca, precum am cercetat cuvîntul: «Fiind credincios Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 1, 4), să cercetăm şi cuvîntul: «M-a creat», ca, precum în toate, aşa şi în aceasta să se arate că nu au în capul lor altceva decît năluciri.

Mai întîi, ce au prezentat la început, când a fost plăsmuită de către ei această erezie, fericitului întru pomenire Alexandru? Atunci au scris: e creatură, dar nu una dintre creaturi; făptură, dar nu ca una dintre făpturi; e născut, dar unul dintre născuți. Să vadă fiecare viclenia şi fățărnicia acestei erezii! Căci cunoscându-şi urîțenia cugetării lor nebune, se silesc să o înfrumusețeze prin neclaritatea vorbelor. Şi spun ceea ce cugetă, anume că e creatură, dar socotesc că se pot ascunde, adăugind: dar nu ca una dintre creaturi[53]. Dar spunînd aşa, îşi dau şi mai mult pe față necredința. Căci dacă e, după voi, creatură, cum vă prefaceți zicând: dar nu ca una dintre creaturi? Şi dacă este făptură, cum nu e una dintre făpturi? în acestea se poate vedea veninul ereziei. Iar zicându-I «născut», dar unul din cei născuți, recunosc mulți fii şi dogmatizează că unul dintre aceştia e Domnul. Astfel, după ei, El nu mai este Unul născut, ci între mulți frați este şi el un născut şi'un fiu. Dar ce nevoie e de această ipocrizie, ca să spună pe de o parte de El că e creatură, pe de alta că nu e creatură? Căci dacă spuneți că nu e una dintre creaturi, sofisma voastră se va dovedi lipsită de înțeles. Pentru că spuneți pe de altă parte că e una dintre creaturi. Şi toate câte le-ar spune cineva despre celelalte creaturi, le cugetați şi voi despre Fiul, ca nişte nebuni şi orbi cu adevărat. Care alta dintre creaturi este altfel decât celelalte, ca să puteți spune şi despre Fiul că e deosebit?[84]

53. Nu e ceva intermediar între creat şi necreat. Creatul e din nimic. Necreatul nu e din nimic. Nu poate să fie ceva din nimic şi în acelaşi timp să nu fie din nimic. De fapt arienii se complăceau într-un fel de panteism neoplatonic. Toate sînt din ceva, după ei, dar unele mai întîi şi mai aproape de esența sursă, altele mai tîrziu şi mai departe de aceea. Sfîntul Atanasie nu admite acest panteism ambiguu. Pentru el există un Dumnezeu în Treime şi o lume creată, cu totul deosebite una de alta. Fiul e Fiul Tatălui, născut din El, dar nu creat, în panteism nu există mîntuire, căci totul e supus apariției şi dispariției. Pe sfîntul Atanasie îl interesează mîntuirea omului personal în Dumnezeu Cel personal care durează în veci. în panteism nu există nimic absolut, nimic stăpîn pe sine însuşi. Totul e un total relativ, sau un absolut supus legilor oarbe, totul pluteşte în întunericul lipsei de sens. Pornirea spre existența individuală e considerată ca formă a patimilor, care prin aceasta îşi primesc o justificare, dar justificarea foarte relativă a unei plăceri de o clipă. Dacă Tatăl nu are o plenitudine a vieții în Sine, prin iubirea dintre El şi Fiul Său, atunci El e un amestec intre creat şi necreat. El e din veci, dar în mod neliber, ca o natură fără sens.

54. Nici o creatură nu se deosebeşte de celelalte făpturi sau creaturi ca creatură. Să se arate vreo deosebire esențială dintre ele, ca să poată fi distins şi Fiul ca creatură de ele.

Şi toată creațiunea arătată s-a făcut în şase zile. în prima zi s-a făcut lumina; în a două tăria; în a treia, adunînd apele, a arătat uscatul, ca să producă din el felurite roade; în a patra a făcut soarele şi luna şi toată ceata stelelor; în a cincea a dat ființă viețuitoarelor din mare şi păsărilor din aer; în a şaptea a făcut animalele cu patru picioare de pe pămînt şi în sfîrşit pe om. «Iar cele năvăzute ale lui Dumnezeu de la zidirea lumii, din făpturi fiind cunoscute, se văd» (Rom., 1, 20). Desigur nici lumina nu e ca noaptea, nici soarele ca luna, nici cele necuvîntătoare ca omul cuvîntător, nici îngerii ca Scaunele,

nici Scaunele ca Stăpîniile. Dar toate sînt creaturi, însă fiecare după neamul sau ființa proprie, cum s-a făcut, aşa este şi rămîne.

XX

Deci sau să se scoată Cuvîntul dintre făpturi şi să fie unit ca Creator cu Tatăl şi să fie mărturisit Fiu; sau, dacă e în general creatură, să fie mărturisit ca aflîndu-se în aceeaşi relație ca celelalte făpturi între ele. Sau să se spună că fiecare dintre acelea poate fi numită creatură, dar nu ca una dintre creaturi; sau născută, sau făcută, dar nu ca una dintre făpturi, sau dintre născuți. De fapt voi ați spus că născutul şi făcutul sînt acelaşi lucru, scriind: născut sau făcut[55]. Astfel, după voi, deşi Fiul întrece pe celelalte, cînd e comparat cu ele îl socotiți nu mai puțin creatură ca şi pe acelea. De fapt şi între creaturile prin fire unele întrec pe altele. Căci stea de stea se deosebeşte (I Cor., 15, 41) în slavă. Dar şi celelalte toate se deosebesc între ele, cînd sînt comparate. însă aceasta nu le face pe unele stăpîne, iar pe altele roabe celor mai înalte[56]. Nici pe unele cauza făcătoare, iar pe altele ca făcute prin acelea[57]. Ci toate au prin fire însuşirea de a fi făcute şi create, mărturisind prin ele pe Creatorul lor, cum zice David în psalm: «Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mîinilor Lui o vesteşte tăria» (Ps. 18, 2)[58]. Sau

55. Față de această concluzie ariană, în Simbolul de la Niceea s-a spus: «născut, nu făcut». Se vedea de aici iarăşi panteismul arianismului, care identifica în fond toate, spu-nîndu-le nefăcute şi făcute, prin aceea că toate au un înțeles relativ.

56. Căci toate sînt supuse legilor oarbe şi fără sens.

57. De fapt cauza propriu-zisă a tuturor este Dumnezeu, Care nu e cauzat de nimic. Numai El e cauză fără să fie şi efect. Numai în El calitatea de cauză nu e slăbită de calitatea de efect. Cel ce e întîi efect, arată în ceea ce se produce prin el pe cel care îi este lui însuşi cauză. Numai Dumnezeu nu arată în lucrările Sale pe cineva superior drept cauză a lor sau a Lui.

58. Aceasta nu înseamnă o cunoaştere a lui Dumnezeu prin analogie. Dumnezeu e cu totul altfel decît creaturile. Ele cer un Creator deosebit de ele. Ele se arată ca neputînd fi prin ele. Dar prin aceasta se arată limitate şi subordonate unor legi. însă trebuie să fie cineva care nu e limitat, condiționat, supus unor legi. Trebuie să fie cineva care are putere să le facă pe toate fără să aibă nevoie de a fi fost făcut de altcineva, fără să fie încadrat în

cum zice şi înțeleptul Zorobabel: «Tot pămîntul cheamă dreptatea şi cerul o binecuvintează; şi toate lucrurile se clatină şi tremură», (III Ezdra 4, 36).M

Iar Făcătorul lor este Cuvîntul. Căci El însuşi zice: «Eu sînt Adevărul» (Ioan, 14, 6). Deci nu e creatură Cuvîntul, ci singur e propriu Tatălui şi întru El toate se armonizează şi El e lăudat de toate ca Creator. «Eram, zice El însuşi, la El orînduind» (Pilde, 8, 30)[80]; şi: «Tatăl Meu pînă acuma lucrează, şi Eu lucrez» (Ioan, 5, 17). Iar: «pînă acum» arată pe Cuvîntul existînd etern în Tatăl. Căci e propriu Cuvîntului să lucreze faptele Tatălui şi să nu fie în afară de El.

XXI

Iar dacă ceea ce lucrează Tatăl aceea lucrează şi Fiul şi cele ce le creează Fiul sînt creaturile Tatălui, pe de altă parte dacă Fiul este lucru şi creatură a Tatălui, atunci sau se lucrează şi Se creează şi Fiul pe Sine însuşi (fiindcă cele ce le lucrează Tatăl sînt şi lucruri ale Fiului), ceea ce este absurd şi cu neputinţă; sau creînd şi lucrînd cele ale Tatălui, El nu e lucru, nici creatură, ca nu cumva Acelaşi fiind Cauză făcătoare să Se afle între cele create, făcîndu-Se pe Sine cel ce a fost făcut, sau mai bine zis aflîndu-Se ca unul ce nu poate crea[61]. Căci

ordinea dependenţelor reciproce, ci care trebuie să le fi dat tuturor aceste legi odată cu existenţa.

59. Pămîntul invocă dreptatea, pentru că are nevoie de ea, dar nu şi-o poate da. E făcut pentru ea, dar nu el o face. Dreptatea e mai înaltă decît el. Pămîntul o cunoaşte din nevoia ce o simte de ea, dar şi din faptul că nu şi-o poate da el însuşi. Ea vine de la Dumnezeu, ea e semnul existenţei şi lucrării Lui, deosebită de a pămîntului, dar de care pămîntul are nevoie. Dumnezeu nu e ca creaturile, dar ele au nevoie de El şi prin aceasta II cunosc. Dar îl cunosc ca fiind altfel decât ele. Pe de altă parte toate lucrurile se clatină şi tremură şi cunosc pe Dumnezeu din această neputinţă a lor, din această simţire că se află în faţa Cuiva care nu se clatină ca ele, care e cu totul altfel decît ele, de care au nevoie pentru durata lor şi pentru o viaţă mai înaltă. Atîta îl cunosc pe Dumnezeu: ca avînd nevoie de El, deci ca izvor al puterii lor de a fi. Dar întrucît în aceasta îl cunosc că e altfel decît ele, nu-L cunosc decît ca mister, în mod apofatic; Dar acest mister luminează sensul existenţei lor, nu-1 acoperă de întuneric ca minciuna şi ca procedeele magiei. Deci cerurile spun mărirea •lui Dumnezeu nu numai prin mărirea lor, ci şi prin minusul aflat în mărirea lor.

60. Fiecare e pus, ca raţiunea creată, după chipul unei raţiuni existente în Cuvîntul, să înainteze spre tot mai mare asemănare cu acea raţiune şi cu Cuvîntul în care se află pînă la un fel de unire neconfundată cu El. Căci în fiecare din acele raţiuni e Cuvîntul însuşi. Ajungînd acolo, omul se descoperă în autenticitatea sa cea mai proprie, pe măsură ce descoperă pe Cuvîntul unit cu sine; şi descoperă pe ceilalţi prin autenticitatea raţiunii lor. Numai în această armonizare între ele se descoperă pe ele înseşi. Fiecare subiect se descoperă şi se realizează pe sine, descoperindu-şi armonia cu alţii şi unirea sa cu Cuvîntul dumnezeiesc în care se află toate. Prin aceasta devine tot mai mult un subiect liber lucrător şi armonizator împreună cu Cuvîntul.

61. Omul ca făptură, în parte subiect, în parte obiect, pe de o parte lucrează, pe de alta e lucrat. El nu e pur lucrător, pur activ, pentru că e creat. Fiul lucrează numai, nu e şi lucrat, pentru că nu este obiect, ci numai Subiect, ca Dumnezeu, ca Creator şi ca Proniator şi Mîntuitor. Ca Fiu al lui Dumnezeu, fiind în gradul suprem Subiect activ e capabiL.Na creeze din nimic, într-o independenţă totală de orice.

dacă, după voi, El S-a făcut din

cele ce nu erau, cum a putut aduce la existenţă cele ce nu sînt (să le creeze)?[82] Sau dacă, fiind creatură, aduce şi el la existenţă o creatură, trebuie cugetat despre orice creatură acelaşi lucru, deci trebuie socotit că toate pot crea. Şi dacă gîndiţi aşa, ce nevoie mai e de Cuvîntul, odată ce cele subordonate pot fi create de cele superioare? Sau fiecare dintre cele făcute ar fi putut auzi la început de la Dumnezeu: «Fii» şi «Fă-te» şi s-ar fi creat astfel fiecare pe sine. Dar nici nu s-a scris aceasta, nici nu era cu putinţă. Căci nici una dintre cele făcute nu este cauză creatoare[63]. Toate s-au făcut prin Cuvîntul. Deci dacă şi Cuvîntul ar fi dintre creaturi, nu le-ar lucra pe toate[64]. Nici îngerii nu le pot crea, fiind şi ei creaturi, chiar dacă Valentin, Marcion şi Vasilide socotesc aşa, iar voi susţineţi cele ale lor. Nici soarele, fiind creatură, nu va aduce

vreodată la existență ceea ce nu e, nici omul nu va crea pe om, nici piatra nu va inventa piatra, nici lemnul nu va spori lemnul. Ci Dumnezeu este Cel ce formează omul în pîntece şi înalță munții şi lungeşte lemnele. Iar omul fiind capabil de ştiință dă forme materiei şi modifică şi prelucrează cele ce sînt, cum a învățat. Şi le iubeşte chiar şi numai pentru că au fost făcute. Dar cunoscîndu-şi firea lui, de are nevoie de ceva, ştie că trebuie să o ceară de la Dumnezeu.

xxn

Dacă deci se spune că Dumnezeu face şi alcătuieşte numai din materie, aceasta este o cugetare elină. în acest caz Dumnezeu trebuie numit meşteşugar, nu Făcător. Şi în acest caz Cuvîntul (Rațiunea) lucrează materia la porunca lui Dumnezeu şi slujind Lui. Dar dacă Dumnezeu cheamă cele ce nu sînt la existență prin Cuvîntul Său, Cuvîntul nu este din cele ce nu sînt şi din cele chemate la existență, ca să nu căutăm un alt Cuvînt prin care şi acesta a fost chemat la existență[65]. Căci prin Cuvînt s-au făcut cele ce nu sînt. Şi dacă prin El creează şi face

62. Dacă a fost creat din nimic, e dependent de Cel ce L-a creat, sau e în mare grad limitat şi pasiv. Cum poate fi deci atît de puternic în lucrarea Lui, atît de independent în puterea Lui încît să creeze din nimic?

63. Cel creat nu poate fi cauză creatoare. Căci puterea lui e limitată. Numai Cel dotat cu putere nelimitată poate crea din nimic. Calitatea de creatură îi limitează puterea. E dependent de cauza creatoare supremă. El vine de la altul. Ceea ce poate face, face din puterea ce-i vine de la altul. Şi e dependent de tot complexul universal în care e încadrat de Creatorul adevărat, neputînd ieşi din el. Puterile lui rămîn încadrate în elementele care-1 constituie. Nu poate decît să se folosească de ele dacă e liber. Iar dacă nu e liber, aceste elemente şi cele ale cosmosului dispun de el.

64. Ceea ce există prin faptul de a fi fost creat e în mare parte obiect supus lucrării, nu lucrător pur, deci nil poate avea supuse toate lucrările sale, calitate pe care o are numai Dumnezeu cel necreat, dar Creator.

65. Aci Cuvîntul are sens de exprimare. Dar ca Dumnezeu să poată chema prin Cuvînt la existență cele ce nu sînt, El trebuie să-Şi vorbească şi Lui însuşi, din veci. Căci altfel s-ar produce o mare modificare în Dumnezeu, dacă ar începe să vorbească numai cînd cheamă lucrurile la existență. Cine se adresează celor din afară trebuie să se adreseze într-un fel şi

Dumnezeu, El nu este dintre cele create şi făcute, ci mai vîrtos e Cuvîntul lui Dumnezeu care creează; e Cuvîntul care şi din lucrurile Tatălui, pe care El însuşi le creează, se cunoaşte că este în Tatăl şi Tatăl întru El, şi cine-L vede pe El vede pe Tatăl (Ioan, 14, 9-10), pentru că e propriu ființei Lui şi pentru asemănarea Fiului cu Tatăl în toate[88]. Cum deci creează Tatăl prin El, dacă nu e Cuvîntul şi înțelepciunea Lui? Dar cum ar fi Cuvîntul şi înțelepciunea Lui, dacă n-ar fi născut din ființa Lui, ci ar fi fost făcut din cele ce nu sînt?

Şi cum, toate fiind din cele ce nu sînt şi creaturi, iar Fiul fiind, după ei, una dintre creaturi şi din cele ce nu au fost cîndva, poate descoperi singur pe Tatăl; şi nimeni altul, ci singur El cunoaşte pe Tatăl?[87] Căci dacă e cu putință ca el, făptură fiind, să cunoască pe Tatăl, Acesta poate fi cunoscut de toți, pe măsura fiecăruia. Căci toate sînt făpturi ca şi ele[88]. Iar dacă nu e cu putință celor făcute nici să vadă, nici să cunoască pe Tatăl, căci vederea şi cunoaşterea Lui întrece puterea tuturor, cum însuşi Dumnezeu a zis: «Nimeni nu va vedea fața Mea şi va fi viu» (leş., 33, 20), şi dacă Fiul a zis: «Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decît Fiul» (Matei, 11, 27), atunci Cuvîntul e altceva decât cele făcute, singur El cunoscîndu-L şi văzîndu-L pe Tatăl, precum a zis: «Căci nu L-a văzut altcineva pe Tatăl, decât Cel ce este la Tatăl» (Ioan, 6, 46); şi: «Nimeni nu cunoaşte pe Tatăl decât Fiul» (Matei, 11,27), chiar dacă lui Arie nu i se pare aşa. Cum deci singur El L-a cunoscut pe Tatăl, dacă nu singur El e propriu al Lui? Şi cum ar fi propriu al Lui, dacă ar fi creatură şi n-ar fi Fiul adevărat al Lui? Nu trebuie să obosim spunînd acestea mereu în favoarea dreptei credințe. Căci e propriu necredinței a cugeta că Fiul este unul dintre toate. Şi e o hulă şi o aiureală a spune că e creatură, dar nu ca una dintre creaturi; şi făptură, dar nu ca una dintre făpturi; şi născut, dar nu ca unul dintre cei născuți. Căci

sie însuşi. Există o comunicare bipersonală în Dumnezeu înainte ca să Se adreseze celor pe care le creează. Pe om îl aduce la existență, dîndu-i prin Cuvîntul Său creator, chiar din momentul apariției lui în existență, caracterul de *tu*. Şi în crearea tuturor lucrurilor e implicat acest tu, care le va folosi. Prin crearea tuturor, Dumnezeu Se adresează implicit omului. Dar dialogul între Dumnezeu şi lume - care e un conținut al omului - presupune dialogul veşnic în Dumnezeu însuşi.

66. Numai dacă prin Cuvînt înțelegem existență în Dumnezeu a unei relații interper-sonale, putem înțelege de ce a trebuit să facă Dumnezeu lumea prin Cuvîntul.

67. Lucrul are importanță practică pentru mîntuirea noastră. Dacă în Hristos nu e Fiul Unul născut, ci o creatură, Hristos nu ne-a adus nici El adevărata cunoştință a lui Dumnezeu şi nu ne-a pus în comunicare mântuitoare cu Dumnezeu. Şi atunci rămînem definitiv închişi în imanența noastră. Numai în Hristos experiem transcendența mîntuitoare a lui Dumnezeu, sau faptul că există un Dumnezeu transcendent lumii acesteia, în care toate individuațiunile pier, dar din care El ne poate ridica.

68. Un dumnezeu cunoscut de toate cele create la fel e un dumnezeu panteist, *deus sive natura*. Iar un astfel de dumnezeu nu ne poate mîntiii de pieirea eternă. în afara Sfintei Treimi şi a Fiului lui Dumnezeu cel întrupat nu e decît panteismul şi moartea definitiva a persoanei.

cum nu e una dintre acestea, dacă, după ei, nu era înainte de a se naşte?[8]" De fapt e propriu creaturilor şi făpturilor să nu fie înainte de a se face şi să-şi primească existența din cele ce nu sînt (din nimic), chiar dacă una întrece pe altele în slavă. Aceasta o vedem şi în toate celelalte creaturi, care se deosebesc între ele cum o dovedesc cele ce se văd.

Dar dacă, după eretici, era-creatură sau făptură, dar nu ca una dintre făpturi, deosebindu-se de ele prin slavă, ar fi trebuit ca să fie arătat de Scriptură prin comparaţie mai înalt decît celelalte făpturi, spunîndu-se de pildă că e mai mărit decît arhanghelii, mai cinstit decât Scaunele, mai strălucitor decât soarele şi luna, mai înalt decât cerurile. Dar nu e indicat astfel, ci Tatăl îl arată ca fiind Fiul Lui propriu şi unic, zicând[70]: «Fiul Meu eşti Tu» (Ps. 2, 7) şi: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit» (Matei, 3,17). De aceea îi şi slujeau îngerii (Matei, 4,11), ca Unuia ce era altfel decât ei. Şi I se aduce închinare de către ei nu ca Unuia ce e mai mare în slavă, ci ca Celui ce e altul decât toate creaturile şi decât ei înşişi, fiind singur propriu Tatălui şi Fiu după fiinţă. Căci dacă l-ar fi adus închinare ca Unuia ce-i întrecea în slavă, ar trebui ca fiecare dintre cei mai de jos să aducă închinare celui ce e mai sus. Dar nu este aşa. Căci creatura nu se închină creaturii, ci numai robul stăpînului şi creatura, lui Dumnezeu[71]. Apostolul Petru îl opreşte pe Cornelie, care voieşte să i se închine, zicând: «Şi eu sînt om» (Fapte, 10, 26). îngerul din Apocalipsă îl opreşte pe Ioan, care voieşte să i se închine, zicând: «Vezi să nu faci aceasta. Căci sînt împreună-slujitor

69. De fapt învăţătura ariană era inconsecventă, nelogică şi ambiguă. Ea afirma că Cuvîntul e creatură, dar nu ca una dintre creaturi. Dar nu există un al treilea plan între necreat şi creat. Arienii spuneau că Cuvîntul e născut, dar nu a fost înainte de a Se naşte. Dar prin aceasta supuneau pe Dumnezeu schimbării. în fond un panteism e evoluţionist. Nu cunoşteau distincţia clară între transcendenţa lui Dumnezeu, Care are o fiinţă cu o viaţă personală sau interpersonală proprie din veci, şi imanenţa creaţiei aduse la existenţă din nimic. Totul pentru ei era o imanenţă a naturii. Dacă Cuvîntul e adus la existenţă din nimicul anterior Lui, e vădit că e creatură. De fapt acest nimic nu era pentru ei cu adevărat nimic, ci o esenţă în dezvoltare.

70. Prin comparaţie se arată diferite trepte din acelaşi plan: bun, mai bun, cel mai bun. Dar Dumnezeu, deci şi Fiul Lui, nu poate fi indicat prin comparaţie cu cele create. El e cu totul din alt plan. Cunoaşterea lui Dumnezeu nu poate cîştiga din compararea Lui cu cele create, chiar dacă e cugetat ca avînd în mod superlativ însuşirile lor.

71. Prin închinare se înţelege adorarea adusă de noi lui Dumnezeu cu simţirea că ne aflăm faţă de El într-o dependenţă absolută. Pe sfinţi îi cinstim numai ca pe nişte modele, ca pe unii ce au contribuit la întărirea credinţei în Dumnezeu, pentru prezenţa puterii lui Dumnezeu în ei şi ca pe unii care se roagă pentru noi. îi cinstim cum cinstim pe învăţătorii noştri, pe părinţii noştri, pe oamenii care ne ajută prin osteneală şi jertfă, îi cinstim pentru că ne îndrumează spre închinarea lui Dumnezeu. în raporturile lor faţă de noi, ei ne arată pe Dumnezeu de dincolo de ei şi în raportul nostru faţă de ei vedem pe Dumnezeu de dincolo de ei, deşi în ei. Cinstim puterea lui Dumnezeu arătată în ei, ne încălzim de iubirea lor faţă de Dumnezeu.

cu tine şi cu proorocii, fraţii tăi, şi cu cei ce păzesc cuvintele cărţii acesteia. închină-te lui Dumnezeu» (Apoc, 22, 9). Deci e propriu numai lui Dumnezeu să I se aducă închinare.

Şi aceasta o ştiu şi îngerii, pentru că, deşi întrec pe alţii în slavă, toţi sînt creaturi şi nu sînt dintre cei cărora li se cuvine închinare, ci dintre cei ce se închină Stăpînului. Pe Manoe, tatăl lui Samson, care voia să aducă jertfă îngerului, acesta l-a oprit, zidnd: «Nu-mi aduce mie, ci lui Dumnezeu» (Jud., 23, 16). Iar Domnului I se aduce închinare şi de către îngeri. Căci s-a scris: «Şi să se închine Lui toţi îngerii lui Dumnezeu»

(Ps. 96, 7; Evr., 1, 6). La fel de către toate neamurile, cum zice Isaia: «Ostenit-a Egiptul şi negustoria etiopienilor şi bărbaţi înalţi ai Savaimului la Tine vor veni şi Ţie îţi vor sluji»; apoi: «Şi se vor închina Ţie şi Ţie se vor ruga, că Tu eşti Dumnezeu şi nu este Dumnezeu afară de Tine» (Isaia, 45, 14).

Iar pe ucenidi care I se închină îi laudă şi le spune cine este, zidnd: «Voi Mă numiţi pe Mine: Domnul şi învăţătorul, şi bine ziceţi. Căci sînt» (Ioan, 13, 13). Iar lui Toma, care-I zice: «Domnul Meu şi Dumnezeul Meu» (Ioan, 20, 28), îi îngăduie să-I zică aşa, sau mai vîrtos îl aprobă şi nu-1 opreşte. Căci El este, cum zic şi ceilalţi prooroci şi cum antă David: «Domnul puterilor» (Ps. 47, 9), «Domnul Savaot» (Ps. 23,10), care se tălmăceşte «Domnul oştirilor» şi Dumnezeu adevărat şi atotţiitor, chiar dacă arienii se despart de noi în privinţa aceasta.

XXIV

Deci nu I s-ar fi adus închinare şi n-ar fi spus acestea El însuşi despre Sine, dacă ar fi fost dintre creaturi. Dar fiindcă nu este creatură, ci **născut**ul propriu al fiinţei lui Dumnezeu cel închinat şi Fiu prin fire, I se aduce închinare şi e crezut Dumnezeu şi e Domnul oştirilor şi Stăpînitor şi Atotţiitor, ca şi Tatăl. Căci El însuşi a zis: «Toate dte le are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan, 16,15). Căd e propriu Fiului să aibă cele ale Tatălui şi să fie de aşa fel ca să se vadă în El Tatăl, şi de a se fi făcut toate prin El şi de a se înfăptui şi de a se afla în El mîntuirea tuturor. De aceea bine este să-i întrebăm pe ei şi aceasta, pentru ca să se arate şi mai limpede greşeala ereziei lor: dacă toate sînt creaturi şi toate îşi au existenţa din nimic, iar Fiul este şi El, după voi, creatură şi făptură şi unul dintre cele ce n-au fost dndva, de ce numai prin El s-au făcut toate şi fără de El nimic nu s-a făcut (Ioan, 1, 3)? Sau, pentru ce dnd spune «toate», nu se cugetă că în toate se indică şi Fiul, ci numai celelalte create? Iar dnd Scripturile vorbesc despre Cuvîntul, de ce nu e cugetat că e dintre toate? De ce îl unesc mai vîrtos cu Tatăl, socfbtind că Tatăl lucrează şi împlineşte toată pronia şi mîntuirea tuturor prin El, dacă toate pot fi create prin porunca Tatălui, prin Care, după voi, a fost şi El făcut? Oare oboseşte Dumnezeu poruncind, sau slăbeşte în a

le lucra pe toate, ca numai pe Fiul sâ-L creeze singur, iar pentru crearea tuturor să aibă nevoie de un slujitor şi de un ajutor? Doar nu I se cere nici un efort ca să facă ceea ce voieşte, ci a fost destul să vrea, ca să ia fiinţă toate şi nimic nu s-a împotrivit voii Lui. De ce atunci nu au fost făcute toate numai prin porunca lui Dumnezeu, prin care a fost făcut, după voi, şi Fiul? Sau să spună de ce s-au făcut toate prin El, dacă şi El este făcut? Toate cele spuse de ei sînt aiureli. Totuşi ei spun: «Voind Dumnezeu să creeze firea făcută, fiindcă a văzut că aceasta nu se poate împărtăşi de mîna preaputernică a Tatălui şi de fapta Lui creatoare,

face şi creează întîi singur pe Unul singur şi-L numeşte pe acesta Fiu şi Cuvînt, ca, devenind acesta un mijloc, să poată astfel să fie făcute prin El toate». Aceasta nu numai că au spus-o, ci au îndrăznit să o şi scrie Eusebie, Arie şi Asterie.

XXV

Cum n-ar osîndi cineva din acestea erezia lor întreagă, pe care, combinîndu-şi-o cu multă nebunie, nu se ruşinează să se îmbete împotriva adevărului? Căci dacă vor zice că din pricina oboselii în a lucra celelalte a făcut Dumnezeu numai pe Fiul, va striga toată creațiunea împotriva lor, ca unii ce grăiesc cele nedemne de Dumnezeu. Ba şi Isaia spune prin scris: «Dumnezeu cel veşnic, Care a aşezat marginile pămîntului, nu va flămînzi, nici nu va obosi, nici nu poate fi pătrunsă înțelepciunea Lui» (Isaia, 40, 28). Iar dacă Dumnezeu, socotind celelalte nevrednice de a fi create de Sine, a făcut numai pe Fiul, iar pe acelea le-a încredințat Fiului luat în ajutor, aceasta încă e nedemn de Dumnezeu. Căci nu este în Dumnezeu vreo înfumurare. Ci îi va ruşina pe ei Domnul zicînd: «Oare nu se vînd două vrăbii pe un bănuț? Şi nici una din "ele nu cade pe pămînt fără ştirea Tatălui vostru Cel din ceruri» (Matei, 10, 29)[72]. Şi iarăşi: «Nu vă îngrijiți de sufletul vostru, ce veți mînca, nici de trupul vostru, cu ce vă veți îmbrăca. Nu e mai mult sufletul decît mîncarea şi trupul mai mult decît haina? Priviți la păsările cerului că nici nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în

72. Creațiunea are valoare pentru că are un sens. Iar pe acesta îl are numai dacă e opera unui Dumnezeu personal. Iar un Dumnezeu personal e un Dumnezeu care e Tată al unui Fiu. Dacă ea ar fi opera unei esențe, care se mişcă prin intermediul unui strat mai adînc, n-are valoare pentru că nu are un sens. Uciderile de oameni se înmulțesc unde se pierde credința în Dumnezeu cel personal, sau în Sfînta Treime. Numai un Dumnezeu personal poate privi cu atenție la fiecare făptură şi numai un Dumnezeu care e Tatăl unui Fiu din veci Se poate îngriji cu dragoste de Părinte de fiecare om. O esență impersonală nu poate avea grijă conştientă de nimic. Providența e semnul valorii ce o are în fața lui Dumnezeu cel personal tot ce a creat. O esență impersonală nu e capabilă de providență. Providența implică valoarea omului şi a creațiunii în fața lui Dumnezeu cel personal. Nu degeaba Iisus a revelat ideea de Tată a lui Dumnezeu şi legată de ea ideea de providență. Numai un Dumnezeu care e Tată veşnic al unui Fiu poate arăta dragoste de Tată şi față de făpturile conştiente.

hambare şi Tatăl vostru cel ceresc le hrăneşte pe ele. Nu sînteți voi mai mult decît ele? Şi cine dintre voi, îngrijindu-se, poate adăuga un cot la statura lui? Şi pentru haină, de ce vă îngrijiți? învățați de la crinii cîmpului cum cresc şi nu se ostenesc, nici nu torc. Dar vă spun vouă că nici Solomon în toată slava lui nu s-a îmbrăcat ca unii din aceştia. Iar dacă iarba cîmpului care azi este, iar mîine se aruncă în cuptor, Dumnezeu o îmbracă astfel, nu cu mult mai mult pe voi, puțin credincioşilor?» (Luca, 12, 24-28).

Dacă nu e nedemn de Dumnezeu să Se îngrijească de lucruri atît de mici, de părul capului şi de o vrabie şi de iarba cîmpului, nu a fost nedemn de El nici să le creeze. Căci celor al căror Proniator este, le este

şi Făcător prin Cuvîntul. Afară de aceea, aceştia cad într-o şi mai mare greşeală, cînd împart făpturile şi creaţiunea, şi pe una o socotesc faptă a lui Dumnezeu, iar pe celelalte, ale Fiului. Se cuvine ca sau toate să fi fost făcute împreună cu Fiul de către Tatăl, sau, dacă toate cele făcute au fost făcute prin Fiul, să nu spună că El este una dintre cele făcute[73].

XXVI

Apoi se poate respinge şi următoarea aiureală a lor. Dacă Cuvîntul este de fire creată, cum, neputînd aceasta să suporte însăşi lucrarea lui Dumnezeu, a putut singur acesta din toate să fie făcut de fiinţa lui Dumnezeu cea nefăcută şi atotcurată, cum ziceţi voi? E necesar ca dacă acesta a putut, să fi putut şi aceea toată; sau, neputînd aceea, să nu poată nici Cuvîntul. Căci şi acesta e, după voi, una dintre făpturi. Sau iarăşi: Dacă din neputinţa firii create, de a se împărtăşi de însăşi lucrarea lui Dumnezeu, a fost nevoie de un mijlocitor, e necesar ca şi Cuvîntul, dacă e creatură şi făptură, să fi avut nevoie pentru crearea lui de un mijlocitor, odată ce şi el este de fire creată, care nu se poate împărtăşi de lucrarea lui Dumnezeu, ci are nevoie de mijlocitor. Iar dacă se descoperă un mijlocitor al aceluia, acest mijlocitor ar avea nevoie iarăşi de altul. Şi aşa urcînd cineva mereu şi cercetând cu mintea, va afla înşirîndu-se o mare mulţime de mijlocitori şi ar fi cu neputinţă să se înfăptuiască o creaţiune; căci ea are nevoie mereu de un alt mijlocitor şi nici un mijlocitor nu poate veni la existenţă fără un alt mijlocitor, dat fiind că fiecare este de fire creată, care nu se poate împărtăşi de lucrarea lui Dumnezeu singur, cum ziceţi voi. De câtă nebunie nu suferă ei, socotind că cele deja existente e cu neputinţă să

73. Ar fi absurd să se spună că Dumnezeu a făcut toate prin Fiul, dacă Fiul este făcut. Numai dacă Fiul n-a fost făcut, se poate spune că toate cele făcute au fost făcute prin El. Sau Fiul trebuie pus în rînd cu Tatăl cel nefăcut si Făcător, sau trebuie pus în rînd cu cele făcute. Nu poate fi gi făcut si Făcător.

existe! Sau poate îşi vor năluci că ele nici nu s-au făcut, căutîndu-şi încă mijlocitorul? Căci după o astfel de cugetare necredincioasă şi nebună cele ce sînt nici nu ar fi luat fiinţă, neaflîndu-se mijlocitorul[74].

XXVII

Dar vor zice: Iată că Dumnezeu a scos poporul din Egipt prin Moise şi prin el a dat Legea, măcar că şi el era om. Deci e cu putinţă să se facă cele asemenea printr-un asemenea. Spunînd acestea ar trebui să se ascundă ca să poată suporta marea ruşine. Căci Moise n-a fost trimis să creeze, nici ca să cheme cele ce nu sînt la existenţă şi ca să plăsmuiască pe oamenii asemenea lui, ci ca să aducă numai ca slujitor cuvintele lui Dumnezeu poporului şi regelui Faraon. în aceasta se arată o mare deosebire. Căci a sluji e propriu celor create, dar a zidi şi a crea e

74. Sfîntul Atanasie a admis aci pentru explicarea creaţiei prin însuşi Fiul lui Dumnezeu, Cel de o fiinţă cu Tatăl, noţiunea de «participare» a ei din clipa apariţiei ei din nimic, dar şi după aceea în durata şi dezvoltarea ei, la lucrarea Fiului. El a admis această noţiune împotriva arienilor, care negau putinţa creaturilor de a se împărtăşi direct de lucrarea unui Fiu necreat şi de aceea susţineau că Dumnezeu a creat întâi pe acesta, ca creaturile celelalte să poată veni la existenţă prin cineva care e din planul lor creat. Sfîntul Atanasie, arătînd că aceasta ar face necesar, pentru orice mijlocitor creat, alt mijlocitor, la infinit, a pus în evidenţă faptul că dacă nu se admite în momentul creaţiei şi după aceea o legătură directă a creaţiei cu Dumnezeu cel transcendent ei, lumea este sau prin ea însăşi, fără o legătură cu Dumnezeu, (fie că acesta există, sau nu), sau este rezultatul unei transformări treptate a unui fals dumnezeu în lume. Sfîntul Atanasie opune ideii unei lumi total închise în ea însăşi, cum şi ideii unei lumi ca prelungire a unui dumnezeu nedeosebit în esenţă de ea, ideea unei legături între lumea creată *şi* Dumnezeu cel necreat, prin «participarea» lumii la Dumnezeu, fără confundarea lor. Intre lumea imanentă şi Dumnezeu cel transcendent începe la crearea lumii o legătură şi ea continuă şi după aceea. Crearea lumii şi durata ei este astfel o mare taină. Lumea participă la lucrarea lui Dumnezeu, dar nu la fiinţa Lui. Lumea nu iese din nimic, prin sine. Iar Cuvîntul prin care e scoasă din nimic nu e numai manifestarea unei voinţe a lui Dumnezeu, care nu are în ea şi o putere lucrătoare. Această putere înfăptuitoare şi conservatoare divină explică apariţia lumii din nimic şi durata ei.

Participă prin aceasta nimicul la lucrarea lui Dumnezeu? Aceasta e de neconceput, pentru că nimicul nu e ceva, ci absenţa a orice. Preexistă într-un fel o creaţiune care participă? Nici acest lucru nu poate fi cugetat, căci aceasta ar însemna că creaţiunea începe să existe înainte de a participa la lucrarea lui Dumnezeu. Lumea se constituie ca ceva deosebit de lucrarea lui Dumnezeu, dar participînd la ea. Ea apare participînd, fără ca aceasta să însemne transformarea lucrării lui Dumnezeu în creaţie. Dumnezeu cu lucrarea Lui rămîne transcendent lumii, dar nu despărţit de ea, sau fără efect asupra ei. Lumea rămîne deosebită de Dumnezeu, pe un alt plan faţă de El, dar nu despărţită de El. Dumnezeu nu Se prelungeşte în lume nici măcar ca putere, dar face să apară şi să dureze lumea ca ceva deosebit de El prin puterea Lui. Dumnezeu nu Se completează pe Sine prin lume, căci El e plenitudinea. Dar nu e închis fatal în plenitudinea Sa. El poate crea o realitate deosebită de Sine, pe care s-o umple totuşi de plenitudinea Sa. Dacă S-ar completa prin lume, ar fi în Sine imperfect în sens panteist. Trecerea de la Dumnezeu la lume şi invers se face printr-un salt, dar numai prin puterea lui Dumnezeu. Lumea intră în momentul creaţiei în relaţie directă cu Fiul şi Cuvîntul lui Dumnezeu însuşi, dar fără să se confunde cu El. Dacă n-ar intra în această relaţie, n-ar fi în stare să-L primească nici ca Fiul şi Cuvîntul întrupat al Tatălui. între creaţia lumii de către Fiul şi mîntuirea ei după cădere, prin ridicarea neconfundată a ei în Dumnezeu, este o strînsă legătură. O lume creată nu poate veni la existenţă singură din nimic, ci prin Dumnezeu. Deci poate intra şi rămîne în relaţie cu El, prin El. Fără El n-ar putea veni la existenţă şi persista în ea. Dumnezeu cel necreat şi creator e factorul pozitiv al existenţei şi al mîntuirii ei din moarte.

propriu numai lui Dumnezeu şi Cuvîntului şi înţelepciunii Lui". De aceea nu ar putea vedea cineva pe altul trimis să creeze, decît numai pe Cuvîntul lui Dumnezeu. Căci «toate întru înţelepciune s-au făcut» (Ps. 103, **24)** şi: «Fără Cuvîntul nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1,3). Dar spre slujiri nu e trimis numai unul, ci mulţi, şi anume atâţia câţi voieşte Domnul. Căci mulţi Arhangheli, multe Scaune şi Stăpînii şi Domnii mii

de mii şi zeci de mii de zeci de mii stau de față slujind şi gata spre a fi trimişi (Dan., 7, 10); şi mulți prooroci şi doisprezece apostoli şi Pavel; şi Moise, şi acesta nu singur, ci şi Aaron cu el şi după aceea alți şaptezeci de bătrâni s-au umplut de Duh Sfînt (Num., 11, 25). Şi lui Moise i-a urmat Iisus aTlui Navi, şi aceluia Judecătorii, şi acelora nu unul, ci mulți regi. Dacă deci Fiul ar fi creatură, şi dintre cele făcute, ar trebui ca să fie mulți fii de felul acesta, ca să aibă Dumnezeu şi mulți astfel de slujitori, aşa cum şi din ceilalți e o mulțime. Dar dacă nu se poate vedea aceasta, ci creaturile sînt multe, dar Cuvîntul este unul, cine nu vede din acestea că Cuvîntul Se deosebeşte de toate şi nu are egalitatea cu creaturile, ci egalitatea cu Tatăl? De aceea nici nu sînt multe cuvinte, ci un unic Cuvînt al unui unic Tată şi un singur Chip al unui singur Dumnezeu.

Dar iată, zic ei, şi soarele este numai unul şi pămîntul unul. Să spună, nebunii, că şi apa e una şi focul unul, ca să audă că fiecare dintre cele create este una după ființa sa, dar spre slujirea încredințată nu este nici unul îndestulător[76]. Căci a zis Dumnezeu: «Să se facă luminători în tăria cerului spre luminarea pămîntului şi spre despărțirea între zi şi noapte şi să fie spre semne şi anotimpuri şi zile şi ani» (Fac, 1, 14). Apoi zice: «Şi a făcut Dumnezeu doi luminători mari, pe luminătorul cel mare spre stăpî-nirea zilei şi pe luminătorul cel mic spre stăpînirea nopții; şi stelele. Şi i-a pus în tăria cerului ca să lumineze pe pămînt, ca să stăpînească peste zi şi noapte» (Fac, 1, 17).

XXVIII

Iată că sînt mulți luminători şi nu numai soarele, nici numai luna, şi fiecare este unul după ființă, dar slujirea tuturor este comună. Şi ceea ce lipseşte fiecăruia se împlineşte de altul. Soarele are puterea să stăpî-nească numai peste intervalul de după începutul zilei, şi luna numai noaptea. Iar stelele arată împreună cu cei doi vremile şi anii; şi toate sînt spre semne şi spre trebuința vieții. Aşa şi pămîntul nu e pentru toate, ci numai pentru roade şi pentru întreținerea celor ce viețuiesc pe el. Iar tăria, spre a despărți între apă şi apă şi spre aşezarea

75. Numai Dumnezeu poate face din" nimic ceva. Numai El poate crea şi recrea.

76. Apa e una, focul unul. Dar nici unul nu ajunge spre toate slujirile, decît spre unu singură. Şi fiecare are nevoie de celelalte.

luminătorilor în ea.

Aşa şi focul şi apa s-au făcut împreună cu toate celelalte spre alcătuirea trupului. Şi în general nici una nu e singură, ci toate cele făcute alcătuiesc lumea, fiind unele altora ca nişte mădulare[77].

Dacă deci aşa înțeleg şi pe Fiul că este, să fie respinşi de toți pentru că îl socotesc pe Cuvîntul una dintre toate şi parte neîndestulătoare spre slujirea încredințată lui deosebită de a altora. Iar dacă aceasta este o afirmare necredincioasă, să ştie că Cuvîntul nu este dintre cele

create, ci e singur Cuvîntul propriu al Tatălui şi Creatorul celor făcute. Dar au spus: «Este creatură şi din cele făcute. însă a învățat ca de la un dascăl şi meşter să creeze şi aşa a slujit lui Dumnezeu care l-a învățat». Acestea a îndrăznit să le scrie Asterie sofistul, ca unul ce a învățat să tăgăduiască pe Domnul, nedîndu-şi seama de nebunia lui. Dacă a crea este un lucru ce se învață, să ia seama să nu spună că şi Dumnezeu e Creator nu prin fire, ci prin ştiință, fiind în stare să şi piardă această însuşire. Apoi dacă înțelepciunea lui Dumnezeu a dobîndit însuşirea de a crea prin învățătură, cum se mai poate numi înțelepciune, odată ce are nevoie de învățătură? Şi ce era înainte de a învăța? Căci nu era înțelepciune, odată ce avea nevoie de învățătură. Era deci un lucru gol. Şi nu este înțelepciune prin ființă, ci-şi are numele de înțelepciune din propăşire şi e înțelepciune numai cît păstrează ceea ce a învățat. Pentru că ceea ce nu are cineva prin fire, ci dobîndeşte prin învățătură, e cu putință să şi uite. Iar a spune astfel de lucruri despre Cuvîntul lui Dumnezeu nu e propriu creştinilor, ci elinilor.

XXIX

Căci dacă socotesc că Cuvîntul cîştigă însuşirea de a crea prin învățătură, nebunii de ei introduc în Dumnezeu şi pizma şi slăbiciunea; pizma pentru că n-a învățat pe mulți, ca precum sînt mulți arhangheli şi îngeri în jurul Lui, aşa să fie şi mulți creatori; iar slăbiciunea, pentru că n-a putut să facă totul singur, ci a avut nevoie de un ajutor şi slujitor, deşi au admis că firea făcută a putut fi făcută numai de Dumnezeu singur, dacă, după ei, Fiul fiind făcut, n-a putut fi făcut decît de Dumnezeu singur. Dar Dumnezeu nu are nevoie de nimeni. Să nu fie! Căci El însuşi a zis: «Sînt plin» (Isaia, 1, 11). Nici nu S-a făcut Fiul Creator prin învățătură. Ci fiind El Chipul şi înțelepciunea lui Dumnezeu, lucrează cele ale Tatălui. Nici n-a făcut Tatăl pe Fiul pentru lucrarea de aducere la existență a celor făcute. Căci chiar existând Fiul, apare iarăşi lucrând Tatăl, cum însuşi Fiul zice: «Tatăl

77. Cît ar fi soarele de mare, omul e mai mare decât el prin conştiinţa sa. De fapt toate sînt pentru om, căci îl întreţin pe el şi-i prilejuiesc conţinutul vieţii spirituale. Dar omul nu e pentru ele, căci el nu le poate întreţine, ci numai cunoaşte şi folosi. Totuşi, deşi aşa de mare faţă de ele, nu omul le-a făcut, ci Unul care e atotputernic, dar conştient ca omul, putîndu-le cugeta şi armoniza pentru el.

Meu pînă acuma lucrează şi Eu lucrez» (Ioan, 5,17). Iar dacă, după voi, de aceea s-a făcut Fiul, ca să le lucreze pe cele de după El, dar se arată şi Tatăl lucrînd cu Fiul, se arată de prisos şi prin aceasta facerea Fiului. De altfel pentru ce Dumnezeu, voind să ne creeze pe noi, caută peste tot un mijlocitor, ca şi cînd n-ar ajunge voința Lui ca să dea ființă celor ce îi convin Lui? Căci spun Scripturile: «Toate cîte a voit a făcut» (Ps. 118,11) şi: «Cine s-a împotrivt voinței Lui?» (Rom., 9,19). Iar dacă ajunge voința Lui pentru a crea toate, e de prisos iarăşi, după voi, un

mijlocitor. Iar pilda lui Moise, a soarelui şi a lunii, adusă de voi, s-a dovedit fără putere[78].

Dar şi ceea ce urmează vă va ruşina. Dacă voind Dumnezeu să creeze firea făcută, iar gîndind la aceasta cugetă şi creează, după voi, pe Fiul, ca să ne creeze pe noi, luați seama cîtă necredință ați îndrăznit să rostiți.

XXX

întîi, de aci urmează că mai mult Fiul a fost făcut pentru noi şi nu noi pentru El[79]. Urmează că n-am fost creați noi pentru El, ci El a fost făcut pentru noi. Deci pare că El trebuie să ne mulțumească nouă şi nu noi Lui, ca femeia bărbatului. «Căci nu s-a zidit, zice Scriptura, bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat» (I Cor., 11, 9). Deci, după voi, precum bărbatul e chipul şi slava lui Dumnezeu , iar femeia e slava bărbatului, aşa şi noi sîntem chipul lui Dumnezeu şi am fost făcuți spre slava Lui, iar Fiul lui Dumnezeu e chipul nostru şi a primit existența spre slava noastră. Şi noi am fost făcuți spre a fi pentru noi, iar Cuvîntul lui Dumnezeu, după voi, nu a fost făcut spre a fi pentru Sine, ci ca organ spre trebuința noastră;[80] deci, după voi, nu noi sîntem datorită Lui, ci El e făcut spre trebuința noastră.

78. Taina cea mare este modul trecerii de la Dumezeu cel necreat la lumea creată. Arienii credeau că o explică, admițând o creatură supremă ca intermediară între Dumnezeu cel necreat şi lumea creată. Dar taina nu se poate explica nici prin aceasta. Trebuie admis, dacă nu vrem să-L socotim pe Dumnezeu una în esență cu lumea, şi prin aceasta totul lipsit de sens, că El poate să facă această trecere. Dar trecerea e mai uşor înțeleasă dacă socotim pe Dumnezeu Persoană. Căci dacă e Persoană, are în Sine o putere de a ieşi afară de Sine, deci nu cu ființa; mai ales prin iubire. Iar iubirea presupune în El două sau trei Persoane. Numai iubirea unită cu voința face posibil un adevărat salt de la Dumnezeu la lume şi ultima să nu decurgă organic din El, fără voia Lui, adică să nu fie propriu zis o prelungire a Lui. Căci aceasta ar înlătura orice absolut şi orice sens din existență. Totul ar fi purtat inexplicabil şi fără sens de legi inconştiente şi inexplicabile ele înseşi. Unui Dumnezeu care n-ar avea o iubire în Sine, I s-ar impune lucrarea în legătură cu lumea ca o necesitate. Dar de cine? Un dumnezeu lipsit de o liberă fecunditate interioară, ar fi împins prin firea lui în fecunditatea producătoare a lumii. Numai un Dumnezeu care are un Fiu, e un Dumnezeu liber şi conştient față de lume, un Dumnezeu nepanteist.

79. Dar nu ne-a făcut pentru Fiul în sensul că Fiul ar avea trebuință de noi, ci ca să ne fericească şi pe noi prin unirea cu Fiul Său, sau cu Sine prin Fiul Său. în sensul acesta ne-a făcut pentru Sine.

80. Un organ nu e spre *a fi*, în sensul unei entități în sine, cum e omul. Dar Dumnezeu nu e făcut de cineva spre a fi (ele to clvai), ci *este* pur şi simplu. în acest sens *este* Unicul, este Unul articulat, e Cel ce este (6 cov). E singurul «Cel ce este». De aceea El nu e adus la existență prin altceva, cu privire la ceva. Nu e «un spre a fi înainte de a fi», nu e cineva

Dar cum nu întrec toată nebunia cei ce cugetă acestea? Căci dacă Cuvîntul este făcut pentru noi, nu este nici întîiul dintre noi la Dumnezeu. Nici nu hotărăşte Dumnezeu despre r«?i avîndu-L pe El în Sine, ci avîndu-ne pe noi în Sine, hotărăşte, cum zic aceia, cu privire la Cuvîntul Său[81]. Iar dacă e aşa, poate nici nu a voit Tatăl întru totul pe Fiul. Căci nu voindu-L pe El L-a creat, ci voindu-ne pe noi, L-a creat pe El. Căci L-a gîndit pe El după noi. Deci după aceşti necredincioşi e de

prisos Cuvîntul creat ca unealtă, odată ce s-au făcut (s-au cugetat întîi) cele pentru care a fost creat el.

Dar dacă Tatăl L-a făcut pe Fiul ca pe singurul plin de putere, iar noi am fost făcuți de Fiul ca neputincioşi, pentru ce nu se gîndeşte întîi la El, ca fiind puternic, ci la noi? Sau de ce nu preferă să-L voiască pe El ca pe cel puternic, ci pe noi cei slabi? Sau pentru ce făcîndu-L întîi pe El, nu-L şi voieşte întîi pe El? Sau pentru ce voindu-ne întîi pe noi, nu ne şi face întîi pe noi, odată ce îi ajunge voința ca să dea existență tuturor? Pentru ce îl creează întîi pe El, deşi se gîndeşte întîi la noi şi ne voieşte pe noi înaintea mijlocitorului? Şi pentru ce voind să ne creeze pe noi şi voindu-ne pe noi, ne numeşte creaturi, iar pe acela pe care-L creează pentru noi, îl numeşte Fiu şi moştenitor al Său? Trebuia să ne numească fii mai degrabă pe noi, pentru care-L face pe El. Oare nu e vădit că, fiind acesta Fiu, la El S-a şi gîndit şi pe El L-a şi voit întîi şi pentru El ne-a şi făcut pe toți?[82]

Acestea sînt vomitările şi vărsăturile ereticilor.

care ia hotărârea de a-1 face spre a fi, ci este prin Sine. Existența pur şi simplu are calitatea de a fi prin Sine. Pe de altă parte toate celelalte entități, chiar cele care au fost aduse la o existență oarecum de sine, cum e omul, sînt pentru altcineva, deşi nu în sensul în care este natura pentru om sau organele sale pentru el. Numai Dumnezeu nu e pentru altcineva. El e prin Sine şi pentru Sine. De aceea este existența adevărată. Pe de altă parte, Dumnezeu fiind Cel pentru care sînt toate, totuşi El nu are nevoie de ele, ci ele au nevoie de El. Dar omul, deşi e cel pentru care există organele sale, are nevoie de ele, deci nu e deplin prin sine. Organele omului nu sînt făcute spre a fi pentru ele, ci spre trebuința omului, care e făcut spre a fi. Dar toate sînt făcute pentru Dumnezeu nu pentru că El are nevoie de ele, ci pentru ca ele să aibă trebuință de El.

Dumnezeu fiind prin Sine, deci din veci, neprecedînd existența Lui actul altcuiva săvîrşit spre a fi El nu are nimic de obiect în Sine. El este din veci prin Sine şi pentru Sine în mod liber. Dar e un paradox a fi din veci şi a fi liber, deci a fi în mod obiectiv liber, neputînd totuşi să nu fie. Un astfel de Subiect desăvîrşit, reprezentând puterea desăvârşită, îşi arată această putere, nedepinand de nimic în existența' acestui act, ci dovedindu-Se total liber în aceasta.

81. Dumnezeu nu ne-a făcut, după arieni, pentru că e Tatăl unui Fiu şi vrea să-Şi extindă iubirea părintească şi asupra altor ființe, ci pentru că, cugetându-ne întâi pe noi, caută să creeze un instrument pentru a ne aduce prin el la existență. Aceasta nu e o explicare suficientă a aducerii noastre la existență. Noi nu mai sîntem aduşi la existență din simțirea de Tată a lui Dumnezeu, pentru a avea şi alți fii. Sau cum ne cugetă Tatăl, neavînd o Rațiune (un Cuvînt)? Aceasta coboară atât pe Tatăl cît şi pe Fiul şi pe noi la o existență supusă necesității.

82. Nu ne-a făcut pentru Fiul, ca avînd Acesta trebuință de noi. Aceasta ar face pe Fiul dependent de noi; şi însăşi gîndirea Tatălui la El ar fi dependentă de noi, deci şi calitatea

XXXI

Dar nu trebuie să lăsăm acoperit de tăcere înțelesul adevărului, ci se cuvine mai vîrtos să-1 vestim cu putere. Cuvîntul lui Dumnezeu nu a fost făcut pentru noi, ci mai degrabă noi am fost făcuți pentru El; şi întru El s-au făcut toate (Col., 1, 16). Nici nu a fost făcut Acesta ca Cel puternic, de Tatăl, din pricina slăbiciunii noastre, numai ca să ne creeze pe noi prin El ca printr-o unealtă. Să nu fie! Nu este aşa! Căci chiar dacă nu ar fi fost în socotința lui Dumnezeu să creeze cele făcute, nu e mai puțin adevărat că Cuvîntul era la Dumnezeu şi întru El era

Tatăl[83]. De aceea era cu neputință a se face cele făcute fără Cuvîntul; şi pe drept cuvînt. Deoarece Cuvîntul este Fiul propriu prin fire al ființei lui Dumnezeu şi este din Dumnezeu şi întru El - cum însuşi a spus -, făpturile nu puteau să nu se facă prin El. Căci precum lumina luminează toate prin strălucire, şi fără strălucire nu s-a luminat ceva, aşa şi Tatăl a lucrat toate prin Cuvîntul ca printr-o mînă şi fără El nu face nimic[84]. De fapt Dumnezeu însuşi a zis, cum spune Moise: «Să se facă lumină» şi: «Să se adune apele» şi: «Să scoată pămîntul» şi:«Să facem pe om».(Fac, 1, 3, 9, 11, 26). Iar David cîntă: «El a zis şi s-au făcut. El a poruncit şi s-au zidit» (Ps. 32, 9). Dar n-a zis, cum zic oamenii, ca să audă cineva şi ca, aflînd acela voia celui ce zice, să plece şi să facă. Aceasta e propriu creaturilor.

Dar a cugeta sau a spune aceasta despre Cuvîntul e un lucru necuvenit. Căci Cuvîntul lui Dumnezeu este El însuşi Creator şi Făcător şi El este Sfatul Tatălui[85]. De aceea, nu a spus dumnezeiasca

lui Dumnezeu, ca Tată şi ca Fiu, ar fi dependentă de noi. Dumnezeu ar cîştiga o nouă formă prin noi. Ar fi supus unei evoluții. N-ar mai fi Subiect absolut, transcendent, care poate explica totul. Dar ne-a făcut pentru Fiul în sensul că în Fiul e explicația noastră şi ne-a făcut ca să ne bucurăm prin unirea cu Fiul de iubirea părintească a Tatălui. A gîndi Dumnezeu pe Fiul pentru noi înseamnă a desființa orice transcendență liberă. Dacă nu e în Dumnezeu o viață, o lucrare, o gîndire decît în legătură cu noi, El are nevoie de noi ca să lucreze, să gîndească. Dar aceasta e propriu unei esențe panteiste, nelibere. însă trebuie să existe un factor al libertății desăvîrşite şi un izvor suprem al gîndirii. Acestea două sînt strîns unite. Nu are nici un rost o gîndire fără libertate şi nici o libertate fără gîndire. Unde nu sînt acestea două nu există persoană. Numai aşa existența făcută are un vîrf transcendent sau nefăcut, care o explică. Şi e necesar un vîrf transcendent sau nefăcut al realității dependente sau făcute.

83. Dacă le-ar fi adus la existență un dumnezeu fără un fiu, acest dumnezeu ar avea un caracter panteist. El n-ar avea o viață în sine, o lucrare în sine. Lucrarea lui ar fi fost o lucrare necesară de aducere la existență a făpturilor. Fiul e semnul libertății lui Dumnezeu față de creațiune. Dar şi al iubirii Lui față de aceasta. Căci o creațiune emanată din dumnezeu fără voia lui nu implică o iubire a lui față de ea. .

84. In Fiul se revelează lucrarea gînditoare interioară a Tatălui, cum se revelează în mînă lucrarea interioară a omului; Gîndirea e Fiul, prin Care Se revelează Tatăl Lui însuşi. Tatăl nu poate gîndi şi lucra ceva fără acest al doilea Ipostas al gîndirii şi lucrării Sale. Dacă Cuvîntul e revelarea în tot felul a Ipostasului-obîrşie, totul se face prin Cuvîntul ca revelare a Tatălui.

85. Fiul e Sfatul Tatălui, căci Tatăl Se sfătuieşte eu El. Tatăl nu Se poate sfătui, nu Se poate gîndi la nimic decît împreună cu Fiul.

Scriptură, că a auzit şi a răspuns cel ce a auzit, cum voieşte şi ce voieşte Cel ce a zis să fie cele ce au să fie făcute. Ci numai că a zis Dumnezeu: «Să se facă». Şi a adăugat: «Şi s-a făcut aşa». Căci ceea ce a socotit şi a voit Dumnezeu, îndată s-a făcut şi s-a împlinit prin Cuvîntul. Cînd însă Dumnezeu porunceşte altora, sau îngerilor, sau lui Moise, sau lui Avraam, atunci cel ce aude răspunde. Şi unul zice: «Cum voi cunoaşte?» (Fac, 15, 8), iar celălalt: «Alege pe altul!» (leş., 4,13); şi iarăşi: «De mă vor întreba: care este numele Lui, ce voi zice către ei?» (leş., 3,13). Iar îngerul a zis lui Zaharia: «Acestea zice Domnul» (Zah., 1, 17). Iar acesta L-a întrebat pe Domnul: «Doamne, Atotțiitorule, pînă cînd nu Te vei milostivi spre Ierusalim?» (Zah., 1, 2). Şi aşteaptă să

audă cuvinte bune şi mîngîietoare. Căci fiecare din aceştia are Mijlocitor pe Cuvîntul şi înţelepciunea lui Dumnezeu, Care face cunoscută voia Tatălui. Dar cînd lucrează şi creează Cuvântul însuşi, nu este întrebare şi răspuns. Căci Tatăl este cu El şi Cuvîntul este întru Tatăl. Şi ajunge să voiască, şi lucrul se face. Astfel, «a spus» e semnul prin care cunoaştem noi voia Lui, iar: «şi s-a făcut aşa» arată că lucrul s-a făcut prin Cuvîntul şi înţelepciunea în care e şi voia Tatălui. Dar însuşi faptul: «A zis Dumnezeu şi s-au făcut» se cunoaşte prin Cuvîntul. «Căci toate, zice întru înţelepciune le-ai făcut» (Ps. 103,4); şi: «Cu Cuvîntul Lui cerurile s-au întărit» (Ps. 32, 6); şi: «Un Domn Iisus Hristos, prin Care sînt toate şi noi, prin El» (I Cor., 8, 6)[86].

XXXII

Din acestea se poate vedea că nu împotriva noastră este lupta arienilor, ci, prefăcîndu-se că luptă cu noi, luptă de fapt cu dumnezeirea însăşi. Căci dacă ar fi fost a noastră spusa: «Acesta este Fiul Meu» (Matei, 17, 5), disprețuirea lor din partea noastră ar fi fost mică. Dar dacă spusa este a Tatălui, precum a fost auzită de ucenicii înşişi, şi dacă însuşi Fiul zice despre Sine: «înainte de toți munții M-a născut pe Mine» (Pilde, 8, 25), cum nu se luptă şi ei împotriva lui Dumnezeu ca giganții mitologiei, avînd limba sabie ascuțită a necredinței, cum spune psalmistul (Ps. 56, 5)? Nu s-au temut nici de glasul Tatălui, n-au respectat nici cuvintele Mîntuitorului, n-au crezut nici sfinților. Dintre aceştia unul scrie: «Care e Strălucirea slavei şi Chipul ipostasului Lui» (Evr., 1, 3) şi: «Hristos, puterea lui Dumnezeu

86. Prin Cuvîntul ipostatic sau împreună cu El vorbeşte Tatăl. în Cuvîntul ipostatic este izvorul ultim ll cuvintelor, al sensurilor, al voinţei. Prin şi în Cuvîntul se fac şi se cunosc toate, inclusiv noi înşine. Eu sînt opera creată a Cuvîntului, a voinţei exprimate de Tatăl prin şi în Cuvîntul. Dar sînt o operă în care s-a imprimat calitatea de Cuvînt grăitor a Fiului. Simt în necesitatea mea de a vorbi şi de a răspunde că Dumnezeu m-a creat grăind în Sine şi de aceea şi chemîndu-mă pe mine să fiu. Ştiu că a zis şi am fost făcut, că m-a făcut vorbind, din cunoaşterea fiinţei mele. Ştiu că a creat lucrurile grăind, din constatarea caracterului de cuvinte (de sensuri exprimate în cuvinte) ale lucrurilor.

şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24); iar psalmistul zice} «Că la Tine este izvorul vieții, întru lumina Ta vom vedea lumină» (Ps. 35, 10) şi: «Toate cu înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24). Iar proorocii zic: «Şi a fost Cuvîntul Domnului către mine» (Ier., 2, 1). Şi Ioan zice: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1,1); iar Luca: «Precum ne-au predat nouă cei ce au fost de la început văzătorii şi slujitorii Cuvîntului» (Luca, 1, 2). La rîndul lui, David zice iarăşi: «A trimis pe Cuvîntul Său şi i-a vindecat pe ei» (Ps. 106, 20).

Toate acestea ţintuiesc la stîlp erezia ariană şi arată veşnicia Cuvîntului şi că nu e străin,ci propriu fiinţei Tatălui. Căci cine a văzut vreodată lumină fără strălucire? Sau cine îndrăzneşte să spună că e străin chipul de ceea ce subzistă? Sau cum nu e un aiurit cel ce spune că Dumnezeu a fost vreodată fără Cuvînt (Raţiune) şi fără înţelepciune? Căci astfel de pilde şi astfel de chipuri le-a dat Scriptura, ca, firea omului fiind neputincioasă, să înţeleagă pe Dumnezeu şi să putem să pricepem pe cât e cu putinţă din acestea, fie măcar cît de puţin şi de întunecos, ceva cu privire la El. Pentru că însăşi zidirea e îndestulătoare spre cunoaşterea existenţei lui Dumnezeu şi a proniei Lui[87]. «Căci din mărimea şi frumuseţea făpturilor, se vede ca printr-o asemănare (analogic) Făcătorul lor» (înţ. Sol., 13, 5)[88]. Nu învăţăm aceasta cerînd cuvinte de la ele, ci credem auzind Scripturile. Căci privind rînduiala şi armonia tuturor, cunoaştem că El este Făcătorul, Stăpînul şi Dumnezeul tuturor şi înţelegem pronia minunată şi călăuzirea minunată a tuturor de către El[89]. Dar precum e îndestulătoare creaţiunea şi Scriptura ca să cunoaştem acestea, la fel sînt îndestulătoare cele spuse înainte despre dumnezeirea Fiului, ca să

87. Sfîntul Atanasie nu exclude faptul că Dumnezeu e mai presus de înţelegere si e negrăit (apofatic). Noţiunile de Fiu, de Cuvînt, de înţelepciune, de Chip sînt împrumutate de la noi şi nu se aplică la Dumnezeu în înţelesul ce-1 au în existenţa noastră. Nici raportul Fiului cu Tatăl nu e ca cel văzut la oameni, nici raportul Cuvîntului cu ipostasul Tatălui nu e ca la noi. Totuşi în aceste chipuri e şi ceva adevărat cu privire la Dumnezeu. Pentru că realitatea pe care ele o redau nu este cel puţin o dovadă sigură despre existenţa lui Dumnezeu şi despre purtarea Lui de grijă de creaţiune. Iar din această purtare de grijă de o lume raţională organizată şi mişcată se vede că şi Dumnezeu are o Raţiune nelipsită de ipostas.

88. Cunoaşterea analogică nu exclude apofaticul lui Dumnezeu. De aceea, sfîntul Atanasie nu contrazice aci ceea ce spusese mai înainte că Dumnezeu nu poate fi cunoscut prin analogie. E ceva analogic în Dumnezeu cu raţionalitatea creaţiei. Dar în acelaşi timp în schema largă a analogiei se află adîncul de taină mai presus de analogie.

89. Cunoaşterea lui Dumnezeu din natură e insuficientă chiar pentru o cunoaştere analogică a lui Dumnezeu. Ea trebuie completată cu cea prin cuvintele Scripturii. Căci natura nu grăieşte. Dar nici cuvintele Scripturii n-ar ajunge fără exemplificarea lui Dumnezeu ca realitate personală raţională şi înţeleaptă şi de incomparabilă putere, cu ajutorul naturii. Prin amîndouă îl cunoaştem pe Dumnezeu, nu numai ca existent, ci şi ca Făcător şi Proniator.

vedem că e de prisos, ba chiar plin de nebunie, a se îndoi cineva şi a se întreba în chip eretic: cum poate fi Fiul veşnic? Sau cum poate fi din fiinţa Tatălui şi poate totuşi să nu fie parte a Lui? Cum, cînd se spune că cineva e din altul, nu e parte a lui, sau cel împărţit rămîne totuşi întreg?

XXXIII

Acestea sînt putredele născociri ale ereticilor. Şi deşi am respins şi în cele dinainte deşertăciunea lor, asemănarea celor spuse acum şi

înțelesul pildelor date vădesc şi ele golul dogmei lor necurate. Deci vedem pe Cuvîntul pururea fiind, şi fiind din Acela, şi fiind propriu ființei Celui al Cărui Cuvînt este şi neavînd un înainte şi un după El. E aşa cum vedem şi strălucirea din soare, ca fiind proprie lui şi neîmpărțind, nici micşorînd ființa soarelui, ci fiind şi ea întreagă, dar şi strălucirea desăvârşită şi întreagă, nemicşorînd ființa luminii, ci fiind ca ceva născut cu adevărat din ea. Aşa vedem şi pe Fiul, nu din afară, ci născut din Tatăl şi pe Tatăl rămînînd întreg, iar Chipul subzistenței Lui păstrînd pururea asemănarea desăvârşită a Tatălui Lui şi Chipul Lui, încît cel ce îl vede pe El vede în El şi subzistența al cărei Chip este. Căci din lucrarea Chipului cunoaştem cu adevărat dumnezeirea subzistenței[90]. Aceasta învățând-o şi Fiul, a spus: «Cel ce rămîne întru Mine, Acela face lucrările pe care le fac Eu» (Ioan, 14, 12); şi: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 20), şi: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10).

Să încerce deci erezia duşmană a lui Hristos mai întâi să împartă pildele aflate în făpturi şi să spună: era odată soarele fără strălucire, sau aceasta nu este proprie ființei soarelui, sau e proprie, dar prin împărțire e o parte a luminii. Şi iarăşi, să despartă cuvântul şi să spună că acesta este străin minții, sau că a fost odată când n-a fost, sau că nu e propriu ființei minții, sau că e prin împărțire parte a aceleia. La fel, să despartă chipul şi lumina şi puterea, cum o fac cu cuvântul şi cu strălucirea şi să născocească apoi cele ce vor. Iar dacă nu pot avea o astfel de îndrăzneală în acelea, cum îşi pot întinde în chip deşert nebunia şi mai mare la cele ce sînt mai presus de făpturi şi de • firea lor şi să încerce cele cu neputință?

XXXIV

Căci dacă chiar în cele create şi trupeşti nu se văd cele ce se nasc ca fiind părți ale ființelor, nici ca venind la existență în chip pasiv, nici micşorînd ființa părinților, cum nu aiurează ei căutând şi născocind la Dumnezeu Cel netrupesc şi adevărat, părți şi pătimiri, atribuind

90. Chipul are si El o lucrare, deci e viu. Dar lucrarea Lui e însăşi lucrarea revelată, sau intrată în mişcare a Tatălui: ca subzistență, ca obîrşie de temelie a Fiului.

împărțiri

Dumnezeului cel nepătimitor (ânadei) şi inalterabil", ca să tulbure prin acestea auzul celor simpli şi să-i întoarcă de la adevăr? Căci cine auzind de Fiul nu cugetă la Cel ce e propriu ființei Tatălui? Şi cine auzind la început (la începutul creştinismului) că se învăța că Dumnezeu are un Fiu şi că a făcut toate prin Cuvîntul Lui, nu înțelegea aceasta aşa cum cugetăm noi acum? Cine, când s-a ivit urâta erezie a arienilor, nu s-a mirat îndată, auzind cele ce le spun că spun

ceva străin şi seamănă alt cuvînt decât cel semănat de la început? Căci ceea ce s-a semănat de la început în fiecare suflet este că Dumnezeu are ca Fiu pe Cuvîntul, înțelepciunea şi Puterea şi acestea sînt Chipul şi Strălucirea Lui. Iar din cele spuse răsare îndată că e pururea din Tatăl, că e asemenea cu El, că Cel născut din ființa Tatălui este etern şi că în aceste numiri nu e nici un înțeles propriu creaturii şi făpturii. Iar când un om duşman, în vreme ce dormeau ceilalți oameni, a semănat gîndul că «era cândva când nu era» şi întrebarea: «cum poate fi aceasta?», s-a născut ca o neghină erezia vicleană a duşmanilor lui Hristos; şi îndată, pustiiți de toată dreapta cugetare, au început să iscodească ca nişte tâlhari şi îndrăznesc să zică: «Cum poate să existe Fiul împreună cu Tatăl din eternitate? Căci oamenii se ivesc după o vreme din alți oameni; şi tatăl este de 30 de ani, iar fiul îşi ia începutul născându-se abia atunci. Şi în general nici un fiu nu a fost înainte de a se naşte». Şi iarăşi şoptesc: «Cum poate fi Fiul Cuvînt, sau Cuvîntul chip al lui Dumnezeu? Căci cuvîntul oamenilor e compus din silabe; el arată numai voința celui ce grăieşte şi îndată încetează şi dispare».

XXXV

Aceia, uitând argumentele aduse înainte împotriva lor, le spun acestea, legîndu-se iarăşi în lanțurile necredinței. Dar cuvîntul adevărului îi respinge astfel: Dacă ar specula despre vreun om, n-ar avea decât să speculeze omeneşte şi despre cuvîntul şi despre fiul lui.

91. Sfîntul Atanasie leagă aci nepătimirea lui Dumnezeu de neputința împărțirii Lui, a desprinderii vreunor părți din El. Aceasta ar fi legată de o pasivitate proprie obiectului, de o alterare suportată fără voie şi de o durere. Teologia apuseană contemporană dezaprobă ideea unui Dumnezeu nesupus pătimirii, socotind-o contrară participării lui Dumnezeu la durerile noastre prin compătimire. Dar noțiunea patristică a nepătimirii înlătură de la Dumnezeu cu deosebire însuşirea de obiect manipulat şi divizibil. Dumnezeu este Subiectul prin excelență. Ca atare e unitar, neschimbabil, nemicşorabil, de neîmpărțit. Aceasta nu exclude o milă în Dumnezeu, o compătimire față de noi. Dar El rămîne mereu întreg, nesupus în mod pasiv unor înrîuriri şi acțiuni din afară. Părinții, afirmînd «nepătimirea» lui Dumnezeu, o fac pentru ca să înlăture de la El calitatea de obiect neliber. Căci aceasta înseamnă dependența Lui de o forță superioară sau de o lege mai înaltă. Aceasta înseamnă a nu cunoaşte un Dumnezeu propriu-zis ca vîrf transcendent şi cu adevărat explicator a tot ce există în mod dependent, în contextul referințelor reciproce. Fiul Tatălui nu Se află pe un plan inferior lui Dumnezeu cel absolut liber. Fiul revelează în mod nealterat libertatea nesupusă vreunei dependențe a Tatălui. în El se manifestă constiințu şi lucrarea absolut liberă a Tatălui. Comuniunea în general nu face pe cei aflați în ea dependenți unul de altul.

Dar dacă vorbesc despre Dumnezeu, Care a creat pe oameni, să nu mai speculeze omeneşte, ci sâ vorbească altfel, anume ca despe firea mai presus de cea a oamenilor. Căci, cum este cel ce naşte, aşa trebuie să fie şi cel născut. Şi cum e Tatăl Cuvîntului, aşa e şi Cuvîntul Lui. Omul născut în timp naşte tot în timp pe cel născut din el. Şi fiindcă e din ceea ce nu este, cuvîntul lui încetează şi el şi nu rămîne. Dar Dumnezeu nu e ca omul. Aceasta a spus-o Scriptura. Ci este ca Cel ce

este şi este pururea. De aceea, şi Cuvîntul Lui este Cel ce este şi este etern împreună cu Tatăl ca strălucirea luminii'[2].

Şi cuvîntul oamenilor este compus din silabe şi nici nu viază, nici nu lucrează ceva, ci redă numai înţelesul cugetării celui ce grăieşte. Şi abia a ieşit şi a şi trecut, nemaiapărînd, pentru că nici nu era peste tot înainte de a se rosti[93]. De aceea cuvîntul oamenilor nici nu viază şi nici nu e în general om. Şi o suferă aceasta, precum am spus înainte[4]; pentru că şi omul care îl naşte pe acesta are firea din ceea ce nu este. Dar Cuvîntul lui Dumnezeu nu este, cum ar spune cineva, cuvînt rostitor (npocpopiKoc), nici sunet de vorbă, nici nu e rostirea unei porunci a lui Dumnezeu, ci ca strălucirea luminii este Născutul desăvîrşit al Celui desăvîrşit. Pentru aceea este şi Dumnezeu şi Chip al lui Dumnezeu. «Şi Dumnezeu era, zice, Cuvîntul»- (Ioan, 1, 3). Şi cuvintele oamenilor nu înseamnă nimic ca lucrare. De aceea nici nu lucrează omul prin cuvinte, ci prin mîini, pentru că acestea există, dar cuvîntul lui nu subzistă. Dar Cuvîntul lui Dumnezeu, cum a spus Apostolul,

92. Numirea 'O wv (Cel ce este) nu specifică un timp anumit al existenţei, ci o existenţă pur si simplu, o pururea-existenţă. Dumnezeu este Cel ce există pururea. Dumnezeu este existenţa. In afară de El nu este vreo existenţă, decît cea creată de El. El Se defineşte ca Cel ce este. Şi cum nu e dndva dnd lipseşte existenţa, El e existenţa neîncetată. Căd în cel ce încetează de a fi într-un fel oarecare, pentru a reîncepe a fi în altfel, e o slăbiciune a existenţei. Existenţa pur şi simplu nu poate fi micşorată sau schimbată. N-ar mai fi în acest caz existenţa totală. *în* Dumnezeu însă nu e nid o slăbiciune a existenţei. El este plenitudinea existenţei. Ded ea nu poate fi micşorată, schimbată, trecătoare de la un mod la altul. Poate din aceasta înţelegem neschimbarea Cuvîntului Lui. Omul se schimbă de la o clipă la alta. Dumnezeu e total pururea. Cuvintele prin care se exprimă omul arată prin schimbarea lor modificarea existenţei lui de la un moment la altul, arată ded şi putinţa încetării lui de a fi. Nid un cuvînt omenesc nu-1 poate reda pe om plenar, pentru că nu există plenar niciodată; cu atît mai puţin existenţa plenară în general. Dumnezeu Se exprimă şi Se revelează întreg în acelaşi unic Cuvînt în mod etern, pentru că există pururea plenar. Dacă cuvintele ce vin din acest Cuvînt la oameni se schimbă, e pentru că oamenii nu pot primi putinţa existenţei plenare şi a exprimării ei într-un singur cuvînt. Dar totuşi în fiecare cuvînt de la Dumnezeu e ceva care depăşeşte mărginirea, perisabilul. E un alt motiv pentru care omul trece mereu la alt cuvînt. Sesizînd aceasta omul e ridicat întrudtva din starea sa de mărginire, din starea sa trecătoare.

93. Totuşi, omul grăieşte, schimbînd cuvintele, dar într-un fel rămînînd acelaşi. El se schimbă pentru că rămîne atârnat de existenţa plenară şi caută să cuprindă tot mai mult din ea în existenţa sa şi vrea să exprime aceasta. Existenţa plenară pătrunde în existenţa lui pe de o parte produdndu-i noi experienţe, pe de alta comunidndu-se prin noi cuvinte şi omul voieşte să arate aceasta. Un cuvînt trece ca să facă loc altuia, pentru că nu se pot aduna mai multe într-unui. Dar în cuvintele următoare rămîne ceva din ceea ce s-a exprimat în cele dinainte.

este «viu şi lucrător şi mai ascuţit decît toată

sabia cu ascuțiș îndoit şi pătrunde pînă la despărțitura sufletului şi a duhului, a încheieturilor şi mădularelor; şi destoinic este să judece simțirile şi cugetările inimii; şi nu este nici o făptură nevăzută înaintea Lui, ci toate sînt goale şi descoperite ochilor Lui, Căruia vom da socoteală» (Evr., 4, 12-13). Deci e Creatorul, şi fără El nu s-a făcut nimic, nici nu poate să se facă ceva fără de El[94].

XXXVI

Şi nu trebuie întrebat pentru ce nu e Cuvântul lui Dumnezeu ca al nostru, pentru că, precum s-a spus înainte, Dumnezeu nu e cum sîntem noi. Dar nu trebuie întrebat nici cum e cuvîntul din Dumnezeu sau cum naşte Dumnezeu şi care e modul naşterii lui Dumnezeu. Ar fi prost cineva dacă ar îndrăzni să întrebe astfel de lucruri, pentru că e un lucru negrăit şi propriu firii lui Dumnezeu, cunoscut numai Lui şi Fiului. La fel e prost a voi cineva să tîlcuiască aceasta în cuvinte. Aceasta e egal cu a întreba: unde e Dumnezeu şi cum e Dumnezeu şi cum e Tatăl? Dar precum a întreba de aceasta e un lucru lipsit de evlavie şi e propriu celor ce nu cunosc pe Dumnezeu[95], aşa nu se cuvine a întreba nici despre astfel de lucruri, nici despre naşterea Fiului, nici a coborî pe Dumnezeu şi înțelepciunea Lui la măsura şi la slăbiciunea noastră. Dar aceasta nu trebuie să ne facă să cugetăm contrar adevărului. Dacă nu află cineva răspuns între-bînd despre aceasta, aceasta nu trebuie să-l facă să nu creadă celor scrise. Căci mai bine este ca cei ce nu pricep să tacă şi să creadă, decît să nu creadă din pricina neînțelegerii[98]. Căci cel ce nu pricepe poate să aibă întrucâtva iertare, pentru că cercetând s-a liniştit. Dar cel ce, nepricepînd,

94. Cuvîntul omenesc este nelucrător, iar cel dumnezeiesc e lucrător. De aceea cuvîntul omenesc nu poate crea şi transforma lucrurile, cum o poate face cuvîntul dumnezeiesc şi nu poate pătrunde în inima omului operînd prefaceri şi provocând remuşcări, cum o poate face atât de puternic cuvîntul dumnezeiesc. în cuvîntul dumnezeiesc e puternic prezent şi lucrător însuşi Cuvîntul dumnezeiesc ca persoană vie. Este şi în cel omenesc puțin prezentă persoana grăitorului, dar numai întrucît are în sine pe Cuvîntul dumnezeiesc, vorbind din răspunderea vibrantă față de El şi din puterea Lui. în cuvîntul celui ce nu are grăind în sine pe Dumnezeu Cuvîntul nu este puterea producătoare de adînci transformări în sens bun. Apoi el poate duce pe om şi spre rău, nu numai spre bine.

95. Cel ce cunoaşte pe Dumnezeu II cunoaşte ca fiind mai presus de cunoaştere.

96. Pe de oparte cunoaştem adevărul despre Dumnezeu din revelație, pe de alta nu-L înțelegem deplin, îl ştim în contururi generale şi chiar ni se impune rațional ca atare. Căci o existență fără un Dumnezeu este pentru rațiune lipsită de sens, este absurdă, iar un dumnezeu impersonal nu e dumnezeu. Dar un Dumnezeu personal e un Dumnezeu al iubirii veşnice, şi iubirea veşnică cea mai pură este iubirea între un Tată şi un Fiu. Pe de altă parte adevărurile acestea generale despre Dumnezeu nu pot fi pricepute pînă la epuizare. Nici cele din existența noastră şi a lumii nu le înțelegem deplin şi nu le vom înțelege niciodată deplin. Deci trebuie să vedem o împăcare între ceea ce înțelegem şi ceea ce nu înțelegem, între sens şi taină, între exprimabil şi apofatic, între rațional şi suprarațional, între cunoaştere şi credință. A se reține numai ceea ce se înțelege înseamnă a se rămîne într-o monotonă şi îngustă superficialitate. Chiar domeniul infinit al tainei e sesizat

îşi născoceşte cele necuvenite şi grăieşte cele nevrednice de Dumnezeu rămîne cu osînda îndrăznelii neiertată. Căci cel dintâi poate avea din aceste taine neînțelese o mîngîiere din Scripturi, ca să primească cum se cuvine cele scrise. Dar să înțeleagă ca o pildă cuvîntul nostru; anume că, precum cuvîntul propriu al nostru este din noi şi nu un lucru din afară de noi, aşa şi Cuvîntul propriu lui Dumnezeu este din El. Dar nu e făptură ca cuvîntul oamenilor[97]. Altfel ar trebui să cugetăm şi pe Dumnezeu om[98].

Apoi cuvintele oamenilor sînt multe şi deosebite şi de aceea trec în fiecare zi, pentru că cele dinții nu rămîn, ci dispar. Şi aceasta se întîmplă pentru că şi părinții lor, fiind oameni, au vîrstele trecătoare, iar gîndurile vin unele după altele, şi cele ce le cugetă pe rînd, acelea le şi rostesc. De aceea şi au multe cuvinte şi nici unul din ele nu rămîne[99]. Căci cel ce grăieşte se opreşte şi cuvîntul îndată încetează. Dar Cuvîntul lui Dumnezeu este Unul şi Acelaşi şi, precum s-a scris, Cuvîntul lui Dumnezeu rămîne în veac (Ps. 118, 80), neschimbîndu-Se; şi nici nu e primul sau al doilea față de altul, ci este Acelaşi pururea. Căci se cuvine ca, Unul fiind Dumnezeu, Unul să fie şi Chipul Lui şi Unul Cuvîntul Lui şi Una înțelepciunea Lui[100].

97. Pilda, simbolul, chipul îți dă un înțeles, dar nu cu totul adecvat. Este în ele un amestec de înțeles şi neînțeles.

98. Cuvîntul nostru seamănă cu al lui Dumnezeu, deci ne ajută să-L înțelegem pe Acela. Dar al nostru ține de făptură, pe cînd al lui Dumnezeu e necreat. Din acest punct de vedere e diferit ca înțeles de Cuvîntul lui Dumnezeu.

99. Omul, fiindcă rosteşte gînduri finite, trebuie să treacă mereu la alte rostiri şi gîn-duri. Dumnezeu spune totdeauna infinitul în Sine; dar nu pentru noi.

100. Pentru că El revelează tot ce e în obîrşia divină. într-un fel e aşa cum e persoana omenească, cuvîntul viu şi ipostatic (cu temelia în sine), care cuprinde tot ce este ea. Dar pe cînd acest cuvînt ipostatic se exprimă treptat în alte şi alte cuvinte, Cuvîntul Tatălui arată tot ce este Tatăl deodată şi pururea, ca Chipul unic al Tatălui. Dumnezeu e actualizat şi exprimat din veci pînă în veci prin Cuvîntul în plenitudinea Lui. Persoana umană poate fi identificată cu cuvîntul, pentru că cuvîntul nu are în ea o subzistență proprie. Dar în Tatăl dumnezeiesc are. Persoana umană are în ea cuvintele în mod potențial, ca un fel de sămînță a lor. La Tatăl dumnezeiesc nu e o deosebire între Cuvîntul şi Fiul. La El e născut din veci tot ce are să spună, infinitul ca ipostas deosebit. Dar chiar la om cuvîntul nu e cu totul lipsit de o subzistență proprie. Căci cuvîntul porneşte el însuşi din om. Are un fel de voință de a se manifesta, care nu e separată de voința persoanei şi de caracterul ei inter-personal. Cu atît mai mult la Dumnezeu, Cuvîntul are o voință unită cu voința Tatălui, ară-tîndu-Se ca un ipostas propriu.

Dacă avînd un Fiu, Tatăl are iubire față de El, şi aceasta poate explica crearea lumii, se poate spime şi invers: Cuvîntul arată iubirea față de Tatăl care-L naşte şi care Se arată pe Sine întreg în El. Prin analogie vedem cum omul vorbeşte altuia pentru că îl iubeşte. Tatăl naşte Cuvîntul ca o manifestare a iubirii rodnice față de Sine. El Se are pe Sine rodit întreg în Fiul din veci. Hotărîndu-Se să vorbească prin Cuvîntul Său şi unor alte ființe, le dă existență prin creare. E *o* altă manifestare a rodniciei şi iubirii Sale, o manifestare liberă a ei. Prin cuvintele manifestate treptat şi continuu din Cuvîntul Său şi de Cuvîntul Său, creează din iubire şi desăvîrşeşte continuu pe alții, dacă aceştia primesc

De aceea mă minunez, cum Unul fiind Dumnezeu, aceştia, potrivit născocirilor lor, introduc multe chipuri şi înţelepciuni şi cuvinte. Şi spun că altul este cuvîntul propriu prin fire al Tatălui, întru care a făcut şi pe Fiul. Şi Fiul adevărat spun că se numeşte ca imagine - «Cuvîntul», cum se numeşte şi «Vie» şi «Cale» şi «Uşă» şi «Pom al vieţii». Şi mai spun că El Se numeşte înţelepciune numai cu numele. Căci alta zic că este înţelepciunea proprie şi adevărată a Tatălui, care coexistă cu El în mod nenăscut, întru care făcînd şi pe Fiul, L-a numit pe Acesta înţelepciune prin participare[101]. Iar acestea nu le spun numai prin cuvinte, ci Arie le-a şi scris în *Thalia.* Iar sofistul Asterie a scris, precum am spus şi mai înainte: «N-a spus fericitul Pavel că propovăduieşte pe Hristos, puterea lui Dumnezeu'sau înţelepciunea lui Dumnezeu (I Cor., 1, 24), ci, fără adaosul articolului, o putere a lui Dumnezeu şi o înţelepciune a lui Dumnezeu. Deci a arătat că alta este puterea proprie şi naturală a lui Dumnezeu, care coexistă cu El în mod nenăscut; aceasta este născătoare a lui Hristos şi creatoare a lumii întregi. Despre aceasta ne învaţă el în Epistola către Romani, zicînd: «Cele nevăzute ale Lui de la zidirea lumii din făpturi fiind cunoscute se văd, veşnica Lui putere şi dumnezeire. Căci precum n-ar putea zice cineva că dumnezeirea amintită aci este Hristos, ci că e însuşi Tatăl, aşa socotesc că veşnica Lui putere şi dumnezeire nu e Fiul Unul Născut, ci e Tatăl care a născut. Deci el învaţă că alta este acea putere şi înţelepciune a lui Dumnezeu arătată prin Hristos». Şi după puţin acelaşi Asterie zice: «Deşi veşnica Lui putere şi înţelepciune, pe care gîndirea o socoteşte fără început şi nenăscută, este una şi aceeaşi; cele create de El în mod deosebit sînt însă multe, între care primul născut şi unicul născut este Hristos. Şi toate atîrnă la fel de Cel ce o are pe aceea. Şi toate puterile se numesc cu dreptate ale Creatorului, Care se foloseşte de ele. De aceea proorocul spune că Dumnezeu numeşte lăcusta, trimisă de Dumnezeu ca pedeapsă pentru păcatele oamenilor, nu numai putere, ci şi putere mare (Ioil, 2, 25). Iar fericitul David cere în mai mulţi psalmi nu numai îngerilor, ci şi puterilor să-L laude pe Dumnezeu» (Ps. 102, 21).

XXXVIII

Cum nu sînt vrednici de toată mînia chiar şi numai pentru rostirea acestora? Căci dacă, cum socotesc ei, Fiul nu e Fiu pentru naşterea din Tatăl şi pentru că e propriu fiinţei Lui, şi Cuvîntul e pentru cele

101. După arieni fiul e ceva inferior, făcut de Dumnezeu prin înţelepciunea şi cuvîntul ca însuşiri neipostatice. Numai de acest fiu se poate spune că e «născut», pe cînd puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu, mult superioare acestui fiu, există din veci ca însuşiri naturale în Dumnezeu.

cuvîntate

(raţiunea pentru cele cugetate raţional), şi înţelepciunea, pentru cele orînduite cu înţelepciune,şi puterea, pentru cele putute, fără îndoială se va numi şi Fiu pentru cei făcuţi fii. Ba poate are şi existenţa numai cugetată pentru cele ce există. El deci n-ar fi nimic din acestea. Dar ce este El atunci? Căci nu e nimic din acestea, dacă ele sînt numai numiri ale Lui. Şi atunci El are numai o nălucire a existenţei, înfrumuseţîndu-se pentru noi cuvintele acestora[102]. Dar aceasta este mai degrabă o nebunie diavolească, ba poate mai mult decît atîta, dacă se voiesc pe ei să subziste cu adevărat, dar pe Cuvîntul lui Dumnezeu îl socotesc ca neexistînd decît cu numele.

Şi cum nu e prăpăstios şi a zice că înţelepciunea coexistă cu Tatăl, dar a nu admite că aceasta este Hristos, ci că există multe puteri şi înţelepciuni create şi una dintre ele este Domnul, asemănat de ei şi cu omida rotitoare şi cu lăcusta? Şi cum nu sînt plini de toată viclenia cînd auzind de la noi că Cuvîntul coexistă cu Tatăl, cîrtesc îndată zicînd: «Deci spuneţi că sînt doi nefăcuţi?» Dar zicînd ei: «înţelepciunea Lui nefăcută», nu văd că se întoarce împotriva lor reproşul deşert pe care ni-1 atribuie nouă? Şi cum nu e foarte nebun şi gîndul lor de a spune că înţelepciunea nefăcută care coexistă cu Dumnezeu este însuşi Dumnezeu? Căci cel ce coexistă nu coexistă cu sine. Dar atunci cu cine coexistă? Căci şi despre Domnul spun evangheliştii că era împreună cu ucenicii. Deci nu era împreună cu Sine, ci cu ucenicii. Aceasta trebuie să o admită, în cazul că nu ar spune că Dumnezeu e compus, avînd o înţelepciune împletită cu Sine şi împlinitoare a fiinţei Lui, nefăcută şi ea, pe care ei o socotesc şi creatoare, ca să ia Fiului puterea creatoare. Căci toate se silesc să le spună ca să nu cugete cele adevărate despre Fiul.

XXXIX

Dar unde au aflat spunîndu-se în dumnezeiasca Scriptură, sau de la cine au auzit că există alt Cuvînt şi altă înţelepciune decît acest Fiu, ca să-şi plăsmuiască şi ei unele ca acestea? De fapt s-a scris: «Au nu sînt cuvintele Mele ca focul şi ca ciocanul care sparge piatra?» (Ier., 23, 29). Iar în Pilde zice: «Vă voi învăţa pe voi cuvintele Mele» (Pilde, 1, 23). Dar acestea sînt porunci şi îndemnuri, pe care le-a dat Dumnezeu sfinţilor prin propriul şi singurul Cuvînt adevărat. Despre ele a spus şi

102. Dacă el nu există, nu au nici ele nimic din el, ci sînt numai nume ale lui. Aceasta rezultă din afirmarea că fiul e inferior puterilor, care le fac pe toate. De ce mai e necesar atunci el? De ce se mai vorbeşte de un fiu? Dar şi puterile divine, dacă nu există decît pentru a face lucruri inferioare, sînt dependente de acestea. Nu există atunci ceva superior şi inferior. Nu e ceva cu adevărat existent, în sine şi de sine existent ('O â>v). Totul e slab, totul poate fi mai mult o părere, un joc de păreri, un joc de numiri inconsistente. Fără Treimea veşnic existentă în Sine, nu există o adevărată existenţă.

psalmistul:

«Am oprit picioarele mele de la toată calea cea vicleană, ca să opresc cuvintele Tale» (Ps. 118, 101). Deci acestea le-a arătat Mîntuitorul că sînt altceva decît El însuşi şi că le-a spus de la Sine: «Cuvintele pe care le-am grăit vouă» (Ioan, 6, 64). Deci acest fel de cuvinte nu sînt născute şi fii, nici nu sînt atîtea cuvinte creatoare sau atîtea chipuri ale Unicului Dumnezeu, nici nu s-au făcut atîtea cuvinte oameni pentru noi[103], nici nu este Cel ce S-a făcut, după Ioan, trup, unul din astfel de multe cuvinte. Ci a fost binevestit de Ioan ca Cel ce e singur Cuvîntul lui Dumnezeu: «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1, 14) şi: «Toate prin El s-au făcut» (Ioan, 1, 3). De aceea numai despre Domnul nostru Iisus Hristos şi despre unitatea Lui cu Tatăl s-a scris şi se dă mărturie. însuşi Tatăl arată că Unul este Fiul. La fel sfinţii, învăţaţi fiind despre aceasta, spun că Unul este Cuvîntul şi Acesta este Unul născut. Iar lucrurile sînt arătate ca fiind prin El. «Căci toate cele văzute şi nevăzute printr-însul s-au făcut şi fără de Dînsul nimic nu s-a făcut». Iar despre altul oarecare, nu născocesc şi nu plăs-muiesc cuvinte pretinse înţelepciuni, întrucît Scriptura nu indică vreo existenţă sau vreun nume al lor. Acestea sînt invenţia şi născocirea minţii lor vrăjmaşă lui Hristos. Ei se folosesc rău de numele Cuvîntului şi al înţelepciunii, ca să născocească alte lucruri, negînd pe adevăratul Cuvînt al lui Dumnezeu şi adevărata şi singura înţelepciune a Tatălui. Şi-i urmează, nenorociţii, pe manihei. Căci şi aceia, văzînd lucrurile lui Dumnezeu, tăgăduiesc pe Dumnezeu însuşi, singurul şi cu adevărat existent, şi-şi plăsmuiesc un altul, despre care nu pot arăta nici vreo dovadă, nici vreo mărturie din cuvintele dumnezeieşti[104].

XL

Dacă deci nici în cuvintele dumnezeieşti (în Scriptură) nu se află altă înţelepciune decît acest Fiu, nici de la Părinţi n-am auzit aşa ceva, ci s-a mărturisit şi s-a scris de către ei că există în mod nefăcut înţelepciunea care coexistă cu Tatăl, fiind proprie Lui şi creatoare a lumii, aceasta nu e decît Fiul. Iar aceasta şţ după ei coexistă etern cu Tatăl. Căci Ea este şi creatoare, precum s-a scris: «Toate întru înţelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24). De fapt şi Asterie însuşi, parcă

103. Un singur Cuvînt S-a făcut om pentru noi. Deci El e altul decît cuvintele Lui. Sau El nu este unul din aceste cuvinte.

104. Dacă nu există Dumnezeu, nu se poate explica nici existenţa lucrurilor. Lucrurile nu pot dovedi şi mărturisi un dumnezeu mincinos, sau neexistenta unui Dumnezeu adevărat. Dacă există ceva, există pentru că există un temei ferm, etern şi plenar al existenţei, un Dumnezeu care nu e una cu natura atît de lipsită de o consistenţă în sine, un Dumnezeu care are o viaţă eternă şi neschimbată în Sine, deci un Dumnezeu care e din veci Tatăl unui Fiu. Numai un Dumnezeu care are o înţelepciune şi o Putere care nu depinde de lume, ci este în El însuşi, poate crea cu putere şi înţelepciune, sau cu conştiinţă şi voinţă, o lume.

uitînd de cele ce a scris chiar el

înainte, mărturiseşte mai pe urmă, fără voie, ca şi Caiafa, opunîndu-se elinilor, că nu sînt multe înţelepciuni, nici nu o mai numeşte bandă rulantă"[19], ci e o singură înţelepciune, scriind aşa: «Unul este Dumnezeu-Cuvîntul, dar sînt multe cele raţionale; şi una este fiinţa şi firea înţelepciunii, dar sînt multe cele înţelepte şi bune». Şi după puţin iarăşi scrie: «Care sînt cei pe care pretind să-i numească fii ai lui Dumnezeu? Nu vor zice că sînt şi aceştia cuvinte, nici nu vor afirma că sînt mai multe înţelepciuni. Căci nu e cu putinţă, odată ce unul este Cuvîntul şi una înţelepciunea dovedită, să se atribuie mulţimii fiilor fiinţa Cuvîntului şi să li se dăruiască numirea de înţelepciune». Deci nu e de nici o mirare dacă arienii, luptîndu-se împotriva adevărului, se ciocnesc şi între ei, aci zicînd că sînt multe înţelepciuni, aci afirmînd că e una şi aci asemuind înţelepciunea cu o bandă rulantă, aci spunînd că coexistă cu Tatăl şi e proprie Lui şi uneori numind numai pe Tatăl nefăcut, alteori numind şi înţelepciunea şi puterea Lui nefăcută. Ei se luptă cu noi care spunem că Cuvîntul lui Dumnezeu există pururea, dar, declarînd că puterea coexistă în mod nefăcut cu Dumnezeu, uită de cele ale lor[106]. Astfel, se arată zăpăciţi în toate, negînd înţelepciunea adevărată şi, născocind-o pe cea care nu există, aşa cum maniheii îşi plăsmuiesc un alt dumnezeu, tăgăduindu-L pe Cel existent.

XLI

Dar să audă şi celelalte erezii, împreună cu maniheii, că Unul şi Acelaşi este Tatăl lui Dumnezeu şi Stăpînul şi Făcătorul zidirii prin

105. Pentru arieni, ca pentru toţi panteiştii, cele ce emană din esenţa fundamentală se mişcă ca o bandă (omidă) rulantă, una din alta. Din cele de mâi sus curg cele mai de jos, dar cele mai de sus stau sub necesitatea producerii celor mai de jos.

Sfîntul Atanasie lucrează cu distincţia între necreat şi creat. Creatul e ceea ce ca obiect-total stă sub puterea Celui necreat. Cel necreat e cu totul liber faţă de cele create. Numai El e dincolo de orice dependenţă, de orice încadrare în sistemul de reciproce dependenţe. Iar acest sistem nu poate primi existenţa ca realitate obiect - în care îngerii şi oamenii sînt înzestraţi şi cu o anumită libertate - decît de la Cel cu totul liber şi plin de atîta putere asupra a ceea ce e obiect, încît îl poate aduce chiar la existenţă din nimic. Altfel realitatea obiectuală a lumii nu se poate explica. Dumnezeu e cu totul transcendent făcutului, în sensul că în El nu e nimic făcut de altcineva, ci există pur şi simplu din eternitate în desăvârşită libertate. Lui nu I se poate spune făcut, ci necreat, sau simplu «existent prin Sine».

106. Afirmînd şi una şi alta nu scapă de panteism, căci încadrează şi pe Tatăl din care emană cea mai înaltă treaptă de înţelepciune în banda rulantă, din care fiecare parte reprezintă o treaptă mai de jos a înţelepciunii. Termenul «nefăcut», atribuit Cuvîntului, sau chiar lui Dumnezeu, nu precizează dacă acest Dumnezeu sau Cuvînt nefăcut nu are ceva propriu unei naturi nelibere existente din veci, fiind imprimată în componentele ei de dependenţele reciproce. Numai termenii de necreat şi de creat salvează pe Dumnezeu de orice dependenţă proprie naturii. Şi numai termenul de creatură aplicat naturii o distinge de Dumnezeu şi-L distinge pe Dumnezeu de ea, îi dă acesteia un început şi explică toate dependenţele reciproce şi schimbările din cadrul ei. Numai spunînd că Logosul e născut din Tatăl din veci, II arătăm şi pe El şi pe Tatăl ca Persoane, evitînd ideea unei esenţe veşnice nefăcute. De aceea cel mai bine se potrivesc lui Dumnezeu termenii de necreat şi

Fiul

Său[1"1]. Să audă îndeosebi arienii maniaci că Unul este Cuvîntul lui Dumnezeu, Care e singurul Fiu propriu şi adevărat din ființa Lui şi Care are unitatea dumnezeirii, nedespărțită de Tatăl Lui, cum am spus de mai multe ori învățând de la Mîntuitorul însuşi. Căci dacă nu e aşa, cum creează Tatăl prin El şi Se revelează în El celor ce voieşte şi-i luminează pe aceştia?[108] Sau pentru ce în săvîrşirea botezului se numeşte, împreună cu Tatăl, şi Fiul? Dacă (ar răspunde că) Tatăl nu este suficient, răspunsul ar fi necredincios. Iar dacă (ar răspunde că) e suficient, ceea ce e îngăduit să se spună, ce trebuință e de Fiul fie spre creare, fie spre sfînta baie? Căci ce are comun creatura cu Creatorul? Sau pentru ce se numără cel făcut împreună cu Făcătorul în desăvîrşirea tuturor (în botez)? Sau pentru ce s-a predat, după voi, credința într-un Creator şi într-o creatură?"[1]" Pentru ce e trebuință de o creatură pentru a ne împreuna cu dumnezeirea, dacă pentru a ne uni cu Fiul, care e creatură, e de prisos, după voi, numirea Fiului în botez?[110] Apoi dacă Fiul este creatură, odată ce una este firea creaturilor raționale, nu va veni nici un ajutor creaturilor de la o creatură, pentru că toate au nevoie de harul de la Dumnezeu.

Creator. Căci acestea sînt nesupuse legilor, ca cele create, ci-L arată ca Tată şi Fiu, ceea ce face vădit caracterul personal, creator, al lui Dumnezeu. Numai împreună acestea arată pe Dumnezeu liber de vreo lege căreia l-ar fi supus.

107. Maniheii spuneau că nu Dumnezeu a creat lumea, ei ea e produsul unui principiu al răului, opus lui Dumnezeu. Dar prin aceasta socoteau pe Dumnezeu limitat. Deci negau şi că Dumnezeu a făcut toate prin Cuvîntul sau Rațiunea Sa, ca o unică lume rațională întipărită de un sens.

108. Dacă Fiul n-ar fi de o ființă cu Tatăl, deci de o ființă necreată, nefăcută, n-ar crea Dumnezeu lumea prin El, ci ea ar izvorî direct din ființa Lui, în sens panteist, sau ar exista de la ea, în sens maniheic. în acest caz Fiul n-ar revela pe Tatăl ca deosebit de lume şi creaturile conştiente nu s-ar lumina de cunoştința că există un Dumnezeu deosebit de lume, Care le face posibilă o existență pentru veci, nelăsîndu-le să se topească prin moarte în lume. Toate acestea depind de faptul că Tatăl are un Fiu. Dacă Fiul este creatură, Dumnezeu nu poate decît emite din El lumea existentă, deci El însuşi e de o ființă cu ea în sens panteist. Numai un Fiu de o esență dumnezeiască, deosebit de esența lumii, nu confundă pe Dumnezeu cu lumea în sens panteist. Numai Fiul asigură un Dumnezeu deosebit în esență de lume. Fără un Fiu deosebit de esența lumii, nu există decît panteismul păgîn. în apărarea dumnezeirii Fiului, Părinții au delimitat creştinismul de elenismul panteist şi de gnosticismul care-1 masca pe acesta în termeni creştini. De aceea luptînd pentru dumnezeirea Fiului, au respins categoric orice păgînism, apărînd transcendența lui Dumnezeu ca necreat şi Creator.

în conştiința de sine a omului există un dialog al lui cu sine însuşi, un fel de dualitate nedeplin realizată. Numai prin aceasta se revelează omul lui însuşi şi deci şi altora. Dar la om această dualitate în unitate nu e deplină. La Dumnezeu e deplină. Dumnezeu ştie de Sine prin Fiul. Iar cine nu ştie de sine nu ştie nici de alții şi nu se luminează nici altora.

109. Dacă Fiul e creatură, de ce mai spunem că credem şi în El, punîndu-L alături de Tatăl? Numai dacă Fiul e de o ființă cu Tatăl, există o creatură deosebită de Creator. Altfel totul este de o esență. Nu mai există deosebire între Creator şi creatură.

110. Cu creatura ne unim şi fără a crede în ea. Pentru ce să mui numim în acest caz pe Fiul la botez ca pe Unul în cure credem, cn să ne unim cu El? Fără un Tată care arc un Fiu, nu se creează lumea, dar fără Ei nici nu se înnoieşte dinlr-un Dumnezeu transcendent ei. Fără un Kiu de o ființă eu Tnt.nl cel neerent nu ne putem uni eu Dumnezeu cel neereiit. el

Cu puțin înainte am spus însă că în mod necesar prin El s-au făcut toate. Iar fiindcă şi rînduială sfîntului botez ne cere să-L numim, e

necesar, cum socotesc şi cred, să zicem că nu pentru că nu este suficient Tatăl, e împreună numit şi Fiul, nici dintr-o simplă întîmplare, ci fiindcă e Cuvîntul lui Dumnezeu şi înțelepciunea Lui proprie, fiind strălucirea Lui; şi ca atare este pururea cu Tatăl. De aceea este cu neputință ca, dăruindu-ne Tatăl harul, să nu-1 dăruiască în Fiul. Căci Fiul este în Tatăl, ca strălucirea în lumină. Căci nu ca avînd vreo lipsă, ci ca fiind Tată, a întemeiat pămîntul cu înțelepciunea Sa (Pilde, 3, 19) şi a făcut toate cu Cuvîntul din Sine şi întăreşte sfîntul botez în Fiul. Căci unde e Tatăl, acolo e şi Fiul, aşa cum unde e lumina, acolo e şi strălucirea. Şi precum cele ce le lucrează Tatăl le lucrează prin Fiul - căci însuşi Fiul zice: «Cele ce le văd făcîndu-le Tatăl, pe acelea le fac şi Eu» (Ioan, 5, 20) - aşa dîndu-se celui pe care îl botează, îl botează şi Fiul şi cel pe care-1 botează Fiul se desăvîrşeşte (se botează) în Duhul Sfînt[111]. Aşa cum lucind soarele, poate spune cineva că luminează şi strălucirea lui, - căci una e lumina şi nu se poate despărți şi desface -,1a fel unde este şi Se numeşte Tatăl, acolo este numaidecât şi Fiul. De aceea numindu-Se în botez Tatăl, e necesar să fie numit împreună şi Fiul.

XLII

De aceea făgăduindu-Se sfinților a zis: «Vom veni Eu şi Tatăl la el şi Ne vom face sălaş în el» (Ioan, 14, 23). Şi iarăşi: «Ca precum Eu şi Tu una sîntem şi aceştia să fie una în Noi» (Ioan, 17, 22)[112]. Şi harul dat este unul, fiindu-ne dat de la Tatăl în Fiul[113], precum scrie Pavel în

rămînem închişi în starea noastră de creaturi pieritoare. Botezul e zadarnic. Sau dacă Hristos nu e Fiul prin ființa identică cu a Tatălui, ci numai prin înfiere, Dumnezeu ne poate înfia şi pe noi fără Fiul, în mod direct. Se nesocoteşte iarăşi granița între necreat şi creat. Toate sînt în fond de o esență în sens panteist. Sau rămînem în ceea ce sîntem, ca unii ce sîntem noi înşine de esență divină. Dar prin aceasta ne topim în marea esență. Aceasta e o existență fără sens. Cînd se afirmă aceasta, omul nu se mai salvează. Numai prin sfînta Treime comuniunea de Persoane se poate salva, căci numai Ea îi asigură existența veşnică, mai presus de natura în care persoanele apar ca să dispară.

111. Am văzut că naşterea Cuvîntului din Tatăl arată un dialog şi o unire între Ei, deci o revelație a Tatălui prin Fiul, cam aşa cum se revelează omul lui însuşi prin conştiință ca un alter ego.

112. Puterea unirii între noi ca persoane neconfundate nu ne poate veni decît din unirea dintre Tatăl şi Fiul. Tatăl ne uneşte cum îşi uneşte un tată copiii, unindu-ne în iubire cu Fiul Său; Fiul ne uneşte cu Sine şi cu Tatăl, ca pe nişte frați ai Săi, alipindu-ne de Tatăl ca pe Sine. Cînd iudeii de mai tîrziu au tăgăduit pe Iisus Hristos ca revelîndu-ni-Se ca Fiul şi prin aceasta făcîndu-ne în mod deplin clar pe Dumnezeu ca Tatăl, au negat şi pe Dumnezeu ca Tată, cu toate că şi în Vechiul Testament e indicat Dumnezeu ca Treime, deşi în mod mai puțin clar. Altfel nu s-ar fi afirmat creația din nimic. Un Dumnezeu fără o viață de iubire în Sine nu creează o lume din libertate, deci din nimic, ci lumea emană din Dumnezeu fără voia Lui.

113. Harul este unul, dar în el se simte iubirea dintre Tatăl şi Fiul în Duhul Sfînt, ca iubire de Tată şi Fiu. De aceea produce în noi iubirea față de Tatăl ca Tată şi față de Fiul ca

fiecare epistolă:

«Har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul Iisus Hristos» (Rom., 1, 7; I Cor., 1, 3; Efes., 1, 2). Căci lumina trebuie să fie

împreună cu strălucirea şi strălucirea să se vadă împreună cu lumina. De aceea iudeii tăgăduind împreună cu aceştia pe Fiul nu au nici pe Tatăl. Căci părăsind izvorul înțelepciunii, cum a spus Baruh osîndindu-i (Bar., 3, 2), au lepădat de la ei şi înțelepciunea, sau pe Domnul nostru Iisus Hristos, Care este, cum spune Apostolul, «Puterea şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24). De aceea au zis: «Nu avem împărat fără numai pe Cezarul» (Ioan, 19, 16). Pentru aceasta iudeii şi-au luat pedeapsa cuvenită a tăgăduirii. Căci au pierdut odată cu cetatea (Ierusalimului) şi rațiunea. Iar aceştia se primejduiesc să piardă şi plinătatea Tainei; vorbesc de botez. Căci dacă desăvîrşirea (botezul) se dă în numele Tatălui şi al Fiului, ei nu cheamă pe Tatăl adevărat, pentru că tăgăduiesc pe Cel din El şi asemenea ființei Lui, sau pentru că tăgăduiesc pe Fiul adevărat şi numesc aşa pe un altul, închipuindu-şi-1 creat din cele ce nu sînt. Dar făcînd aşa, e cu totul deşert şi nefolositor botezul dat la ei, avînd în el doar o aparență, dar în realitate neavînd nimic care să ajute dreptei ere»-dinte. Căci arienii nu-1 dau în numele Tatălui şi al Fiului, ci în numele unui Creator şi al unei creaturi, sau al unui Făcător şi al unei făpturi"[4]. Dar precum creatura e altceva decît Fiul, aşa altceva este în realitate ceea ce socotesc ei că dau, chiar dacă se prefac, din pricina a ceea ce e scris în Scriptură, că cheamă pe Tatăl şi pe Fiul. Căci nu cel ce zice simplu «Doamne» îl şi dă pe El, ci cel ce împreună cu numele are şi credința cea dreaptă. De aceea şi Mîntuitorul nu a poruncit simplu să se boteze, ci mai întîi a zis: «învățați», apoi: «Botezați în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh», ca din învățătură să se nască credința dreaptă şi la credință să se adauge săvîrşirea botezului.

XLIII

La fel şi multe alte erezii, rostind numai numele dar necugetînd , precum s-a spus, drept, şi neavînd credința sănătoasă, primesc fără folos apa dată la ei, fiind lipsită de dreapta credință. De aceea apa folosită de ei mai degrabă îi murdăreşte prin necredință decît îi mîntuieşte. Aşa şi elinii, deşi rostesc cu buzele numele lui Dumnezeu, poartă asupra lor vina necredinței, pentru că nu cunosc pe Dumnezeu cel real existent şi rdevărat, pe Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. La fel şi maniheiştii şi frigienii şi ucenicii lui Pavel de Samosata, deşi

Frate în Duhul Sfînt, dar şi față de semenii noştri ca frați. Dacă ar fi harul unei singure Persoane, nu l-am simți ca harul iubirii.

114. Un Creator fără un Fiu nu ne poate da decît un sentiment al dependenței. Mu, mai mult, El nu poate scoate creația şi pe oameni din procesul fatal al compunerii şi descompunerii.

rostesc numele, sînt cu

toate acestea eretici. Tot aşa, după aceia, cei ce cugetă cele ale lui Arie, chiar dacă citesc Scripturile şi rostesc numele, îi amăgesc pe cei ce pri-

mesc ale lor, fiind mai necredincioşi decît aderenţii celorlalte erezii, pe care le întrec şi le fac mai puţin vinovate prin limbuţia lor neînfrînată. Căci aceia stâlcesc ceva din adevăr şi greşesc sau în privinţa trupului, spunînd că Domnul n-a avut trupul din Măria, sau că nu a suferit moartea, nici nu S-a făcut om, ci numai S-a arătat astfel şi nu a fost cu adevărat, ci părea că are trup, neavînd de fapt, şi părea la arătare om, ca într-o închipuire a visului. Dar aceştia îşi îndreaptă necredinţa în mod deschis spre Tatăl însuşi. Căci auzind din Scripturi despre dumnezeirea Lui că se arată în Fiul ca într-un chip, hulesc, spunînd că ea este creatură[115] şi poartă peste tot acest cuvîntel referitor la ea ca un gunoi într-un sac şi-1 varsă ca un şarpe veninul. Apoi, fiindcă dogma lor produce scârbă tuturor, îndată iau ca sprijin ereziei lor ameninţate cu poticnirea, ocrotirea omenească, ca văzînd aceasta omul mai simplu sau mai fricos, să nu cunoască vătămarea nebunei lor cugetări. Cum deci nu sînt vrednici de milă cei amăgiţi de ei? Sau cum nu se cuvine să plângem pentru ei că îşi predau îndată ceea ce le e spre folos acestei năluciri, de dragul plăcerilor şi cad din nădejdea viitoare? Căci socotind să primească ceva de la cel ce nu există, nu vor primi nimic, ci, alipindu-se de creatură, nu vor avea nici un ajutor de la creatură. Şi crezînd în cel neasemenea şi străin după fiinţă de Tatăl, nu se vor alipi nici de Tatăl, neavînd pe Fiul Lui propriu, Cel din El prin fire, Care Se află în Tatăl şi întru Care Se află Tatăl, cum însuşi a zis (Ioan, 14, 10). Şi cei amăgiţi de aceştia vor rămîne nenorociţi, pustii şi goi de dumnezeire. Căci nu-i vor urma, când vor muri, făgăduinţele mincinoase de pe pământ. Nici nu vor putea chema în ajutor pe careva dintre cei ce i-au amăgit, când vor vedea pe Domnul pe care L-au tăgăduit, şezînd pe tronul Tatălui Său şi judecind pe vii şi pe morţi. Căci îi vor vedea şi pe aceia judecaţi şi căindu-se pentru nedreptatea şi necredinţa lor.

XLIV soană, apoi să căutăm cu dreaptă credinţă înţelesul potrivit. Căci

Acestea le-am înfăţişat mai înainte, explicând spusa din Pilde şi opunîndu-ne scornelilor lor nebuneşti, ca, cunoscând că nu se cuvine să numească pe Fiul lui Dumnezeu creatură, să înveţe şi ei să citească bine spusa din Pilde, care are şi ea un înţeles drept. Căci s-a scris: «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine început căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, **22).** Dar deoarece sînt proverbe şi s-au spus în formă de pilde, nu trebuie să înţelegem cuvîntul aşa simplu cum se spune, ci să întrebăm de perii **5. Numai un Fiu care nu e identic în fiinţa Lui cu lumea, ci din fiinţa unui Dumnezeu deosebit de lume, deosebeşte pe Dumnezeu de lume, ca transcendent ei şi nesupus perisabilităţii formelor ei.**

cele spuse în chip de pilde nu se spun în mod deschis, ci se vestesc în chip ascuns, cum însuşi Domnul a învăţat în Evanghelia după Ioan, zicînd: «Acestea vi le-am grăit în pilde. Dar vine ceasul cînd nu vă voi mai grăi vouă în pilde, ci pe faţă» (Ioan, 16,25). Deci trebuie dezvelit

înțelesul spusei, ca să aflăm ceea ce e ascuns şi să nu-1 luăm ca şi cînd ar fi spus lucrul pe față, ca nu cumva înțelegîndu-1 greşit să rătăcim de la adevăr. Dacă s-a scris despre înger sau despre alta dintre cele făcute, va fi spusa «M-a creat pe mine», ca despre unul dintre noi, care sîntem făpturi. Dar dacă înțelepciunea lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut, vorbeşte despre Ea însăşi, ce trebuie să înțelegem decît că, spunînd: «M-a creat», nu zice ceva contrar lui «M-a născut». Căci Ea nu Se numără pe Sine între creaturi, ca una ce uită că e creatoare şi făcătoare, sau ca una ce nu cunoaşte deosebirea Creatorului de creaturi. Dar ce înțeles ne arată prin pilde, nu pe față, ci în mod ascuns, ne spune Ea însăşi, după puțin, înfățişîndu-1 în alte cuvinte şi insuflîndu-1 sfinților ca pe o proorocie: «înțelepciunea Şi-a făcut Sieşi casă» (Pilde, 9,1). E vădit că această casă este trupul nostru pe care însuşindu-Şi-1, S-a făcut om. Căci cu dreptate se spune de către Ioan: «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan 1,14). Iar prin Solomon înțelepciunea spune despre Ea însăşi, dezvoltînd înțelesul, nu că «sînt creatură», ci că «Domnul M-a creat început al căilor spre lucrurile Sale». Deci nu m-a creat spre a fi, nici pentru că am un început şi o facere ca fiind creatură.

XLV

Deci aci Cuvîntul nu a grăit prin Solomon indicând ființa dumnezeirii Sale, nici naşterea Sa veşnică şi adevărată din Tatăl, ci umanitatea şi ico-nomia întrupării Lui pentru noi. De aceea, precum am spus înainte, n-a zis: «Sînt creatură», sau «Am fost făcut creatură», ci «M-a creat». Căci creaturile, avînd ființa creată, sînt dintre cele făcute şi se spune că se creează; şi fără îndoială creatura se creează. Dar cuvîntul «M-a creat» nu indică ființa sau naşterea, ci arată că S-a făcut altceva Acela despre care se spune; deci desigur nu că cel de care se spune că se creează este prin fire şi prin ființă creatură. Această deosebire o cunoaşte dumnezeiasca Scriptură, zicînd despre creaturi: «Umplutu-s-a pămîntul de zidirea Lui» (Ps. 103, 24); şi: «zidirea însăşi suspină şi împreună suferă dureri» (Rom., 8, 22). Iar în Apocalipsă se zice: «Şi a murit a treia parte dintre făpturile cele din mare, cu suflare în ele» (Apoc, 8, 9). Dar şi Pavel zice: «Toată făptura lui Dumnezeu este bună şi nimic nu este de lepădat din ce se ia cu mulțumire» (I Tim., 4, 4). Iar în înțelepciune s-a scris: «întru înțelepciu-' nea Ta ai zidit pe om, ca să stăpînească peste zidirile făcute» (înț. Sol., 9, 2). Şi că acestea se zic creaturi pentru că au fost create, putem auzi şi de la Domnul care zice: «De la început Cel ce i-a zidit, bărbat şi femeie i-a

zidit pe ei» (Marcu, 10, 6). Iar Moise scrie în Cîntare: «întrebați zilele ce s-au făcut înainte de tine, din ziua în care Dumnezeu a zidit pe om pe pămînt, de la marginea cerului» (Deut, 4, 32). Iar Pavel zice în Epistola către Coloseni: «Care este Chipul lui Dumnezeu cel nevăzut, întîiul născut a toată zidirea, pentru că în El s-au făcut toate cele din ceruri şi cele

de pe pămînt, cele văzute şi nevăzute, fie scaune, fie domnii, fie începătorii, fie stăpînii. Toate prin El şi spre El s-au făcut şi El este înainte de toate» (Col., 1, 15-16).

XLVI

Deci despre faptul că cele ce au prin fire ființa creată se numesc creaturi şi se spune că s-au creat, ajung acestea care s-au spus spre a le ține minte. Căci Scriptura e plină de astfel de locuri. Iar că singur cuvîntul «M-a creat» nu indică ființa şi facerea, o spune David în psalmi: «Să se scrie aceasta întru neamuri şi poporul cel zidit va lăuda pe Domnul» (Ps. 101, 19); şi iarăşi: «Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule» (Ps. 50, 12). Iar Pavel în Epistola către Efeseni zice: «Desființînd legea poruncilor în dogmă, ca să zidească pe cei doi în Sine într-un om nou» (Efes., 2, 15); şi iarăşi: «îmbrăcați pe omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu întru dreptate şi în cuvioşia adevărului» (Efes., 2, 24). David n-a vorbit de vreun popor creat după ființă, nici nu s-a rugat să primească altă inimă decît cea pe care o avea, ci a vorbit de înnoirea cea după Dumnezeu. Şi nici Pavel nu a vorbit de crearea după ființă a doi oameni în Domnul şi nici nu ne-a sfătuit să îmbrăcăm un alt om, ci a vorbit de omul cel după Dumnezeu, de viața întru virtute, iar prin cei ziditi în Hristos a înțeles cele două popoare înnoite în El.

Acest înțeles îl are şi ceea ce se spune la Ieremia: «A zidit Dumnezeu mîntuire spre sădire nouă, întru care mîntuire vor umbla împrejur oamenii» (31, 22). Iar spunînd aceasta n-a indicat vreo nouă ființă a creaturii, ci o prooroceşte pe cea înnoită în oameni, care ni s-a făcut nouă în Hristos. Aceasta fiind deosebirea între creaturi şi ceea ce spune cuvîntul: «M-a creat», dacă aflați undeva spunîndu-se Domnului «creatură», arătați-o şi luptați-vă pentru aceasta. Iar dacă nu s-a scris undeva că Domnul este creatură, ci spune doar El însuşi despre Sine în Pilde: «Domnul M-a creat pe Mine», ruşinați-vă de deosebirea amintită înainte şi de cele spuse în Pilde; şi auzind: «M-a creat», nu mai înțelegeți «creatură», ci umanitatea făcută a Lui. Fiindcă acesteia îi este propriu a fi creată. Căci cum oare nu faceți un lucru nedrept cînd, auzind pe David şi pe Pavel spunînd «a creat», nu înțelegeți ființa şi facerea, ci înnoirea, iar auzind pe Domnul zicînd «M-a creat» puneți ființa Lui în rînd cu creaturile? Sau cum auzind: «înțelepciunea Şi-a zidit Sieşi casă şi a sprijinit-o pe şapte stîlpi» (Pilde, 9, 1), înțelegeți casa în mod alegoric, dar cuvîntul «M-a creat (zidit)» înțelegîndu-1 nu aşa cum e spus, prefaceri pe Cuvîntul în creatură şi nu vă convingeți că e Creator, nici nu vă temeți de faptul că El
e singurul născut propriu al Tatălui. Ci rămînînd la literă, vă siliți să cuge-
tați despre El lucruri mai mici decît despre oameni. T

XLVII

/De fapt însăşi spusa arată că nu e decît o născocire a voastră să spuneți că Domnul este creatură. Căci cunoscând Domnul ființa Sa, ca fiind înțelepciunea cea născută şi unica născută a Tatălui şi alta decât cele făcute şi decât creaturile prin fire, zice acum cu iubire de oameni: «Domnul M-a creat pe Mine început al căilor Sale». Aceasta e egal cu a zice: «Tatăl Meu Mi-a alcătuit trup (Evr., 10, 5) şi M-a creat între oameni pentru mîntuirea oamenilor». De fapt, precum auzind pe Ioan zicînd: «Cuvîntul trup S-a făcut» (Ioan, 1, 14), nu înțelegem că Cuvîntul întreg S-a făcut trup, ci că a îmbrăcat trup şi S-a făcut om, şi auzind că «Hristos S-a făcut pentru noi blestem» (Gal., 5, 18), sau că: «Pe Cel ce nu a cunoscut păcat L-a făcut păcat pentru noi» (II Cor., 5, 21), nu înțelegem că El S-a făcut întreg blestem şi păcat, ci că a primit blestemul nostru, cum a spus Apostolul: «Ne-a răscumpărat pe noi din blestem» *(Ga V,* 3, 13) şi păcatele noastre a purtat, cum a spus Isaia (53, 4) şi cum a scris Petru «Le-a urcat în trupul Său pe lemn» (I Petru, 2, 24) - tot aşa, cînd auzim în Pilde că «L-a creat», nu trebuie să înțelegem pe Cuvîntul întreg creatură prin fire, ci că a îmbrăcat trupul creat şi Dumnezeu L-a creat pe Acesta pentru noi, alcătuindu-I, precum s-a scris, pentru noi acest trup creat, ca întru El să ne putem înnoi şi

116. Avem aci concepția despre mîntuire, ca înnoire şi îndumnezeire a firii noastre, lucrată dinăuntru, din Subiectul dumnezeiesc ce S-a făcut propriu ei. Mîntuirea nu vine din achitarea unei datorii ca o nouă stare juridică a foştilor păcătoşi care L-au ofensat pe Dumnezeu. Ci firea omenească se ridică la cea mai înaltă treaptă de viață. Nu e ridicată numai la o stare creaturală nesupusă pedepsei, ci e ridicată prin har din planul creat în cel necreat. Izvorul infinit de viață nu e decît în planul dumnezeiesc necreat. Creatura nu se poate reînnoi deplin şi nu poate rămîne etern reînnoită decît în unire cu Dumnezeu ca izvorul infinit şi etern de viață. Altfel, înnoirea noastră nu poate fi desăvîrşită şi eternă. Insuficiențele legate de lume arată că ea nu e din sine şi nu poate dobîndi plinătatea eternă din sine, ci că dincolo de ea este transcendența atotdesăvîrşită care este din veci prin ea însăşi şi are plenitudinea vieții şi a fericirii. Lumea n-a putut emana dintr-o esență identică cu ea, căci nedesăvîrşirea ei ar arăta-o şi pe aceea nedesăvîrşită şi incapabilă să dea fericire lumii. Aceasta ar arăta că nu există nici un plan de existență desăvîrşită. Atît faptul că lumea n-a emanat dintr-un izvor desăvîrşit, cît şi faptul că acel izvor are cu adevărat o viață nelimitată fără minusuri în el arată că lumea a fost adusă la existență din nimic în deplină libertate.

Dumnezeu, avînd în El o viață fără lipsuri, poate oferi în Sine fericirea desăvîrşită în iubirea comuniunii desăvîrşite ce o are în Sine din veci. El e urrTată din care nu emană un Fiu în baza unei legi, ci pe care-L naşte din veci cu iubire de Tată. Există din veci o iubire » comuniunii perfecte în libertate. Fiul n-are în El nimic mai mic decît Tatăl. Aceasta L-ar arăta şi pe Tatăl nedesăvîrşit. Fără acest vîrf suprem ul existenței desăvîrşite, exis-

îndumnezei[116].

Cine v-a amăgit deci pe voi, o, lipsiților de minte, să numiți pe Creator «creatură»? Sau, de unde v-ați procurat această cugetare nouă şi vă lăudați cu ea? Căci Pildele spun «M-a creat», dar nu numesc pe Fiul «creatură», ci «născut» şi, potrivit distincției mai înainte amintite a Scripturilor, între «a creat» şi «creatură», cunosc pe Fiul în ceea ce e

propriu Fiului prin fire, adică înțelepciunea unică, cea născută şi creatoare a făpturilor. Iar spunînd «M-a creat», nu spun aceasta despre ființa Lui, ci-L arată că S-a făcut început al multor căi, întrucît «M-a creat» e contrar faptului de a fi născut, dar El Se face început al căilor prin faptul că e Cuvîntul unul născut față de ele.

XLVIII

Iar dacă e născut, cum spuneți despre El că e creatură? Căci nimeni nu zice despre cele ce le creează că le naşte[117]. Nici nu numeşte creaturi pe cele născute de el. Şi iarăşi, dacă nu e Unul născut[118], cum este început al căilor? Căci dacă începutul căilor Sale e şi el creat, acesta nu mai e numai singur creat, avînd împreună cu sine pe cei făcuți. Căci şi Rubin, făcîn-du-se început al fiilor, nu era unicul născut, ci primul în timp, dar prin fire şi rudenie era unul din cei de după el. Deci tot aşa dacă Cuvîntul ar fi creat ca început al căilor, ar fi şi El ca acele căi şi căile ar fi aşa cum este Cuvîntul, chiar dacă e creat primul în timp. Căci şi începutul unei cetăți e aşa cum sînt celelalte părți ale cetății; şi părțile unite cu începutul alcătuiesc împreună cetatea întreagă şi unică, ca mădularele multe ale unui trup. Şi nu e o parte a ei, dintre cele ce o fac, iar alta a celor făcute, supunîndu-se altei părți, ci toată e îngrijită la fel de cel ce o face şi se zideşte prin el. Dacă deci şi Domnul Se creează în acest înțeles ca început al tuturor, în mod necesar alcătuieşte şi El împreună cu toate o singură creație şi nu se deosebeşte de celelalte, chiar dacă e făcut ca început al tuturor; nici nu e stăpîn al celorlalte părți ale creațiunii, chiar dacă în privința timpului e mai

tenta nu s-ar putea explica şi nici ajungerea ei la desăvîrşire n-ar fi posibilă, lucru care ar face fără sens aspirațiile ei, mişcarea ei.

117. Dacă e unul născut în sensul arian, Ca unica creatură născută pe treapta cea dintîi, el nu putea fi făcătorul tuturor creaturilor, mai presus de ele, fiind el însuşi creatură.

118. Cele ce se nasc sînt din ființa celui ce naşte, pe cînd cele create nu sînt din ființa lui. Mai pot fi din ființa lui şi cele ce emană din el, dar naşterea implică o iubire personală între cel ce naşte şi cel născut, cum nu e între emanator şi emanat. Fiul născut din Tatăl nu e emanat. Lumea, deşi făcută din nimic de un Dumnezeu liber şi atotputernic, e şi opera iubirii Lui. De aceea în ea este o aspirație spre desăvîrşirea în iubire. Şi Dumnezeu o poate duce la această desăvîrşire în comuniunea iubirii cu El.

119. Adevărată putere şi libertate are numai Cel care creează din nimic. Şi numai El poate duce existența creată la libertatea şi desăvîrşirea Lui. Numai El le poate ridica la libertatea şi eternitatea Sape toate, eliberîndu-le de slăbiciunile lor, provenite din putința de a se apropia de nimicul din care au fost scoase prin depărtarea de Creator. Un Dumnezeu care n-ar putea crea din nimic n-ar avea o putere nelimitată, ci ar fi închis în sine. Lumea n-ar fi decît o revărsare a sa. N-ar putea aduce la existență o nouă realitate din

vechi[119]. Căci şi el are împreună cu toate unul şi acelaşi Cuvînt (rațiune), nefiind atâpfn al creațiunii. Şi dacă, după voi, e creatură, cum poate El singur să fie creat, ca să fie şi început al tuturor? Căci e vădit din cele spuse înainte că între creaturi nu e nimic statornic prin sine şi făcut primul, ci are facerea împreună cu toate, chiar dacă se deosebeşte în slavă de celelalte'[2]". Nici o stea, nici unul dintre marii luminători nu a apărut una sau unul mai întîi şi altul sau alta a doua, ci într-o singură

zi; şi la aceeaşi poruncă au fost chemaţi toţi sau toate la existenţă. La fel s-a plăsmuit şi facerea animalelor cu patru picioare, a păsărilor, a peştilor şi a plantelor; la fel şi neamul cel după chipul lui Dumnezeu al oamenilor. Căci deşi Adam s-a plăsmuit singur din pământ, dar în el erau raţiunile succesiunii (succesive ale) întregului neam[121].

XLIX

Iar din zidirea arătată a lumii «cele nevăzute ale ei din făpturi fiind cunoscute le vedem» (Rom., 1, 20). Dar nici din acestea nu o vedem pe fiecare despărţită, nici pe una ca întîia şi pe alta ca a doua, ci deodată toate cum s-au constituit după neam. Căci nici Apostolul n-a înşirat pe fiecare în mod despărţit ca să spună: fie înger, fie Scaun, fie Domnie, fie Stăpînie, ci le spune odată pe toate în ordinea lor: «fie îngeri, fie Arhangheli, fie începătorii» (Col., 1, 16). Căci aşa este facerea creaturilor. Dacă deci Cuvîntul e creatură, trebuia, cum am spus înainte, să nu se facă primul dintre ele, ci împreună cu celelalte puteri, chiar dacă le întrece prin slavă pe celelalte. Căci şi despre celelalte se spune că toate s-au făcut odată şi nu este între ele vreuna prima, alta a doua, ci se deosebesc între ele doar în slavă, şi unele sînt de-a dreapta, altele în cer şi altele la stingă şi toate preamăresc deodată pe Domnul şi stau de faţă slujindu-I. Deci dacă Cuvîntul e creatură, nu e primul, nici începutul celorlalte. Iar dacă e înainte de toate, precum şi este, căci singur El e primul şi Fiul, nu e începutul tuturor prin fiinţa comună. Căci în toate se numără şi începutul tuturor[122]. Iar dacă nu e început, nu e nici

nimic. Insuficienţele lumii ar fi insuficienţele lui. N-ar exista decît o unică realitate plină de toate insuficienţele pe care le experiem. Aceste insuficienţe legate de existenţă ar face-o pe aceasta inexplicabilă, dat fiind că existenţa aspiră spre plenitudine.

120. Toate cele făcute sînt dependente nu numai de Dumnezeu, ci şi între ele. Dacă ceva n-ar fi dependent de altele, ar avea în sine tot ce-i trebuie. Dar aceasta ar însemna desăvîrşirea, plenitudinea pe care nu o are decît Dumnezeu. Pe de altă parte singurătatea fără iubire nu poate avea fericirea. Astfel desăvîrşirea lui Dumnezeu implică pe de o parte unitatea plenară, pe de alta interpersonalitatea.

121. Raţiunile tuturor oamenilor sînt implicate în raţiunea primului om. Şi raţiunile întregului cosmos sînt implicate într-o raţiune unitară a lui.

122. Dacă ar fi începutul tuturor, avînd totuşi aceeaşi fiinţă cu ele, ar face şi el parte din ele. Nu poţi scoate capul din totalitatea trupului.

123. Dacă ar fi creatură, n-ar fi propriu zis începutul tuturor. Iar dacă nu e început în sensul că e încadrat în toate, nu e nici creatură. Sfîntul Atanasie afirmă mereu că nu sînt decît două feluri de existenţe, radical deosebite între ele. Unde nu e această distincţie şi opoziţie între ele, sînt de aceeaşi esenţă. Nu se depăşeşte panteismul, care nu poate

făptură[123], ci e vădit că e despăr-

ţit prin fiinţă şi prin fire de toate făpturile şi e altul decît ele. El este asemănarea şi chipul singurului şi adevăratului Dumnezeu. De aceea Scripturile nu-L pun în rîndul făpturilor. Ci David mustră pe cei ce îndrăznesc să-L cugete că e aşa ceva, zicînd: «Cine e asemenea Ţie, Doamne?» (Ps. 82, 2,; 85, 8); şi: «Cine se va asemăna Domnului dintre fiii lui Dumnezeu?» (Ps. 88, 7). Iar Baruh zice: «Acesta este Dumnezeul nostru; nu se va socoti altul ca El» (3, 2). El creează, iar ele sînt create.

El e Cuvîntul şi înțelepciunea proprie a ființei Tatălui. Iar cele făcute, nefiind mai înainte, s-au făcut prin Cuvîntul însuşi[124].

L

Deci mult trîmbițata afirmație a voastră: «Cuvîntul e creatură» nu este adevărată, ci e numai o nălucire a voastră, şi sînteți acuzați de Solomon însuşi, împotriva căruia mințiți adeseori. Căci el nu L-a numit pe Acela creatură, ci Născutul şi înțelepciunea lui Dumnezeu, zicînd: «Dumnezeu întru înțelepciune a întemeiat pămîntul» (Pilde, 3,19) şi: «înțelepciunea Şi-a zidit Sieşi casă» (Pilde, 9, 1). Şi însăşi spusa cercetată respinge necredința voastră. Căci s-a spus: «Domnul M-a zidit (M-a creat) pe Mine început al căilor Sale spre lucrurile Sale» (Pilde, 8, 22). Dacă El este înainte de toate, dar zice: «M-a creat pe Mine» nu ca să fac lucrurile, ci spre lucruri (eiq xd epya), actul «M-a creat» e al doilea, sau se va arăta al doilea în raport cu lucrurile, aflîndu-le, cînd e creat, subzistînd înainte de El, pe cele pentru care e făcut. Iar dacă e aşa, cum mai este El înainte de toate? Şi cum s-au mai făcut toate prin El şi s-au constituit în El? Căci iată că şi după voi lucrurile s-au constituit înainte de El, odată ce El Se creează şi Se trimite spre ele. Dar nu e aşa. Să nu fie! Cugetarea ereticilor e mincinoasă. Căci nu e Cuvîntul lui Dumnezeu creatură, ci Creator. El dă de înțeles prin: «M-a creat pe Mine» că a îmbrăcat trupul creat.

explica lumea cu insuficiențele ei. în acest caz nu e nimic desăvîrşit şi nu e scăpare de topirea tuturor individuațiunilor în unica esență, ca să apară altele într-o înşiruire fără scop, fără sens, sau ca o bandă rulantă, în care aceleaşi apar şi dispar, mai mult sau mai puțin identice, neajungînd la o adevărată şi statornică odihnă în plenitudine. Numai ideea unui Dumnezeu Creator şi a unei lumi pe care El o creează, recunoaşte undeva o putere şi o desâvîrşire superioară tuturor insuficiențelor şi scăpată de non-sens, scăpînd de nonsens şi lumea. Insuficiențele lumii se explică în acest caz din faptul slăbirii voluntare a legăturii ei cu El. Ar fi posibilă o scăpare de aceste insuficiențe prin voința Lui şi prin voința ei pusă de acord cu a Lui. Dar dacă nu există decît aceste două planuri radical deosebite, nu poate exista ceva intermediar, o trecere treptată de la unul la altul. Nu poate avea cineva în sine şi puterea necondiționată a necreatului, şi slăbiciunea totală a creatului. Una se anulează pe alta. Cine afirmă aceasta tot în panteismul inexplicabil rămîne, tot în împăcarea cu o inexplicabilitate a existenței.

124. Chiar dacă se traduce «eiq Enya» cu «spre lucruri» şi nu «în lucruri», Cuvîntul socotit ca făptură Se arată ca avîndu-Şi existența în dependență de lucruri, deci ca al doilea în rolul Lui față de ele. în orice caz Cuvîntul conceput ca făptură e pus în dependență de celelalte făpturi.

Aceasta se poale înțelege si din spusa Lui însăşi. Căci fiind Fiu şi avînd pe Dumnezeu ca Tată, este Născutul propriu al Lui. Totuşi îl numeşte acum pe Tatăl «Domn», nu pentru că era rob, ci pentru că a luat chipul de rob'". Căci El trebuia, ca, precum fiind ca Cuvîntul în Tatăl, îl numea Tată - căci aceasta e propriu Fiului în raport cu Tatăl -, aşa venind să desăvârşească opera şi luînd în acest scop chip de rob, să-L numească pe Tatăl «Domn». Această deosebire ne-a arătat-o El însuşi cu multă limpezime, zicînd în Evanghelie: «Mărturisescu-Mă Ție,

Tată», apoi «Doamne al cerului şi al pământului» (Matei, 11, 25). Deci spune că Tatăl Său e Dumnezeu pe care-L numeşte Domnul făpturilor. Prin aceasta arată limpede că atunci cînd a îmbrăcat trupul creat, L-a numit pe Tatăl Domn. De fapt şi în rugăciunea lui David Duhul Sfînt indică aceeaşi deosebire, spunînd în psalm: «Dă stăpînirea Ta Pruncului Tău şi mîntuieşte pe fiul slujnicei Tale» (Ps. 85, 10). Căci altul este Fiul cel prin fire şi adevărat al lui Dumnezeu şi alții fiii slujnicei, care e firea celor create. De aceea Cel dintîi are stăpînirea de la Tatăl, iar cei din urmă au nevoie de mîntuire.

LI

Iar fiindcă flecăresc pe tema că s-a numit Prunc, ia seama că şi Isaac s-a numit pruncul lui Avraam (Fac, 21, 8) şi fiul Sunamitencei s-a numit prunc (IV Regi, 4, 18). Deci cu dreptate, fiind noi robi, cînd S-a făcut El ca noi, îl numeşte şi El pe Tatăl Domn, ca noi. Şi aceasta a făcut-o din iubirea de oameni, ca şi noi, fiind robi după fire, şi primind Duhul înfierii, să cutezăm să numim pe Cel ce e prin fire Domnul nostru, Tată prin har. Dar precum noi numindu-L pe Domnul Tată, nu negăm robia noastră cea după fire, căci sîntem lucrurile Lui, şi El ne-a făcut pe noi şi nu noi[128], aşa cînd Fiul luînd chipul de rob zice: «Domnul M-a zidit (M-a creat) pe Mine început al căilor Lui», să nu se nege eternitatea dumnezeirii Lui, şi că «la început a fost Cuvântul şi toate printr-însul s-au făcut» şi într-însul s-au creat toate.

Iar spusa din Pilde, precum am zis înainte, nu indică ființa, ci umanitatea Cuvântului. Căci spunînd că a fost creat «spre lucruri», se arată nevrînd să indice ființa Lui, ci iconomia mîntuirii împlinită cu făpturile, care e a doua după aducerea lor la existență. Căci cele făcute şi create au fost făcute mai înainte pentru a fi şi a exista. Apoi după aceea a doua oară, ca să facă cele ce le va porunci Cuvântul, cum se poate vedea aceasta la toate. Căci Adam a fost creat întîi nu ca să

125. Omul e «rob» al lui Dumnezeu pentru că are totul de la El, fiind făcut din nimic. Dar rob e şi pentru că e făcut să slujească pe Dumnezeu, pentru că fiind din putereu Lui, trebuie să rămină deschis Lui.

126. Aci spune direct că însuşirea noastră de robi se bazează pe faptul că sîntem <Tca|i de El, că nu avem nimic de la noi, sau din altă parte.

lucreze, ci ca să existe ca om.

După aceea a luat porunca să lucreze. Noe a fost creat întîi nu pentru corabie, ci ca să existe şi să fie om; după aceea a luat porunca să construiască corabia. Şi la fiecare ar putea afla cineva aceasta dacă ar cerceta. De fapt şi marele Moise întîi a fost făcut om şi în al doilea rind i s-a încredințat conducerea poporului. Deci şi aci se poate vedea aceasta. Căci vezi că nu se creează spre a fi, ci la început a fost Cuvîntul şi după aceea e trimis la făpturi şi la iconomia îngrijirii de ele. De fapt Cuvîntul era pururea înainte de a fi făpturile. Deci nu era încă trebuința să fie

creat El. Dar cînd s-au creat lucrurile şi s-a ivit după aceea trebuința lucrării de îndreptare a lor, atunci a primit şi Cuvîntul să coboare la lucruri şi să Se facă asemenea lor. Aceasta ne-a arătat-o prin Cuvîntul «M-a creat». Căci voind să indice acelaşi lucru prin proorocul Isaia, zice iarăşi: «Şi acum, aşa zice Domnul, Cel ce M-a plăsmuit rob din pîntece, ca să adun pe Iacov şi pe Israel la El. Aduna-Mă-voi şi slăvi-Mă-voi înaintea Domnului» (Isaia, 49, 5).

LII

Iată că şi aci nu se plăsmuieşte spre a fi, ci spre a aduna semințiile, care existau şi înainte de a fi plăsmuit Acesta. Căci precum acolo s-a scris «M-a creat», aşa aci s-a scris «M-a plăsmuit»; şi precum acolo s-a adăugat: «spre lucruri», aşa aci, «spre a aduna». Deci şi aci şi acolo se arată că «L-a creat» şi «L-a plăsmuit» pe Cuvîntul după existența Lui. Căci precum înainte de plăsmuirea Lui au existat semințiile pentru care a fost plăsmuit, aşa se arată ca existînd şi lucrurile spre care a fost creat. însă cînd la început era Cuvîntul, lucrurile încă nu erau, precum am spus înainte; dar după ce s-au făcut lucrurile şi trebuința a cerut, atunci s-a spus de El că «s-a creat».

Să luăm o pildă: pierzîndu-se unii slujitori şi aflîndu-se la duşmani din negrija lor, de există un fiu, e trimis de tatăl din trebuința ce ş-a ivit ca să-i caute şi să-i aducă; şi acesta plecând, îmbracă o haină asemănătoare lor şi ia înfățişarea lor, ca nu cumva socotindu-1 cei prinşi un stăpîn, să fugă, şi el să fie împiedicat să coboare la cei ascunşi de duşmani sub pămînt. Iar dacă cineva l-ar întreba: de ce faci aceasta, el ar răspunde: tatăl meu m-a plăsmuit aşa şi m-a trimis la lucrurile lui. Iar spunînd aceasta nu se declară nici robul aceluia, nici unul dintre slujitorii căutați, nici nu arată începutul facerii lui, ci grija dată lui pe urmă de tatăl său pentru slujitorii lui. în acelaşi fel şi Domnul, îmbrăcând trupul nostru, şi întru înfățişare aflîndu-Se ca un om (Filip., 2, 8), dacă ar fi întrebat de cei ce-L văd aşa şi se miră de aceasta, ar spune: «Domnul M-a zidit pe Mine început al căilor Sale spre lucrurile Sale» şi: «M-a plăsmuit să adun pe Israel». Aceasta arătând-o şi Duhul în psalmi, a zis: «L-ai alcătuit pe El şi L-ai pus pe El peste lucrurile mîinilor Tale» (Ps. 8, 7). E ceea ce spune şi Domnul însuşi despre Sine: «Eu am fost aşezat de El împărat peste Sion, muntele cel sfînt al Lui» (Ps. 2, 6). Dar precum nu cînd a strălucit trupeşte în Sion, a primit începutul de a fi, nici de a împărați, ci fiind din veci Cuvîntul lui Dumneaeu şi împărat etern, a binevoit să facă să strălucească împărăția Lui omeneşte şi în Sion, ca răşcumpărîndu-i pe ei de păcatul ce împărățea în ei, să-i aducă astfel în împărăția părintească a Lui, la fel fiind aşezat peste lucruri nu a fost aşezat peste cele ce încă nu existau, ci peste cele ce existau deja şi aveau nevoie de îndreptare.

LIE

Deci«M-a creat» şi «M-a plăsmuit» şi «M-a aşezat», avînd acelaşi înțeles, nu indică începutul existenței Lui, nici ființa Lui creată, ci înnoirea săvîrşită de El cu noi prin lucrare. Căci spunînd acestea, ne-a învățat totuşi că a existat şi înainte de acestea, zicînd: «Mai înainte de a fi Avraam, Eu sînt» (Ioan, 8, 58); şi: «Cînd a gătit cerul eram împreună cu El» (Pilde, 8, 27); şi: «Eram la El tocmind (armonizînd)» (Ibid. 30). Deci precum era El înainte de a fi Avraam, iar Israel a fost după Avraam şi este vădit că se formează (se plăsmuieşte) mai pe urmă, Cel ce exista mai înainte, şi formarea nU înseamnă începutul existenței Lui, ci înomenirea, prin care adună semințiile lui Israel, tot aşa fiind pururea cu Tatăl, El este Creatorul zidirii şi e vădit că lucrurile sînt după El. Deci «M-a zidit» nu arată începutul existenței Lui, ci iconomia împlinită cu lucrurile, pe care a săvîrşit-o în trup. Căci trebuia ca El să fie altul decât lucrurile şi mai vîrtos să fie Creatorul lor, apoi să primească să săvîrşească în Sine înnoirea lor, ca fiind creat El între noi, toate să se recreeze în El[1]".

De fapt zicînd «M-a zidit (M-a creat)», îndată a adăugat şi cauza (scopul), zicând «spre lucruri», ca prin expresia «a se crea spre lucruri» să arate că S-a făcut om pentru înnoirea acelora. Căci este obiceiul Scripturii ca atunci când indică facerea după trup a Cuvîntului, să arate şi cauza (scopul) pentru care S-a făcut om. Iar când vorbeşte El sau slujitorii Lui de dumnezeirea Lui, spun toate printr-un cuvînt simplu, nelegat de vreun alt înțeles şi nu unesc cu el vreo cauză (scop). El este strălucirea Tatălui; dar precum Tatăl nu e pentru vreo cauză, aşa nu trebuie căutată nici (cauza) strălucirii Lui[128]. Aşa s-a scris: «La început era Cuvîntul şi

127. Omul e creat din nou, dar acum nu în afara lui Dumnezeu, ci în Dumnezeu-Cuvîntul, ca umanitatea în general să nu mai cadă în slăbiciunea învecinată cu nimicul, prin păcat. Puterea dumnezeiască este acum în interiorul umanității noastre aflate în El. Ajunge să ne deschidem Lui, ca să primim toată puterea înnoirii şi îndumnezeirii.

128. «Cauza» de care vorbeşte aci sfîntul Atanasie are înțelesul de scop. Nu e o cauză care-L determină pe Fiul prin fire să Se facă om, ci El şi Tatăl hotărăsc în mod liber întruparea Şa, pentru eliberarea omului din păcat şi moarte, ca cea mai mare scufundare în nimic. în Dumnezeu însuşi nu există nici cauză, nici scop pentru existența Persoanelor divine. Ele există pur şi simplu. Deşi Duhul, purcezînd din Tatăl, Se odihneşte peste Fiul, aceasta nu e un scop pentru care s-ar face purcederea Lui. Fiecare Persoana există eu

Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1,1). Şi nu s-a adăugat pentru ce. Dar cînd s-a scris: «Şi Cuvîntul trup S-a făcut», s-a pus şi cauza {scopul) pentru care s-a făcut aceasta, zidndu-se: «Şi S-a sălăşluit întru noi» (Ioan, 1,14). Iar Apostolul zicînd «Care fiind în chipul lui Dumnezeu» (Filip., 2, 6), nu a dat cauza (scopul) dedt după expresia: «Chip de rob a luat». Atund adaugă: «Şi S-a smerit pe Sine pînă la moarte, iar moartea, pe Cruce». Căd pentru aceasta S-a făcut şi trup şi a luat chip de rob.

însuşi Domnul a spus multe despre Sine în pilde, în mod simplu, fără a adăuga cauza: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10); şi «Eu sînt lumina lumii» (Ioan, 10, 30); şi «Eu sînt adevărul» (Ioan, 14, 9), fără să adauge după fiecare cauza, nid pentru ce, ca să nu pară că este al doilea după acelea şi că S-a făcut de dragul lor. Căd ar fi necesar ca în acest caz să-I premeargă cauza, fără de care nu S-ar fi făcut El. Pavel, ales apostol pentru Evanghelia pe care a vestit-o mai înainte Domnul prin proorod, a avut înainte de El Evanghelia, al cărei slujitor s-a făcut. Şi Ioan, rînduit mai dinainte să meargă înaintea Domnului, a avut înainte de sine pe Domnul. Iar Domnul, neavînd înainte de Sine cauza de a fi Cuvîntul, d fiind simplu Născutul şi înțelepdunea una născută a Tatălui, dnd Se face om arată şi cauza pentru care a luat trup. Căd a premers faptei de a Se face om trebuința oamenilor, fără de care nu ar fi îmbrăcat trup. Iar care e trebuința pentru care S-a făcut om, a indicat-o El însuşi, zidnd: «M-am coborît din cer nu ca să fac voia Mea, d voia Celui ce M-a trimis pe Mine[129]. Iar voia Celui ce M-a trimis este ca tot ce Mi-a dat să i pierd, d să-1 înviez în ziua cea de pe urmă. Căd aceasta este voia Tatălui Meu ca tot ce-1 ce vede pe Fiul şi crede în El să aibă viață veşnică şi Eu îl voi învia pe el în ziua cea din urmă» (Ioan, 6, 38, 40)[130]. Şi iarăşi: «Eu am venit lumină în lume, ca tot cel ce crede

ceea ce-i este propriu, fără o cauză involuntară şi fără un scop voit. Aceasta ar slăbi libertatea lor. Dumnezeu alegînd un scop voit lucrărilor Sale în favoarea făpturilor, nu Se arată prin aceasta dependent de ele. El lucrează pentru ele din iubire liberă. Pentru existența veşnici a Tatălui şi a Fiului nu este o cauză, dar pentru întruparea Lui este una, aleasă liber.

129. Pe de o parte Fiul vine spre a împlini voia Tatălui, deci nu împins de o lege în mod involuntar. Pe de alta, Tatăl vrea în mod liber să scape de pieire făpturile Sale. Scopul e mîntuirea lor, dar un scop liber ales din iubire. Făpturile au o valoare cu care El le-a investit. Dar valoarea aceasta e întemeiată pe voia Lui. Nici ele n-ar avea atîta valoare, dacă n-ar fi voit Dumnezeu să le-o acorde, şi nici Dumnezeu n-ar fi un for de ultimă hotărîre, dacă ar fi supus unor legi mai presus de El şi dacă le-ar da această valoare în baza acestor legi. Ele înseşi ar pierde din valoarea lor, dacă ar avea-o de la un dumnezeu supus unor legi, deci lipsit de autoritatea absolută şi purtînd în el vreo inferi'- -itate. Valoarea uimitoare a lumii e întemeiată pe valoarea absolută a lui Dumnezeu. Şi ^easta implică în ea voia Lui liberă.

130. Dar n-ar fi realizat învierea, dacă n-ar fi fost Dumnezeu mai presus de lumea creată din nimic, avînd în Sine viața infinită şi netrecătoare. Deci fără Treimea cea de o ființă din veci, n-ar fi fost posibilă învierea.

in Mine să nu rămfnă în întuneric» (Ioan, 12, 48)"". Şi iarăşi: «Eu spre aceasta M-am născut şi am venit în lume, ca să mărturisesc despre adevăr» (Ioan, 18,37). Iar Ioan a scris: «Spre aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să strice lucrurile diavolului» (I Ioan, 3, 8).

Deci Mîntuitorul a venit ca să mărturisească şi să primească moartea pentru noi şi ca să învie pe oameni şi să strice lucrurile diavolului. Aceasta este cauza (scopul) venirii Lui în trup. Căci n-ar fi fost înviere, dacă n-ar fi primit El mai înainte moartea. Iar moartea cum s-ar fi produs dacă n-ar fi avut trupul muritor?[132] Aceasta învăţînd-o de la El,Apostolul a zis şi el: «Deoarece deci copiii s-au făcut părtaşi sîngelui şi trupului, s-a împărtăşit şi El în acelaşi fel de acestea, ca prin moarte să surpe stăpînirea morţii, adică pe diavolul, şi să-i izbăvească pe aceştia, dţi de frica morţii erau toată viaţa ţinuţi în robie» (Evr., 2, 14-15)[133]; şi: «Deoarece

131. Hristos a adus lumina în lume, pentru că a arătat că Dumnezeu are un Fiu veşnic, deci şi noi sîntem chemaţi să fim fiii Lui în veşnicie. Altfel totul ar fi fără sens. Cine nu crede în Hristos ca Fiul lui Dumnezeu rămîne în întuneric în privinţa rostului existenţei.

132. Deci trebuia ca Iisus să suporte moartea, ca să o poată birui. Dacă i-ar fi oprit intrarea în trupul Lui, înainte de a se produce (în oarecare moment de pe cruce), n-ar fi avut prilejul să o învingă. E mai tare în credinţă cel ce primeşte moartea crezînd că nu va rămîne în ea, decît cel ce evită să o primească. în acceptarea morţii s-a manifestat suprema putere a credinţei lui Hristos, ca om, că o va învinge. Apoi dacă Hristos ar fi oprit moarteajie la El, aceasta ar fi însemnat o menţinere în existenţa obişnuită pămîntească a omenescului. Dar trupul înviat este altfel. E trup incoruptibil, în stare de slavă, de o putere nebiruită de moarte, duhovnicesc (I Cor., 15, 42-44). E o copleşire a lui de către Duhul pentru veci. Pentru aceasta trebuia să dispară din el tot ce face trupulpămîntesc pieritor, coruptibil. Dar oare Duhul singur produce o astfel de înviere? Nu se pregăteşte şi omenescul întrucâtva spre acest trup? Aceasta trebuie să o admitem. Căci o astfel de putere nu e ceva ce nu e însuşit şi de om. A fost o pregătire morală a lui Hristos pentru înviere, dar această pregătire a fost ajutată şi încununată de Duhul din ipostasul Lui dumnezeiesc. Iar trebuinţa acestei pregătiri din partea omului înseamnă că rămîne ceva în om, după moartea lui, care contribuie la învierea lui, ca o forţă fundamentală care rămîne în sufletul lui după moartea trupului, forţă care s-a obişnuit să soarbă puterea din ipostasul dumnezeiesc. Eticul e necesar restabilirii şi întăririi onticului. Aceasta se întîmplă şi cu noi. Noi creştem moral şi ontologic din Hristos cel înviat, în cursul vieţii pămînteşti, rămînînd în această legătură cu El şi după aceea, ca să înviem la sfârşit cu toţi. Dar nu vor învia numai cei ce se pregătesc moral, ci şi ceilalţi. Izvorul de viaţă pentru o umanitate înviată e aşa de puternic în Hristos cel înviat, că se întinde asupra tuturor. Dar cei ce nu s-au pregătit moral din unirea cu Hristos nu vor învia întru fericire, sau la o viaţă de comuniune cu Sfânta Treime. Pe de altă parte, Duhul lui Hristos cel înviat nu învie pe fiecare îndată după moarte, ci pe toţi deodată, cînd va transfigura toată materia lumii. Pînă atunci e necesar ca toţi oamenii să treacă pe rînd prin moarte, ca să o învingă dinăuntru prin credinţa cu care au acceptat-o că vor învia, ca şi Hristos.

133. Moartea e ultima strîmtorare a omenescului, dar în suportarea ei cu credinţa că va fi învinsă, e dată ca premiză şi viitoare scăpare din ea prin înviere. Sufletul e cel dinţii care devine, prin suportarea ei cu o astfel de tărie, liber de ea. El poate comunica acum mai deplin cu puterea, sau cu viaţa ce-i vine de la Hristos cel înviat, ca să aducă şi trupul lui

printr-un om a venit moartea, tot printr-un om a venit învierea morţilor» (I Cor., 15, 21)[134]. Şi iarăşi: «Căci ceea ce era cu neputinţă legii, fiind slabă prin trup, a săvîrşit Dumnezeu trimiţînd pe Fiul Său în asemănarea trupului păcatului şi pentru păcat a osîndit păcatul în trup, ca să împlinească dreptatea legii întru noi, care nu umblăm după trup, ci după duh»(Rom., 8, 3-4)[13B]. Iar Ioan zice: «Că n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să mîntuiască lumea prin El» (I Ioan, 3, 17). Dar şi Mîntuitorul însuşi spune:«Am

venit spre judecată în lumea aceasta, ca cei care nu văd să vadă, iar cei care văd să fie orbi» (Ioan, 9, 39).

Deci nu pentru Sine a venit, ci pentru mîntuirea noastră şi pentru a surpa moartea şi a osîndi păcatul şi pentru ca orbii să vadă şi ca să învie pe toţi din morţi. Iar dacă n-a venit pentru Sine, ci pentru noi, nu pentru Sine a fost creat (ca om), ci pentru noi[136]. Iar dacă n-a fost creat pentru El, ci pentru noi, nu e creatură, ci se zice aceasta pentru că a îmbrăcat trupul nostru. Că acest înţeles îl au Scripturile, se poate afla de la Apostol. Căci zice în Epistola către Efeseni: «Surpînd peretele din mijloc al despărţitu-rii, duşmănia în trupul Lui, a desfiinţat legea poruncilor în învăţăturile ei, ca să zidească pe cei doi în Sine într-un om nou, făcînd pace» (Efes., 2, 14-15)[137]. Iar dacă în El se creează cei doi şi aceştia sînt în trupul Lui, urmează că purtând pe cei doi în El, e şi El ca unul ce e creat. Căci a unit pe cei creaţi în El şi El era în ei, ca unul din aceia. Astfel cei doi fiind în El, în mod potrivit zice: «Domnul M-a creat pe Mine» (Pilde, 8, 22). Căci precum primind slăbiciunile noastre, se

la o viaţă scăpată de ameninţarea morţii. Cei ce aşteptau moartea erau strîmtoraţi prin frica ei de la actele etice cele mai curajoase. De aceea numai acceptîndu-se moartea, se poate învia.

134. Din interiorul omului trebuie să se învingă moartea, pentru că din acel interior, din voia lui, a pornit slăbiciunea care l-a dus la moarte. Acolo trebuie să se instaleze şi puterea care să o învingă.

135. Moartea a intrat în trup prin păcat ca slăbire a legăturii cu Dumnezeu ca izvorul vieţii. Hristos a primit moartea, osîndind prin moarte păcatul şi împlinind dreptatea legii, dar în acelaşi timp scăpîndu-ne de moarte şi de păcat, fapt urmărit fără putere de lege. Căci El a luat moartea ca urmare a păcatului în firea noastrăyca ultimă slăbire a existenţei ei de pe urma lui, ca ieşire nevrută a firii umane din legătura cu izvorul vieţii, dar ca Persoană suportînd în firea Lui urmările păcatului, însă nesăvîrşindu-1, a ţinut pe de altă parte firea Sa, aşa slăbită prin voie, în legătură cu Dumnezeu oferind-o prin moarte Lui şi astfel a putut învinge moartea primind-o, în vreme ce ceilalţi ajung în moarte şi rămîn în ea, pentru că nu se predau prin ea lui Dumnezeu, ci se află în păcat. Dar de la El se întinde această putere şi la noi, cînd ne alipim de El. Fiind fără de păcat, El a oprit în trup procesul de descompunere, de pe urma lui; a acceptat numai despărţirea sufletului de trup, dar a rămas cu dumnezeirea legată de trup, pentru că trupul însuşi nu se despărţise de dumnezeire prin păcat.

136. El vine pentru noi, nu pentru Sine, dar ca să ne folosească nouă, nu ca să-Şi folosească Lui prin noi. Nu El cîştigă de la noi, ci noi de la El.

137. Nu prin învăţăturile legii, a căror împlinire depinde de noi, am înviat, ci prin Hristos şi în Hristos ca Dumnezeu. în El S-a unit Dumnezeu cu umanitatea. Şi aceasta se întîmplă apoi şi cu noi.

spune că este El însuşi slab, deşi El nu e slab - căci e Puterea lui Dumnezeu - şi că S-a făcut pentru noi păcat şi blestem, deşi n-a păcătuit El însuşi, ci a purtat păcatele noastre şi blestemul nostru, la fel creîndu-ne pe noi în El[18"], poate zice că «M-a creat pe Mine spre lucruri» (ibid.), deşi El însuşi nu e creatură[13"].

Căci dacă ar spune, cum socotesc aceia, «Domnul M-a creat pe Mine» pentru că ființa Cuvîntului e creată şi deci El e creatură, n-ar fi fost creat pentru noi. Iar dacă nu S-ar fi creat pentru noi nu ne-am fi creat în El[140]. Iar dacă n-am fi fost creați în El, nu L-am avea pe El în noi, ci L-am fi avut în afară, adică am fi primit de la El învățătura ca de la un învățător. Iar dacă ne-am fi aflat noi astfel, păcatul ar fi împărățit tot aşa de mult peste trup, rămînînd în trup şi nefiind scos din el. Dar Apostolul se opune acestora, spunînd cu puțin înainte de cele amintite: «Căci a Lui făptură sîntem, creați în Hristos Iisus» (Efes., 2, 10). Iar dacă noi ne-am creat în Hristos, nu El este Cel ce a fost creat, ci noi sîntem cei creați în El şi pentru noi e cuvîntul: «M-a creat». Căci pentru trebuința noastră, deşi Cuvîntul e Creator, n-a respins nici expresia potrivită creaturilor. Dar expresia «M-a creat» nu e proprie Lui întrucât e Cuvîntul, ci nouă, celor creați în El. Şi precum Tatăl fiind pururea, pururea este şi Cuvîntul Lui, şi fiind pururea, zice: «Eu eram de care se bucura şi în toate zilele mă înveseleam în fața Lui» (Pilde, 8, 30); şi: «Eu întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 18), aşa cînd pentru trebuința noastră S-a făcut om, spune El însuşi ale noastre ca noi: «Domnul M-a creat pe Mine», ca sălăşluindu-Se El în trup, să fie scos cu desăvârşire păcatul din trup şi noi să avem cugetul liber[141]. Deci ce trebuia să spună El după ce a fost făcut om? Am fost la început om? Dar aceasta nici nu I se potrivea Lui, nici nu era adevărat. Iar cum aceasta nu se cuvenea s-o spună, era propriu şi potrivit să spună ca om: «M-a creat» şi «L-a făcut pe El». De aceea a adăugat la: «M-a creat» şi cauza,care este trebuința lucrurilor (a făpturilor). Iar unde se arată cauza, această cauză uşurează înțelegerea spusei. Astfel aci după cuvîntul «M-a zidit» adaugă drept cauză: lucrurile. Dar indicând

138. întrucât S-a creat pe Sine ca om nou, ne-a creat şi pe noi în El din nou, fără de păcat, ca şi El (prin botez).

139. Fiind Acelaşi şi Dumnezeu şi om, I se poate spune că e şi necreat şi creat, că e şi slab şi tare, că poartă păcatele noastre ca ale Sale,dar nu e păcătos. Moare pentru că e creat, slab, purtător al păcatelor noastre, dar învinge moartea fiind acelaşi necreat, cel tare, cel ce nu avea păcat.

140. Ne-am creat ca oameni noi în El, pentru că El a fost creat ca om nou pentru noi, fără să fie creatură în Sine. în cazul din urmă nu ne-am fi creat din nou în El.

141. Unde e păcat nu e libertate, ci robie. Domnul ia chip de rob, dar rămîne în acelaşi timp Domn ca să elibereze de robia păcatului umanitatea asumată, ca să devină liber şi ca om. El fiind Domn peste Sine, Se face pe Sine ca om liber.

naşterea

din Tatăl în mod nelegat de vreo cauză, a adaus îndată: «Iar înainte de toți munții M-a născut pe Mine» (Pilde, 8, 28). N-a adăugat pentru ce, ca la «M-a creat», cînd a spus: «pentru lucruri». Ci a spus nelegat de ceva: «M-a născut», ca şi: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1). Căci chiar dacă nu s-ar fi creat lucrurile, Cuvîntul lui Dumnezeu era şi Dumnezeu era Cuvîntul[142]. Dar facerea Lui ca om nu s-ar fi produs, dacă n-ar fi existat drept cauză trebuința oamenilor. Nu e deci creatură Fiul. Căci

dacă ar fi creatură n-ar fi zis: «M-a născut pe Mine». Pentru că creaturile sînt lucruri exterioare celui ce le face. Dar Născutul nu e din afară, ca un lucru, ci e din Tatăl, propriu ființei Lui. Acelea sînt creaturi, dar Cuvîntul e Fiul Unul născut al Tatălui.

LVII

De fapt despre creație n-a zis Moise: «La început a născut-o», nici «La început era», ci: «L-a început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul» (Fac, 1, 1). Nici David n-a dntat: «Mîinile Tale m-au născut pe mine», ri «m-au făcut şi m-au plăsmuit pe mine» (Ps. 118, 73). Pretutindeni foloseşte cuvîntul «a făcut» pentru creaturi, dar nu pentru Fiul. Căd în cazul din urmă n-a zis: «Am făcut», ci: «Am născut» (Ps. 2, 7; 109, 3) şi «M-a născut» şi «Scos-a inima Mea Cuvînt bun» (Ps. 44, 2). De creatură se zice: «La început a făcut» (Fac, 1,1), iar de Fiul: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1,1). Deosebirea e că creaturile s-au făcut sub început[143] şi au intervale între începuturile existenței lor. De aceea şi ceea ce se spune despre ele: «La început a făcut» este egal cu a spune:' «De la început a făcut» . De aceea Domnul, ştiind ceea ce a făcut, a învățat dnd i-a ruşinat pe farisei, zidnd: «De la început Cel ce i-a făcut pe ei, bărbat şi femeie i-a făcut» (Matei, 19, 4). Căd toate cele făcute au fost făcute de la un început oarecare, dnd nu existau. Aceasta a indicat-o şi Duhul Sfînt, zidnd în psalmi: «Şi Tu la începuturi, Doamne, ai întemeiat pămîntul» (Ps. 101, 26). Şi iarăşi: «Adu-Ți aminte de facerea Ta, pe care ai primit-o de la început» (Ps. 73, 2). E vădit că ceea ce s-a

142. Cuvîntul nu Se naşte din eternitate pentru lucrurile create. Aceasta ar însemna că Dumnezeu e condiționat, în existența Sa, de lume; că Ele silit de ființa Lui să o creeze, că nu e desăvîrşit liber în Sine. Dar Cuvîntul Se face din iubire, în mod liber, om pentru oameni; Se creează pentru creaturi nepierzîndu^Şi calitatea de Fiu al Tatălui, care există din eternitate. Există în existență un domeniu al libertății totale. Altfel nu s-ar putea explica nimic din ceea ce există. Dar ca să Se facă om, Cuvîntul acceptă să țină seama de trebuințele oamenilor, ca de o cauză a acestui act. Trebuința oamenilor nu devine trebuință pentru El. Dar El ține seama de trebuințele lor, deci de această cauză, în mod liber. El intră în sistemul de referințe al creațiunii în mod liber, pentru a ridica ființele conştiente create din robia lor, pentru a le face libere prin iubire în referințele lor cu Dumnezeu şi între ele.

143. începutul apare odată cu creația. Ea nu poate fi fără un început. Iar Dumnezeu nu are început. El era cînd s-a ivit un început, deci ceva creat. El e deasupra începutului, nu supus Iui.

făcut la începuturi are un

început al creării sale si că Dumnezeu a folosit puterea facerii de la un început oarecare. Expresia «La început a făcut», folosind cuvîntul «a făcut» înseamnă că Dumnezeu a început să facă. însuşi Moise o arată aceasta, zicînd după crearea tuturor: «Şi a binecuvîntat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfințit-o pe ea, că în ea S-a odihnit de toate lucrurile, pe care a început Dumnezeu a le face» (Fac, 2, 3)[144].

Iar Cuvîntul lui Dumnezeu neavînd început al existenței, pe drept cuvânt n-a început să fie, nici n-a început să Se facă, ci a fost pururea. Lucrurile însă au un început întrucît au fost făcute. Căci începutul stă la capătul celor ce se fac. Dar Cuvîntul nefiind din cele ce se fac, e mai degrabă Creatorul celor ce au un început. De aceea însăşi existența celor făcute îşi are măsura (marginea) în faptul de a fi fost făcute. Şi Dumnezeu începe să le facă prin Cuvîntul de la un început oarecare, ca acestea să cunoască şi neexistența lor dinainte de a fi fost făcute[148]. Dar Cuvîntul nu are existența în alt început (principiu), ci în Tatăl, Care şi după ei este fără de început, ca să fie şi El fără de început în Tatăl, fiind născut al Lui şi nu creatură.

Lvm

Aşa cunoaşte dumnezeiasca Scriptură deosebirea între Cel Născut şi cele făcute; şi pe Cel Născut îl arată ca Fiu, Care nu a început de la vreun început, ci este etern. .Iar făptura o arată ca fiind un lucru, exterior al Făcătorului, care a început să fie. Astfel şi Ioan, teologhisind despre Fiul şi cunoscînd deosebirea cuvintelor, nil a zis: «La început s-a făcut, sau a fost creat», ci «La început era Cuvîntul», ca prin expresia «era» să se cunoască totodată că e născut şi să nu cugete cineva nici un interval între Tatăl şi Fiul, ci să creadă că Fiul există pururea şi etern.

Acestea fiind dovedite, cum, o arieni, neînțelegînd cele spuse, şi arătîndu-vă iarăşi necredința în privința aceasta, ați îndrăznit să spuneți, întemeiați pe Moise, că El este făptură sau creatură, sau născut? Prin

144. Toate cele făcute au un început, s-au făcut la un început al lor, nu sînt lipsite de un început. Atît creaţiunea în general cît şi toate formele ei au un început. De aceea li se poate aplica cuvîntul «de la început», adică de dnd au fost făcute. Fiului lui Dumnezeu însă nu I se poate aplica această expresie, pentru că El nu are un început. De El se poate spune că «la început era». El era Cel ce a putut da un început existenţei făpturilor, Cel ce era dnd le-a dat lor un început. Ele şi-au primit începutul de la Cineva care nu are un început, de la Dumnezeu. Nu ne putem opri la contrastul simplu: creaturile au un început, Dumnezeu nu are început, ci ni se cere să vedem de unde au un început creaturile; trebuie să vedem relaţia celor ce au un început cu Cel ce le-a dat un început. Ele îşi au un început datorită faptului că Cineva care nu are început le-a dat începutul. Faptul că lumea are un început arată că Dumnezeu i-a dat începutul prin creaţie din nimic, deci că El era înainte de aceasta.

145. Cele ce au fost făcute, avînd un început al existenţei, au în măsură limitată existenţa lor. Existenţa lor n-a fost întotdeauna, ded ele n-au existenţa' lor prin ele. Iar fără autorul existenţei lor, fără Dumnezeu, ar reveni la nimic.

aceasta spuneţi că născutul şi făcutul înseamnă acelaşi lucru[14]"; şi din aceasta vă dovediţi lipsiţi de înţelegere şi necredincioşi. Căci primul lucru spus în Cîntarea lui Moise este acesta: «Au nu Părintele însuşi te-a agonisit pe tine şi te-a creat?» (Deut, 32, 6). Iar după puţin, în aceeaşi Cîntare zice: «Pe Dumnezeu care te-a născut L-ai părăsit; şi L-ai uitat pe Dumnezeu cel ce te hrăneşte» (32, 18). înţelesul e foarte minunat. Căci n-a zis întîi «a născut», ca nu cumva cuvîntul să nu pară deosebit în înţeles de «a făcut» şi aceştia să aibă motiv să spună: «Moise a spus că Dumnezeu a zis la început: «să facem pe om»; dar tot el după aceasta a zis: «Pe Dumnezeu care te-a născut L-ai părăsit», ca să pară cuvintele nedeosebite în înţeles, deci că născutul şi făptura sînt acelaşi lucru. De aceea a adăugat «te-a născut» după cuvintele «te-a agonisit şi te-a făcut», ca cuvîntarea să se arate avînd o explicaţie. Căci cuvîntul «a făcut» indică cu adevărat ceea ce e propriu firii oamenilor, pentru că sînt lucruri şi făpturi. Iar «a născut» arată iubirea de oameni a lui Dumnezeu ce s-a arătat faţă de ei după ce i-a creat. Şi fiindcă ei s-au arătat nemulţumitori faţă de aceasta, Moise, mustrîndu-i, zice întîi: «Cu acestea răsplătiţi Domnului?» Apoi adaugă: «Au nu Părintele te-a agonisit şi te-a zidit (creat) pe tine?» Iar după aceea zice: «Au jertfit demonilor şi nu lui Dumnezeu, zeilor pe care nu-i cunoşteau; cei de curînd au venit, pe care nu i-au cunoscut părinţii lor. Pe Dumnezeu care te-a născut L-ai părăsit» (Ibid., 17, 18).

LLX

Căci Dumnezeu n-a creat numai pe oameni, ci i-a şi chemat fii, ca Unul ce i-a născut după aceea pe ei[147]. Căci cuvîntul «a născut» indică şl aci pe fiu. Aceasta o spune proorocul: «Fiu a născut şi a crescut» (Isaia, 1, 2). Şi în general cînd Scriptura vrea să indice un fiu, nu-1 indică prin cuvîntul «am zidit» (creat), ci prin cuvîntul «l-am născut». Aceasta se

146. Se dovedeşte că arienii făceau confuzie între esenţa divină şi lume. Nu e un născut deasupra celor făcute, ci e un fenomen general din eternitate.

147. Prima aducere la existenţă a oamenilor o numeşte Moise «facere». Ea i-a scos din nimic. Au fost total obiecte în acest act al lui Dumnezeu. Reînnoirea lor, sau înfierea lor, o numeşte Iisus «naştere» (din nou), [illegible] ună-lucrător cu Dumnezeu. în naşterea omului de către alt om, [illegible] a nimicului şi a nu cădea în nimic, datorită nu puterii ei, ci [illegible] amăgeşte la început ca un plus de existenţă. E o ispită cu care atrage nimicul. Existenţa o ţine Dumnezeu împotriva apropierii omului de nimic. Şi omul crede că şi-o ţine prin el. Dar înfrînatul încrezător în Dumnezeu e mai tare ca pătimaşul.

150. Sîntem întîi creaţi şi apoi făcuţi fii ai Tatălui nu prin fire, ci prin înfierea cea după har, pentru că Fiul cel după fire S-a sălăşluit în noi, sau ne-a luat în Sine. Numai Cuvîntul nu e creatură prin fire, ci Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu. De aceea a făcut sfîntul Atanasie atîta uz de expresiile «Fiu după fire», «Fiu după fiinţă», «Fiu din fiinţa Tatălui».

arată a o spune şi Ioan, cînd zice: «Le-a dat lor putere să se facă fii, celor ce cred în numele Lui, care nu din sînge, nici din pofta trupului, nici din voia bărbatului, ci din Dumnezeu s-au născut» (Ioan, 1, 12-13). Aceasta se poate cunoaşte bine şi din fapte. De fapt se spune că «se fac» fii, pentru că nu sînt prin fire, ci prin voința (lui Dumnezeu). Dar se spune apoi că s-au născut, pentru că au luat şi ei numele de fii. Căci poporul, cum zice proorocul, a nesocotit pe Binefăcătorul. Dar iubirea de oameni a lui Dumnezeu s-a arătat în aceea că celor ce le este Făcător li Se face şi Tată dupa har. Li Se face cînd oamenii care au fost creați iau în inimile lor Duhul Fiului Lui, Care strigă: «Ava, Părinte» (Gal., 4, 6). Iar aceştia sînt cei ce primind pe Cuvîntul au luat putere de la El să se facă fii ai lui Dumnezeu. Căci fiind prin fire creaturi, nu s-ar putea face altfel fii, dacă n-ar primi Duhul Celui ce este prin fire Fiul adevărat. De aceea ca să se împlinească aceasta, Cuvîntul S-a făcut trup, ca să-l facă pe om în stare să primească dumnezeirea[148]. Acest înțeles poate fi aflat şi de la proorocul Maleahi, care zice: «Au nu Dumnezeu Cel unul v-a zidit pe voi? Au nu vă este vouă tuturor un singur Tată?» (Mal., 2,10). Vedem şi aci că întîi a pus cuvîntul «a creat» şi după el «Tată» ca să arate şi prin aceasta că de la început sîntem creaturi după fire şi Creatorul nostru este Dumnezeu prin Cuvîntul[149]; dar pe urmă sîntem înfiați şi că deci Dumnezeu Creatorul se face şi Tată al nostru. Deci «Tatăl» este propriu Fiului; şi nu creatura, ci Fiul este propriu Tatălui. Deci şi din aceasta se arată că nu sîntem fii prin fire, ci din Fiul aflat în noi[150]; nici nu este Dumnezeu prin fire Tatăl nostru, ci al Cuvîntului din noi, întru Care şi prin Care strigăm: «Ava, Părinte». La fel Tatăl, pe cei în care vede pe Fiul Său, pe aceia îi numeşte fii şi zice: «I-am născut». Fiindcă, deci, cuvîntul «a naşte» îl arată pe Fiul, iar «a face» arată lucrurile, de aceea noi nu sîntem născuți întîi, ci

sîntem făcuți. Căci s-a scris: «Să facem pe om»; pe urmă însă, primind harul Duhului, ni se spune şi că ne-am născut. Astfel şi în Cîntarea sa marele Moise cu dreaptă înțelegere a spus întîi «a agonisit» şi pe urmă «a născut», ca nu cumva auzind aceştia întîi «a născut» să uite de firea lor cea de la început, ci să ştie că de la început sînt creaturi, iar cînd se spune că s-au născut după har, să se ştie oamenii ca fii, dar nu mai puțin creaturi după fire.

LX

Iar că creatura şi Născutul nu sînt acelaşi lucru, ci se deosebesc una de alta prin fire şi prin înțelesul cuvintelor, însuşi Domnul o arată chiar în Pilde. Căci zicînd: «Domnul M-a creat pe Mine început al căilor Sale», a adăugat: «înainte de toți munții M-a născut pe Mine» (8, 25). Dacă deci Cuvîntul ar fi prin fire şi ființă creatură, şi n-ar fi nici o deosebire între născut şi creat, n-ar fi adăugat «M-a născut», ci s-ar fi mulțumit să

spună «M-a creat», deoarece însuşi cuvîntul acesta ar fi însemnat «M-a născut»[151]. Dar spunînd: «M-a creat început al căilor Sale spre lucrurile Sale», nu a adăugat simplu «M-a născut pe Mine», ci cu conjuncţia «dar», ca să asigure prin aceasta înţelesul cuvîntului «M-a creat», zicînd: «Dar înainte de toţi munţii M-a născut pe Mine». Căci unind prin «dar» «M-a născut» cu «M-a creat», dă ambelor cuvinte o legătură de înţelesuri şi arată că «a creat» s-a spus pentru ceva, iar «M-a născut» arata că a fost înainte de «M-a creat». Precum dacă ar fi zis: «Domnul M-a creat» n-ar fi adăugat: «Dar înainte de toţi munţii M-a născut», ar fi premers «M-a creat» lui «M-a născut», la fel spunînd întîi «M-â creat», apoi adăugind «mainte de toţi munţii M-a născut», în mod necesar arată că «M-a născut» a premers lui «M-a creat»[152].

De fapt, chiar zicînd «înainte de toţi munţii M-a născut pe Mine», arată că El însuşi e altul decît toţi. Căci din cele indicate înainte se constată că între creaturi nu a premers nici una alteia, ci toate cele făcute s-au întemeiat împreună şi la aceeaşi poruncă[153]. De aceea nici nu s-au adăugat aceleaşi la «a creat» şi la «M-a născut pe Mine», ci la «M-a creat» s-a adăugat «început al căilor», iar la «M-a născut pe Mine» n-a

151. în concepţia ariană despre nedeosebirea între născut şi creat e implicată confuzia între Dumnezeu şi natură, în sens panteist. Aşa e în natură: totul se naşte, dar totul e creat. Totuşi la om - şi în parte şi la animale - a naşte e altceva decît a face. Această deosebire trebuie să fie deplină undeva. Naşterea acolo trebuie să fie a cuiva care nu e în nici un fel făcut, sau nu face parte din cele făcute, care nu stă sub o lege.

152. La oameni crearea premerge naşterea, deci naşterea e a celor create. La Iisus Hristos care Se face om, naşterea din Tatăl a premers crearea (a premers naşterea din cauza creaţiei). Deci în Dumnezeu însuşi nu e decât naşterea necauzată de creaţie.

153. Deşi diferitele forme ale<celor create apar pe rînd, virtual toate se află în creaţia de obşte, căci între toate 'există o referinţă reciprocă, pe de o parte supusă legilor; pe de alta în dependenţă de Creatorul care le-a adus la existenţă din nimic.

adăugat

«început», ci «înainte de toţi». Căci cel ce este înainte de toate nu este început al tuturor, ci e altul decît toate'". Iar dacă e altul decît toate, prin care e indicat şi începutul tuturor, e limpede că e altul decît creaturile. Şi de aci rezultă în chip vădit că Cuvîntul, fiind altul decît toate şi înainte de toate, se creează ca început al căilor spre lucruri, prin întrupare, ca, precum a zis Apostolul, Acela «care este începătură, întâiul născut dintre morţi, să fie întru toate El cel dintâi» (Col., 1, 18)'".

Aceasta fiind deosebirea între «M-a creat» şi «M-a născut» şi între «început al căilor» şi «înainte de toți», Dumnezeu care e Creatorul oamenilor, aşa cum s-a spus, li Se face pe urmă şi Tată pentru Cuvîntul ce Se sălăşluieşte în ei[158]. Dar în privința Cuvântului se petrece invers: Dumnezeu, fiind Tată prin fire al Lui, Se face apoi şi Creator şi Făcător al Lui, când Cuvîntul îmbracă trupul creat şi făcut şi Se face om[151]. Căci precum oamenii, primind Duhul Fiului, se fac fii prin El, la fel şi Cuvîntul Lui, când a îmbrăcat trupul oamenilor se zice că a fost creat şi a fost făcut. Deci dacă noi am fi prin fire fii, e vădit că şi Acela ar fi prin fire creatură şi făptură[158]. Dar dacă noi ne facem fii prin înfiere (prin voință (= 8eoei) şi după har, e vădit că şi Cuvîntul, făcându-Se de dragul nostru (pentru a ne da harul) om, a zis: «Domnul M-a creat pe Mine». Apoi fiindcă îmbrăcând trupul nostru S-a făcut asemenea nouă după trup, în mod cuvenit S-a numit şi fratele nostru şi întâiul născut. Căci deşi S-a făcut pentru noi om după noi, şi frate al nostru pentru asemănarea trupului, se zice şi este totuşi pentru aceasta întîiul născut dintre noi, fiindcă pierduți fiind toți oamenii prin neascultarea lui Adam, trupul Lui s-a mîntuit şi eliberat primul dintre toate, deoarece însuşi Cuvîntul făcându-Se trup şi noi fiind contrupeşti (auoocouoi) cu El, ne mîntuim prin trupul Lui[189]. Căci în

154. Fiul născut din Tatăl nu e un început al tuturor, căci nu face parte din sistemul lor de referințe reciproce. Există o naştere dincolo de creație, în planul transcendent creației.

155. Deşi nu e prin fire începătura celor create, Se face prin întrupare şi prin înviere începătorul celor create la o viață nouă, dar şi «întîiul Născut» (nu făcut) din morți, elibe-rînd naşterea noastră de semnele păcatului care s-au imprimat facerii, supunînd-o legilor păcatului, descompunerii şi morții.

156. Dumnezeu e prin fire Tatăl Cuvîntului nu în sensul că firea, fiind una, face şi pe Fiul Tată, sau că naşterea Fiului şi purcederea Duhului sînt una, ci în sensul că Fiul nu-Şi are existența din afara Tatălui. Firea dumnezeiască, cu toată unitatea, are în ea din veci cele trei ipostasuri sau moduri neconfundate de a o avea.

157. Nu se face aşa supunîndu-L pe Fiul exclusiv legilor creației, devenind Acesta exclusiv făptură, ci Tatăl Se face Creatorul Fiului ca om, dar rămîne şi Tatăl Acestuia ca Dumnezeu.

158. Aceasta ar fi o identificare panteistă a Fiului lui Dumnezeu cu noi, deci şi a lui Dumnezeu şi a noastră. Dar pentru învățătura creştină Fiul lui Dumnezeu e Unul Născut din ființa Tatălui, deosebită de substanța creației adusă la existență din nimic. Numai El e prin fire Fiu al Tatălui.

159. «Contrupeşti» nu înseamnă că avem toți un singur trup, dar nici că avem doar trupuri asemănătoare, însă total despărțite. Ci că este o comunicare între noi prin trupuri.

trupul Lui ni Se face Domnul Conducător spre împărăția cerurilor şi spre Tatăl Său[180], zicînd: «Eu sînt calea şi uşa şi prin Mine_ trebuie să intre toți» (Ioan, XXX 10, 7; 14, 6). De aceea Se numeşte şi «întâiul născut din morți», nu pentru că a murit întâiul dintre noi, căci muriserăm noi înşine mai înainte. Ci pentru că, primind moartea pentru noi şi desființînd-o pe aceasta a înviat cel dintâi, ca om, înviind trupul Său pentru noi. De aceea înviind Acela, pe urmă vom fi sculați şi noi de El şi pentru El.

Dar deşi e numit întâiul născut al creațiunii (Col., 1,15), nu e numit aşa ca unul ce e egal cu făpturile şi ca întâiul în timp (cum ar putea fi aceasta, fiind Unul-născut?). Ci pentru pogorârea Cuvîntului la făpturi, prin care S-a şi făcut Frate al multora. Căci Unul născut, neavînd mulți frați, rămîne Unul născut. Dar Se numeşte întâiul-născut pentru ceilalți frați. De aceea nicăieri în Scripturi nu s-a zis întâiul născut al lui Dumnezeu, nici creatură a lui Dumnezeu, ci Unul-născut şi Fiul şi Cuvîntul şi înțelepciunea. Pentru că acestea se referă la legătura cu Tatăl şi sînt proprii Lui: «Am văzut, zice, slava Lui, slavă ca a Unuia-născut din Tatăl» (Ioan, 1, 14); şi: «A trimis Dumnezeu pe Fiul Său Cel Unul născut» (I Ioan, 4,9); şi: «în veac, Doamne, Cuvîntul Tău rămîne» (Ps. 118, 89); şi: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu» (Ioan, 1,1); şi: «Hristos, Puterea lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 21); şi: «Acesta este Fiul Meu cel iubit» (Matei, 3,17); şi: «Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei, 16, 16).

Dar, întâiul-născut înseamnă pogorârea la zidire. De aceea S-a numit «întâiul născut al zidirii». La fel «M-a creat» arată harul ce s-a făcut creaturilor. Căci pentru ele se şi creează. Dar dacă este «Unul născut», precum şi este, se poate înțelege şi cuvîntul «întîiul născut». însă dacă este numai «întâiul născut» nu poate fi numit şi «Unul-născut», căci nu poate fi acelaşi Unul-născut şi întâiul născut, decât prin referire la ceva şi la altceva. Unul născut, precum s-a zis, e pentru naşterea din Tatăl; iar întîiul născut, pentru pogorârea la zidire şi pentru că face pe mulți oameni frați. Desigur, aceste două expresii fiind contrare între ele, ar putea spune cineva că în privința Cuvîntului ține mai mult la însuşirea de Unulnăscut, pentru faptul că nu există alt

Aceasta înseamnă că avem trupuri de aceeaşi fire între noi şi cu Hristos ca om. Aceasta nu înseamnă că Hristos ne scoate şi pe noi fără contribuția voinței noastre din păcate, căci în aceasta are un rol şi voința noastră personală. Dar totuşi legătura tainică dintre trupul lui Hristos şi ale noastre va face ca să învie chiar şi trupurile celor păcătoşi. Dumnezeu menține, datorită întrupării şi învierii Sale, firea noastră omenească pentru veci.

160. în trupul Lui ne este Fiul lui Dumnezeu Conducător spre împărăția cerurilor. Căci dacă n-ar avea un trup puternic în sfințenia Lui, cum ne-ar da nouă putere să sfințim trupul nostru? în trupul Lui ne conduce la Tatăl, căci dacă n-ar fi ajuns ca om la Tatăl, cum am putea fi duşi de El ca oameni la Tatăl? Numai dacă Domnul e împărat peste tot ce supune şi slăbeşte trupul în mod pătimaş, ne face şi pe noi în stare să devenim împreună împărați cu El, chiar în trupul nostru.

Cuvînt, sau altă Înțelepciune, ci numai Acesta este Fiul adevărat al Tatălui. De fapt, precum s-a spus înainte, cu privire la El nu s-a vorbit de vreo cauză, ci s-a înfățişat dezlegat de orice: «Fiul Unul Născut Cel ce este în sînul Tatălui» (Ioan, 1,18). Dar expresia «întîiul-născut» are unită cu ea creația drept cauză. Pe aceasta a adăugat-o Pavel, zicînd: «Că întru El s-au zidit toate» (Col., 1, 16). Dar dacă toate făpturile s-au creat în El, El este altul decît creaturile şi nu este creatură, ci Creatorul creaturilor[161].

Deci nu S-a numit «întîiul născut» pentru că e din Tatăl, ci pentru că în El s-a făcut creaţia (Col., 1, 15). Şi precum înainte de creaţie era Fiul însuşi, prin Care s-a făcut creaţia, aşa înainte de a Se numi «întîiul născut a toată creaţia», era însuşi Cuvîntul la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul[162]. Dar rău credincioşii nepricepînd nici aceasta, umblă de colo, colo spunînd: «Dacă e întîiul-născut a toată creaţia», e vădit că şi El este din creaţie. Nebuni! Dacă în general este întîiul născut al întregii creaţii, atunci e altul decât toată creaţia. Căci n-a zis: Este «întîiul născut între alte creaturi», ca să nu se cugete ca unul dintre creaturi, ci s-a scris: «a toată creaţia», ca să arate că e Altul decât creaţia. Rubin nu s-a numit întîiul născut al tuturor fiilor lui Iacov, ci al lui Iacov şi al fraţilor săi (Fac, 35, 25), ca să nu fie socotit că e altul decât fiii lui Iacov. Iar despre Domnul însuşi Apostolul n-a zis: «ca să fie întîiul născut al tuturor», ca să nu fie socotit că poartă alt trup decât al nostru, ci «între mulţi fraţi» (Rom., 8, 29), pentru asemănarea trupului. Dacă deci şi Cuvîntul ar fi fost una dintre creaturi, Scriptura ar fi spus şi despre El că e întîi născut între alţi fraţi. Dar sfinţii zicînd că e «întîiul născut a toată creaţia», arată direct că e altul decât toată creaţia şi nu e creatură Fiul lui Dumnezeu. Căci dacă ar fi creatură, ar fi şi El întâiul născut al Lui. Dar cum poate, o, arieni, acelaşi să fie şi primul al Lui şi al doilea? Apoi dacă e creatură şi toată crea-

161. Nu se poate înfăţişa deosebirea între Dumnezeu şi lume, spunîndu-se simplu că lumea e creată, iar Dumnezeu necreat. Ci trebuie să se adauge lui Dumnezeu şi calitatea de Creator al lumii şi proniator.

162. Sfîntul apostol Pavel numeşte pe Hristos nu numai «întâiul născut din morţi» (Col., 1, 18), ci şi «întîiul născut a toată zidirea» (Col., 1, 15). Sensul primei expresii s-a explicat spunîndu-se că El e întâiul născut din morţi pentru că S-a făcut şi om. Sensul celei de-a doua este arătat acum, spunindu-se că Fiul în aceeaşi calitate e începătura tuturor. Dar sfîntul Atanasie mai adaugă o nuanţă ca să înalţe şi mai mult pe Fiul faţă de creaţie. El S-a numit «întîiul născut a toată creaţia» numai după ce s-a creat în El lumea. Aceasta înseamnă că El este independent de creaţie. Numai constatîndu-se că în El a creat Dumnezeu, cînd a binevoit, toata zidirea, s-a putut spune că El este «întâiul născut» a toată creaţia, ca să se arate că în afară de El nu s-a putut aduce aceasta la existenţă. Lumea e dependentă în existenţa ei de El, dar El nu e dependent de ea.

tura s-a făcut prin El şi subzistă în El, cum poate să şi creeze zidirea şi să fie şi una din cele ce subzistă în El?[1M] Dovedindu-se absurdă născocirea lor, vor fi respinşi de adevăr, arătîndu-se că S-a numit «întâiul-născut între mulţi fraţi» pentru rudenia trupului, iar «întâiul-născut din morţi», pentru faptul că din El şi după El este învierea din morţi; în sfîrşit, «întâiul-născut a toată creaţia», pentru iubirea de oameni a Tatălui, pentru care nu numai a dat existenţa tuturor în Cuvîntul, ci şi însăşi creaţiei, despre care a scris Apostolul că «aşteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu, şi care se va elibera cândva de robia stricăciunii în libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu» (Rom., 8, 19, 21)[164]. Astfel eliberîndu-se şi ea, Domnul va fi întâiul născut şi al ei ca şi al

tuturor celor înfiați, ca spunîn-du-se de El că e întîiul să rămînă cele de după El atârnînd de Cuvîntul ca de o începătură.

LXIV

Socotesc că şi necredincioşii înşişi se vor ruşina respingînd o astfel de înțelegere. Căci dacă n-ar fi aşa, precum am spus, ci vor voi ca El să fie prin ființă creatură între creaturi, să ia seama că vor cugeta că El este frate şi asemenea şi cu animalele necuvîntătoare şi cu lucrurile neînsuflețite. Căci fiind şi acestea părți ale întregii creațiuni, în mod necesar întîiul născut e numai după timp deosebit, dar după neam şi asemănare este acelaşi ca toate[165]. Şi cum, spunînd şi aceasta, nu vor întrece orice necredință? Sau cine îi va răbda pe ei să spună acestea? Şi cum nu s-ar scârbi cineva de ei chiar numai bănuindu-i că cugetă acestea? Căci e tuturor vădit că nici pentru Sine însuşi, ca unul ce ar fi creatură, nici pentru vreo înrudire oarecare prin ființă cu toată creațiunea, nu S-a numit întâiul născut al ei, ci pentru că, creînd Cuvîntul la început făpturile, S-a pogorât la cele făcute, ca să poată să

163. Dacă nu e nimic altceva dedt creația, nu poate fi propriu zis ceva din ea prima. Căd toate se fac şi se condiționează prin toate. Nu există un izvor superior creat care să le explice pe toate. Ceea ce pare izvor e şi el produs de toate cele ce izvorăsc din el. în sistemele panteiste, teosofice nu există nimic superior şi inferior, nimic care să producă singur pe celelalte. Toate au nevoie de ajutorul tuturor şi ajutorul ce şi-1 dau e relativ, sau face ad pe unele superioare, ad pe altele.

164. Ad sfîntul Atanasie dă o nouă explicare expresiei «întâi născut a toată creațiunea», care se uneşte cu sensul expresiei «întîiul născut din morți». Căd Cuvîntul e întâiul născut a toată creațiunea nu numai pentru că în El s-au creat toate, d şi pentru că prin El sau în El, după întrupare şi înviere, vor scăpa toate de robia descompunerii şi a morții, devenind toți fii veşnid ai lui Dumnezeu, în Fiul care S-a făcut frate al lor.

165. Dacă nu e ceva deosebit de lumea aceasta, unitatea celor din ea le face în fond pe toate identice. Numai existența unui Dumnezeu deosebit de lumea aceasta, stăpînită de sistemul aceloraşi legi şi referințe redproce, poate pune unele ființe din ea (pe cele conştiente) într-o relație deosebită cu Sine. Iar lumea aceasta nu e închisă în ea însăşi numai dacă este un Dumnezeu care comunică cu ea, cu libertatea Celui ce are un Fiu a Cărui naştere nu e supusă legilor naturii, putând impune acestei lumi la creația ei nişte legi, ținute şi ele sub stăpînirea Lui, dar neemanînd-o din Sine datorită unor legi care L-ar stăpîni şi pe El.

se facă acestea. Căci n-ar suporta ele firea Lui, care e strălucirea nestăpfnită si părintească, dacă nu S-ar fi coborît la ele, ca, prinzîndu-le şi susținîndu-le şi astfel ținîndu-le, să le aducă la ființă[1]". Apoi, a doua oară, pentru ca, coborîndu-Se iarăşi Cuvîntul, să înfieze şi creațiunea însăşi prin El, ca să Se facă, precum s-a spus, întîiul născut al ei întru toate: în a o crea şi în a Se introduce pentru toate în lumea însăşi. Căci aşa s-a scris: «Cînd introduce pe întîiul-născut în lume, zice: Şi să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu» (Evr., 1, 6). Să audă duşmanii lui Hristos şi să se simtă străpunşi că intrarea Lui în lume L-a făcut să S< numească şi întîiul născut al tuturor. Astfel El este Fiul Unul Născut al Tatălui, pentru că numai El este din Tatăl; dar este întîiul născut al creației pentru faptul înfierii tuturor. Iar ca întîiul născut între frați, a şi înviat ca pîrga celor adormiți. Dar pentru că în acest scop trebuia să

fie întîiul în toate, de aceea se şi creează ca început al căilor ca să intre şi să păşească toate pe aceste căi prin El, Care zice: «Eu sînt calea şi uşa» (Ioan, 14, 6; 10, 7); şi împărtăşindu-ne prin El de cunoştinţa Tatălui, să zicem şi noi: «Fericiţi cei neprihăniţi în cale» (Ps. 118, 1); şi: «Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Matei, 5, 8).

LXV

Arătând deci adevărul că Cuvîntul nu e creatură după fire, urmează să arătăm cum s-a spus că e început al căilor. Fiindcă prima cale, cea prin Adam, s-a pierdut şi, în loc de a rămîne în rai, ne-am abătut spre moarte, am auzit cuvîntul: «pămînt eşti şi în pămînt vei merge». De aceea Iubitorul de oameni Cuvîntul lui Dumnezeu, cu voia Tatălui a îmbrăcat trupul creat, ca pe acest trup pe care l-a omorât primul om prin neascultare, să-l facă El viu prin sîngele trupului Său[187] şi să ne deschidă nouă «o cale nouă şi vie», cum a zis Apostolul, «prin catapeteasmă, adică prin trupul Său» (Evr., 10, 20). Aceasta arătând-o şi în alt loc, zice: «Aşadar de e cineva în Hristos zidire nouă, cele vechi au trecut, iată toate noi s-au făcut» (II Cor., 5,17). Iar de s-a făcut cineva zidire nouă, trebuia să fie Fiul ca început al acestei zidiri. Deci nu putea fi acesta un om simplu şi numai pămîntesc, cum ne-am făcut noi prin neascultare. Căci oamenii creaţi s-au făcut prin ei necredincioşi şi au pierdut acea primă creaţie. Era trebuinţă deci de altcineva ca să o înnoiască pe cea dintâi şi pe cea făcută nouă să o păstreze. Dar nu s-a creat ca început şi cale a noii zidiri altcineva, ci însuşi Domnul, din

166. Sfîntul Atanasie a vorbit mai înainte de o «participare» a creaturilor la lucrarea lui Dumnezeu din momentul creării lor. Aci afirmă coborîrea lui Dumnezeu în momentul creaţiei la făpturile ce încep să existe, susţinîndu-le printr-o putere acomodată lor, ca să nu le topească. E o chenoză a lui Dumnezeu în actul creaţiei, care continuă şi în conservarea şi cîrmuirea lor.

167. Primind în trupul nostru sîngele curat al trupului Său, trupul nostru se face viu, căci în sîngele primit e şi puterea ipostasului dumnezeiesc care-1 poartă.

iubirea Sa de oameni. De aceea cu dreptate zice: «Domnul

M-a zidit pe Mine început al căilor Sale pentru lucrurile (făpturile) Lui» (Pilde, 8, 22), ca să nu mai viețuiască omul potrivit căii dinții, ci existînd acum începutul nou al zidirii şi avînd pe Hristos ca început al căilor acesteia, să-I urmeze de aci înainte Lui, Care zice: «Eu sînt calea» (Ioan, 14, 6)"". Aceasta învățînd-o şi fericitul Apostol în Epistola către Coloseni, zice: «El este Capul trupului Bisericii, Care este începătura, Primul născut din morți, ca să fie El în toate întîiul» (Col., 1, 18).

LXVI

Deci dacă, precum s-a spus, pentru învierea Lui din morți se numeşte El începutul, iar învierea s-a săvîrşit atunci cînd, purtînd trupul nostru, S-a dat pe Sine însuşi morții pentru noi, e vădit că şi ceea ce s-a spus despre El: «M-a zidit început al căilor Sale» nu indică ființa Lui, ci venirea Lui în trup. Căci moartea era proprie trupului. Şi precum e proprie trupului moartea, aşa e proprie îmbrăcării Lui în trup ceea ce s-a spus: «Domnul M-a zidit pe Mine început al căilor Sale»[169]. Deci creîndu-se astfel după trup şi făcîndu-se începătură a celor creați din nou şi avînd noi drept pîrgă trupul Lui omenesc pe care l-a îmbrăcat, urmează că după El şi poporul viitor se creează aşa cum spune David: «Să se scrie aceasta întru alt neam (pentru altă generație) şi poporul cel zidit (creat) va lăuda pe Domnul» (Ps. 101,19). Şi iarăşi în Ps. 21: «Vesti-se-va Domnului neamul care vine; şi vor vesti dreptatea Lui poporului ce se va naşte, pe care l-a făcut Domnul» (vers. 34). Căci nu vom mai auzi: «Iar în ziua în care veți mînca din el cu moarte veți muri» (Fac, 2, 17), ci: «Unde sînt Eu şi voi veți fi» (Ioan, 14, 3). încât putem zice: «Căci a Lui făptură sîntem, zidiți spre fapte bune» (Efes., 2, IO)[170].

168. Fiul lui Dumnezeu trebuia să Se facă om nou, ca început al noii creații. Căci nici unul dintre oameni nu putea face aceasta. Pentru aceasta Fiul lui Dumnezeu trebuia să Se facă creatură, dar să rămînă şi Dumnezeu, Care conduce umanitatea luată în Sine pe drumul cel nou, nemailăsînd-o să se abată de la el. Dacă nu S-ar fi făcut Fiul lui Dumnezeu însuşi om creat, ci ne-ar fi arătat numai din afară drumul cel nou, noi nu puteam merge pe el. Fiul lui Dumnezeu Se face parte din creație, Se aşază în centrul ei. Dacă nu conducea firea omenească ca pe propria fire şi, alipiți de ea, şi pe cei ce cred în El, acest drum nu putea fi urmat.

168. Nu poate avea loc învierea, dacă nu se posedă un trup muritor. Dar un trup muritor nu poate avea decît cine e creat după trup şi poartă în el urmele păcatului. Deci pentru a avea ocazia să învie, Domnul a trebuit să ia un trup creat, purtător al urmărilor păcatului omenesc.

170. După sfîntul Atanasie, Hristos plăteşte cu moartea pentru păcatul nostru, dar nu ca să fim scăpați de moarte prin faptul că moartea Lui se socoteşte în locul morții noastre, ci prin faptul că viața restabilită în umanitatea Lui ni se transmite şi nouă dacă ne deschidem Lui prin credință. Fiul lui Dumnezeu ia în Sine firea noastră imprimată de insuficiențele urmărilor păcatului ce duc la moarte, mărginită de limita morții, ca să împlinească insuficiențele ei, ca s-o elibereze de limita morții, de toate limitele, nu desființînd-o ca fire creată, ci punînd-o în comuniune cu izvorul infinit al vieții dumnezeieşti.

Deci fiindcă lucrul lui Dumnezeu, adică omul creat desăvîrşit, a ajuns prin neascultare într-o stare plină de lipsuri şi s-a făcut mort prin păcat, dar nu se cuvenea să rămînă lucrul lui Dumnezeu nedesăvîrşit (dteAfcq), de aceea şi toți sfinții se rugau pentru aceasta, zicînd: «Doamne, vei răsplăti pentru mine; Doamne, lucrurile mîinilor Tale nu le trece cu vederea» (Ps. 137, 8). Cuvîntul desăvîrşit al lui Dumnezeu a îmbrăcat trupul nedesăvîrşit şi se spune că S-a creat pentru lucruri, ca, plătind datoria pentru noi, să împlinească prin Sine cele ce lipsesc omului. Şi acestuia îi lipsea învierea şi calea spre rai. Şi aceasta este

ceea ce s-a spus de Mîntuitorul: «Eu Te-am proslăvit pe pămînt; lucrul pe care Mi l-ai dat ca să-l împlinesc, l-am împlinit (l-am desăvîrşit)» (Ioan, 17, 4). Şi iarăşi: «Lucrurile ce Mi le-a dat Tatăl ca să le împlinesc (desăvîrşesc), aceste lucruri înseşi pe care le fac mărturisesc despre Mine» (Ioan, 17, 4). Iar lucrurile de care spune aci că I le-a dat Lui Tatăl spre împlinire (desăvîrşire) sînt acelea pentru care Se creează El, spunînd în Pilde: «Domnul M-a zidit pe Mine început al căilor Sale spre lucrurile Lui». Aceasta este egal cu a zice: «Tatăl Mi-a dat lucrurile» şi «Domnul M-a zidit pentru lucruri».

LXVII

Cînd a luat deci lucrurile ca să le desăvârşească, o duşmanilor ai lui Dumnezeu? Căci din aceasta se va cunoaşte şi ceea ce înseamnă «M-a creat». De veți spune că la început, cînd le-a adus din nimic la existență, e o minciună. Căci încă nu erau făcute. Dar El apare vorbind de ele ca existând deja. Dar nu e îngăduit a vorbi nici de timpul dinainte de a Se fi făcut Cuvîntul trup, ca să nu pară că venirea Lui în trup a fost de prisos; căci venirea Lui s-a făcut de dragul lor. Deci rămîne să se spună că atunci dnd S-a făcut om a primit lucrurile. Căci atunci le-a şi desăvîrşit, vindednd rănile noastre şi dăruindu-ne învierea din morți[171]. Iar dacă s-au dat Cuvîntului lucrurile dnd El S-a făcut trup, e vădit că atunci dnd S-a făcut om S-a şi creat pentru lucruri. Deci «M-a zidit» nu se referă la ființa Lui, ci la facerea trupului Lui. Căci atunci, deoarece lucrurile se făcuseră, prin neascultare, nedesăvîrşite şi ciuntite, se spune că S-a creat trupeşte, ca desăvîrşindu-le şi făndu-le întregi să înfățişeze Tatălui Biserica, cum zice Apostolul, neavînd nici pată, nici zbîrcitură, sau ceva din acestea, d sfîntă şi fără prihană. Ded s-a desăvârşit în El şi s-a restabilit neamul omenesc precum era făcut la început, sau mai vârtos printr-un şi mai mare har. Căci înviind El din morți, nu ne mai temem de moarte, fci în

17.1. Două lucruri a săvîrşit Cuvîntul venind în trup: ne-a scăpat de rănile patimilor, căci acestea sînt adevărate răni, sau insuficiențe ale firii noastre; si ne-a scăpat de moarte, ca urmare a acestor răni. A scăpat trupul de moarte, scâpîndu-1 întîi de rănile păcatelor.

Hristos vom împărați veşnic în ceruri[1]". Iar aceasta s-a făcut, fiindcă însuşi Cuvîntul lui Dumnezeu, fiind propriu al Tatălui şi din El, a îmbrăcat trupul şi S-a făcut om. Căci dacă S-ar fi făcut om, fiind creatură, ar fi rămas umanitatea cum era, nefiind unită cu Dumnezeu[113]. Căci dacă ar fi fost El creatură, cum s-ar fi unit ea prin făptură cu Creatorul? Sau ce ajutor ar fi venit de la cei asemenea celor asemenea, avînd şi ei trebuință de acelaşi ajutor? Sau cum, dacă Cuvîntul ar fi fost o creatură, ar fi putut să abroge hotărârea lui Dumnezeu şi să ierte păcatul?[174] Căci s-a scris de către prooroci că

aceasta e propriu lui Dumnezeu: «Cine e Dumnezeu ca Tine, Care poate ridica păcatele şi birui fărădelegile? »(Mih., 7, 18). Căci Dumnezeu a zis: «Pământ eşti şi în pământ vei merge» (Fac, 3, 9). Şi aşa oamenii s-au făcut muritori. Deci cum ar fi putut să fie dezlegat păcatul de către cei creați? Dar l-a dezlegat Domnul însuşi, cum însuşi a spus: «Dacă vă va elibera pe voi Fiul, «cu adevărat liberi veți fi» (Ioan, 8, 36). Şi prin aceasta Fiul care ne-a eliberat a arătat cu adevărat că nu e creatură, nici dintre făpturi, ci Cuvîntul propriu şi Chipul ființei Tatălui, Care a dat şi la început sentința şi singur a iertat păcatele[175]. Deoarece prin Cuvîntul s-a spus: «Pământ eşti şi în pământ vei merge», se cuvine ca prin acelaşi Cuvînt şi în El să se aducă eliberarea şi dezlegarea osîndei.

LXVIII

Dar a putut, spun ei, chiar fiind Mîntuitorul creatură, să zică numai Dumnezeu şi să dezlege blestemul. Acelaşi lucru l-ar putea auzi ei de la

172. Biserica e neamul omenesc scăpat de rău, de păcate şi de moartea veşnică, prin unirea în Hristos cu Dumnezeu. Numai în această comuniune cu Dumnezeu în Hristos, Capul creat din nou al umanității noastre, vom împărați veşnic, nesupuşi păcatelor şi morții, împreunați cu Tatăl şi cu Fiul. Numai unul din Treimea veşnică a Persoanelor dumnezeieşti putea da învierea persoanelor omeneşti. în panteism aceasta nu e posibil. De aceea apără sfîntul Atanasie deofiinţimea Fiului cu Tatăl.

173-174. Sfîntul Atanasie consideră important că Hristos e Fiul lui Dumnezeu cel întrupat nu pentru că prin această valoare a Lui a putut da Tatălui o satisfacție egală sau chiar mai mare decât ofensa făcută Lui de oameni prin păcat, ci pentru că prin asumarea umanității noastre de însuşi ipostasul dumnezeiesc, aceasta, şi deci noi toți cînd credem, sîntem uniți pe veci cu Fiul lui Dumnezeu şi înfiați de Tatăl. Juridismul soteriologiei lui Anselm a avut urmarea de a fi schimbat doar situația juridică a oamenilor în raport cu Dumnezeu, catolicismul impunîndu-le şi lor unele obligații juridice mai mici, iar protestantismul, considerîndu-i eliberați de orice obligație de a mai face ceva şi ei, odată ce nici nu au primit de la Hristos vreo putere pentru aceasta. în Biserica răsăriteană omul unit intim cu Hristos primeşte puterea de a duce şi el o viață nouă. Hristos, Care a scă--pat umanitatea Sa de păcat şi de moarte, ne dă şi nouă puterea pentru o viață după chipul vieții Lui.

175. Nici aci nu e vorba de o abrogare juridică a sentinței divine de condamnare prin satisfacerea onoarei lui Dumnezeu de către Hristos. Căci în teoria «satisfacției» se spune că Hristos a plătit totul pentru oameni în mod juridic. Aci se spune că sentința a fost abrogată pentru că omenirea a fost înnoită în Hristos, şi din puterea Lui noi toți putem duce o viață înnoită. El a ridicat umanitatea din păcat şi din moarte. Prin aceasta s-a abrogat sentința divină de condamnare a umanului.

altul, cure ur zice: «Putea chiar dacă n-ar fi venit El, să zică numai

176. Precum sentința de la început prin care s-a hotărît ca omul să moară n-a fost numai o sentință juridică, ci o retragere a lui Dumnezeu din omul care I s-a închis, aşa în Hristos nu se retrage sentința de condamnare numai juridic, ci în mod eficient, întrucît Fiul lui Dumnezeu asumă firea noastră fără de păcat şi o duce la înviere. Numai în calitate de Fiul lui Dumnezeu putea face ambele aceste lucruri, dar cu o umanitate care în Adam s-a închis lui Dumnezeu, iar în Hristos I s-a făcut ascultătoare.

177. Din această expunere se vede că o eliberare adevărată de păcat şi de moarte nu le putea veni oamenilor decît din maxima unire a lor cu Dumnezeu. Iar aceasta nu putea fi alta decît asumarea firii umane de ipostasul Fiului lui Dumnezeu. Prin aceasta Dumnezeu S-a făcut om, iar omul s-a făcut Dumnezeu pe veci, fără ca Dumnezeu să Se altereze, fără ca omul să se piardă în Dumnezeu. O mai mare unire ca aceasta nu se putea. Fiind noi în comunicare cu Hristos care e om, pentru firea noastră asumată de El, din ipostasul dumnezeiesc ce o poartă ni se poate comunica direct puterea dumnezeiască. Căci umanitatea Lui comună cu a noastră primeşte din ipostasul Lui divin tot ce are El ca Dumnezeu. în comunicarea cu Hristos sînt deschise pentru oameni toate puterile existente în Dumnezeu, dar în formă omenească. O cinste mai mare nu se poate cugeta pentru om, ea umanitatea să aibă cu ipostas pe Însuşi Fiul lui Dumnezeu, intr-una din concretizările ei, sau ca

Dumnezeu şi să dezlege blestemul-. Dar trebuie privit la ceea ce e de folos oamenilor şi a nu cugeta în toate ceea ce e cu putință lui Dumnezeu. Fiindcă putea şi înainte de corabia lui Noe să piardă pe oamenii deveniți atunci neascultători. Dar a făcut-o după construirea corăbiei. Putea şi fără Moise să zică numai şi să scoată poporul din Egipt. Dar era de folos să o facă prin Moise. Putea şi fără Judecători să izbăvească Dumnezeu poporul. Dar era de folos poporului să ridice la vreme potrivită cîte un Judecător. Putea Mîntuitorul să vină şi de la început, sau, venind, să nu Se predea lui Pilat. Dar a venit la sfîrşitul veacurilor şi căutat a spus: «Eu sînt» (Ioan, 18, 5). Dar ceea ce face, o face spre folosul oamenilor şi nu se cuvenea să se facă altfel. Ci se îngrijeşte de ceea ce e spre folos şi se cuvine. Pentru că n-a venit ca să I se slujească, ci să slujească şi să lucreze mîntuirea noastră. Deşi putea spune Legea din cer, a văzut că e de folos oamenilor să o spună de pe Sinai şi a făcut aceasta ca să se poată urca şi Moise şi să poată auzi şi ei de aproape cuvîntul şi să creadă mai uşor. Din acestea se poate vedea temeiul binecuvântat a ceea ce s-a făcut. Dacă Dumnezeu, vrînd să-Şi arate puterea, ar fi grăit numai, desigur blestemul s-ar fi dezlegat şi aşa, arătându-se puterea Celui ce ar fi poruncit. Dar omul ar fi devenit numai aşa cum era şi Adam înainte de călcarea poruncii, luînd harul din afară, neavîndu-1 articulat cu trupul[176]. Căci aşa era şi atunci, când a fost aşezat omul în rai. Ba poate ar fi fost şi mai rău, pentru că învățase să păcătuiască. Fiind deci astfel, dacă ar fi fost iarăşi ispitit de şarpe, s-ar fi ivit din nou trebuința să poruncească şi să se dezlege blestemul. Şi aşa s-ar fi ivit trebuința aceasta la nesfîrşit şi oamenii ar fi rămas vinovați mereu, robind păcatului. Iar păcătuind pururea, pururea ar fi avut nevoie de iertare şi niciodată n-ar fi fost eliberați definitiv, fiind în ei înşişi trupuri şi pururea supuşi legii pentru slăbiciunea trupului lor[177].

LXIX

Şi iarăşi dacă Fiul ar fi creatură, omul ar fi rămas muritor, nefiind unit cu Dumnezeu. Căci nu creatura a unit vreodată creaturile cu Dumnezeu, avînd şi ea să caute pe cineva care să o unească cu El[178]. Nici nu poate o parte a creației să fie mîntuitoarea creației, avînd şi ea nevoie de mîntuire. Deci neputându-se întîmpla aceasta, trimite Dumnezeu pe Fiul Său şi Acesta Se face Fiul omului, luînd trupul creat, ca, deoarece toți sînt supuşi morții, Acesta, fiind altul decît toți, să-Şi predea propriul trup morții pentru toți; şi aşa, întrucît toți mor prin El[179], să se împlinească sentința (căci toți au murit în Hristos), şi toți să se facă prin El liberi de păcat şi de blestemul pentru El şi să viețuiască cu adevărat pururea, ca unii ce au înviat din morți şi au îmbrăcat nemurirea şi nestricăciunea (nealterarea). Căci Cuvîntul îmbrăcând trupul, precum s-a arătat de multe ori, s-a vindecat toată muşcătura şarpelui din el[180]. Şi orice rău odrăslea din mişcările cărnii s-a tăiat, şi împreună cu ele s-a desființat moartea ca urmare a păcatului. Căci Domnul însuşi zice: «Vine stăpînito-rul lumii acesteia şi nu află nimic întru Mine» (Ioan, 14, 30). Sau cum spune Ioan: «Spre aceasta s-a arătat, ca să strice lucrurile diavolului» (I Ioan, 3, 8). Iar acestea fiind desfăcute de la trup, toți am fost eliberați pentru înrudirea trupului[181]. Şi aşa ne-am unit şi noi cu Cuvîntul. Iar unindu-ne cu Dumnezeu, nu

Fiul lui Dumnezeu să Se facă purtătorul firii omeneşti, sau Fiu al Omului. Prin aceasta Dumnezeu S-a angajat în păstrarea eternă a umanului la nivelul maxim posibil.

178. Numai Cel necreat poate lega cu Sine ceea ce e creat, în aşa fel ca să-l scape de amenințarea nimicului din care a fost adus la existență. între existentul necreat şi nimic este o prăpastie, pe care numai Necreatul existent o poate trece, putând aduce la existență creatura din nimic. Dar puțind face aceasta, Dumnezeu poate-rămîne continuu prezent cu puterea Sa în creatură, în vreme ce creatura nu poate ieşi prin ea din nimic ca să se unească cu Dumnezeu, nici nu poate sili pe Dumnezeu să rămînă unit cu ea.

179. «Toți au murit în Hristos», căci umanitatea Lui e în centrul firii noastre comune. De aceea am şi înviat toți în El. Dar acestea s-au făcut în El pentru noi potențial. Noi trebuie să actualizăm moartea şi învierea Lui în noi. Unitatea noastră după fire (umană) cu El nu desființează importanța însuşirii noastre de către noi în mod personal a ceea ce avem virtual de la El.

180. Orice păcat, orice patimă e o rană purulentă în noi, în care a avut un rol şi muşcătura demonilor. Invidia e o rană dureroasă în sufletul nostru produsă şi de o muşcătură a şarpelui spiritual. Gîndul rău despre altul e şi el o muşcătură, care lasă o rană în mine. Dar manifestată în cuvînt, în faptă față de altul produce şi în acela, ca o muşcătură, o rană purulentă. Mîndria mă chinuieşte ca o rană adîncă. Toate sînt în acelaşi timp insuficiențe, neputințe ce ne duc spre moarte. Şi nu le putem vindeca prin noi înşine. Dimpotrivă, le înmulțim, le adîncim. Fiul lui Dumnezeu, luînd firea noastră, a vindecat aceste răni din ea. Se vede şi din aceasta înțelesul ontologic al mîntuirii în gîndirea sfîntului Atanasie. Cu cît rațiunea care se plasticizează în existența mea e mai tare, cu atît menține mai tare existența mea realizată prin puterea lui Dumnezeu. De aceea Cuvîntul dumnezeiesc, suprema Rațiune, după al cărei chip e şi rațiunea plasticizată în mine, poate vindeca plasticizarea realizata de aceasta în firea omenească asumată de El şi prin puterea iradiată din aceasta şi în noi.

181. Desprinse fiind patimile din trupul asumat de Cuvîntul, ne-am putut elibera şi noi de ele, datorită înrudirii comunicante (ouYYcveia) după trup, sau a unității de natură

mai rămînem pe pămînt'", ci, precum a spus El, unde este El şi noi vom fi (Ioan, 14, 3). Şi astfel nu ne vom mai teme de şarpe, căci s-a golit de putere, fiind gonit din trupul propriu de Mîntuitorul, Care spune:

«Mergi înapoia Mea, satano!» (Matei, 4 10); şi aşa e aruncat în afara raiului, în focul cel veşnic. Nu vom mai avea să ne ferim nici de femeia care încearcă să ne ispitească. Fiindcă «la înviere nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci vor fi ca îngerii» (Matei, 22, 20). Şi în Hristos va fi zidire nouă (Gal., 6,15); nici bărbat, nici femeie, ci în toţi va fi Hristos (Gal., 3, 28; I Cor., 15, 28). Iar unde e Hristos, ce temere şi ce primejdie va mai fi?

LXX

Iar aceasta nu s-ar fi săvîrşit, dacă Cuvîntul ar fi fost creatură. Căci cu creatura s-ar fi luptat pururea diavolul, care e şi el creatură. Şi omul aflîndu-se la mijloc, ar fi fost pururea supus morţii. Căci n-ar fi avut pe cineva în care şi prin care să fie unit cu Dumnezeu şi liber de orice frică[183]. Deci adevărul arată că Cuvîntul nu e dintre cele făcute[184], ci e mai vîrtos Făcătorul lor. Astfel a luat şi trupul făcut şi omenesc, ca, înnoindu-l în calitate de Făcător, să-l îndumnezeiască în Sine, şi aşa să ducă în împărăţia cerurilor pe toţi după asemănarea aceluia. Dar nu s-ar fi îndumnezeit omul unindu-se tot cu o creatură, deci dacă Fiul n-ar fi fost Dumnezeu adevărat. Nici n-ar fi îndrăznit omul să stea în faţa Tatălui, dacă n-ar fi Cuvîntul prin fire şi adevărat al Lui, Cel ce a îmbrăcat trupul. Şi precum nu ne-am fi eliberat de păcat şi de blestem, dacă trupul pe care l-a îmbrăcat Cuvîntul n-ar fi fost trup omenesc[185] - căci nu avem nimic comun cu ceea ce ne este străin - aşa nu s-ar fi îndumnezeit omul dacă Cuvîntul care S-a făcut trup n-ar fi fost prin fire din Tatăl şi cu adevărat şi propriu al Lui. Căci de aceea s-a făcut această unire, ca omul prin fire să se unească cu Cel prin fire Dumnezeu şi mîntuirea omului şi îndumnezeirea lui să fie sigură. Deci

între trupul Lui şi al nostru. E o mare taină unirea neconfundată a firii diferitelor persoane omeneşti. Persoanele umane nu au nici o fire despărţită, nici o fire nerepetată în fiecare. E o comunicare de la una la alta, chiar fără cuvinte şi acte. Ce se întâmplă cu fiecare are repercusiuni asupra tuturor, fie bun, fie rău. Totuşi are şi voinţa un rol, slăbind comunicarea dar neanulind-o, ci strîmbînd-o, dar putînd-o şi întări şi adînci în bine.

182. în viaţa pătimaşă, neliberă.

183. E afirmat aspectul ontologic, nejuridic al mîntuirii. Sîntem scăpaţi de moarte nu pentru că a satisfăcut Hristos, murind, datoria noastră de a muri; ci pentru că sîntem uniţi în El cu Dumnezeu, izvorul vieţii, ca Unul ce nu e creat din nimic, nici supus apariţiei şi dispariţiei fără rost a individuaţiunilor, ca în sistemele panteiste.

184. «Făcutele» sînt obiectele Celui ce le-a făcut şi le susţine. Cînd El le lasă din mîna Lui, se întorc prin moarte în nimic.

185. Dacă ar fi îmbrăcat Cuvîntul trupul altei specii, nu s-ar fi mîntuit neamul omenesc. Pe cît de important e pentru oameni faptul că Cuvîntul e Dumnezeu, tot pe utît de important e faptul că a luat trupul nostru.

cei ce tăgăduiesc că Fiul este prin fire din Tatăl şi

propriu fiinţei Lui să tăgăduiască şi că a luat trupul adevărat omenesc din Pururea-fecioara Măria. Căci n-am mai fi avut nici un folos nici dacă Cuvîntul n-ar fi fost Fiul prin fire şi adevărat al lui Dumnezeu, nici dacă n-ar fi fost trup adevărat cel pe care l-a luat. Dar a luat trup

adevărat, chiar dacă se înfurie Valentin. Şi Cuvîntul a fost prin fire şi cu adevărat Dumnezeu, chiar dacă se înfurie arienii. Şi în trupul acesta a fost începutul noii noastre zidiri. Căci L-a creat ca om pentru noi şi ni L-a făcut pe Acesta cale nouă, precum s-a scris.

LXXI

Deci Cuvîntul nu e nici creatură, nici lucru. Căci sînt una şi aceeaşi creatura şi făptura şi lucrul. Şi dacă ar fi creatură şi făptură, ar fi şi lucru. De aceea nici n-a zis: «M-a creat lucru», nici «M-a făcut cu lucrurile», ca să nu pară că e creatură prin fire şi ființă[186]; nici «M-a creat să fac lucruri», ca nu cumva, după proasta gîndire a celor rău credincioşi, să se socotească făcut ca unealtă pentru a ne face pe noi. Dar nici n-a spus: «M-a creat înainte de lucruri», ca nu cumva, precum este născut înaintea tuturor, aşa fiind socotit şi creat înaintea lucrurilor, să se cugete că e acelaşi lucru «L-a născut» şi «L-a creat». Ci a adăugat cu precizie: «Spre lucruri» (eiq epya), ceea ce e egal cu a zice: «Tatăl M-a făcut în trup ca să fiu om». Deci şi din aceasta se arată iarăşi că El nu e «lucru», ci «născut». Căci precum cel ce intră în casă nu e parte a casei, ci altul decît casa, aşa cel ce se creează spre (în) lucruri e altul după fire decît lucrurile. Căci dacă Cuvîntul lui Dumnezeu e lucru ca voi[187], o, arieni, prin ce mînă şi prin ce înțelepciune s-a făcut şi El? Căci tot ce s-a făcut, s-a făcut prin mîna şi prin înțelepciunea lui

186. Identificarea creaturii cu lucrul (epyov) arată caracterul de «obiect» al creațiunii în raport cu Dumnezeu. Față de actul prin care Dumnezeu o aduce la existență, ea e obiect, neavînd nici o picătură de inițiativă, proprie subiectului. Dar ființa conştientă creată (îngerul, omul), chiar dacă e adusă la existență fără nici o inițiativă a ei (căci nu e cînd începe să fie adusă la existență), e gîndită ca o entitate care are în ea libertatea. Deci îndată ce apare în existență începe să-şi manifeste libertatea ei. Căci e «după chipul» Creatorului, Care are toată inițiativa de subiect în actul creației şi e Subiectul prin excelență. Iisus însă n-a fost făcut om ca un obiect, sau fără o inițiativă a Lui. El era Subiect sau Ipostas din veci dnd S-a făcut om, sau Ipostas al firii omeneşti, cu colaborarea Tatălui şi a Sfîntului Duh. El însuşi «S-a făcut om». A intrat de bună-voie între cele făcute.

187. Oamenii sînt lucruri pentru calitatea de făcuți de altcineva, de Dumnezeu. Dar pe de altă parte sînt făcuți să fie subiecte. Dar nu ca să-şi depăşească însuşirea de făcuți, devenind ei înşişi susținătorii lor în existență. Caracterul lor de subiecte e susținut mereu de Dumnezeu. Ei sînt făcuți ca subiecte ca să poată răspunde liber prin faptele lor apelului lui Dumnezeu, putînd şi să nu răspundă, negativ. Menținîndu-se ca subiecte datorită lui Dumnezeu, Subiectul nelimitat, au o limită în acest caracter al lor. Dacă nu ține seamă de ea, ci vor să fie subiecte nelimitate, devin în oarecare măsură obiecte ale patimilor lor, dar fără a înceta să rămînă în parte subiecte. Dar îşi pot trăi calitatea de stăpîni peste ei, accep-tînd calitatea de «robi» ai lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu le întăreşte libertatea prin iubirea Lui. Şi ei se simt liberi dnd răspund iubirii Lui cu iubirea lor. Noi nu putem trăi ca subiecte cu adevărat libere decît în palma largă şi mîngîietoare a lui Dumnezeu.

Dumnezeu. Fiindcă însuşi Dumnezeu zice: «Mîna Mea afăcut toate acestea» (Isaia. 66, 22)"". Iar David dntă: «Şi Tu la început, Doamne, ai întemeiat pămîntul; şi lucrurile mîinilor Tale sînt cerurile» (Ps. 101,26). Şi iarăşi: «Mi-am adus aminte de zilele vechi şi am cugetat la toate lucrurile Tale, gîndind la făpturile mîinilor Tale» (Ps. 142, 5). Deci dacă făpturile s-au făcut prin mîna lui Dumnezeu - iar pe de altă parte

s-a scris că «toate prin Cuvîntul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 3) şi iarăşi: «Un Domn Iisus, prin Care sînt toate» (I Cor., 8, 6) şi că «în El s-au înfiinţat toate» (Col., 1, 17) - e vădit că Fiul nu e lucru, ci El însuşi este mîna lui Dumnezeu şi înţelepciunea.

Aceasta cunosdnd-o şi cei ce s-au făcut martori în Babilon, Anania, Azaria, Misael, resping necredinţa ariană. Căci zidnd: «Binecuvintaţi toate lucrurile pe Domnul!» (Dan., 3, 57), au socotit lucruri pe cele din cer şi de pe pămînt şi toată zidirea, dar nu L-au numit între ele şi pe Domnul. Pentru că n-au zis: «Binecuvintează, Cuvinte, şi laudă, înţelepciune!». Aceasta ca să arate că toate celelalte sînt slăvitoare şi lucruri, dar Cuvîntul nu este lucru, nici dintre cele ce slăvesc, ci e închinat şi cugetat ca Dumnezeu împreună cu Tatăl, fiind Cuvîntul şi înţelepciunea şi Creatorul lucrurilor[1]. Aceasta a spus-o şi Duhul în psalmi, fădnd cea mai clară distincţie: «Drept este Cuvîntul Domnului şi toate lucrurile Lui întru credinţă» (Ps. 32, 4). E ceea ce spune şi în alt psalm: «Cît s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut!» (Ps. 103, 25).

LXXII

Dacă Cuvîntul ar fi lucru, fără îndoială ar fi fost făcut şi El întru înţelepciune, în acest caz nu L-ar fi deosebit de lucruri şi nici pe acestea nu le-ar fi numit lucruri, nid pe El nu L-ar fi binevestit ca Cuvîntul şi

188.0 mînă a lui Dumnezeu care n-ar fi făcut exclusiv prin ea însăşi cele făcute, n-ar fi mîna unui Subiect desăvîrşit. Ea ar avea o nevoie oarecare de altceva pentru a face ceva.

înţe-

1în greceşte creaturile se numesc «din cele ce laudă», iar Cuvîntul, «Cel lăudat». Laudele absolute (imnele) nu se pot adresa decît lui Dumnezeu. Ele se aduc Celui ce a făcut şi face toate exclusiv din puterea Lui. Dumnezeu nu poate închina imne făpturilor Sale, nici ele însele nu-şi pot adresa imne reciproc, căci nu are nici una ceea ce are exclusiv de la alta. în imne făpturile exprimă totala lor dependenţă şi recunoştinţă faţă de Făcătorul şi Susţinătorul lor. Lucrurile neînsufleţite preamăresc pe Dumnezeu prin însăşi existenţa lor, dînd mărturie făpturilor conştiente despre puterea şi înţelepciunea Făcătorului lor şi îndemnîndu-le pe acelea, prin aceasta, la preamărirea Lui conştientă. Căci preamărire conştientă nu pot aduce decît acestea. Dar fără mărturia celor neînsufleţite n-ar avea un temei atît de puternic pentru preamărirea lor conştientă. în preamărirea conştientă a acestora se arată caracterul lor de subiecte, dar în acelaşi timp se arată că acest caracter le vine de la Dumnezeu, fiind prin ele însele obiecte, pentru faptul că sînt create de El. Sînt făcute ca subiecte ca să-şi dea seama de faptul că sînt obiecte ale actului creator şi susţinător al lui Dumnezeu, neavînd nimic de la ele. Chiar faptul că pot lăuda pe Dumnezeu e de la El. Dar totuşi sînt lăudate şi ele de Dumnezeu pentru lauda ce o aduc lui Dumnezeu, căci ar putea şi să nu-L preamărească pe Dumnezeu. De aci urmează că adevărata lor conştiinţă de sine se arată în preumărirea lui Dumnezeu, deci şi adevărnta lor sensibilitate de subiecte.

lepciunea proprie a lui Dumnezeu şi nu lucru. Această deosebire a făcut-o şi Pavel scriind evreilor: «Căci viu este Cuvîntul lui Dumnezeu şi lucrător şi străbate pînă la despărțirea sufletului şi a duhului, a încheieturilor şi mădularelor şi destoinic este să judece simțirile şi gîndurile inimii şi nu este zidire nearătată înaintea Lui, ci toate sînt goale şi descoperite ochilor Lui, Căruia avem să-I dăm socoteală» (Evr., 4,12-13). Iată că pe cele făcute le-a numit zidire (creatură), iar pe Fiul îl ştie ca fiind Fiul lui Dumnezeu sau altul decît creaturile. Iar adăugind: «Toate sînt goale şi descoperite ochilor Lui, Căruia avem să-I dăm socoteală», prin aceasta arată şi că El e altul decît toate. De aceea El e Cel ce judecă, iar dintre cele făcute fiecare e dator să-I dea răspuns (Aoyov)[2].

Dar şi din faptul că toată zidirea suspină împreună cu noi spre a se elibera de robia stricăciunii (Rom., 8, 21-22), se arată că Fiul e altul decît creaturile. Căci dacă ar fi creatură, ar fi şi El una dintre cele ce suspină şi are nevoie de Unul care să-L facă şi pe El fiu şi să-L elibereze împreună cu toate. Dar dacă toată zidirea suspină după eliberarea din stricăciunea robiei[3], iar Fiul nu e dintre cele ce suspină, nici dintre cele ce au nevoie de eliberare, ci El însuşi este Cel ce preface în fii şi eliberează toate - căci spune iudeilor: «Iar robul nu rămîne în casă în veac, dar Fiul rămîne în veac, deci dacă Fiui vă va face liberi, veți fi liberi cu adevărat» (Ioan, 8, 35-36) - se dovedeşte şi din aceasta mai limpede ca lumina că Cuvîntullui Dumnezeu nu **e** creatură, ci **e** Fiul adevărat şi propriu prin fire al Tatălui.

Deci, deşi am dat puține explicări, despre cuvintele: «Domnul M-a zidit pe Mine început căilor» (Pilde, **8,22),** socotesc că sînt destule spre a le folosi celor mai cuminți ca temei pentru surparea ereziei ariene.

---

2 Numai Cel ce a făcut toate prin Sine, nesilit şi neajutat de altceva, poate judeca toate şi nu poate fi judecat de nimeni. Căci judecătorul care nu poate dispune de toate, ci de care poate dispune un altul superior, e fără putere, fără autoritate ultimă. Nici una din diversele forțe dintr-un sistem panteist nu poate judeca pe celelalte, nici una pe alta, pentru că nici una nu are puterea să aplice sentința ei exclusivă şi nici conştiința eternă pentru a menține sentința dată. Judecata ultimă asupra tuturor şi eternitatea judecății şi puterea de a aplica sentința dată pentru veci e proprie numai lui Dumnezeu, Creatorul liber şi necondiționat al tuturor. în textul din Evr. 4, 12: «vom da socoteală» se exprimă prin: «către Care ne este cuvîntul». Cuvîntul ne e dat pentru a ne ține legați de Cuvîntul dumnezeiesc, de sursa cuvintelor. Iar legătura cu El o trăim mai ales în răspunsul ce ştim că trebuie să-l dăm pentru faptele noastre. Cuvîntul nostru e cuvînt răspunzător, impus de Cuvîntul poruncitor. în acest cuvînt de răspuns trăim puterea Cuvîntului dumnezeiesc asupra noastră. Nu putem scăpa din această legătură cu El. Aceasta e şi cea mai existențială legătură a noastră cu El. Mai ales Cuvîntului dumnezeiesc nu-I putem refuza răspunsul de justificare, dată fiind simțirea că El le vede toate ale noastre. Prin cuvîntul răspuns arătăm că trebuie să lucrăm conform cu Cuvîntul sau cu Rațiunea noastră model şi pentru orice abatere vom da socoteală. Trebuința justificării în fața Lui e ea însăşi o manifestare a conştiinței că de norma dată de El, dar şi de încadrarea noastră în ea, depinde veşnica noastră existență fericită. Ea ni-L arată ca Stăpînul nostru absolut, Care ne-a creat numai prin El, spre o armonie a tuturor cu El şi în El.

3 Stricăciunea, descompunerea o simțim ca o neputință de a rezista nimicului, care ne duce spre moarte fără voia noastră. E o robie a neputinței de care nu ne poate scăpa decît Cel ce este existența din care nu poate roade nimicul. Numai Cel atotputernic şi atol-existent ne poate scăpa de această robie a neputinței. Alterarea e dezordinea contrară armoniei rațiunilor în Rațiunea supremă egală cu existența fără ştirbiri. Numai armonia cu toate poate ține pe fiecare în Rațiunea cuprinzătoare a tuturor.

Dar pentru că ereticii, citind şi versetul următor în care s-a scris: «înainte de veac M-a întemeiat pe Mine» (Pilde, 8, 23), cugetă râu şi despre el, afirmînd că şi aceasta s-a spus cu privire la dumnezeirea Cuvîntului şi nu la venirea Lui în trup, e de trebuință ca să arătăm rătăcirea lor, explicând şi acest verset.

LXXIH

S-a scris deci: «Dumnezeu a întemeiat pămîntul întru înțelepciune» (Ps. 107, 19). Dar dacă pămîntul s-a întemeiat întru înțelepciune, cum se face temelie Cel ce pune temelie? Deoarece şi acest lucru este spus printr-o imagine, trebuie căutat înțelesul lui. Aceasta s-a spus ca să cunoaştem că Tatăl creează întru înțelepciune şi întemeiază pămîntul în Ea, ca să fie neclintit şi să persiste în Ea. Iar înțelepciunea însăşi S-a întemeiat în noi ca să fie început şi temelie a noii noastre făpturi şi înnoiri[4]. De aceea n-a spus nici aci: «M-a făcut înainte de veac, Cuvînt sau Fiu», ca să nu aibă un început al facerii. Căci aceasta trebuie să se caute înainte de toate: dacă e Fiu; şi aceasta trebuie să o cercetăm în primul rînd în Scripturi. Şi la aceasta răspunde şi Petru zicînd, dnd au fost întrebați apostolii: «Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Matei, 16,16). Aceasta a întrebat-o în primul rînd şi tatăl ereziei ariene: «De eşti Fiul lui Dumnezeu» (Matei, 4, 6). Căci ştia că acesta este adevărul şi punctul prindpal al credinței noastre. Şi dacă El este Fiul, tirania diavo-

lului va ajunge la sfîrşit[1"3]. Iar daca e creatură şi unul dintre cei ce provin din Adam cel înşelat de şarpe, nu avem nici un interes de el. De aceea şi iudeii s-au înfuriat că Domnul S-a numit pe Sine Fiul lui Dumnezeu şi zicea că Dumnezeu este Tatăl Său propriu. Căci dacă ar fi zis de Sine că e una dintre creaturi, că «sînt făptură», nu s-ar fi înfuriat, auzindu-L, nici n-ar fi socotit aceste cuvinte blasfemie, ştiind că şi odinioară au venit unii îngeri la părinții lor. Dar fiindcă Se numea pe Sine Fiu, şi-au dat seama că aceasta nu e o însuşire a creaturii, ci a dumnezeirii şi a firii Tatălui.

4Sfîntul Atanasie socoteşte pe Dumnezeu ca Creator al celor făcute ca activ, iar pe cele făcute, pasive în raport cu actul creării lor. Dacă Dumnezeu ar fi şi activ şi pasiv in actul aducerii celor făcute la existență, El n-ar mai fi propriu zis Creatorul liber al lor, ci ar face parte din sistemul general de referințe involuntare. Dar aceasta ar face inexplicabilă existența. Toate ar fi supuse unor legi, care nu sînt nici ele libere, care sînt şi ele oarbe, pentru că dacă toate se fac fără o decizie liberă, la ce ar mai fi de folos o cugetare şi o conştiință statornică de sine, de un Logos personal? Dar Dumnezeu-Cuvîntul, creîndu-ne Se deosebeşte de noi ca temelie a noastră, pe de altă parte întrupîndu-Se ca să ne întărească în Sine pe veci, Se-pune pe Sine însuşi temelie în noi. Rămînînd deci activ, Se face totodată pasiv, nemairămînîndu-ne numai o temelie exterioară, ci făcîndu-Se parte din noi. Nu e pus în stare de pasivitate de altul, ci El însuşi Se face Cel care trebuie înnoit de Sine însuşi. E o pasivitate acceptată în ipostasul Lui, de El însuşi. Deci e activ în a Se accepta ca pasiv. în această pasivitate Se manifestă tot ca activ, dar în altă formă. El e înainte de orice început, dar Se face şi început al celor ce încep prin El o nouă existență. Numai pentru că El e înainte de orice început, Se poate face şi început a toată existența deosebită de El, dur în cadrul Lui nesupus începutului şi sfîrşitului. în El ca început e puterea oricărui început, dar şi a începutului fără sfîrşit.

LXXIV

Deci discipolii lui Arie, chiar dacă ar imita pe tatăl lor, diavolul, ar trebui să se intereseze întîi de aceasta şi numai dacă ar fi spus: «M-a întemeiat Cuvînt sau Fiu», să cugete cum cugetă. Iar dacă n-a spus aşa, să nu-şi închipuie cele ce nu sînt. Şi n-a zis: «înainte de veac M-a întemeiat pe Mine Cuvînt sau Fiu», ci simplu «M-a întemeiat pe Mine», ca să arate iarăşi, cum am spus, că nu o zice aceasta pentru El, ci în ghicitură pentru cei clădiți pe El. Aceasta ştiind-o şi Apostolul, scrie: «Nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos. Dar să ia seama fiecare cum zideşte» (I Cor., 3,10-11). însă e de trebuință ca temelia să fie aşa cum sînt şi cele clădite pe ea, ca să se poată şi armoniza. Deci fiind Cuvîntul, în calitate de Cuvînt nu are pe ceilalți aşa cum este El, spre a se armoniza cu El. Căci e Unul născut. Dar făcându-Se om, are ca pe cei asemenea, pe cei al căror trup l-a îmbrăcat. Deci se pune ca temelie după umanitate, ca şi noi să putem fi clădiți pe El ca pietre prețioase şi să ne facem templu al Duhului ce locuieşte întru noi (II Cor., 6, 16)[5]. Şi precum El este temelia, iar noi pietre prețioase clădite pe El, aşa El este iarăşi via, iar noi mlădițele,

193. Dacă Fiul lui Dumnezeu S-a făcut ipostasul umanității înnoite şi biruitoare a morții, ea nu mai poate fi desfăcută de El şi noi avem în Hristos comunicarea uşoară şi directă cu Dumnezeu, putînd birui ispitele diavolului şi scăpa de moarte prin înviere.

unite nu după ființa dumnezeirii, căci aceastae cu neputință, cl după umanitate. Căci mlădițele trebuie să fie asemănătoare viei, aşa cum noi sîntem asemenea Lui după trup. Astfel, pe ereticii care cugetau cele omeneşti, se cuvine să-i respingem cu pilde omeneşti prin aceleaşi cuvinte. Deci n-a spus: «Temelie M-a *făcut* pe Mine», ca nu cumva avînd ca făptură un început al facerii, să aibă aceştia şi în aceasta un pretext neruşinat al necredinței; ci: «M-a *pus* temelie». Iar ceea ce e temelie e pusă temelie pentru pietrele aşezate pe ea. Dar aceasta nu se face în mod simplu, ci cînd se mută piatra din munte şi se aşază în sînul pămîntului[6]. Căci cît timp piatra este în munte, încă nu s-a pus temelie. Dar cînd o cere trebuința şi e mutată şi aşezată în sînul pămîntului, atunci dacă ar putea piatra vorbi, ar spune: «Acum m-a pus temelie» cel

---

5 Dacă Hristos n-ar fi şi om, n-ar fi temelia noastră ca templu al lui Dumnezeu. Ar exista o despărțire între noi şi El ca Dumnezeu. Noi ne zidim cu El într-o unitate, pentru că umanitatea noastră se uneşte cu umanitatea purtată de El. Prin aceasta sîntem încadrați şi noi în umanitatea purtată de El. El Se uneşte cu noi ca Fiul Tatălui prin ființă cu fii prin har. Are loc o trecere continuă fără confuzie între El şi noi prin umanitatea Lui. Trebuie să vină în noi altceva decît putem avea de la noi, dar printr-un mediu care nu ne e străin, care, păstrînd o fire comună cu noi, e transfigurată de ceea ce e mai presus de noi. Aceasta nu s-a putut săvîrşi dedt articulîndu-se ceea ce e al nostru în ipostasul, în subiectul Fiului lui Dumnezeu. Articularea aceasta se face ca o țițînă care leagă umanitatea de dumnezeire. Noi, pietre aspre, devenim, prin clădirea pe temelia divino-umană care este Hristos, pietre prețioase. Aurul pătrunde în firea pietrelor care sîntem noi, aurindu-le. Occidentul creştin, pierzînd înțelegerea mîntuirii ca pătrundere a dumnezeirii în umanitatea prin Fiul lui Dumnezeu, a pierdut şi înțelegerea veche-creştină a Bisericii. Biserica a devenit în catolicism o organizație juridică a celor ce primesc iertarea în formă juridică pentru că Hristos a plătit prin jertfa Lui pentru noi. Protestantismul a mers mai departe refuzînd Biserica si subordonarea sub o astfel de organizație juridică.
6Piatra caro se mută din munte şi se uşuzu in scobiturii oimcneuscfi rlo pe pfimfnl este Fiul lui Dumnezeu.

ce m-a mutat din munte. Deci Domnul nu a luat început al existenței cînd s-a pus temelie (căci Cuvîntul era şi înainte de aceasta). Ci cînd a îmbrăcat trupul nostru, pe care l-a luat, tăindu-1 din Măria, atunci zice: «M-a pus pe Mine temelie», ceea ce este egal cu a zice: «Fiind Eu Cuvîntul, M-a îmbrăcat în trup pămîntesc». Căci aşa se pune temelie pentru noi, primind ale noastre, pentru ca noi, fiind contrupeşti şi articulîndu-ne şi legîndu-ne cu El prin asemănarea trupului, «să ajungem la bărbatul desăvîrşit» (Efes., 4, 13) şi să rămînem nemuritori şi nestricăcioşi.

LXXV

Iar cuvintele: «înainte de veac» şi «înainte de a fi făcut pămîntul» şi «înainte de a se fi înfipt munții» (Pilde, 8, 23, 25), să nu tulbure pe nimeni. Căci foarte bine le-a legat şi pe acestea cu «L-a întemeiat» şi «L-a zidit (creat)». Căci şi acestea se referă la iconomia cea după trup. De fapt harul adus nouă de Mîntuitorul s-a arătat de curînd, cum a spus Apostolul (Tit, 2, 11), şi ni s-a împărtăşit după venirea Lui. Dar El a fost pregătit mai înainte de a fi fost făcuți noi, mai bine zis chiar înainte de întemeierea lumii. Şi cauza este bună şi minunată. Căci nu trebuia ca Dumnezeu să hotărască despre noi mai pe urmă, ca să nu apară ca necunoscînd înainte cele privitoare la noi. Creîndu-ne deci Dumnezeul tuturor prin Cuvîntul propriu şi ştiind cele ale noastre, mai presus de noi, şi cunoscând de mai înainte că, făcuți buni, pe urmă vom călca porunca şi vom fi scoşi din rai pentru neascultare, fiind bun şi de oameni iubitor, ne-a pregătit de mai înainte în Cuvîntul Său, prin Care ne-a şi creat, iconomia mîntuirii noastre. Aceasta ca, chiar dacă, amăgiți de şarpe, vom cădea, să nu rămînem definitiv morți, ci avînd în Cuvîntul răscumpărarea şi mîntuirea mai înainte pregătite nouă, înviind iarăşi, să rămînem nemuritori, cînd El St" va zidi (crea) pentru noi început al căilor şi întîiul născut al creației,

făcîndu-Se întîiul născut al fraților şi înviind ca Cel dintîi din morți. Aceasta o învață fericitul apostol Pavel, care, explicând cuvintele din Proverbe: «înainte de veac» şi «înainte de a se face pămîntul», spune către Timotei: «Pătimeşte pentru Evanghelie după puterea lui Dumnezeu care ne-a mîntuit pe noi şi ne-a chemat cu chemare sfînta, nu după faptele noastre, ci după a Sa hotărâre şi după harul ce ni s-a dat în Hristos Iisus mai înainte de timpuri veşnice, dar s-a arătat acum prin arătarea Mîntui-torului nostru Iisus Hristos, Care a surpat moartea şi ne-a luminat viața» (II Tim., 2,8-10); iar către efeseni: «Binecuvântat este Dumnezeu şi Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce ne-a binecuvîntat pe noi cu toată binecuvântarea duhovnicească, întru cele cereşti în Hristos Iisus, precum ne-a ales pe noi întru El înainte de întemeierea lumii, ca să fim noi sfinți şi fără prihană

înaintea Lui în iubire, rânduindu-ne pe noi de mai înainte spre înfiere prin Iisus Hristos întru El» (Efes., 1, 3-5).

LXXVI

Cum ne-a ales înainte de a fi făcuți noi, dacă nu eram, precum a zis el, mai înainte cunoscuți? Şi cum, înainte de a fi creați ca oameni, ne-a rînduit de mai înainte spre înfiere, dacă nu a fost pus temelie însuşi Fiul înainte de veci, primind iconomia cea pentru noi? Şi cum, precum adaugă a zice Apostolul, am fost aleşi, fiind de mai înainte rânduiți, dacă nu a fost pus temelie însuşi Domnul înainte de veac, ca să fie El rînduit pentru noi, spre a primi tot ce a fost rînduit ca judecată împotriva noastră prin trup, ca să fim apoi înfiați întru El?[7] Dar cum am fi luat aceste făgăduințe înainte de vremuri veşnice[8] nefiind încă, ci fiind făcuți în vreme, dacă

harul ce a venit la noi nu se **afla** aşezat in Hristos?[1]"" De aceea şi la judecată, cînd fiecare va lua după faptele sale, El va zice: «Veniți, binecuvînta-ții Părintelui Meu, de moşteniți împărăția cea gătită vouă înainte de întemeierea lumii» (Matei, 25, 31). Cum deci, sau în cine, s-a gătit, înainte de a fi făcuți noi, dacă nu în Domnul pus temelie înainte de veacul acesta"'", ca, clădindu-ne pe El, să ne împărtăşim, ca pietre bine îmbinate, de viața şi de harul din El? Iar aceasta s-a făcut, după puțina noastră înțelegere binecredincioasă, ca, precum am spus înainte, înviind din moartea cea de scurt timp, să putem viețui veşnic, ceea ce n-ar putea dobîndi oamenii aflați pe pămînt, dacă nu ni s-ar fi pregătit nouă de mai înainte în Hristos nădejdea vieții şi mîntuirii[9]. Deci în mod cuvenit, venind Cuvîntul în trupul nostru şi zidindu-Se (creîndu-Se) în El început al căilor în lucrurile Lui, se pune ca o astfel de temelie. Căci aşa a fost voia Tatălui întru El, precum s-a zis, înainte

---

7 Domnul a fost rînduit dinainte de veacul lumii acesteia ca temelie a înnoirii noastre, avînd să suporte întîi urmările păcatului nostru, pătimirile nepăcătoase şi moartea, purtîndu-le ca un om adevărat, ea trecând şi noi prin ele, reținîndu-ne de la păcat asemenea Lui, să dobîndim şi noi înfierea, odată ce El S-a comportat ca un Fiu adevărat al Tatălui şi după ce S-a făcut om. Dacă El a fost rînduit dinainte de veacul acesta spre a ne înfia, făcîndu-Se om fără de păcat şi dîndu-ne şi nouă puterea să ne curățim de păcate, înseamnă că şi noi am fost cugetați spre a fi creați prin El, după chipul Lui, înainte de acest veac şi apoi a fi înfiați asemenea Lui, cînd S-a făcut El văzut ca modelul nostru. Cînd am fost creați, am fost creați în vederea acestei înfieri. De aceea ne-a creat Dumnezeu, ca să ne facă să ajungem asemenea Fiului Său, fapt ce începe să se săvîrşească prin întruparea Lui. Ne-a făcut oameni, ca să Se facă Fiul lui Dumnezeu om, desigur nu pentru trebuința Lui, ci pentru marea cinstire a noastră, pentru arătarea marii Lui iubiri şi în afara Lui. Desigur, sfîntul Atanasie nu exclude din această mai-înainte-cunoaştere a lui Dumnezeu a ceea ce va face din noi căderea noastră.

8 «Ilnos portov aioiviov»: Sfîntii părinti fac deosebire între eternitatea lui Dumnezeu (dioiotno) si veacurile (eonii) dinainte de crearea lumii si cele în care lumea va petrece după viața de pe pămînt. Acestea sînt şi ele un fel de vremi (vremi eonice, participînd la eternitatea lui Dumnezeu), pentru că în ele se gîndeste Dumnezeu la lumea temporală pe care o va crea si în ele va petrece lumea după eonul ei pur temporal, în care ne uflăm acum. Se face o distincție între cele ale interiorității divine şi preocuparea Lui de cele create.

199. Noi sîntem acum într-un veac, în viața viitoare vom trece printr-un şir de veacuri (eoni), înaintând la o tot mai înaltă stare de cunoaştere şi fericire. Înainte de veacul acesta ni s-a pregătit viața veacurilor viitoare în Hristos.

9 Numai dacă ni s-a hotărît şi pregătit în Hristos de mai ânainte viața viitoare în El, putem fi atraşi spre ea. Căci nu poate înainta de sine viața pămîntească spre acea stare. Deci am fost creați ca oameni şi am fost rânduiți spre înfiere, pentru că există Fiul dinainte de veci, după chipul Căruia să fim creați şi apoi, după căderea prevăzută, restabiliți. Dacă n-ar fi fost Fiul dinainte de veci nu s-ar fi hotărît crearea şi înfierea noastră. Un fundament impersonal al existenței n-ar fi putut cugeta la crearea unor ființe după chipul Fiului Său, pentru a le iubi în El şi pentru ca ele să iubească cu iubirea Lui pe Dumnezeu şi pe semeni.

de veac şi înainte de a se face pământul şi înainte de a se înfige munții şi înainte de a țîşni izvoarele. Aceasta, pentru ca, şi cînd pământul şi munții şi formele ce se arată vor trece, la sfârşitul veacului de față, să nu ne învechim şi noi, ci să putem vieţui şi după acestea, avînd în Cuvîntul însuşi pregătită nouă, înainte de acestea, prin hotărire, viața şi binecuvîntarea duhovnicească[10]. Aşa vom putea să avem nu o viață trecătoare, ci să rămînem după acestea vieţuitori în Hristos, pentru că şi înainte de acestea viața noastră a fost întemeiată şi pregătită în Hristos Iisus.

LXXVII

10 Dacă ni s-a pregătit viaţa ân Fiul ânainte de veacul existenţei lumii acesteia, vom putea să şi durăm uniţi cu El, Cel netrecător, şi după trecerea modului de existenţă al lumii veacului acestuia. Cei rânduiţi să dureze în veacurile viitoare au trebuit să fie rînduiţi la aceasta într-un veac anterior celui prezent. Aceasta nu se opune învierii cu trupurile, pe care sfîntul Atanasie o afirmă cu putere, dar e o taină în ce legătură vor fi trupurile noastre, copleşite de Duhul, cu ceea ce rămîne din formele trecătoare ale lumii de acum. Poate toate vor fi copleşite de Duhul şi viaţa lor nemonotonă va fi întreţinută de Duhul Sfînt în comunicare cu duhul din oameni, şi nu de procesele schimbătoare. Vom duce cu noi, pe de altă parte, tot ce am cîştigat ca înţelegere a raţiunilor divine din viaţa solidară cu formele lumii. Pentru sfîntul Atanasie nu se pune întrebarea dacă Fiul lui Dumnezeu S-ar fi întrupat în caz că omenirea n-ar fi căzut. Căci aceasta ar însemna să negăm lui Dumnezeu preşliinţa că vom cădea, deci că Fiul lui Dumnezeu Se va întrupa pentru că vom cădea în păcat.

Căci nu se putea întemeia viaţa noastră în altul decît în Domnul, existent dinainte de veacuri, prin Care s-au făcut şi veacurile, ca, fiind în El, să putem şi noi moşteni viaţa veşnică. Căci Dumnezeu e bun. Iar fiind pururea bun, a voit aceasta, cunoscînd că firea noastră slabă are nevoie de ajutorul şi mîntuirea de la El[11]. Şi precum un arhitect înţelept, hotărînd să clădească o casă, voieşte totodată ca, dacă aceasta s-ar strica după facerea ei, să o înnoiască iarăşi, iar voind aceasta îl şi pregăteşte de mai înainte pe lucrător şi-i dă cele trebuitoare spre înnoire, şi aşa pregătirea de mai înainte a înnoirii se face înaintea zidirii casei, la fel se pune în Hristos temelia mîntuirii şi înnoirii noastre înainte de a fi noi, ca să putem să fim şi reziditi în El. Sfatul şi hotărirea s-au pregătit înainte de veac. Dar lucrul s-a făcut cînd a cerut trebuinţa şi a venit Mîntuitorul. De aceea Domnul va fi înainte de noi toţi în ceruri, luîndu-ne şi pe noi în viaţa veşnică[12].

Au ajuns acestea spre dovedirea că Cuvîntul lui Dumnezeu nu este creatură, dar şi spre dovedirea că spusa amintită are un înţeles drept. Dar fiindcă spusa aceasta s-a dovedit avînd un înţeles drept, urmează să arătăm şi care este acest înţeles. Poate că aceste multe dovezi îi vor ruşina pe cei fără de minte. Dar e de trebuinţă iarăşi de cele spuse înainte. Căci ceea ce avem de spus se referă la aceeaşi ghicitură şi la aceeaşi înţelepciune. N-a spus Cuvîntul că El este creatură prin fire, ci în această ghicitură a spus: «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine» (Pilde, 8, 22). E vădit că în aceasta se cuprinde un înţeles, dar nu descoperit, ci ascuns. Pe acesta îl putem afla şi noi, dacă înlăturăm acoperămîntul ghiciturii. Căci cine, auzind înţelepciunea Făcătorului, nu caută îndată înţelesul, gîndindu-se cum poate să Se creeze Cel care creează? Cine, auzind pe Fiul unul născut al lui Dumnezeu zicînd că Se creează pe Sine început al căilor (ibid.), nu cercetează înţelesul, mirîndu-se cum poate Fiul unul născut să Se facă început al multor altora? Căci spune proverbul: «înţeleptul va înţelege pilda şi cuvîntul întunecos şi cuvintele înţelepţilor şi ghiciturile» (Pilde, 1, 5-6).

LXXVIII

înţelepciunea de Sine[13] şi una născută a lui Dumnezeu e creatoarea şi făcătoarea tuturor. Căci «toate, zice, întru înţelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24); si «Umplutu-s-a pămîntul de zidirea Ta» (ibid.). Dur ca nu numai sa existe, ci cu să existe bine, a binevoit Dumnezeu să Se pogoare înţelepciunea Sa la creaturi, ca să aşeze o întipârire oarecare (ιυπον uvâ) şi o pecete a Chipului Său în toate, în comun şi în fiecare, pentru ca cele făcute să se arate înţelepte şi lucruri vrednice de Dumnezeu[2"5]. Căci precum cuvîntul nostru e chipul Cuvîntului care e

11 Este de remarcat această întemeiere nu numai a creării omului şi lumii, ci şi a veşniciei lor, pe bunătatea lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu le-a creat din bunătate, bunătatea aceasta divină, veşnică, nu poate să le lase să piară după o vreme. Bunătatea aceasta îl indeamnă să le conserve veşnic, cu atît mai mult cu dt vede că creaţia e slabă prin ea însăşi ca una ce e adusă la existenţă din nimic. Ţi-e mai milă de cineva dnd e lîngă tine şi-i vezi slăbiciunea dedt dnd nu-1 vezi existînd.

12 A fost înainte de existenţa noastră în acest veac. ca temelie pentru noi. După ce am fost creaţi şi am căzut şi El a realizat întruparea cugetată dinainte de acest veac, va fi în starea aceasta de om înnoit în veci, urmînd să ne ridice şi pe noi la ea în unire cu El.

13 «înţelepciunea de Sine» Se numeşte pentru că nu-Şi are izvorul în altă înţelepciune, superioară. Dar «înţelepciunea de Sine» este personală. Căci nu există înţelepciune capabilă să aleagă între hotărîri diferite, care nu e personală. Unde se face totul fără

alegere, e natură, iar în natură sînt procese involuntare,nu înţelepciune. «înţelepciunea de Sine» e Persoana supremă, Care nu devine înţeleaptă învăţînd de la altă persoană.

Fiul lui Dumnezeu, aşa înţelepciunea creată în noi este chipul Aceluiaşi Cuvînt, Care e înţelepciunea Lui. Astfel înţelepciunea noastră avînd capacitatea de a cunoaşte şi de a cugeta, ne face împlinitori ai înţelepciunii creatoare şi prin Ea putem cunoaşte pe Tatăl Ei[14]. «Căci cel care are, zice, pe Fiul are şi pe Tatăl» (I Ioan, 2, 23); şi: «Cel ce Mă primeşte pe Mine primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Matei, 10, 40).

Fiind creată deci în noi şi în lucruri o astfel de întipărire a înţelepciunii, în mod cuvenit adevărata şi creatoarea înţelepciune reia în Sine cele ale întipăririi Ei. De aceea zice: «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine în lucrurile Lui». Căci cele ce le spune înţelepciunea în noi, le spune Dom-

205. Avem aci încă un sens al învăţăturii că toate s-au făcut prin Cuvîntul (prin Logosul) lui Dumnezeu. El Şi-a imprimat chipul în ele. De aceea au în ele o raţionalitate sau o cuvîntare plasticizată şi de aceea este între ele o armonie. Ele constituie o unitate în varietate, fiind legate în mod raţional. Această unitate în varietate este în Cuvîntul lui Dumnezeu o unitate nediferenţiată. Deci «prin Fiul» nu înseamnă că Fiul lucrează numai ca unealtă la crearea lumii, ci că-Şi imprimă, creînd, chipul Său activ în ea, ca al unui Dumnezeu înţelept şi împreună lucrător. Propriu-zis în aceasta stă creaţia-.în crearea unui chip al Cuvîntului deosebit în subzistenţă de El.

14 în alt mod, dar în solidaritate cu raţionalitatea (posibilă de a fi descifrată în cuvinte) din făpturile inconştiente este întipărit chipul Fiului lui Dumnezeu, ca înţelepciune şi Cuvînt, în făpturile conştiente. Omul, chip al Cuvîntului, este o fiinţă cuvîntătoare, legată de Dumnezeu prin răspundere, şi de lucruri prin putinţa de-a exprima raţionalitatea lor în cuvinte şi de a o folosi spre binele de obşte. Dar folosirea cuvintelor implică înţelepciunea ca cunoaştere şi cugetare. Astfel există o anumită identitate între cuvînt şi înţelepciune, în om sînt întipărite amîndouă, în identitatea lor de conţinut şi în deosebirea lor de formă. Dar ele îl fac pe om prin fire şi chip al Fiului lui Dumnezeu, îndemnîndu-1 la iubire de fii faţă de Tatăl şi de fraţi faţă de oameni, ca fraţi ai lui Hristos. Unde nu mai funcţionează corect cuvîntul şi înţelepciunea, se slăbeşte relaţia omului cu Dumnezeu ca Tată şi cu oamenii ca fraţi. Folosind bine cuvîntul şi raţiunea ca înţelepciune sporim în unitatea noastră în Cuvîntul şi înţelepciunea lui Dumnezeu, ca Fiu al Lui şi Frate unificator al nostru şi prin El, în cunoaşterea Tatălui şi în afecţiunea faţă de El, ca supremă sursă a cuvîntului însufleţit de răspundere şi voinţă de comunicare şi a înţelepciunii, cart." voieşte să menţină toate în unitatea armoniei în Sine. Cuvîntul şi înţelepciunea noastră le simţim dependente, provenite de sus şi cu menirea de a ne înălţa şi prin aceasta de a ne uni cu Cel prin Care ne vin, şi prin El cu ultima obîrşie a lor. Prin cuvîntul şi înţelepciunea noastră, aplicate lumii, nu Dumnezeu cîştigă, ci noi. Cuvîntul şi înţelepciunea sînt imprimate atît «în comun», cît şi «în fiecare» din oameni, în sensul că nici omul numai singur nu le poale folosi, nici numai omenirea în comun, ci omul în solidaritate cu ceilalţi, in comun şi personal. Dacă nu şi-ar aduce fiecare aportul, omenirea nu ar progresa. Unul progreseuza prin toţi şi toţi prin fiecare. Progresul trebuie să se imprime în fiecare, ca fiecare să contribuie la îmbogăţirea comuna. De aceea fiecare ins trebuie sa rarniiui în veci îmbogăţind pe toţi şi toţi sa îmbogăţească pe fiecare. Iar aceasta îmbogăţire se face din Chipul raţional, unitar si complet, imprimat în lumea văzută. Aceasta rămîne în veci, chiar dacă formele văzute sînt trecătoare.

nul însuşi ca ale Sale; şi nu e creat El odată ce e Creator, dar pentru chipul creat al Său în lucruri, spune acestea ca despre Sine[15]. Şi precum spune: -«Cel ce vă primeşte pe voi, pe Mine Mă primeşte» (Matei, 10, 40)[16]\ aşa, deşi nu este printre cei creați, totuşi, deoarece chipul şi întipă-rirea Lui se creează în lucruri, spune ca şi cînd ar fi El însuşi acestea: «Domnul M-a creat pe Mine început al căilor Lui în lucrurile Lui» (Pilde, 8, 22). Aşa s-a făcut întipărirea înțelepciunii în lucruri, ca, precum am spus înainte, lumea să cunoască în ea pe Cuvîntul creator al ei şi prin El, pe Tatăl. Aceasta este ceea ce a spus şi Pavel: «Fiindcă ceea ce e cunoscut lui Dumnezeu arătat este în ei. Căci Dumnezeu le-a arătat. Pentru că cele nevăzute ale Lui de la zidirea lumii din făpturi fiind cunoscute se văd» (Rom., 1, 19-20)[17]. Deci Cuvîntul nu este creatură prin ființă, şi ceea ce s-a spus în Pilde se referă la înțelepciunea care este şi Se grăieşte în noi.

LXXIX

Iar dacă ei nu cred în acestea, să ne spună dacă este vreo înțelepciune în creaturi, sau nu este? De nu este, de ce îi învinuiesc apostolii, zicînd: «De vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu, lumea n-a cunoscut prin înțelepciune pe Dumnezeu» (I Cor., 1, 21)? Sau, dacă nu este înțelepciune, cum se află în Scriptură o mulțime de înțelepți? (înț. Sol., 6,24). Sau cum se zice: «înțeleptul temîndu-se se abate de la rău» (Pilde, 14, 16)? Sau: «Cu înțelepciune se zideşte casă» (Pilde, 4, 5). Iar Ecclesiastul zice: «înțelepciunea omului va lumina casa lui» (Ecl. 8, 1). Şi mustră pe cei îndrăzneți, zicînd: «Să nu zici: ce s-a întâmplat, că zilele de mai înainte erau mai bune ca acestea? Căci n-ai întrebat cu înțelepciune despre aceasta» (Ecl., 7, 11).

Iar de ente, precum zice ai fiul lui Sirah: *<A vărsat-o Dumnezeu pe ea peste toate lucrurile Lui cu tot trupul"", după darul Lui si a hărăzit-o celor ce-L iubesc pe El» (înț. Sir., 1, 10). Iar această revărsare nu e din ființa înțelepciunii de sine şi uneia născute, ci din cea întipărită ca chip în lume. Deci ce ar fi de necrezut cînd spune însăşi înțelepciunea creatoare şi adevărată, a cărei întipărire este înțelepciunea şi ştiința revărsată în lume, zicînd despre ea, precum am spus mai înainte:

---

15 Cele ce spune înțelepciunea noastră creată le spune Fiul lui Dumnezeu însuşi, Cuvîntul şi înțelepciunea lui Dumnezeu, odată ce înțelepciunea noastră e chipul Lui, întipărit şi susținut în noi de El. Cuvîntul meu nu e numai al meu, ci şi al Lui, sau mai mult al Lui. Iar cînd El Se face om, creînd umanitatea asumată de El, ca un chip al Lui, se poate spune că, creînd această umanitate, Se creează pe Sine. Chipul şi Prototipul (modelul) sînt strâns legate nu numai în calitate de chip şi model, ci şi pentru că modelul creează chipul. De aceea poate spune şi că creează şi că Se creează. Fiul lui Dumnezeu e prezent în mine, dar nu Se confundă cu mine în sens panteist. Sînt legat dialectic de El. E în mine cum e un interlocutor al meu în mine, ba cu mult mai mult.

16 E foarte interesantă această interpretare a locului. Fiecare om are în chipul Logosului, sau al Fiului lui Dumnezeu pe care-1 poartă, pe Logosul sau pe Fiul lui Dumnezeu însuşi în sine, nedespărțit de sine. în aceasta se implică persistența veşnică a fiecărui om, întrucât poartă în sine şi legat cu sine pe Logosul sau pe Fiul lui Dumnezeu Cel etern într-o formă în care îi e dat lui să-L poarte. Fiecare e legat dialogic, prin răspunderea simțită față de Tatăl, cu Cuvîntul şi Fiul lui Dumnezeu cel întrupat, cu Care îşi trăieşte împreună această răspundere, Fiul asumînd această răspundere de bună voie pentru noi prin întrupare, iar noi avînd-o obligator pentru noi înşine prin creare.

17 De aceea avem datoria să cunoaştem creația, căci prin aceasta ne îmbogățim în cunoaşterea lui Dumnezeu şi a noastră. Prin cunoaşterea lumii actualizăm chipul Cuvîntului şi al înțelepciunii Tatălui în noi.

«Domnul M-a creat pe Mine în lucrurile Lui»? Căci înțelepciunea din lume nu e creatoare, ci ea e cea creată în lucruri[2]" «prin care cerurile povestesc slava lui Dumnezeu, iar facerea mîinilor Lui o vesteşte tăria» (Ps. 18, 2). Iar oamenii, dacă o poartă în ei, cunosc adevărata înțelepciune a lui Dumnezeu şi vor cunoaşte că au fost făcuți cu adevărat după chipul lui Dumnezeu. Să luăm o pildă: Fiul unui împărat, cînd ar voi tatăl său să zidească o cetate, ar face să se înscrie în fiecare casă numele său, voind să se asigure că se vor cunoaşte casele ca ale lui prin înscrierea numelui său în fiecare, putîndu-se ține în amintire prin nume că ele sînt ale lui şi ale tatălui. Astfel, dacă ar fi întrebat la sfîrşit despre cetate, de ce a făcut aceasta, ar spune: s-a făcut pentru siguranță; de aceea după voia tatălui mi s-a imprimat chipul în fiecare casă, zidindu-se numele meu în ea. Iar zicînd aceasta nu arată că s-a zidit ființa lui în casă, ci întipărirea lui prin nume. în acelaşi fel, după asemănarea pildei, răspunde înțelepciunea adevărată celor ce se minunează de înțelepciunea din creaturi: «Domnul M-a creat pe Mine în lucruri». Căci întipărirea Mea este în ele, iar Eu M-am pogorît împreună cu creațiunea şi la ea[18].

LXXX

Nu trebuie iarăşi să ne mirăm, dacă Fiul vorbeşte de întipărirea Sa în noi, ca despre Sine însuşi, cînd (nu vom osteni repetînd aceasta) îi

210. «A vărsat cu tot trupul», adică împreună cu tot omul. Căci prin om se revarsă, dar se şi descoperă înţelepciunea Lui în lume.

211. Prin înţelepciunea creată în lucruri se poate înţelege fie Fiul lui Dumnezeu ca om, introdus între făpturi, fie înţelepciunea pe care şi-o însuşesc oamenii de la El, sau chipul înţelepciunii lui Dumnezeu.

18 Fiul lui Dumnezeu Se coboară ca Cuvînt şi înţelepciune la făpturi, ca să le urce treptat în Sine. Pe scara pe care El coboară, ne şi urcă. Raţionalitatea are ascunse în ea trepte coborîtoare şi suitoare. Şi capacitatea cuvîntului de exprimare a sensurilor', de asemenea. Mama se poate coborî la treapta raţională a copilului, care, oricît de coborîtă, tot raţionahtate este. Dar apoi urcă cu el pe alte şi alte trepte. Se descoperă astfel trepte nebănuite ale raţiunii. în Cuvîntul lui Dumnezeu sînt date virtual treptele raţiunii la măsura cea mai de jos a omului, dar şi trepte la care nu va ajunge omul în veci. Chiar în ruţionalitatea proceselor materiale sînt trepte, şi raţiunea umană poate urca la înţelegerea unor trepte tot mai înalte, tot mai nuanţate ale lor. Aceasta înseamnă că Dumnezeu Cuvîntul S-a coborît la nivelul omului şi în organizarea raţională a organismelor şi proceselor naturii. De aceea şi în coborîrea la formarea trupului propriu, Cuvinlul lui Dumnezeu actualizează potenţi' aflate in Sine ca Raţiune suprema. Deci ele au corespondenţa lor în Raţiunea necreata eterna. Astfel ■•chipul de rob- al Fiului lui Dumnezeu nu e contrar chipului lui Dumnezeu, in Cure Se alia din veci (Kilip., 2, 5).

spune lui Saul, care prigonea Biserica în care se întipărise chipul Lui: «Saule, pentru ce Mă prigoneşti?» (Fapte, 9, 4). Precum nu s-ar mira cineva, dacă întipărirea înțelepciunii aflătoare în lucruri ar zice: - «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine în lucruri», la fel dacă însăşi înțelepciunea cea adevărată şi creatoare, sau Cuvîntul unul născut al lui Dumnezeu ar spune despre cele ale chipului Său ca despre Sine însuşi: «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine în lucruri», nimeni, uitînd de cea creată în lume şi în lucruri, n-ar trebui să creadă că a spus despre ființa înțelepciunii de sine că «s-a creat», ca nu cumva, amestecând vinul cu apa (Isaia, 1, 22), să apară ca trădînd adevărul. Căci aceasta este creatoare şi făcătoare. Iar întipărirea ei se creează în lucruri, precum şi «după chipul» Chipului. Iar «început al căilor» o numeşte, fiindcă acest fel de înțelepciune, se face început şi introducere a cunoştinței de Dumnezeu. Căci pornind de la Ea, ca pe o cale, şi păşind pe Ea întru frica lui Dumnezeu, cum a spus Solomon că «începutul înțelepciunii e frica de Dumnezeu» (Pilde, 1, 7), apoi urcând mai sus prin cugetare şi înțelegînd înțelepciunea creatoare din creație, va cunoaşte prin Ea şi pe Tatăl Ei, cum a spus Domnul însuşi: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9)[19]; şi cum scrie Ioan: «Cel ce mărturiseşte pe Fiul are şi pe Tatăl» (I Ioan, 2, 23). Iar cuvîntul: «înainte de veac M-a întemeiat pe Mine», l-a spus fiindcă lucrurile rămîn neclintite şi pururea în chipul ei [20]. Apoi ca nu cumva cineva, auzind despre înțelepciunea astfel creată (zidită) în lucruri, să creadă că Fiul lui Dumnezeu, Care e adevărata înțelepciune, e creatură, a adăugat în mod necesar: «înainte de a fi munții» şi «înainte de a fi pămîntul» şi «înainte de ape» şi «înainte de toți munții», «M-a născut pe Mine» (Pilde, 8, 22, 25-26). Aceasta, pentru ca spunînd «înainte de toată zidirea» (căci toată zidirea a arătat-o în acestea) să arate că El nu S-a creat după ființă împreună cu lucrurile. Căci dacă S-a creat «în lucruri» dar «înainte de lucruri», e vădit că există şi înainte de a Se fi creat. Deci nu e creatură prin fire şi ființă, ci, precum El însuşi a adăugat, este născut. Iar care e deosebirea şi cum se distinge creatura după fire de Cel născut, s-a arătat în cele dinainte.

LXXXI

Iar fiindcă adaugă, zicând: «Cînd pregătea cerul, eram împreună cu El» (Pilde, 8, 27), trebuie să ştim că nu spune acestea numai pentru că nu pregătea Tatăl cerul sau norii de sus prin Ea. Căci nu e nici o îndoială că

---

19 înțelepciunea creată e legată de cea necreată, căci nu se poate explica provenind din ea însăşi. Iar ridicîndu-se omul la conştiința despre ea vede prin ea pe Tatăl ei. Căci înțelepciunea care stă în legătură cu înțelepciunea noastră porneşte dintr-un Sîn ultim, din care străluceşte.

20 Lucrurile nu pot ieşi din tiparul înțelepciunii dumnezeieşti imprimat în ele; dacă ar ieşi, ar intra în haos; iar cînd nu sînt ținute în armonie, apare dezordinea.

toate s-au creat întru înțelepciune şi fără de Ea nimic nu s-a făcut. Ci ceea ce se spune este aceasta: «Toate s-au făcut în Mine şi prin Mine»[2"]. Iar fiind nevoie să se creeze înțelepciunea în lucruri, după ființă eram cu Tatăl, iar prin coborîrea la cele făcute eram cea care armonizam întipărirea (chipul) Mea cu lucrurile, încît întreg cosmosul se afla în acord cu sine ca un corp, neîmpotrivindu-se vreo parte alteia. De aceea toți cîți se fac privitori ai creaturilor printr-o dreaptă înțelegere, după înțelepciunea dată lor[2'6], pot spune şi ei: «în rînduială Ta rămîn toate» (Ps. 118, 91). Iar cei ce n-au grijă de aceasta vor auzi: «Zicînd că sînt înțelepți, s-au prostit» (Rom., 1, 22). «Pentru că ceea ce este cunoscut din Dumnezeu, este arătat în ei. Căci Dumnezeu le-a arătat lor. Fiindcă cele nevăzute ale lui Dumnezeu se văd de la facerea lumii, fiind cunoscute din făpturi, adică veşnica Lui putere şi dumnezeire, ca să fie ei fără apărare, pentru că, cunoscând pe Dumnezeu, nu L-au slăvit ca pe Dumnezeu, ci s-au închinat făpturii în locul Făcătorului tuturor, Care este binecuvîntat în veci. Amin.» (Rom., 1, 19, 21, 25). Şi ei se vor ruşina, auzind: «De vreme ce întru înțelepciunea lui Dumnezeu - în înțelesul în care am spus înainte - lumea n-a cunoscut în înțelepciune pe Dumnezeu, a binevoit Dumnezeu să mîn-tuiască pe cei credincioşi prin nebunia propovăduirii» (I Cor., 1,21). Căci n-a mai voit Dumnezeu să fie cunoscut,, ca în vremurile dinainte, prin chipul şi umbra înțelepciunii, aflată în zidiri, ci a făcut ca însăşi înțelepciunea adevărată să ia trup şi să Se facă om şi să sufere moartea Crucii ca prin credința în Ea să se poată mîntui de acum toți cei ce cred[21].

215. Toate sini nu numai făcute prin Ea, ci şi în Ea. Căci înțelepciunea nu e numai un model şi o putere prin care s-au făcut toate, dar Ea le-a rămas exterioară. Ci toate sînt aşezate în Ea, sau sînt imprimate de Ea ca mod rațional de a fi şi ca putere care le susține; sau sînt imprimate de structurile raționale din care se explică şi care le susțin. Se hrănesc din Ea ca dintr-un izvor fără de care nu s-ar putea menține.

216. Fiecare om are coborîtâ la el la altă treaptă înțelepciunea necreată ca suport al înțelepciunii create date lui. De aceea fiecare om se află pe altă treaptă în urcuşul prin înțelepciunea sa spre înțelepciunea dumnezeiască. însă fiecare se foloseşte de înțelepciunea celorlalți şi toți de înțelepciunea sa în acest urcuş, dacă voieşte. Căci nu numai treptele la care e coborită înțelepciunea sînt diferite, ci şi aspectele Ei. Dar toate tind spre unificarea lor în înțelepciunea cea una şi atotcuprinzătoare, dumnezeiască. Toți pot câştiga de la toți dacă vor să sporească în armonie şi să nu se afirme unilateral ca opuşi unii altora.

---

21 înțelepciunea creată din lucruri şi din oameni, deşi e legată de înțelepciunea necreată, e totuşi numai chip şi umbră a Ei. Coborîrea Ei e şi o translație la alt plan. Totuşi e prezentă şi ea în chip şi umbră. Căci nu şi-ar putea imprima chipul sau arunca umbra fără o putere ce iradiază din Ea. încît sporirea în înțelepciunea creată e şi o ridicare în înțelepciunea necreată prezentă în oarecare fel în ea. Insă în Fiul lui Dumnezeu care Se face om e prezent Cuvîntul grăind El însuşi în mod direct, sau e prezentă înțelepciunea înțelegând Ea însăşi, deşi prin firea omenească, ca organ direct. în umbră se vede acum mai clar prezența Subiectului sau a Prototipului din care porneşte; in înțelepciunea creații se simte mişcându-Sc mai direct Înțelepciunea necreatrt.

E Aceeaşi înțelepciune a lui Dumnezeu, Care înainte Se arăta pe Sine prin chipul ei, pentru care se zice că se creează, şi prin aceasta arată pe Tatăl, iar mai pe urmă, Aceeaşi fiind Cuvîntul, S-a făcut trup, cum S-a spus (Ioan, 1, 14), şi după ce a desfiinţat moartea şi a mîntuit neamul nostru S-a descoperit şi mai mult pe Sine şi prin Sine pe Tatăl[22], zicînd: «Dă-le lor să Te cunoască pe Tine, singurul adevăratul Dumnezeu, şi pe Cel pe Care L-ai trimis, Iisus Hristos» (Ioan, 17, 3).

LXXXII

S-a umplut deci tot pămîntul de cunoştinţa Lui. Căci una este cunoştinţa Tatălui prin Fiul şi a Fiului de la Tatăl; şi Se bucură Tatăl de El şi de bucuria aceasta Se veseleşte Fiul în Tatăl, zicînd: «Eu eram de care se bucura şi toată ziua Mă veseleam înaintea feţei Lui» (Pilde, 8, 30). Acestea arată iarăşi că Fiul nu e străin, ci e propriu fiinţei Tatălui. Iată deci că nu pentru noi, cum spun cei necredincioşi, S-a făcut Fiul, nici nu este peste tot din nimic. Căci nu Şi-a procurat Dumnezeu Sieşi din afară pe cineva care să-I facă bucurie[23]. Ci ceea ce se spune arată pe cineva propriu şi asemenea. Căci cînd a fost cînd nu Se bucura Tatăl? Iar dacă Se bucura pururea, pururea exista şi Cel de care Se bucura. Dar de ce Se bucura Tatăl, dacă nu privindu-Se pe Sine însuşi în Chipul propriu, care e Cuvîntul Său? Căci dacă Se veselea şi de fiii oamenilor după ce a isprăvit lumea, cum s-a scris chiar în Pilde, şi aceasta are acelaşi înţeles. Fiindcă Se veselea şi atunci nu pentru că I-a venit din afară vreo bucurie, ci iarăşi privind la lucrurile făcute după Chipul Său. Deci şi bucuria aceasta a lui Dumnezeu are ca motiv Chipul Său. Dar cum Se veseleşte şi Fiul altfel, dacă nu privindu-Se pe Sine în Tatăl?[24] Iar aceasta este egal cu a zice: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9); şi: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10).

---

22 După înviere Hristos S-a descoperit şi mai mult ca Dumnezeu, rămînînd totuşi aproape de noi, sau ridicîndu-ne pe noi la un nivel în care avem altă înţelegere a Lui, mai profundă şi în infinit progres. Dar şi a Tatălui şi a Duhului Sfînt.

23 Aceasta ar arăta că Dumnezeu nu are în Sine toate cele de care are nevoie, ci e cu lipsuri.

24 Dumnezeu nu Se poate bucura de ceva din afară de Sine. Căci aceasta ar însemna că e ceva măcar de aceeaşi valoare în afară de Sine, deci nu mai e Dumnezeu care e existenţa nesfîrşită. Dar nu Se poate bucura nici de Sine dacă e o singură Persoană, căci o bucurie căreia nu i se răspunde cu o bucurie nu e o bucurie deplină. Bucuria adevărată răsare numai din iubirea dintre doi. Deci avem paradoxul: Dumnezeu nu Se poate bucura cu adevărat decît de Sine sau de chipul Său spiritual. Dar acest chip trebuie să aibă caracter de Persoană deosebită ca să-I răspundă cu bucuria Lui. Omul nu se poate bucura deplin exclusiv de chipul său, pentru că acest chip nu-i poate răspunde cu bucuria lui. El se bucura de chipul său numai pentru că ştie că de acest chip al său se bucură şi altul. La Dumne-

Deci din toate părțile lauda voastră s-a arătat deşartă, o, duşmani ai lui Hristos, şi în zadar ați umblat şi ați trâmbițat pretutindeni cuvîntul : «Domnul M-a zidit (creat) pe Mine început al căilor Sale» (Pilde, 8, 22), răstălmăcind înțelesul lui şi propovăduind mai degrabă născocirea voastră decît înțelesul cugetat de Solomon. Căci cugetarea voastră s-a dovedit o simplă nălucire. Iar spusa din Pilde şi toate cele grăite înainte arată că Fiul nu este prin fire şi ființă creatură, ci Născutul propriu al Tatălui, înțelepciunea şi Cuvîntul adevărat prin care toate s-au făcut şi fără de care nimic nu s-a făcut (Ioan, 1, 3).

zeu însuşi chipul Său e totodată altul care se bucură de El. Se bucură de lume, pentru că Se pune prin ea într-o nouă lumină chipul Său sau fața Fiului Său, ca înțelepciune imprimată în ea. Dar Dumnezeu a făcut ființe care să participe şi ele în mod conştient la bucuria Fiului de Tatăl Său. De aceea Se întrupează Fiul şi duce aceste ființe la viață veşnică.

CUVÎNTUL AL TREILEA ÎMPOTRIVA ARIENILOR (P. G. 26, col., 321-468)

I

Arienii, precum se vede, odată ce s-au hotărît să se facă apostaţi şi duşmani ai adevărului, se silesc să aplice la ei cuvîntul Scripturii: «Cînd necredinciosul ajunge în adîncul relelor, nu ia seama la nimic» (Pilde, 18, 3). Căci nici cînd sînt dovediţi nu se opresc, nici cînd nu mai ştiu ce să spună nu se ruşinează. Ci ca privirea desfrânatei (Ier., 3, 3), au pierdut orice ruşine faţă de toţi în susţinerea necredinţei lor. De fapt după ce am arătat cum spusele pe care le iau ca pretext: «Domnul M-a zidit pe Mine» (Pilde, 8, 22) şi «Mai presus făcîndu-Se decît îngerii» (Evr., 1, 4) şi «întâiul născut» (Rom., 8, 29; Col., 1, 15) şi: «Credincios fiind Celui ce L-a făcut pe El» (Evr., 3, 2), au un înţeles drept şi înfăţişează dreapta credinţă în Hristos, nu ştiu cum, îmbibaţi de veninul şarpelui şi nevăzînd cele ce trebuie să le vadă, nici înţelegînd cele ce le citesc, urlînd din adîncul inimii lor necuviincioase, au început să defaime şi spusa Domnului: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14,10). Căci zic: Cum poate încăpea Acesta în Acela şi Acela în Acesta? Sau cum poate Tatăl, fiind mai mare, să încapă în Fiul, Care e mai mic? Sau ce e de mirare, dacă Fiul este în Tatăl, odată ce şi despre noi s-a scris: «Căci în El vieţuim şi ne mişcăm şi sîntem» (Fapte, 17, 28)? Ei pătimesc aceasta de pe urma lipsei lor de minte, socotind că Dumnezeu e trup şi neînţelegînd nici ce este Tatăl adevărat şi Fiul adevărat, nici ce este lumina nevăzută şi veşnică şi strălucirea nevăzută, nici ce este ipostasul (subzistenţa) nevăzut şi pecetea (figura) netrupească şi Chipul netrupesc (Evr., 1, 3). Căci dacă ar fi cunoscut acestea, n-ar fi luat în râs pe Domnul slavei, nici n-ar fi înţeles corporal cele necorporale, răstălmăcind cele bine spuse. Le-ar fi ajuns doar să le audă acestea şi să creadă, odată ce le-a spus Domnul însuşi, de vreme ce credinţa primită cu simplitate e mai bună decât cea din gîndurile nesigure ale iscodirii. Deci fiindcă au pornit să întineze şi acest cuvînt prin erezia lor, e nevoie să vădim pe de o parte greşita lor înţelegere, iar pe de alta, să arătăm înţelesul adevărului, pentru apărarea credincioşilor. Căci cuvintele: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» nu sînt de neîmpăcat Intre ele, ca şi dnd s-ar umple între ele nişte vase

goale, astfel ca Fiul să umple golul Tatălui şi Tatăl să umple golul Fiului, ca şi dnd nici unul dintre Ei n-ar fi plin şi desăvîrşit. Aceasta e propriu corpurilor[25]. De aceea, chiar numai spunînd aceasta îşi arată necredința. Căci Tatăl e plin şi desăvîrşit şi Fiul e plinătatea dumnezeirii. Dumnezeu nu e în Fiul nici cum e în sfinți, în care sălăşluindu-Se îi întăreşte. Căci Fiul este Puterea şi înțelepciunea Tatălui, iar pe cele făcute le sfinţeşte prin împărtăşirea lor de El în Duh. Fiul însă nu e Fiu prin participare, d e Născutul propriu al Tatălui. Şi iarăşi nu e Fiul în Tatăl nici cum se spune că «întru El vieţuim şi ne mişcăm şi sîntem»-. Căci El este din Tatăl cum e din izvor viața, în care toate se fac vii şi există. Căci nu vieţuieşte viața în viață. în acest caz n-ar fi viață. Ci mai vîrtos El dă viață tuturor.

II

Să vedem şi cele spuse de avocatul ereziei, sofistul Asterie. Căci a scris, luîndu-se la întrecere cu iudeii, acestea: «E vădit că de aceea a zis despre Sine că e în Tatăl şi Tatăl în El, pentru că nici cuvintele ce le spunea n-a spus că sînt ale Lui, ci ale Tatălui, nici faptele nu sînt ale Lui, ci ale Tatălui, Care-I dădea puterea». Dacă cel ce a spus aceasta ar fi fost un simplu copilandru, ar fi avut iertare din pricina vîrstei. Dar de vreme ce cel ce le-a scris se numeşte sofist şi se laudă că le ştie toate, e vrednic de tot disprețul. Şi cum nu se arată pe sine străin de apostoli, lăudîndu-se în cuvinte dornice să convingă (I Cor., 2, 4) şi socotind că poate amăgi prin ele, dnd el însuşi nu înțelege cele ce le spune, nici despre ce lucruri dă asigurări? Căci cele ce Fiul le-a spus ca proprii şi potrivite numai Celui ce e Fiul, Cuvîntul şi înțelepciunea şi Chipul ființei Tatălui, acestea le coboară el la toate creaturile şi le face comune Fiului şi acestora. Nelegiuitul zice că oricine primeşte puterea Tatălui şi, urmînd necredinței lui, spune că Fiul S-a făcut Fiu şi Cuvîntul a primit puterea cuvîntului. Nu voieşte ca Fiul să fi spus acestea în calitate de Fiu, ci îl pune şi pe El în rînd**cu făpturile, ca pe unul ce a învățat si El asemenea lor. După el, Hristos a zis: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine», pentru că cuvintele ce le rostea nu erau ale Fiului, ci ale Tatălui, ca şi faptele Lui. Căci spune că şi David zice: «Voi auzi ce va grăi Domnul Dumnezeu întru mine» (Ps. 84,** 9).

25Dacă Dumnezeu n-ar fi decît una cu cele ale lumii acesteia, lumea aceasta ar trebui să fie din veci, deci n-ar mai fi o deosebire între un Dumnezeu necreat şi o lume creată. Aceasta e concepția diferitelor panteisme. Dar noi cei creați îl experiem pe Dumnezeu în noi ca transcendent nouă; există o trecere de prezență şi totuşi o discontinuitate de esență de la El la noi şi viceversa.

Fiul însă nu-L are pe Tatăl în Sine ca transcendent Lui, ci ca una în ființă cu El. Dacă Dumnezeu cel trăit de noi nu ne-ar fi pe de altă parte transcendent, ar fi o amăgire gîndul că avem experiența unui Dumnezeu transcendent, deosebit de noi. Aceasta e concepția panteistă. Dar dacă Dumnezeu n-ar putea fi o Persoană în altă Persoană în acelaşi plan transcendent nouă, ci numai în noi, n-ar fi un Dumnezeu transcendent. Totul ar fi o imanență panteistă. Acestea sînt tezele gnostice şi teosofice. Numai un Fiu dumnezeiesc Unul născut trasează un hotar între Dumnezeu cel transcendent şi lumea imanentă. Altfel totul apare şi dispare în procesele imanente, într-o veşnică relativitate lipsită de sens şi în care omul nu are nici o valoare deosebită de a lucrurilor, pentru că nu i se dă nici o perspectivă de a se salva într-o şi de către o transcendență etern nesupusă producerii şi dispariției altor persoane.

La fel Solomon: «Cuvintele mele s-au grăit de Dumnezeu» (III Regi, 8, 59). De asemenea Moise aducea cuvintele de la Dumnezeu. Şi fiecare prooroc nu spunea cuvintele lui, ci cele de la Dumnezeu: «Acestea zice Domnul». Şi faptele ce le făceau sfinţii nu erau ale lor, ci spuneau că sînt ale lui Dumnezeu, Care le dădea putere. Aşa Ilie şi Elisei cheamă pe Dumnezeu ca să scoale El pe morţi. Iar Elisei, curăţînd pe Neeman de lepră, îi spune: «Ca să cunoşti că Dumnezeu este în Israel». Iar Samuel în zilele secetei se ruga lui Dumnezeu să dea ploaie. Şi apostolii ziceau că nu cu puterea lor fac semnele, ci cu harul Domnului.

Din acestea e vădit, după el, că şi acest cuvînt al Domnului e comun tuturor, încît fiecare poate spune: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru mine». Şi deci acesta nu mai este singurul Fiu şi Cuvînt al lui Dumnezeu, ci este şi El unul din cei mulţi.

III

Dar dacă ar fi spus Domnul aceasta, ar fi trebuit să nu zică: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine», ci mai vîrtos: «Şi Eu sînt în Tatăl şi Tatăl este şi în Mine», ca să nu aibă ceva propriu şi unic faţă de Tatăl, ci să aibă acelaşi har comun cu toţi. Dar nu e cum spun aceia. Deci şi necugetînd că Fiul e cu adevărat din Tatăl, spun o minciună despre Fiul cel adevărat, singurul Căruia I se potriveşte să spună: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine». Căci Fiul este întru Tatăl, cum se cuvine să cugetăm, fiindcă tot ce este Fiul este propriu fiinţei Tatălui, ca strălucirea din lumină şi ca riul din izvor, încît cel ce vede pe Fiul vede ceea ce e propriu Tatălui şi înţelege că fiinţa Fiului fiind din Tatăl este la fel în Tatăl. Dar şi Tatăl este în Fiul, pentru că Fiul este ceea ce e propriu Tatălui, precum e în strălucire soarele şi în cuvînt (raţiune) mintea şi în rîu izvorul. Astfel cel ce vede pe Fiul vede ceea ce e propriu fiinţei Tatălui şi înţelege că Tatăl este în Fiul. Căci Fiul fiind chipul şi dumnezeirea Tatălui, urmează că Fiul este în Tatăl şi Tatăl, în Fiul. De aceea spunînd în mod cuvenit înainte: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30), a adăugat: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine», ca să arate identitatea dumnezeirii Lor şi unitatea fiinţei.

IV

Şi sînt una nu în sensul că ceea ce e una se împarte în două dar rămî-nînd totuşi una [26]. Nici pentru că una are două nume, încît acelaşi să fie odată Tatăl şi altădată Fiul. Aceasta cugetînd-o Sabelie, a fost judecat ca

eretic. Ci sînt doua, pentru că Tatâl esto Tutâl si nu este tot El Fiu; şi Fiul e Fiu, şi nu e tot El Tută. Dar firea e una . Căci Născutul nu e neasomenea Născătorului. Ci e Chipul Lui şi toate ale Tatălui sînt ale Fiului. De aceea nici nu e Fiul alt Dumnezeu. Căci nu s-a inventat din afară; pentru că în acest caz ar fi mulţi dumnezei, cugetîndu-se o dumnezeire străină de a Tatălui. Căci deşi Fiul este ca născut altul, ca Dumnezeu este acelaşi. Şi una sînt EI şi Tatăl prin însuşirile şi proprietăţile comune ale fiinţei şi prin identitatea unei unice dumnezeiri, precum s-a zis înainte. Căci şi strălucirea este lumină, nu

26Nu o una care să se împartă în două părţi uniforme ce pot să se adune iarăşi într-una.

a doua față de soare, nici altă lumină, nici prin împărtăşirea de ea. Ci toată e născuta ei proprie. Iar această strălucire născută este în mod necesar o unică lumină cu soarele şi n-ar putea spune cineva că ele sînt două lumini, ci sînt două ca soare şi ca strălucire, dar una esto lumina din soare ce luminează prin strălucire cele de pretutindeni. Astfel dumnezeirea Fiului este totodată a Tatălui. De aceea e şi neîmpărțită. Şi aşa este un singur Dumnezeu şi nu este altul afară de El. Astfel Ei fiind doi, dar dumnezeirea fiind una şi aceeaşi, aceleaşi se spun despre Fiul, cîte se spun şi despre Tatăl, fără să I se spună Fiului Tată, cum I se spune Dumnezeu: «Şi Dumnezeu era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1); sau Atotțiitorul: «Acestea zice Cel. ce era şi Cel ce este şi Cel ce vine, Atotțiitorul» (Apoc, 1,8); sau Domnul: «Un Domn Iisus Hristos» (I Cor., 8, 6). Se mai spune şi că este Lumină: «Eu sînt lumina» (Ioan, 8,12); şi că şterge păcatul: «Iar ca să ştiți, că putere are Fiul omului să ierte păcatele pe pămînt» (Luca, 5, 12). Şi toate celelalte cîte le mai afli. Căci însuşi Fiul zice: «Toate cîte le are Tatăl ale Mele sînt» (Ioan, 16, 15). Şi iarăşi: «Ale Mele, ale Tale sînt» (Ioan, 17, 10).

V

Iar cel ce aude cele ale Tatălui spuse despre Fiul va vedea şi aşa pe Tatâl în Fiul. Dar va vedea şi pe Fiul în Tatăl, cînd cele spuse despre Fiul se spun şi despre Tatăl. Dar pentru ce cele ale Tatălui se spun despre Fiul, dacă nu pentru că Fiul este născut din El? Şi pentru ce cele ale Fiului sînt proprii ale Tatălui, dacă nu pentru că Fiul este născutul propriu al Lui? Iar Fiul fiind propriu ființei Tatălui, pe drept cuvînt cele ale Tatălui se zic că sînt ale Fiului. De aceea în mod potrivit, zicînd: «Eu şi Tatăl Una sîntem» (Ioan, 10, 30), a adăugat: «Ca să cunoaşteți că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 10, 38). Iar după aceasta iarăşi a spus: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9). în aceste trei spuse este acelaşi înțeles. Căci cel ce a cunoscut că Fiul şi Tatăl sînt una ştie că Fiul este în Tatăl şi Tatăl în Fiul. Pentru că dumnezeirea Fiului este a Tatălui şi ea este în Fiul. Şi cel ce a înțeles aceasta s-a convins că cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl. Căci în Fiul se vede dumnezeirea Tatălui.

Aceasta va putea s-o înțeleagă cineva mai uşor din pilda chipului împăratului. Căci în chip este înfățişarea şi figura împăratului şi în împarat este înfățişarea chipului. între chip şi împărat este o asemănare deplină, încît cel ce priveşte la chip priveşte în el pe împărat; şi iarăşi, cel ce priveşte pe împărat cunoaşte că el este cel din chip. Iar prin asemănarea neschimbată, celui ce voieşte să privească după chip la împărat, chipul i-ar putea spune: «Eu şi împăratul una sîntem, căci eu sînt în acela şi acela în mine; şi ceea ce vezi în mine, vezi în acela; şi ceea ce vezi în acela, aceea vezi în mine». Deci cel ce se închină chipului se închină în el şi împăratului. De vreme ce deci şi

Fiul este chipul Tatălui, trebuie să se cugete că dumnezeirea şi ceea ce e propriu Tatălui este ființa Fiului. Aceasta trebuie s-o înțelegem cînd se spune: «Cel ce fiind în chipul lui Dumnezeu» (Filip., 2, 6); şi: «Tatăl este întru Mine» (Ioan, 14, 10).

VI

Chipul dumnezeirii nu este o parte a ei, ci ființa Fiului este plenitudinea dumnezeirii Tatălui; şi Fiul este întreg Dumnezeu. De aceea şi pentru că e întreg Dumnezeu, «nu răpire a socotit a fi deopotrivă cu Dumnezeu» (Filip., 2, 6). Şi iarăşi, de vreme ce dumnezeirea Fiului şi chipul Lui nu-i al nimănui altuia decît al Tatălui, a spus: «Eu sînt întru Tatăl» (Ioan, 14,10). Astfel în Hristos cel ce împăca lumea cu Sine era Dumnezeu (II Cor., **5,** IO)[27]. Căci Fiul este propriu ființei Tatălui. De aceea a putut fi împăcată în El lumea cu Dumnezeu. Astfel cele ce le lucra Fiul erau faptele Tatălui. Căci Fiul este chipul dumnezeirii Tatălui, Care lucra faptele. De aceea cel ce vede pe Fiul vede pe Tatăl. Căci în dumnezeirea părintească este şi se vede Fiul. Şi chipul Tatălui (părintesc) din El arată în El pe Tatăl. Şi aşa este Tatăl în Fiul. Şi dumnezeirea, care se află în Fiul din Tatăl, arată pe Fiul în Tatăl şi neîmpărțirea între Ei. Şi cel ce aude şi vede cele spuse despre Tatăl, auzindu-le ca spuse despre Fiul, nu le va adăuga la ființa Lui prin har şi împărtăşire, ci pentru că însăşi existența Fiului este proprie ființei părinteşti şi născută din ea, va înțelege corect, cum am spus, cuvîntul: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10) şi: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30). Căci Fiul este ca Tatăl, avînd toate ale Tatălui. De aceea se indică împreună cu Tatăl. Căci n-ar spune cineva Tată, neexistînd Fiul. Cel ce numeşte pe Dumnezeu «Făcător» nu indică numaiderît şi cele făcute. Căci este Făcător şi înainte de făpturi[28]. Dar cel

---

27 Numai un Dumnezeu transcendent lumii, dar devenit Subiect al firii omeneşti într-una din Persoanele Lui în unire neconfundată cu omul şi cu lumea, a putut mîntui lumea şi persoanele umane de piericiune.

28 **Dacă n-ar avea capacitatea de Făcător înainte de a face făpturile, nu le-ar putea face. Dar aceasta nu înseamnă că trebuie să pună în funcție capacitatea de Făcător din eternitatea de cînd există El. Pentru că făpturile nu țin de ființa lui Dumnezeu, ci stă numai în puterea Lui ca ele să existe sau nu. Deci capacitatea Lui de Făcător o arată pe aceasta unită cu libertatea Lui. El poate crea, dar nu e silit să creeze. în acest caz nu ar crea din nimic. Iar un Dumnezeu incapabil să creeze din nimic n-ar fi un Dumnezeu atotputernic. Libertatea de a crea din nimic şi atotputernicia țin împreună.**

ce zice «Tatăl» indică îndată împreună cu Tatăl şi existența Fiului. De aceea cel ce crede în Fiul crede în Tatăl. Căci crede în ceea ce e propriu ființei Tatălui[29]. Şi aşa este o singură credință într-un unic Dumnezeu". Şi cel ce se închină Fiului şi-L cinsteşte pe El, în Fiul se închină Tatălui şi-L cinsteşte pe Tatăl[7]. Căci una este dumnezeirea şi de aceea una este slava şi una închinarea cea adusă în Fiul şi, prin Fiul, Tatălui. Şi cel ce se închină aşa se închină unui singur Dumnezeu.

Căci este un singur Dumnezeu şi afară de El nu este altul. Astfel, dnd se zice numai Tatălui Dumnezeu şi că este un singur Dumnezeu şi «Eu sînt» (leş., 3, 14); şi: «Afară de Mine nu este Dumnezeu» (Deut., 32, 39); şi: «Eu sînt întîiul şi Eu după aceea» (Isaia, 11, 6), bine se zice, căci unul este Dumnezeu şi Singurul şi întîiul. Dar acestea nu se zic spre desființarea Fiului. Să nu fie! Căci şi El este în Cel unul şi întîiul şi Singurul, ca Cel ce e singur Cuvîntul şi înțelepciunea şi strălucirea Celui unul şi singurul şi întîiul. Căci este şi El întîiul, fiind plinătatea dumnezeirii Celui dinții şi singurul, adică fiind Dumnezeu întreg şi deplin. Deci nu s-a spus pentru El (pentru desființarea Lui), ci spre a se arăta că nu este altul cum e Tatăl şi Fiul Lui. Acesta este gîndul proorocului arătat şi vădit tuturor.

VII

Rău-credincioşii, umblînd şi cu acestea, bîrfesc pe Domnul şi ne ocărăsc pe noi, zidnd: «Iată se spune că Dumnezeu este unul şi singurul şi întîiul. Cum deci spuneți voi că Fiul este Dumnezeu? Căci dacă ar fi şi El Dumnezeu, n-ar fi spus: «Eu sînt singurul» (Deut., 32, 39), nici că «Unul este Dumnezeu» (Deut., 6, 4). De aceea e necesar să arătăm, pe dt e cu putință, înțelesul acestor spuse, ca să cunoască toți şi din acestea că arienii sînt cu adevărat duşmani ai lui Dumnezeu. Dacă Fiul

5. Ajunge să crezi în Dumnezeu Fiul, ca să crezi implicit şi în Dumnezeu Tatăl. Căci nu poate exista un Fiu fără un Tată. în afară de aceea, Fiul e propriu ființei Tatălui. în Fiul se arată ființa Celui ce e Tată. Ființa Iui Dumnezeu nu stă de sine, ci e ființa unui Tată ce are un Fiu. în fiecare din Ei se arată ființa ambilor: în Fiul se arată ființa Celui venit din Tatăl, iar în Tatăl, ființa Celui ce a dat ființa Lui Fiului.

6. Nu trebuie să afirm două credințe deosebite, sau separate: una referindu-se la Fiul şi alta la Tatăl, în care caz ar fi doi dumnezei. Crezînd în Tatăl, crezi în Fiul şi viceversa. Ei sînt din alt punct de vedere una.

7. Un singur act al credinței, care se îndreaptă atît spre Tatăl cât şi spre Fiul, are în sine o singură închinare îndreptată spre Amîndoi. Nu pot zice Fiul fără să cuget la Tatăl şi viceversa. De aceea nu dau Unuia din Ei o cinste mai mare ca Celuilalt. E un singur Dumnezeu în două Persoane neconfundate. E o singură închinare care referindu-se la o Persoană se referă implicit şi la Cealaltă fără să Le confunde. Aceasta nu înseamnă că nu Le pot numi şi deosebit. Dar nu pot numi pe Una fără să mă gîndesc şi la a doua. Chiar cuvintele: «Eu sînt singur Dumnezeu» şi cele asemenea, din Vechiul Testament, le-a spus Tatăl prin Cuvîntul Său. Căci un Dumnezeu care nu are un Cuvînt, care la El e dovada comuniunii eterne, deci ipostas deosebit, nu gîndeşte, nu vorbeşte, nu are conştiință de Sine, ci e o

forță ourbă, supusă unor legi implacabile.

ar vrea să Se opună Tatălui, s-ar putea asculta bîrfirea lor. Şi dacă Tatăl, vorbind de Fiul, cum auzea David vorbindu-se despre Adonis şi Avesalom, ar putea folosi în folosul lor acest fel de spuse, ca nu cumva Fiul, numindu-Se pe Sine Dumnezeu, să rupă pe vreunii de la Tatăl. Dar cel ce cunoaşte pe Fiul cunoaşte mai bine pe Tatăl, Fiul descoperindu-L pe El prin Sine; şi în Cuvîntul Se vede mai bine, precum s-a spus, Tatăl. Căci venind Fiul, nu pe Sine, ci pe Tatăl L-a preamărit, spunînd unuia care s-a apropiat de El: «Ce Mă numeşti bun? Nimeni nu este bun decît Unul Dumnezeu» (Luca, 18, 19). Sau răspunzînd celui ce L-a întrebat care e cea mai mare poruncă din Lege: «Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeul tău este Domnul cel unul» (Marcu, 12, 29-30); şi spunînd mulţimilor: «M-am pogorît din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Tatălui care M-a trimis pe Mine» (Ioan, 6, 38); iar pe ucenici învăţîndu-i: «Tatăl Meu este mai mare decît Mine» (Ioan, 14, 28) şi «Cel ce Mă cunoaşte pe Mine cunoaşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Ioan, 5, 23). Şi dacă aşa este Fiul faţă de Tatăl Său, ce împotrivire este între Ei, ca să primească cineva cu o astfel de bănuială cele spuse? Sau dacă Cuvîntul este Fiul Tatălui, cine e atît de lipsit de minte, afară de duşmanii lui Dumnezeu, ca să creadă că Dumnezeu a grăit acestea, defăimînd şi desfiinţînd pe Fiul Său? Nu aşa le înţeleg creştinii. Să nu fie! Căci nu s-au scris acestea contra Fiului, ci pentru dărîma-rea zeilor mincinoşi plăsmuiţi de oameni. Aceasta e înţelegerea dreaptă a spuselor acestora.

VIII

Dumnezeu, bun fiind şi îngrijindu-Se de oameni, văzîndu-i pe cei alipiţi de zeii mincinoşi că se depărtează de El, zice chemîndu-i la Sine pe cei rătăciţi: «Eu sînt singurul Dumnezeu» (Deut., 32, 39) şi: «Eu sînt» (Ieş., 3, 15) şi: «Afară de Mine nu este alt Dumnezeu» (Deut., 6, 4) şi toate spusele de felul acesta, ca să defăimeze cele ce nu sînt şi să întoarcă pe toţi la Sine. Şi precum dacă cineva, în timpul zilei şi cînd luminează soarele, ar zugrăvi pe un lemn chipul soarelui fără să aibă măcar vreo închipuire a lui şi ar zice că chipul acesta este cauza soarelui, iar dacă soarele văzînd aceasta ar zice: «Eu singur sînt lumina zilei şi nu este altă lumină a zilei, afară de mine», nu ar zice acestea privind la strălucirea lui, ci la chipul de pe lemn şi la neasemănarea produsă de nălucirea deşartă, aşa spune şi Dumnezeu: «Eu sînt» şi: «Eu singur sînt Dumnezeu» şi: «Nu este altul afară de Mine», ca să atragă pe oameni de la zeii mincinoşi şi ca să-L cunoască aceştia pe adevăratul Dumnezeu. Şi e neîndoielnic că zicînd Dumnezeu acestea, le-a zis prin Cuvîntul Său, chiar dacă iudeii de acum susţin că nu le-a grăit acestea prin Cuvîntul. Dar prin Cuvîntul au fost spuse,

oricît s-ar înfuria cei stăpîniți de diavol. Căci s-a făcut Cuvîntul către proorocul şi s-au auzit acestea. Iar dacă Cuvîntul era al lui Dumnezeu şi prin El le-n spus Dumnezeu acesteu şi nu este ceva ce zice şi face Dumnezeu, care să nu zică şi să nu facă prin Cuvîntul", nu s-au spus acestea, o, duşmani ai lui Dumnezeu, contra Lui, ci celor străine şi care nu sînt de la El". Căci şi cele spuse prin icoana de mai sus, dacă soarele ar fi grăit cuvintele acelea, nu le-ar fi spus avînd strălucirea sa în afară de sine, ci le-ar fi spus, arătînd în strălucire lumina sa şi prin aceasta respingând rătăcirea. Deci nu desființînd pe Fiul, nici contra Lui sînt spuse acestea, ci spre surparea minciunii. De aceea nu a spus Dumnezeu lui Adam aceste cuvinte de la început, deşi era cu El Cuvîntul prin care toate s-au făcut. Pentru că nu era încă trebuință, nefiind încă idoli[10]. Dar cînd oamenii s-au despărțit de adevăr şi şi-au numit zei precum au voit, atunci a fost nevoie de astfel de cuvinte spre desființarea zeilor care în realitate nu existau. Iar eu aş adăuga să zic, că aceste cuvinte s-au spus şi împotriva nebuniei duşmanilor lui Dumnezeu, ca să afle că dumnezeul pe care-1 cugetă ca fiind în afara ființei Tatălui, nu este dumnezeu adevărat şi nici Chipul şi Fiul întîiului şi Singurului Dumnezeu.

IX

Deci Tatăl Se numeşte singurul Dumnezeu adevărat nu spre desființarea Celui ce a zis: «Eu sînt adevărul» (Ioan, 14, 6), ci spre desființarea celor ce nu sînt dumnezei adevărați prin fire, cum e Tatăl şi Fiul Lui. De aceea însuşi Domnul a legat îndată cu cuvîntul de mai sus: «Şi pe Care L-ai trimis, Iisus Hristos» (Ioan, 17, 3). Dacă ar fi fost creatură, nu S-ar fi legat şi numărat pe Sine cu Cel ce L-a creat. Căci ce este comun Dumnezeului adevărat şi celui neadevărat? Dar legîndu-Se pe Sine cu Tatăl, a arătat că este din firea Tatălui şi ne-a dat să cunoaştem că este Născutul adevărat al Tatălui adevărat. Aceasta aflînd-o şi Ioan, a învățat, scriind în Epistolă: «Şi sîntem în Dumnezeul cel adevărat, adică în Fiul Său Iisus Hristos. Acesta este adevăratul

8. Tatăl nu spune numai tot ce spune prin Cuvîntul, arătîndu-Se în aceasta că e un Dumnezeu al comuniunii, ci şi face tot ce face prin Cuvîntul. Căci «a face» înseamnă a lucra cineva conştient prin alegerea scopului, deci a gîndi la ceea ce face. Cine nu se mişcă în modul acesta nu «face», ci e mişcat fără voie şi inconştient în procese de neocolit. «A face» implică, ca şi «a vorbi», comuniunea şi libertatea.

9. **Cele ce le spune şi le face Dumnezeu despre lucruri la începutul şi în cursul timpului, le spune şi le face prin Cuvîntul Său. Căci Cuvîntul prin care le spune şi le face e veşnic şi le are din veci în Sine şi deci nici El, nici Tatăl nu le cîştigă în timp. El le spune şi le face în timp, pentru că nu le spune şi face pentru El, ci pentru cele ce nu sînt proprii ființei Lui şi care nu sînt din ființa Lui, cum e Fiul din ființa Tatălui. Căci ceea ce e din ființa Lui e din veci.**

10. Cuvîntul e spus de Dumnezeu către făpturi în mod liber, deci cînd voieşte sau cînd e spre folosul celor cărora le e spus. Deci şi Cuvîntul, prin Care se spun anterior cuvintele ce se spun, e liber. Cuvîntul nu-L sileşte pe Dumnezeu să grăiască. In Dumnezeu Cuvîntul e Fiul unui Tală. Ei Se sfătuiesc în libertate ce cuvinte să se spună prin Cuvîntul celor ci nu sînt de o ființă cu Ei, ci pe care îi creează şi îi eîrmuiese. Tatăl şi Fiul au în vedere folosii fiecărei făpturi.

Dumnezeu şi viaţa cea de veci» (I Ioan, 5,

20). Dar şi proorocul zicînd despre creaţiune: «Care singur întinzînd cerul» (Iov, 9, 8), iar despre Dumnezeu: «Eu singur am întins cerul» (Isaia, 14, 24), a făcut vădit tuturor că prin «singur» indică şi pe Cuvîntul Celui singur. Căci în El s-au făcut toate şi fără de El nimic nu s-a făcut. Deci dacă prin Cuvîntul s-au făcut, dar Dumnezeu zice: «Eu singur», împreună cu Cel singur se înţelege şi Fiul, prin Care s-a făcut cerul.

Astfel deci şi cînd zice: «Un Dumnezeu» şi «Eu sînt singurul» şi «Eu sînt întîiul», în Unul şi Singurul şi întîiul se înţelege ca aflîndu-Se împreună Cuvîntul, precum în lumină, strălucirea. Iar aceasta nu s-ar putea înţelege despre altul decît numai despre Cuvîntul. Căci toate celelalte au primit existenţa din ceea ce nu este prin Fiul şi se deosebesc mult prin fire de El. Dar Fiul însuşi este din Tatăl prin fire, fiind Născutul adevărat al Lui. De aceea spusa pe care au socotit s-o ia în sprijin cei fără de minte: «Eu sînt întîiul» (Isaia, 44,16), în apărarea ereziei lor, le dă pe faţă mai vîrtos nebunească lor gîndire. Căci zice Dumnezeu: «Eu sînt întîiul şi Eu după aceea». Dacă numărîndu-se împreună cu cele de după El îşi zice întîiul dintre ele, ca ele să fie socotite al doilea după El, va fi şi El, după voi, dintre făpturi, precedîndu-le numai prin timp[30]. Dar aceasta întrece toată necredinţa. însă dacă a spus: «Eu sînt întîiul», arătînd că nu e din cineva, nici nu e cineva înainte de El, ci El este începutul (obîrşia) şi cauza tuturor, şi spre desfiinţarea miturilor eline, e vădit că şi numin-du-L pe Fiul întîiul născut nu o face numărîndu-L cu creaturile, ci spre dovedirea creării tuturor şi înfierii tuturor prin Fiul[31]. De fapt precum Tatăl este întîiul, aşa e şi Fiul întîiul, ca Chip al întâiului şi pentru că este în întâiul; iar fiind născut din Tatăl, în El se creează şi se înfiază toată creaţiunea[12 bis].

---

30 în româneşte s-a tradus: «din nimic». Dar în greceşte se spune «din ceea ce nu este» sau «din cele ce nu sînt». Nimicul nu trebuie să se înţeleagă ca ceva ce înconjoară pe Dumnezeu, ce se află la marginea ce-L limitează pe El. Dumnezeu este infinit. Nu e mărginit nici măcar de nimic. A crea din nimic înseamnă a nu fi folosit ceva pentru a aduce la existenţă ceva. Puterea lui Dumnezeu se arată şi în aceasta. în felul acesta Dumnezeu, deşi e infinit, poate totuşi să dea fiinţă şi la altceva, adică la ceva ce nu este El, şi aceasta fără să folosească nimic. Poate să creeze cît de multe, deşi El este infinit. Ele nu-L limitează, precum nimicul nu-L limitează. Pentru că fiinţa lor e susţinută de El, nu are în ea puterea de a fi.

31 Dumnezeu nu poate fi întîiul faţă de creaturi. Căci aceasta L-ar încadra şi pe El între ele. Numai fiinţa Lui este prin ea însăşi, deci este cu adevărat. Fiinţalor este prin ea însăşi nimic. Creaţiunea numai prin puterea Lui apare şi se susţine. El îşi zice «întîiul» numai în sensul că a trebuit să fie El ca «Unicul» înainte de a le fi adus pe ele la existenţă. Nu este întîiul nici faţă de Fiul în sensul că ar fi întîiul faţă de Fiul, ca faţă de o creatură ce e adusă la existenţă după ce există El ca Tată. El zice că e «întîiul» în sensul că e obîrşia prin excelenţă, că nu e ceva înaintea Lui, că nu e din cineva, sau din ceva, în sensul că-Si are temeiul existenţei în Sine, pe cînd ele nu-şi au acest temei în ele, ci în El. Altfel s-ar aproba miturile eline, potrivit cărora orice zeu are un tată, traducîndu-se în aceasta succesiunea de cauză şi efecte din natură.

12 bis. Tatăl se zice «întîiul» pentru că e cauza tuturor, deosebită prin fiinţă de toate, în sensul în care nu există altă cauză. Iar Fiul e numit «întîiul», pentru că prin El s-au făcut
toate, El însuşi fiind prin fiinţă deosebit de toate ca şi Tatăl, fiind singur de o fiinţă cu Tatăl, nu şi ele. E «întîiul» născut, în sensul că a trebuit să fie EI din veci, ca unul ce e de o fiinţă cu Tatăl, deci «născut» din Tatăl, ca să le poată aduce la existenţă pe ele.

X

Dar ei încearcă să se împotrivească şi acestora prin născocirea miturilor lor. Ei spun că Fiul şi Tatăl nu sînt una, nici asemenea aşa cum propo-vâduieşte Biserica, ci cum voiesc ei. Căci zic: El şi Tatăl sînt una, deoarece cele ce le voieşte Tatăl, acelea le voieşte şi Fiul, şi Fiul nu Se opune nici gîndurilor, nici judecăților Lui, ci în toate este de acord cu Tatăl, redînd prin numele de cuvînt identitatea şi ceea ce e conform corespunzător învățăturii Tatălui. Acestea au îndrăznit unii dintre ei nu numai să le grăiască, ci să le şi scrie. Dar ce ar putea fi mai aiurea şi mai nebunesc decît aceasta? Dacă pentru acestea_sînt una Fiul şi Tatăl şi dacă în felul acesta este Cuvîntul asemenea Tatălui, urmează că şi îngerii şi celelalte ce ne sînt superioare, începătoriile şi Stăpîniile şi Scaunele şi Domniile, şi cele văzute, soarele şi luna şi stelele,sînt ca Fiul şi fiii; şi trebuie să se spună şi despre ele că ele şi Tatăl una sînt; şi că fiecare este chip şi cuvînt al lui Dumnezeu. Căci cele ce le voieşte Dumnezeu, acelea le voiesc şi ele. Şi nu se deosebesc nici în judecăți, nici în hotărîri, ci în toate sînt ascultătoare Celui ce le-a făcut. Fiindcă n-ar rămîne în slava lor, dacă n-ar voi şi ele cele ce le voieşte Tatăl. Căci despre cel ce n-a rămas în aceasta, ci s-a smintit în cugetare, ar auzi: «Cum a căzut din cer Luceafărul, care răsare de dimineață!» (Isaia, 14, 42).

Dar cum, acestea aşa fiind, numai Acesta este Fiul Unul Născut şi Cuvîntul şi înțelepciunea? Sau cum, fiind atîtea asemenea Tatălui, numai El este Chip? De fapt se află şi între oameni mulți asemenea Tatălui, foarte mulți ajunşi martiri şi, înainte de ei, apostolii şi proorocii şi înaintea lor patriarhii; şi mulți păzesc şi în acest timp porunca Mîntuitorului făcîndu-se milostivi ca Tatăl cel din ceruri (Luca, 6, 36) şi urmînd îndemnului: «Fiți următori lui Dumnezeu ca nişte fii iubiți şi umblați întru iubire, precum şi Hristos ne-a iubit pe noi» (Efes., 5, 1-2). Mulți s-au făcut următori şi lui Pavel, precum şi acela, lui Hristos. Şi totuşi nici unul nu este nici Cuvînt, nici înțelepciune, nici Fiul Unul Născut, nici Chip; nici n-a îndrăznit vreunul din ei să spună: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30), sau: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10)[3]. Ci despre toți s-a zis: «Cine este asemenea Ție, între dumnezei, Doamne?»

(Ps. 75, H) şi: «Cine se va asemăna Domnului între fiii lui Dumnezeu?» (Ps. 88, 7).

13. Omul poate să simtă pe Dumnezeu în sine, dar îl simte ca transcendent lui; sau se simte pe sine într-o dependență totală şi ca un bob de praf fără o consistență în sine însuşi. Dar Fiul îl trăieşte pe Tatăl în Sine ca Tată după fire. Nu ne este dată nouă o astfel de experiență a Tatălui. Dar în mărirea Fiului față de noi, simțim mărirea Tatălui. în trăirea acestei măriri, trăim noi pe Dumnezeu ca Dumnezeu. îl şi trăim, dar simțim trebuința să-L şi preamărim.

Dar numai despre El s-a scris că e singurul Chip adevărat, şi prin fire, al Tatălui.

Căci deşi am fost făcuţi şi noi după chipul şi ne numim chipul şi slava lui Dumnezeu, dar nu pentru noi înşine, ci pentru chipul şi slava lui Dumnezeu sălăşluită în noi, care este Cuvîntul Lui şi prin care, făcîndu-Se pe urmă pentru noi trup, am primit harul acestei numiri[32].

XI

Dovedindu-se deci şi această afirmare a lor necuvenită şi neraţională, e necesar să referim asemănarea şi unitatea Fiului (cu Tatăl) la însăşi fiinţa Lui. Căci dacă n-am înţelege-o aşa, nu s-ar mai arăta El, precum s-a zis, ca fiind mai mult decît cele făcute, nici nu va mai fi asemenea Tatălui, ci va fi asemenea Tatălui numai prin cugetări. în acest caz s-ar deosebi de Tatăl întrucît Tatăl este Tatăl, iar cugetările, cugetări. Dacă deci Fiul este asemenea Tatălui, după cugetări şi învăţătură, Tatăl este, după ei, Tată numai cu numele, iar Fiul nu este un chip întocmai, ba nici nu se va arăta ca avînd identitatea şi asemănarea cu Tatăl. Căci ce asemănare şi identitate va avea cel ce e altfel decît Tatăl? Doar şi Pavel învăţa aceleaşi ca Mîntuitorul, dar nu era, prin aceasta, asemenea Lui, după fiinţă.

învăţînd deci aceia acestea, rătăcesc. Fiul şi Tatăl sînt una aşa cum s-a spus. Şi Fiul este asemenea cu Tatăl şi e din Tatăl, cum vedem şi cugetăm pe un fiu faţă de tată şi cum se vede strălucirea faţă de soare. Numai fiind astfel Fiul, lucrînd Fiul, Cel ce lucrează este Tatăl şi venind Fiul la sfinţi, Cel ce vine în Fiul e Tatăl[33]. Căci El însuşi a spus: «Vom veni Eu şi Tatăl şi Ne vom face la el locaş» (Ioan, 14$_{23}$). Căci în Chip se vede Tatăl şi în strălucire este lumina. De aceea, precum am spus puţin mai înainte, dînd Tatăl har şi pace, le dă acestea şi Fiul, cum a arătat Pavel, scriind în fiecare Epistolă: «Har vouă şi pace de la Dumnezeu Tatăl nostru şi de la Domnul Iisus Hristos» (Rom., 1, 7; I Cor., 1, 3; Efes., 1, 2 etc). Căci unul şi acelaşi har este de la Tatăl în Fiul, cum una este lumina soarelui şi a strălucirii; şi cum soarele luminează prin strălucire. Aşa se roagă şi pentru tesalonicieni, zieînd: «însuşi Dumnezeu şi Tatăl nostru şi Domnul Iisus Hristos să îndrepteze calea noastră spre voi». Prin aceasta afirma unitatea Tatălui şi a Fiului. Căci n-a zis să îndrepteze, la plural, ca

32 Sîntem făcuţi «după chipul lui Dumnezeu», adică după Fiul, Care este «chipul» Tatălui. Deci în calitatea noastră de fiinţe «după chipul Iui Dumnezeu» se cuprinde şi calitatea noastră de fii ai Tatălui. Dar noi nu avem această calitate prin şi pentru noi, ca s-o putem păstra prin noi înşine. Ci o avem pentru că se sălăşluieşte «chipul» Tatălui în noi. Pentru noi e mai mult un har, sau un dar această calitate. E în ea o iradiere din Dumnezeu cel transcendent în noi. Numai întrucît chiar în starea de păcat nu sîntem cu totul rupţi de puterea lui Dumnezeu, mai avem ceva din chipul Lui în noi.

33 Vine în cei alipiţi de Fiul ca într-o extensiune a Fiului.

dîndu-se un har îndoit de către doi, de **la Acesta şi Acela, ci la singular, ca** să **arate că Tatăl îl dă prin Fiul". Dar putîndu-se necredincioşii ruşina de acestea, totuşi nu voiesc[34].**

XII

Căci dacă n-ar fi unitate şi dacă Cuvîntul n-ar fi Născutul propriu al Tatălui, ca strălucirea din soare, ci Fiul S-ar deosebi prin fire de Tatăl, ar ajunge să dea harul numai Tatăl, netrebuind să se asocieze nici una din creaturi cu Tatăl în cele ce le dă. Dar această dare comună arată unitatea Tatălui şi a Fiului. De aceea nu se roagă cineva să primească ceva de la Dumnezeu şi de la îngeri, sau de la alte creaturi, nici nu zice: «Să-ți dea ție Dumnezeu şi îngerul»; ci ne rugăm pentru o singură dare de la Tatăl şi de la Fiul[35]. Căci prin Fiul se dăruiesc cele date. Şi nimic nu este ceea ce n-ar lucra Tatăl prin Fiul. Astfel cel ce primeşte darul îl are în mod sigur[36]".

Iar dacă patriarhul Iacov, binecuvîntînd pe nepoții Efrem şi Mânase, a zis: «Dumnezeu cel ce mă hrăneşte din tinerețele mele pînă în ziua aceasta; îngerul cel ce m-a scos din toate relele, să binecuvinteze pruncii aceştia» (Fac, 48,15-16), nu a unit pe vreunul din îngerii creați după fire cu Dumnezeu care i-a creat pe ei, nici n-a lăsat pe Dumnezeu care l-a hrănit, ca să ceară binecuvântarea pentru nepoți de la îngeri. Căci zicînd: «Cel ce m-a scos din toate relele», n-a arătat pe vreunul din îngerii creați unit cu Dumnezeu, ci L-a rugat pe Cuvîntul lui Dumnezeu, prin Care scapă Dumnezeu pe cei pe care voieşte. Pe Acesta, ştiindu-L numit înger de mare sfat al Tatălui (Isaia, 9, 6), a arătat că nu este altul dedt El, Care binecuvintează şi Care scapă de rele. Căci nu s-a rugat să fie el binecu-vîntat de Dumnezeu, d a voit să fie binecuvîntați nepoții de către înger. Dar către Cel pe care-L ruga aceasta pentru sine, zice: «Nu Te voi lăsa, de nu mă vei binecuvînta» (Fac, 32, 26). Iar Acesta era Dumnezeu, cum însuşi zice: «Am văzut pe Dumnezeu față către față»; pe Acesta îl ruga să binecuvinteze şi pe fiii lui Iosif. Căd propriu îngerului este să slujească poruncii lui Dumnezeu. Şi de multe ori merge înainte ca să se biruiască amoreul şi e trimis să păzească poporul pe calea Lui. Dar acestea nu sînt ale lui, ci ale lui Dumnezeu, Care porunceşte şi-1 trimite. Căd e propriu lui

16. E har părintesc şi frățesc, sau filial în acelaşi timp. Căci ne dă calitatea de fii ai Tatălui împreună cu Fiul.

Dumnezeu să scape pe cei pe care voieşte El să-i scape[37]. De aceea nu

---

34 Cînd părinții dau binecuvîntare unui copil, sînt aşa de uniți în simțire, că gestul binecuvîntării îl trăiesc ca unul singur. Cu atît mai mult are loc aceasta la Tatăl şi la Fiul.

35 Dar zicem: «Să-ți dea ție Dumnezeu Tatâl şi Fiul pentru rugăciunile sfinților».

36 Ceea ce vine cuiva din cei uniți în dragostea pentru el, vine ca o îmbelşugare şl îi aduce dragostea lor, cum nu aduce ceea ce li se dă de unul singur.

37 E o deosebire între rugăciunea către Dumnezeu şi cea către sfinți sau îngeri. Lui Dumnezeu I se cere cu **Celui ce dă de lu Sine** ceea ce **I se** cere. **îngerului si sfîntului i se** ceri'

să se roage pentru noi lui Dumnezeu. Şi ceea ce se face uneori prin înger, Dumnezeu o face. îngerul primeşte uneori nu numai porunca de a vesti ceva, ci şi puterea de a face ceva. Dar toată puterea vine în ultima analiză de la Dumnezeu. Primeşte şi porunca şi puterea ca de la Stăpînul suprem. Dar prin Fiul lucrează Tatăl ca prin Cel cu care e una. Îngerul trăieşte şi el pe Dumnezeu, dar ca pe Cel infinit superior şi de a Cărui apropiere se cutremură. Nu se poate invoca deodată Dumnezeu şi îngerul, pentru că e alt sentiment pus în

invocarea ajutorului îngerului. în cererea adresată îngerului sau sfîntului gîndul merge tot la Dumnezeu. Căci simţim că de la Dumnezeu ne vine în ultima instanţă totul, chiar dacă ne dă prin înger sau prin sfînt. Un împărat poate lucra şi prin slujitori. Şi prin aceasta îşi arată puterea.

altul, ci Domnul Dumnezeu i S-a arătat si i-a spus: «Iată, Eu voi fi cu tine, păzindu-te în toată calea pe care vei merge» (Fac, 28, 15). Şi nu altul, ci Dumnezeu, arătîndu-Se, l-a oprit pe Laban de la planul lui răutăcios, poruncindu-i să nu grăiască rele lui Iacov. Şi Iacov însuşi nu s-a rugat altuia decât lui Dumnezeu, zicând: «Scoate-mă din mîna fratelui meu Esau, că mă tem de el» (Fac, 32, 11). Dar şi femeilor, vorbindu-le, le-a zis: «Nu i-a îngăduit Dumnezeu lui Laban să-mi facă rău» (Fac, 31, 44).

XIII

De aceea şi David nu-1 ruga pe altul, ci pe Dumnezeu însuşi, să-l scape: «Către Tine, Doamne, am strigat întru necazul meu, şi m-ai auzit. Doamne, izbăveşte sufletul meu de buze nedrepte şi de gură vicleană» (Ps. 109,1-2). Lui i-a adus şi mulțumire, grăind cuvintele din psalmul 17, în ziua în care l-a izbăvit pe el din mîna tuturor vrăjmaşilor lui şi din mîna lui Saul: «Iubi-Te-voi, Doamne, tăria mea; Domnul este întărirea mea şi scăparea mea şi izbăvitorul meu» (Ps. 17, 23). Iar Pavel, răbdînd multe prigoniri, nu mulțumea altuia decât lui Dumnezeu, zicând: «Din toate m-a izbăvit şi mă va izbăvi Domnul, întru Care am nădăjduit» (II Cor., 1, 10). Şi nu altul decât Dumnezeu l-a binecuvîntat pe Avraam şi pe Isaac Iar Isaac L-a rugat pe Dumnezeu pentru Iacov, zicând: «Dumnezeul meu să te binecuvînteze şi să te facă să creşti şi să te înmulțească şi să fii în adunarea neamurilor şi să-ți dea ție binecuvîntarea lui Avraam, părintele meu» (Fac, 28, 3-4). Iar dacă nu e al altuia a binecuvânta şi a izbăvi decât al lui Dumnezeu şi nu a fost altul care a izbăvit pe Iacov decât Domnul însuşi şi de aceea nu a chemat patriarhul pe altul decât pe însuşi Izbăvitorul peste nepoții săi, e vădit că nu a unit pe altul cu Dumnezeu, în rugăciunea sa, decât pe Cuvîntul Lui, pe Care L-a numit şi înger, pentru că singur El este Cel ce-L descoperă pe Tatăl. Aceasta a făcut-o şi Apostolul, zicînd: «Har vouă şi pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, şi de la Domnul Iisus Hristos» (Rom., 1,7). Căci aşa era binecuvîntarea sigură, pentru nedespărțirea Fiului de Tatăl şi pentru că unul şi acelaşi este harul dat. Căci deşi e dat de Tatăl, ceea ce e dat e prin Fiul. Şi deşi se spune că Fiuldăruieşte, Cel ce dă prin Fiul şi în Fiul este Tatăl". Căci zice Apostolul, scriind corintenilor: «Mulțumesc Dumnezeului meu totdeauna pentru voi, pentru harul lui Dumnezeu dat vouă în Hristos Iisus» (I Cor., 1,4). Aceasta o poate vedea cineva şi în lumină şi în strălucire. De fapt ceea ce luminează lumina e făcut să strălucească de strălucire. Şi ceea ce străluceşte prin strălucire este ceea ce e luminat de lumină. Astfel, fiind văzut Fiul, este văzut Tatăl. Căci Fiul e strălucirea Tatălui. Şi aşa, Tatăl şi Fiul sînt una.

XIV

Dar aceasta nu o poate spune cineva despre cele făcute şi create. Şi lucrînd Tatăl, nu lucrează vreunul dintre îngeri aceleaşi; sau alta dintre creaturi. Căci nici una dintre acestea nu e cauza făcătoare a acestora, ci toate sînt dintre cele făcute[38]. Iar acestea sînt despărţite şi deosebite de Cel Unic şi sînt altceva după fire şi lucrare. Ele nu pot nici lucra cele ce le lucrează Dumnezeu şi, precum am spus înainte, nici dărui împreună cu Dumnezeu cînd El dăruieşte[39]. Şi nici văzînd cineva un înger, nu poate spune că vede pe Tatăl. Căci îngerii, precum s-a scris, sînt duhuri slujitoare trimise spre slujire[40]. Şi ei vestesc darurile date de Dumnezeu, prin Cuvîntul, celor ce le primesc[41]. Şi însuşi îngerul, cînd e văzut, mărturiseşte că a fost trimis de Stăpînul, cum a mărturisit Gavriil lui Zaharia şi acelaşi către Născătoarea de Dumnezeu Măria. Şi cel ce vede un înger ştie că a văzut un înger, şi nu

21. Ceea ce se dă e mai sigur cînd se confirmă de către doi, cînd vine din generozitatea a doi egali care sînt «una». Dragostea a doi faţă de cineva e mai vie şi e simţită ca atare. Comuniunea care dă căldură vieţii omeneşti e susţinută de comuniunea supremă. Darul ce vine din dragostea între doi pentru mine mă încălzeşte mai mult. El e menit, simţindu-se ca dar al unei comuniuni în dragostea faţă de mine, să întreţină dragostea între oameni.

pe Dumnezeu[42]. Zaharia a văzut un înger.

---

38 Creatul nu creează din nimic, căci este limitat în putere, fiind supus unui sistem de referinţe şi imprimat de nişte legi. Creatul nu face nimic numai de la sine, căci stă sub puterea Celui ce l-a făcut şi nu lucrează prin puterea sa exclusivă. E mişcat şi de altceva, nu se mişcă numai prin sine. în ultima analiză prin toate lucrează Creatorul necreat, Care le-a făcut şi le susţine în existenţă pe toate.

39 Omul nu dă nimic complet de la sine, pentru că nu are tot ce ar vrea să dea numai de la sine. Numai Dumnezeu poate da complet de la Sine tot ceea ce dă.

40 îngerul e experiat ca trimis, ca slujind supus unei răspunderi. Dar unde se trăieşte răspunderea, se trăieşte implicit cel ce impune răspunderea. în răspunderea noastră,în răspunderea tuturor, în mişcarea impusă moral sau fizic tuturor simţim pe Cel ce impune răspunderea tuturor, pe Cel a cărui poruncă se împlineşte de toţi.

41 Experierea lui Dumnezeu e mai presus de experierea celor create. într-un fel, în răspunderea ce ne-o impune îl simţim mai mult decît pe toate. în alt fel, experienţa Lui nu e atît de simţită ca a celor create. E mai puţin simţită chiar decît experienţa îngerilor. Pe El îl experiem în faptul de a simţi că noi şi toate depindem de El. El e experiat odată cu insuficienţa tuturor. E inexperiabilul simţit prin toate cele experiate, ca insuficiente. El e cum nu sînt toate. El e împlinirea tuturor, împlinirea fără de care ele nu pot fi.

42 Nu îngerii dau darurile, ci ei le vestesc, sau le transmit de la Dumnezeu. De ce e necesară vestirea sau transmiterea lor de către ei? Pentru a se arăta că Dumnezeu are putere chiar peste cele mai înalte fiinţe create. Apoi, cu să simţim că darurile ce le primim nu ni se dau ea unor inşi izolaţi, ci într-un context. De ele se folosesc fiinţele cu cît sînt mai

conştiente şi se folosesc într-un fel toate făpturile. Dumnezeu lucrează pentru fiecare în cadrul universal. în sfîrşit, ca să experiem pe Dumnezeu nu numai în răspunderea noastră, ci şi a altuia, sau a altora. Toate slujesc lui Dumnezeu pentru toate şi toate se bucură de ceea ce face Dumnezeu pentru fiecare.

Dar Isaia **a** văzut pe Domnul. Manoe, tatăl lui Samson, **a** văzut un înger, dar Moise a văzut pe Dumnezeu. Ghedeon a văzut un înger, dar lui Avraam i s-a arătat Dumnezeu. Deci nici cel ce a văzut pe Dumnezeu nu a văzut un înger, nici cel ce a văzut un înger nu a socotit că a văzut pe Dumnezeu. Căci cele făcute se deosebesc prin fire mult, mai bine-zis cu totul, de Dumnezeu Creatorul. Uneori, arătîndu-se un înger, cel ce l-a văzut a auzit glasul lui Dumnezeu, cum s-a întîmplat din rug.Căci «îngerul Domnului s-a arătat în pară de foc din rug. Şi a chemat Dumnezeu pe Moise din rug, zicînd: «Eu sînt Dumnezeul părinților tăi, Dumnezeul lui Avraam şi Dumnezeul lui Isaac şi Dumnezeul lui Iacov» (leş., 3, 2-6). Dar îngerul nu era Dumnezeul lui Avraam. Ci cel ce grăia în înger era Dumnezeu[43]. Căci precum în stilpul de nor şi în cort grăia lui Moise Dumnezeu, aşa şi în îngeri se arată grăind Dumnezeu. Aşa grăia Dumnezeu şi lui Navi, prin îngeri[44].

Dar cele ce le grăia Dumnezeu e vădit că le grăia prin Cuvîntul şi nu prin altul[45]. Iar Cuvîntul nu e despărțit de Tatăl, nici neasemenea şi străin ființei Tatălui. Cele ce le lucrează Cuvîntul sînt lucrurile lui Dumnezeu şi împreună înfăptuiesc o singură creațiune[46]. Căci ceea ce dă Fiul e darul lui Dumnezeu. Şi cel ce vede pe Fiul ştie că, văzîndu-L pe El, nu a văzut un înger, nici pe vreunul mai mare dintre îngeri, nici peste tot vreuna din creaturi, ci pe Tatăl însuşi. Şi cel ce aude pe Cuvîntul ştie că aude pe Tatăl, precum cel ce e luminat de strălucire ştie că e luminat de soare.

XV

Astfel, voind dumnezeiasca Scriptură să înțelegem acest fapt, ne-a dat aceste pilde, din care, precum am spus si mai înainte, putem respinge şi pe trădătorii iudei şi risipi şi defăimarea elinilor, care spun şi socotesc că grăind noi despre Treime, vorbim de mulți zei. Dar noi, precum arată şi pilda, nu introducem trei obîrşii sau trei părinți, ca cei din jurul lui Marcion şi Maniheu, fiindcă, aşa cum nu propunem ca chip

---

43 Vederea lui Dumnezeu e indefinită, pentru că e infinit. E cu totul copleşitoare ca a Necreatului de către creaturi. Ea produce extazul fricii, dar şi al supremei fericiri. Vederea lui Dumnezeu naşte responsabilitatea absolută.

44 Glasul vine dintr-un mai mare adînc şi în mod mai activ decît chipul transfigurat ce se arată. Vine de acolo de unde omul e însărcinat cu o răspundere şi de unde se simte voința de a impune o răspundere absolută. Vine de la Subiectul suprem, Care investeşte răspunderea dată cu o putere obligatoare supremă.

45 Cuvîntul lui Dumnezeu e infinit mai presus de îngerul în care vorbeşte Dumnezeu, în Cuvîntul dumnezeiesc se simte poruncitorul suprem. îngerul mijloceşte cunoştința Celui ce-i porunceşte prin conştiința răspunderii primite şi de el, pe care i-o simțim şi noi. O simte şi el şi o simțim şi noi ca răspunderea dată de forul suprem. Ea e trăită de vestitor în glasul tainic al Subiectului suprem, dar şi în prezența acestui glas în glasul vestitorului auzit de cel căruia i se vesteşte. Auzim astfel glasul Subiectului suprem, deşi nu răsună fizic. Aşa ni se comunică Cuvîntul suprem, prin Cuvîntul adresat nouă direct sau prin altul, cerînd, producând şi impunînd cuvîntul nostru ca răspuns, cuvînt ce ni se cere întrupat în faptele şi în ființa noastră.

46 Cele ce le grăieşte Cuvîntul lui Dumnezeu au putere creatoare şi transformatoare. Noi încadrăm faptele noastre în cadrul naturii create. El aduce ceva nou şi ne ajută să introducem ceva nou în lume, deşi tot El susține cele ce există după ce le-a creat.

trei sori, ci un soare şi o strălucire şi o lumină din soare în strălucire, aşa ştim de o singură obîrşie şi pe Cuvintul-Creator nu-L socotim avînd o altfel de dumnezeire decât pe cea a unicului Dumnezeu, întrucât provine din ea. Mai vîrtos ar fi vinovați de politeism sau de ateism arienii, pentru că bodogănesc că Fiul e creatură din afară şi că Duhul este din nimic. Socotind aşa, sau vor spune că Cuvîntul nu e Dumnezeu, sau spunînd că e dumnezeu -pentru că aşa s-a scris - întrucât nu e propriu ființei Tatălui, vor introduce mulți dumnezei, din pricina deosebirii lor de natură, dacă nu vor îndrăzni să spună că El Se numeşte dumnezeu prin participare, ca toate. Dar şi prin socotința din urmă îşi dovedesc necredința, declarând pe Cuvântul una dintre toate. Dar aşa ceva nouă nici prin minte nu ne trece. Căci unul este felul dumnezeirii; şi el este şi în Cuvîntul. Şi unul este Dumnezeu Tatăl, existând în Sine, ca Cel ce există în toate şi Se arată în Fiul ca Cel ce străbate prin toate, şi în Duhul, ca Cel ce lucrează în El prin Fiul. Astfel mărturisim că unul este Dumnezeu în Treime. Şi prin aceasta cugetând o dumnezeire în Treime sîntem cu mult mai vîrtos binecredin-cioşi decât ereticii care vorbesc de o dumnezeire multiformă şi mult împărțită.

XVI

Dacă nu e aşa, ci Cuvîntul este o creatură şi o făptură din nimic, sau nu este Dumnezeu adevărat, pentru că este una dintre creaturi, sau dacă, ruşinați de Scripturi, îl numesc Dumnezeu, e necesar să spună că sînt doi dumnezei, Unul creator şi Celălalt creat; şi să se închine la doi domni, Unuia nefăcut şi Celuilalt făcut sau creatură; şi să aibă două credințe, una în Dumnezeu cel adevărat şi alta în aşa numitul de ei dumnezeu făcut şi plăsmuit. E necesar ca ei, astfel orbiți, când se închină Celui nefăcut să întoarcă spatele celui făcut, iar când se apropie de creatură să se depărteze de la Creator. Căci nu poate fi văzut Acesta în acela, dat fiind că firile şi lucrările (energiile) lor sînt străine şi deosebite. Astfel cugetând, fără îndoială vor lega între ei mai mulți zei. Aceasta este soarta celor ce cad de la unicul Dumnezeu.

Pentru ce deci arienii, cugetând unele ca acestea, nu se numără pe ei împreună cu elinii? Căci şi aceia, ca şi ei, se închină zidirii, în locul lui Dumnezeu care **a** creat toate. Ei ocolesc numele de elini (păgîni), pentru rătăcirea fără de minte a acelora, dar îşi însuşesc pe ascuns o cugetare asemenea lor. îşi însuşesc şi pretinsa lor sentință înțeleaptă, obişnuind să spună: «Nu zicem două entități nefăcute». Dar ei se arată spunînd aceasta spre amăgirea celor simpli. Căci spunînd: «Nu zicem două entități nefăcute», afirmă de fapt doi dumnezei şi pe aceştia avînd firi deosebite, adică unul avînd o fire făcută, iar celălalt nefăcută. Dacă elinii se închină unui dumnezeu nefăcut şi multora făcuți, aceştia se închină unuia nefăcut şi altuia făcut. Deci nu se deosebesc nici astfel de

elini. Căci cel numit de ei «făcut» este unul din mulți; iar cei mulți ai elinilor au aceeaşi fire cu acest unul[47]. Dar astfel şi aceştia şi aceia sînt creaturi. Nenorociții, cât au greşit, cugetând împotriva lui Hristos! Căci au căzut din adevăr şi au întrecut trădarea iudeilor, tăgăduind pe Hristos; iar rostogolindu-se cu elinii, tăgăduiesc pe Dumnezeu şi slujesc creaturilor şi diferiților zei.

Dar Unu este Dumnezeu şi Unu Cuvîntul Lui, şi nu mulți. Căci Dumnezeu este Cuvîntul şi numai El are chipul Tatălui. Şi El însuşi fiind Mîntuitorul, a mustrat pe iudei zicând: «Tatăl care M-a trimis pe Mine, Acela va mărturisi despre Mine. Nici glasul Lui nu l-ați auzit vreodată, nici chipul Lui nu l-ați văzut. Şi cuvîntul Lui nu-l aveți sălăşluit în voi. Pentru că nu credeți în Cel pe Care L-a trimis Acela» (Ioan, 5, 37-38). Iar Cuvîntul L-a legat bine cu Chipul, ca să arate că Cuvîntul lui Dumnezeu este însuşi Chipul şi pecetea şi înfățişarea Tatălui Lui. Şi iudeii care nu au primit pe Cel ce le grăia nu au primit nici pe Cuvîntul, Care este Chipul lui Dumnezeu. Pe Acesta văzîndu-L patriarhul Iacov, a fost binecuvîntat, şi în loc de Iacov a fost numit de către El *Israel,* cum mărturiseşte dumnezeiasca Scriptură zicând: «A răsărit soarele când a trecut fața lui Dumnezeu»[48] (Fac, 32,21). Iar Acesta era Cel ce a zis: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14,9); şi: «Eu sînt întru Tatăl, şi Tatăl, întru Mine» (Ioan, 14, 10); şi: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10,30). Astfel unul este Dumnezeu şi una este credința în Tatăl şi în Fiul. De fapt, Cuvîntul fiind Dumnezeu, urmează că Domnul Dumnezeul nostru este Domnul cel unu. Căci Fiul este propriu şi nedespărțit al Celui Unu după identitatea şi comunitatea ființei.

XVII

Dar, neruşinîndu-se nici astfel, arienii zic: «Nu e cum ziceți voi, ci cum voim noi. Căci, râsturnînd voi ideile noastre de mai înainte, am aflat una mai nouă şi zicem: aşa este Fiul şi Tatăl una şi aşa este Tatăl în Fiul şi Fiul în Tatăl, cum sîntem noi în El. Căci aşa s-a scris în Evanghelia după Ioan, cînd Hristos S-a rugat pentru noi, zicînd: «Părinte Sfinte, păzeşte-i întru numele Tău pe cei pe care Mi i-ai dat Mie, ca să fie una ca şi Noi» (Ioan, 17,11); şi iarăşi după puțin: «Nu numai pentru aceştia Mă rog, ci şi pentru cei ce cred prin cuvîntul lor în Mine, ca toți să fie una, precum Tu, Părinte, în Mine şi Eu întru Tine,

---

47 Şi elinii şi arienii se închinau Ia ceea ce e condiționat, ca la ultima realitate, care e necondiționată şi condiționează toate, deci la un fals dumnezeu, la ceva care nu e mai presus de noi. Şi unii şi alții credeau în condiționat ca în necondiționat. Dar prin aceasta făceau condiționat şi ceea ce socoteau necondiționat. Căci dacă acesta se leagă în mod natural de necondiționat, îl face şi pe acela condiționat. Dacă unesc pe Fiul «creat» de Tatăl necreat, îl fac şi pe Tatăl creat. Declarînd pe Fiul pe de o parte creatură, pe de alta, dumnezeu, fac toate creaturile zei.

48 Fața lui Dumnezeu Tatăl este Fiul care-L revelează. Ea se reflectă în raționalitatea creației, dar mai direct în umanitatea lui Hristos. Dar şi în sfinți.

ca şi ei să fie una întru Noi; ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis. Şi slava pe care Mi-ai dat-o Mie, Eu am dat-o lor, ca să fie una precum şi Noi una sîntem; Eu întru ei şi ei întru Mine, ca să fie desăvîrşiți întru una şi ca să cunoască lumea că Tu M-ai trimis» (Ioan, 17, 20-23).

Apoi, luînd pretext de aci, adaugă viclenii acestea: «Dacă, precum sîntem noi una în Tatăl, aşa sînt şi El şi Tatăl una şi aşa este şi El întru Tatăl, cum oare, din faptul că El zice: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 14, 30) şi: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10), voi trageți concluzia că El este propriu şi asemenea ființei Tatălui? Căci de aci rezultă în mod necesar că şi noi sîntem proprii ființei Tatălui, sau că e şi acela străin de ființa Lui, cum sîntem şi noi străini». Acestea le flecăresc aceia aiurind. Iar eu nu văd în reaua lor cugetare decît o îndrăzneală nesocotită şi o nebunie diavolească, zicînd şi ei ca acela: «Ne vom sui la cer şi vom fi asemenea Celui prea înalt» (Isaia, 14, 13). Căci cele date prin har oamenilor ei voiesc să fie egale cu dumnezeirea Celui ce le dă[49]. Auzind că oamenii sînt numiți fii, au socotit că sînt prin ei înşişi egali cu Fiul adevărat prin fire. Şi auzind iarăşi pe Mîntuitorul zicînd: «Ca să fie una precum şi Noi», se amăgesc pe ei înşişi şi plini de îndrăzneală socotesc că aşa sînt şi ei, cum este Fiul întru Tatăl şi Tatăl întru Fiul. Ei nu văd căderea ce i-a venit, dintr-o astfel de închipuire, tatălui lor, diavolul.

XVIII

Dacă deci, cum am spus de multe ori, Cuvîntul lui Dumnezeu este egal cu noi şi nu Se deosebeşte de noi decât prin timp, este asemenea nouă şi în privința poziției pe care o are la Tatăl, avînd şi noi aceeaşi poziție. Şi nu trebuie numit nici Unul născut, nici Cuvîntul Unic, sau înțelepciunea Tatălui, ci trebuie să socotim că avem toți acelaşi nume, fiind asemenea Lui. Căci e drept ca cei ce au o unică fire să aibă şi un nume comun, chiar dacă se deosebesc în privința timpului. Om e Adam, om e şi Pavel, om e şi cel ce s-a născut acum. Timpul nu schimbă firea neamului omenesc. Dacă

deci Cuvîntul Se deosebeşte numai prin trup, trebuie să fim şi noi ca EL Dar nici noi nu sîntem Cuvîntul sau înțelepciunea, nici Acela nu e creatură sau făptură. Altfel, de ce toți am fost făcuți din unul şi numai El este Cuvîntul? Dacă ei socotesc că pot spune astfel de lucruri, noi le socotim blasfemii. Şi nici n-ar mai trebui măcar să iscodim această spusă, spre dovedirea ei, cugetarea noastră binecredincioasă a credinței noastre drepte. Dar ca să-i arătăm şi din aceasta ca necredincioşi, să dăm pe față pe scurt, aşa cum am învățat de la părinți, şi din această spusă erezia lor.

---

49 Noi sîntem fn Tatăl prin hur, nu prin fiin | a ca Kiul. Arienii le confundau acestea,

E obiceiul dumnezeieştii Scripturi să prezinte oamenilor lucrurile cele după fire prin chipuri şi pilde. Iar aceasta o face pentru ca din cele după fire ale lor să se arate mişcările voinței oamenilor. în felul acesta se arată fie moravurile rele, fie cele drepte ale lor. Cele rele le opreşte cînd zice: •«Nu fiți cum e calul sau catârul, care nu au pricepere» (Ps. 38, 9); sau când, mustrînd pe cei deveniți astfel, zice: «Şi omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor fără de minte şi s-a asemănat lor» (Ps. 48, 12). Şi iarăşi: «Cai înfierbântați după iepe s-au făcut» (Ier., 5, 8). Iar Mântuitorul, arătând pe Irod cum este, a zis: «Spuneți vulpii acesteia» (Luca, 13, 32). Iar ucenicilor le-a spus: «Iată vă trimit pe voi ca pe nişte oi în mijlocul lupilor. Fiți deci înțelepți ca şerpii şi nevinovați ca porumbeii» (Matei, 10,16). N-a spus aceasta ca să ne facem prin fire dobitoace, sau ca să ne facem şerpi şi porumbei, căci nu ne-a făcut El aşa şi de aceea nici nu caută firea noastră aceasta; ci ca noi să ocolim pornirile lor neraționale, şi, cunoscând prudența şarpelui, să nu ne lăsăm amăgiți de el, ci să ne însuşim blîndețea porumbelului.

XIX

învățînd iarăşi din chipurile celor dumnezeieşti pe oameni, Mîntuitorul zice: «Fiți milostivi ca Tatăl vostru Cel din ceruri» (Luca, 6, 36) şi: «Fiți desăvîrşiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvîrşit este» (Matei, 5, 48). A spus-o şi aceasta nu ca să ne facem ca Tatăl. Căci a ne face ca Tatăl nu ne este nouă cu putință, fiind creaturi şi aduşi la existență din nimic. Ci, precum, ca să nu ne facem ca animalele, ne-a poruncit: «Nu vă faceți ca un cal» ca să nu imităm lipsa de pricepere a acelora, aşa nu ca să ne facem ca Dumnezeu, a spus: «Fiți desăvîrşiți ca Tatăl», ci ca privind la faptele bune ale Aceluia, cele bune ce le facem să nu le facem pentru oameni, ci pentru El, pentru ca nu de la oameni, ci de la El să avem plata. Căci precum Fiul cel adevărat şi Unul născut, fiind Unul prin fire, ne facem şi noi fii, nu ca Acela prin fire şi întru adevăr, ci după harul Celui ce ne-a chemat, că fiind noi oameni din pămînt ne numim fii, nu ca Dumnezeul cel adevărat, sau ca Cuvîntul Lui, ci cum a voit Dumnezeu care ne-a dăruit aceasta. Aşa ne facem şi milostivi ca Dumnezeu, nufădndu-ne deopotrivă cu Dumnezeu, nici devenind prin fire adevărați făcători de bine - căd nu e propriu nouă a face binele, d lui Dumnezeu[50] -d pentru ca cele făcute de Dumnezeu nouă prin har să le trecem şi noi altora, nedeosebindu-i, d întinzînd simplu la toți facerea de bine. Numai în acest sens putem să ne facem şi

50 Nu putem face binele fără Dumnezeu, aşa cum nu putem exista fără El. De aceea se poate spune că, datorită ajutorului ce ni-1 dă Dumnezeu, facem binele. Noi, prin noi înşine sîntem neputincioşi în a-1 face. Sau ceea ce facem e un bine foarte pătat de rău, un bine amestecat cu răul. Sinergia stă în faptul de a primi ajutorul dat de Dumnezeu şi în faptul de a voi să ne folosim de el. Mai la adînc decît sinergia stă faptul că sîntem creați de Dumnezeu înzestrați cu capacitatea de a primi ajutorul Lui. Partea noastră în sinergie are baza tot în Dumnezeu, deşi ni se cere şi nouă să folosim ceea ce ne vine de la Dumnezeu. Binele vine din ființa nemărginită. Cel făcut din nimic n-are de unde să-l dea.

noi întrudtva următori Lui(şi nu altfel. Adică trednd unii altora, prin slujire, cele primite de la Dumnezeu[51]. Numai înțelegînd bine şi drept acestea, descoperim înțelesul celor scrise în Evanghelia după Ioan. Fiindcă nu zice să fim şi noi precum este Fiul în Tatăl. Căci cum am putea aceasta, odată ce Acela e Cuvîntul şi înțelepriu-nea lui Dumnezeu, iar noi am fost plăsmuiți din pămînt, şi odată ce Acela este prin fire şi prin ființă Cuvîntul şi Dumnezeu adevărat? Căci aşa zice şi Ioan: «Ştim că Fiul lui Dumnezeu a venit şi ne-a dat nouă înțelegere, ca să cunoaştem pe Adevăratul Dumnezeu; şi noi sîntem în Cel adevărat, în Fiul Lui, Iisus Hristos. Acesta este Adevăratul Dumnezeu şi viața cea veşnică» (I Ioan 5, 20). Iar noi sîntem făcuți prin voință *(bioei)* şi har fii, prin El, împărtăşindu-ne de Duhul Lui. «Şi celor dți L-au primit pe El le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui» (Ioan, 1, 12). De aceea El este adevărul însuşi, zidnd: «Eu sînt adevărul» (Ioan, 14, 6). Dar şi grăind către Tatăl Său, zice: «Sfințeşte-i pe ei întru adevărul Tău. Cuvîntul Tău este adevărul» (Ioan, 17, 17)[52]. Iar noi devenim prin iertare virtuoşi şi fii.

XX

Deci nu ca să ne facem ca El a zis: «Ca să fie una ca şi Noi», ci ca, precum El, fiind Cuvîntul, este în Tatăl Său, aşa şi noi, luîndu-L ca pildă şi privind la El, să fim una între noi prin acordul sufletesc şi prin unitatea

35. A face bine cuiva înseamnă a-i sluji. Dar noi nu slujim altora, decât trecînd altora binele primit de noi de la Dumnezeu. Slujirea sau folosirea altora e imitarea lui Dumnezeu de către noi, din puterea dată nouă de Dumnezeu.

ca scurte existențe. în cel ce vorbeşte se exprimă voința de a spune un adevăr. în Cuvîntul

lui Dumnezeu se exprimă tot adevărul, în comunicare interioară de la o persoună la alta.
52 El e adevărul, pentru că e existența totală în Sine, sau Dumnezeu cel adevărat, Iar un Dumnezeu care nu are un Fiu Unul născut nu are modul cel mai plenar de existență în Sine, ci e o esență lipsită de scop, lipsită de puterea de a trăi de Sine în afara circuitului etern al relativității şi de a ne scoate şi pe noi din acest circuit în care persoanele umane se succed

Duhului şi să nu fim în dezacord ca cei din Corint[53]; să cugetăm aceleaşi ca cei cinci mii, din Fapte, care erau, «ca unul» (Fapte, 4, 32). Deci să fim fii, dar nu ca Fiul; dumnezei, dar nu ca El însuşi; să fim ca Tatăl, dar nu Tatăl[54]. Deci, precum s-a spus, făcîndu-ne una, ca Tatăl şi Fiul, nu vom fi una cum este Tatăl în Fiul şi Fiul în Tatăl, ci după firea ce o avem şi după puterea noastră de a ne lăsa întipăriți de pilda Lor şi de a învăța de la Ei, sîntem datori de a ne face în oarecare fel (ncoc) una, cum am învățat de la Tatăl şi milostivirea. Căci cele asemenea pot să fie în unitate cu cele asemenea. Aşa trupul e una după specie cu alt trup.

Cuvîntul însă nu ne este nouă asemenea, ci este asemenea Tatălui. De aceea El este prin fire şi în adevăr una cu Tatăl Său. Iar noi fiind de aceeaşi specie între noi (căci dintr-unul ne-am făcut toți şi una este firea tuturor oamenilor), ne facem una între noi prin dispoziție, avînd ca model unitatea prin fire a Fiului cu Tatăl. Căci precum ne-a învățat blîn-dețea de la Sine, zicînd: «învățați de la Mine, că sînt blînd şi smerit cu inima» (Matei, 11, 29), nu ca să ne facem egali cu El - fiindcă aceasta e cu neputință - ci ca, privind la El, să rămînem pururea blînzi, aşa, voind să avem o simțire adevărată şi sinceră şi netrecătoare între noi, ne dă pilda Sa şi a Tatălui şi zice: «Ca să fie una, precum şi Noi»; ca precum între Noi este o unitate neîmpărțită, aşa şi ei, cunoscînd de la Noi unitatea firii neîmpărțite[55], să păzească şi ei conglăsuirea între ei, căci, precum s-a zis, e mai uşoară pentru oameni imitarea care se întemeiază pe cele proprii firii; pentru că de vreme ce acestea rămîn şi nu se schimbă niciodată, iar moravurile oamenilor se schimbă cu uşurință, ei pot, privind spre ceea ce e ne-schimbat în fire, să ocolească cele rele, iar în cele bune să se modeleze din nou. în felul acesta şi cele spuse: «Ca şi ei să fie una întru Noi», au un înțeles drept[56].

XXI

Dacă era cu putință să fim şi noi ca Fiul în Tatăl, ar fi trebuit să zică: «Ca şi ei să fie una întru Tine, precum este Fiul întru Tatăl». Dar nu a spus aşa. Spunînd «în Noi», a arătat distanța şi deosebirea: că El singur

---

53 Prin cuvîntul de răspuns atîrnăm şi noi de Cuvîntul dumnezeiesc şi sîntem cu El în Tatăl, dnd răspundem cum se cuvine cuvîntului Lui. Deci numai prin Cuvîntul aflat în Dumnezeu prin ființă.

54 Particula «ca» are şi în limba noastră, ca şi în altele, două sensuri: prin unul se exprimă imitarea, prin celălalt *identitatea.* Noi putem fi ca Tatăl în sensul că-L putem imita, dar nu în sensul că putem fi exact cum este El, Tatăl ceresc. Deosebirea se vede mai clar dnd sfîntul Atanasie spune că putem fi una între noi, *ca* Tatăl şi Fiul între Ei. Pe de altă parte imitația lui Dumnezeu de către noi nu e o imitație pur exterioară. într-un fel noi nu imităm numai pe Fiul şi chiar pe Tatăl, ci şi sîntem în Ei şi Ei în noi. Dar nu sîntem în Fiul cum e Tatăl în Fiul, ci avem în acelaşi timp simțirea transcendenței Lui. Simțim că după fire Tatăl şi Fiul sînt din alt plan dedt noi, în calitate de Dumnezeu. Ei sînt mai presus de toate planurile condiționate, în care se află toate, afară de Dumnezeu.

55 Cunosdnd oamenii, prin Sfînta Treime, o anumită unitate în afară de cea pe care o au ei. pot să conglăsuiască mai uşor între ei, bazați pe această unitate a firii, imitînd întru-dtva iubirea dintre Persoanele dumnezeieşti unite şi Ele prin fire.

56 Din puterea unității afectuoase dintre Tatăl şi Fiul venită în noi, putem imita şi noi datorită şi unității după fire unitatea Lor, fără ca să devenim una, ca Ei şi cu Ei, cum sînt Ei una. Imitarea uneşte unitatea noastră prin fire cu participarea la unitatea Tatălui cu Fiul.

este în Tatăl singur, ca Cuvîntul şi înţelepciunea, iar noi în Fiul şi, prin El, în Tatăl. Iar spunînd aceasta, nu a indicat altceva decît că «prin unitatea Noastră sînt şi ei una între ei, astfel precum sîntem Noi una prin fire şi întru adevăr. Altfel, nu ar fi una, dacă nu ar afla unitatea cu Noi»[57]. Că «în Noi» are acest înţeles, auzi de la Pavel care zice: «Acestea le-am închipuit între mine şi Apolo, ca să învăţaţi întru noi ca să nu vă mîndriţi cu ceea ce întrece cele ce s-au scris» (I Cor., 4, 6). Deci expresia «întru noi» nu este egală cu expresia «întru Tatăl», cum este Fiul în EI, ci pildă şi chip; e ca şi cînd ar zice cineva: «să înveţe de la noi». Precum e Pavel corintenilor, aşa le este unitatea Fiului şi a Tatălui model şi învăţătură prin care pot să înveţe, privind la unitatea Tatălui şi a Fiului, cum sînt datori să se facă una în cuget. Iar dacă trebuie înţeleasă şi altfel spusa «întru Noi», ea este egală cu spusa «pot deveni însă una prin puterea Tatălui şi a Fiului». Căci fără Dumnezeu e cu neputinţă să se înfăptuiască această unitate[58]. Iar acest înţeles poate fi aflat şi în cuvintele dumnezeieşti: «întru Dumnezeu vom face putere» (Ps. 59,13) şi: «întru Tine vom frînge coarnele vrăjmaşilor noştri» (Ps. 43, 6). Deci e vădit că devenind una în numele Tatălui şi al Fiului, avem legătura sigură a iubirii. Căci lărgind acest înţeles, Domnul zice: «Şi slava pe care Mi-ai dat-o Mie le-am dat-o lor, ca să fie una, cum sîntem Noi una» (Ioan, 17, 22). Cu bun rost n-a spus nici aci: «Ca să fie în Tine, cum sînt şi Eu». Ci a spus: «ca Noi». Iar cel ce zice «ca» nu arată identitatea, ci chipul şi pilda celui de care vorbeşte.

XXII

Deci Cuvîntul are identitatea adevărată a firii cu Tatăl. Iar nouă ne e lăsată putinţa imitării, precum s-a zis. Căci a adăugat îndată: «Eu întru ei şi ei întru Mine, ca să fie desăvârşiţi în una, în unitate» (ibid. 23). Dar aci se

57 Sînt cuvintele lui Hristos redate prin perifrază. Noi oamenii putem fi una între noi imitînd unitatea dintre Tatăl şi Fiul, dar primind şi puterea ei în acest scop, fără ca să fim si noi una cu Tatăl sau cu Fiul aşa cum sînt una Fiul cu Tatăl. Unitatea de fiinţă între Tatăl şi Fiul, ca şi cea între noi, e bază pentru o altă unitate între Tatăl şi Fiul, sau între noi oamenii, decît aceea pe care o putem realiza între noi şi Persoanele dumnezeieşti, deşi puterea unităţii între Persoanele dumnezeieşti ne ajută şi pe noi să realizăm între noi unitatea la care tinde natura noastră.

58 Cînd se zice că noi sîntem în Dumnezeu, se înţelege că sîntem «în puterea » Lui, nu în fiinţa Lui, ca Fiul, sau că Dumnezeu e unit cu noi prin putere, nu prin fiinţă. Avem aci afirmată deosebirea între fiinţa şi energiile necreate ale lui Dumnezeu, formulată clar de sfîntul Grigorie Palama.

spune ceva mai înalt şi mai desăvîrşit despre noi. Căci e vădit că Cuvîntul S-a făcut întru noi, pentru că a îmbrăcat trupul nostru: «Şi Tu în Mine, Tată», deci: căci sînt Cuvîntul Tău. Şi fiindcă Tu eşti în Mine, pentru că sînt Cuvîntul Tău, iar Eu sînt în ei din pricina trupului şi pentru Tine mîntuirea oamenilor s-a desăvîrşit întru Mine, îți cer ca şi ei să se facă una cu Noi, prin trupul aflat în Mine şi prin desăvîrşirea lui; ca şi ei să se facă desăvîrşiți, avînd unitatea cu el (cu trupul Meu) şi deveniți una în el; ca, întrucât toți sînt purtați de Mine, toți să fie «un trup şi un duh» şi «să ajungă la bărbatul desăvîrşit» (Efes., 4, 4, 13). Căci toți, împărtăşindu-ne de El, ne facem un trup, avînd pe Domnul cel unul în noi[59].

Acest înțeles avîndu-1 spusa, se dă pe față şi mai mult credința opusă a duşmanilor lui Hristos. Căci eu repet să spun iarăşi: Dacă ar fi spus simplu şi nelegat de altceva «ca să fie întru Tine una», sau «ca să fie ei şi Eu una întru Tine», ar fi avut duşmanii lui Dumnezeu un motiv să spună fără ruşine ceea ce spun. Dar El n-a spus aşa, ci «Precum Tu, Părinte, întru Mine şi eu întru Tine, ca să fie toți una». Căci zicînd iarăşi «precum» arată pe cei creați departe de a fi cum este El întru Tatăl, departe nu după loc, ci după fire. Căci nimic nu e departe de Dumnezeu după loc, ci numai prin fire sînt departe toate de El. Şi, cum am spus înainte, cel ce foloseşte particula «precum» nu arată identitatea, nici unitatea, ci pilda în vreo oarecare privință a celui de care se vorbeşte.

XXIII

Aceasta iarăşi se poate învăța de la Mîntuitorul, Care zice: «Căci precum a fost Iona în pîntecele chitului trei zile şi trei nopți, aşa va fi şi Fiul omului în inima pămîntului» (Matei, 12, 40). Deci nici Iona n-a fost ca Mîntuitorul, nici n-a coborît în iad, nici chitul n-a fost iadul, nici înghițit fiind Iona n-a scos pe cei înghițiți înaintea lui de chit, ci singur a ieşit din chit prin porunca lui Dumnezeu. Deci nu se arată nici o identitate sau egalitate prin particula «precum», ci altceva şi altceva; nu se arată decît oarecare asemănare a lui Iona prin cele trei zile. Aşa şi noi, zicînd Domnul «precum», nu sfntem nici ca Fiul întru Tatăl, nici ca Tatăl în Fiul, ci noi ne facem, ca Tatăl si Fiul, una in cuget şi în

59întrucât Fiul a luat firea omenească a noastră, după această fire sîntem şi noi una cu El, cum sîntem între noi în baza unității noastre după fire, şi din puterea unirii cu El. Dar după dumnezeirea ce o menține, nu sîntem una cu El, cum este El una cu Tatăl. Astfel El este una şi cu Tatăl după dumnezeire şi cu noi după omenitate. Aşa îl trăim pe El ca una cu noi după umanitate, însă transcendent nouă după dumnezeire, dar transcendent în comunicare cu noi, un transcendent al cărui Subiect e unit cu noi după umanitate. La urma urmelor fiecare subiect al semenului nostru ne este şi comunicabil şi necomunicabil, dincolo de orice acces al nostru la el. Pe Hristos îl simțim şi ca Frate al nostru şi unit cu noi după umanitate, dar şi ca pe Cel ce ne depăşeşte infinit după dumnezeire, deşi pe de altă parte chiar şi în această calitate ni Se face simțit, comunicabil. Prin El, unit cu noi după omenitate, ni se deschide uşa spre infinitatea Lui de necuprins după dumnezeire. El e în noi, dar întinzîndu-Se şi dincolo de toate posibilitățile noastre de a-L cuprinde. El ne e şi Fratele intim, dar şi Domnul nostru la înălțime de necugetat, însă totuşi simțit.

conglăsuirea duhului. Iar Mîntuitorul esta în pămînt ca Iona, dar precum Iona nu este Mîntuitorul coborît în iad, ci a fost înghiţit numai de chit, fiecare se arată ca altceva şi altceva[60]. Astfel chiar dacă ne-am face şi noi una, precum Tatăl cu Fiul, nu vom fi ca Fiul, nici egal cu El. Căci sîntem altceva şi altceva. De aceea particula «precum» aplicată nouă, ca celor ce sîntem deosebiţi prin fire, are înţelesul unui «precum» ce se referă la altceva decît la cele ale firii. Astfel Fiul este în Tatăl în mod simplu şi fără vreo restricţie exprimată prin vreo particulă oarecare. Căci aceasta îi aparţine prin fire. Noi însă neavînd aceasta prin fire, e folositor chipul şi pilda, cînd se aplică la noi, zicîndu-se: «Precum Tu în Mine şi Eu în Tine». Cînd acestea se vor desăvîrşi astfel, zice Hristos, atunci lumea va cunoaşte că Tu M-ai trimis (Ioan, 17, 23). Căci de nu aş fi venit şi de nu aş fi purtat trupul lor, nici unul dintre ei nu s-ar fi desăvîrşit, ci ar fi rămas toţi stricăcioşi (coruptibili). Deci lucrează, Părinte, întru ei[61]. Şi precum Mi-ai dat Mie să port trupul lor, dă-le lor Duhul Tău, ca să fie şi ei una în Acesta şi să se desăvîrşească întru Mine[62]". Căci desăvîrşirea lor arată că s-a săvîrşit întruparea Cuvîntului Tău. Şi lumea văzînd pe aceştia desăvîrşiţi şi purtători de Dumnezeu[63], va crede, neîndoielnic, că Tu M-ai trimis şi am venit la ei[64]. Căci de unde ar fi desăvîrşirea lor, dacă Eu, Cuvântul Tău, nu M-aş fi făcut om, luînd trupul lor, şi n-aş fi desăvîrşit lucrul ce Mi l-ai dat Mie, Părinte?[65] Iar lucrul s-a desă-

60 Analogiile între viaţa creaţiei şi Dumnezeu nu sînt simple asemănări de la distanţi între cele ce se petrec în ea şi cele din Dumnezeu, nici identificări. Ci cu cât ne apropierr mai mult de Dumnezeu şi vieţuim în El, cu atît analogiile au mai mult adevăr în ele, pentri că ne-am ridicat şi noi peste viaţa simplu naturală a noastră. Totuşi nici prin aceasta ni se ajunge la identitate. Ieşirea lui Iona din chit nu se putea face fără puterea lui Dumnezeu, dar ea nu e identică cu învierea lui Hristos. Teologia catolică a susţinut teoria cunoaşterii lui Dumnezeu prin analogie, fără întâlnirea noastră cu El. Teologul protestant Pan nenberg opune cunoaşterii Lui prin analogie cunoaşterea doxologică, care preamăreşti lucrările lui Dumnezeu în noi. De fapt cunoaşterea analogică şi doxologică se întîlnesc. Ci cât ne depărtam mai mult de Dumnezeu, cu atît sîntem mai puţin asemenea Lui şi-I cunoaştem mai puţin prin analogie.

61 Făcându-Se Fiul după trup ca noi, deşi este una cu Tatăl după dumnezeire, este şi îi noi, sau una cu noi după omenitate. Dar datorită acestui fapt, lucrează şi Tatăl în noi, Care i unit cu Fiul Lui. Şi lucrând Tatăl în oameni, datorită faptului că e una cu Fiul, lumei cunoaşte din Ei că Fiul a fost trimis de Tatăl. Căci Tatăl ne scoate prin Fiul, devenit purtăto al trupului nostru ca Dumnezeu, şi pe noi din stricăciune. Astfel deşi nu ne facem una ci Tatăl după fiinţă, ca Fiul, sau nu-L avem în noi după fiinţă ca Fiul, Tatăl lucrează şi El în noi

62 Numai primind în trupul lor Duhul ce-L are Hristos în trupul Său, oamenii po învia întru nestricăciune. Unde e Duhul, se învinge procesul coruperii.

63 Fiul, purtînd trupul unit după fiinţă cu trupurile oamenilor, îi poartă şi pe ei, dacă se alipesc. Aşa se explică învierea şi desăvîrşirea tuturor. Dar ca subiecte ei se folosesc d faptul că sînt purtaţi de Cuvîntul numai dacă se deschid cu voia şi cu credinţa acestei pur tări de către El.

64 învierea cu trupul întru nestricăciune e cea mai mare dovadă a dumnezeirii li Hristos şi a trimiterii Lui de către Tatăl.

65 Lucrul în mod concret dat Fiului de Tatăl spre desăvîrşire e trupul omenesc. Du prin învierea lui desăvîrşeşle potenţial toate trupurile.

vîrşit, pentru că, răscumpărați fiind oamenii din păcat, nu mai rărriîn morți, ci îndumnezeiți, şi au, din Noi, legătura dragostei între ei[66].

XXTV

Noi le-am spus acestea, tîlcuind pe cît s-a putut mai simplu cuvintele spusei amintite. Dar fericitul Ioan ne va arăta în epistola sa pe scurt, dar într-un mod mai desăvîrşit, înțelesul celor scrise, respingînd pe de o parte înțelegerea celor necredincioşi, învățîndu-ne pe de alta cum sîntem noi în Dumnezeu şi Dumnezeu în noi, şi iarăşi, cum sîntem una şi cît este de deosebit după fire Fiul de noi[67]. Şi aşa îi va opri pe arieni să mai creadă că ei vor fi ca Fiul, ca să nu audă şi aceste cuvinte: «Iar tu eşti om şi nu Dumnezeu» (Iez., 28, 2)[68]; şi: «Nu te întinde, sărac fiind, la măsura bogatului» (Pilde, 23, 4). Deci scrie Ioan: «întru aceasta cunoaştem că petrecem în El şi El întru noi, că ne-a dat nouă din Duhul Lui» (I Ioan, 4, 13). Deci pentru harul Duhului dat nouă noi sîntem în El şi El în noi[69]. Şi deoarece Duhul este al lui Dumnezeu, prin El, Care Se sălăşluieşte în noi, socotim pe drept cuvînt că avînd pe Duhul, sîntem şi noi în Dumnezeu. Şi aşa este şi Dumnezeu în noi.

Deci nu cum este Fiul in Tatăl, sinlem si noi in Tatăl. Căci nu Se împărtăşeşte şi Fiul de Duhul ca să fie şi El pentru aceasta în Tatăl[14]. Nici nu primeşte El pe Duhul, ci mai vîrtos îl dă tuturor. Şi nu Duhul leagă pe Cuvîntul de Tatăl, ci mai vîrtos Duhul ia de la Fiul". Şi Fiul este în Tatăl ca Cuvîntul propriu şi ca strălucirea Lui. Iar noi fără Duhul sîntem străini şi departe de Dumnezeu, iar prin împărtăşirea de

---

66 Scăpați de moarte în toate privințele (deci şi sufleteşte), nu sînt decît cei îndumnezeiți. Căci numai în Dumnezeu e viața neamenințată de moarte. Dar cei îndumnezeiți poartă între ei legătura dragostei. Căci au imprimat în ei în mod desăvîrşit chipul Persoanelor dumnezeieşti unite prin dragostea desăvîrşită. Viața fără de moarte e viață în dragoste. De aceea este Dumnezeu cel în Treime Dumnezeu adevărat, sau viața adevărată, pentru că e Dumnezeul dragostei. Prin dragostea primită de la Sfînta Treime putem fi şi noi unul în altul («interioritate reciprocă»-Madinier), cum sînt Tatăl şi Fiul. Fiul întrupîn-du-Se a adus şi în relațiile Sale cu oamenii, deci şi între noi, legătura de dragoste ce-o are El cu Tatăl, dar nu după firea dumnezeiască cum o are cu. Tatăl, ci după cea omenească. Unitatea Lui cu ei în firea omenească e menită în ea însăşi să restabilească legătura lor în dragoste, după modelul Sfintei Treimi. Dar puterea acestei restabiliri o aduce prin înome-nire în calitate de Unul în ființă cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt.

67 Dumnezeu care ne îndumnezeieşte luînd firea noastră, fiind Fiul Tatălui, ne face şi pe noi, cu care se uneşte după firea omenească, fii ai Tatălui după har, dar nu după ființă.

68 Cine socoteşte, ca arienii, pe Cuvîntul ca prima făptură, dar îl consideră chiar în această calitate dumnezeu, vede în toate piesele lumii dumnezei în sens panteist..

69 Aci sfîntul Atanasie introduce şi pe Duhul Sfînt în explicarea faptului că sîntem în Dumnezeu şi Dumnezeu e în noi. Dacă ar fi Fiul singur în noi, s-ar putea cugeta la o existență a Lui în noi ca în Tatăl, la o unitate de ființă a Lui cu noi. Dar fiind în noi cu Duhul, sau prin Duhul cel de o ființă cu El, de o ființă deosebită de a noastră, aceasta arată o comuniune între Fiul şi Duhul, deosebită de comuniunea ce o are cu noi după firea omenească. Dumnezeu are în Sine o comuniune proprie, care nu-L sileşte la o comuniune cu noi, aceasta nefiind unica pe care ar putea-o avea. Dar din comuniunea cu Dumnezeu cel în Treime aflat în noi, deosebită de cea cu noi şi între noi oamenii, câştigăm şi noi o putere de sus pentru întărirea comuniunii între noi şi cu El. Dacă n-ar fi o comuniune superioară între Fiul şi Duhul, n-ar fi ceva care să îndemne pe Fiul să intre în comuniune cu noi. Nu ajunge numai o comuniune între Fiul şi Tatăl, Care trimite pe Fiul, care să facă pe Fiul să nu Se confunde cu noi, dar totuşi să întărească comuniunea Sa cu noi, ci mai trebuie şi o comuniune între cele două Persoane ce vin în noi, adică între Fiul şi Duhul, pentru ca să-Şi fie suficiente în comuniunea Lor distinctă de comuniunea cu noi, dar şi să luăm putere din comuniunea Lor superioară pentru comuniunea noastră cu Dumnezeu şi între noi.

Duhul sîntem legaţi de dumnezeire (uniţi cu ea)"[8]. Deci a fi noi în Tatăl nu e al nostru, ci al Duhului, Care este în noi şi petrece în noi, pînă cînd îl păstrăm în noi prin mărturisire. Căci spune Ioan: «Cine mărturiseşte pe Iisus că este Fiul lui Dumnezeu petrece în El şi el în Dumnezeu»[70].

Deci ce asemănare şi ce egalitate este între noi şi Fiul? Sau cum nu vor fi convinşi arienii din toate părţile.şi mai ales de Ioan, că altfel este Fiul în Tatăl şi altfel ajungem noi în El; şi că nici noi nu vom ajunge ca Acela, nici Cuvîntul nu e ca noi, afară de cazul că vor îndrăzni, ca totdeauna, să spună şi acum că Fiul a ajuns şi El în Tatăl prin împărtăşirea de Duhul şi prin îmbunătăţirea făptuirii. Dar chiar a cugeta aceasta întrece orice necredinţă. Căci El e Cel ce dă, precum s-a spus: prin Duhul şi toate cîte le are Duhul le are de la Cuvîntul.

XXV

Deci Mîntuitorul, zicînd despre noi: «Precum, Tu, Părinte, întru Mine şi Eu întru Tine, aşa să fie şi ei una întru Noi» (Ioan, 17, 23), nu vorbeşte de identitatea ce o vom avea noi cu El. Aceasta s-a arătat din spusa de la Ioan. Ci, cum a scris Ioan, Hristos face o cerere către Tatăl ca să dăruiască prin El, celor ce cred, pe Duhul, prin Care să arătăm că sîntem în Dumnezeu şi că prin aceasta sîntem uniţi cu El. Căci de

54. Noi numai ne împărtăşim de Duhul. De aceea nu sîntem prin fiinţă în Tatăl. Dar Fiul nu Se împărtăşeşte de Duhul ca noi, ca să fie în Tatăl din acest motiv, deci nu după fiinţă. Deci Duhul nu e nici El creatură, dar nu e nici mai dumnezeiesc decât Fiul, ca Fiul să aibă nevoie să Se împărtăşească de El, cum avem noi, şi să fie în Tatăl prin această împărtăşire de Duhul, cum sîntem noi. Ordinea împărtăşirii de Duhul *este* mai jos de ordinea unităţii de fiinţă între Persoanele Sfintei Treimi. împărtăşirea înseamnă o graniţă fiinţială între noi şi El. Duhul Sfînt are un rol deosebit în această ordine a împărtăşirii. Prin Fiul venim la existenţă, de Duhul ne împărtăşim. Dar şi prima acţiune şi a doua le fac împreună, ca să existăm şi ca să sporim în existenţă. Sîntem şi sporim de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Dar prin Fiul ni se face posibilă şi accesibilă împărtăşirea de Duhul, datorită faptului că prin EI sîntem creaţi şi El Se întrupează.

55. Sfîntul Atanasie apără aci ideea egalităţii Duhului cu Fiul. Nu El îl alipeşte pe Fiul de Tatăl. Dar Duhul nu ia de la Fiul în sensul că ar fi mai mic decît Fiul. Dacă Fiul îl dăruieşte pe Duhul, luîndu-L de la Tatăl, înseamnă că Duhul e tot aşa de mult în interiorul Treimii, ca şi Fiul.

56. De Duhul numai ne împărtăşim, nu sîntem una în fiinţă cu El. Deci legătura pe cure ne-o prilejuieşte El cu Dumnezeu nu este o legătură de fiinţă. Totuşi, Duhul făcând parte din Treime, prin Duhul sîntem legaţi de dumnezeire.

vreme ce Cuvîntul este în

Tatăl, iar Duhul se dă din Fiul, vrea ca noi să primim Duhul, ca atunci cînd îl vom lua, avînd Duhul Cuvîntului, Care este întru Tatăl, să arătăm şi noi, datorită Duhului, că sîntem una în Cuvîntul şi prin El în Tatăl[08].

70 în convingerea că Hristos e Fiul lui Dumnezeu care merge pînă la mărturisire, se arată prezenţa Duhului în El.

Iar spunînd «ca Noi», aceasta nu înseamnă nimic altceva decît că acest har al Duhului venit în ucenici e statornic şi irevocabil[71]. Căci ceea ce e, cum am spus înainte, propriu Tatălui şi Fiului prin fire, aceea voieşte să ni se dea nouă în mod irevocabil prin Duhul. Aceasta ştiind-o, Apostolul a zis: «Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos?» (Rom., 8, 35). «Căci nu-I pare lui Dumnezeu rău de darurile Lui şi de chemarea prin har» (Rom., 11, 29). Deci Duhul este Cel ce ne ține în Dumnezeu, şi nu noi prin noi înşine. Şi precum sîntem fii şi dumnezei, pentru Cuvîntul din noi, aşa vom fi în Fiul şi în Tatăl şi, ajunşi în Fiul şi în Tatăl, vom fi socotiți una pentru Duhul care este întru noi şi întru Fiul aflător în Tatăl[72].

Deci cînd cade cineva din Duhul pentru vreo răutate, harul rămîne ne-retras de la cei ce voiesc dacă după ce au căzut se pocăiesc[73]. Dar nu mai e în Dumnezeu cel ce a căzut (de tot), pentru că s-a depărtat de la El Duhul cel Sfînt şi Mîngîietor. în acela va fi cel căruia i s-a supus

58. Se spune aci că Duhul ni Se dă prin Fiul, sau din Fiul, iar nu că purcede din Fiul. Ni Se dă prin Fiul, pentru că Fiul a luat trupul nostru şi S-a făcut om şi a intrat în unire cu noi prin comunitatea firii omeneşti. Dar Duhul dat nouă prin Fiul sau din Fiul Se află în Fiul, iar Fiul Se află în Tatăl. Deci nu e exterior Treimii. De aceea, primind pe Duhul, sîntem legați de Dumnezeu cel în Treime, fără să ne facem de o ființă cu El. Iar ridicați în legătură cu comuniunea treimică, luăm puterea de a fi şi noi una între noi. Persoanele Sfintei Treimi sînt una în alta, dar Tatăl îşi păstrează calitatea Lui proprie de Tată, de obîrşie a celorlalte două. Iar ambele vin în lume împreună, însă fiecare păstrîndu-şi calitatea: Fiul, ca Cel prin care ni se dau toate şi ni Se dă chiar şi Duhul. Duhul dîndu-ni-Se prin Fiul, dar fără să Se despartă de Fiul ne adună în Fiul, iar prin Fiul, în Tatăl, întrucît Fiul este în Tatăl. Cînd eşti în intimitatea unei persoane, unită cu altele, eşti în unitatea dintre ea şi ele. Fundamentul ultim al existenței este o unitate personală comunitară. Numai pe ea se poate întemeia valoarea persoanelor şi atenția fiecăreia pentru fiecare. Altfel totul e fără sens. Noi avem pe Duhul care e în Fiul şi e Duhul Fiului, sau Duh de Fiu. De aceea Duhul ne uneşte cu Fiul şi ne face fii ai Tatălui, împreună cu Fiul.

păcătuind[74], cum s-a tntîmplat cu Saul (I Regi, 16,14). Căci i-a depărtat de la El Duhul lui Dumnezeu şi il ținea duhul cel rău. Auzindu-le acestea, duşmanii lui Dumnezeu ar trebui să se ruşineze şi să nu se mai închipuie egali cu Dumnezeu. Făcînd ei aşa, au căzut de la înțelegere. Pentru că «cel necredincios nu e în stare de cunoştință» (Pilde, 29, 7). Şi

---

71 Adică, pe cei cărora li Se dă îi face uniți în mod statornic, cum statornică este şi unitatea Persoanelor dumnezeieşti.

72 Pe de o parte Duhul aflîndu-Se în noi, pe de alta, în Fiul Care este în Tatăl, precum cele trei Persoane dumnezeieşti sînt una, aflîndu-Se Una în Alta, fără să Se confunde, aşa ne facem şi noi una, adică unul în altul. Duhul are o poziție deosebită în raport cu noi. El ia locul cel mai intim în noi; dar e totodată în Fiul, Care Se află în Tatăl. Locul cel mai intim în noi e în conştiința noastră de fii ai Tatălui ceresc. Deci Duhul Se află în noi, trezind această conştiință, întrucît are cu Sine pe Fiul şi pe Tatăl, întrucît Se află totodată în Fiul, iar Fiul în Tatăl, cu simțire de Fiu. Duhul îşi are locul în Fiul, datorită Tatălui şi venind de la Tatăl. De aceea ia loc şi în noi trezindu-ne conştiința de fii. Iar avîndu-Şi locul în Fiul, rămîne în Fiul, prin Care Tatăl îl trimite în intimitatea noastră, caracterizată prin filiație față de obîr-şia noastră supremă.

73 Numai stăruința în rău alungă harul. Dacă imediat după cădere omul se căieşte, harul nu se retrage. Chiar harul ce persistă îl face pe om să se căiască. Cel ce se căieşte imediat arată că nu a căzut de tot, că nu zace în cădere.

74 Duhul cel rău ne face robi prin patimi; Duhul Sfînt ne face liberi, pentru că ne face nepătimaşi.

nu suportă cuvintele celor binecredincioşi. Căci acestea sînt grele pentru ei.

XXVI

Căci neobosind în gînduri necredincioase, ci învîrtoşîndu-se ca Faraon, auzind şi văzînd iarăşi în Evanghelii despre cele omeneşti ale Mîntuitorului, au uitat cu totul, asemenea samosateanului, de dumnezeirea părintească dată Fiului, şi cu limbă îndrăzneață cutează a spune: Cum poate Fiul să fie din Tatăl prin fire şi asemenea Lui după ființă, cînd zice: «Datu-Mi-s-a toată puterea» (Matei, 28, 18); şi: «Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (Ioan, 5, 22); şi: «Tatăl iubeşte pe Fiul şi toate le-a dat în mîna Lui. Cine crede în Fiul are viață veşnică» (Ioan, 3, 35); şi iarăşi: «Toate Mi s-au dat de către Tatăl; şi nimenea nu cunoaşte pe Tatăl decît Fiul şi cel căruia vrea Fiul să-i descopere» (Luca, 10, 22); şi iarăşi: «Tot ce Mi-a dat Tatăl va veni la Mine» (Ioan, 6, 37)? Apoi adaugă: Dacă era, precum zice, fiu după fire, nu ar fi avut nevoie să primească, ci ar fi avut totul după fire ca fiu. Sau cum poate fi puterea prin fire şi adevărată a Tatălui, Cel care în vremea patimilor a zis: «Acum sufletul Meu s-a tulburat, şi ce voi zice? Părinte, izbăveşte-Mă de ceasul acesta. Dar pentru aceasta am venit în ceasul acesta. Părinte, preaslăveş-te-Ți numele Tău. Atunci a venit glas din cer: Şi L-am preaslăvit şi iarăşi îl voi preaslăvi» (Ioan, 12, 27-28). Şi iarăşi a spus aceleaşi: «Părinte, de este cu putință să treacă paharul acesta» (Matei, 26, 39); şi: «Acestea zicînd Iisus, S-a tulburat cu duhul şi a mărturisit şi a zis: Amin, amin zic vouă, unul dintre voi Mă va vinde» (Ioan, 13, 21). Din acestea cei cu gînduri rele deduc: Dacă era Puterea nu I-ar fi fost frică, ci mai vîrtos ar fi dat putere şi altora. Apoi zic: Dacă era înțelepciunea prin fire şi adevărată şi proprie a Tatălui, cum oare s-a scris: «Şi Iisus înainta cu înțelepciunea şi cu vârsta şi cu harul la Dumnezeu şi la oameni» (Luca, 2, 52)? Şi venind în părțile Cezareii lui Filip, a întrebat pe ucenici, cine zic oamenii că este (Matei, 16, 13). Iar venind în Betania a întrebat unde e aşezat Lazăr (Ioan, 11, 18). Iar după aceea a întrebat pe ucenici: «Cîte pîini aveți?» (Marcu, 6, 38).

Cum deci, zic ei, era înțelepciunea cel ce înainta în înțelepciune şi nu ştia cele ce le întreba ca să le afle de la alții? Ba tot ei mai zic şi aceasta: Cum poate fi Cuvîntul propriu al Tatălui, fără de Care nu a fost vreodată Tatăl şi prin Care toate le face, cum ziceți voi, Cel ce zicea pe cruce:

«Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?» (Matei 27, 46), iar înainte de acestea Se ruga: «Preaslăveşte numele Tău» (Ioan, 12, 28), şi: «Preaslăveşte-Mă pe Mine, Tată, cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de a fi lumea» (Ioan, 17, 5). Ba Se ruga şi în pustie şi poruncea şi ucenicilor să se roage să nu intre în ispită. Ba mai zicea: «Duhul este rîvnitor, iar trupul neputincios» (Matei, 26, 41); şi: «Despre

ziua şi ceasul acela nimenea nu ştie, nici îngerii, nici Fiul» (Matei, 13, 32). Deci necinstiții deduc şi din acestea: Dacă, după părerea voastră, Fiul ar fi fost din veci la Dumnezeu, n-ar fi fost în neştiință cu privire la ziua aceea, ci ar fi cunoscut-o în calitate de Cuvîntul; nici n-ar fi fost părăsit Cel împreună existent, nici n-ar fi cerut să se dea slava, avînd-o pe aceasta întru Tatăl, nici nu s-ar fi rugat în general. Căci fiind Cuvîntul, n-ar fi avut nevoie de nimic. Ci zice acestea fiindcă era creatură şi unul dintre cele făcute şi de aceea avea nevoie de cele ce nu le avea. Căci e propriu creaturilor să aibă trebuință şi nevoie de cele ce nu le au.

XXVII

Acestea le grăiesc necredincioşii, născocindu-le. Dar cugetîndu-le acestea, ar trebui să întrebe lucruri şi mai îndrăznețe: «Pentru ce, în general, S-a făcut Cuvîntul trup?» Şi iarăşi să adauge: «Cum a putut, Dumnezeu fiind, să Se facă om? Sau cum a putut, netrupesc fiind, să poarte trup?» Sau să întrebe în mod şi mai iudaic, asemenea lui Caiafa: «Pentru ce Hristos, om fiind, Se făcea pe Sine Dumnezeu?» (Ioan, 10, 33). Căci văzînd acestea şi unele apropiate acestora, iudeii atunci murmurau cele de mai sus. Iar acum arienii, citindu-le, nu le cred nici ei şi au căzut în blasfemie. Căci dacă ar cerceta cineva în mod paralel spusele acestora şi acelora, îi va afla, fără îndoială, întîlnindu-se în aceeaşi necredință şi îi va Vedea arătînd aceeaşi îndrăzneală şi purtînd o luptă comună împotriva noastră. Căci iudeii întrebau: «Cum, om fiind, poate fi Dumnezeu?»[75]. Iar arienii întreabă: «Dacă era Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, cum S-a putut face om?»[76]. Şi iudeii se sminteau şi-şi băteau joc, zicînd: «Dacă Acesta ar fi fost Fiul lui Dumnezeu, n-ar fi răbdat crucea»[77]. Iar arienii într-o formă diferită ne întreabă: «Cum îndrăzniți să spuneți că e Cuvîntul propriu al ființei Tatălui unul care are trup, care poate suporta trupul?»![6]

66. Aceia nu înțeleg că trupul poate fi instrument sfințit al sufletului şi,deci, şi al lui Dumnezeu.

75 O astfel de întrebare nu intuieşte marea taină şi valoare a omului, nici nu-şi dă seama că Dumnezeu este iubire şi că dacă nu e iubire nu e Dumnezeu; şi că din iubire Se face om.
76 E o întrebare care arată că nu au putut înțelege de fapt puterea lui Dumnezeu, ci-L limitau.
77 A răbdat-o pentru că prin aceasta a întărit şi l-a mîntuit pe om.

Apoi iudeii căutau să omoare pe Domnul pentru că numea pe Dumnezeu Tatăl Său şi Se făcea pe Sine egal cu El, declarând că lucrează cele ce le lucrează Tatăl. Arienii, la rîndul lor, au învățat şi ei să spună că nu e egal cu Dumnezeu, nici nu este Dumnezeu Tatăl propriu şi prin fire al Cuvîntului, ba caută să şi omoare pe cei ce cugetă acestea. Mai departe, iudeii întreabă: «Nu este Acesta fiul lui Iosif, Cel pe al cărui tată şi mamă îi cunoaştem? Cum zice deci: «înainte de a fi Avraam Eu sînt şi M-am coborît din cer?» (Ioan, 6, 42; 8, 58); iar arienii, auzindu-i, întreabă şi ei la fel: «Cum poate să fie Cuvîntul lui Dumnezeu sau Dumnezeu cel ce doarme ca un om şi plînge şi întreabă?» Deci şi unii şi alții, pornind de la cele omeneşti pe care le-a răbdat Mîntuitorul pentru trupul pe care l-a luat, tăgăduiesc veşnicia şi dumnezeirea Cuvîntului.

XXVIII

Deci această aiureală iudaică fiind şi pornită de la vînzătorul Iuda, ar trebui ca aceştia sau să mărturisească deschis că sînt ucenici ai lui Caiafa şi Irod, neacoperindu-şi cugetarea iudaică cu numele creştinismului, şi să tăgăduiască deplin, cum am spus şi înainte, venirea Mîntuitorului în trup - căci acesta este înțelesul propriu al ereziei lor -, sau, dacă se feresc să se iudaizeze deschis şi să se taie împrejur, pentru a plăcea lui Constanțiu şi celor amăgiți de ei, să nu mai spună cele ale iudeilor. Căci se cuvine ca cei ce se feresc de numele vreunora să se ferească şi de cugetarea lor.

Dar noi sîntem creştini, o, arienilor! Sîntem creştini şi ne e propriu să înțelegem corect Evangheliile despre Mîntuitorul şi să nu-L ucidem cu pietre împreună cu iudeii, cînd auzim despre dumnezeirea şi veşnicia Lui, nici să nu facem caz de cuvintele smerite pe care le spune ca om pentru noi. Dacă voiți să vă faceți şi voi creştini, lepădați nebunia lui Arie şi spălați-vă urechile întinate de cuvintele hulitoare prin cuvintele bine-credincioase, cunoscând că, încetînd să fiți arieni, vă veți opri şi de la reaua cugetare a iudeilor de acum şi îndată vă va străluci adevărul din întuneric. Şi nu ne veți mai osîndi ca vorbind de două dumnezeiri eterne, ci veți recunoaşte şi voi că Domnul este Fiul adevărat şi prin fire al Tatălui şi că nu e simplu veşnic, ei se cunoaşte ca împreună existînd cu eternitatea Tatălui[78]. Fiindcă există aşa numitele puteri veşnice, cărora El le

78Nu există decît o singură eternitate şi, aceea, comună Tatălui şi Fiului şi Duhului Sfînt, subzistîndîn cele trei Persoane ca însuşire a unei unice ființe. Trei eternități ur fi ca trei esențe impersonale şi supuse unor legi limitative. Ele n-ar fi persoane desăvirşlte, pentru că s-ar limita reciproc, deci n-ar exista un Dumnezeu adevărat. De aceea va spune sfîntul Maxim Mărturisitorul că Dumnezeu e mai presus de viață, de nemurire, de sfințenie, chiar dacă ele n-au început în timp *(Capete gnostice,* 1, 50). Kternitatea nu exista înaintea persoanei, ci în persoanu. Iar Persoana supremă nu e singură, ci în comuniune treimica. Dumnezeu cel personal sau comuniune di' Persoane este etern, nu o eternitate impersonala, care nr ajunge prin <'volii|in supusa unor Icni IM o stare de persoana. Invn|n

este Creator". Căci în Ps. 23 s-a scris: «Ridicați, stăpînitori, porțile voastre, şi vă ridicați porți veşnice» (Ps. 23, 7). Dar e vădit că şi acestea s-au făcut prin El. Iar dacă El este Creatorul şi al celor veşnice, cine dintre noi se va îndoi că este mai presus şi de cele veşnice?[79] Astfel Domnul nu este cunoscut atît din veşnicia Lui, cît din faptul că e Fiul lui Dumnezeu[80]. Căci fund Fiu, e nedespărțit de Tatăl şi nu a fost cîndva cînd n-a fost, ci a fost pururea. Şi fiind Chipul şi strălucirea Tatălui, are şi veşnicia Tatălui.

Cum au fost respinşi ca cugetînd greşit spusele folosite înainte, se poate cunoaşte din cele puține spuse înainte. Iar că şi cele ce le dau ca motiv acum din Evanghelie se dovedesc ca fiind dintr-o cugetare neserioasă, este uşor de văzut dacă privim şi acum la scopul credinței noastre a creştinilor şi **ne folosim de el ca de** o **regulă** în **citirea** Scripturilor de Dumnezeu insuflate, cum a spus Apostolul (II Tim., 3, 16). Necunosdn-du-1 pe acesta, duşmanii lui Hristos s-au rătăcit de la calea cea dreaptă a adevărului şi s-au poticnit de piatra smintelii (Rom., 9, 33), cugetînd cele ce nu trebuie cugetate.

XXIX

68. Sfîntul Maxim va zice că sfințenia, nemurirea sînt «lucruri» (epya) ale lui Dumnezeu, chiar dacă n-au început în timp. Sînt lucruri în sensul de fapte. Căci ele constau din relații trăite, voite de persoane. Dar sfîntul Maxim vorbeşte aici de însuşiri veşnice, care nu sînt numai ale lui Dumnezeu şi cu care El înzestrează şi făpturile. Căci le îmbracă şi pe acestea în bunătate, în sfințenie, în nemurire (de ex. pe îngeri). Deci privite în abstract sînt nişte însuşiri veşnice al căror creator e Dumnezeu. Dumnezeu ca Persoană e mai presus de ele. Propriu-zis sfîntul Maxim face deosebire între cele din eonii anteriori timpului şi posteriori lui (veşnice - alama) şi eternitatea lui Dumnezeu.

tura creştină este profund personalistă şi de aceea e plină de sens. Din eternitate există comuniunea de Persoane desăvârşite. Nu e nimic înaintea comuniunii de Persoane. Ea explică totul; ea dă sens existenței. Eternitatea în sine nu poate exista, ci este ca eternitate a ceva. O esență eternă, din care apare după o vreme persoana (Bohme, Hegel), este imposibil de cugetat logic. în eternitate nu poate fi un «după». Persoana trebuie să fie din eternitate. Pe de altă parte o esență eternă, pe lîngă faptul că nu poate fi cugetată logic fără persoană, trebuie cugetată avînd în ea voința de a dura etern; altfel e supusă unei legi care îi este superioară, pentru a exista etern şi a putea produce din ea persoana. Dar e superioară o existență care are în ea voința de a exista etern în mod conştient şi nu inconştient, ca o lege. în orice caz nu poți despărți între a fi etern şi a voi să fii etern. De aceea, a vorbi de o existență eternă înseamnă a vorbi şi de o voință din eternitate. Trebuie să fii ca să voieşti să fii. Iar voința conştientă e superioară voinței oarbe, care se impune ca o lege superioară existenței şi care ea însăşi trebuie să fie supusă altei legi, şi aşa la infinit. De aceea existența eternă trebuie să aibă în ea voința conştientă eternă de a fi, nesupusă nici unei legi. Ea trebuie să aibă caracter personal, liber.

Dar prin voință existența are un sens. Existența treimică vrea să dureze etern, pentru că există în ea iubirea unei persoane pentru alta. A fi etern, a voi să fii etern şi a iubi sau a avea ce iubi ține împreună. Numai la noi existența şi voința nu sînt strîns unite, pentru că existența nu depinde de noi.

79 Cum am mai spus, sfinții părinți fac deosebire între cele veşnice (alama) şi cele eterne. Căci cele veşnice (vecinice) sînt cele ce există în veacurile anterioare «veacului» lumii acesteia. Cele eterne par a fi însuşirile pe care le are Dumnezeu dinainte de veacuri şi de care face parte şi celor aduse la existență în veac, sau în veacuri. Căci n-ar putea îmbrăca Dumnezeu în sfințenie pe îngeri sau pe oameni dacă n-ar fi El însuşi sfînt din eternitate. Dar şi sfințenia Lui eternă este un «lucru» al lui Dumnezeu ca Persoană, sau al Treimii, fiind o relație «lucrată» de El. Noi vom fi în veşnicie, după ce, fiind cugetați înainte de veacul lumii acesteia, am trăit în timp. Dumnezeu e mai presus de veacuri şi de cele veşnice în eternitatea Lui.

80 Făcînd abstracție de deosebirea între veşnicie şi eternitate, se mai poate spune: ele pot fi şi însuşirile unei esențe impersonale, fără sens. Eternitatea nu poate fi de sine, ci într-o esență sau într-o persoană. Totuşi persoana nu e produsul eternității, ci e posesorul ei veşnic ca Tatăl din care Fiul e Născutul etern, ca Fiul Tatălui, Care deci nu e nici El produsul eternității, ci are eternitatea în El, din ființa Tatălui. Altfel Domnul n-ar fi Domn şi al eternității, ci produsul ei. Fiul însă e Domnul eternității sau Subiectul ei împreună cu Tatăl Lui. Persoana supremă are eternitatea, căci eternitatea nu poate fi decît în Ea. Fiul etern este iubit de un Tată etern şi iubeşte un Tată etern, sau un Tată care poate să fie iubit etern, cum poate Fiul să fie iubit etern.

Iar scopul şi rostul Sfintei Scripturi este, precum am spus de multe ori, această vestire îndoită despre Mîntuitorul: că El a fost pururea Dumnezeu şi Fiu, fiind Cuvîntul şi străludrea şi înțelepciunea Tatălui; şi că pe urmă, luînd trup pentru noi din Fecioara Măria, Născătoare de Dumnezeu, S-a făcut om". Această îndoită vestire se poate afla, urmărind-o în toată Scriptura de Dumnezeu insuflată, cum însuşi Domnul a spus: «Cercetați Scripturile că ele sînt cele ce mărturisesc despre Mine» (Ioan, 5, 39). Dar ca nu cumva, înfățişînd toate spusele ei, să ne lungim în scris, ne vom îndestula cu cele ce urmează, în care sînt pomenite toate. Astfel Ioan zice: «La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era la început la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut» (Ioan, 1, 1-3). Apoi: «Şi Cuvîntul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit între noi; şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl» (Ioan, 1,14). Iar Pavel scrie: «Care fiind în chipul lui Dumnezeu, nu ştirbire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deşertat pe Sine chip de rob luînd şi întru asemănarea oamenilor făndu-Se. Şi la înfăţişare aflîndu-Se ca om, S-a smerit pe Sine, ascultător făndu-Se pînă la moarte, şi încă moarte de cruce» (Filip., 2, 6-8). Pornind de la acestea, dacă va străbate cineva cugetarea a toată Scriptura, va vedea cum la început Tatăl a zis Acestuia": «Să fie

71. Dacă Iisus n-ar fi Dumnezeu, nu ne-ar putea ridica din lumea supusă corupţiei si morţii. Căci numai Dumnezeu e superior şi nu supus lor. Iar dacă nu S-ar fi făcut om, ar fi un Dumnezeu indiferent sau neputincios faţă de încadrarea noastră într-o lume stricăcioasă şi fără sens. Deci n-ar fi Dumnezeu adevărat şi prin urmare n-ar fi nicăieri un sens, lucrul care el însuşi este mai inexplicabil decît orice. în afară de existenţa unui Dumnezeu personal, superior acestei lumi, şi de întruparea Fiului Lui nu e nici un sens în existenţă.

72. Toutcp s-ar putea traduce şi: «prin Acesta». Această traducere ar arăta că Tatăl Se foloseşte de Cuvîntul Său pentru crearea lumii. Dar din folosirea pluralului: «Să facem», rezultă mai degrabă: «Acestuia». Aceasta arată o sfătuire între Persoanele Treimii. Lumea nu ţâşneşte dintr-un fundament impersonal fără voia Lui, ci e opera unei hotărîri care se ia de Persoanele Treimii în iubire. E o operă a libertăţii şi iubirii. *Cel ce este* din eternitate, avînd în existenţa Sa perfectă libertatea şi iubirea, dă şi lumii o existenţă în care se imprimă libertatea (faţă de legile care sînt date şi ele ca un cadru statornic, larg) şi iubirea, căci nu poate fi existenţă cu sens, fără voinţă 91 iubire In ea.

lumină» (Fac, 1, 3) şi: «Să fie tărie» (ibid., 6) şi: «Să facem pe om» (ibid., 26), iar la sfîrşitul veacurilor L-a trimis pe El în lume «nu ca să judece lumea, ci ca să mîntuiască lumea prin El» (Ioan, 3, 17)[81]. Căci s-a scris: «Iată Fecioara în pîntece va avea şi va naşte Fiu şi vor chema numele Lui Emanuil, care tălmăcit înseamnă: Cu noi este Dumnezeu» (Matei, 1, 25).

XXX

Deci cel ce citeşte dumnezeiasca Scriptură să învețe din Vechiul Testament cuvintele, iar din Evanghelii să vadă pe Domnul făcut om[82].

---

81 Dacă Dumnezeu a făcut lumea din iubire, n-a făcut-o ca să o osîndească mai tîrziu la chinuri veşnice, la o existenţă redusă la minimum în separaţie de El, ci ca s-o introducă mai deplin în intimitatea existenţei fericite a plinătăţii şi iubirii Lui, răspunzînd dorinţei sădite în ea după aceasta. Creînd lumea prin Fiul Său cel iubit, ca un chip al Lui, *tot* prin El o şi mîntuieşte cînd prin păcat cade departe de la El, ridicînd-o din puţinătatea existenţei în care a ajuns. Căci, unind-o deplin cu Fiul Său iubit făcut om, o uneşte cu Cel pe care-L iubeşte mai mult ca pe oricine, ca pe Cel căruia I-a dat din veci toată fiinţa şi viaţa Sa în unitate cu Sine.,

82 în Vephiul Testament ne-au fost trimise cuvintele Cuvîntului sau despre Cuvîntul. în Noul Testament îl avem pe Cuvîntul însuşi ca izvor al cuvintelor, făcut om. Sau, în Vechiul Testament, Cuvîntul îşi arată atenţia

Căci se zice: «Cuvîntul trup S-a făcut şi S-a sălăşluit între noi» (Ioan, 1, 14). S-a făcut om, n-a venit la om. Acest lucru e necesar de ştiut ca nu cumva, căzînd în privința aceasta, cei necredincioşi să amăgească pe vreunii şi aceia să creadă că, precum în timpurile dinainte a venit la fiecare din sfinți, aşa a venit şi acum Cuvîntul la om, sfințindu-1 pe acesta şi arătîndu-Se în el ca şi în alții[83]. Căci de-ar fi fost aşa şi S-ar fi arătat numai

faţă de oameni prin cuvintele Lui ce veneau la prooroci şi,prin ei; la fiecare om care voia să le primească. In Noul Testament Se întrupează El însuşi ca un om central între noi.

83 în Vechiul Testament Cuvîntul venea la cîte un om ţn mod deosebit şi—1 sfinţea. Dar nu S-a făcut El însuşi om. Prin acea venire' la oameni aleşi, pregătea venirea Lui ca om. Oamenii se pregăteau prin acel dialog mijlocit şi de la distanţă cu El, să-L cunoască atunci cînd va veni la dialogul din apropiere cu ei, devenit El însuşi Unul dintre ei şi grăind faţă către faţă cu ei prin grai şi faţă omenească luate de El, comunicîndu-le direct ceea ce le comunica înainte prin alții. Dumnezeu a fost deci totdeauna cu lumea prin Cuvîntul Său. Iar oamenii au fost făcuți capabili să stea cu El în comunicare. Ba chiar s-a pus în ei necesitatea de a sta cu El în comunicare şi de a fi conduşi de El, simţind necesitatea de a răspunde la cuvintele Lui în parte făptuitoare, în parte poruncitoare. Trebuinţa acestui răspuns se va face simțită din plin când va. veni Cuvîntul în persoană ca om. Aceasta se va vedea şi din dezordinea ce se va produce între ei în cazul că nu-I vor răspunde la acest grad nou de a Se comunica. Dar deşi Cuvîntul a fost pururea cu lumea creată prin El, nu toată s-a pregătit pentru legătura superioară cu Ei, ci numai o mică parte, care ajungea însă pentru a ajuta şi pe ceilalți oameni să-L înţeleagă la venirea Lui personală. Deci, deşi Dumnezeu ştia că lumea va cădea din legătura cu El, a creat-o totuşi, dînd prin aceasta dovada că nu a voit să creeze oameni lipsiți de libertate, care să rămînă alipiți de El în mod involuntar. Aceasta ar fi arătat un Dumnezeu temător de nişte fiinţe libere («cenzură transcendentă», semn al unui dumnezeu neatotputernic). Dumnezeu i-a creat pe oameni (şi pe îngeri) pentru o iubire liberă faţă de 'El. Aceasta arată în acelaşi timp valoarea reală ce le-o acordă. Dar aceasta comporta şi riscul căderii lor. Dumnezeu a făcut însă şi din aceasta un prilej ca să arate în şi mai mare grad iubirea Lui faţă de oameni, încercînd să-i recâştige prin mijlocul cel mai efectiv şi mai uluitor al înomenirii Fiului Său şi prin deschiderea perspectivei de a-i face fii ai Săi, chiar după ce şi-au arătat nepăsarea faţă de El prin părăsirea Lui.

într-un om, n-ar fi fost nici o minune (nici un paradox) şi **cei ce**-L **vedeau nu s-ar fi mirat,** intrebfnd: **«De unde este Acesta?» (Ioan, 19, 9); şi:** «Pentru **ce, Tu, om fiind, Te faci pe Tine Dumnezeu?» (Ioan,** 10,**33). Căci** erau obişnuiți **să audă: «Şi a fost** cuvîntul Domnului **către** fiecare dintre prooroci». **Dar** acum, de vreme ce Cuvîntul lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut, a răbdat să Se facă şi Fiul omului şi S-a smerit pe Sine, chip de rob luînd, crucea Domnului le este iudeilor sminteală, iar nouă «Hristos ne este Puterea şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24). Căci «Cuvîntul, cum zice Ioan, trup S-a făcut» (Ioan, 1,14). Dar Scriptura are obiceiul să numească trup pe om. Aşa se zice prin proorocul Ioel: «Voi vărsa din Duhul meu peste tot trupul» (Ioel, 2, 28). Şi tot aşa spune Daniel către Astyagi: «Nu mă închin unor idoli făcuți de mînă, ci lui Dumnezeu celui viu, Care a zidit cerul şi pămîntul şi are domnia peste tot trupul» (Dan., 14, 4). Şi acesta şi Ioel numesc tot trupul neam omenesc.

XXXI

Deci odinioară a venit la fiecare dintre sfinți şi i-a sfințit pe cei ce L-au primit pe El cu sinceritate. Dar nu s-a spus că, aşa cum s-au născut aceia, S-a făcut şi El om, nici că, aşa cum au pătimit aceia, a pătimit şi El[84]. Dar cînd la sfîrşitul veacurilor a venit o singură dată, prin Măria, spre desființarea păcatului (căci aşa a binevoit Tatăl să trimită pe Fiul Său născut din femeie, ceea ce s-a făcut sub Lege; Gal., 4, 4), atunci s-a spus că, luînd trup, S-a făcut om şi a pătimit în acest trup pentru noi, cum a zis Petru: «Hristos a pătimit cu trupul» (I Petru, 4,1). Aceasta ca să se arate şi ca să credem toți că, fiind pururea Dumnezeu şi sfințind înainte pe cei la care venea şi orînduind (5mKooucov) după voia lui Dumnezeu toate, pe urmă S-a făcut şi om pentru noi şi S-a sălăşluit dumnezeirea trupeşte în trup, cum zice Apostolul (Col., 2, 9). Iar aceasta este una cu a zice că, fiind Dumnezeu, Şi-a luat un trup propriu şi folosindu-Se de el ca de un organ, S-a făcut om pentru noi. Şi de aceea cele proprii trupului se zic ale Lui[85], fiindcă era în trup. Aşa era propriu Lui a flămînzi, a înseta, a pătimi, a obosi şi cele asemenea care țin de trup[86]. Iar faptele proprii Cuvîntului, cum e a scula morții, a face pe orbi să vadă, a vindeca pe cea care suferea de curgerea sîngelui, le făcea prin trupul Său[87]. Şi Cuvîntul purta slăbi

84 Adică, în Vechiul Testament nu S-a născut ca un om, alături de oameni, ca să pătimească şi El însuşi ca atare şi să învie, ca să le deschidă şi celorlalți calea spre înviere. Un Dumnezeu prezent numai spiritual în oameni n-a eliberat pe oameni de moarte.

85 Cuvîntul S-a făcut subiectul trupului.

86 Trupul e al Lui, pentru că ale Lui sînt toate cele primite prin trupul asumat. Aceasta e marea taină a lui Dumnezeu şi a omului: că Dumnezeu poate trăi cele ale omului şi omul pe cele ale lui Dumnezeu.

87 Aceasta e iarăşi marea taină a trupului omenesc: că cele dumnezeieşti se pol manifesta prin trup.

ciunile trupului ca ale Sale[10]. Căci trupul era al Lui. Şi trupul slujea faptelor dumnezeirii, căci în el se săvârşeau. Fiindcă era trupul lui Dumnezeu[8']. De aceea a zis proorocul: «Acesta neputinţele noastre le poartă» (Isaia, 53, 4; Matei, 8,17). El n-a zis: neputinţele noastre le-a vindecat, ca unul ce ar fi fost afară de trup şi le-ar fi vindecat numai, cum a făcut totdeauna, lăsînd pe oameni iarăşi supuşi morţii. Ci a purtat neputinţele noastre şi poartă păcatele noastre, ca să arate că S-a făcut El însuşi om pentru noi, şi trupul care le are pe acestea în sine este trupul Său. El nu S-a vătămat întru nimic ridicînd păcatele noastre în trupul Său pe lemn[88], cum zice Petru (I Petru, 2, 24), dar noi, oamenii, ne-am eliberat de patimile noastre şi ne-am umplut de dreptatea Cuvântului[89].

XXXII

Astfel trupul Lui pătimind, Cuvântul nu era în afara lui. De aceea şi pătimirea se zice că este a Lui. Şi împlinind El faptele Tatălui, trupul

80. Cînd sufăr de o înţepătură în trup, nu pot spune că mă doare trupul, ci că mă doare pe mine în întregime, deşi nu e înţepat sufletul. Tot aşa Cuvîntul întrupat simţea slăbiciunile şi durerile trupului ca fiind ale Sale, nesimţindu-Se ca Persoană unitară nesimţitor faţă de ele, deşi neputinţele şi durerile flămînzirii, oboselii, pătimirii nu atingeau propriu zis dumnezeirea. în acest sens dumnezeirea era nepătimitoare. Dar aceasta nu însemna că El nu simţea în întregimea Lui ca Persoană durerile şi slăbiciunile. E o mare taină în a avea omul de ex. sufletul neînţepat, neflămînd şi totuşi în a suferi ca un întreg nedespărţit cele ce ating numai trupul. în acest sens Dumnezeu-Cuvîntul nu privea impasibil la suferinţele trupului Său, deşi nu cu dumnezeirea flămânzea şi nu ea era străpunsă de cuie. Avem aci marea taină a unităţii Persoanei Lui, care era atât purtătoarea dumnezeirii cît şi a firii omeneşti.

81. E o mare taină cum poate fi trupul organul faptelor dumnezeieşti. Aci se arată cum şi el este un extraordinar complex raţional plasticizat, chip al sufletului, care la rîndul lui este chip al Cuvîntului (al Logosului dumnezeiesc), între toate fiind totodată o comunicare. Raţionalitatea plasticizată a trupului este o raţionalitate sensibilă, fiind trăită de el mai ales ca atare. Dar prin aceasta el e articulat ân suflet (sau sufletul e «inserat» în trup, cum spune Bergson); iar Dumnezeu-Cuvîntul, în firea Sa omenească. El a făcut trupul însufleţit capabil să fie unealtă a faptelor dumnezeieşti, mai presus de puterile lui naturale, dar şi să se umple de dulceaţa unei sensibilităţi superioare celor naturale. De aceea trupul lui Hristos se resimţea de faptul că era al lui Dumnezeu, precum şi Dumnezeu îşi însuşea sensibilitatea trupului în săvârşirea şi pătimirea celor proprii trupului. Dumnezeu a binevoit să Se umanizeze, precum umanitatea Lui s-a îndumnezeit. îndumnezeirea n-a anulat omenescului l-a înălţat şi umanizarea n-a coborît dumnezeirea de la firea ei, ci i-a dat prilejul de a participa la simţirea celor omeneşti. Poate că aşa cum ân simţirea conştientă a trupului omenesc al nostru se intîlneşte sufletul cu trupul, aşa în simţirea trupului lui Hristos se întâlneşte dumnezeirea cu umanitatea Lui constatatoare din suflet şi trup.

---

88 Nu a rămas in moarte, pentru că era şi Dumnezeu şi pentru că purta păcatele nu ca ale Lui, ci ca ale noastre, din milă pentru noi, El însuşi fiind fără de păcat, neîndulcindu-Se şi neîntinîndu-Se de ele, dar simţindu-Se responsabil de ele, ca şi cînd El le-ar fi săvârşit sau le-ar săvârşi, dar fără să le săvârşească El.
89 Cuvîntul fiind drept, deci suportând în trupul Lui păcatele noastre, fără să Se facă autorul lor, a umplut întîi trupul Său de dreptate, chiar prin faptul că a suferit pînă la capăt pentru ele fără să se împotrivească; iar dreptatea Lu*a trecut de la XI şi la noi, dacă unim trupul nostru cu trupul Lui. ■ ^ _ «... ^ \ -

nuera în afara Lui, ci Domnul le făcea acestea în trupul Lui însuşi[90]. De aceea făcut om, zicea: «Dacă nu fac lucrurile Tatălui Meu, să nu credeți în Mine; iar dacă le fac şi nu credeți în Mine, credeți în aceste fapte, ca să cunoaşteți că Tatăl este întru Mine şi Eu întru El» (Ioan, 10, 37-38). Cînd a fost nevoie să ridice pe soacra lui Petru cuprinsă de friguri (Matei, 8, 14), a întins mîna omeneşte, dar a oprit boala dumnezeieşte[91]. Şi orbul din naştere a fost atins de scuipatul omenesc ieşit din trup, dar prin tina purtătoare a scuipatului a deschis ochii dumnezeieşte (Ioan, 9, 6). Către Lazăr a trimis glas omenesc, ca un om, dar l-a sculat din morți dumnezeieşte, ca Dumnezeu[92].

Iar acestea se făceau şi se arătau aşa, pentru că avea un trup adevărat şi nu prin nălucire[93]. Domnul îmbrăcând trupul, l-a îmbrăcat pe acesta întreg cu toate pătimirile (afectele) lui, încât, precum spunem că trupul era al Lui, aşa trebuie să se spună că şi afectele trupului erau ale Lui, deşi nu atingeau dumnezeirea Lui[94]. Căci dacă ar fi fost trupul altuia, s-ar fi spus că şi pătimirile erau ale aceluia[95]. Dar dacă trupul a fost al Cuvîntului (căci «Cuvîntul trup S-a făcut», Ioan, 1, 14), e necesar să se spună că şi afectele trupului erau ale Lui, al Căruia era şi trupul. Iar fiind ale Lui afectele (pătimirile), cum sînt mai ales: a fi judecat, a fi biciuit, a înseta, crucea şi moartea şi celelalte slăbiciuni ale trupului, ale Lui sînt biruințele şi harul. De aceea în mod consecvent şi cuvenit se numesc acestea afecte (pătimiri) ate Domnului şi nu ale altuia, ca şi harul să ne poată fi dat de El[96]. Şi nu ne facexn închinătorii altuia, ci cu adevărat închinători ai lui

---

90 Nici Cuvîntul nu era în afara trupului ce pătimea şi de aceea a biruit moartea; nici trupul nu era în afara Cuvîntului care împlinea faptele lui Dumnezeu şi făcînd minunaşi de aceea faptele acestea au fost şi ale trupului.

91 Prin mîna ce o întindea se simțea puterea dumnezeiască. Mîna Lui nu era ca o mînă fără putere. Lucrarea dumnezeiască nu era despărțită de mîna ce atingea trupul bolnav. în aceasta se arăta că mîna era a lui Dumnezeu, asumată fiind de ipostasul Cuvîntului.

92 Chiar prin glasul trimis spre Lazăr aflat cu trupul în mormînt, lucra puterea dumnezeiască. Glasul omenesc şi lucrarea dumnezeiască nu erau despărțite. Se simțea puterea dumnezeiască în glasul omenesc. Nu era un glas ca al oricărui om, ci era plin de puterea dumnezeiască. De aceea se spune că glasul era al Cuvîntului, şi puterea era a omului Hristos Iisus.

93 Nu era un trup nălucă, căci în acest caz n-ar fi fost scăpat trupul nostru de patimi şi de moarte. Dar Cuvîntul nu era numai la aparență Subiectul lui, căci în acest caz s-ar fi întîmplat de asemenea o mîntuire la aparență. Ci era cu adevărat trupul real al Lui, efec-tuîndu-se în el. faptele mîntuitoare reale ale Cuvîntului, care se transmiteau prin el şi asupra altora şi asupra naturii.

94 Erau ale Cuvîntului întrupat, pentru că le trăia într-un mod imprimat de puterea dumnezeiască, sau erau ale Lui ca Subiect unitar, dar nu atingeau dumnezeirea Lui.

95 Dacă nu ar fi luat Fiul lui Dumnezeu însuşi trupul.ci ar fi lucrat din afară asupra trupului, trupul Lui n*ar fi devenit izvorul de vindecare al tuturor, ci Cuvîntul ar fi lucrat asupra oamenilor numai prin îndemnuri ca şi în Vechiul Testament. Nepătimind în el Cuvîntul însuşi, nu l-ar fi ridicat din moarte.

96 Sfîntul Atanasie expune aci o concepție despre har legată de înțelegerea ontologii» a mîntuirii. Harul e puterea eliberării de afecte şi de moarte, ce ne vine din trupul

- ■ CMyîtjtufci ~~pa»rt»i~~ aâ Acartț «ț&SMiț îâeljnaaxtea, E gu£«sa prin care « pralungeşte în noi în mod activ starea umanității curate şi înviate a Cuvîntului; puterea biruirii păcatelor prin răbdarea crucii (sau a afectelor) de către Cuvîntul însuşi. E puterea prin care înaintăm spre înviere şi îndumnezeire, dîndu-ne calitatea de fii ai Tatălui ceresc în unire cu Cuvîntul.

Dumnezeu, pentru că nu chemăm nici Mîntuitor pe nimenea dintre cei făcuți, nici vreun om comun, ci pe Fiul adevărat şi Cel prin fire din Dumnezeu, Care S-a făcut şi om.

XXXIII

Şi cine nu s-ar minuna de aceasta? Sau cine n-ar consimți că acesta este un lucru cu adevărat dumnezeiesc? Dacă lucrurile dumnezeirii Cuvîntului nu s-ar fi săvîrşit prin trup, omul nu s-ar fi îndumnezeit[97]. Şi iarăşi dacă cele proprii trupului nu s-ar fi socotit ale Cuvîntului, omul nu S-ar fi eliberat desăvîrşit de ele. Şi chiar dacă acesta s-ar fi liniştit puțin timp de ele, cum am spus înainte, totuşi ar fi rămas păcatul şi stricăciunea în el, cum s-a întâmplat cu oamenii dinainte. Şi aceasta se poate dovedi. De fapt mulți s-au făcut sfinți şi curați de tot păcatul[98]. Iar Ieremia a fost sfințit din pîntece (Ier., 1, 5). Şi Ioan încă purtat în pîntece sălta de bucurie la glasul Născătoarei de Dumnezeu Măria. Şi totuşi moartea a împără-țit de la Adam pînă la Moise şi «peste cei ce nu au păcătuit după asemănarea neascultării lui Adam» (Rom., 5, 14). Şi aşa oamenii au rămas nu mai puțin muritori şi întru stricăciune, supuşi patimilor (afectelor) proprii firii[99].

Dar acum, Cuvîntul făcîndu-Se trup şi însuşindu-Şi cele ale trupului, acestea nu se mai ating de trup, pentru Cuvîntul ce Şi l-a însuşit; ci sînt pironite de El. De aceea oamenii nu mai rămîn din pricina patimilor lor păcătoşi şi morți, ci, înviind prin puterea Cuvîntului, rămîn nemuritori şi nestricăcioşi (nesupuşi corupției). De aceea, născîndu-se trupul Lui din Născătoarea de Dumnezeu Măria, se spune că S-a născut El, Care dăruieşte altora facerea spre a fi, ca să mute la Sine facerea şi să nu mai mergem în pămînt ca fiind numai pămînt, ci, uniți cu Cuvîntul cel din cer,

---

97 Numai fiind străbătute, curățite, întărite şi tot mai desăvârşite de lucrările dumnezeieşti ale Cuvîntului, trupul şi sufletul omenesc s-au îndumnezeit. Aceasta s-a făcut lucrînd Dumnezeu-Cuvîntul însuşi în şi prin trupul devenit propriu al Lui. Şi numai pre-lungindu-se aceasta în veci. în umanitatea Cuvîntului lucrează ca Subiect Cuvîntul; şi aceasta, în veci. Se menține astfel în veci în mijlocul oamenilor un focar, din care iradiază Focul îndumnezeitor.

98 Chiar în cei care au dobîndit o curăție de păcatele personale, a rămas păcatul strămoşesc atîrnînd asupra lor şi amenințîndu-i să cadă în păcate personale, ca o sabie a lui Damocles.

99 Patimile proprii firii de după păcat au cînd înțeles de patimi păcătoase, cînd de afecte care, la început nepăcătoase, pot da naştere păcatului: foamea, setea, oboseala, durerea etc. Pe acestea Cuvîntul suportîndu-le cu răbdare şi în curăție pînă la moarte, le-a biruit, luîndu-le puterea.

sa fim ridicați prin El lu ceruri"[4]. Deci aşu *a* mutul şi celelalte afecte ale trupului nu fără rost lu Sine, cu de ucum, nu ca oameni (de la noi înşine), ci ca proprii ai Cuvîntului, să ne împărtăşim de viata veşnică. Căci nu mai murim în Adam, potrivit facerii de mai înainte, ci mutîndu-se facerea noastră şi toată slăbiciunea la Cuvîntul, ne vom scula din pămînt, dezle-gîndu-se blestemul de pe urma păcatului, pentru Cel ce S-a făcut pentru noi blestem.[100] Şi aceasta s-a făcut în modul cel mai cuvenit. Căci precum, fiind din pămînt, toți murim în Adam, aşa renăscând de sus, din apă şi din Duh, în Hristos toți sîntem făcuți vii, ca unii al căror trup nu mai e pămîn-tesc, ci cuvîntător (rațional) pentru Cuvîntul lui Dumnezeu, Cel ce pentru noi S-a făcut trup[101].

94. Aplică la Sine ca om facerea noastră, adică Se face şi pe Sine născîndu-Se ca om, dar mută şi la noi, care ne alipim Lui, facerea sau naşterea Sa curată, realizînd un fel de nouă creație. Desigur chiar naşterea primă a oamenilor nu e numai din actul părinților, care nasc pe alții, ci şi din lucrarea lui Dumnezeu care-i face, sau din actul creator al lui Dumnezeu. Dar oamenii au pus şi ei în lucrare puterea lor naturală în această naştere. în Iisus însă Cel ce Se naşte ca om e Ipostasul Cuvîntului şi de aceea Se naşte fără păcatul strămoşesc şi prin Botez ne dă şi nouă o naştere de sus, asemenea celei a Lui. în cea din urmă avem şi noi înşine un fel de inițiativă proprie, ca şi El. Pe de altă parte, întrucît din Fecioara nu ia un trup nepărtaş la afectele de pe urma păcatului strămoşesc, Cuvîntul le rabdă biruindu-le prin aceasta. Astfel acest trup nu mai merge definitiv prin stricăciune în pămînt. Dar nici al nostru, dacă se uneşte cu al Lui nu mai rămîne definitiv în pămînt, sau în neființă. Căci aşa cum trupul omenesc a fost creat la început ca să rămînă etern în existență, rămînînd etern în legătură cu Dumnezeu, aşa prin Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat şi înviat, trupurile noastre vor fi readuse le existența veşnică din moartea în care au ajuns.

XXXIV

Dar ca să poată cunoaşte cineva mai exact nepătimirea firii Cuvîntului'[1] şi neputințele ce I se atribuie Lui din pricina trupului, e bine să audă pe fericitul Petru. Căci acesta s-a făcut martor vrednic de crezare despre Mîntuitorul. El scrie în Epistola sa, zicînd: «Deci Hristos pătimind pentru noi cu trupul» (I Petru, 4, 1). Aşadar cînd se spune că a

100 Afectele intrate în fire pe urma păcatului, ca despărțire interioară de Dumnezeu şi de semeni, sînt «slăbiciuni» sau «neputințe» în mai multe sensuri: ele manifestă o necesitate de împlinire a firii noastre (foamea, setea, oboseala), apropiată de nimicul din care a fost scoasă şi de care s-a apropiat din nou; o durere prin vreo împuținare şi neregulari-tate intrată în ea; o frică de durere şi de moarte, care duce firea în grad extrem spre nimic. Ele au prin aceasta un caracter ontologic, fiind o împuținare a existenței, o apropiere de nimicul din care am fost scoşi prin creație; dar au şi un caracter etic pentru că arată o despărțire morală de Dumnezeu şi de semeni, ca izvoare ale existenței. Ca patimi, sau ca stări suferite, pasive, nu active, ele manifestă o slăbire a voinței noastre. Dar ele nu devin păcate decît atunci cînd voința, oarecum tîrîtă de ele, caută să le satisfacă peste măsură, fugim de apropierea nimicului prin surogate căutate care nu satisfac cu adevărat trebuința lor de mai multă existență. Căci nici o satisfacere a patimii nu duce pe om spre mai multă existență cum l-ar duce apropierea de Dumnezeu, izvorul vieții. Aceasta ar fi o primă scăpare a voinței de sub puterea patimilor, o primă întărire a ei. Hristos a luat afectele, dar nu Şi-a predat voința satisfacerii lor prin plăcere şi prin fuga de durere. Aceasta a putut-o face pentru că era şi Dumnezeu cel ce comunica firii Sale o putere şi deci o viață adevărată. Invingîndu-le astfel în El, le-a slăbit în firea noastră în general şi a întărit voința noastră contrară lor. Aşa am scăpat de puterea lor şi de moarte, ca urmări ale păcatului, sau ca blestem. Căci El a răbdat cu tărie pînă la moartea pe cruce acest blestem, biruin-du-1. Dumnezeu e nepătimitor nu în sensul că e indiferent, ci că nu e stăpînit fără voie de vreun afect. El le copleşeşte prin afectul iubirii, cum zice sfîntul Maxim Mărturisitorul *(Capete despre dragoste,* I, 2).

96. în Hristos am scăpat de forta afectelor şi de moartea definitivă, asemenea Lui, pentru că unindu-ne cu El prin credință, El a devenit în sens cuprinzător Subiectul nostru, dîndu-ne o altă naştere decît cea din păcat, asemenea celei a Lui, şi imprimîndu-ne prin puterea purtării crucii, dată de El, rezistența la afecte. Astfel trupul nostru nu

flă-mînzit, a însetat, a obosit, că n-a ştiut, că a dormit, că a plîns şi S-a rugat şi a fugit şi S-a născut şi a cerut să fie ferit de patimi şi simplu toate ale trupului, să se înţeleagă fiecare, potrivit cu ceea ce am spus înainte,că Hristos a flămînzit, a însetat pentru noi cu trupul; că a spus că nu ştie şi a fost pălmuit şi a obosit pentru noi cu trupul; S-a înălţat, S-a născut, a crescut cu trupul; I-a fost frică şi S-a ascuns cu trupul; a spus: «De e cu putinţă să treacă de la Mine acest pahar» (Matei, 26, 39), a fost lovit şi a primit bătăi pentru noi cu trupul; şi toate cele de felul acesta le-a răbdat pentru noi cu trupul. De aceea nici Apostolul n-a zis: «Hristos a pătimit cu dumnezeirea, ci a pătimit pentru noi cu trupul», ca să se ştie că patimile nu sînt proprii Cuvîntului după fire, ci proprii prin fire trupului.

Drept aceea să nu se smintească cineva de cele omeneşti, ci să cunoască mai vîrtos că, după fire, Cuvîntul însuşi este nepătimitor, dar totuşi, din pricina trupului pe care l-a îmbrăcat, se spun acestea despre El, dat fiind că acestea sînt proprii trupului, iar trupul e propriu Mântuitorului. El rămîne după fire nepătimitor, precum este, nefiind vătămat de acestea, ci mai degrabă desfiinţîndu-le şi pierzîndu-le[102]. Iar oamenii, **odată ce afectele lor au trecut asupra Celui nepâtimitor şi au fost lepă**date, devin şi ei nepătimitori şi liberi de ele în veci, precum a învăţat Ioan, zicînd: «Şi ştiţi că Acela S-a arătat ca să ridice păcatele noastre şi păcat în El nu este» (I Ioan, 3, 5). Aşa fiind, va întreba vreun eretic: «Pentru ce învie trupul, care e muritor prin fire? Iar dacă învie, pentru ce nu flămîn-zeşte şi însetează şi pătimeşte iarăşi şi nu rămîne muritor? S-a făcut din pămînt, deci cum încetează în el ceea ce e după fire?» Trupul va putea răspunde în acest caz ereticului care caută ceartă prin aceasta: Sînt din pămînt şi muritor după fire, dar pe urmă am fost făcut trupul Cuvîntului şi El însuşi a purtat afectele mele, deşi

mai este din pămîntul despărţit de Dumnezeu (prin căderea în păcat), ci este imprimat mai puternic de raţiune. El devine mai cuvîntător (mai raţional) decît este prin sufletul raţional cu care este unit, prin care se actualizează raţionalitatea Iui, sau cuvîntul lui responsabil. Căci Raţiunea supremă îl întăreşte în raţionalitatea ce se opune dereglărilor pătimaşe şi îl face să fie instrumentul cuvîntului ca răspuns cu mult mai conştient la Cuvîntul lui Dumnezeu.

97. Firea dumnezeiască a Cuvîntului e «nepătimitoare» nu numai în sensul că nu e supusă durerilor, ci şi în sensul că nu-şi pierde întru nimic caracterul ei activ, primind vreo pasivitate a afectelor în ea. Numai aşa Hristos, ca Subiect al firii omeneşti supuse unor afecte suferite pasiv, poate întări din caracterul activ şi total liber al firii Sale dumnezeieşti voinţa noastră ca să se opună afectelor ca forme ale pasivităţii şi să le biruiască. Aci e anticipată formula «călugărilor sciţi» de la 519-520: «Unul din Treime a pătimit cu trupul».

102 Şi aici ca şi în alte locuri, definind nepătimirea lui Hristos după dumnezeire, sfîntul Atanasie nu spune că ea ar fi însemnat o stare de indiferenţă faţă de neputinţele Sale ca om, sau ale altora, ci că firea Lui dumnezeiască nu a fost «vătămată», sau «atinsă» de aceste slăbiciuni; că nu ea flămînzea, obosea, înseta etc. Dar prin aceasta nu se neagă mila lui Dumnezeu faţă de cei care suferă. Iar mila, cum s-ar simţi fără o oarecare simţire a durerii celorlalţi? Aceasta deschide putinţa de a recunoaşte oarecare simţire a Lui şi pentru durerile Sale ca om pentru noi. E adevărat că sfîntul Atanasie spune că mai degrabă Hristos desfiinţa aceste afecte prin dumnezeirea Lui, Dar le desfiinţa nu prin indiferenţă faţă de cei ce suferă de ele, ci prin puterea ce o dădea mila faţă de noi, de a le suporta, de a nu le da importanţă, de a le copleşi prin iubirea faţă de noi. Dar aceasta înseamnă o întărire a altui afect: a dragostei faţă de Dumnezeu şi de oameni. Şi nu se poate nega acest «afect» lui Dumnezeu. Sfîntul Maxim zice: «Dragostea este născută de nepătimire» *(Op. cit.* I, 2). Iar dragostea pentru cel ce suferă nu e o dragoste nedeterminată faţă de starea concretă a

este nepătimitor. Iar prin aceasta m-am eliberat de ele, nefiind lăsat să mai slujesc lor, din pricina Domnului care m-a eliberat de ele. Dacă vrei să mă întrebi de ce m-am izbăvit de stricăciunea cea după fire, îți spun că, pentru că Cuvîntul lui Dumnezeu a luat trupul meu de rob. Şi precum Domnul, îmbrăcând trupul, S-a făcut om, aşa noi oamenii sîntem îndumnezeiți, fiind preluați de Cuvîntul prin trupul Lui, şi de aceea moştenim viața veşnică".

XXXV

Acestea le-am cercetat în chip necesar, ca, de-L vom vedea pe El lucrând sau spunînd ceva dumnezeieşte prin trupul propriu ca printr-un organ, să cunoaştem că le lucrează acestea pentru că e Dumnezeu; şi iarăşi, de-L vom vedea grăind sau pătimind ceva omeneşte, să ştim că, purtând trup, S-a făcut om şi aşa le face şi le grăieşte acestea. Căci cunoscând cele proprii fiecăreia şi văzîndu-le şi înțelegîndu-le ca lucrate amîn-două acestea de către Unul, vom crede în chip drept şi nu vom rătăci. Dar dacă cineva, văzînd cele făcute de Cuvîntul dumnezeieşte,

cuiva. Că «nepătimirea» pe care teologia occidentală contemporană (protestantă şi catolică: Moltmann şi H. Muhlen) o tăgăduieşte lui Dumnezeu, înțelegînd-o ca o încremenire nepăsătoare a Lui, are acest înțeles la sfinții părinți se vede şi din fraza următoare a sfîntului Atanasie, în care spune că şi noi ne vom bucura în viața viitoare în Hristos de nepătimirea Lui. Dar aceasta nu e o lipsă de dragoste. în rîndurile acestea e temeiul formulei «călugărilor sciți» de la 519-520: «Unul din Treime a pătimit cu trupul».

99. Arienii se vede că nu recunoşteau o înviere a trupurilor şi o viață veşnică în ele. Pentru că socoteau că ceea ce e pămîntesc prin fire rămîne prin fire muritor. Deci lumea imanentă rămîne aşa cum este. Nu e ridicată în alt plan. Sfîntul Atanasie recunoaşte că creația, inclusiv trupul luat din pămînt, rămîne după fire neschimbată. Dar afirma credința în îndumnezeirea trupului după har şi în învierea lui la viața nemuritoare, pentru că cunoaşte un Dumnezeu superior naturii create şi în stare să o îridumnezeiască. Pămîntul, deşi ieşit din nimic, a primit o existență de la Dumnezeu şi a fos ridicat la starea de trup omenesc care, în unire cu sufletul, e capabil de o simțire omenească. De ce n-ar putea atunci acest trup să fie ridicat, în unire cu Cuvîntul, şi la o viață îndumnezeită? Chiar în natura pămîntului e imprimată o raționalitate. în materia devenită trup e imprimată o raționalitate superioară, capabilă de a sluji ca instrument Cuvîntului. De ce n-ar putea fi ridicat atunci la o raționalitate, la o simțire şi la un cuvînt şi mai înalt, adică Ia o îndumnezeire a lui, în unire intimă cu Dumnezeu-Cuvîntul, Care a asumat trupul nostru? Dumnezeu nu lasă despărțit de El şi lipsit de El nimic din cele create, afară de cazul cînd vreunele din ele ■ unele ființe omeneşti ■ nu vor su-I facă loc in ele.

va tăgădui

trupul, sau văzînd cele proprii trupului, va tăgădui îmbrăcarea în trup a Cuvîntului, sau pornind de la cele omeneşti va cugeta în chip coborît despre Cuvîntul, unul ca acesta, amestecînd ca un cîrciumar iudaic vinul cu apa, va socoti crucea sminteală, iar ca un elin va socoti propovăduirea ei nebunie (I Cor., 1, 23). E ceea ce au pătimit şi arienii, duşmani ai lui Dumnezeu[103]. Căci văzînd cele omeneşti ale Mîntuitorului, au socotit că El este creatură. Dar gîndind aşa ar fi trebuit ca, văzînd ei şi cele dumnezeieşti ale Cuvîntului, să nege facerea

103Iudeii au amestecat vinul cu apa, pentru că ei cred în Dumnezeu cel personal, dar nu admit întruparea şi crucea Fiului Său; păgînii nu au nici măcar vinul credinței în Dumnezeu cel personal. Arienii sînt la fel cu păgînii. Pentru că, dacă Fiul e natură imanentă, şi Cel din care provine e tot natură imanentă.

trupului Lui şi să se unească cu maniheii. Dar aceia ar trebui să afle măcar şi mai tîrziu că «Cuvîntul trup S-a făcut».

Noi însă, urmărind scopul credinței, să cunoaştem cele ce le cugetă aceştia în chip rău, ca unii ce avem înțelegerea cea dreaptă. Căci cuvintele: «Tatăl iubeşte pe Fiul şi toate le-a dat în mîna Lui» (Ioan, 3, 35) şi: «Toate Mi-au fost predate de către Tatăl Meu» (Matei, 11, 27) şi: «Nu pot să fac de la Mine nimic, ci precum aud, judec» (Ioan, 5, 30) şi toate de felul acesta cîte se mai spun, nu arată că Fiul nu le-ar fi avut totdeauna pe acestea. Căci cum oare cele ce le are Tatăl nu le-ar fi avut din veşnicie Unicul Cuvînt şi înțelepciunea după ființă a Tatălui, odată ce spune: «Toate cîte le are Tatăl, ale Mele sînt» (Ioan, 16, 15) şi «Toate ale Mele sînt ale.Tatălui» (Ioan, 17, 10)? Căci dacă cele ale Tatălui sînt ale Fiului, iar Tatăl le are acestea pururea, e vădit că cele ce le are Fiul, Care Se află în Tatăl, sînt pururea în El. Deci nu a spus acestea pentru că nu le-a avut vreodată, ci pentru că Fiul, Care are veşnic cele ce le are, le are de la Tatăl.

XXXVI

Dar ca nu cumva cineva, văzînd pe Fiul avînd toate cîte le are Tatăl, amăgit de asemănarea şi identitatea desăvîrşită, să cadă în greşeala lui Sabelie, socotind că El este Tatăl, a zis: «Mi s-au dat» şi «Am luat» şi «Mi s-au predat», pentru a arăta că nu este El însuşi Tatăl, ci Cuvîntul Tatălui şi Fiul veşnic, avînd, din pricina asemănării cu Tatăl, din eternitate cele ce le are de la El. Deci pentru că este Fiul, are de la Tatăl veşnic cele ce le are. Iar că spusele: «Mi s-au dat», «Mi s-au predat» şi cele asemenea acestora nu micşorează dumnezeirea Fiului, ci-L arată mai vîrtos Fiu cu adevărat, se poate afla chiar din ele însele. Căci dacă I s-au predat Lui toate, aceasta arată mai întîi că El este Altul decît toate pe care le-a primit. Apoi, fiind Moştenitorul tuturor, singur El este Fiul propriu după ființă al Tatălui. Pentru că dacă ar fi fost unul dintre toate, n-ar fi fost El Moştenitorul tuturor, ci fiecare ar fi primit ceva, cum ar fi voit şi cum i-ar fi dat Tatăl. Dar primindu-le El toate, El este Altul dedt toate şi e singur Fiul propriu al Tatălui.

Iar faptul că «I s-a dat» şi «I s-a predat» nu-L arată că nu le-ar fi avut vreodată, cum se poate vedea dintr-o spusă asemănătoare cu cea despre toate. Căci însuşi Mîntuitorul zice: «Precum Tatăl are viață întru Sine, aşa a dat şi Fiului să aibă viață întru Sine» (Ioan, 5, 26). Spunînd «I-a dat» S-a arătat pe Sine că nu e Tatăl. Iar spunînd «aşa», a arătat asemănarea şi identitatea firii Fiului cu Tatăl. Deci dacă era odată dnd nu le avea Tatăl, e vădit că şi Fiul era dnd nu le avea. Căci precum le are Tatăl, aşa le are şi Fiul. Iar dacă e necredincios lucru a spune că Tatăl nu le avea, dar e binecredincios a zice că Tatăl le are pururea, cum nu e absurd ca, odată ce Fiul zice «precum are Tatăl, aşa are şi Fiul», aceştia să spună că nu are aşa, ci altfel? Mai vrednic de crezare

este ceea ce zice Cuvîntul şi a crede că toate dte spune că le-a luat, avîndu-le pururea, le are de la Tatăl. Căci Tatăl nu le are de la cineva, dar Fiul le are de la Tatăl. Ca în pilda strălucirii, dacă strălucirea ar zice: «Lumina mi-a dat tot locul ca să-1 luminez şi nu-1 luminez de la mine însămi, d precum voieşte lumina», zidnd aceasta n-ar spune că ea nu a fost dndva, ci: «sînt proprie luminii şi toate ale ei sînt ale mele», aşa trebuie cugetat cu mult mai vîrtos despre Fiul. Căci Tatăl dîndu-le toate Fiului, le are iarăşi toate în Fiul; şi avîndu-le Fiul, le are pe aceleaşi şi Tatăl. Căci dumnezeirea Fiului este dumnezeirea Tatălui. Şi aşa îşi împlineşte Tatăl întru Fiul purtarea de grijă a tuturor"".

XXXVII

Acesta e înțelesul spuselor amintite. Cît despre cele spuse omeneşte despre Mîntuitorul, ele au de asemenea un înțeles binecredincios. De aceea le-am şi explicat mai înainte pe acestea, ca, de-L vom auzi pe El întrebînd unde e aşezat Lazăr (Ioan, 11, 34), sau întrebînd în părțile Cezareii lui Filip: «Cine zic oamenii că sînt Eu?» (Matei, 16, 13) şi: «Cîte pîini aveți?» (Marcu, 6, 38) şi: «Ce voiți să vă fac?» (Matei, 20, 32), să

101. «Toate cîte le are Tatăl ale Mele sînt» se referă şi la faptele purtării de grijă a Tatălui de lume. Iar aceasta se precizează în sensul că toate faptele purtării de grijă ale Tatălui faţă de lume Tatăl le săvîrşeşte «prin Fiul». E şi în aceasta o lucrare în comuniune a Tatălui şi a Fiului; Tatălui îi place să lucreze prin Fiul, pentru că îl iubeşte pe Fiul. Deci şi în purtarea de grijă a lui Dumnezeu de lume se manifestă dragostea între Tatăl şi Fiul. Nimic nu-I place vreunei Persoane dumnezeieşti să facă singură. în nici o faptă nu Se desparte Una de Alta. Pe de altă parte, Tatăl împlineşte purtarea de grijă faţă de lume prin Fiul nu numai ca prin Fiul cel iubit, Care-I. iubeşte la rîndul Său pe Tatăl, ci şi cu prin Cuvîntul sau înţelepciunea Sa să le conducă pe toate în mod înţelept şi să le facă prin cuvîntul imprimat în ele să răspundă Cuvîntului şi să le ţină prin uceastu legate de Cuvîntul Său şi, prin El, de Sine însuşi.

cunoaştem din cele spuse înainte înțelesul corect al celor zise si să nune smintim ca arienii, duşmanii lui Hristos.

Mai întîi trebuie întrebați aceşti necredincioşi, de unde trag%pncluzia că El nu ştia? Nu totdeauna cel ce întreabă întreabă pentru că nu ştie. Ci se întîmplă ca cel ce ştie să şi întrebe despre cele ce le ştie. Astfel Ioan ştia că Iisus care întreba: «Cîte pîini aveți?» nu era neştiutor cu privire la aceasta, ci cunoştea ceea ce întreba. Căci zice: «Iar aceasta o zicea, ca să încerce pe Filip. Pentru că El ştia ce avea să facă» (Ioan, 6,6). Iar dacă ştia ce avea să facă, nu întreba din neştiință, ci întreba cunoscând. Din aceasta se poate deduce acelaşi lucru şi despre cele asemănătoare. De pildă dnd întreabă Domnul unde e aşezat Lazăr, sau cine zic oamenii că este El, nu întreabă din neştiință, ci cunosdnd cele ce întreba pe ei şi ştiind ce avea să facă. Astfel se înlătură repede sofisma lor.

Iar dacă vor să se mai sfădească în privința întrebărilor, să audă că în dumnezeire nu este neştiință, dar, precum s-a spus, îi este propriu trupului să nu ştie. Şi că acesta este adevărul, priveşte cum Domnul, întrebînd unde este aşezat Lazăr, a spus, nefiind de față, d fiind departe, că Lazăr a murit şi unde a murit. Iar Cel ce e socotit de ei ca neştiutor cunoaşte dinainte gîndurile ucenicilor şi ştie ce este în inima fiecăruia şi ce este în lăuntrul omului; ba, ceea ce e mai mult, El singur cunoaşte pe Tatăl şi zice: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 9).

XXXVIII

Deci e limpede oricui că este propriu trupului să nu ştie, iar Cuvîntul, întrudt e Cuvîntul, cunoaşte toate încă înainte de a Se face. Dar nici fădndu-Se trup n-a încetat să fie Dumnezeu; şi nici, pentru că e Dumnezeu, nu ocoleşte omenescul. Să nu fie![104] Ci mai vîrtos, Dumnezeu fiind, a luat trupul gi fiind în trup a îndumnezeit trupul. Şi precum fiind în el întreba, în el a şi înviat mortul. Şi a arătat că Cel ce face pe morți vii şi le aduce sufletul în trup, cu mult mai vîrtos cunoaşte cele ascunse ale tuturor şi deci cunoştea şi unde era aşezat Lazăr. Totuşi a întrebat. Căd a făcut şi aceasta Preasfântul Cuvînt al lui Dumnezeu, Care a răbdat toate pentru noi, ca, purtînd astfel şi neştiința noastră, să ne dăruiască să cunoaştem pe singurul adevăratul Tată al Său şi pe Sine însuşi trimis de El pentru noi spre mîntuirea tuturor, har de dt care n-ar putea fi altul mai mare[105].

Cînd deci spune Mîntuitorul cuvintele, de care se poticnesc arienii: «Datu-Mi-s-a puterea» (Matei, 28, 18) şi «Preamăreşte pe Fiul Tău» (Ioan, 17, 1), iar Petru: «I s-a dat Lui stăpînirea», le cunoaştem pe toate

---

104Faptul că Dumnezeu e deosebit de lume, nu-L face să Se țină distant de om şi despărțit de el. Aceasta ar putea fi o obiecție a panteiştilor. Dar ce folos de o divinitate identică cu lumea, dacă ea nu poate ajuta omului să iasă din monotonia relativistă a lumii şi din procesul ei care produce şi nimiceşte persoanele umane, asimilmdu-le cu lucrurile şi nedîndu-le putința să aibă în ea o viață veşnică şi fără lipsuri? Odată ce Dumnezeu a creat pe om şi trupul omenesc, nu e motiv să Se ferească de el şi nici nu e lipsit de puterea de a realiza o unire intimă cu această creatură excepțională şi capabilă de a răspunde conştient iubirii Lui şi de a-L cunoaşte, fără să-i schimbe natura de creatură. De ce n-ar putea, în acest scop, să o şi îndumnezeiască, ridicînd-o la nivelul celui mai adecvat dialog cu El în iubire? De ce n-ar putea în acest scop să Se facă şi El însuşi ipostas al firii omeneşti, ca să lucreze prin ea într-un mod efectiv asupra tuturor oamenilor, din maxima apropiere a lor, lucrînd asupra firii Sale omeneşti în primul rînd? Nu se dovedeşte prin aceasta că firea noastră a fost făcută ca cel mai apt organ de manifestare a lui Dumnezeu prin ea? Dacă trupul nostru imprimat de rațiunea sufletului poate fi folosit ca organ al cuvintelor, prin care se exprimă sensuri şi se săvîrşesc în cosmosul adecvat omului fapte ca semne de iubire față de semenii săi, de ce n-ar putea fi folosit de Cuvîntul dumnezeiesc însuşi, izvorul tuturor sensurilor şi al iubirii filiale față de Tatăl şi al frățietății cu oamenii, devenit Subiect al lui, ca mijloc al comunicării de sensuri şi de iubire în formă sensibilă potrivită oamenilor, fără să anuleze cele proprii omenescului? '

105 Cunoaştem din neştiința asumată pentru noi Cît de mare este iubirea de oameni a Tatălui, Care a voit ca Fiul să Se facă om pentru noi, dar şi a Fiului, Care a primit să Se facă om. Ea L-a făcut să Se apropie şi în privința aceasta la maximum de noi. Dar neştiința Lui omenească se uneşte în chip tainic cu atotştiința şi cu atotputernicia Lui, prin care a îndumnezeit omenescul. Un omenesc care nu şi-ar recunoaşte cu smerenie condiția sa nu ş-ar deschide în mod real dumnezeirii. Cel ce toate le ştie ne-a dat şi prin aceasta pildă de smerenia cuvenită omenescului, pentru a-1 înălța cu adevărat. Cel ce ştie că prin sine nu ştie nimic, şi tot ce ştie ştie prin Dumnezeu, ştie cu adevărat mai mult decît cel ce pretinde că ştie totul prin sine.

acestea ca avînd acelaşi înțeles, anume că toate se spun omeneşte din pricina trupului. Căci deşi nu avea trebuință, totuşi se spune că cele ce le-a primit El le-a primit omeneşte, pentru ca, primind Domnul şi ceea ce primeşte afiîndu-se în El, harul să ne rămînă sigur[106]. Căd omul singur are putința să şi primească şi să şi piardă[107]. Aceasta s-a arătat cu Adam care, primind, a pierdut ceea ce a primit. Dar ca să rămînă harul de nepierdut şi să fie păstrat sigur pe seama oamenilor, îşi însuşeşte El darul şi spune că a luat ca om puterea pe care o are pururea ca Dumnezeu. Şi aşa spune:

«Preamăreşte-Mă pe Mine», Cei ce preamăreşte pe alții, ca să arate că are trup ce are nevoie de acestea. De aceea primind trupul, deoarece trupul se află în El şi pentru că luîndu-1 pe el S-a făcut om, se spune că El a primit.

XXXIX

106 Dacă n-ar fi primit El ca om, dar de la Sine ca Dumnezeu în mod statornic darul eliberării de păcat şi de moarte, acest dar nu s-ar extinde din El la toți cei ce vor să-1 primească în dar. Deci pentru aceasta El trebuia să fie şi Dumnezeu şi om, adică umanitatea să fie asumată de Dumnezeu cu toate slăbiciunile ei de pe urma păcatului, ca să fie biruite de dumnezeirea Lui; numai păcatul trebuia să nu fie în El ca despărțire de Dumnezeu-Tatăl Lui cu voia. De aceea S-a întrupat chiar Fiul lui Dumnezeu, ca iubirea maximă ce-L leagă de Tatăl să facă cu neputință despărțirea Lui de El ca om prin păcat. Trebuia să fie asumată şi neştiința ei, ca să vadă ca om că nu poate cunoaşte pe Dumnezeu decît venin-du-I din ipostasul dumnezeiesc cu care era unită umanitatea Lui. El trebuia să experieze şi neştiința Sa ca om şi faptul că cunoaşterea li curgea mereu de la ipostasul Său dumnezeiesc, că nu îi vine din omenesc.

107 Animalul nu poate primi cunoştința şi curăția morală. Iar Dumnezeu nu are nevoie să le primească. Numai omul poate şi primi şi pierde aceste daruri folosind râu libertatea.

Dacă deci, cum s-a spus de multe ori, Cuvîntul nu S-ar fi făcut om, ar fi cum ziceți voi, că Cuvîntul a primit şi are nevoie de slavă şi nu cunoaşte. Dar dacă S-a făcut om - şi de fapt S-a făcut - şi e propriu omului să primească şi să aibă nevoie, pentru ce să cugetăm pe Cel ce dă numai ca primind şi să socotim pe Cel ce procură altora numai ca avînd nevoie şi să despărțim astfel pe Cuvîntul de Tatăl ca nedesăvîrşit şi ca avînd nevoie, iar umanitatea să o lipsim de har?[108] Căci dacă însuşi Cuvîntul, întrucît e Cuvîntul, e Cel ce a primit şi a fost slăvit, şi dacă El este, după dumnezeirea Lui, Cel ce a fost sfințit şi înviat, ce nădejde mai au oamenii?[109] Ei rămîn cum sînt, goi şi fără curaj şi morți, neavînd nici o comuniune cu Fiul care dăruieşte. Pentru ce a mai şi venit atunci Cuvîntul şi S-a făcut trup?[110] Dacă pentru a primi acelea ce spune că le-a luat şi ar fi gol de ele înainte de aceasta, în mod necesar va mulțumi şi El mai degrabă trupului, căci de-abia cînd S-a făcut trup a primit de la Tatăl cele ce nu le-a avut înainte de coborîrea în trup. De fapt, din aceasta s-ar arăta că a ajuns mai vîrtos El la o stare mai bună prin trup, şi nu trupul a ajuns la o stare mai bună prin Cuvîntul. Dar aceasta este o cugetare iudaică.

Dacă însă Cuvîntul a venit ca să mîntuiască neamul oamenilor şi dacă S-a făcut trup ca să-i sfințească şi să-i îndumnezeiască (şi de fapt pentru aceasta S-a făcut om), cui nu-i este limpede că cele ce zice că le-a primit cînd S-a făcut trup, nu le zice pentru Sine, ci pentru trup? Căci ale trupului în care era El au fost şi darurile date prin El de Tatăl[111]. Dar să vedemcare erau cele ce le cerea **si** cei pentru care zicea ca le-a luat, ca să se ruşineze aceia **şi** prin aceasta. El cerea slava **şi** zicea: «Toate Mi s-au predat» (Luca, 10; 22); **şi** după înviere zice că a primit toată puterea (Matei, 28, 18). Dar şi înainte de a fi spus: «Toate Mi s-au predat», El era Domnul tuturor. Căci toate s-au făcut prin El. Era singurul Domn, prin Care toate s-au făcut. Şi cerînd slava, era şi este El însuşi Domnul slavei, cum zice Pavel: «Căci dacă ar fi cunoscut-o, nu L-

108 Hristos Se trăia pe de o parte ca primind, pe de alta ca dăruind El însuşi. Erau două planuri în El, în intimă comunicare. Se trăia ca primind pentru noi, stăruind în comuniune cu noi, dar şi dăruindu-Şi Lui însuşi şi nouă, tot pentru noi.

109 Dacă în Hristos nu e şi Cel ce dă, ci numai Cel ce primeşte, cine ne mai poate da ceva mai presus de cele omeneşti?

110 în acest caz fiecare om trebuie să caute, ocolind pe Hristos, o relație directă cu Dumnezeu, ca să primească şi el cele ce le-a primit Hristos. Dar atunci de ce S-a mai făcut om acel Cuvînt, dacă e şi El doar o creatură? Ar trebui să se spună că pentru a ajunge prin trup la o stare mai înaltă. Deci oamenii s-ar afla fără El la o stare mai înaltă. Dar ce stare mai înaltă este aceasta care-i duce la o moarte definitivă, în circuitul fără sens al naturii, care nu are o realitate atotputernică şi liberă deasupra ei?

111 Prin Cuvîntul s-au dat trupului darurile dumnezeieşti. E un alt sens al expresiei «prin Cuvîntul». «Prin Cuvîntul» s-a făcut şi «prin Cuvîntul» a fost înălțat la starea îndumnezeită. «Prin» înseamnă şi «în». «în Cuvîntul» au fost şi se mențin toate ca existențe naturale. «în Cuvîntul» se înalță toate. Dacă nu s-ar fi făcut prin El şi în El, nu s-ar fi putut înălța tot prin El şi în El. El e vîrful umanității, pentru că ipostasul dumnezeiesc al

ar fi răstignit pe Domnul slavei» (I Cor., 2, 8). Căci avea cele ce le cerea: «Cu slava pe care am avut-o la Tine înainte de a fi lumea» (Ioan, 17, 5).

XL

Dar şi puterea, despre care a spus după înviere că a primit-o, o avea şi înainte de a o primi şi înainte de înviere. Căci certa El însuşi cu de la Sine putere pe satana, zicînd: «Mergi înapoia Mea, satano!» (Matei, 4, 10). Ba le-a dat şi ucenicilor putere împotriva lui şi a zis către ei după ce s-au întors: «Am văzut pe satana ca un fulger din cer căzînd» (Luca, 10, 18). Dar iarăşi ceea ce a spus că a primit, arată că a avut şi înainte de a primi. Căci alunga dracii şi ceea ce legase satana dezlega El, ca în cazul fiicei lui Avraam (Luca, 13, 16); şi ierta păcatele, spunînd slăbănogului şi femeii care I-a spălat picioarele: «Iartă-ți-se păcatele tale» (Matei, 9, 5; Luca, 7, 48); şi scula morți şi a redat vederea orbului din naştere, dăruindu-i puterea să vadă. Şi acestea le făcea nu făgăduindu-le în temeiul faptului că va primi puterea pentru ele, ci avînd chiar atunci puterea. Din acestea e vădit că cele ce le avea în calitate de Cuvîntul, zice că le-a primit omeneşte făcându-Se om, ca şi după înviere, venită ca de la El, oamenii de pe pămînt, făcându-se părtaşi dumnezeieştii firi (I Petru, 1,4), să aibă putere împotriva dracilor, iar în ceruri, eliberați de stricăciune, să împărătească veşnic. Şi în general trebuie cunoscut aceasta, că nimic din cele ce a spus că le-a primit, nu le-a primit ca neavîndu-le, căci le avea pururea Cuvîntul, odată ce era Dumnezeu; ci se zice că le-a primit acum omeneşte ca, primindu-le trupul în sine, să rămînă şi în noi în mod statornic[112]. Căci şi

spusele lui Petru: «A primit cinste şi slavă de la Dumnezeu» (II Petru, 1, 17) şi: «Se supun Lui îngerii» (I Petru, 3, 22) au acelaşi înțeles. Precum a întrebat omeneşte, a sculat pe Lazăr dumnezeieşte. Astfel «a primit» s-a spus omeneşte; iar supunerea îngerilor arată dumnezeirea Cuvîntului.

XLI

Fiului a asumat-o pe aceasta. Fiul lui Dumnezeu Se face Fiul Omului. în sens mai larg toate sînt imprimate de raţiunea al cărui izvor este Cuvîntul şi care are diferite trepte, în sens, în iubire, în comuniune. Deoarece prin Cuvîntul făcut om se dădeau umanităţii toate cele dumnezeieşti, El era şi cel ce le cerea de la Tatăl şi cel prin care se dădeau. Prin El nu se dădeau numai, ci se şi cereau de către umanitate, căci El S-a făcut şi ipostasul ei. El e în acelaşi timp vîrful rugător şi jertfitor al umanităţii prin care ni se comunică cele cerute şi dăruite Lui prin jertfă. Căci El este Cel care primeşte şi El dă toate. De la El se dau şi în El se primesc toate.

110.0 parte din Hristos le are şi le dă, iar o parte le primeşte. Dar fiecare parte este a Aceluiaşi ipostas sau subiect, încît se poate spune că El le dă şi El le primeşte, sau El Şi le dă Lui. Eu îmi dau porunci şi sfaturi şi eu le primesc. Mi le dau cu o parte din mine şl le primesc cu alta. Iar dîndu-Şi-le Cuvîntul lui Dumnezeu şi prlmindu-le ca om, In avem şi noi statornic în El şl li; primim statornic din El.

încetați, deci, urîtorilor de Dumnezeu, şi nu mai umiliți pe Cuvîntul. Nici nu mai înlăturați dumnezeirea Lui, care este a Tatălui, socotindu-L ca pe unul ce are vreo nevoie, sau suferă de neştiință. Nu aruncați cele ale voastre asupra lui Hristos, cum făceau iudeii ce aruncau odinioară cu pietre asupra Lui. Căci acestea nu sînt ale Cuvîntului, întrucît e Cuvîntul, ci sînt proprii oamenilor. Şi precum văzîndu-L seuipînd şi întinzînd mîna şi strigînd pe Lazăr, nu spunem că minunile au fost omeneşti, deşi s-au săvîrşit prin trup, ci ale lui Dumnezeu[113], aşa, cînd se spun în Evanghelie cele omeneşti despre Mîntuitorul, trebuie să privim iarăşi la firea celor spuse şi, văzîndu-le ca fiind străine de Dumnezeu, să nu le punem pe socoteala dumnezeirii Cuvântului, ci pe seama umanității Lui. Căci deşi Cuvîntul însuşi S-a făcut trup, pătimirile (afectele) erau ale trupului. Dar dacă trupul e purtat dumnezeieşte în Cuvîntul, harul şi puterea sînt ale Cuvîntului[114]. Căci făcea lucrurile (faptele) Tatălui prin trup. Dar arăta nu mai puțin afectele trupului în Sine. Aşa a întrebat şi a sculat pe Lazăr; a mirat pe Maica Sa, zicînd: «încă n-a sosit ceasul Meu» (Ioan, 2, 4), însă îndată a prefăcut apa în vin. Căci era Dumnezeu adevărat în trup şi trup adevărat în Cuvîntul. De aceea din fapte Se făcea cunoscut pe Sine ca Fiu al lui Dumnezeu şi îl făcea cunoscut pe Tatăl Său, iar din afectele trupului arăta că poartă trup adevărat şi că acesta era propriu al Lui[115].

XLII

Aşa fiind acestea, să cercetăm şi cuvîntul: «Iar de ziua aceea şi de ceasul acela nimeni nu ştie, nici îngerii, nici Fiul» (Marcu, 13, 32). Căci aflîn-du-se aceştia în privința lui în mare neştiință şi întuneric, socotesc să aibă în el un temei puternic pentru erezia lor. Dar eu îi văd şi în întemeierea pe acest cuvînt a ereziei lor, ca pe giganții - luptători împotriva lui Dumnezeu. Căci Domnul cerului şi al pămîntului, prin Care toate s-au făcut, e judecat de ei pentru ceea ce spune despre ziua aceea şi despre ceasul acela. Şi Cuvîntul care toate le ştie e socotit de ei

---

113 întinderea mîinii a fost faptă omenească, dar prin mîna întinsă s-a săvîrşit o minune dumnezeiască. Mîna întinsă a putut sluji ca mijloc prin care iradia puterea dumnezeiască. Lui Hristos ca Subiect comun al mîinii întinse şi al puterii dumnezeieşti ce iradia din El trebuie să I se atribuie amîndouă, şi ele erau atît de unite încît atît El cât şi cel vindecat simțea scurgîndu-se prin mîna întinsă puterea dumnezeiască. El nu simțea întinzînd mîna numai ceea ce simte un om obişnuit.

114 Deşi Cuvîntul S-a făcut trup, pentru că S-a făcut trup real, afectele au fost prezente în trup, dar suportarea lor de către însuşi Cuvîntul ca subiect le face ale lui Dumnezeu. Dar El nu le anulează prin aceasta, ci le slăbeşte puterea, nelăsîndu-Se dus prin ele la păcat, prin satisfacerea lor peste măsură, căci le satisfăcea mai puțin decât cereau, iar durerea o răbda fără să caute să scape de ea. în aceasta se manifesta o tărie a spiritului din puterea lui Dumnezeu. Deci le-a biruit în acelaşi trup oarecum omeneşte. Dar le-a putut Dirui numai pentru că Cuvîntul însuşi S-a făcut purtătorul lor. In modul acesta, printr-o putere ce ne vine de la Hristos, dar care nu se dispensează de efortul nostru ci-1 întăreşte, le putem birui şi noi, afară de moarte, pe care trebuie să o suportăm dar tot cu tăria răbdării, pentru a trece dincolo de ea cu această tărie. Cuvîntul, biruindu-le prin puterea Sa ce întărea puterea omenească, ne-a comunicat această putere biruitoare ca har şi nouă.

115 Le făcea şi pe cele omeneşti şi pe cele dumnezeieşti în mod unit. Suporta afectele omeneşti, dar le şi biruia. întreba ca un om neştiutor şi afla răspunsul de la Sine, ca Dumnezeu. Căci dumnezeiescul îşi deschidea uşa la bătaia omenescului; simțirea foamei îi

ca neştiind ziua aceea, şi Fiul care cunoaşte pe Tatăl e declarat ca neştiind ceasul şi ziua. Cine ar putea spune vreun lucru mai prostesc ca acesta, sau cine ar putea să rostească o nebunie egală cu aceasta? Cînd prin Cuvîntul s-au făcut toate, şi anii şi vremurile şi noaptea şi ziua şi toată zidirea, cum spun că Ziditorul nu cunoaşte făptura Sa? Dar însuşi şirul celor citite arată că Fiul lui Dumnezeu ştie ceasul şi ziua, chiar dacă arienii se prăbuşesc în neştiinţă. Căci zicînd «nici Fiul», descrie ucenicilor cele dinainte de ziua aceea, zicînd: «Vor fi acestea şi acestea şi apoi sfîrşitul». Cel ce ştie cele dinainte de ziua aceea, fără îndoială ştie şi ziua care se va arăta după cele spuse înainte. Căci dacă n-ar fi ştiut ceasul, n-ar fi arătat nici cele dinainte de el, neştiind cînd va fi ceasul acela. Dacă cineva vrînd să spună celor neştiutori unde e o casă sau o cetate, arată cele dinaintea casei sau cetăţii, pe urmă zice: «Apoi îndată e cetatea sau casa», fără îndoială cel ce le descrie pe acelea ştie unde e casa sau cetatea. Căci dacă n-ar şti, n-ar descrie cele dinaintea lor, ca nu cumva, din pricina neştiinţei, să-i ţină pe ascultători departe de ele, sau ca nu cumva, grăind, să greşească şi să rămînă în afară de ceea ce vrea să arate. Aşa Domnul spunînd cele dinainte de ziua şi de ceasul acela ştie exact şi nu e în neştiinţă cu privire la timpul cînd va veni ceasul şi ziua aceea.

XLIÎI

Dar pentru ce, dacă ştia, nu a spus atunci deschis aceasta ucenicilor, nu-i este îngăduit nimănui să iscodească, odată ce El a tăcut. «Căci cine a cunoscut gîndul Domnului? Sau cine s-a făcut sfetnicul Lui?» (Rom., 8, 24). Dar pentru ce, ştiind, a spus că nici Fiul nu ştie, socotesc că oricare dintre credincioşi ştie că aceasta a spus-o ca om din pricina trupului.

dădea prilejul s-o învingă. Dacă n-ar fi simţit-o real, n-ar fi avut prilejul să-Şi arate puterea asupra ei. Dacă n-ar fi avut prilejul să rabde stările legate de trupul Său ca nişte pasivităţi involuntare şi dureroase, nu le-ar fi putut învinge. Răbdarea afectelor I s-a făcut mijloc de biruire a lor prin arătarea puterii dumnezeieşti. Cel întrupat nu dă altă putere umanului Său în suportarea afectelor decît pe cea a răbdării. Şi aceasta ţine de chenoza Cuvîntului. Ontologia prefacerii în bine a umanului are ca bază eticul, sau spiritualitatea. Omul nou e omul spiritualizat. La aceasta e ajutat de Duhul Sfînt.

Deci nici aceasta nu înseamnă o slăbiciune a Cuvîntului, ci este propriu firii omeneşti să nu ştie. Şi aceasta o poate vedea cineva iarăşi bine, dacă cercetează cu bună conştiinţă vremea, sau cînd şi cui a spus Domnul aceasta. Astfel, nu a spus aceasta dnd a fost făcut cerul de către El, nici dnd era la Tatăl, «tocmind toate» (Pilde, 8, 30), nici înainte de a Se face om, d dnd «Cuvîntul trup S-a făcut». De aceea toate dte le spune după ce S-a făcut om, omeneşte, cu dreptate le pune pe seama omenităţii. Căci e propriu Cuvîntului să ştie cele făcute de El şi să nu ignore începutul şi sfîrşitul lor. Pentru că sînt lucrurile Lui şi ştie dte

sînt şi pînă dnd le-a făcut să existe[116]. Căci ştiind începutul şi sfîrşitul fiecăruia, ştie desigur şi sfîrşitul general şi comun al tuturor. Dealtfel spunînd în Evanghelie pentru omenescul Lui: «Părinte, a sosit ceasul, preamăreşte pe Fiul Tău» (Ioan, 17,1), e vădit că fiind Cuvînt ştie şi ceasul sfârşitului tuturor, dar ca om nu-1 ştie. Căci e propriu omului să nu ştie şi mai ales să nu ştie acestea. Dar şi acestea sînt proprii iubirii de oameni a Mîntuitorului. Căci de vreme ce S-a făcut om, nu Se ruşinează, din pricina trupului neştiutor, să spună: «Nu ştiu», vrînd să arate că, ştiind ca Dumnezeu, nu ştie trupeşte (omeneşte)[117]. Căci n-a zis: «Nici Fiul lui Dumnezeu nu ştie», ca să nu se arate dumnezeirea neştiutoare, ci: «Nid Fiul», ca neştiința să fie a Fiului născut din oameni.

XLIV

De aceea, vorbind şi de îngeri, n-a mers mai departe, pentru că nici Duhul Sfînt h-a făcut-o, ci a tăcut, arătând prin acestea două că dacă Duhul ştie, cu atît mai mult ştie Cuvîntul, în calitate de Cuvîntul, de la Care primeşte Duhul. Şi că tădnd despre Duhul a arătat că s-a referit la slujirea Lui omenească atunci dnd a spus «nici Fiul». Şi aceasta e o dovadă că vorbind omeneşte nu ştie «nici Fiul», dar arată că dumnezeieşte toate le ştie[118]. Căci de Fiul de care zice că nu ştie ziua, spune că cunoaşte pe Tatăl. «Căci nimeni, zice, nu cunoaşte pe Tatăl dedt Fiul» (Matei, 15, 27). Dar oridne, afară de arieni, va mărturisi împreună cu noi

116 Dumnezeu ca Persoană creatoare ştie de toate cele ce le-a creat. învăţătura creştină, socotind pe Fiul lui Dumnezeu, prin Care toate s-au făcut, Logosul sau Cuvîntul, Ii atribuie o conştiinţă a lor şi o lucrare creatoare care Ie orînduieşte pe toate în relaţiile lor reciproce. Fiecare din noi sîntem aduşi la existenţă în contextul în care putem împlini un rol propriu şi de fiecare din noi ştie El. Dar El ştie şî' de creaţia în totalitate, cu ce scop e făcută şi pînă când are să dureze în forma actuală. Numai o esenţă inconştientă în sens panteist nu ştie de cele ce ies din ea, ci toate se succed în baza unei legi inconştiente. Dar mintea noastră cere o împăcare între o ordine şi o cugetare care o gîndeşte şi o creează în mod conştient.

117 El luînd omenescul nostru nu-1 goleşte de ceea ce-i este propriu, ca să nu fie om numai în aparenţă. El îşi dă ca Dumnezeu Sieşi ca om cunoştinţa ce n-o are ca om. E o taină modul cum se face în practică această comunicare în Hristos, dar ea e reală.

118 E o taină în unirea acestora.

că Cel ce cunoaşte pe Tatăl cu atît mai mult cunoaşte întreaga zidire. Iar în întregul ei se află şi sffrşitul ei. Şi dacă s-a hotărît ziua şi ceasul ei de către Tatăl, e vădit că s-a hotărît prin Fiul şi că Fiul ştie ceea ce s-a hotărît prin El. Căci nu e nimic care nu s-a făcut şi nu s-a hotărnicit prin El. Deci dacă El esta Creatorul întregului, ştie cum şi dt şi pînă dnd a voit Tatăl să fie acesta. Iar în dtimea şi durata lor e implicată şi schimbarea lor[119].

Şi iarăşi, dacă toate ale Tatălui sînt şi ale Fiului - căci El însuşi a spus-o aceasta -,iar a Tatălui este şi a şti ziua, e vădit că şi Fiul ştie, avînd-o şi aceasta proprie prin primirea de la Tatăl. Şi iarăşi, dacă Fiul este întru Tatăl şi Tatăl întru Fiul, iar Tatăl ştie ziua şi ceasul, e vădit că şi Fiul, fiind întru Tatăl şi cunosdnd cele din Tatăl, ştie şi El ziua şi ceasul. Iar dacă Fiul este şi Chipul adevărat al Tatălui, iar Tatăl ştie ziua şi ceasul, e vădit că Fiul are şi în cunoaşterea acestora asemănarea cu Tatăl.

Şi nu e de mirare, dacă Cel prin care s-au făcut toate şi în care sînt aşezate toate (Col., 1, 17) cunoaşte cele ce s-au făcut şi dnd va fi sfîrşitul fiecăreia din acestea şi a tuturor îndeobşte[120]. Ci e de mirare îndrăzneala proprie nebuniei arienilor, care ne-a silit să ne întindem la atâta apărare. Căd numărând pe Fiul lui Dumnezeu şi Cuvîntul cel veşnic între cele făcute, puţin le mai trebuie să gîndească a zice că şi Tatăl e mai mic dedt zidirea. Căci dacă Cel ce cunoaşte pe Tatăl nu ştie ziua, nici ceasul sfîrşi-tului, mă tem să nu fie mai înaltă, cum ar spune aceia în nebunia lor, cunoştinţa despre creaţie, sau mai bine-zis despre partea mai de jos a realităţii, care e creaţia, dedt cunoştinţa despre Tatăl.

XLV

Hulind aceia astfel împotriva Duhului, să nu se aştepte să primească vreodată iertarea necredinţei lor, cum a spus Domnul (Matei, 12, 32). Dar noi, iubitorii şi purtătorii de Hristos, cunoaştem că nu neştiind Cuvîntul, în calitate de Cuvîntul, a spus: «Nu ştiu». Căci ştia. Ci indidnd omenescul - căci e propriu oamenilor să nu ştie - şi pentru că a îmbrăcat trupul neştiutor, în care aflîndu-Se, a spus trupeşte: «Nu ştiu». Căci după ce a spus: «Nid Fiul nu ştie» şi a dat ca exemplu neştiinţa oamenilor din vremea lui Noe, a adăugat îndată: «Privegheaţi deci că nu ştiţi nici voi ceasul în care vine Domnul vostru»

---

119 Caracterul desăvîrşit personal, conştient şi voluntar al lui Dumnezeu se arată nu numai în aceea că El a creat lumea din nimic, cînd şi cum a voit, ci şi în aceea că i-a fixat un hotar temporal. Dar acest hotar nu înseamnă sfîrşitul ei deplin, ci transfigurarea ei. Căci atît a iubit lumea, că i-a rînduit o existenţă veşnică şi o bucurie desăvîrşită a ei de El şi a Lui de ea, în Fiul Său. Dar atît creaţia cît şi planul cu privire la ea se realizează de Tatăl în comuniune cu Fiul, pentru ca această comuniune să-şi extindă puterea şi să se reflecteze şi în creaţiune şi în raportul lui Dumnezeu cu ea.

120 Toate există pentru că au fost aduse din nimic la existenţă si sînt menţinute în existenţă de către puterea Tatălui, manifestată prin Fiul. De aceea nu vor mai fi în forma actuală, cînd Tatăl, prin Fiul, le va da altă formă. Şi aceasta nu a lăsat-o Tatâl prin Fiul neprevăzută, sau nu va fi silit de lume să o schimbe. Ci schimbarea depinzînd de El, u st fost prevăzută de El.

(Matei, 24,42) şi iarăşi: «în ceasul în care nu gândiți vine Fiul omului» (ibid., 44). Căci şi Eu făcîndu-Mă pentru voi ca voi, am zis: «Nici Fiul». Dacă ar fi fost neştiutor dumnezeieşte, ar fi trebuit să zică: «Privegheați, deci, că nu ştiu» şi: «în ceasul în care nu gîn-desc». Dar nu a spus aşa. Ci spunînd: «Voi nu ştiți» şi: «în care nu gîndiți», a arătat că a nu şti e propriu oamenilor. Deci pentru aceştia a zis şi El, avînd trupul asemenea lor şi făcîndu-Se om: «Nici Fiul nu ştie». Căci nu ştia cu trupul, deşi fiind Cuvântul ştia. Iar pilda celor din vremea lui Noe dă iarăşi pe față neruşinarea duşmanilor lui Hristos. Căci şi vorbind despre aceasta nu a zis: «Nu am ştiut», ci: «Nu au cunoscut pînă ce nu a venit potopul» (ibid., 30). Căci oamenii nu au cunoscut. Dar Cel ce a adus potopul (iar Acesta era Mîntuitorul) cunoştea ziua şi ceasul în care va deschide cataractele cerului şi va desfunda adîncurile. De aceea a zis lui Noe: «Intră tu şi fiii tăi în corabie» (Fac, 7, 1). Dacă nu ar fi ştiut, nu ar fi spus de mai înainte lui Noe: «Peste şapte zile voi aduce potopul pe pămînt» (ibid., 4). Iar dacă în pilda privitoare la Noe arată ziua, sau arată că El a cunoscut ziua potopului, El ştie şi ziua celei de a doua veniri a Lui.

XLVI

Dar şi din cele spuse prin pilda fecioarelor, a arătat şi mai limpede care sînt cei ce nu cunosc ziua şi ceasul. Căci zice: «Privegheați, deci, că nu ştiți ziua sau ceasul» (Matei, 25, 13). Cel ce cu puțin înainte zisese: «Nimenea nu ştie, nici Fiul» (Matei, 24, 36), acum n-a zis: «Eu nu ştiu», ci: «Voi nu ştiți». Astfel întrebînd ucenicii despre sfîrşit, bine a spus atunci: «Nici Fiul nu ştie». Căci atunci a spus-o trupeşte (omeneşte) din pricina trupului, ca să arate că în calitate de om nu ştie. Fiindcă e propriu oamenilor să nu ştie. Dar întrucît e Cuvântul şi El este Cel ce vane şi El este Judecătorul şi El Mirele, ştie cînd şi în ce ceas vine şi cînd va zice: «Deş-teaptă-te cela ce dormi şi te scoală din morți şi te va lumina Hristos» (Efes., 5, 14).

Căci precum, făcîndu-Se om, flămînzeşte şi însetează şi pătimeşte cu oamenii, aşa împreună cu oamenii, ca om, nu ştie. Dar dumnezeieşte, fiind Cuvântul şi înțelepciunea întru Tatăl, ştie şi nu e nimic care să ignore. Aşa şi despre Lazăr întreabă omeneşte Cel ce, plecând spre el, îl scoală, ştiind de unde să strige sufletul lui Lazăr. Şi a fost mai mare lucru că ştia unde e sufletul, decât unde e aşezat trupul. Dar a întrebat omeneşte, ca să-l învie dumnezeieşte[121]. Aşa întreabă şi pe ucenici când se duc

---

121întreabă ca să arate că e ca noi, om adevărat, arătând prin întrebare dorul şi capacitatea umanului de a progresa mereu în infinitatea dumnezeirii. în întrebare se arată şi faptul că umanul ştie că e ceva mereu nou de ştiut. întreabă ca să întrebăm şi noi. Dar întreabă şi ca să arate că prin întrebare omenescul bate cu smerenie la uşa dumnezeiescului, în aceasta îşi arată umanul dorul după o cunoştință mereu sporită sădit în el de Dumnezeu şi o deschidere pentru ea. E şi în întrebare Q, legătură a omului cu Dumnezeu cel

în părțile Cezareii, deşi ştia şi înainte de a răspunde Petru. Căci dacă Tatăl a descoperit lui Petru cele despre care a întrebat Domnul, e vădit că descoperirea s-a făcut prin Fiul[12"]. «Căci nimeni, zice, nu cunoaşte pe Fiul decît Tatăl, şi pe Tatăl, decît Fiul şi cel căruia voieşte Fiul să i-L descopere». (Luca, 10, 22). Iar dacă cunoştința Tatălui şi a Fiului se descoperă prin Fiul, e neîndoielnic că însuşi Domnul care a întrebat a descoperit mai întîi lui Petru de la Tatăl, apoi a întrebat omeneşte pe Petru, ca să arate şi prin aceasta că întrebînd trupeşte (omeneşte), ştia dumnezeieşte ceea ce avea să spună Petru[122]. Deci ştia Fiul, cunoscînd Tatăl şi cunoscând pe Tatăl Său dincolo de a Cărui cunoştință nu există vreuna mai mare şi mai desăvîrşită.

XLVII

Dar sînt destule acestea pentru respingerea lor. Aş voi totuşi să-i întreb dacă rămîn şi după acestea duşmani ai adevărului şi luptători împotriva lui Hristos? Apostolul, scriind în Epistola II către Corinteni, zice: «Cunosc un om în Hristos, care înainte cu patrusprezece ani, fie în trup, fie afară de trup, nu ştiu, Dumnezeu ştie» (II Cor., 12, 2). Ce spuneți despre aceasta? A ştiut Apostolul ceea ce a pătimit în vedere, chiar dacă zice «nu ştiu», sau n-a ştiut? Dacă ziceți că n-a ştiut, luați seama ca nu cumva, obişnuiți cu căderea, să cădeți şi în aiureala frigienilor, care spun că atît proorocii cît şi alții care L-au slujit pe Cuvîntul nu ştiau nici cele ce făceau, nici cele ce propovăduiau. Iar dacă ziceți că,

infinit. în momentul în care întreabă cu cea mai adîncă şi mai curată smerenie, lui Iisus I se şi deschide uşa dumnezeirii de unde vine lumina. Aşa intră omenescul la cele dumnezeieşti şi cu contribuția lui, cu setea lui, nu e ridicat ca un obiect pasiv acolo. Cel ce întreabă se îmbogățeşte în cunoştință, pentru că nu se închide cu mîndrie în sine. Apoi chiar dacă ştie, cel ce întreabă pătrunde în inima celorlalți şi se întăreşte şi lărgeşte în ceea ce ştie; sau arată că ştiința sporeşte în deschidere, nu în închidere. Pe lîngă aceea, cel ce întreabă îl face şi pe cel întrebat să se silească să afle, sau să se întrebe şi să dea un răspuns. Fiul lui Dumnezeu a luat şi modul întrebării firii umane, ca să nu ne ferim de a folosi acest mod, ca să ținem seama şi de ceea ce gîndesc, ştiu şi ne spun alții într-o chestiune sau alta. Ce armonie nu s-ar realiza între oameni dacă s-ar întreba în toate şi ar ține seama unul de altul în ceea ce gîndesc!

120. Tatăl, ultimul izvor al cunoştinței, pentru că le are toate în Sine, descoperă lui Petru răspunsul la întrebarea Fiului prin întrebarea Fiului, sau mai ales prin întrebarea omenească pe care Fiul, întrupîndu-Se, Şi-a însuşit-o. Dar i-a descoperit şi Fiul. Căci însăşi întrebarea e maieutică, e sfredel care găureşte prin mintea omului şi prin inima lui, atras de magnetul adevărului dumnezeiesc care îl face să se străduiască să afle răspunsul, să se apropie prin aceasta de Tatăl şi să se deschidă Tatălui. Toți sîntem organe făcute să pătrundem în adevăr, în realitate, dar organe ce se pun în funcțiune unul prin altul. Dar dacă numai Fiul cunoaşte pe Tatăl, în întrebarea Fiului, coborîtă la modul smerit al întrebării omeneşti, trebuie să fi licărit totuşi şi o lumină care nu licăreşte în întrebările noastre de simpli oameni, deşi o anumită licărire este şi în ele. Căci cine întreabă şi-a pus o problemă şi într-un fel s-a apropiat de un răspuns. «Prin Fiul» ca Rațiune ni se dă totul: chiar şi întrebarea în care licăreşte deja o anumită cunoaştere.

deşi spunea

122 Faptul că Hristos ştia ca Dumnezeu ceea ce întreba ca om pe Petru trebuia să dea întrebării Lui o lumină care a trebuii să fie simțită de Petru.

«nu ştiu», ştia, căci avea în sine pe Hristos, descoperindu-i lui toate, cum nu e stricată cu adevărat şi nu se osîndeşte prin sine însăşi inima acestor duşmani ai lui Dumnezeu, care zic că Apostolul care spune «nu ştiu» ştie, iar Domnul care zice «nu ştiu» nu ştie? Căci dacă, fiindcă avea pe Hristos în el Pavel ştia cele ce spunea că nu le ştie, cum nu ştie mai vîrtos Hristos însuşi, chiar dacă zice: «nu ştiu»? Apostolul ştia ce i se întâmpla, pentru că-i descoperea Domnul. De aceea şi zice: «Cunosc un om în Hristos». Căci cunoscând pe om, ştia şi cum a fost acest om răpit. La fel Elizei, văzînd pe Ilie, a cunoscut cum a fost înălțat. Dar deşi ştia aceasta, fiii proorocilor socotind că Ilie a fost aruncat de către Duhul într-un munte, el cunoscând începutul *pe care l-a văzut, i-a oprit pe bărbați. însă silin-du-1 aceia, a tăcut şi le-a îngăduit să meargă (să-1 caute) (IV Regi, 2, 12, 15-18). Deci pentru că a tăcut, oare n-a cunoscut? A cunoscut, dar a îngăduit ca şi când n-ar fi ştiut, pentru ca aceia, încredințându-se, să nu se mai îndoiască despre înălțarea lui Ilie. Cu atît mai vîrtos Pavel, fiind el însuşi răpit, a ştiut ca şi cum a fost răpit. Deci şi Ilie a cunoscut. Şi dacă l-ar fi întrebat cineva, ar fi spus cum a fost înălțat. Totuşi Pavel spune: «Nu ştiu», pentru două motive, precum socotesc eu: unul, cum zice el însuşi, ca nu cumva pentru mărimea descoperirilor să-1 socotească cineva «mai presus decât îl vede» (II Cor., 12, 6); al doilea, pentru că spunînd Mîntuitorul: «Nu ştiu», trebuia să spună şi el: «Nu ştiu», ca nu cumva , rob fiind, să pară mai presus de Domnul Său şi ucenic, mai presus de Dascăl.

XLVIII

Deci Cel ce a dat lui Pavel să ştie a ştiut cu mult mai vîrtos El însuşi. Căci spunînd cele dinainte de ziua aceea, a ştiut, cum am spus înainte, şi când va fi ziua aceea şi ceasul acela. Şi totuşi ştiind, zice că nici Fiul nu ştie. Pentru ce a spus atunci: «Nu ştiu» cele ce le ştia ca Stăpîn? A făcut aceasta, precum socotesc, pentru ca dîndu-ne-o spre cercetare, aceasta să ne fie spre folos. Şi El însuşi dă minții îndemnuri spre căutarea adevărului. Prin amîndouă Mîntuitorul a urmărit folosul nostru. De aceea ne-a arătat şi cele ce ne vor întâmpina înainte de sfîrşit, ca nu cumva, cum însuşi a spus, să ne uimim, sau să ne înspăimîntăm când se vor petrece; dar şi ca, văzîndu-le,, să aşteptăm pe temeiul lor sfîrşitul. Dar despre ziua şi ceasul nu a voit să ne spună dumnezeieşte «ştiu», ci trupeşte, pentru trupul neştiutor, precum am spus înainte: «Nu ştiu». Aceasta pentru ca nu cumva să-L întrebe şi El sau, nespunîndu-le, să întristeze pe ucenici, sau spunîndu-le, să facă ceva contrar folosului lor şi al nostru, al tuturor. Pentru că orice face El face spre folosul nostru, de vreme ce pentru noi S-a făcut Cuvîntul trup. Deci pentru noi a spus şi că «nici Fiul nu ştie». Şi n-a mințit spunînd aceasta (căci a spus omeneşte, ca om: «nu ştiu»),şi n-a lăsat nici pe ucenici să-L silească să spună. Căci spunînd: «nu ştiu» le-a

oprii stăruința întrebării[m]. Dar în Faptele Apostolilor e scris că atunci cînd, avînd îngerii aproape, **S**-a înălțat ca om şi a ridicat la cer trupul nostru şi cînd ucenicii, văzînd aceasta, îl întrebau iarăşi dnd va fi sfîrşitul şi dnd va veni din nou, le-a spus: «Nu este al vostru să ştiți anii şi vremurile pe care le-a pus Tatăl în stăpînirea Sa» (Fapte, 1, 7). Deci n-a spus atunci: «Nid Fiul», cum a spus înainte de aceasta omeneşte, ci: «Nu este al vostru să ştiți». Căci acum trupul era înviat şi lepădase starea muritoare şi era îndumnezeit. De aceea nu se mai potrivea să răspundă trupeşte, acum dnd Se înălța la ceruri, ci să-i învețe dumnezeieşte că: «Nu este al vostru să cunoaşteți anii şi vremurile, pe care Tatăl le-a pus sub stăpînirea Sa»; şi că «veți lua putere»[123]. Dar care e puterea Tatălui, alta dedt Fiul? Căci «Hristos e Puterea şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24).

XLIX

Ded ştia Fiul, fiind Cuvîntul. Aceasta a indicat-o, zidnd: «Ştiu, dar nu e al vostru să cunoaşteți». Dar pentru voi, şezînd în munte, am spus spre folosul vostru şi al tuturor: «Nici Fiul nu ştie». Căd e de folos vouă să auziți aceasta şi despre îngeri şi despre Fiul pentru viitorii amăgitori, ca, chiar dacă demonii se vor preface în îngeri şi vor încerca să vă vorbească despre sfîrşitul lumii, să nu-i credeți, deoarece ei nu cunosc aceasta. La fel, dacă Antihrist, prefădndu-se în Hristos va zice: «Eu sînt Hristos» şi va încerca şi el să vorbească despre ziua aceea şi despre sfîrşit, ca să rătăcească pe cei ce-1 aud, amintindu-vă de cuvîntul Meu că nici Fiul nu ştie, să nu-i credeți[124].

122. A spus ca om: «Nu ştiu», pentru că S-a aşezat şi prin aceasta în locul nostru, care nu avem nici un folos din a şti ziua sfîrşitului. A voit să Se trăiască în privința aceasta, ca om. A spus: «Nu ştiu» pentru a opri curiozitatea fără folos a oamenilor. Dacă altă dată a spus că ştie, între ele nu-i o contrazicere. Căci lucrurile sfîrşitului, împrejurările lui sînt aşa de deosebite, de duhovniceşti, de complicate, că deşi Hristos le-a înfățişat în general, ele nu puteau fi descrise pe măsura priceperii oamenilor. Căci nu e vorba de o zi cu o anumită dată în calendar, ci de o zi în care întâmplările vor fi de natură indescriptibilă. Deci a putut spune că nu ştie pentru că nu le poate descrie pe înțelegerea oamenilor, iar altă dată a spus că ştia, spunînd aceasta în mod general, neintrînd în amănunte care să fie ca o precizare a zilei.

---

123 Nu le mai spune acum simplu: «Nu ştiu». Căci acum apostolii, văzîndu-L înviat, pricepeau ceva din felul sfîrşitului. Dar nici acum nu intră în detalii, căci nu pricepeau nici acum acest lucru în mod deplin. De aceea le spune numai că va fi o zi proprie unor alte trăiri, proprie unor timpuri luate în stăpînire de Tatăl şi pentru a căror înțelegere vor lua putere de la Duhul Sfînt. Căci nu este al vostru, ca oameni, să înțelegeți aceste lucruri. Veți lua pe Hristos prin Duhul Lui şi veți pricepe întrucâtva ceea ce doriți să ştiți. Dar aceasta se referă la toți creştinii care vor avea pe Duhul Sfînt lucrînd în ei.

124 Nu e dat făpturii să ştie cînd va fi sfîrşitul, căci aceasta înseamnă să ştie de mai înainte toată dezvoltarea lumii, care nu se face fără o legătură cu Dumnezeu. De aceea a spus şi Fiul făcut om, în această calitate, că nu ştie sfîrşitul, pentru ca să nu credem nici unei ființe purtătoare de trup care pretinde că ştie sfîrşitul. Credința în această prezicere produce o mulțime de tulburări, mult haos în istorie. F.le vin din pretenția omului că HC poate face deopotrivă cu Dumnezeu în cunoaştere.

Dealtfel nici nu e de folos oamenilor să cunoască cînd va fi sfîrşitul, sau cînd va fi ziua sfîrşitului. Căci cunosdnd aceasta vor dispreţui timpul de pînă atunci, aşteptând zilele apropiate sfîrşitului şi vor avea motiv să se îngrijească de ei numai atunci. De aceea a tăcut şi în privinţa sfîrşitului fiecăruia prin moarte, ca nu cumva mîndrindu-se oamenii cu pretenţia cunoştinţei să înceapă să fie fără grijă în cea mai mare parte a timpului lor[128]. Deci Cuvîntul ne-a ascuns amîndouă acestea: atît sfîrşitul de obşte cît şi sfîrşitul fiecăruia (de fapt în sfîrşitul de obşte se cuprinde sfîrşitul fiecăruia şi în sfîrşitul fiecăruia se cuprinde sfîrşitul de obşte)[125], ca fiin-du-ne acesta necunoscut şi mereu aşteptat, să înaintăm în fiecare zi ca nişte chemaţi, întinzîndu-ne spre cele dinainte, şi de cele dinapoi uitînd (Filip., 3, 13)[126]. Căci cine, cunosdnd ziua sfîrşitului, nu sare peste timpul de la mijloc, ca peste ceva de prisos, iar necunosdndu-1 nu se pregăteşte în fiecare zi? De aceea a adăugat Mîntuitorul la cele spuse: «Privegheaţi, deci, că nu ştiţi nici voi în ce ceas vine Domnul vostru» (Matei, 24, 42) şi: «în ceasul în care nu gîndiţi va veni Fiul omului» (Luca, 12, 40). Ded pentru folosul ce-1 avem din neştiinţă[128], a spus aceasta. De fapt şi dnd spune aceasta, voieşte ca noi să fim totdeauna pregătiţi. Căd voi nu ştiţi, zice, dar Eu, Domnul, ştiu dnd voi veni, chiar dacă arienii nu M-aşteaptă pe Mine,

125. Dacă ar şti cineva când îi va veni sfîrşitul, ar amîna îndreptarea şi căinţa pînă aproape de ziua aceea şi deci nu ar mai folosi tot timpul vieţii pentru a spori duhovniceşte. Acela ar devaloriza timpul dat nouă de Dumnezeu spre creştere spirituală.

Care sînt Cuvîntul Tatălui.

L

Deci Domnul, cunoscând folosul vostru, mai mult decît voi, a asigurat astfel pe ucenici, şi ei învăţaţi astfel, au îndreptat pe tesalonicienii ce aveau să fie amăgiţi în privinţa aceasta (II Tes., 3, 2). Dar de vreme ce duşmanii lui Hristos nu se înduplecă nici aşa, voiesc să-i întreb şi despre acestea, deşi ştiu că au o inimă mai împietrită ca a lui Faraon. în rai Dumnezeu întreabă, zicînd: «Adame, unde eşti?»- (Fac, 3, 9). Şi întreabă şi pe Cain: «Unde este fratele tău?» (Fac, 4, 9).

---

125 Murind fiecare din noi, ştim că vom muri toţi.

126 Tema «întinderii» necontenite înainte o va relua sfîntul Grigorie de Nyssa. Dar sfîntul Atanasie precizează că înaintarea noastră e provocată de o chemare continuă, care atrage fiinţa noastră ca un magnet spiritual. Sfîntul Maxim a evidenţiat în legătură cu aceasta importanţa «mişcării». Fiinţa noastră ajunge la mai mult, la mai bine, şi la statornicirea în bine, la ţinta desăvîrşirii, prin mişcare. Dar aceasta pune în relief importanţa timpului. Nu poţi ajunge la o treaptă mai înaltă a înţelegerii, a tăriei în bine, fără să fi trecut prin alta mai de jos. În acest sens inspiraţiile sînt legate de momentele succesive ale timpului. Hristos nu a voit să devalorizeze eforturile omului, creşterea lui, inspiraţiile legate de specificul fiecărui moment al timpului. Sfîntul Atanasie vorbeşte mai încolo de o sporire a umanităţii lui Hristos. Aci se arată sensul istoriei, în care a intrat şi Fiul lui Dumnezeu prin întrupare. Se arată că istoria e voită de Dumnezeu pentru oameni, ca drum de înaintare a umanităţii spre El. E un fapt care e ajutat şi de pronia dumnezeiască şi care arată că Dumnezeu nu vrea o viaţă a oamenilor în repetiţie monotonă, ci o vrea ca un motus stabilis spre El, cu riscul de a se manifesta în ea şi un «motus instabilis». Dumnezeu ne revelează bogăţiile Sale spirituale pe rînd, pe măsură ce ne maturizăm prin eforturi în legătură cu toată umanitatea şi cu experienţa din timpul parcurs.

128. Neştiinţa sfîrşitului ne ajută să creştem prin eforturi, ca să ajungem la o tot mai adevărată cunoaştere. În eforturile ce le facem spre o treaptă nouă este într-un fel o necunoaştere a ei, în altul o oarecare ghicire, o bănuială a ei. O «futurologie» perfectă ne-ar diminua eforturile libere de a ajunge la cunoaştere, la «descoperiri». Pretenţia unei cunoaşteri anticipate perfecte a viitorului este expresia concepţiei că în istorie totul decurge după legi fixe; ea nu ţine seama de libertatea fiecărui om aducătoare de surprize.

Dacă socotiți că El a întrebat pentru că nu ştia, vă alăturați maniheilor. Căci ei au o asemenea îndrăzneală. Iar dacă, temîndu-vă să vă numiți pe față manihei, vă siliți să spuneți că întreabă ştiind, de ce socotiți absurd sau de mirat, dacă Fiul, întru Care întreba atunci Dumnezeu, îmbrăcat în trup, întreba pe ucenici ca om? Aceasta nu o puteți face decât dacă asemenea maniheilor vedeți şi în întrebarea pusă atunci lui Adam neştiința, ca să stăruiți în relele voastre cugetări. De fapt învinşi în toate, vă agitați iarăşi pentru ceea ce s-a spus la Luca şi care bine s-a spus, dar voi o înțelegeți rău. Iar ce este aceasta trebuie să o arătăm, ca să se vădească şi prin aceasta cugetarea voastră sucită.

LI

Deci spune Luca: «Şi Iisus sporea cu înțelepciunea şi cu vîrsta şi cu harul la Dumnezeu şi la oameni» (Luca, 2, 52). Spusa este aceasta. Deci fiindcă se poticnesc şi întru aceasta, e de trebuință să-i întrebăm iarăşi, ca pe farisei şi saduchei, despre ceea ce zice Luca. Să începem deci aşa: Iisus Hristos este om ca toți ceilalți oameni, sau Dumnezeu purtător de trup? Dacă e şi el om comun ca ceilalți oameni, va spori ca un om. Aşa gîndeşte Samosateanul. Şi aşa gîndiți în fond şi voi, deşi cu numele o negați de frica oamenilor. Dar dacă e Dumnezeu purtător de trup - şi acesta e adevărul, pentru că «Cuvîntul trup S-a făcut» şi fiind Dumnezeu S-a coborît pe pămînt - ce sporire avea Cel ce este egal cu Dumnezeu? Sau unde avea să înainteze Fiul, fiind pururea în Dumnezeu? Căci dacă Cel ce e pururea în Tatăl înaintează, ce este dincolo de Tatăl, ca să înainteze de la Acesta mai departe? Deci e bine să spunem aceleaşi pe care le-am spus despre faptul că a primit şi a fost preamărit. Dacă făcându-Se om, a sporit, e vădit că înainte de a Se face om era nedesăvîrşit şi mai degrabă I-a fost trupul Lui pricină de desăvîrşire decât El trupului. Şi iarăşi,dacă Cel ce era Cuvîntul sporea, ce putea deveni mai mare decât Cuvîntul şi înțelepciunea şi Fiul şi Puterea lui Dumnezeu? Căci acestea sînt Cuvîntul, de Care dacă se poate împărtăşi cineva ca printr-o rază, acela devine desăvîrşit între oameni şi deopotrivă cu îngerii. De fapt şi îngerii şi arhanghelii şi domniile şi toate puterile şi scaunele, împărtăşindu-se de Cuvîntul, văd pururea fața Tatălui Lui[127]. Cum deci Cel ce dăruieşte altora desăvîrşirea sporeşte El însuşi, după ei? Căci îngerii au slujit şi la naşterea Lui omenească şi ceea ce se spune' despre aceasta la Luca se spune pe temeiul slujirii îngerilor. Cum deci poate veni cineva în general, fie şi numai la gîndul că a fost simplu om? Sau cum sporea înțelepciunea în înțelepciune? Sau cum Cel ce dă har altora (precum spune Pavel în fiecare epistolă că prin El se dă harul: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi cu toți» - II Tes., 3,14 şi în alte locuri), sporea El însuşi în har? Sau să spună că Apostolul minte, sau să cuteze a spune că Fiul nu este înțelepciunea. Iar dacă e înțelepciunea, cum a spus Solomon şi cum

127în sensul că Fiul e fața arătată a Tatălui, dur si că col unit cu Fiul c în relație filiala cu Tatăl si e văzut de Tatăl ca fiu.

a scris Pavel, că «Hristos este Puterea, şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24), ce sporire primea înțelepciunea?

LII

Oamenii fiind creaturi, pot să se întindă şi să sporească în virtute. Aşa a fost mutat Enoh; şi Moise crescînd s-a desăvîrşit; iar Isaac s-a făcut mare sporind. Şi Apostolul zice că se întindea în fiecare zi spre cele dinainte. Căci avea fiecare unde să înainteze privind la treapta dinaintea lui. Dar Fiul lui Dumnezeu, fiind unicul[128], unde avea să Se întindă? Toate înaintează privind la El. Dar El, fiind unic, este întru Tatăl de la Care nu Se întinde mai departe, şi rămîne întru El pururea[129]. E propriu oamenilor să sporească. Dar Fiul lui Dumnezeu, fiindcă nu are unde să sporească, fiind desăvîrşit întru Tatăl, S-a smerit pe Sine pentru noi, ca întru smerenia Lui să putem creşte mai vîrtos noi. Iar creşterea noastră nu stă în altceva decît în a ne depărta de la cele ce cad sub simțuri şi a ajunge la El, la Cuvîntul[130]. Pentru că nici smerenia Lui nu stă în altceva decît în a fi luat trupul nostru. Deci nu Cuvîntul, în calitate de Cuvîntul, e Cel ce sporeşte, odată ce e desăvîrşit, din Tatăl cel desăvîrşit, şi nu are nevoie de nimic, ci întrucît îi conduce şi pe alții în sporire, s-a vorbit şi aci de sporire, omeneşte. Căci şi sporirea este a oamenilor. De aceea şi Evanghelistul uneşte sporirea cu vîrsta. Dar Cuvîntul lui Dumnezeu nu se măsoară

128 Nu sînt mai mulți fii după ființă ai lui Dumnezeu, care, deosebindu-se, după ei, să poată învăța ceva unul de la altul.

129 Avînd singur pe Tatăl, are totul.

130 Cuvîntul lui Dumnezeu nu înaintează mai sus de Tatăl, sau de dumnezeirea primită de la El, ci coboară la noi din iubire. Dar coborîrea nu micşorează dumnezeirea, căci coboară prin asumarea firii noastre, fără a o părăsi pe cea dumnezeiască. Prin această coborîre ni Se face accesibil nouă, ca să putem creşte în El. Căci înălțînd firea asumată, ne înalță şi pe noi, care ne unim cu El prin credință. Dar înălțarea Lui ca om, şi a noastră, nu înseamnă o separare a Lui de trupul asumat, şi a noastră, de trupurile noastre. De aceea înălțarea Lui nu anulează faptul de a Se fi coborît. Şi deci şi noi avem de învățat de la El smerenia. Numai acceptînd smerenia, ne înălțăm. Totuşi prin aceasta ne înălțăm de la a vedea în lume numai ceea ce cade sub simțuri. Ea ni se face străvezie în rațiunile ei unite cu Rațiunea supremă din care ele se proiectează şi astfel noi creştem în simțirea Cuvîntului, ca Cel ce ne cheamă la cuvîntul nostru responsabil față de apelul Lui, deci în conştiința atîrnării noastre de El. Şi prin aceasta îl simțim tot mai intens pe Cuvîntul dumnezeiesc şi

cu vfrsta, ci viratele sfnt ale oamenilor. Deci şi sporirea e a trupului[131]. Iar crescând trupul, sporea in el şi arătarea dumnezeirii pentru cei ce vedeau. Şi cu cât se descoperea (se revela) mai mult dumnezeirea, cu atît creştea harul Lui ca om la toţi oamenii[132]. Căci ca prunc era purtat pe braţe, iar ajuns băiat a rămas în templu şi îi examina pe preoţi despre cele din Lege. Şi crescând trupul pe încetul, şi Cuvîntul arătîndu-Se în el[133], e mărturisit întîi de Petru, apoi de toţi, că El este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Aceasta chiar dacă iudeii cei vechi şi aceştia de acum îşi închid ochii cu voia, ca să nu vadă că «a spori întru înţelepciune» nu înseamnă a spori înţelepciunea însăşi, ci a spori mai degrabă El omeneşte în Ea. «Şi Iisus sporea întru înţelepciune şi har» (Luca, 2, 52). Iar de trebuie să spunem mai adevărat, El însuşi sporea în Sine însuşi[134].

LIII

Dar care e sporirea de care se vorbeşte, dacă nu, precum am spus înainte, îndumnezeirea şi harul transmise oamenilor de înţelepciune[135], când se desfiinţează în ei păcatul şi stricăciunea prin asemănare şi înrudire cu trupul Cuvîntului? Astfel crescînd El în

arătat cum El însuşi a răspuns Tatălui, ca om, pentru noi. Jertfa Lui pentru noi ne dă puterea să ne jertfim şi noi, depăşind închiderea noastră egoistă în noi înşine.

133. Dar, cum a spus .sfiniul Alanasie mai înainte, prin «trup» trebuie să înţelegem întreaga fire omenească. Deci cu aceasta sporea Hristos.

vîrsta trupului, sporea în trup şi arătarea dumnezeirii şi S-a arătat tuturor că este templul lui Dumnezeu şi că era Dumnezeu în trup. Iar dacă susţin că Iisus S-a numit Cuvîntul făcut trup şi referă la El spusa «sporea», să audă că nici aceasta nu micşorează lumina părintească, care este Fiul. Aceasta arată iarăşi că trup S-a făcut Cuvîntul şi a purtat trup adevărat. Şi, precum am spus, că Cuvîntul a pătimit cu trupul şi a flămînzit cu trupul şi a obosit cu trupul, aşa se spune cu

unirea noastră cu El. Dar la această simţire a Lui ne înaltă întrucît S-a coborît la noi şi ne-a.

135. în ediţia din P.G. e dată, dintr-un codice, şi versiunea: «arătîndu-Se pe Sine Sieşi» *(tauvă)*, care nu contrazice versiunea: «Se arată pe Sine în el» (în trup ■ *tv auzoi)*, căci şi trupul sau firea Sa omenească era a Lui.

132 Cu creşterea în vîrstă, creşteau mijloacele prin care Se descoperea Cuvîntul. Sporea în cuvintele prin care vorbea Cuvîntul. Sfîntul Atanasie pare a spune că descoperirea dumnezeirii sporea pe măsura creşterii trupului ca mijloc de comunicare a ei către ceilalţi oameni. Căci trupul însufleţit e deschis spre Dumnezeu şi spre oameni. S-ar putea cugeta aceasta şi din afirmarea sfîntului Atanasie că, pe măsura creşterii Lui cu trupul, sporea şi arătarea harului prin El către oameni. Dar prin expresia «sporea în El arătarea dumnezeirii» pare totuşi să afirme şi o sporire a arătării dumnezeirii în firea Lui omenească. Aceasta se poate înţelege astfel: crescând El în creşterile Lui trupeşti şi în fiinţă, la sufleteşti, se izvorăsc acolo spor dumnezeirii în firea Lui omenească. Dar se descoperea mai Dumnezeu, Lui însuşi, ca om, deşi avea unită cu Sine ca om sau cu firea Sa omenească, deci adînc imprimată în ea, dumnezeirea Sa, în unirea lor într-o Persoană. Căci harul în care sporea «la oameni» nu era detaşat de umanitatea Sa, fiind o umanitate imprimată de dumnezeire, o umanitate nouă, transfigurată, îndumnezeită.

136. Această expresie exprimă explicarea dată la nota 134. El îşi descoperea Sieşi, ca om, dumnezeirea ce o avea uni la adînc şi inostatic cu firea Sa omenească. El cu Dumnezeu Se descoperea Sieşi ca om, în acest sens era o sporire în descoperirea dumnezeirii în umanitatea Sa, sau descoperirea dumnezeirii Sale în El se realiza pe cât El în creşterile Lui trupeşti şi în fiinţă, la sufleteşti, se izvorăsc acolo spor dumnezeirii în firea Lui omenească. Dar se descoperea mai Dumnezeu, Lui însuşi, ca om, deşi avea unită cu Sine ca om sau cu firea Sa omenească, deci adînc imprimată în ea, dumnezeirea Sa, în unirea lor într-o Persoană. Căci harul în care sporea «la oameni» nu era detaşat de umanitatea Sa, fiind o umanitate imprimată de dumnezeire, o umanitate nouă, transfigurată, îndumnezeită.

şate de firea omenească, ci aceasta se urătu cu o fire îndumnezeită şi harul, CH o putere ce iradia mai departe din această fire. Şi iradiereu ei mul puternică în oameni îi tndumne-zeieşte pe aceştiu sau are loc cînd fac şi ei eforturi de a creşte.

şate de firea omenească, ci aceasta se urătu cu o fire îndumnezeită şi harul, CH o putere ce iradia mai departe din această fire. Şi iradiereu ei mul puternică în oameni îi tndumne-zeieşte pe aceştiu sau are loc cînd fac şi ei eforturi de a creşte.

135 îndumnezeirea şi harul veneau într-un fel de la Cuvîntul tot mai mult pe măsura creşterii Lui în trup. Dar sporirea firii omeneşti în ele nu lăsa îndumnezeirea şi harul deta

dreptate şi că sporea cu trupul. Căci nu s-a săvîrşit sporirea de care se vorbeşte, aflîndu-Se Cuvîntul în afară. Căci în El era trupul care sporea şi de aceea trupul se numeşte al Lui. Şi aceasta iarăşi, ca şi sporirea oamenilor să fie sigură pentru Cuvîntul împreună existent[136]. Deci nu era nici sporire a Cuvîntului, nici trupul nu era înțelepciunea însăşi, dar trupul S-a făcut corpul Cuvîntului. De aceea, precum am spus înainte, nu înțelepciunea în calitate de înțelepciune sporea în Sine, ci omenescul sporea întru înțelepciune[137], ridicându-se (unepavapcrîvov) cîte puțin peste firea omenească şi făcându-se şi arătându-se tuturor ca organ al Ei spre lucrarea dumnezeirii şi spre strălucirea Ei[138]. De aceea nici nu a spus «Cuvîntul sporea», ci «Iisus», nume cu care S-a numit Domnul când S-a făcut om. Aceasta arată că sporirea este a firii omeneşti, precum am spus înainte.

LIV

Astfel, precum sporind trupul, se spune că sporea El însuşi pentru faptul că era trupul Lui, la fel, cele spuse privitoare la cele ce le-a pătimit în vremea morții: s-a tulburat, a plîns, trebuie luate în acelaşi înțeles. Aceştia însă, umblând de colo pînă colo şi susținîndu-şi erezia şi prin ele, zic: «Iată că plîngea şi zicea: «Acum sufletul Meu s-a tulburat» (Ioan, 12, 27).

---

136 «Sporirea», deşi e a umanității asumate de Cuvîntul, se poate atribui şi Cuvîntului, întrucît Cuvîntul S-a făcut şi ipostasul sau subiectul ei. El Se făcea pe Sine, ca Dumnezeu, cauza sporirii Sale ca om. Chiar în omul obişnuit sînt diferite nivele şi nivelul mai înalt ajută nivelului mai coborît să se înalțe. Chiar o voință bună ajută trupul să sporească în cele bune. Dar voința bună e cea care ascultă de Dumnezeu, deci stă în legătură cu un nivel şi mai înalt.

137 Omenescul din Iisus sporea «în înțelepciune» nu numai în sensul că devenea mai înțelept, ci şi în sensul că înainta în înțelepciunea dumnezeiască aflătoare înel, sau pătrundea tot mai mult în Ea, mai bine zis sporea în conştiința că e unit cu Ea; sau înțelepciunea unită ipostatic cu firea omenească Se arăta tot mai mult acesteia şi sporea înțelepciunea ei şi prin aceasta Se arăta tot mai mult şi oamenilor.

138 Omenescul din Iisus, înaintînd tot mai mult întru înțelepciunea cu care era unit ipostatic, se ridica nu peste firea lui, ci peste puterile ei, întrucît firea lui omenească cu puterile ei devenea un organ tot mai adecvat manifestării dumnezeirii prin ea sau prin puterile ei. Aceasta o făcea şi transparentă pentru dumnezeirea ce se descoperea prin ea. Transparentă nu numai privirii cunoscătoare, ci întregii simțiri a iradierii puterii ei de către ființa celor ce veneau aproape. Dar şi Hristos îşi simțea organele trupeşti şi sufleteşti ridicate peste nivelul lor natural şi umplute de o putere dumnezeiască. Lucrarea dumnezeiască a înțelepciunii străluceşte pe fața trupului.

Şi Se ruga să treacă paharul (Luca, **26,39).** Cum deci, spunînd El acestea, este Dumnezeu şi Cuvîntul Tatălui?»

Da, s-a scris, o, duşmanilor ai lui Dumnezeu, că a plîns şi a zis «M-am tulburat»; şi pe cruce a strigat: «Eli, Eli lama sabahtani?», care înseamnă: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?» (Marcu, 15, 34). Şi S-a rugat să treacă paharul. Căci s-au scris acestea. Dar aş voi ca şi voi să răspundeţi. Căci e necesar să se răspundă şi la tot ce se opune celor înfăţişate de voi. Desigur, dacă cel ce vorbeşte e om simplu, e firesc să plîngă şi să se teamă de moarte ca un om. Dar dacă e Cuvîntul în trup (şi nu trebuie să obosim a spune pururea aceasta), de cine avea să Se teamă, odată ce e Dumnezeu? Sau pentru ce Se temea de moarte, odată ce era El însuşi viaţa şi a ridicat pe alţii din moarte? Sau cum, zicînd: «Nu vă temeţi de cei ce ucid trupul» (Matei, 10, 28; Luca, 12, 4), Se temea El însuşi? Şi cum Cel ce a spus lui Avraam: «Nu te teme, că Eu cu tine sînt» (Fac, 26, 24), şi— 1 încuraja pe Moise împotriva lui Faraon şi i-a spus fiului lui Navi: «întăreşte-te şi te îmbărbătează» (Ios., 1, 6), Se temea El însuşi de Irod şi de Pilat? Cum făcîndu-Se altora ajutor, ca să nu se teamă «Căci Domnul, zice, este ajutorul meu; nu mă voi teme, ce-mi va face mie omul?» (Ps. 117, 6), S-a temut El însuşi de stăpînitori, care erau oameni muritori? Cum oare, Cel ce a venit împotriva morţii, S-a temut de moarte? Cum nu e absurd şi contrar credinţei a spune că S-a temut de moarte sau de iad, Cel de Care s-au cutremurat, văzîndu-L, porţile iadului? Dacă, după voi, S-a temut Cuvîntul de moarte, pentru ce, vorbind înainte cu mult despre uneltirile iudeilor, n-a fugit, ci, căutat fiind, a zis: «Eu sînt» (Ioan, 18, 5)? Căci putea să nu moară, precum a zis: «Putere am să pun sufletul Meu şi putere am iarăşi să-l iau pe el» (Ioan, 20,18) şi: «Nimeni nu-1 ia pe el de la Mine» (ibid.,)[139].

LV

Deci acestea nu erau proprii firii Cuvîntului în calitate de Cuvînt. Dar în trupul ce pătimea acestea era Cuvîntul, o, duşmani ai lui Hristos şi iudei nemulţumitori! De aceea nu s-au spus acestea înainte de asumarea trupului, ci numai cînd «Cuvîntul trup S-a făcut» şi s-a scris că s-au spus acestea omeneşte. De fapt, Cel despre care s-au scris acestea a înviat El însuşi pe Lazăr din morţi şi a prefăcut apa în vin şi a dăruit orbului din naştere vederea şi a zis: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10,30). Dacă deci din cele omeneşti iau prilej să cugete cele smerite despre Fiul lui Dumnezeu, ba mai vîrtos îl socotesc pe El întreg om din pămînt şi nu din cer, pentru ce nu-L recunosc şi din cele dumnezeieşti pe Cuvîntul cel aflătorîn Tatăl şi nu leapădă necredinţa lor? Căci pot vedea cum Cel ce săvârşeşte acele fapte este Acelaşi care-Şi arată şi trupul pătimitor lăsîndu-1 să plîngă şi să flămânzească, arătînd în el cele ale trupului. Căci din cele de felul acesta făcea cunoscut că, fiind nepătimitor, a luat trup pătimitor, iar din faptele Sale (dumnezeieşti) Se arăta pe Sine ca fiind Cuvîntul lui Dumnezeu, Care S-a făcut om. De aceea a zis: «Iar dacă nu credeţi Mie», văzîndu-Mă îmbrăcat în trup omenesc, «credeţi măcar faptelor Mele, ca să

139Sfîntul Atanasie expune aci un şir de dovezi că Hristos nu S-a temut de moarte cu Dumnezeu.

cunoaşteţi că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 10, 38). Foarte mare neruşinare şi hulă arată duşmanii lui Hristos cînd auzind: «Eu şi Tatăl una sîntem» (Ioan, 10, 30), se străduiesc să răstălmăcească înţelesul acestei spuse şi să împartă unitatea Tatălui şi a Fiului, iar cînd aud că a plîns, a asudat, a pătimit, nu-L văd pe El în trup, ci din acestea îl coboară în creaţiune pe Cel prin care s-a făcut creaţiunea. în ce se mai deosebesc atunci aceştia de iudei? Precum aceia, hulind, socotesc faptele lui Dumnezeu că ar fi ale lui Beelzebul, aşa şi aceştia, socotind pe Domnul care le lucrează acestea între creaturi, vor fi supuşi aceleiaşi osînde ca aceia.

LVI

Auzind ei: «Eu şi Tatăl una sîntem», ar trebui să înţeleagă că una este dumnezeirea Lui şi a Tatălui şi că El e propriu fiinţei Tatălui; iar auzind că a plîns şi cele asemenea, să le socotească proprii trupului. Din amîndouă au prilejul binecuvîntat să vadă că unele s-au scris despre El ca Dumnezeu, iar celelalte se spun pentru trupul Lui omenesc. Căci nici ale trupului nu s-ar fi săvîrşit în afara trupului, dacă n-ar fi luat trup stricăcios şi muritor. Căci muritoare a fost Sfînta Măria, din care a fost şi trupul Lui. De aceea a fost necesar ca aflîndu-Se El-în trup supus patimilor şi plînsului şi oboselii, să se socotească ale Lui împreună cu trupul şi acestea, care sînt proprii ale trupului. Deci dacă a plîns şi S-a tulburat, nu Cuvîntul în calitate de Cuvînt era Cel ce plîngea şi Se tulbura, ci acestea erau proprii trupului. Şi dacă Se ruga să treacă paharul, nu dumnezeirea era cea înfricoşată, ci era proprie omenităţii Lui această pătimire, ca şi spusa: «Pentru ce M-ai părăsit?» (Marcu, 15, 34). Dar evangheliştii le-au declarat iarăşi, potrivit celor spuse înainte, ale Lui, deşi El nu pătimea nimic, întrucît Cuvîntul era nepătimitor. Erau ale Lui, fiindcă Domnul însuşi S-a făcut şi om şi acestea se spun că sînt făcute de El ca om, pentru ca, despovărând El trupul de patimi, să-1 facă liber de ele[140]. De aceea nici**nu poate fi părăsit de către Tatăl Domnul care este în El pururea, nici înainte de a spune aceasta, nici cînd o spune. Nici nu e îngăduit să se spună că era înfricat Domnul, de Care** s-**au înspăimîntat portarii iadului,** lăsînd să iasă pe cei ţinuţi **în el. Şi** tot de aceea **mormintele** ş-au **deschis şi** multe trupuri ale sfinţilor au înviat şi s-au arătat la ai lor (Matei, 27, 53).

Să tacă deci tot ereticul şi să se teamă să spună că S-a înfricat Domnul, Cel de care fuge moartea ca un balaur şi dracii se cutremură şi marea se înspăimîntă. Căci pentru El se deschid cerurile şi toate puterile saltă; şi spunînd El: «Pentru ce M-ai părăsit?», Tatăl arată că a fost pururea şi era şi atunci întru El. Căci pămîntul, cunoscînd pe Stăpînul ce grăia, îndată s-a cutremurat şi catapeteasma s-a rupt şi pietrele s-au despicat şi mormintele, precum am spus înainte, s-au deschis, iar morţii din ele s-au sculat. Şi ceea ce e minunat, e că cei ce erau atunci de faţă şi mai înainte îl tăgăduiseră, văzînd pe urmă acestea, mărturisesc: «Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu este Hristos!»

140Suportindu-le cu tăria răbdării, le-a biruit şi deci a uşurat trupul de ele, sau l-a eliberat. Astfel, faptele dumnezeieşti şi pătimirile omeneşti alcătuiesc un paradox, în care părţile părute contrare nu se luptă totuşi între ele, ci conlucrează la realizarea scopului comun al eliberării firii de pătimiri şi de moarte. Căci tăria dumnezeiască măreşte răbdarea omenească spre biruirea afectelor şi a morţii. Punerea pătimirilor pe seama Cuvîntului pe motiv că şi le-a făcut «proprii» e reluată de Maxenţiu «scitul» şi de Leonţiu de Bizanţ.

în ce priveşte cuvintele: «De este cu putinţă să treacă paharul» (Matei, 26, 30), aflaţi cum le-a spus acestea, certînd pe Petru: «Nu cugeti cele ale lui Dumnezeu, ci ale oamenilor» (Marcu, 8, 33). Căci voia ceea ce se ruga să nu-i vină şi pentru care venise. Şi era propriu Lui să vrea, căci pentru aceasta a venit. însă era propriu trupului să-i fie frică[141]. De aceea ca om a

141Un exemplu de paradox în care contrariile conlucrează. Dacă nu i-ar fi fost trupului frică, nu s-ar fi putut manifesta tăria voinţei care a învins frica şi prin care de fapt a biruit-o. Dacă Cuvîntul a biruit frica nelăsînd-o să învingă, e pentru că a avut-o de fapt. Dar în tăria cu care a învins frica reală, era totuşi prezent ajutorul dumnezeiesc. în acest sens se poate înţelege şi cuvîntul despre părăsirea Lui în vremea chinurilor de pe cruce. Dacă n-ar fi avut sentimentul părăsirii, n-ar fi simţit toată spaima morţii şi deci nu s-ar fi arătat nici toată tăria în biruirea spaimei. Dar în tăria cu care o învinge e prezent totuşi ajutorul dumnezeiesc. Pe de altă parte la învingerea ei prin răbdare are o contribuţie şi mila Lui faţă de oameni, ştiind că aduce o jertfă pentru ei, precum în faptul că Tatăl îl lasă să sufere aceste chinuri se arată mila Tatălui faţă de oameni, care izvorăşte din iubire. Dar nu simplu această milă îi face pe oameni ca, înduioşaţi de ea, să se întoarcă de la păcat şi deci să scape de moarte, ci mila e doar un impuls generos care-L face pe Fiul lui Dumnezeu să Se facă om şi să accepte moartea pentru ei (iar pe Tatăl, să fie de acord), ca biruind-o să scape umanul de ea. Victoria asupra morţii se obţijie prin încordarea răbdării omeneşti, întărită de puterea dumnezeiască, de a suporta şi învinge frica de ea, putere manifestată din milă. In expresia «cu moartea pe moarte a călcat» nu se înţelege moartea pe care Hristos a răbdat-o doar ca un prilej exterior de a învinge moartea, ci ca o încordare uriaşă de a o suporta, care reprezintă o nespusă tărie prin care va birui. în Occident nu s-a înţeles acest lucru; se crede că Hristos e învins total prin moarte şi e înviat de către Tatăl, pentru că a primit-o din ascultare faţă de El. Nu se vede legătura interioară între puterea din milă arătată în suportarea morţii, şi deci între tăria câştigată prin aceasta de firea noastră, şi victoria asupra ei. în ideea că moartea n-ar fi fost prea tare simţită, ci ar fi fost ceva mai mult exterior, cum apare uneori într-un Iisus care Se odihneşte liniştit pe cruce, retras în dumnezeirea Lui, iarăşi nu se exprimă tot sensul expresiei «cu moartea pe moarte a călcat». De fapt pe cruce se întîlnesc două porniri puternice care, deşi par că se opun una alteia, de fapt conlucrează la realizarea aceluiaşi scop: frica omenească de
ameninţarea nimicului şi tăria ei de a înfrunta, ajutată de Dumnezeu, această frică în toată tăria ei. Trebuia ca frica să^e manifeste deplin, pentru ca să fie învinsă cu adevărat atît ea, cît şi moartea. Era în El şi frica şi voinţa de înfruntare a fricii.

spus acest cuvînt. Şi amîndouă acestea s-au spus de către El, ca să arate că Dumnezeu însuşi o voia, dar făcîndu-Se om avea un trup temător şi pentru aceasta amesteca voia Lui cu slăbiciunea omenească, pentru ca, desfiinţînd-o pe aceasta, să facă pe om îndrăzneţ faţă de moarte[142]. Iată deci un lucru cu adevărat minunat (paradoxal): Cel pe care duşmanii lui Hristos îl socotesc vorbind cu frică, îi face pe oameni îndrăzneţi şi fără teamă faţă de ceea ce se socoteşte că El avea frică. De aceea fericiţii apostoli, întăriţi de aceste cuvinte, au disprețuit după El moartea, în aşa fel că nici nu mai aveau grijă de cei ce-i judecau, ci spuneau: «Se cade să ascultăm mai mult de Dumnezeu decît de oameni» (Fapte, 5, 20). Iar ceilalţi sfinţi mucenici îndrăzneau aşa de mult încât socoteau mai vîrtos că se mută la viaţă decât că suferă moartea.

Deci cum nu e absurd să se admire bărbăţia slujitorilor Cuvîntului, iar de Cuvîntul însuşi să se spună că I-a fost frică, dacă prin El aceia dispre-ţuiau moartea? Din hotărârea şi bărbăţia atât de neclintită a martirilor se arată că nu dumnezeirea era cea care se temea, ci că Mîntuitorul a înlăturat frica noastră. Căci precum a desfiinţat moartea prin moarte şi toate cele omeneşti prin fapte omeneşti, aşa, prin ceea ce *se socoteşte* că era la El frică, a înlăturat frica noastră şi a făcut pe oameni să nu se mai teamă de moarte[143]. Deci a spus acestea şi în acelaşi timp le-a trăit. Căci era al omului să zică: «Treacă paharul» şi: «Pentru ce M-ai părăsit?» Dar dumnezeieşte făcea să se acopere soarele şi să se scoale morţii. Şi iarăşi zicând omeneşte: «Acum sufletul Meu s-a tulburat» (Ioan, 12, 27), spunea şi dumnezeieşte: «Putere am să pun sufletul Meu şi putere am să-1 iau iarăşi» (Ioan, 10, 18). A se tulbura este propriu trupului. Dar a avea putere să pună şi să ia sufletul când voieşte nu'mai e propriu omului, ci puterii Cuvîntului. Căci omul nu moare prin puterea sa, ci prin necesitatea firii şi fără să vrea. Dar Domnul fiind El însuşi nemuritor, însă avînd trup muritor, avea putere, ca Dumnezeu, să Se despartă de trup şi să-1 reia pe acesta iarăşi când voieşte. Despre acestea zice şi David în psalmi:

«Să nu laai sufletul meu In iad, nici să dai pe cel cuvios al Tău să vadă stricăciune» (Ps. 15, 10). Căci se cuvenea ca trupul care era stricăcios să nu mai rămînă muritor din pricina firii lui, ci să se facă, din pricina Cuvîntului care l-a îmbrăcat, nesupus stricăciunii. Fiindcă precum El,

142 Unind voia omenească întărită de cea dumnezeiască, de a răbda moartea ca om, a copleşit frica şi slâbidunea omenească în faţa morţii, sau tăria morţii, pregătind învierea.

143 Sfîntul Atanasie pare să susţină în acest capitol că frica lui Hristos era numai socotită (voui£op£vn) frică şi de fapt El n-a avut o frică reală; dacă mucenicii n-au avut o frică de moarte, nid Hristos nu a avut. Dar cuvîntul grecesc poate însemna şi că frica nu e considerată atît de tare, ca să nu poată fi învinsă, ca să aibă ultimul cuvînt. Din alte cuvinte ale sfîntului Atanasie se vede că el admite o frică reală a lui Hristos. Altfel de ce ar mai fi arătat Iisus că se ruga cu sudori de sînge? El a avut o frică reală, ca să învingă de fapt frica. Dar martirii întemeiaţi pe exemplul Lui biruitor al morţii şi pe puterea ce le vine din Hristos cel înviat au putut să nu mai aibă frica, întrudt moartea a fost învinsă în însăşi rădăcina ei.

luînd trupul nostru, a imitat ale noastre, aşa noi, primindu-L pe El, ne împărtăşim de nemurirea Lui[144].

LVHI

Deci în deşert se prefac arienii că se smintesc şi cugetă lucruri mici despre Cuvîntul, pentru că s-a scris că S-a tulburat şi a plîns. Ei se arată ca neavînd nici simțire omenească odată ce nu cunosc firea oamenilor şi cele proprii acestora. Ar fi trebuit ca din acestea mai vîrtos să se minuneze că Cuvîntul Se afla într-un astfel de trup pătimitor şi nici nu împiedica pe uneltitori, nici nu se răzbuna împotriva celor ce-L ucideau, deşi putea, Cel ce a împiedicat pe alții să moară, sau murind i-a înviat din morți[147]. Dar a îngăduit trupului Său să pătimească. Căci pentru aceasta a şi venit, cum am spus înainte, ca să pătimească cu trupul şi drept urmare să se facă trupul nepătimitor şi nemuritor[145]*; şi pentru ca, precum am spus de multe ori, întrucît batjocurile şi toate cele ce ni se întâmplă, ajun-gînd la El, să nu se mai atingă acestea de oameni, ci să fie desființate cu totul de către El şi ca urmare ei să rămînă în veac nestricăcioşi, ca temple ale Cuvîntului[146].

146. El a luat trupul nostru pătimitor şi muritor ca, răbdîndu-le acestea întărit de puterea dumnezeiască, să putem lua noi acest trup întărit prin prezența lui Dumnezeu şl aşa să scape şi trupul nostru de patimi şi de moarte.

147. Deci Cuvîntul a îngăduit trupului Său să pătimească real, reținînd puterea Sa dumnezeiască de a opri pătimirea din trup, sau de a o face mai puțin simțită. Dar în răbdarea cu care trupul Lui suporta pătimirea, se manifesta totuşi în alt mod puterea dumnezeiască. Puterea dumnezeiască întărea umanul ca să învingă real[1] neputințele sale şi moartea, nu ca să le ocolească. Făcea din puterea Sa dumnezeiască un mijloc de a întări omenescul rămînînd omenesc, nu de a scăpa de omenesc. Hristos înălțîndu-1 în Dumnezeu, confirmă valoarea omenescului, nu o anulează. Omenescul rămîne astfel etern, dar ridicat în sînul dumnezeirii. Arienii nu țineau seama de experiența celor proprii oamenilor, pe care le-a luat în mod real Fiul lui Dumnezeu şi pe care numai suportîndu-le în mod real le-a putut ridica din starea lor de slăbiciune, întărind omenescul, din izvorul nesfîrşit al vieții dumnezeieşti.

---

144 Pătimind se face trupul nepătimitor şi nemuritor, nu ocolind pătimirea şi moartea. Căci prin pătimirea răbdătoare creşte puterea omenească şi la această tărie îşi aduce contribuția şi tăria dumnezeiască. Hristos spunînd pe cruce: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?», a înțeles prin părăsire şi această îngăduire dată omenescului de a-şi trăi suferința, pentru ca, suportând-o prin răbdare ca pe una trăită real, să o învingă. Căci o suferință, odată răbdată, face şi ea omenescul trecut prin ea mai omenesc. Bloy a spus: «Souffrir passe, avoir souffert ne passe jamais». Şi acest omenesc sensibilizat îl vrea Dumnezeu, ca transparent pentru El.

145 Pătimind se face trupul nepătimitor şi nemuritor, nu ocolind pătimirea şi moartea. Căci prin pătimirea răbdătoare creşte puterea omenească şi la această tărie îşi aduce contribuția şi tăria dumnezeiască. Hristos spunînd pe cruce: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit?», a înțeles prin părăsire şi această îngăduire dată omenescului de a-şi trăi suferința, pentru ca, suportând-o prin răbdare ca pe una trăită real, să o învingă. Căci o suferință, odată răbdată, face şi ea omenescul trecut prin ea mai omenesc. Bloy a spus: «Souffrir passe, avoir souffert ne passe jamais». Şi acest omenesc sensibilizat îl vrea Dumnezeu, ca transparent pentru El.

146 Toate cele ce ating pe oameni, întrucît țin de trup, au ajuns prin trupul Lui pînă la El ca ipostas dumnezeiesc al trupului şi de aceea le-a stins puterea (ca slăbiciuni), ca să nu mai aibă putere nici asupra lor, întrucît umanitatea lor atinsă de ele a fost întărită de Cel ce, Dumnezeu fiind, S-a făcut ipostasul firii omeneşti îndeobşte. Se afirmă aci o tainică
legătură între firea omenească asumată de Cuvîntul, şi Purtătorul ei, şi deci, şi între firea omenească îndeobşte, şi a tuturor purtătorilor ei şi între Hristos, Purtătorul ei dumnezeiesc. Cînd o batjocură sau o greutate atinge firea noastră, ea merge pînă la Hristos şi în El ele îşi pierd puterea. Sau El ne dă, din răbdarea Lui, şi nouă puterea să le răbdăm şi prin aceasta să le biruim.

Dacă duşmanii lui Hristos ar fi înțeles acestea astfel, ar fi recunoscut scopul urmărit de Biserică, ca o ancoră a credinței şi n-ar fi naufragiat de la credință, nici n-ar fi căzut în atîta neruşinare, încât să se împotrivească şi celor ce, căzînd ei, voiesc să-i ridice, ba să-i socotească mai vîrtos duşmani pe cei ce-i îndeamnă la dreapta credință.

Dar precum se vede, ereticul este cu adevărat viclean şi are inima stricată şi aplecată spre necredință în toate privințele. Căci iată, fiind respinşi în toate şi arătați goliți de orice înțelegere, nu se ruşinează, ci ca fiara numită de miturile eline «hidră», după ce sînt ucişi şerpii dinainte, naşte alți şerpi, întrecându-se cu ucigătorul lor prin naşterea altora, aşa şi duşmanii şi urâtorii lui Dumnezeu, plîngînd sufleteşte pe ruinele argumentelor ce le-au folosit, născocesc alte şi alte argumente prosteşti. Şi socotind că adevărul e duşman al lor, născocesc noi obiecții împotriva lui, ca să se arate prin toate şi mai duşmani ai lui Hristos.

LLX

Căci după atîtea dovezi împotriva lor, de care ruşinîndu-se ar fugi şi diavolul însuşi, tatăl lor, născocesc alte argumente, pe care le mormăie, unora şoptindu-le, altora bîzîindu-le ca nişte muşte, zicînd: «Fie, acestea le tîlcuiți aşa şi biruiți prin raționamente şi dovezi. Dar trebuie să recunoaşteți că Fiul a fost născut de Tatăl prin intenție şi voință». Iar prin aceasta amăgesc pe mulți, punând în față intenția şi voința lui Dumnezeu. Dacă ar spune careva dintre cei credincioşi aceasta mai simplu, spusa aceasta n-ar trezi nici o bănuială, înțelegerea drept-credincioasă învin-gînd rostirea mai simplă a cuvintelor. Dar cuvintele sînt ale ereticilor, iar spusele ereticilor trezesc bănuială. Căci, precum s-a scris: «Cei necredincioşi răspîndesc vicleşuguri» şi «Cuvintele lor sînt viclene» (Pilde, 12,5); şi chiar dacă aprobă ceva o fac dintr-o inimă coruptă. De aceea să cercetăm şi spusa aceasta, ca nu cumva, după ce au fost respinşi în toate, să fi născocit, ca hidrele, vreun cuvințel nou, ca printr-o astfel de vorbire meşteşugită şi printr-o aparență de probabilitate să-şi semene iarăşi, în alt mod, necredința lor.

De fapt cel ce zice: «Fiul a fost născut prin voință» spune acelaşi lucru cu: «A fost cândva când n-a fost» şi cu: «Fiul a fost făcut din cele ce nu sînt (din nimic) şi este deci creatură». Dar fiindcă spunând acestea au fost făcuți de ruşine, încearcă acum viclenii să afirme acelaşi lucru altfel, sco-țînd în față «voința», ca sepiile, negreață, ca prin aceasta să întunece pe cei simpli, iar ei să nu-şi părăsească erezia. Dar să spună de unde sau dince loc din Scriptură scot cuvintele «prin voință» sau «prin hotărâre», aceşti născocitori de cuvinte suspecte şi proprii necredinței? Căci Tatăl, descoperind din cer pe Cuvîntul Său, a arătat că: «Acesta este Fiul Meu cel iubit» (Matei, 3, 17) şi a zis prin David: «Scos-a inima mea Cuvînt bun» (Ps. 44, 2); iar prin Ioan a poruncit să se spună: «La început era Cuvîntul» (Ioan, 1, 1). Şi iarăşi David zice în psalmi: «Că la Tine este izvorul vieții şi întru lumina Ta vom vedea

lumină» (Ps. 35,10). Iar Apostolul zice: «Care fiind strălucirea slavei» (Evr., 1, 3) şi iarăşi: «Care fiind în Chipul lui Dumnezeu» (Filip., 2, 6) şi: «Care este Chipul lui Dumnezeu celui nevăzut» (Filip., 2, 6).

LX

Toți vorbind pretutindeni de existența Cuvîntului, nicăieri nu spun că a fost făcut. Deci de unde au aflat ei vreo intenție şi voință anterioară Cuvîntului lui Dumnezeu? E vădit că, lăsînd la o parte Scripturile, ei imită reaua cugetare a lui Valentin. Căci Ptolomeu, discipolul lui Valentin, susține că Cel nefăcut are două părți unite ca o pereche: cugetarea şi voința, întîi este ca cugetare, apoi a voit. Şi ceea ce cugeta nu putea produce decît când se adăuga şi puterea voinței. învăjând arienii din aceasta, socotesc că voința şi intenția premerg Cuvîntului.

Deci ei râvnesc cele ale lui Valentin. Dar noi, citind dumnezeieştile Scripturi, am aflat despre Cuvîntul că «era» şi numai despre El am auzit că este întru Tatăl şi Chip al Tatălui. Dimpotrivă, numai despre cele făcute, de vreme ce acestea prin fire nu erau cândva[147], ci le-a venit facerea mai pe urmă, am citit că le-a premers intenția şi voința[148]. Astfel David zice în Ps. 113: «Dumnezeul nostru a făcut toate câte le-a voit în cer şi pe pământ» (Ps. 113,11). Iar în Ps. 110 zice: «Mari sînt lucrurile Domnului şi potrivite tuturor voilor Lui» (Ps. 110, 2). Şi iarăşi în Ps. 134:

---

147 Nu au o fire care este prin sine. Prin ele sînt nimic. Numai Dumnezeu este prin fire, sau prin Sine. Şi numai prin El care-Şi are existența în Sine, sau prin fire (căci firea Lui e însăşi existența), pot căpăta şi ele o existență, dar o existență care nu se întemeiază pe ea însăşi, ci pe puterea lui Dumnezeu, care există prin fire. De aceea nu primesc ceva din firea Lui ca temelie a existenței lor.

148 Arienii nu făceau o deosebire de esență între Cuvîntul şi creaturi. Sub aparența că şi Cuvîntului I-a premers o intenție şi o voință, ca şi creaturilor, ei negau în realitate deosebirea între ceea ce face Dumnezeu pe planul Lui intim şi pe planul lumii; adică negau propriu-zis o intenție şi o voință a lui Dumnezeu cu privire la lume, odată ce şi ea se produce ca ceea ce se petrece propriu-zis din veci în aşa zisul dumnezeu. Sau, un dumnezeu care nu are o viață internă, deosebită de lume, ci numai cea manifestată în lume, nu e un dumnezeu deosebit în esență de lume. El are doar o pornire involuntară de a se manifesta. Şi primul produs al ei este Cuvîntul. Deşi arienii se prefăceau că afirmă o voință în Dumnezeu, de fapt nerecunoscînd un plan de viață propriu al Lui, superior celui ce se desfăşoară în timp (planul ființei Sale necreate existente din eternitate), anulau această voință. Dar sfîntul Atanasie recunoscând lui Dumnezeu o voință conştientă de a face ceva deosebit de ceea ce este El etern (ființa Lui), face o distincție clară între Fiul născut din Tatăl dinainte de veci şi făpturile aduse la existență, cîndva, prin Cuvîntul.

«Toate cîte le-a voit Domnul le-a făcut în cer şi pe pămînt şi în mări şi în toate aclîncurile» (Ps. 134, 6). De este deci Cuvîntul lucru şi făptură şi unul dintre toate, să se spună că şi El s-a făcut prin voință. Căci aşa a arătat Scriptura că s-au făcut făpturile. De fapt Asterie, avocatul ereziei, însoțindu-se cu acela, scrie aşa: «Dacă e nedemn de Creator să facă prin voință, să se înlăture voința în toate ca să se păstreze demnitatea Lui neştirbită. Dar dacă ține de Dumnezeu să voiască, trebuie să se arate ceea ce e demn de El şi față de primul născut. Căci nu e cu putință ca unuia şi aceluiaşi Dumnezeu să I se potrivească a voi în cazul celor făcute şi a nu voi». Mare necredință pune sofistul în cuvintele lui când spune că născutul şi făcutul sînt una şi aceeaşi. De aceea, din faptul că cele făcute trebuie socotite ca făcute prin intenție şi voință, a conchis că şi Fiul este dintre ele[149].

LXI

Dar dacă Cuvîntul este Altul decât toate, precum s-a arătat din cele dinainte, şi mai ales dacă lucrurile s-au făcut prin El, să nu se spună că El e prin voință, ca să nu fie făcut şi El la fel cum s-au întemeiat lucrurile prin El. De fapt Pavel, nefiind mai înainte, a fost făcut mai tîrziu apostol prin voința lui Dumnezeu (I Cor., 1,1). Iar chemarea noastră ca una ce nu exista cândva, ci s-a făcut acum, a avut ca premergătoare voința, care, cum zice iarăşi Pavel, s-a făcut prin bunăvoința voii Lui (Efes., 1, 5). Şi ceea ce s-a spus prin Moise: «Să se facă lumină» (Fac, 1,3) şi: «Să scoată pămîntul» (ibid., 11) şi: «Să facem pe om» (ibid., 26), socotesc, precum am spus şi în cele dinainte, că arată voința Celui ce le-a făcut pe acestea. Căci Creatorul voieşte să facă cele ce nu erau, ci se fac după aceea din afară. Dar pe Cuvîntul Său propriu, născut prin fire, nu-L voieşte înainte. Căci în (prin) El face Tatăl toate celelalte câte le voieşte. Şi în

(prin) El lucrează, cum zice Iacov, apostolul, învățînd: «Voind ne-a născut pe noi prin Cuvîntul adevărului» (Iacov, 1,18)[IBa]. Deci voința lui Dumnezeu cu privire la toate cele făcute şi renăscute este în Cuvîntul, întru Care şi face şi renaşte **pe cele ce socoteşte de bine. Aceasta** o **spune iarăşi** Apostolul, scriind celor

149Ceea ce e făcut prin voință e inferior celui ce o face. Deci dacă Fiul e făcut prin voință, e inferior Tatălui. Mai ales dnd voința cuiva nu are nevoie de nimic pentru a face ceva, acel ceva e cu totul inferior lui. Dar arienii spunînd totuşi că Fiul e născut prin voința Tatălui, sau primul născut, se aflau într-o totală contradicție. în acest caz Fiul nu mai depinde numai de voința Tatălui, d şi de ființa Lui. Iar dacă toate sînt născute la fel cu Fiul, între ființa Tatălui şi toate cele ce există nu mai e nici o deosebire de esență. Prin aceasta rolul voinței Tatălui slăbeşte. Toate ar emana din El ca dintr-o esență. Prin voință ei înțelegeau mai mult un impuls orb şi involuntar. Dar atunci, de unde raționalitatea ce există în lume? în acest caz nid Fiul nu Se mai bucură ca Unul Născut de o atenție conştientă deosebită din partea Persoanei care-L naşte ca Tată, nid persoanele create nu se mai bucură de o atenție conştientă din partea Creatorului. în acest caz, nu mai e Cineva care să poată mîntui persoana de dispariția din nou a ei în esența fundamentală. E mai mare lucru să fie oameni creați de o Persoană iubitoare prin voință, dedt să fie emanați dintr-o esență impersonală, care nu le oferă nici o atenție şi nici o perspectivă de desâvîrşire în comuniunea iubirii. Arienii, în fond, confundau cele făcute, cu Fiul cel Unul Născut, în sens panteist. Deci nu cunoşteau un Dumnezeu în comuniunea interpersonală din eternitate şi superior prin ființa eternă celor create de El din nimic. Contrar părerii lui Spassky nici arianismul nu făcea propriu-zis o deosebire între necreat şi creat. Se afla tot pe linia gnosticismului.

153. Se referă la naşterea de sus prin Fiul cel întrupat, la aducerea în general la existență. Principalul e că prin Acelaşi Cuvînt ne creează Dumnezeu şi ne naşte la o viață nouă în El.

157. în cazul necreației Fiului ca Unul născut, nu mai e o deosebire între naştere şi facere, ci acestea se confundă în procesul emanării sau nl producerii involuntare a tuturor de către esența eternă.

din Tesalonic: «Căci **aceasta** este voia lui Dumnezeu în Hristos Iisus pentru noi» (I Tes., 5,18)[150]. Iar dacă Cel în (prin) care le face e şi voia Tatălui, cum poate să Se facă şi El prin intenţie şi voinţă? Căci dacă şi El S-a făcut prin voinţă ca noi, e necesar ca şi voinţa privitoare la El să fie în alt Cuvînt oarecare, prin care Se face şi El. Pentru că s-a arătat că voinţa lui Dumnezeu nu e în cele ce se fac, ci în Cel prin care se fac toate făpturile[151]. Apoi fiindcă este acelaşi lucru să se spună că e «prin voinţă» şi că «era cîndva cînd nu era», ajunge să se spună al doilea lucru. Dar ruşinaţi pentru că prin aceasta indică timpuri, să înţeleagă că şi spunînd «prin voinţă» indică timpuri înainte de Fiul[152]. Căci cele ce nu au existat cîndva au fost mai întîi voite, ca în cazul tuturor creaturilor. Iar dacă Cuvîntul este Ziditorul creaturilor, iar El există împreună cu Tatăl, cum poate premerge Celui ce e etern existent faptul de a fi fost voit, ca unuia ce nu exista? Căci dacă îi premerge voinţa, cum sînt în El toate? [187]

150 Voia lui Dumnezeu, care în greceşte se exprimă prin acelaşi cuvînt prin care se exprimă «sfatul», e comunitară, nu arbitrară. E ca şi hotărîrea noastră cea bună, care se ia printr-un sfat cu altul, sau ţinînd seama şi de altul. O voie în izolarea spirituală totală, ca o manifestare arbitrară absolută, nu poate fi cugetată. Ea e un capriciu. In ea nu e nici un pic de iubire. Iar în acest caz trebuie presupusă vreo lege internă care determină păruta hotă-rîre proprie. E un fel de definire de sine a ceva ce se simte silit să iasă din indefinitul propriu, ca dintr-un fel de nimic (Jakob Bohme). Dar întrucît această necesitate este sădită în acel ceva, definirea trebuie să se facă din veci. Pe de altă parte, dacă definirea nu se arată decît într-o realitate imperfectă, acel ceya trebuie să fie şi el imperfect. Fără o voie luată în comuniune, deci fără un Fiu pe care îl are Tatăl deosebit de lume, nu există decît panteismul relativist şi fără sens. A fi creaţi şi renăscuţi de Tatăl unui Fiu, pentru a fi aşezaţi în Fiul, înseamnă pentru oameni a fi primiţi şi ei în iubirea Lui faţă de Fiul şi a-L iubi şi ei împreună cu Fiul.

151 în cel ce e făcut exclusiv prin voia altuia, nu se află nici o f ărîmă de voie prin care ar veni la existenţă sau ar da şi altora existenţă. Voinţa cu privire la ele şi la altele care se fac este exclusiv în Cel prin care ele sînt făcute. Dacă Fiul ar fi făcut şi El de Tatăl, n-ar fi în El nici o voie. Deci n-ar putea contribui în mod voluntar la aducerea celorlalte la existenţă, ci ar fi doar un instrument pasiv al altcuiva sau al vreunei legi.

152 A fi prin voinţa cuiva înseamnă a fi un timp înainte de a fi; a fi prin voinţa aceluia înseamnă a pune un timp între cel prin care este cineva şi cel ce era prin acela. Numai la oameni este aceasta, pentru că omul nu are puterea de a naşte decît după o maturizare fizică, în esenţa eternă nu se poate cugeta însă o maturizare. Timpul în panteism îşi pierde orice semnificaţie reală şi orice valoare, deşi totul decurge într-un timp etern. Dacă esenţa există din eternitate, din eternitate au trebuit să emane din ea toate. Numai Persoana sau comuniunea personală poate da, prin voinţă, o realitate şi o valoare şi timpului, pentru că îl distinge de eternitate.

în acest caz însuşi Fiul este, prin voinţă, născut ca unul din toate, precum şi noi ne-am făcut fii prin Cuvîntul adevărului. Deci e necesar să căutăm, precum s-a zis, alt Cuvînt, prin Care şi acesta s-a făcut şi s-a născut împreună cu toate pe care le-a voit Dumnezeu[153].

LXII

Dar dacă există un alt Cuvînt al lui Dumnezeu, va fi şi acesta făcut prin Cuvînt. Iar dacă nu este altul (şi nu este), ci toate s-au făcut prin El, cîte a voit Tatăl, oare nu se dovedeşte aceasta o răutăcioasă născocire cu multe capete? Căci fiind făcuţi de ruşine pentru că numesc Cuvîntul făptură şi creatură şi spun că Cuvîntul lui Dumnezeu nu era înainte de a Se naşte, îl arată în alt mod iarăşi creatură, vorbind de voinţă şi zicând: «Dacă n-a fost făcut prin voinţă, urmează că Dumnezeu L-a avut pe Fiul din necesitate şi fără să voiască». Dar cine L-a supus necesităţii, o, prea-viclenilor, care atrageţi toate spre erezia voastră? Ei văd ceea ce e opus voinţei. Dar nu văd ceea ce e mai mare şi superior ei. Căci precum se opune voinţei ceea ce e contrar voinţei, aşa se suprapune şi premerge voinţei ceea ce e după fire[154]. Casa şi-o face cineva voind; dar pe Fiu îl naşte după fire. Şi ceea ce e făcut prin voinţă a început a se face şi e în afară de cel ce face. Dar Fiul este Născutul propriu al fiinţei Tatălui şi nu e în afară de El. De aceea nu voieşte în privinţa Fiului, ca să nu pară că voieşte şi în privinţa Sa[155]. Deci pe cât e de superior Fiul creaturii, pe atâta e de superior ceea ce e după fire voinţei[156]. Auzind ei aceasta, ar trebui să nu socotească ceea ce e după fire ca făcut prin voinţă. Dar uitând ei că aud vorbindu-se despre Fiul lui Dumnezeu, îndrăznesc să cugete opoziţii omeneşti în Dumnezeu, adică văd în El o necesitate contrară voinţei, ca să nege că există un Fiu adevărat al lui Dumnezeu[157]. Dar să ne răspundă:

153 Dacă-i premerge cuiva o voinţă, îi premerge şi subiectul voinţei. Căci nu există voinţă nepurtată de cineva care este.

154 A fi mai presus de voinţă nu înseamnă a fi contrar voinţei, ci a fi prin firea proprie, în care e implicată şi voinţa ei de a fi şi de a lucra aşa cum este conform ei. De fiinţa adevărată, desăvîrşită a lui Dumnezeu ţine voinţa proprie. Dar şi de fiinţa oamenilor ca fiinţe conştiente. însă voinţa lor e din voinţa lui Dumnezeu odată cu fiinţa lor. Această idee a dezvoltat-o sfîntul Maxim Mărturisitorul. Nu există fiinţă conştientă încremenită sau mişcată fără voie.

155 Dacă Tatăl ar produce pe Fiul prin voinţă, S-ar produce şi pe Sine prin voinţă, căci Fiul are aceeaşi fiinţă, deci şi aceeaşi voinţă cu Tatăl.

156 Deci naşterea Fiului nu e un act al voinţei, dar nici contrar ei. Dar în El relaţia între fiinţă şi voinţă e un mister.

157 Arienii admit în Dumnezeu o opoziţie între voinţă şi fiinţă, ca, socotind pe Fiul produs prin voinţă, să nu-L vadă născut prin necesitate. în Dumnezeu nu există însă o opoziţie între voinţă şi fiinţă. în fiinţă e implicată voinţa, dar voinţa poate lucra şi fără a da ceva din fiinţă, deşi la Dumnezeu nu lucrează contrar fiinţei, cum se întîmplă uneori la oameni,'care nu au fiinţa prin ei. La oameni, ceea ce e prin fiinţă nu e întru totul şi prin voinţă, nici totdeauna conform cu ea. Arienii vor să vadă pe Fiul ca produs al voinţei, socotind că ceea ce e prin fiinţă în Dumnezeu este prin necesitate. La Dumnezeu însă nu e o voinţă opusă necesităţii şi invers. Totul în El e libertate, dar nu o libertate opusă fiinţei. Dumnezeu e desăvîrşit «Cel ce este» şi, prin aceasta, desăvîrşit liber. Jakob Bdhme şi, alături de el, Berdiaev afirmă că în voinţă este un paradox: pe de o parte că iese prin ea însăşi din nimic, pe de alta că este în ea însăşi, ca să poată ieşi din nimic. De fapt voinţa nu poate fi din nimic, odată ce există ca voinţă. La baza existenţei ei nu se poate distinge între a fi şi a voi. Aceasta e propriu în general persoanei, deşi persoana umană mai întîi este (prin alţii, sau prin Altul), ca să poată voi. Dar în temelia existenţei, a fi nu poate fi anterior lui a voi. Ea e Persoana prin excelenţă. La Ea a fi coincide cu a voi. Nici una nu precede.

A fi Dumnezeu bun şi milostiv e propriu voinţei sau nu e propriu voinţei? Dacă e prin voinţă trebuie admis că a început să fie bun şi e cu putinţă să nu fie bun. Căci e propriu voinţei şi alegerii să se aplece în amîndouă părţile şi aceasta e o pătimire a firii raţionale. Dar dacă văzîndu-se absurditatea acestora, se va zice că El nu e bun şi milostiv din voinţă, să se vadă cele ce urmează din aceasta: Că e bun în mod necesar şi fără voie; dar cine îi va impune Lui această necesitate? Iar dacă e absurd a atribui lui Dumnezeu necesitatea şi de aceea El este bun prin fire[158], cu atît mai vîrtos şi mai adevărat este El Tatăl Fiului prin fire, şi nu din voinţă.

LXIII

Dar să ne spună şi aceasta (căci vreau, spre ruşinarea lor, să mai adaug şi această întrebare mai îndrăzneaţă, dar doritoare să ajute dreptei credinţe; iartă-mă, Doamne!): Tatăl însuşi există intenţionînd mai întîi, apoi voind, sau înainte de a voi? Căci dacă îndrăznesc să spună acestea despre Cuvîntul, trebuie să auzim şi răspunsul lor la întrebarea aceasta, ca să ştie că această îndrăzneală îl atinge şi pe Tatăl. Deci de vor spune, odată ce au spus despre Fiul că e din voinţă, că şi Tatăl e Tată din voinţă, îi vom întreba: ce era înainte de a voi, sau ce a avut mai mult, cum ziceţi voi, după ce a voit? Iar dacă această întrebare e absurdă şi fără temei, şi nu e îngăduit peste tot a grăi astfel de lucruri (căci ne ajunge să auzim numai despre Dumnezeu, ca să ştim şi să înţelegem că El este Cel ce este), cum n-ar fi neraţional să se cugete asemenea lucruri despre Cuvîntul (Logosul) lui Dumnezeu şi să se vorbească despre intenţie şi voinţă? Căci ajunge doar să auzim despre Cuvîntul, ca să ştim şi să înţelegem că Dumnezeu, Care nu există din voinţă, are pe Cuvîntul propriu nu prin voinţă, ci prin fire. Şi cum nu întrece orice nebunie chiar numai a cugeta că însuşi Dumnezeu intenţionază şi gîndeşte şi alege şi voieşte şi Se îndeamnă pe Sine ca să nu fie fără Cuvînt şi înţelepciune (neraţional şi neînţelept), ci să aibă Cuvînt şi înţelepciune?[159] Căci trebuie să Se gîn

158 Dumnezeu fiind bun, nu e nici din necesitate, nici dintr-o voinţă, care ar putea fi şi contrară firii. El e bun prin fire, căreia nu-i este contrară voinţa. Căci voinţa n-ar putea fi contrară firii Lui. Aceasta nu ar fi o voinţă.

159 E absurd a zice că Dumnezeu intenţionează şi voieşte să Se facă gînditor. E absurd a zice că Cel ce nu e Tată din veci intenţioneuză lu un moment dat să Se facă Tută. E
absurd a zice că Dumnezeu existînd singuratic din eternitate intenţionează apoi să fie într-o comuniune.

deascâ să cugete despre Sine însuşi Cel ce voieşte să cugete despre Cel propriu ființei Sale.

Deci, fiind atît de absurdă o astfel de cugetare, e bine-credincios a spune că cele făcute s-au făcut prin bunăvoire şi voință, iar Fiul nu este creatură a voinței, adusă pe urmă la existență, ca creațiunea, ci e prin fire Născutul propriu al ființei. De fapt, fiind Cuvîntul propriu al Tatălui, nu lasă să se cugete înainte de El vreo voință, El însuşi fiind Sfatul viu (voia vie) al Tatălui[160] şi Puterea şi Creatorul celor ce le voieşte Tatăl. Aceasta o spune El însuşi despre Sine în Pilde: «Al Meu e sfatul şi a Mea este întărirea; a Mea e înțelepciunea, a Mea puterea» (Pilde, 8, 14). Pentru că precum El este înțelepciunea întru care a gătit cerurile (Pilde, 3,19), El este şi tăria şi puterea. Căci «Hristos este Puterea lui Dumnezeu şi înțelepciunea lui Dumnezeu» (I Cor., 1, 24). Acum a spus-o puțin schimbat: «A Mea este înțelepciunea şi tăria». Şi adaugă: «Al Meu este sfatul». Căci El este Sfatul viu, cum am învățat şi de la proorocul, că El este îngerul marelui sfat (Isaia, 9, 6); şi S-a numit voia Tatălui.

Aşa trebuie respinşi aceştia, care cugetă cele omeneşti despre Dumnezeu.

LXIV

Deci dacă făpturile s-au întemeiat prin hotărîre şi bunăvoire şi toată zidirea s-a făcut prin voință, precum Pavel a fost chemat Apostol prin voia lui Dumnezeu (I Tim., 1,1) şi chemarea noastră s-a făcut prin bunăvoire şi voință, iar «toate prin Cuvîntul s-au făcut», Acesta este în afara celor făcute prin voință şi mai degrabă El este sfatul viu (voia vie) al Tatălui, prin Care toate s-au făcut; întru El şi sfîntul David mulțumind a zis: «Ținutu-m-ai de mîna dreaptă a mea şi întru sfatul Tău m-ai povățuit» (Ps. 72, 24). Deci nu poate Cel ce e Sfatul şi Voia Tatălui să Se facă şi El prin Voia şi Sfatul Lui, ca fiecare, decît dacă, precum am spus înainte, înnebunind, vom spune iarăşi că El S-a făcut prin Sine însuşi sau prin altul oarecare. Dar cine este prin care s-a făcut? Trebuie să plăsmuiască un alt cuvînt şi, întrecîndu-se cu Valentin, să numească un alt Hristos. Căci nu s-a scris în Scripturi despre altul. Dar chiar dacă vor plăsmui vreun altul, fără îndoială şi acela se va face prin vreunul. Şi aşa cugetând noi şi mergînd pe această linie, vom ajunge la erezia cu multe capete a paginilor, care cad în politeism şi într-o nebunie fără măsură, de care împinşi vom voi ca Fiul să fie din nimic. Căci la aceasta ajung, soco-tindu-L produs de o intenție si de o voință care nu se pot aplica cu adevărat decît celor făcute şi create. Dar cum nu e lucru necredincios să aplicăm cele ale celor făcute,

---

160în greceşte termenul sfat e rădăcina termenului care înseamnă voință. înainte de a voi cineva ceva se sfătuieşte cu altul, sau cu voința sa. Voința e ca un «alter ego» cu care se sfătuieşte. Tatăl îl are pe Fiul ca împreună sfătuitor. Se sfătuieşte cu Sine însuşi ca şi cu un altul. Nu e întîi Tatăl şi apoi Cuvîntul, sau Sfatul, sau Voința. Tatăl nu voieşte întîi pe Fiul şi apoi îl naşte, ci voința Lui eternă e una cu Cuvîntul.

Creatorului? Sau cum nu e hulitor a spune că există în Tatăl o voință înainte de Cuvîntul? Căci dacă premerge o voință în Tatăl, cum e adevărat ceea ce spune Fiul: «Eu sînt întru Tatăl» (Ioan, 14,10)? Sau dacă este şi El în Tatăl, El Se va socoti al doilea, şi n-ar trebui ca El să zică: «Eu sînt întru Tatăl», odată ce este înaintea Lui voința, prin care toate s-au făcut şi prin care şi El s-a făcut, cum ziceți voi. Căci chiar dacă s-ar deosebi prin slavă, nu ar fi mai puțin unul dintre cei ce s-au făcut prin voință. Şi precum am spus înainte, dacă este aşa, cum este El Domnul, iar acelea roabe? Acesta e Domnul tuturor, pentru că domnia Lui e unită cu domnia Tatălui; şi fără îndoială creația e roabă, pentru că e în afară de unitatea Tatălui şi a Fiului, şi, nefiind cândva, s-a făcut[186].

LXV

Dar ar trebui ca , spunînd ei că Fiul a fost făcut prin voință, să spună că a fost făcut şi prin înțelepciune. Căci socotesc că înțelepciunea şi voința (sfatul) sînt acelaşi lucru. Pentru că ceea ce voieşte cineva când se sfătuieşte, aceea şi cugetă cu înțelepciune. însuşi Mântuitorul le-a unit pe acestea ca pe nişte surori, zicând: «Al meu e sfatul (voința), a mea întărirea, a mea înțelepciunea, a mea puterea» (Pilde, 8,14). Căci precum tăria şi întărirea sînt una şi aceeaşi, căci amîndouă sînt putere, aşa este acelaşi lucru a spune înțelepciunea şi voința (sfatul), care amîndouă sînt Domnul. Dar necredincioşii nu voiesc ca Cuvîntul şi Sfatul cel viu (voința cea vie) să fie Fiul. Iar despre înțelegere şi sfat (voință şi înțelepciune) băs-nesc că sînt o deprindere care se dobîndeşte şi se pierde în mod omenesc. Ei mişcă toate şi propun înțelegerea şi voința lui Valentin numai ca să separe pe Fiul de Tatăl şi să nu spună că e Cuvîntul propriu al Tatălui, ci creatură. Să audă, de aceea, ceea ce a auzit Simon Magul (Fapte, 8, 20): Necredința lui Valentin să nu vă fie spre pieire! Să audă fiecare mai degrabă pe Solomon care zice că

166. Cele ce s-au făcut din nimic exclusiv prin voința Creatorului sînt roabe, pentru că existența lor atîrnă exclusiv de voința Lui. Nimic nu au de la ele. El e Domnul pentru că El nu atîrnă de nici o lege, de nici o voință străină, nu e încadrat în nici un sistem de referințe, nu e stăpînit de nici o patimă, dar e capabil de nesfîrşită iubire în libertate, avînd în Sine pe Cine iubi din veci şi putînd să facă şi creaturi pe care să le iubească. Cînd zicem că creația e adusă le existență şi ținută în existență numai prin voința lui Dumnezeu, nu înțelegem că ea nu e creată şi susținută prin puterea lui Dumnezeu. Dar puterea Lui se manifestă în funcție de voința Lui. Cînd nu mai vrea, îşi retrage puterea Lui. Aici apare realitatea energiilor necreate, deosebite de ființa lui Dumnezeu. Fiul avînd în Sine ființa Tatălui, ca un alt mod de existență a ființei Lui, nu poate înceta să existe, pentru că modurile de existență ale ființei nu pot fi anulate prin voință. Tatăl nu poate înceta să fie Tată şl nu poate deci anula pe Fiul.

Cuvîntul este înțelepciunea şi Cugeta-

rea lui Dumnezeu. Căci zice: «Dumnezeu întru înțelepciune a întemeiat pămîntul şi a gătit cerurile cu înțelegere» (Pilde, 3,19). Iar cum se zice aci «cu înțelegere», în psalmi se zice: «Prin Cuvîntul Domnului cerurile

s-au întărit» (Ps. 32, 6). Şi precum cerurile le-a făcut prin Cuvîntul, aşa toate le-a făcut dte le-a voit (Ps. 134, 6). Sau cum scrie tesalonicenilor Apostolul: «Voința lui Dumnezeu este în Hristos Iisus» (I Tes., 5, 18). Ded însuşi Fiul lui Dumnezeu este Cuvîntul şi înțelepciunea. El este înțelegerea şi Sfatul viu. Şi întru El este voia Tatălui. El este adevărul şi lumina şi puterea Tatălui. Iar dacă voia lui Dumnezeu este înțelepciunea şi înțelegerea, iar înțelepciunea este Fiul, a zice că Fiul e «prin voință» este egal cu a zice că înțelepdunea s-a făcut prin înțelepciune şi Fiul s-a făcut prin Fiul şi Cuvîntul a fost creat prin Cuvîntul[161].

Dar aceasta e contrar şi lui Dumnezeu şi se opune şi Scripturilor. De fapt şi Apostolul vesteşte pe Fiul nu ca fiind din voință (propriu voinței), ci ca însăşi strălucirea şi chipul propriu al însăşi ființei părinteşti. Căci zice: «Care fiind străludrea slavei şi chipul ipostasului Lui» (Evr., 1,3). Iar dacă, precum am spus înainte, ființa şi ipostasul părintesc nu este din voință[162], e vădit că nici Cel propriu ipostasului părintesc nu e din voință. Căd oricare şi oricum ar fi acel feridt Ipostas, la fel şi aşa trebuie să fie şi Născutul propriu din El[163]. De aceea însuşi Tatăl nu a zis: «Acesta este Cel ce a fost făcut Fiu prin voința Mea», nici: «Pe Care L-am avut Fiu prin bunăvoire», d simplu: «Fiul Meu» şi mai mult: «întru Care am binevoit» (Matei, 3, 17). Prin acestea a arătat că: «Acesta este Fiul prin fire, întru Care se află aşezată voința privitoare la cele ce îmi plac Mie».

LXVI

Dar dacă Fiul este prin fire şi nu din voință, este oare El fără voia Tatălui şi nevrut de Tatăl? Nicidecum. Şi Fiul este voit de Tatăl şi, cum El însuşi zice: «Tatăl iubeşte pe Fiul şi toate le arată Lui» (Ioan, 3, 35). Căci precum Tatăl nu a început a fi bun prin voință, iar aceasta nu înseamnă că e bun fără intenție şi fără voie - căci ceea ce este, aceea e şi voit de El - la fel şi Fiul: deşi nu a început să fie prin voință, nu e nevrut

---

161 Nu e voința înaintea Fiului şi a Cuvîntului, căci Fiul şi Cuvîntul însuşi e voință. Şi cum nu a putut fi niciodată Dumnezeu fără voință, nu a putut fi fără Fiul şi Cuvîntul. La Dumnezeu Voința, Cuvîntul, implică comuniunea intimă. Voia lui Dumnezeu e voia comună a Tatălui şi a Fiului. Spunînd Cuvîntul, Tatăl Şi-L spune Sieşi, arătind că Cel ce îl spune şi Cel Căruia I-L spune sînt doi, dar uniți în una. Voind Dumnezeu cu Fiul, nu Se dublează şi nu Se împarte în două. Pe de altă parte a zice că Dumnezeu nu are din veci pe Fiul şi Cuvîntul şi Voia, înseamnă a zice că nu e din veci Persoana conştientă, dublă sau triplă, ci devine aceasta după o vreme, fiind din eternitate o esență inconştientă şi lipsită de voință, supusă unei legi a evoluției, care o duce la starea de persoană în comuniune. Dar o evoluție într-o realitate eternă e un nonsens. Căci oricînd esența eternă ar fi putut începe să fie şi a putut ajunge la starea de persoană.

162 Nu poate fi voința înaintea ființei dumnezeieşti a Tatălui, cum e înaintea creației. Căci aceasta ar însemna să existe o altă ființă superioară, a cărei voință să fie aceea care aduce la existență ființa Tatălui. Căci o voință de sine nu poate exista. Ea e totdeauna a unei ființe. Şi cum voința e unită cu cugetarea conştientă, din veci trebuie să existe o Persoană care să aibă voință. Iar acea voință nu are propriu-zis un obiect inferior spre care să se ațintească, ci implică în Sine o comuniune. Căci în voința ei Persoana eternă Se are pe Ea însăşi, fiind din veci o dualitate în unitate.

189. Sfîntul Atanasie încă nu clarificase ideea de ipostas ca deosebit de ființă, dar de aici şi din alte locuri se vede că, legat de ființă, înțelegea şi ipostasul. Căci numai aşa putea vorbi de ființa părintească şi, pe lîngâ aceea, şi de Ipostasul părintesc căruia îi este propriu Fiul.

de Tatăl şi nici contrar voii Lui. Căci precum îşi voieşte ipostasul Său, aşa şi Fiul, fiind propriu fiinţei Tatălui, nu este nevrut de El[164]. Deci Fiul e voit şi e iubit de Tatăl şi de aceea poate socoti cineva cu dreaptă credinţă că Dumnezeu Se voieşte şi nu lipseşte voinţa în El. Iar Fiul, cu aceeaşi voinţă cu care e voit de Tatăl, iubeşte şi voieşte şi cinsteşte şi El pe Tatăl. Şi voinţa care este din Tatăl în Fiul este una, încît şi prin aceasta este văzut Fiul în Tatăl şi Tatăl în Fiul. Deci să nu introducă cineva vreo voinţă premergătoare, ca Valentin; nici să nu se introducă pe sine la mijloc între unicul Tată şi unicul Fiu, cu pretextul voinţei[165]. Căci s-ar dovedi lipsit de minte, punînd între Tatăl şi Fiul voinţa şi cugetarea[166].

De fapt una este a zice că a fost făcut prin voinţă şi altceva, că Fiul, fiind prin fire propriu Tatălui, e iubit şi voit de El. Căci a zice că a fost făcut prin voinţă înseamnă întîi că El n-a fost cîndva, apoi că Cel ce L-a făcut are putinţa de înclinare în ambele părţi. Deci poate cineva cugeta că Tatăl a putut şi să nu fi voit pe Fiul[167]. Iar a zice de Fiul că ar fi putut şi să nu fie este o îndrăzneală a necredinţei, care atinge însăşi fiinţa Tatălui, odată ce ceea ce este propriu ei putea să nu fie[168]. E ceva asemănător cu a zice: Ar putea şi să nu fie bun Tatăl. Dar precum e bun pururea şi prin fire, aşa e şi Tată pururea născător prin fire. însă a zice că Tatăl voieşte pe Fiul şi că Cuvîntul voieşte pe Tatăl[169] nu indică o

---

164 Tatăl îşi vrea fiinţa, deşi ea nu e din voinţa Lui. Dar Tatăl Se vrea ca ipostas deosebit al fiinţei Sale, ca mod propriu de existenţă a ei, deci ca Tată, deşi nu Se constituie ca atare prin voinţă. Dar chiar prin aceasta îl vrea pe Fiul, căci dacă n-ar avea pe Fiul, n-ar fi nici El Tatăl. Adică îl vrea pe Fiul ca propriu fiinţei Lui părinteşti, deşi Fiul nu Se constituie prin voinţă, cum nici El ca Tată nu Se constituie prin voinţă. Aceasta ar însemna că înainte de Persoane, în Dumnezeu este o esenţă impersonală. Dar cum ar avea ea propriu-zis o voinţă conştientă de a ajunge la starea de persoană? Aceasta n-ar fi o voinţă conştientă, personală, ci un impuls impersonal, supus unei legi superioare inconştiente. Iar nefiind din veci comuniune personală, această stare nici nu durează în veci. Pe de altă parte, dacă esenţa are din veci impulsul de a deveni comuniune personală, ea din veci a trebuit să se realizeze ca atare. Căci nu poţi stabili în eternitate un punct ulterior de la care ceva începe. Fiinţa dumnezeiască există din veci, dar există în cele trei Persoane. Şi fiinţei Lor îi aparţine voinţa. Căci existînd, Ele Se şi iubesc, deci Se voiesc. Nici fiinţa nu produce voinţa şi nici voinţa nu produce fiinţa. Fiinţa există din veci ca fiinţă ce voieşte şi gîndeşte.

165 Nu trebuie pusă nici voinţa între Tatăl şi Fiul. Aceasta I-ar putea despărţi. Cine introduce între Tatăl şi Fiul voinţa se introduce pe sine însuşi cu voinţa sa între Ei sau îi desparte cu voinţa şi cugetarea sa.

166 Nu e o cugetare care e deosebită de Fiul ca ipostas. Nu face Tatâl pe Fiul obiect al cugetării Sale. Relaţia între Ei e mult mai intimă.

167 Cel ce face ceva prin voinţă e suveran peste ceea ce face. Se poate cugeta şi că ar fi putut sau ar putea să nu vrea să fi făcut sau să facă acel ceva. Nimic din sine sau clin afară de sine nu-1 împinge la a face acel ceva. Nimic nu-i îngustează libertatea şi suveranitatea. Trebuie să existe la baza existenţelor un astfel de for liber şi suveran. Nu pot fi toate
reciproc condiţionate. Cine ar fi produs această intercondiţionare? Apoi un Tată fără un Fiu ar arăta o fiinţă neroditoare în Dumnezeu, încremenită sau revărsîndu-se într-o emanaţie sau într-o evoluţie în mod involuntar. Dar aceasta ar micşora fiinţa dumnezeiască.

168 Sfîntul Atanasie deduce din faptul că Fiul este propriu fiinţei Tatălui că, dacă Fiul ar fi putut să nu fie, ar fi putut să lipsească fiinţei Tatălui ceea ce-i este propriu ei. E implicată aici ideea că e propriu fiinţei dumnezeieşti să subziste în Tatăl şi în Fiul. şi o nesubzis-tenţă a ei în Tatăl şi în Fiul ar face ca fiinţa însăşi să nu fie adevărata fiinţă dumnezeiască, sau supremă. Teologia nu a dezvoltat deplin relaţia ipostasurilor cu fiinţa. Le-a tratat mai mult ca două realităţi independente una de alta.

169 Fiul voieşte pe Tatăl nu ca să-L facă Tată, ci avîndu-L îl voieşte. Dar şi Tatăl voieşte pe Fiul nu ca să-L nască, ci avîndu-L etern, ca Fiu. Iar fiecare din Ei, avîndu-L pe Celălalt, înseamnă că-L iubeşte. Iar lipsa de iubire din veci ar însemna o gravă scădere, o mare imperfecţiune a lui Dumnezeu. El n-ar mai fi în acest caz Dumnezeu. în calitatea de Treime din veci se arată realitatea lui Dumnezeu.

voință premergătoare, ci face cunoscută autenticitatea firii dumnezeieşti şi apartenența Unuia la Altul şi asemănarea Lor desăvîrşită. E ca şi în cazul strălucirii şi luminii. Precum strălucirea nu are o voință premergătoare în lumină, căci e născută prin firea luminii şi voită de cel care a născut-o, nu prin cugetarea voinței, ci prin fire şi întru adevăr, aşa şi despre Tatăl şi Fiul ar vorbi drept numai cel ce ar zice că Tatăl iubeşte şi voieşte pe Fiul şi Fiul iubeşte şi voieşte pe Tatăl.

LXVII

Deci să nu se spună de Fiul că e creatura voinței, nici să nu se introducă în Biserică cele ale lui Valentin, ci să se spună că e Voința vie (Sfatul viu) şi născut cu adevărat prin fire, precum e strălucirea din lumină. Căci aşa a zis şi Tatăl: «Aflat-a inima Mea Cuvînt bun» (Ps. 44, 2). Iar Fiul zice: «Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 14, 10). Iar dacă Cuvîntul e în inimă, unde este voința în altă parte? Şi dacă Fiul e în Tatăl, unde e voința în altă parte? Şi dacă El e voința, cum e Sfatul prin voință?[178] Ar fi absurd ca să Se facă Cuvîntul prin Cuvînt şi Fiul prin Fiu şi înțelepciunea prin înțelepciune. Căci Fiul este toate ale Tatălui. Şi nimeni nu e în Tatăl înainte de Cuvântul. Ci în Cuvîntul e şi voința. Şi prin El se îndeplinesc în lucruri cele ale voinței, precum au arătat Scripturile.

Aş voi ca necredincioşii, căzuți în nebunie şi eugetînd despre voință, să nu mai întrebe pe femeile lor care au născut, cum întrebau înainte zicînd: «Oare ai avut un fiu înainte de a naşte?» Ci să întrebe pe părinți şi

176. Din eternitate e ființa în trei ipostase. Dar tocmai de aceea din eternitate ele se voiesc una pe alta. A exista pentru Dumnezeu înseamnă a se voi. Nu se poate separa între a exista (ființa în ipostasuri) şi a se voi. Nu e una mai tîrziu decît alta.

să le spună: «Oare prin voință ați devenit părinți sau prin firea voinței voastre?"[7] Sau copiii sînt asemenea firii şi ființei voastre?» Să-i întrebe chiar dacă s-ar ruşina de părinți, întrebîndu-i despre cauza facerii, de la care au sperat să primească cunoştințe. Şi ei vor răspunde: «Cei pe care îi naştem nu sînt ai voinței, ci sînt asemenea nouă; nici n-am devenit părinți voind mai înainte aceasta, ci e propriu firii a naşte, căci şi noi sîntem chipurile celor ce ne-au născut». Deci sau să se osîndească pe ei înşişi şi să înceteze să mai întrebe pe femei despre Fiul lui Dumnezeu,sau să învețe de la ele (sau ei) că nu Se naşte Fiul prin voință, ci prin fire şi întru adevăr. E cuvenit şi potrivit să-i respingem pe aceştia şi cu dovezi de la oameni, pentru că ei îşi întemeiază reaua cugetare şi prin gînduri omeneşti despre dumnezeire.

Deci şi acest argument al lor s-a dovedit ca şi celelalte a fi numai un basm şi o născocire a fanteziei. Şi pentru aceasta sînt datori măcar şi mai tîrziu ca, văzînd în ce prăpastie a nebuniei au căzut, să se ridice din ea şi să fugă ca de o cursă a diavolului, sfătuiți de noi. Căci Adevărul cel de oameni iubitor strigă pururea: «De. nu credeți Mie, din pricina îmbrăcămintei trupului, credeți măcar faptelor Mele, ca să cunoaşteți că Eu sînt întru Tatăl şi Tatăl întru Mine» (Ioan, 10, 38) şi: «Eu şi Tatăl una sîntem» (ibid. 30) şi: «Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl» (Ioan, 14, 9). Căci Domnul de obicei îşi arată iubirea de oameni şi «voieşte ca toți cei căzuți să se îndrepteze», cum zice David (Ps. 145, 8). Dar cei necredincioşi, nevoind să audă glasul Domnului şi nesuportînd să vadă pe Dumnezeu mărturisit de toți, sînt purtați de colo, colo, ca nişte muşte, împreună cu tatăl lor, diavolul, căutând pretexte pentru necredință. Dar ce argumente ale necredinței şi de unde le vor putea afla, dacă nu vor împrumuta de la iudei şi de la Caiafa bîrfirile lor şi de nu vor lua de la elini argumente ale acestei necredințe? Căci dumnezeieştile Scripturi s-au închis lor şi ele îi

177. La baza voinței oamenilor de-a naşte fii stă natura lor în care e implicată voia.

dovedesc de pretutindeni ca lipsiți de minte şi duşmani ai lui Hristos.

I N D I C E S C R I P T U R I S T I C

Prescurtările folosite semnifică:

CÎE = Cuvînt împotriva elinilor
ÎC = Cuvînt despre întruparea Cuvîntului
CA I = Cuvîntul întâi împotriva arienilor
CA II = Cuvîntul al doilea împotriva arienilor
CA ni = Cuvîntul al treilea împotriva arienilor

Cifra arabă din fiecare trimitere a indicelui (ex.: CA LI 29) corespunde cu cifra romană de deasupra fiecărui subcapitol din textul respectiv (adică: CA II XXTX).

Facerea

1,1:IC, 3; CA n 57
1,3: CA HI, 29, 61
1,3, 9,11, 26: CAII, 31
1,8: CA m, 29
1,6,9,12,20: CÎE, 46
1,11: CAm, 61
1,14: CA II, 27
1,17: CAII, 27
1,26: CÎE, 34,46; CA m, 29,61 2,3: CA H, 57 2,5: CA I, 13 2,16-17: ÎC, 3 2,17: CA n, 66 3,9: CA n, 67; CA m, 50 4,1: CAII, 4 4,9: CA III, 50 7,1: CAm, 45 7,4: CA IU, 45 15,8: CAII, 31 18: CA I, 38 19,3: CA I, 63 19,24: CA II, 13 21,5: CA I, 56 21,8: CAII, 51 26,24: CA III, 54 27,29,37: CA II, 17 28,3-4; CA III, 12 28,15: CA III, 12

Vechiul Testament

31,44: CA HI, 12 32,14: CA HI, 12 32,21: CALU, 16 32,26: CA m, 12 35,25: CA H, 4,63 48,5: CA II, 4 48,15,16: CAIII, 12 49,10: ÎC, 40

Ieşirea

3: CA I, 38 3,2-6: CA HI, 14 3,13: CA n, 31 3,14: CA m, 6 3,15: CA m, 8 4,13: CA LI, 31 20,3: CÎE, 45 20,4: CÎE, 45 28 şi 29: CA H, 7 33,20: CA II, 22

Numerii

11,16: CAI, 48 11,25: CA II, 27 24,5-7: ÎC, 33 24, 17: ÎC, 33

Deuteronomul

4,19: CÎE, 45 4,32: CA II, 45

6,4: CÎE, 6,46; CA HI, 7,8 6,13: CÎE, 46 18,16: CA I, 54 21,23: ÎC, 25
28,66: ÎC, 35,37; CALT, 16
30,14: CÎE, 30
32,4: CA H, 6
32,6: CA II, 58
32,8: CA I, 13
32,17-18: CA n, 58
32,18: CA II, 58
32, 30: CA LT, 10
32,39: CAI, 36; CAUT, 6,7,8

Iosua

1,6: CAm, 54 Judecătorii 23,16:

CA LI, 23 I Regi

16,14: CA m, 25

III Regi

1,19: CA n, 3 1,20: CA H, 3 8,59: CA HI, 2 18,4: CA I, 63

IV Regi

2,12,15-18: CAII, 47

4,18: CAIt, 51 12,1: ÎC, 38 20,18: CA II, 4

Iov

1,2: CA I, 56; CA II, 4 9,8: CA III, 9 18,3: CAI, 10 29,15-16: CAI, 63

Psalmii

2,6: CA II, 52
2,7: CA II, 23,57
5,7: CA I, 52
8: CA I, 40
8,7: CAII, 52
9,10: CA I, 62; CA II, 13
10,8: CA I, 52
12,5: CA III, 59
15,8: CA I, 61
15,10: CAII, 16; CA III, 57
17,10: CAI, 38
17,14: CAI, 38
17,23: CA III, 13
18,2: CÎE, 26; CA 111,20,79
21,17: ÎC, 35
23,7: ÎC,25; CA I, 41; CA III, 28
23,10: CAI, 5; CAII, 23
30,2: CA I, 62
30,3: CA II, 13
32,4: CA II, 71
32,6: CÎE, 46; CAII, 31; CA III, 65 32,9: CÎE, 46; CA II, 31 33,1: CA I, 40 35,10: CA II, 32; CA m, 59 35,18: CA I, 12 38,9: CA III, 18 43,6: CA UT, 20 44,2: CAII, 57; CA III, 59,67 44,7: CA I, 49 44,7,8: CA I, 46 44,8: CA I, 37,49, 51 45,2: CA I, 47 47,9: CA II, 23 48,12: CA III, 18 50,12: CA II, 46 50,13: CA I, 48 56,5: CA II, 32 59,13: CA III, 20 71,17: CA I, 41 72,2: CA I, 59
72.24: CA III, 64
73,2: CA II, 57
75,8: CA III, 10
81,1: CAI, 39
81,6: CAI, 9
81,6-7: ÎC, 4
82,2: CA II, 49
83,11: CAI, 55
84,9: CA III, 2
85,8: CAI, 57; CAII, 49
85,10: CA II, 50
86,1: CAI, 52
88,7: CAI, 57; CAII, 49; CA III, 10 88,17: CAI, 41 89, 1: CAI, 13 94, 7: CA II, 13 96, 7: CA II, 23 101,19: CA II, 46, 66 101,26: CAII, 57,71 101,26-28: CAI, 36 102,21: CAII, 37 103,4: CA II, 31 103,24: CA I, 19; CA II, 5, 27,32,40,45, 71,78 106,20: ÎC, 40; CALT, 32 109,1: CAII, 13,14, 16 109, 1-2: CA III, 13 109, 3: CA II, 57
110, 2: CA III, 60 113,11: CA III, 60 113,12-15: CÎE, 45 115,12-16: CÎE, 14 117,6: CA III, 54 117,24: ÎC, 40 118,1: CAII, 64 118,11: CAII, 29 118,73: CAII, 57 118,80: CAII, 36 118,89: CAII, 62 118,90-91: CÎE, 46 118,91: CAII, 81 118,101: CAII, 39 134,6: CA III, 60,65 137, 8: CA II, 66 142, 5: CAII, 71 144,13: CAII, 6,13
145, 8: CA III, 67
146, 7-9: CÎE, 46

Pildele

1,5-6: CA II, 77 1,7: CA II, 80
1,23: CA II, 39 2,5: CA II, 79
3,19: CAI, 19; CA II, 50; CA III, 63,65 8,10-11: CAI, 55 8,12: CA I, 19 8,14: CA III, 63,65 8,22: CA II, 32,60 8,22,25-26: CA II, 80 8,23: CAI, 13,53; CAII, 72 8,23-25: CA II, 75 8,25: CA II, 32,60 8,27: CÎE, 46; CA II, 53,81 8,28: CA II, 56 8,30: CA I, 20; CA II, 20,56,82; CA III, 43 9,1: CAII, 44,50 12,5: CA III, 59 18,1: CAI, 14 18,3: CÎE, 8; CA III, 1 23,4: CA III, 24 29,7: CA III, 25

Eclesiastul

7,11: CAII, 79 7,30: CÎE, 7 12,14: CA II, 6

Isaia

1,2: CA I, 37; CA II, 59 1,11: CAII, 29 1,22: CAII, 29,80 2,4: ÎC, 52 5,20: CA I, 1 7,14: ÎC, 33; CA I, 54 8,4: ÎC, 33,36 9,6: CA III, 12,63 11,6: CA III, 6 11,9: ÎC, 45 11,10: ÎC, 35 11,28: CAI, 12 14,13: CA III, 17 14,42: CA III, 10 19,1: ÎC, 33 25, 8: CA II, 16 26,13: CA II, 14 35, 3-6; ÎC, 38 38,19: CAII, 4 39,7: CAII, 4 40,28: CA II, 25 44,16: CA 111,9 44,24: CA III, 9 45,14: CA II, 23

49,3: CA II, 51
53, 3-5: IC, 34
53,4: CAII, 47; CA III, 31
53, 6-8: ÎC, 34
53, 7: CA I, 54; CA II, 16
53,8: ÎC, 37
53,8-10: ÎC, 34
54,13: CAI, 59
56, 4,5: CA I, 55
58,9: CA I, 63
58,11: CAI, 19
61,1: CAI, 47,50
61,8: CAI, 48,52
63, 9: ÎC, 40
65,1-2: ÎC, 38
66,22: CAII, 71

Ieremia

1,5: CA I, 13; CA UI, 33 2,12: CA I, 7 2,1: CA II, 32 2,13: CA I, 19 3,3: CA III, 1 5,8: CA III, 18 11,19: ÎC, 35
17,12: CAI, 19 23,29: CA II, 39

Matei

1,20: CAI, 54 1,23: ÎC, 33
1,25: CA m, 29 2,15: ÎC, 33
3,17: CA II, 23,62; CA LU, 59,65 4,6: CA II, 73 4,10: CAII, 69; CA III, 40 4,11: CAII, 23 5,7: ÎC, 32
5,8: CÎE, 2; CA II, 64 5,48: CA III, 19 6,9: CA I, 34 7,25-30: CA II, 25 8,14: CA III, 32 8,17: CA III, 31 9,5: CA III, 40 10,16: CA III, 18 10,27: CAI, 39 10,29: CAII, 25 10,40: CA II, 78

31,22: CA II, 46 Iezechiel 28,2:

CA III, 24 Daniel

3,57: CA II, 71 7,10: CAI, 38; CAII, 27 9,24-25: ÎC, 39
13,42: CAI, 12,13 14,4: CA III, 30

Osea

7,14: CA I, 7
11,1: ÎC, 33

Mihea

7,18: CA II, 67 Ioel

2,2: CA I, 5 2,25: CA n, 37
2,28: CA III, 30

Maleahi

1,2: CA I, 52 2,10: CA n, 59

Noul Testament

11,25: CÎE, 6; CAII, 50 11,27: CA I, 12; CA II, 22;
CA in, 35 11,28: CAI, 62; CA III, 54 11,29: CA III, 20 11,33: ÎC, 40 12,24,26: CA I, 50 12,32: CA I, 50; CA III, 45 12,40: CA m, 23 13,13: CÎE, 23 13,32: CA III, 26 13,55: CA I, 50 15,27: CA III, 44 16,13: CA III, 26, 37 16,16: CA II, 18,62 16,19: CA II, 73 17,5: CA n, 32, 39 19,4: ÎC, 2; CAII, 57 20,32: CA III, 37 22,10: CA I, 52 22,20: CA II, 69 22,21: CA 1,52

3,6: CA I, 36 3,7: CA II, 10

Zaharia

1,2: CA II, 31 1,17: CAII, 31

Baruh

3,2: CA II, 42,49 3,12: CAI, 19 4,20,27: CA I, 12

III Ezdra

4,26: CA II, 20

Înțelepciunea lui Solomon

9,2: CA II, 45
13,5: CÎE, 44; CAII, 32
14,12: CÎE, 9
14, 12-21: CÎE, 9

înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah

1,10: CAII, 79 2,23-24: ÎC, 5 24,2: CA II, 4

24,3: CA I, 54 24,30: CA III, 44 24,36: CA III, 46 24,42: CA HI, 45,49 24,42,44: ÎC, 56 24,44: CA III, 45 25,13: CAin, 46 25,31: CAII, 76 26,30: CA III, 57 26,39: CA III, 26,34 26,41: CA HI, 26 26,64: ÎC, 56 27,46: CA EI, 26 27,53: CA III, 56 28,18: CA IH, 26,38,39 28,19: CAI, 34

Marcu

6,38: CA III, 26,37 8,33: CA III, 56 10,6: CAII, 45 12,29: CÎE, 6 12,29-30: CA III, 7 13,32: CA III, 41 15,34: CA III, 56 15,37: CA III, 54

Luca

10,38: CA I, 47 14,15-17: CÎE, 35 17,28: ÎC, 42; CA III, 1 1,2: CA II, 32 2,52: CA III, 26,51,52 4,34: ÎC, 32 4,45: CA I, 22 5,12: CA I1T, 4 6,36: CA III, 10 7,48: CA III, 40 8,28: ÎC, 32
10,18: ÎC, 25; CA 1TI, 40 10,22: CA III, 26,39, 46 11,2: CAI, 34 11,23: CAI, 23 12,4: CA in, 54 12,40: CA III, 49 13,16: CA III, 40 13,32: CA III, 18 17,21: CÎE, 30 18,19: CA III, 7 19,10: ÎC, 14,15 24,26: CA II, 15 26,39: CA IU, 54

Ioan

1,1: CA I, 11,24,41; CA II, 1,7,32,53,56,57,62; CA III, 4,59
1,1-3: CA III, 29
1,2: CA I, 9
1,3: CÎE, 42; ÎC, 2; CA I, 12,13,19,39,56; CÂ H, 5,24,27,35,39,71,82
1,9: CA I, 43
1,12: CAI, 43; CA III, 19
1,12-13: CA n, 59
1,14: CA I, 25,64; CA II, 1,39,44,47,53,62,81; CA III, 29,30,32 1,17: CAI, 60 1,18: CA II, 62 2,4: CA III, 41 3,6: ÎC, 14
3,17: CA I, 60; CA III, 29
3,35: CA III, 26,35, 66 5,17: CA II, 20,29 5,19: CÎE, 46
5,20: CA I, 33; CA II, 41; CA III, 19
6,22: CA III, 26
5,23: CA III, 7
5,26: CA III, 36
5,30: CA III, 35
5,37-38: CA III, 16
5,39: CA III, 29
6,6: CA III, 37
6,37: CA III, 26
6,38: CA III, 7
6,38,40: CA II, 53
6,42: CA m, 27
6,46: CA II, 22
6,64: CA II, 39
7,1: CAII, 61
8,12: CAI, 12; CA m, 4
8,35-36: CA 1T, 72
8,36: CA II, 67
8,58: CA I, 13; CA II, 53; CA m, 27 9,6: CA m, 32
9,32-34: ÎC, 38 9,39: CA II, 55
10,7: CA II, 64 10,14: CAI, 12
10,18: CA III, 57 10,20: CA n,

Romani

33; CA III, 3 10,30: CA I, 34,; CA II, 12,
54; CA III, 5, 6, 10, 16, 55, 67 10,33: CA m, 27,30 10,33,30: CA I, 4 10,35: CA I, 39; CA II, 15 10,37-38: ÎC, 18; CA III, 32 10,38: CA II, 12; CA III,
5,55,67 11,18: CA HI, 27 11,34: CA III, 37 12,9: CAI, 9 12,27: CA III, 54,57 12,27-28: CA HI, 26 12,28: CA III, 26 12,32: ÎC, 25 12,34: CA II, 15 12,46: CAli,"54 13,13: CAI, 12; CAII, 23 13,21: CA III, 26 14,3: CA II, 66,69 14,6: CA I, 19,20,36; CA II,
61,64,65; CA III, 8,19 14,9: CÎE, 45; CA I, 12,34, 35,61; CA II, 17,54, 80,82; CA III, 5,16, 37,67
14,9-10: CA I, 12,61 14,10: CÎE, 47; CAI, 34,61;
CA II, 33,43,82; CA III, 1, 5,6,10,16,17,64, 67 14,12: CAII, 33 14,18: CAII, 56 14,23: CA II, 42; CA III, 11 14,28: CA III, 7 14,28-29: CAI, 13 14,30: CA II, 69; CA III, 17 16,7: CA I, 47 16,7,13,14: CAI, 50 16,13: CA 1,47 16,14: CA I, 47 16,15: CAI, 61; CAII, 18,24;
CA III, 4,35 16,25: CA II, 44 17,1: CA III, 25 17,2: CA III, 25 17,3: CAII, 81;CAIII,.9 17,4: CA II, 66 17,5: CA I, 38; CA III, 26 17,10: CA III, 4,35 17,11: CA HI, 17 17,17: CA I, 46; CA III, 19 17,18-19: CA I, 46 17, 20-23: CA HI.17 17, 22: CA H, 42; CA III,
20,21,22 17,23: CA I, 48; CA III, 23 18,5: CA II, 68; CA III, 54 18,37: CA H, 54 19,9: CA III, 30 19.15: CAI, 8 19,16: CA II, 42 20,18: CA III, 54 20,22: CA I, 47, 48,50 20,28: CA II, 23

Faptele Apostolilor

1,7: CA III, 48
2,22: CA II, 12
2,24: ÎC, 27
2,34: CA I, 44
2,36: CA I, 53; CA II, 11,
12,14,17 2,37: CAII, 17 4,32: CA III, 20 5,20: CA III, 57 8,20: CA III, 65 8,34: CA I, 54 9,4: CA II, 80 10,28: CA II, 23

1,7: CA II, 42; CA III, 11,13 1,19-20: CAII, 78 1,19,21,25: CAII, 8 1,20: CÎE, 35; CA I, 11; CAII, 14,19,49 1,21-24: CÎE, 19 1,22: CA II, 81 1,25: CÎE, 8 1,26-27: CÎE, 26; ÎC, 5 3,4: CA I, 60 3,21: ÎC, 12 5,14: CA III, 33 6,8: ÎC, 8 8,3: CA I, 51,60 8,3-4: CA II, 55 8,9: CA I, 51,60 8,19,21: CAII, 63 8,22: CA II, 45 8,24: CA III, 42 8,26: CA II, 14 8,29: CA II, 63; CA III, 1 8,35: CA III, 25 9,5: CAI, 11 9,8: CA I, 24 9,19: CA II, 29 9,20: CA I, 29 9,33: CA III, 28 11,29: CAin, 25 11,34: CAI, 29

I Corinteni

1,1: CA III, 61
1,3: CAII, 42; CA III, 11
1,4: CA HI, 13
1,16: CA 11,31
1,21: ÎC, 14; CA II, 16,62, 79,81 1,23: CA III, 35 1,24: CAI, 11,34; CAII, 32, 37,42; CA III, 30,48, 51,63 1,30: CA I, 41 2,4: CA III, 2 2,8: ÎC, 53; CA III, 39 2,9: ÎC, 57 3,10,11: CAII, 74 3,16: CA I, 16,47 4,6: CA III, 20
6,12: CÎE, 4
8,6: CAI, 19; CAII, 31,71; CA 111,4
10,13: CAII, 6
11,9: CAII, 30
14,25: CA I, 43
15,17: CAI, 44
15,21: CAII, 55
15,21-22: ÎC, 10
15,28: CA II, 69
15,41: CAII, 20
15,51: CAI, 54
15,53-55: ÎC, 21
15,55: ÎC, 27

II Corinteni
1,10: CA in, 13
2,11: CAI, 51
3,17: CAI, 11
4,4: CA I, 46
5,10: ÎC, 56; CAm, 6
5,14: ÎC, 10
5,17: CAII, 65
5,21: CAII, 47
6,16: CA II, 74
12,2: CA III, 47
12,6: CA III, 47

Galateni
3,13: ÎC, 25; CA II, 47
3,28: CA II, 69
4,4: CA HI, 31
4,6: CA II, 59
5,18: CAII, 47
6,15: CA II, 69

Efeseni
1,2: CAII, 42; CA III, 11
1,3-5: CA II, 75
1,5: CA IH, 61
1,13: CAI, 47
2,10: CA II, 56,66
2,14: ÎC, 25
2,14-15: CA H, 55
2,15: CA n, 46
2,24: CA II, 46
3,15: CA I, 23
3,17-19: ÎC, 15
4,4,13: CA III, 22
4,9: CA I, 45
4,13: CAII, 74
5,1-2: CA III, 10
5,14: CA III, 46

Filipeni
2,5-11: CAI, 40
2,6: CA I, 44; CA II, 53; CA III, 5,6,59
2,6-8: CA III, 29
2,7: CA II, 1
2,8: CA II, 52
2,9-10: CA I, 37
2,10: CA I, 38
3,13: CA III, 49
3,14: CÎE, 5
6,7: CAI, 47

Coloseni
1,8: CA II, 6,60
1,10: CAI, 8
1,15: CAI, 39; CA II, 62,63; CA m, 1
1,15-16: CAII, 45
1,15-18: CÎE, 41
1,16: CA II, 49,62
1,16-17: CAI, 39
1,17: CAII, 71; CA HI, 44
2,9: CA III, 31
2,15: ÎC, 45
3,10: CAI, 46

I Tesaloniceni
5,18: CA III, 61,65
5,24: CA II, 10

II Tesaloniceni
3,2: CA HI, 50
3,14: CA III, 51

I Thnotei
1,1: CA III, 64
1,20: CA I, 2,54
4,1: CA I, 8
4,4: CA II, 45
5,16: CA II, 6
6,15: ÎC, 10

II Timotei
2,8-10: CA II, 75
3,16: CA IE, 28

Tit
1,11: CAI, 8
2,11: CAII, 75

Evrei

1,1: CAI, 24,55
1,3: CA I, *9;* CA II, 32;
CA III, 1,59,65 1,4: CAII,
118; CA III, 1 1,5: CA I, 62 1,5,7:
CA I, 57 1,6: CA I, 40,61 1,8-9:
CA I, 46 1,8,10,11: CAI, 58 2,1-3:
CA I, 59 2,2: ÎC, 25 2,9: ÎC, 10
2,10: ÎC, 10
2,14-15: ÎC, 10; CA LI, 55 3,1-2:
CA I, 53; CA II, 7 3,2: CAII,
1,4,6,18; CA in,l 3,4: CA I, 55 3,5:
CA II, 10 3,5-6: CA LT, 10 3,12:
CA II, 1 4,12-13: CA LT, 35, 72
6,20: CA I, 41
7,12: ÎC, 25
7,19: CAI, 59
7,21: CAII, 9
7,22: CA I, 59
8,6: CA I, 59
9,12,24: ÎC, 20
9,23: CA I, 59
9,24: CA I, 41
10,5: CA II, 47
10,20: ÎC, 25; CA LT, 65
11,3: ÎC, 3
11,35: ÎC, 21
13,8: CAI, 36

Iacov

1,18: CA LTI, 61 I Petru

1,4: CAI, 16; CA III, 40 1,18: ÎC,
8 2,22: ÎC, 17
2,24: CA LT, 47; CA LTI, 31 3,15:
CA II, 1
3,22: CA III, 40 4,1: CA III, 31,34
4,19: CA II, 9

II Petru

1,17: CA III, 40 I Ioan

2,20: CA I, 1, 47 2,23: CA II,
78,80 3,5: CA III, 34 3,8: CA II,
54,69 3,17: CA II, 55 3,24: CA I,
43 4,9: CA II, 62 4,13: CA III, 24
5,20: CA in, 9,19

Apocalipsa

1,4: CA I, 11 1,8: CA III, 4 8,9:
CA II, 45 12,9: ÎC, 20 22,9: CA II,
23

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A

Aaron: ÎC, 35,37; CA II 7,9,27 Achile: CÎE 16
Adam: ÎC, 10; CA I 29,59; CA II 48,51,68;
CA III 18,33,38 Adevărul: CÎE 1,16;ÎC 12,15,50; CAI 19,20;
CA III 19,67 adevăr: CÎE 1; CA I, 8; - atul Dumnezeu:
CA II 6,8 Adonis:
CA III 7 Adrian: CÎE 9
adulter: CÎE 12 aer: CÎE
27
afectele trupului: CA III 41
Afrodita: CÎE 9,10,12,26; - dinPafos: CÎE 9
Agheu: ÎC 39
Ahaz: ÎC 35
Alexandru: CA I 2,54
Aloe: CA I 47
Alomena: CÎE 12
amăgire drăcească: ÎC 14
Amon: CÎE 9,24
Amoreul: CA HI 12
Amos: ÎC 35,39
Anania: CA II 71
anarhie: CÎE 37
Antihrist: CA I 7; CA IU 49
Antinoos: CÎE 9
Antiope: CÎE 12
Anubis: CÎE 22
apă: CÎE 16,29
Apocalipsa: CA 111
Apolo: CÎE 10,18,29; ÎC 47
apostol: CA I 2,55; CA II 9,14,27; CA III 2,10,57,61; -ul Pavel: CA II 73,75; -ul: ÎC 5,25; CA I 1,12,16,37,40,54,55,57, 58,59; CAII 67,74,75; CAI 25,31,47,51, 52,59,65; CÎE 4; CA I 32,50; CA II 1; -ul tesalonicenilor: CA II 65
arabi: CÎE 23
aramă: CÎE 12
Arcadia: CÎE 9
argint: CÎE 12
arhangheli: CA I 42; CA II 27; CA III 51
arhetipuri: CÎE 25 Arhiereul:
CA II 1,7,9 Arhitectul: CÎE 47
arian: CAI 1,2,3,8,17,21,35; CAII 41; CA III
15,16,27,35,49,60,70 Arie: CA I 3,4,7,37; CA II 1,24,37,43;
CA III 28 Aristeos: CÎE 18 armeni: CÎE 23; ÎC 51 armonie: CÎE 38,42; CA II 2 Armonizatorul: CA II 2 Artemiza: CÎE 10,12,18 artă: CÎE 13,20 arvună a învierii: ÎC 22 Asaf: ÎC 39 Asclepios: ÎC 49
asemănare: CÎE 2,34; CA II 33 Asterie: CA I 30,31,32; CA II 24,40; CA III
2,60; - Sofistul: CA II 28
Astyagi: CA III 30 Atanasie: CA I 3
ateism: CA in 15 Atena: CÎE
10,11,12,18 Atotţiitorul: CA I 21
aur: CÎE 12,20; -ar: CA I 24
Avesalom: CA III 7
Avraam: ÎC 35,37,40: CA I 37,38; CA n
3,13; CA III 13,14,27,54
Azaria: CAII 71

B

Babilon: ÎC 39; CA II 71; -ieni: ÎC 36
Baruh: CAI 12,19
bărbat: CA II 69
Beelzebul: CA I 50
Berşeba: CA I 59; CA II 3
Betania: CA m 26
Binele: ÎC 43; CÎE 4
biruinţa asupra morţii: ÎC 45
Biserica: ÎC 24; CAI 1,3,4,7,35,38; CAII 80;
CA III 10,58; -rica lui Dumnezeu:
CAI 16 blestem: CA II
47,55,68
Boeţla: IC 47

botez: CA II 41; a se - a: CA I 48 C

cabiri: ÎC 47
Caiafa: CA I 2; CA II 40; CA III, 28,67
Cain: CA II 4; CA III 50
cal: CÎE 5; CA III 18,19
Calea: CA II 64
capadocieni: CÎE 23
carne: CÎE 14
Carpocrat: CA I 56
catîr: CA III 18
cauză: -a răului: CÎE 6; - creatoare: CA II21
Cauzatorul: ÎC 2
călcarea poruncii: CA II 68
Căpetenia mîntuirii: ÎC 10
cărbuni: CÎE 14
Cel Prea înalt: CA I 13, 44; ÎC 4 cele inteligibile: CÎE 4 cel rău: CLE 7

cer: CA I 36, 43; CA HI 9,45; -ruri: CA 139, 45; CAII 20,23,71; CAIIL 33,56,63,65 Cesareea: CA HI 46;- lui Filip: CA III 26,37 cezarul: CA I 8 chaldei: ÎC 51
chip: CÎE 34; CA 120,31; CA II 2, 29, 80; CA HI, 4, 28; - trupesc: CÎE 2; - adevărat al Tatălui: CA HI 60; - adevărat: CA m 10; - de rob: CA I 42, 43; CA III 29; - ul bărbatului: CÎE 14; -ul Tatălui: CÎE 8; ÎC 13, 14, 20; CA 122, 60; CAII, 13; CA III, 16, 44; -ul Domnului: ÎC 11; - ul şi asemănarea: ÎC 11; -ul lui Dumnezeu: ÎC 13; CA I 20, 52; CA n 14, 35; -ul robului: CA I 41
chit: CA III 23
Cilicia: CÎE 23
cinstirea idolilor: CÎE 21, 29
Cîrmuitorul: CÎE 29,38, 40; ÎC 16
coasta Lui: CA H 16
coexista, a -: CA II 38;- etern cu Tatăl: CAH 40 Conducător: CÎE 47 Constanţiu: CA III 28 contempla, a -: CÎE 3, 31; CA 116; -rea lui Dumnezeu: ÎC 15 corabie: CA HI 45 Corax din Siracuza: CÎE 18
Core: CÎE 10 coribanţi: CÎE 10
Corint: CA III, 20; -eni: CA III 13, 21 Cornelie: CA II 23 cosmos: CÎE 38; CA II 81 crea, a -: CA II 22, 29, 46; -rea lumii: ÎC 2 Creatorul: CÎE 35,40; ÎC 1, 2; CA I 21, 33, 34, 62; CA II 2,13, 20, 31, 35, 37, 41, 46, 50, 07; CA III 44; - oamenilor: CA II61 creatură: CA I 32, 34; CA II 19, 21, 22, 24, 42, 43, 48, 55, 60, 67, 89, 71; CA III 62; - prin fire: CA II 20; - raţională: CA II 41
creaţie; creaţiune: CÎE 27, 29; ÎC 19,42,43, 45; CA I 16, 21; CA II 7, 10, 19, 25
credincios: CA I 30; CA II 6
credinţă: CÎE 1,29; CA 154; CA II7; dreaptă -: CÎE 8; CA II 22
creştin: CA I 2, 3, 10; CA III 7, 28; -ism: CAII 1
Creta: CÎE 10
crocodil: CÎE 23
Cronos: CÎE 11,16,25; ÎC 47
cruce: CÎE 1; ÎC 19, 25, 26,27, 29, 35; CA II 13, 53; CA III 26, 27, 32; -a lui Hristos: ÎC 30^ - a Domnului: CA III 30; ocara - cii: ÎC 24; rodul -cii: ÎC 56; semnul - cii: ÎC 27, 29, 31, 32, 47, 50 cugetare, a cugeta: CA II29; -re elină: CA II 22; -rea lui Dumnezeu: CA III 65 cuget sănătos: CA I 51; - dumnezeiesc: CA I 60; - liber: CA II 56 cunoaştere, a cunoaşte: CA 116; CA II 22; - a lui Dumnezeu: CÎE 2 cunoştinţă: CÎE 1; - de Dumnezeu: CÎE 29; CA I 17; - a Dumnezeului: CÎE 29; -despre Dumnezeu: ÎC 13
curţile cereşti: CA I 55
Cuvîntul: CIE 1, 23, 38, 40, 41, 42, 47; ÎC 4, 5, 11, 20, 44; CAI 5, 6, 8, 9, 10, 13, 18, 19, 20, 24, 25, 27, 29, 40, 41, 42, 43, 44, 45,46,48,58; CAII 2,4,5,14,17,20,21, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 46, 47, 50, 51, 53, 57» 62, 67, 69, 70, 74, 75, 76; CA HI: 16, 22, 23, 24, 30, 31, 34, 39, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 63,65,67; - lui Dumnezeu: ÎC 9, 10, 15, 21, 38, 44, 45, 50; CA I 7, 8, 12, 39,41,43,53; CÎE 41,44,45,46; CAII 6, 7,11,16,27,31,38,56,57,65; CA III 12, 18, 30, 33, 34, 38, 62; - Tatălui: ÎC 16; CA 112; 16, 35, 46, 52; CA II13; - zidi-tor: ÎC 43; - Unul născut: ÎC 55; - crea-tor: CA 117; - coexistă cu Tatăl: CA II 38; - Lui: CA III 16; - făcut trup: CA III 53; - bun: CA IH 57; dumnezeirea -lui: CA III 40; arătarea -lui: ÎC 4; întrupa-rea -lui: ÎC 1, 54; - dumnezeiesc: CA III 21

D

Damasc: ÎC 33
Danae: CÎE 12
Daniel: lC 39; CA I 13,38; CA III 30
David: ÎC 35, 38, 37, 39; CA 1 13,41,46,48, 55; CA II3,13,16, 20, 31,32,37,49, 66; CA III 7, 13, 57, 59
Dătătorul harului: CA I 40; - şi al vieţii: CA II 16
Delfi: ÎC 47
Demetra: CÎE 10
demiurg: CÎE 6, 7
demoni: ÎC 15, 43, 50, 55; CA I 8
desfrînare: CÎE 12
deşerta, a se -: CA II 1; CA III 29
diavol: CÎE 25; ÎC 6, 25, 52; CA 16, 8; CAII 73; CA HI, 8, 17, 59
Diomede: CÎE 12, 16
Dionis: CÎE 9, 12; - al hinduşilor: CÎE 9
Dioscuri: CÎE 12
divinitate: CÎE 20^ 34
Dodone: CÎE 10; IC 47
Domn: CÎE 27, 40; ÎC 15, 25; CA I 4, 9, 21, 38, 41, 47, 51, 52; CAII49; CAI 46; CA II12,13,14,16,50; - prin fire: CAII 14; - al viilor şi al morţilor: CA II14; - Iisus: CAII71;-IisusHristos:CAin4,11,13; -ul Hristos: ÎC 15; CA II 75; -ul puterilor: CA I 5; CA II 23; -ul Savaot: CA I 18; -ul slavei: CA I 53; CA IU 3, 39; -ul morţii: CA II 16; -ul oştirilor: CA II 23. 24; -ul Iisus Hristos: CA HI 11
draci: ÎC 6, 11, 12, 25, 31, 32, 49j CA I 50; CA III 40, 56; nebunia -lor: IC 46, 48
duh: CA III 26, 44; -urile înşelătoare: CA 18
Duhul: CAI9,11,15,37,43,46,50,56;CAH 18,72; CA HI 19,23,25,26; -Domnului: CA 147; - Fiului: CA H 61; - lui Dumnezeu: CA HI 24
Duhul Sfînt: ÎC 57; CAI 6; CAII 7,18,27,41
.dumnezeire: CÎE 1; ÎC 1,18,19, 20, 45, 53; CA 1 12, 20, 21, 42; CA II 10,12, 32, 53, 73; CA in 4, 5, 6, 15, 57; -a Cuvîntului: ÎC 45; CA HI; CAm 33, 52

Dumnezeu: CÎE 1, 2, 3, 4, 5, 6,9^ 20,22,23, 28,29,30,33,34,35,38,46; IC 1,2,3,6, 7, 8, 10, 11, 13, 30, 32, 38, 43, 44, 45; CAI: 4, 5, 7, 9,10,11,12,13,14,18,19, 20, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 36, 37, 38, 39, 44, 46, 47, 49, 52, 57, 58, 59; CAII 1, 2, 11,12, 16, 22, 25, 29, 31, 36, 37, 39, 53, 57, 58,68, 70,75; CA III 7, 8,13,14,16, 19, 21, 23, 24, 25, 30, 31, 35, 40, 41, 47, 51,54,57,61,62; - adevărat: CÎE 10,14, 26; CA I 39; CA III 9,19; - cîrmuitorul: CÎE 38; - creatorul: CA III 14; - Cuvîntul: CÎE 33; ÎC 10, 12, 18, 33, 46, 57; CA II40; -ul lui Avraam: ÎC 40; Puterea şi înţelepciunea lui -: CA II 37; CA III 30; - Tatăl, CA III 15, 27; voinţa lui - : CA II 2: unicul -: CA III 15 dumnezeu: ÎC 11; CA 135, 39, 57; CA III 25; -ul cel rău: CÎE 6

E

Edoneu: CÎE 12
Efraim: CA II 4
Egion: CÎE 11
Egipt: CÎE 10,23; ÎC 33, 47; CA II4, 23, 27; -eni: CÎE 9, 10, 23, 24; IC 36, 37, 45, 51 Elcana: ÎC 35
elin: CÎE 1, 6,12,19, 21, 25; ÎC 2,33,43,48, 50, 51, 53, 55; CA I 2, 3, 4, 10, 18, 30; CA II 40, 43; CA HI 15, 16, 35
Elisei: ÎC 38; CA IH 2, 47
Emanuel: ÎC 33; CA I 54; CA IH 29
enigmă: CA 141
Enoh: CA HI 52
epirot: CÎE 23
eretic: CÎE 6; CA I 30, 45; CA II 74; CA m
Fecioara: IC 17,18,33; CAI 84; CA III 29; - Marla: CA II 70; CA III 20 femele: CAI 7; CA II 69 fenicieni: CÎE 18, 23 Ferson: CA II 27 fler: CÎE 12
fiinţă: -a Cuvîntului: CAI 45; CAII 7,18,56; - creată: CÎE 40; - a lui Dumnezeu: CA I 16; CA II26; - dumnezeiască: CA II2; -a Fiului: CA 1,15,62; CA III 6; - a minţii: CA 133; -a părintească: CA III 6; - a Tatălui: CA I 15, 20, 29, 39, 58; CA II 34, 82: CA III 6, 14, 27, 56
Filimon: CA II 3
Filip: CA I 12, 54; -eni: CA I 40
filosofi: CÎE 19; - elini: ÎC 41
fire: CÎE 4,32;CAI38;-a îngerilor: CA 156; CA II 8; - a binelui şi a răului: CÎE 7; -a omenească: CÎE 16; - a Tatălui: CA III 9; CA II73 - dumnezeiască: CA III 40; -a oamenilor: CA II 58;
Fiul: CA I 4, 5, 6, 8, 9,10,11,12,13, 14,17, 18, 19, 22, 26, 30, 31, 32, 37, 38, 45, 50, 55,56,57,58,61,63; CAII 4,5,6,17,19, 20, 21, 24, 28, 29, 30, 34, 37, 38, 39, 41, 42,49,67; CA III 1,2,5,7,10,11,14,17, 20, 21, 23, 26, 35, 42; - aflător în Tatăl: CA III 25; - lui Dumnezeu: ÎC 18,30,53; CAI 22,42,43; CAII 1,3,14,15,16,72, 73, 78; CA III 28, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 52, 55, 61, 65, 66, 67; - Tatălui: CAI 10, 15;-adevărat: CA I 15; CA II 5; CA III 19, 8; - cel Unul: CA I 19; 15, 56, 58, 59 erezie: CA 13, 7, 8, 10, 22, 55; CA n 19, 24, 33; CA m 2, 54, 59; - ariană: CA n 34, 72, 73; veninul -i: CA n 19 Eros: CÎE 9 eter: CÎE 27
eternitate: CA H 34; - a Tatălui: CA HI 28
etiopieni: CÎE 23; ÎC 51; CA H 23
eunuc: CÎE 54
Europa: CÎE 12
Eusebiu: CA I 22, 37; CA n 24
Eva: CA I 1
Evanghelie: CÎE 6; CA18,43,46; CAm 17, 26, 28, 30; - a Mîntuitorului: CA I 2; -a după Ioan: CA HI 19
evanghelişti: CA HI 56
evrei: CA I 10, 12; CA H 10
existenţă: ÎC 3, 11, 42; CA II 21, 38, 67; - a Fiului: CA m 3
Ezechia: ÎC 36, 39, 46; CA H 4, 5

F

famen: CA I 55
faptele trupului: ÎC 54
Faraon: CA I 39; CA HI 26, 54
farisei: ÎC 23; CA I 4; CA HI 51
Făcătorul: CÎE 2, 4, 6, 25, 27, 29, 30, 34, 35, 39;ÎC2,11, 12,17,18, 25; 54; CA 112, 17, 20,21,29,30, 33, 58; CAn 2,31,32, 59; - cerurilor: CA I 41; - de minuni: CÎE 44; - tuturor: CA I 41; - zidirii: CA n 41
făptură: ÎC 11, 13; CA I 9, 13, 19, 31; CA II 2, 3, 5, 6, 12, 19, 22, 23, 24, 44, 49; -uri neraţionale: CÎE 31
- omului: CA II1,11, 69; CA III 45, 49;
- unic: CA II 2; - slujnicei: CA II 11; -veşnic: CA II 32; - unul născut: CA II 37, 77; - născut din femeie: CA III 31; -nestricăcios: ÎC 9; - propriu al Tatălui: CA III 36
fiu: - al lui Dumnezeu: CA I 43; - al lui Sirah: CA LT 79 foc: CÎE 16, 29
frate: CA II 61, 62; -le nostru: CA II 10 frică de Dumnezeu: CA II 80 Frigia: CA 13; -eni: CA 13; CAII 43; CA III 47

G

Gad: ÎC 39
galateni: CA I 54
Ganimede: CÎE 11
ghicitori: ÎC 47
gîndire omenească: CÎE 2
goţi: ÎC 51
grăire deşartă: ÎC 3 greci: CÎE 10 gură: CÎE 31

H

haos: CÎE 38, 39
har: CÎE 2; ÎC 7,10; CAI 5,6, 20, 37,38,43, 59;CAII41,61,67;CAIII11,13,19,26,

32, 38, 51, 52; -ul Duhului: CA 116; CA III 24:-ul învierii: ÎC 9, 21
Hector: CÎE 16 Hecuba: CÎE 16 Hefaistos: CÎE 10, 12
Helchia: ÎC 35
Hera: CÎE 10, 11, 12, 16, 18, 25
Heracle: CÎE 12
Hercule: ÎC 49
hermafrodit: CÎE 22
Hermes: CÎE 9, 10, 12
Himeneu: CA I 54
hinduşi: CÎE 23, 24
Hircania: ÎC 51
Homer: CÎE 18
Horos: CÎE 9, 10
hotărîrea lui Dumnezeu: CA II 67
Hristos: CÎE 1, 6; ÎC 1,10,19,21, 27, 28,29, 31, 32, 39, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55; CAI 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9,11, 21, 42, 49, 59; CA II12, «14, 16, 32, 37, 46, 64, 65, 67, 69; CA III 16, 23, 25, 27, 34, 41, 45, 46, 47, 49, 54, 55, 57, 58, 67; - Fiu: CA II 10; - Iisus: ÎC 57; CA I 40; CA II 56; CA III 13, 65; morţi în -: ÎC 28
hulă, a huli: CA I 50; CA II 22; - împotriva Duhului Sfînt: CA I 50

I

Iacov: ÎC 33, 35,37, 40; CA137; CAII4,17, 51, 63; CA III 12, 14, 16, 61 iad: ÎC 45; CA 143; CA III 23, 57; portarii -ului: CA III 56
Iared: ÎC 35 .
iconomie: CA I 59; CA II 6, 12 identitate: - a firii: CA II 3; - a dumnezeirii: CA III 3
idol: CÎE 1, 7, 9,10,11, 24, 30,45; ÎC 20,31, 33, 36, 40, 46, 50, 51, 52; cinstirea -ilor: ÎC 1,30; închinare la -i: ÎC 53; slujirea - ilor: ÎC 55
idololatrie: CÎE 8; ÎC 50 Iedei: ÎC 35
Ieremia: ÎC 35, 39; CA III 33 Ierihon: ÎC 36
Ierusalim: ÎC 39, 40; CA II 31 lesei: ÎC 35 Iezechia: ÎC 35 lezechiel: ÎC 35, 37. 39
Iisus: CAI 37, 40, 41; CAII 1, 8,16, 27; CA III 24, 53; - Nazarineanul: CA II 12; -Hristos: CÎE 5, 6, 27, 33: ÎC 23; CA 110, 40,43,48,60; CAII 10,31,43,81; CA III 9, 19, 51
Ilie: ÎC 38; CA III 2, 47
Imeneu: CA I 2
Ioan: ÎC 24; CA 11, 43; CA II 39, 44; CA III 19, 24, 25, 29, 30, 33, 34, 59 Ioel: CA III 30
Iona: CA III 23 Iordan: CA I 47 Iosia: CA I 46
Iosif: CA I 37, 57; CA II 4; CA III 12, 27
Iov: CA II 4
ipostas: CÎE 6
Irod: CA III 18, 28, 54
Irodiada: CA I 2
Isaac: ÎC 35, 37, 40; CA III 13, 14, 52 Isaia: ÎC 24,35, 39; CAI 12,19,54,55;CA II 4
Isis: CÎE 9, 10
ispăşire: CAI 64; CAII 7
Israel: CÎE 46; ÎC 33, 36,38,40; CAI 19,43, 46; CA II 16, 51, 53; CA III 7, 16
iubire: ÎC 16; -a de oameni: ÎC 4, 8
Iuda: ÎC 35, 36; CA I 2
iudaizant: CA I 39
Iudeea: ÎC 37; CA I 59
iudei: ÎC 1, 2,14, 18, 22, 35, 37, 38, 40; CA I 38, 39, 50, 53; CAII 12, 15, 16, 17, 41, 72; CA UI 15, 27, 28, 52, 54, 55, 67

împărat: CÎE 2,38,47; CAI 18,21; CAII 12, 16: -ul măririi: CA I 41; - veşnic: CA I 47; CAII 13
împărăţie: CA 149; CAII 76; - a lui Dumnezeu: CÎE 30; - a cerurilor: CA II 61; - a Tatălui: CA I 33, 46
înălţarea: CA I 41, 45, 46
închinare: CÎE 13; CA I 41; - la idoli: ÎC 53
îndumnezei, a -: ÎC 54; CA 139; CA H 47,70; CA m 23, 48
înfia (a -): CA II 41
înger: ÎC 13; CĂI 42,49,55,59; CAII 18,19, 31,37,69; CA III 12,13,14,26,51; -ii lui Dumnezeu: CAI 40; CAII 23; -de mare sfat: CA III 12, 63
întina, (a -): ÎC 17
întîiul născut: CA I 39; CA II 61, 64
întrupare: ÎC 10; CA 144,64; - a Mîntuitoru-lui: ÎC 10
înţelegere raţională: CÎE 32
înţelepciune: ÎC 4, 19, 32; CA I 4, 5, 12,14, 16, 17, 19, 28, 36; CA II 2, 4, 28, 31, 32, 34, 36, 38, 40, 41, 44, 50, 62, 71, 72, 73, 78; CA III 10, 26, 28, 29, 46, 48, 51, 52, 53, 63; - creatoare: CA II 78, 80: - cea adevărată: ÎC 46; CA II 80; - a elinilor: ÎC 46, 47, 48; -a lui Dumnezeu: CÎE 42; ÎC 31;CAII29, 32,42,71,81;CAIII 19; - a omului: CA II79; - a Tatălui: CÎE 47; ÎC 48; CA I 58; CA II 5, 39; CA III 29 învăţătură: CA II 28; - a lui Hristos: CÎE 1 înviere, a învia: ÎC 10, 15, 23, 26, 29, 31, 44; CA I 43, 44, 46; CA III 7; nădejdea -ii: ÎC 10

J

Jertfă: CÎE 11, 24; ÎC 31; CA II7; - a Mîntui-torului: CA II 9; adus ca - : CÎE 25; - de animale: ÎC 11
judecată: CA II 6
Judecător: CA I 52; CA II 6, 68; CA III 46 Jupiter: CÎE 25

L

Laban: CA III 12
Lameh: ÎC 35
Lazăr: CA IU'26, 32, 37, 38, 46, 55
Leda: CÎE 12
Legămînt: CA I 59, 60
lege: CÎE 27; ÎC 6, 12, 40; CAI 59; CAII 9, 27; CA III 52; a doua -: CA II16; - a lui Dumnezeu: CÎE 4 lemn: CÎE 14 Leta: CÎE 12 Levi: CA I 26 Lia: CA I 57

Libia: ÎC 47, 9; -eni: CÎE 24 Licurg (din Sparta): CÎE 18 Luca: CA III 50
lucrare: -alui Dumnezeu: CAII 26; -adum-nezeirii: CA III 53; -a chipului: CA II33
lume: ÎC 41, 42, 43; CA I 28; -a ca întreg: ÎC 41, 42
lumină: CÎE 8, 29; CA I 24, 43; CA III 4, 43 Lumina veşnică: CA I 13 Lycia: ÎC 47

mădulare: CA II 30, 48; -le trupului: ClE 4; CA II 28 Meletle: CA I 3 mijlocitor: CA II 7,26,29,30 minciună: CÎE 16; CA II 16 minte: CÎE 1,5,8,31; ÎC 14; - a Domnului: CA I 29; - răţăcitoare: CÎE 23 minune: ÎC 49; CA I 44; CA II12; CA III 30 mire: CAII 11; CA III 46
Misail: CAII 71
mituri: CÎE 15,19; - mincinoase: CÎE 16; - eline: CA III 9 mînă: CÎE 31; - prea-puternică a Tatălui: CA II 24
mîntuire, amîntui: ÎC 34; CAII 24,68,70,75; CA III 38; ÎC 14,15,44; CA II 16
Mîntuitorul: CÎE 2,23,45,47;ÎC 9,10,13,16, 19, 20, 21, 24, 26, 28, 31, 33, 37, 38, 44, 45, 46, 52, 53; CA I 2, 3, 12,38, 43, 46; CA II 4, 8, 13, 39, 41, 55, 68, 69; CA HI 17,23,28,29, 34,36,38,48,57, 65; - cel răstignit: ÎC 53; întruparea -lui: ÎC 33; numele - lui: ÎC 50
Moab: ÎC 36
moarte: CÎE 3; ÎC 9: CA 144,45; CA IH, 32;-pe cruce: CA 140; CA III 29; - a trupului: CÎE 33
modul naşterii lui Dumnezeu: CA II 36
Moise: CÎE 2,6,30; ÎC 33,35,37,40; CA I 2, 29, 39, 59, 60; CA II 10, 13, 16, 27, 29, 31, 37, 68; CA III 2, 14, 33, 52, 54, 61
morţi: ÎC 8
moştenitor: CA II 30
muritor: CA II 67

N

Neeman: ÎC 38
naştere: - din Dumnezeu: CA I 16, 28; - a Fiului: CA II 36 Natan:ÎC39;CAU3 natură: CÎE 18 Navi: CA III 54 nălucirea demonilor: ÎC 14
Născătoarea de Dumnezeu Măria: CA III 14, 33 Născătorul: CA III 4
Născutul: CA 119, 35; CA II 58,60; CA III 4, 5, 12; - desăvîrşit: CA II 35 neam: ÎC 25; CA I 41; -ul omenesc: CÎE 8; -ul oamenilor: CÎE 31; -ul raţional: ÎC 8
neascultare: CA II 67
nefiinţă: ÎC 4
nelegiuire: ÎC 5
nemurire: ÎC 21, 44
Neotera: CÎE 10
nepătimitor: CA I 28; CA III 56 nestricăciune: ÎC 04; -a din ceruri: ÎC 3 Niceea: CA I 30
Noe: IC 30; CA I 29; CA II 51; CA III 40 Novat, novaţieni: CA I 3 Novi: CA II 27

M

Maia: CÎE 12
IVI&n&sg* CA II 4
Maniheu: CA I 2; CA III 15; -işti: CA I 2, 3, 8, 23, 53; CA II39, 40, 43, 50; CA III 35 Manoe: CA II 23
Marcion: CA I 3; CA III 15 Măria: CA II 7, 43; CA III 29, 31 Marte: CÎE 16, 26 martir: CA III 57
materie: CÎE 13; ÎC 2, 3, 11, 14; CAI 23; CA II 22
Numele: - Domnului: CA I 40; - lui Dumnezeu: CA II 43; - lui Iisus: CA I 42; -Tatălui: CA I 34

O

ochi: CÎE 31 Odiseu: CÎE 16 olar: CA I 24
om, oameni: CÎE 9; ÎC 6, 45, 49, 51; CA III 23, 29, 30, 31, 45, 57; - simplu: CA III 54; - stricăcios: CA I 22
omenitate: CA I 41; CA II 10,12; CA III 43,56
Omfele: CÎE 12
Orînduitorul: CÎE 35,38
Osea: ÎC 39; CA I 7
Osiris: CÎE 9

osîndă: CA II 67; -da morţii: ÎC 4 P

Paf os: CÎE 9
patimă: CÎE 17,19; CA I 28,45; CA III 34 Patimi: CA IU 26 patriarhi: CA I 40
Pavel: CÎE 5,26; ÎC 3,15,16,21,56; CA I 32, 57, 60, 62; CA II9, 27,37; CA III 11,18, 21, 29, 47, 48, 61, 64; - din Samosata: CA II 13, 43
păcat: CÎE 8; CA I 51; CA III 33
păgîni: CÎE 29; ÎC 1
pămînt: CÎE 6; CA I 36,39; CA LU 33
Părinte: CA 138,40; CA III 17; -le adevărului: ÎC 7
Păstorul: CÎE 47; CAI 12
pătimire, a pătimi: CÎE 22; ÎC 7,10,17, 20, 54; CA I 28; CA III 31, 32
pecete: CA I 20,47; CA II 2; -a Tatălui: CA 149
pelasgi: CÎE 23
Perseu: CÎE 12
Persia, perşi: ÎC 37,51; CÎE 23
Petru: CA I 44; CA II12, 13, 16, 17, 18, 73; CA III 34 Pilat: CA II 68; CA III 54 Pithia: ÎC 47 pîine: CÎE 14; CA III 37 Plato: ÎC 2,43 plăcerile trupului: CÎE 3 plăsmuire, a plăsmui: CA II 52; CÎE 11, 23;
-re mincinoaHă: CÎE 16 plinătatea dumnezeirii: CA I 18; CA MMI
poarta raiului: CA I 41
poftă: CÎE 3; - trupească: CÎE 8,19
pogorire, a se pogorî: CA I 38,44; CA II11
politeism: CA III 15
Poseidon: CÎE 11,18
potop: CA III 45
povăţuitor: ÎC 39
prăpastie: CÎE 5
preacurvie: CÎE 16
preaslăvit: CA III 26
preţ de răscumpărare: ÎC 37
priveghere, a priveghea: ÎC 56; CA III 49

pronie: ÎC 41; CA II 24
prooroc, a prooroci: CÎE 14; ÎC 12, 38, 39, 40, 54; CAI 8, 47, 54, 55; CAII 16, 32, 67; CA III 9, 10, 31
providenţă: CÎE 25; ÎC 2, 19
psalmist: CA I 46, 49, 57; CA II 39
putere: CÎE 36; CA II34; CA III 48,51,56; - creatoare: CA II 38; - a lui Dumnezeu: ÎC 19, 21, 32, 55; CAI 32; CAII 55; CA III 51; - a Cuvîntului: CA HI 51; - divină: CÎE 19; - a Tatălui: ÎC 48; CA III 1; -ile cerului, cereşti: CA I 42; CA III 51, 56

R

Rahila: CA I 57
rai: CÎE 2; ÎC 3; CA II 69
raţionalitate: CÎE 34
raţiune: CÎE 8, 32, 40; - seminală: CÎE 40
Răscumpărare: ÎC 21, 25; CA 116; CA II 7, 13, 75
răstignire, a răstigni: ÎC 21,25; CA II 11,12,16; CA III 39
rătăcire: CÎE 29 răul: CÎE 6,7
Rea: CÎE 26 rit: CÎE 19
rob, robie: ÎC 10; CAI 55,57; CA II4,11,14, 53; CA HI 47
romani: CÎE 9,11 Rubin: CA I 63 rug: CA m 14

S

saduchei: CA IH 51
Samaria: ÎC 33
samosateanul: CA III 51
Samson: CA II 23
Samuel: ÎC 35
Sara: CA II 3
Sarpedon: CÎE 11
satana: ÎC 25; CA II 69; CA in 40
Saul: CA II 80; CA III 13
scaun: CA II, 49; - de Judecată: ÎC 56
Scaune (îngeri): CA II 19, 23, 27; CA ni 51
sciţi: CÎE 23
Scriptură: CÎE 1, 6, 8,14,17,34,46; ÎC 4,34, 37, 38, 40, 56; CA 11, 4, 8, 9,13,14, 22, 28,30,37,39,52,54,55,62; CAII 1,5,6, 15, 16, 24, 29, 32, 39, 42, 47, 49, 55; CA III 16, 18, 28, 29; dumnezeiasca -: CA III 30
Scyla (şi Caribda): CÎE 22
Sfat: CA III 64; - viu: CA III 64,65
Senaherib: ÎC 36 _
senatul roman: CÎE 10
Sfînta Măria: CA III 56
sfinţi, a -: CÎE 2; CA 140,41,47; CA II14,39; CA ni 31; Sfîntul sfinţilor: ÎC 39, 40
Simon (Magul): CA I 3; CA m 65
simonieni: CA I 3
simţuri: ÎC 15
Sinai: CA II 68
Sion: CA I 52; CA n 52
sirieni: CÎE 23; ÎC 36
sînul Tatălui: CA I 48
slavă: CA n 23, 62; CA m 39, 59; - a lui Dumnezeu: CA II 20, 79; - deşartă: CÎE 11
slăbiciune a firii: CA I 28
smerenie, a se smeri: CA 141; CA II10, 40, 41, 43, 44; CA in 52
smirnă: CA I 47
soare: CA III 11, 14
Socrate: CÎE 10
Solomon: ÎC 35,39; CAI 13,55; CAII 3,4,5, 6, 25, 44, 50, 80, 82; CA in 2, 51, 65 Solon (din Atena): CÎE 18 Sotade: CA I 2,4 Sotir: CÎE 12
Stăpîn: CÎE 34,«38; CA 17; CAU 41; CA III 56; -ul tuturor: CÎE 6 Stăpînie (îngeri): CA II 19,27,49 stăpînirea morţii: ÎC 8,10 stihii: CÎE 9
stoici: CAn 11
strălucire: CA II 34; - Tatălui: CA III 28 stricăciune: ÎC 3,10,44; - a morţii: ÎC 8 subzistenţă, a subzista: CA II 38,50 suflet: CÎE 4,5,31,33; CA II 72; - raţional: CÎE 32 suliţă: CA II 16
superstiţie: CÎE 8,18 Susana: CA I 13

Ş

şarpe: CÎE 19,20,27; CAI 7,10; CAII 69,73 T

taină (dumnezeiască): CA I 41 Tara: ÎC 35
Tatăl: CÎE 6,46,47;ÎC 7,11,14,15,42; CAI 5, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 25, 27,

30,36, 42,45,48,40;CAII 4,17,18,21, 20,31, 33, 37, 41, 00,00, 71; CA III 1, 2, 3, 0,7, 11, 12, 14, 17,20,21,30, 36, 44, 48, 48, 52, 00, 06, 81, 62, 63, 86, 67; -
Atotţlltor: CA I 33; - lui Hristos: CÎE 0; CA 143; - Fiului: CA 12 7; CA III 62; - înţelepciunii Sale: CA I 28; - Cuvîntului: CA II2,35; - lui Dumnezeu: CA II41; -ă al existenţei: CA I 38; - prin har: CA II 51, 50; Înţelepciunea si Puterea -lui: ÎC 48; slava -lui: ÎC 56,57; CA 142; ipostasul -lui: CA I 9; tronul -lui: CA I 47; CA II 43;
taurieni: CÎE 25
tăiere-împrejur: CA I 54
Teba: CÎE 23
temelie: CA II 74
templu: CÎE 20; - al Duhului: CA II 74;
CA III 52 teolog:
CÎE 35 teologhisire: CÎE
19 Tersitos: CÎE 16
Tesalonic: CA HI 61
Testament: Vechiul -: CA 14; Noul -: CA14 Tetis: CÎE 11 Tezeu: CÎE 10
Thalia: CA I 2,4,5,6,7,8,10; CA II 37 Tifon: CÎE 10
tiran: CÎE 9,11 tîmplar: CA I 24 Tracia: CÎE 23
Treime: CA I 17,18,58; CA III 15 Triptolem: CÎE 18
Troia: CÎE 12
trup: CÎE 3, 33; ÎC 8, 17, 18; CA I 45; CA II 56; CA m 27,30,31,33,34,39,56,57; -ul Domnului: ÎC 20; CA I 47
U
ucenic: ÎC 10; CA I 00; CA III 26,48 umanitate: CA II 87,74; - a Cuvîntului: CA III 41
ungere, a unge: CA I 46,47,49; CA II 14 univers: CÎE 39,41 untdelemnul bucuriei: CA I 47,49 Unul-născut: CA II 39,62; CA III 10

V

Valentin: CA I 3,56; CA II 70; CA III 60, 65, 66, 67; -ieni: CA I 3 Varava: CA I 2 Vasilide: CA I 3; -ian: CA I 3 vărsare de sînge: CÎE 5 venire (a doua): CA III 45
Viaţă: ÎC 21,24,30,37,44; CA 119; - veşnică: CA III 26, 34; templul -eţii: IC 31 virtute: CIE 17,32; ÎC 12; CA I 38 voie liberă: CÎE 4; - a Tatălui: CA III 64 voinţa vie a Tatălui: CA II 2 vrăjitorie: ÎC 11,31,46,47 Vuzi: ÎC 35

Z

Zaharia: ÎC 39; CA *E* 31 zeificare:
CÎE 21,29,47 zeitate: CÎE 22
zeu: CÎE 9, 10, 12,13,16,17,18, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 28,31,45; ÎC 46,49; CA121; -i mincinoşi: CÎE 15; CA III 8; -i falşi: CÎE 25
Zeus: CÎE 9,10,11,15,16,18,24,26,29; ÎC 47 zidire: CÎE 1,4,8,29,40,47; ÎC 8,12,14,15;
CA III 64; armonia - rii: ÎC 12 Ziditorul: CÎE 3, 8, 17, 30, 47; ÎC 18, 45 Zorobabel: CA II 20

C U P R I N S

Studiu introductiv 5
1. Scurtă schiţă biografică 5
2. Scrieri 8
3. învăţătura Sfîntului Atanasie 12

Tratat despre întruparea Cuvîntului şi despre arătarea Lui nouă prin trup.. 87

Introducere: Unitatea lucrării lui Dumnezeu 89
Capitolul I. Cele ce au premers întrupării Cuvîntului în iconomia mîntuirii ---------- 90
Necesitatea răscumpărării omului 96
Capitolul *II.* întruparea Cuvîntului - condiţie a biruinţei asupra morţii şi a dăruirii nestricăciunii..... 98
Capitolul III. întruparea Cuvîntului - refacere a omului zidit «după chipul» lui Dumnezeu şi dar al cunoştinţei mai presus de fire 103
Capitolul IV. Valoarea mîntuitoare a întrupării Cuvîntului 110
Jertfa de pe Cruce 114
învierea Iul Hristos 123
Capitolul V. Dovedire faţă de iudei, din Vechiul Testament 128
a. Alte mărturii şi cugetări despre minunile lui Hristos 132
b. Răspuns la afirmarea obişnuită a iudeilor, că Mesia încă nu a venit ---------- 133
Capitolul VI. Dovedire faţă de filosofii elini şi faţă de închinătorii la idoli. Dovezi raţionale despre conformitatea cu creaţia a întrupării 135
a. Conformitatea cu omul a întrupării..... 138
b. întruparea se potriveşte cu trupul omenesc..... 140
c. Efectele întrupării în univers 141
d. Dovezi scoase din fapte despre sfîrşitul închinării la idoli al vrăjitoriilor şi oracolelor şi al domniei filosofilor..... 143
e. Răspîndirea minunată a puterii dumnezeieşti a învăţăturii lui Hristos... 147
Concluzie: Efectul universal al întrupării 151
Concluzie generală..... 152

Trei cuvinte împotriva arienilor

Cuvîntul întîi împotriva arienilor..... 157
Cuvîntul al doilea: împotriva arienilor 231
Cuvîntul al treilea împotriva arienilor 327
Indice scripturistic..... 403
Indice real şi onomastic 408
Cuprins..... 417

Tehnoredactor: Pr. VALENTIN BOGDAN

Dat la cules 20.IV.1986. Bun de tipar 20.VI.1987.
Format 16/70x100. Legat 1/1. Coli de tipar 26.
Comanda nr. 241.

TIPOGRAFIA mSTrrUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE